IHS

10
8-8
9
10
1 D
16

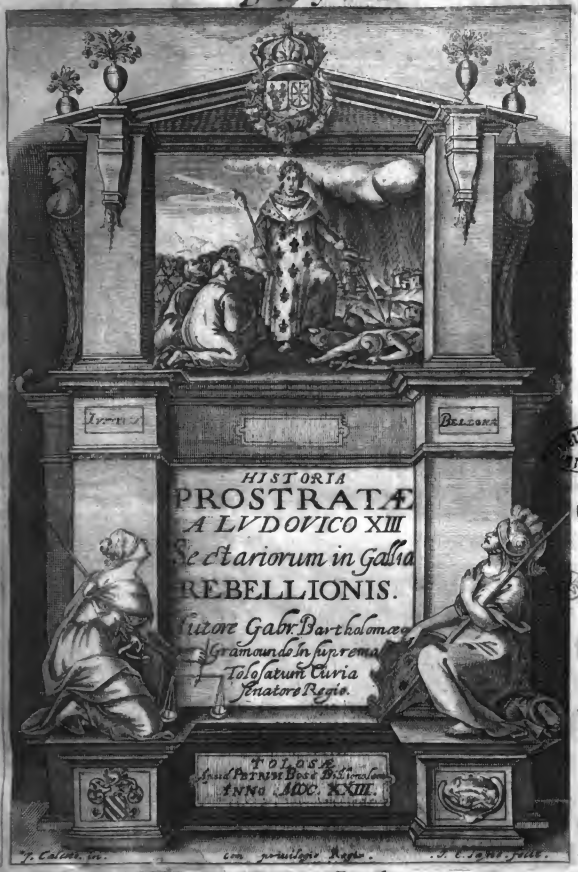

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LVDOVICO XIII.

GALLIARVM ET NAVARRÆ REGI CHRISTIANISSIMO,

TRIVMPHATORI SEMPER AVGVSTO,

S.

PROSTRATAM *Sectariorum rebellionem, de qua posteritati nuncupaueram votum, diutiùs distuli in lucem edere* (*REX INVICTISSIME*) *reuocantibus ab instituto multis, potissimùm quòd viuentium gesta haud tutè publicantur: nam si eorum quid gloriæ dederis, adulatio est; si contrà vitio verteris ingloriè gesta, calumniã dicunt, adeò malunt homines esse quàm dici mali: accedebant primorum ira scriptoribus sæpe exitiales dum ignota pandunt, qua posthabui omnia vni Principis mei glo-*

ã

ria litans. Armentur in me quorumlibet inuidia & furor, ſtylúmque qui adulari neſciat temerarium dicant, per me licet; ſi temeritas eſt vera ſcripſiſſe, tua intereſt LVDOVICE *temerariũ inueniſſe ſcriptorem, cuius narratio verax, nullà adulationis ſuſpicione virtuti tuæ arã exſtruat ad quam donaria appendat poſteritas* LVDOVICVM *adorans; temerarium item, quis enim, niſi ſupra fidem temerarius eſt, geſta Regũ Galliæ omnium maximi venturis retrò ſeculis tradere auſit? Hæc me temeritas, melius dixerim, hic me zelus, quo, mẽte animoq; defixus adoro quæcũque geſſeris, impulere deſidioſum inter forenſia ſtylum; vt quando pro Rege non dabatur vitam gloriose inter arma impendere, liceret virtutes regias ab obliuione vindicare: quid enim operam meam ei totus conferre negem, cuius me virtus ſupra ſpem facit fortunatum, vel vnà hac gratiâ quòd eius ſeculo viuam?*

Herculem aiunt ſerpentes, quos Juno nouerca in fatale eius excidium antris eduxerat Auernalibus, eo in cunis furore ſuffocaſſe, vt magè fulmen belli diceres, quàm vagientem in prima infantia puerum. Agedum Hercules Gallice, age monſtrorum domitor, age cœli amor, delicia orbis Gallici LVDOVICE? *prorue in hoc theatrum belli, vbi non ementitâ fictione perſonam ipſe tuam ſuſtines. Vidit non ſinè horrore Gallia tua, vidit Hydras & monſtra, nouos Geryones, ambitioſa Gigantum ſupercilia, quæ ad primum*

Regiæ iuuentutis exordium, Iuno Galliarum nouerca, quid fabulas quærimus? Rebellio Sectaria in caput Regium nuper armauerat: testes habuit illa patrati ab Hercule suo miraculi ocidos omni exceptione maiores: nihil ergo erit quod de nobis queratur, si in hoc rerum Gallicarum theatro exhibituri, quorum illa pars maxima fuit, Latinitate donauimus Tragœdiã nostrã, cuius apertam in exasperata Regis mansuetudine scenam claudet Catastrophe Sectarijs perduellibus luctuosa. Nec satis erat Gallico idiomate triumphos exarasse, rem Gallis notam, nî tot faciñorum conscius orbis reliquus, nobiscum in admirationem raperetur. Si quid ergo, Rex magne, si quid Gallicis historicis debes, vix dici potest quà te sibi obligatione deuinctum habeat Latinum hoc opus, cuius beneficio iam ad quatuor orbis plagas virtutis tuæ miracula sonant. At quò me abripit vanus hic gloriolæ apparatus? ignosce Rex Auguste historico, qui tibi tot nominibus ex asse deuinctus, te hìc suum mentitur debitorem: quid enim tibi non debeat ipse, cui in tam ampla victoriarum segete præbes vnde eximat obliuioni seipsum? ità Homerum Achilli laudato plus debuisse memorant, quàm Achillem Homero. Fatebor itaque supra rationes me tibi deuinctum, si se mihi non diffiteatur Gallia debitricem; debitrix mihi adepol! in quo Regis sui præconem habet, quò reliquus orbis agnoscat minùs eam in LVDOVICO *Regem inuenisse, quàm publicum liberato-*

rem; quò sciant ventura secula vixisse in Gallia Regem, qui nondum adoleuerat, cùm ea gloriosè patrauit quæ ne quidem à primo nascentis Sectæ exordio decessores antè vel ipsâ cogitatione attigerant.

Eam auidè rerum Gallicarum sinè fuco narrationem Iberi, Itali, eam Angli, Germani, quósque ad Septentrionem Borealis glacies habet, ne Asiam, Africámque memorem, auidè exposcebant: nihil distuli Orbi reliquo gratissimum opus. laudatur exin nobilitas Gallica, extollitur supra hominum vices LVDOVICVS, *id mihi Gallia debet, qua si Regem, si seipsam amat, immëso beneficio reputabit, quòd meâ operâ supra reliquà orbis Christiani regna florere agnoscitur. Tibi Rex patrare miracula, mihi describere datum; rudi nec diffiteor stylo, nisi ad clementiam tuam mansuescit; humili, nî ad trophæa* LVDOVICI *sui nouam induit dignitatem.*

Atenim quia nihil tam æquum quàm ad principia sua redire quæcumque ab ipsis manant, quia ad Oceanum vnde prodeunt aquæ continuâ agitatione voluuntur: patere LVDOVICE, *ad principium suum recurrere hunc historiæ impetum, ad Principem vnde velut è fonte prodijt; patere in eo velut in centro suo quiescere; donec ad pericula longè extra Gallici fines imperij vocatus nouis iterum miraculis stylum superes, qui tibi vni deuinctus, vni tibi se totum vouet. abstinuissem lubens hoc opere, nî te aucto-*

re vera impunè fari licuiſſet: vnum id hiſtorici decus eſt nullâ gratiâ, odio nullo ſcripſiſſe, præſtátque concitâſſe in ſe odia populi & Magnatum, quàm Orbi vniuerſo, venturíſque retrò ſeculis perfrictâ fronte impoſuiſſe. Imò, nec parum tua refert, Auguſte Princeps, nullis maculari hiſtoriam fabulis: quis enim poſterorum virtuti tuæ habeat fidem, ſi fabellæ paſſim cum ea explicatæ eius temerant ſanctitatem? ſi laudabitur æquâ lance, cum pietate flagitium, cum animi magnitudine eneruis timor?

Dum hæc ſcribo, dum me facit nimia laudum copia inopem, venit in memoriam cura ſalutis tuæ, quam, parce ſi hoc dixerim, nimiâ erga tuos caritate profundis: crediſne terrore magis hoſtium, quàm curâ conſeruandæ ſalutis tuæ, vt nunc eſt tibi vilis, nos eſſe ſolicitos? conſpiret in nos hoſtium potentia qualibet, impleat armis Galliam, claſſibus maria, aërem vexillis, & haſtis, Tu nos præſtabis inuictos: ſed quis hoc nobis Galliæ columen diuturnum fore polliceri poteſt, cùm tantâ auiditate manifeſtis periculis obÿcias cariſſimum imperio caput? oblitus Gallorum omnium animas trahere te in caſum; quis enim aut optet tibi ſuperſtes eſſe, aut poſſit? Cura ergo, Rex magne, in Rege ſuo Galliam, quæ te identidem humili hortatione monet memineris te hominem; non quò velut Romanus triumphator abſtineas gloriâ, ſed vt reuocatâ in memoriam

natura fragilitate ijs laboribus te imparem ſcias, quos ſupra hominum vices poſuit Deus immortalis. Vale & longum viue. Datum Toloſæ, Kal. Auguſt. Anno à reparata ſalute M. DC. XXIII.

Vouebat Majeſtati Regiæ
addictiſſimus,

G. BARTHOLOMÆVS.

LECTORI AMICO,

S.

MIRABERIS forsan, quisquis hæc leges, quòd natione Gallus, Sectatiorum in Gallia rebellionem Latinè scripserim; quòd, vbi potueram natiuo idiomate rem exprimere, spretâ patriâ linguâ Latium induxi in Galliam. Peccassem, nec diffiteor, si Gallis historiam scribere mens fuisset: habet enim lepôris & gratiæ satis Gallicum idioma, vt præli dignitatem, etiam cum splendore sustineat. Verùm, quid res in Galliâ gestas Gallis scriberem, à quibus eas didici? habent belli huius impressam illi descriptionẽ, ídque glorioſiùs quàm dici possit, non membranis quas absumit inuidia temporis, sed membris mutilatis, sed toto passim corpore plagis, quæ pro Rege inter dimicãdum exceptæ, tot historiarum volumina faciunt, quot sunt cicatrices. Si obijcitur, non illis historiam, sed posteris scribi; respondebo scriptores in Gallia plures, huius belli descriptioni vulgari idiomate incumbere, neminem esse, quod sciam, qui eam Latinitate donare contendat: illi ergo Gallorum studijs, ego exterorum incubo votis; illis historia mea destinatur, quam si gratè excipiunt in cœlum abeo.

Neque sanè citra rem est, quòd aggredior: quàm enim foret aliquando lugendum si periret exteris nationibus historiæ series, quam ausim etiam in antiquis historiarum monimentis quæ fabulas sapiũt, sinè exẽplo dicere? quàm foret Regio parùm nomini consuluisse, si LVDOVICI gesta plusquàm heroïca in Gallia terminũ inuenirent.

Hæc mihi Regis gloria (testẽ appello Deum) hic amor patriæ suasere, vt quã necessitas togati officij negabat in castris præstare Regi operam, totam scripto impenderem, tubáque regiarum virtutum gloriosè resonãs minùs classicum canerem, quàm victorias. Mouebar aliunde non parùm heroïcá Gallicæ nobilitatis virtute, cuius sanguini si debentur victoriæ, quídni triumphi verâ rerum gestarum narratione victoribus decernentur?

Abesto ergò hinc procul, ô Galle, tibi nihil hîc scribitur, qui omnia nôsti, tibi nihil hîc destinat prælum, qui ipse historia viuens es, & loquens: vnum oro, si præter scriptoris mentem eius historiam perlegis, patiare Gallicâ libertate loquentem, qui sibi doleret imputari si vulneri cicatricem mentiretur, si virtutem sinè laude dimitteret, sinè reprehensione flagitium: vno verbo, caue ne in Auctorẽ malè te affici patiare, si te perduellem aliquando deferet aut ignauum; nam neque id medius fidius malo animo gestum: contrà si laudaris quicumque gesta hîc tua leges, nihil,

mihi crede, debebis Historico, qui eò lubentior gratiæ tuæ renuntiat, quòd nemini adulatione insidiari præsumit: vide tamen ne dum teipsum pulchrè vulneratum aut triumphantem legeris, in tui amorem rapiare, vt adolescens quem fabula mutauit in florem. Si Sectarius es, scito tibi nihil imponere Catholicum Orthodoxum, qui sciat vnam historiæ dignitatem in vero sitam; nihil in te, ità me Diespiter amet, nihil habeo malæ mentis; quippe cum Euangelio, quo sæpius abuteris, malo conuersionem tuam quàm mortem; vtinámque proprij illam dispendio sanguinis vindicare daretur, abessent procul à Gallia Sectariorum factiones, quæ inuitum sæpiùs ad Satyram adigent. difficile est Satyram non scribere, vbi scelus omne in vna perduellione grassatur: quamquam neque ab ea immunes Catholici, in quos haud dispari animo ferar, vbi iusserit historiæ series. Monebo tamen quidquid legeris, ne me auctore prodijsse existimes, scribo hominum mentem, quæ in Sectarios modò, modò in Catholicos, ex varijs rerum figuris variè inclinabat: à me nihil habebis quàm stylum, cui parce, si videbitur; res grata erit: sin minùs, succense, impete, perinde est mihi, qui tenuitatis meæ conscius, nullâ ambitione, minùs mihi historiam scripsi, quàm tibi, nihil affectans ab hoc opere laudis seu parùm illi debita est, seu ità hominum men-

res habeant, vt parui duxisse aliena gloriæ ducant: quod nostris maximè Tolosatibus innatum vulgò, viris vt plurimùm ingeniosis, nisi ad ineuntem adolescẽtiam vanis deliciarum illecebris torpent, aut nimiâ sui opinione ducuntur, gens in ætatis lubrico magna ex parte desidiosa, nec alio indicio docta audire amans (quod vehementer ambit) quàm vnâ sui æstimatione, spernens quæ non intelligat, quæ capit etiam laude dignissima in peius detorquens; quasi cũ alios demirabere teipsum ignorantię arguas. gens quæ indigenas suos si quid magni sapiunt odio prosequitur, penè dixeram immortali, nisi quòd cũ inuidia sua malè dispereunt, qui alienæ malis artibus gloriæ insidiantur. Ab illis itaque ad defecatos homines appello, qui nihil gratiæ dabunt, odio nihil. Quanquã absit vno ordine habuisse Tolosates omnes, quos inter docti plures virtutẽ vbicumque illã inueneris impẽsiùs colunt.

Errores quos post exactum opus comperi, prælo magna ex parte debitos, correxi insertâ ad calcem Indicis eorum synopsi, quam consule, vbi in scopulum malè impegeris; si tibi videbitur interdum arguendus Auctor velim in memoriã reuoces, non adeò eum humanam fragilitatem dedignari, vt peccare erubescat, maximè vbi debitam Achilli suo Iliadem breuiore semestris spatio in lucem edidit, quod nec ipsa diffiteatur inuidia, nec ignorant vulgò infensi suis indigenæ, quibus

eam præcautionem adhibui magis quàm exteris, quos scio eò sanctiùs æqui bonique consulturos, quòd Autorem non nouerint. iniquam æui quo viuimus rationem, quo notum esse excidio vertit!

Vos interim, Nationes exteræ, quibus opus meum debetur, fauete si lubet trium vobis annorum exaranti historiam, quæ & superat anteacti seculi monimenta, & sequentia vinceret, nî patrandis nouis in dies miraculis LVDOVICVS idem Galliæ adhuc in longum suppeteret; fauete Historico vestro; scribant alij Gallis, ego vobis scribere destino, &, si non displicet leuis iste conatus, plura me vobis ex voto debiturum promitto.

Vnum moneo in quo mihi videntur non parùm peccasse, quibus historiæ Gallicæ hucusque cura incubuit: dum enim Latinitate donantur, vrbeculæ, pagi, riuulíque plures antiquis incogniti, hæret vbique in malè feriatis vocibus Lector, neque veram historiæ seriem capere potest, qui genuinas locorum denominationes, vbi prælia gesta, vbi profligatę acies, vbi obsidiones, ignorat. Occurrit itē non minoris momenti in proprijs hominum nominibus difficultas: nam præterquàm quòd legentium acies hæret passim, dum vera nescitur nomenclatura, hoc accidit, quod mali extremū est, vt rerum auctores in obscuris lateant, vbi natiuis eorum nominibus nescio quid substituitur quod diuersū omnino sonat. nihil moror exēplum, legi

apud Hiſtoricos noſtros, eum quem nuper Gallia eo impẽſiùs nomine coluit Dv Maine varijs nominibus appellatum barbaris omnibus, & quæ indigeant ſcholijs, alij Medunæum, Meinium alij, Dumenum hi, illi Mayennium, ad quas tamen inconcinnè mutuatas à Latio nomenclaturas nemo non hæreat, natiuam quærens. Optaſſem ego nomina locorum, hominúmque propria, patrio colore depingere; at ex formula Latina non licuit. quò ergò tibi abundè fiat, amice Lector, duos à prælo, operi meo margines prætet morem impetraui, hunc qui orationis elixir foret, illũ qui propria Gallis nomina, Latina vt potui, patriâ denominatione donaret. reliqua ſi lubet, qualia ſunt militaria munia, munimentorum varia genera, forcipes, propugnacula, hemicyclos, valla, ceteráque id genus quæ apud nos interdum cum Romanis conueniunt, interdum diſcrepant, habebis à Cæſare, Liuio, Vegetio, Tacito & alijs, aut ſi quid illis deeſt, à recentioribus qui exacti ſeculi ſcripſere hiſtoriã, quibus itẽ ſi quid defuerit quod ſæpius, ad nouas ſubinde militiæ regulas, habebis à me totum, qui ſi in auctorando nomine, qui ipſe ſinè nomine ſim, malum nomen exiſtimor, perpende amabò benignâ interpretatione ab eo excipienda quælibet, qui minùs inter ſcribendum puritatem ſectatur eloquij quàm narrationis; qui minùs lauream quærit, quòd ad demorſos vngues ſi-

mauerit opus, quàm quòd vera vbique loquutus verba hiſtoriæ quæſierit, non hiſtoriam verbis: mihi nihil tale imputabitur, qui barbarè inconcinnus ero, ſi voles, dū liceat Deam illam effodere, quam in puteo Philoſophus, ego meliùs in veſano hiſtoricorum timore puto deliteſcentem. Timeat quicumque volet; in Regis mei gratia, poſt exhibitum illi honorem quem debeo, armentur in me omnia, nihil eſt quod reformidē. Bene eſt mihi, quod in Rege nihil habet improbandum hiſtoriæ veritas; vbi enim libertas tunc eloquij defuiſſet, præſcripſiſſem hiſtoriæ huic pluſquam Pythagoræa ſilentia. Verùm vbi externorum nemo Regem LVDOVICVM non laudat, vbi Gallorum nemo non diffitetur publicæ reſtauratorem ſalutis, Cœli amorem, delicias Orbis, in omnibus ſupra magnos Reges majorē, ſupra majores maximum; nihil eſt quod dubitem vera de illo ad miraculū ſcripturus, reliquos in narratione mea depingere, prout ſancta illa veritas omniū diribitrix ſuadebit. Vnum id vereor ne venturi aliquando nepotes, vbi tot in adoleſcente triumphos legent, fabulas nos exhibuiſſe credant, poſitis ſupra hominum vices miraculis: vtcumque tamen eſt, cœlo bene auſpice, triennale bellū aggrediōr, reuocatis paulò altiùs in modum præuiæ cognitionis Sectariorum in Galliâ origine & progreſſu, quæ duobus diſtrictè Capitibus expedio. Vale.

LVDOVICO
XIII
Galliarum & Navarræ
Regi, de profligatâ
Rebellione Trophæum

HISTORIA PROSTRATÆ A LVDOVICO XIII. SECTARIORVM IN GALLIA REBELLIONIS,

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Post laudatam ex voto Galliam, Regis in ætate vix adulta armati heroïca virtus extollitur. Proponitur susceptus hoc opere labor, rebelliúmque Nouatorum origo altiùs repetita ab Henrici II. regno, ad Ludouici nostri districtè trahitur feliciora tempora. Henricus moritur, prodeunt noua in successorem ab illis factiones, proditio Ambasiana, tentata Lugduni expugnatio, Condæi præsens in carcere periculum, Francisci II. fatum, noua demum factionis arma perstringuntur. pugnatur ad Drocum, obsidetur Aurelia, vbi Guisius interfectus pacem ex necessitate induxit. destinatum ad Meldas parricidium aperitur, vnde post Heluetiorum, & Nemourssi fidem commendatam, instructa acie ad Sancti Dionysii fanum dimicatur: hinc prælium Jarna-

cæum, ibi Comestabilis capitur, hîc Condæus interci-dit. non differtur expeditio Moncontorea, vbi cæsi Rebelles. deuolant ex Aquitania Henricus & Condæus filius: vocati Rebelles contra fidem datam necantur. bello acriùs renouato, ab obsidione Rupellana Andium Dux, ad Poloniæ coronam allicitur: donec ex Caroli fato in Galliam natale solum euocatus, omnia in expetito aduentu pacauit.

Gallia picturæ illustris.

ALLIÆ amœnitatem & delicias, Gallorum promptam ad arma alacritatem nemo est qui nesciat. post restitutam sæpius Sedi Romanæ gloriam, post bella in Sarracenos feliciter ad Orientem gesta, viuebat in eo gloriæ apparatu, vt remotas latè gentes in sui admirationem impelleret: quando ex Auernali Gebennæ lacu, nescio quod erupit rebellionis in Caluinismo monstrum, cuius pestilentia Gallorum animi lethaliter vulnerati, desperata iam salute languebant; nisi libertatis vindex LVDOVICVS ad primam Patrum libertatem, ad pristinum Dei in orthodoxa religione cultum prostitutam imperij gloriam reuocasset.

Olim Sicilariorum præda.

Geneue

Hodie ad deum pristinum à Ludouico reuocata.

Bonum hoc factum tentauerant olim satis infeliciter in ipso monstri nascentis ortu, Henricus, & Franciscus II. Carolus IX. Henricus III. &, si pari animo Henricum IV. non perhibent historiæ monimenta illi bella indixisse, crede, quanquam magnianimi princeps à teneris arma tractasset, timore rei difficilioris perculsum, ex publica magis

Reges Galliarum quatuor, Caluinistarum factionem sufferre coacti.

necessitate bella distulisse, quàm voluisse, vt sumptibus etiam publicis pestilentissima lues aleretur.

Iam in eam audaciam creuerat fastus, vt se pacis & belli diribitores facerent Sectarij perduelles, &, si sibi libertatem conscientiæ, Ministrorum annuas pensiones, vrbes quas fidei datæ obsides, matrimonij, fœderis, securitatis appellabant, Iesuitarum ab vrbibus suis Ostracismum, duos in Lutetiano parlamento ex suis Consiliarios non illis in perpetuum princeps indulgeret, habere se satis audaciæ, & virtutis, vt sibi supremam addicerent imperij potestatem. *Rebellium in Regē audacia.*

Quis credat in prima adolescentia Principem, qui vix quartam ab ortu viderat Olympiadem, ea in perduelles ætate armatum, quam ad delicias iure natura suo reposcebat? quis credat pubescentes illius annos bella indixisse Gigantibus, quos dum viueret Henricus IV. adeò reformidarat, vt petentibus nihil recusaret. *Arma in illius adolescentia Regis.*

Ea mihi mens est, vt Sectariorum rebellionem nuperam stylo liberiori complectar, quod antequam aggredior non erit institutæ parum conueniens narrationi, si ab origine progressum huius sectæ perstringam: inde enim patebit apertiùs, & antiqua esse in secta, quanquam noua, rebellionis semina, & LVDOVICVM maiores suos imitatum, ab eadem sæpius gente lacessitum, non iniustè bella renouasse. *Meum in opere ordinem de suam explicat Auctor.*

Qui sint, & in quibus differant Caluinistæ, Puritani, Protestantes, Huguenotti, magna est inter Au-

Vnde, & qui Caluiniſtæ rebelles.

tores altercatio, quibus ego rem totam committo; quippe cui diſputatio ineunda minùs, quàm tractanda hiſtoria. Credunt plerique Puritanos, aut Caluiniſtas, quod idem ſonat, eſſe quorum nos ad hiſtoriam rebellio adigit; qui, Caluino Autore, ſeu Geneuâ, ſeu à Germania, Britanniáve magna in Galliam venerint, perinde eſt nobis de illorum ortu, aut miſſione nihil hîc differentibus.

Caluin. Geneue Allemagne. Angleterre.

Sub Henrico II. in Galliam ſrepunt.

Quidquid id eſt, nemo diffiteatur in Galliam eos ad infelix Henrici II. regnum, neſcio vnde, per cuniculos tamen, nouæ ſectæ pernicioſam inſinuaſſe libertatem: quia tamen vagiebat adhuc in infantia ſua ſub Henrico II. Caluiniſmus; ſupra ſecreta conſilia hinc inde ad ſilentia noctis conuocata, nihil hoc regno actum, quod debitam hanc vni Lvdovico ex profeſſo hiſtoriam hîc morari diutius debeat.

Ambaſiana in Franciſcum II. proditio.

Vix habenas imperij Franciſcus II. moderatur, cùm ex infante Caluiniſmus factus adoleſcens, futuræ ſigna indolis prodidit manifeſta. Ambaſiæ ad Ligerim, Caſtro regio Franciſcus ad delicias morabatur, quãdo illi libertatem cõſcientiæ petituri, lectis inter omnium ſilentia copijs, ea ad Regiam frequentia veniunt, vt, niſi proditionis nuntius arma rebellia præueniſſet, aut pereundum familiæ regiæ, aut fuiſſent imperia perduellium Regi ſubeunda. Fuere hęc ad annum M.D. LIX. rebellionis Caluiniſtarum prima rudimenta.

Amboiſe ſur Loire.

Pauſatus libelli ſuppłicis color.

Prodijt ad id temporis à Rege edictum, quo in ſe machinatam proditionem, quæſito offerendi ſupplicis libelli colore, querebatur; quaſi hæc ſit li-

belli supplicis formula, qua res ense ad iugulum petatur, si negetur armis vindicanda. Qui seipsum semel prodiderat Rebellium animus, iam non amplius cuniculos quærit, Lugdunum aperto marte intercipere tentat: deberi sibi affirmans tutum aliquod à persecutione asylum; nescio vnde mutuata scientia, nisi eius sectæ retineant aliquid Caluinistę, quæ omnia communia facit: in flagranti crimine intercepti plures, proditionis in furca pœnas luunt: accusatus de auctorata rebellione Condęus, post triplicem denuntiationem Aureliam venit, conuictus condemnatur, differtur in crastinum pœna; sed extincto inter has moras Rege, à carcere ad liberiorem auram ex Caroli IX. clementia reuocatur.

Lyon. *Lugdunū Rebellio tentat.*

Condé. Orleās. *Condęus à supremo supplicio reuocatur ad vitam.*

Beneficij gratia non alia fuit, quàm noua rebellio: imploratur Germaniæ fides, mittuntur auxiliares copiæ, dimicatur ad Drocum, pereunt rebellionis capita factiosa, Condęus capitur. Aureliam prælij reliquiæ fugiunt, obsidetur à Guisio illa; nec diu, cùm desperata Colignij & Andeloti salute, ex machinatione perduelli Guisius interficitur. Initur de pace consilium, conuersisque iam in Catholicorum ruinam omnibus, non ægrè in illam conenitur: in gente tamen infida defuit pollicitationibus fides; vix enim oppresso post bella ciuilia populo in pacis amœnitate liberiùs spirare dabatur, cùm in Rebellium animos omnium pestilentissima subijt cogitatio.

Prælium ad Drocum.

Dreux. *Aurelia obsidetur.*

Guise. Coligny. Andelot. *Guisius interficitur.*

Initur pax.

Meaux. Medicis Meldis Lutetiam properabat infortunatus princeps, cùm, violata iterum fide, rebellio de Medicæa matre, & Rege filio intercipiendis cogitauit; imò

Bellum noua Sectariorum proditione renouatur.

Nemourſij, & Heluetiorum fides commendatur.

neque cogitationem deſtituebat ſucceſſus, niſi Nemourſius, & cum illo Heluetiorum ſex millia à præſenti periculo cara Galliæ capita liberaſſent: vnde æternus duci, & Heluetijs de Rege conſeruato honor exhibebitur. Ferunt erumpentibus hinc inde ad latera Caluiniſtis identidem; Heluetios inter viam, in medio legionum ſuarum ſemper principem habuiſſe, donec non ſinè miraculo Lutetiam vidit. Hinc Mars apertus, hinc ad Sancti Dionyſij campos, inſtructa acie, manus conſeritur, hîc ſtrages vtrimque, iactura Catholicorum in Mommorancio Comeſtabili maxima: nec diu cùm illius æmulus Condęus princeps prælio Iarnaceo intercidit. Reſurgit tamen ex funere rediuiua rebellio: vnus illi ſupererat adhuc, Gaſpar Colignius, qui niſi arma in Regem ſuum conuertiſſet virtutis heroïcæ exemplar dici poterat. copias legit ad rebellionem ingenioſa viri audacia. Committitur ad Moncontoreum ſolum pugna acerrima, vbi non paucis Rebellium cæſis, in Regios victoria inclinauit.

Nemours. Les Suiſſes.

Pugna ad ſanctum Dionyſium.

Paris.

Mommorancius occumbit.

S. Denis.

Prælium Iarnaceum, vbi Condæus perit.

Mommorancy. Iarnac.

Colignÿ.

Pugna Moncontorea.

Moncõtour.

Quis non putet ſexaginta Rebellium millia anteactis prælijs deſiderata, aut conſternaſſe afflictos, aut deficiente iam ſanguine, fectam radicitus extirpaſſe? adfuere tamen prælio ſinè mora & fortiores numero, & valentiores audacia: aduolant duæ ex ſtirpe Borbonia aquilæ, Henricus & Condęus: adeſt, quæ ſupra omnes in Caluiniſmo ardebat, Ioanna illa Labretana Catholicorũ ſui temporis flagellum, ira Dei, Eccleſiæ terror: ſuffocata, nuper magna ex parte trans Ligerim factio, illis auctoribus iam cœlo liberiore ſpirat. Nauarra, Aquita-

Ex Henrici, Condæi, & Ioannæ auxilio, Rebellio ſurgit.

Bourbõ.

Ieanne d'Albret.

Nauarre.

Guyēne Bearn. Saintonge. Poictou

nia, Benarnium, Santones, & Pictones noua arma ministrant: paratur exercitus, cui nihil habens infortunatus princeps quod opponat, cogitur supplex pacem exposcere.

Ad extrema Carolus actus, extrema tentat

Adest rebus sic desperatis consilium magè desperatum, commentitij hymenæi proponuntur, ad quorum solemnia Caluinistarum magnates omnes sinè suspicione Lutetiam euocentur, exiturum intereà tacitum à Rege edictum, quo iubebuntur ad designatam diem Catholici vna Sectarios internecione delere; futurum, vt in prima factionis capita edicto Lutetię exequutioni mādato, extirpetur momento eodem cum perduellione Caluinismus. Neque timendam violatæ fidei accusationem, posse illam violantibus violari: sanctam esse debere, & inconcussam fidem illam, qua subditus Regi suo supra ciuiles leges naturaliter obligatur, quam toties fregit hæreticus perduellis, quoties in coronæ excidium aliquid se posse sperauit. Reuocatur Amboiasianæ, Meldeæ, & aliarum proditionum memoria, quæ non in statum Gallicum modò; sed & in ipsamet Regum capita ferebantur: violatam à Caluinistis, cum fide, qua tenetur subditus Regi, fidem illam sanctissimam, quam toties in pace stabienda iureiurando firmassent. his addebatur, quòd nulla fides est quæ hæreticis datur.

Internicionis suasio.

Amboisc. Meaux.

Nuptiarum ad internicionem simulatio.

Persuasere hęc omnia Regi, vt quando factionem vi armata non dabatur extinguere, vbi deficiebat virtutis potentia, dolo suffocaret. Simulatur Henrici nuptiarum apparatus, vocantur Sectariorum magnates, primarij illorum nobiles adsunt,

Lætantur Caluinistæ.

edictum ad vrbes Catholicas mittitur, indicitur ad diui Bartholomæi solemne funeraria dies. silentibus ad fidei datæ sacramentum Catholicis suspicio abest. illucescit bustuaria dies, parantur nuptialia; purpura, & byssо, filis aureis sericum distinguentibus radiat nobilitas sectæ: ad sui nuptias principis (ita enim sectarium tunc Henricum appellabant) gratos deliciarum concinunt hymenæos; cùm dato signo in Regia primùm, in vrbe dehinc, in reliqua postmodùm Gallia, eadem tamen die necantur, non omnes, habebant enim tuta aliquot in vrbibus suis effugia, sed quotquot in populi manus incidêre: ille tot illatas Regibus suis ab infida gente vindicaturus iniurias deliciosè vbique natabat in sanguine.

Placuit non paucis à toties læso principe facinus auctoratum: sed eorum prævaluit apud sagaciores sententia, qui via sanguinis improbata, crudelitatem dixere, quod alijs iustam læsi principis vindictam esse placebat: quidquid id est, internecionem prodidit euentus inutilem; neque enim, quod sperabatur, regię maiestati faciliora

Seruanda etiã hæretici fides

Gallorum obsequia præstitit: quin potiùs armauit in illum inermes, subditósque promptioris olim capaces obsequij, in rebellionem induxit: habet enim ferri & flammę etiam in Hæreticos, maximè contra fidem datam crudelitas, id singulare; vt pereuntibus centum, succedant illicò millia, pullulantibus identidem in hydra pernicioſa capitibus.

Armatur Caluinista iam iustiùs, si iuris aliquid habere potest in Regem à subdito bellum. Obsidetur

La Rochelle. Anjou. tur Rupella, illi acriter Dux Andium instat, donec à Poloniæ Comitijs generalibus ad nobilissimi vocatus moderamen imperij, primus esse in solo maluit alieno, quàm in suo secundus. abijt ergo ille in alienæ Coronæ amorem, vnde Rupellæ salus.

Obsidetur Rupella.

Andium Dux, Poloniæ Rex renuntiatur.

Cossé. Mommorancy. Ad ea tempora Cossæus & Mommorancius Maresscalli, quamquam immutato in fide orthodoxa veteris conscientiæ ritu, à Rege alieni, rebellionem Sectariorum in eum auctorabant: nisi re celeriùs agnita, in vincula acti, diutino carcere proditionem expiassent. Danuillius interim Maresscallus, Mommorancij frater, proregis in Narbonensi prouincia dignitate spoliatus, munitissimas illas Galliæ Narbonensis vrbes, supremum LVDOVICI nostri laborem in Caluinistas transfert. Potiti illi, ex Danuillij rebellione, vrbibus expetitis, non differunt de ordinanda Democratia propalàm cogitare, cùm Caroli IX. non sinè veneni suspicione, mors inopina, perduellis audaciæ fuit incrementum.

Cossæus, & Mommorancius in vincula acti.

Danuillie. Lãguedoc.

Danuillij rebellio.

Mors Caroli IX.

***

CAPVT II.

EPITOME.

Henricus III. è Polonia reuersus in Galliam, post leue bellum pacem cum Sectarijs init, cuius adeò conditiones Catholicis displicent, vt Peronæ ad vnitam factionem sacramento solemni adigantur: his vt fieret satis, in illos arma conuertuntur. accusatur Catholica factio, quæ Regem hæreticum mentiebatur: pereunt ad Cutracum Ioüsæ duo, quorum alter maris præfectus primæ apud Regem auctoritatis aulicus fuerat. cladem ad Alnetum vlciscitur Guisius: à Nauarro protectionem flagitat Rex vndique lacessitus. duo factionis columina Guisii fratres occiduntur. bella iterum. necatur Henricus. Borbonium alij Cardinalem, Henricum alij Nauarræ Regem in successorem nominant. prævalet Nauarræ princeps, tractatámque ex occasione, de Rege hæretico quæstionem, ille ipse Catholicus factus decidit. ab illo mitiùs habiti Caluinistæ, qui demum occisus, in LVDOVICO *nostro non indignum habet successorem. Salmuriæ conueniunt Sectarij perduelles, plura petunt, quæ in præsenti regni calamitate Regina concedit.*

Henricus III. in Galliam redit.

STATIM à Caroli morte Medicæa regum infeliciũ mater infortunata, Henricum III. in Galliam reuocat, vbi, dubitãtibus Caluinistis Regẽ in eo inuentura esset Gallia, néc-ne, iam seriò alta eius Democratiç iaciunt fundamẽ- Medicis.

ta, quę, nisi hoc sæculo LVDOVICVS noster excussisset, periculum erat, ne superstrueretur popularis audaciæ moles, Belgicæ in Iberum rebellionis
Pibrac. æmula. Furtim tamẽ Pibracij magni consilio, è Polonia reuersus Henricus in Galliam, ad inopinum
Pax iniitur. sui accessum Rebelles consternarat; nisi primarij nobiles, nouam in illos audaciam, nouos animos immisissent: Breuior tamen fuit superbientis audacia populi; sperantibus enim omnibus ad nouum noui Regis imperium feliciora omnia, de pace iterum conuenitur, quæ ab anno M. D. LIX. ad LXXVI. iam decima numerabatur. Pacis con-
Pacis conditiones Catholicorum factioni displicẽt. Cossé. Mommorácy ditiones præcipuę in libertate Cossæi, & Mommorancij, eatúmque concessione vrbium positę, quas Sectarij fidei obsides vocauere (quasi regijs fides pollicitationibus esset aliquando defutura) his accedebant tot gratię, quas obtinendæ Rex paci con-
Perone en Picardie. cesserat, vt imprudentioris zeli Catholici Peronæ in Picardia vnitam illam factionẽ tunc primùm designarint, cui color à religione quæsitus, non ementitum Coronæ celabat ambitum: delitescebat tamẽ adhuc sancta illa (vt ita loquar) perfidia, cùm noua iam à Sectarijs, ingrata gente, de bello nouo consilia capiuntur. adsunt Henricus & Condæus Bor-
Bellum à Caluinistis renouatur. bonij duo, renouantur funera, grassatur vbique armorum furor, donec ad annum M. D. LXXIX. affulget grata illa, sæpiúsque dies expetita, qua sopito bello pax redijt; dies tamen solstitij hiberni breuissima, quæ ad M. D. LXXX. annum caliginem induxit pestilentissimæ noctis, bellum supra exacta omnia cruentissimum renouauit, neque

Medicis.

Pax indu ciatur.

diutinum: ad annum enim proximum, qui primus ab octuagesimo erat, refloruit illa Galliarum oliua, brumis hiemalibus extincta toties, toties vere ineunte rediuiua. Quis hæc attentiùs legens non credat Caluinistas his seculis penè vbique proditores, reges suos pilas habuisse lusorias? res in promptu est, arma ex arbitrio in reges capiebant, non prius posituri, quàm posito diademate secum ex placito perduelli conuenissent. Proditionem, cuius narrationi accingimur, non mirabitur quicumque hæc leget, gnarus parentum in filios cum sanguine indolem æqua lance transire. Mirentur rectò ventura secula, ad quæ infortunia Henricum III. Regem sinè dubio maximum, ad ea tempora perduellium Caluinistarum factiones adegerint: Catholicus erat ille, imò & si ausim dicere supra regiam dignitatem, in fide superstitiosus interdum; oppressus tamen, cùm aut illi cedendum imperio, aut forent Sectariorum leges subeundæ, ea illis priuilegia condonauit, vt in suspicionem Caluinismi vocatus, perfida in se factionis arma conuerterit, quæ fidei fucum emendicata, ex omnium sententia vni coronæ inhiabat.

Reges Caluinistis ludibrio.

Henricus III. verè Catholicus.

In Caluinismi suspicionem vocatus.

Factio Catholicorum in Regem armatur.

Regis anxietas.

Erat ergo Henricus inter sacrum & saxum dubius; placidè enim inclinās in Catholicos, in Sectariorum odia incurrebat, ab odijs in bella ciuilia; si his contrà affectus regij beneuolentiam explicabat, armabatur in illum cum Catholica factione quæsitus in religione prætextus: ita vno, eodémque tempore quocumque se verteret vtrimque incumbebat hostis.

Ne videretur tamen à fide maiorum alienus, in Sectarios acies dirigit. bellum illis indicitur. plura hinc inde prælia committuntur; quorum luctuosissimum illud est, quod Henrico Nauarro Rebellium imperatore ad Cutracum geritur, vbi Ioüsa rei maritimæ summam habens, eiúsque à sancto Saluatore frater, vix adhuc adolescens, & cum illis primaria regni nobilitas cadit; non sinè in ipsummet Henricum suspicione, qui cùm ex amoris propensione Ioüsæ, vxoris suæ sororem matrimonio copulasset, obsignatam ab eo audiens Catholicam factionem, eo in eum furore excanduerat, vt opem ipse suam ad eius contulisse ruinam crederetur: crudelis sanè, si vera est accusatio, pœna; sed quæ ex non iniusto Dei iudicio in regij affectus immemorem incidere dicebatur.

In Sectarios arma conuertit.

Coutras. Joyeuse l'Admiral. S. Sauueur.

Prælium ad Cutracum committitur.

Ioüsæ duo intereunt.

Germania, quæ nusquam Sectarijs defuit eo tempore copiosum in Galliam eorum auxilio exercitum educebat, cùm Guisius instructa ad Alnetum acie dimicans, quamquam viribus impar, confecit potentissimas legiones: vnde Caluinistarum emergebat excidium; nisi compacta ex dolijs claustra Lutetiana, quorum auctor Guisius ferebatur, Regem etiam inuitum adegissent ad auxiliares copias ab Henrico quamquam Sectario flagitandas.

Guisius ad Alnetum Germanos conficit.

Aulneau.

Claustra in Regem Lutetiana.

Non defuit Nauarrus fratri Henrico, donec post pacem renouatam, conuocatis Blœsas Comitijs Galliæ generalibus, visum est ex necessitate salutis, vt Guisij fratres interciderent: necantur ex Regis imperio illi, quorum alter Cardinalis

Guisij fratres occiduntur.

Blois.

grauioris in Regem fuit accusationis argumentum; verùm à culpa immunis dici poterat qui non habito subditorum delectu æquali omnibus imperat potestate: nisi vera fuit violatæ fidei accusatio, quo casu, si hæreticis seruanda fides, multò magis Catholicis, etiam perduellibus.

Vindicatura neces armatur Catholicorum factio. Mayēnius in Henricos Reges arma conuertit, quibus Caluinistæ passim & Catholici adsunt, neque hîc habet historia vnde illos accuset, qui violato vbique Regum obsequio, tunc primùm quod natura iubet principi suo præstitere. Dumayne.

Bellum Catholica factio in Regē mouet.

Interfectus Henricus III. latissimum disputationis campum in diadematis Gallici possessione aperuit: Borbonium Cardinalem, Regis patruum vnita factio; Catholici regij, & cum illis Caluinistæ Henricum Nauarræ tunc Regem, nominabant. Parum referre Catholicus esset, nēcne, qui sibi debitam iure sanguinis coronam flagitaret: imperij & conscientiæ diuersos esse ordines, Caluinistam Regem, Catholicis; Catholicum posse ius dicere Caluinistis. Si conscientiæ libertas non deforet, non esse subditorum indagare quid Regi in fide placeret, neque esse quòd ab vnione Catholica querelæ mouerentur. Spoliandos alioquin auita possessione bonorum quoscumque Ecclesia hæreticos renuntiaret: regna, maximè quæ naturâ parantur, Regum esse bona & proprietates quas, quidquid in fide placuerit, quidni iure suo possideant?

Deberi Regi Catholico aut Caluinistæ, non habita fidei ratione obsequium.

Displicebant hæc omnia factioni. Regem hære-

ticum orthodoxis imperare nō posse, ex edictali lege vngendum in Dei Ecclesia eum, Archiepiscopū Rhemensem huic officio destinatum: Quando ergo & ab Ecclesia hæreticus exul, & indignus in Rheims quem manus Archiepiscopales ferantur, non posse in Regem assumi qui vngi nequeat. tacitam esse legem inter Reges, & subditos, qua libertatem illi suam non alio, quàm fidei orthodoxæ pretio vendunt: ex vna Dei gratia Reges imperare, quæ si in primo religionis fundamento defuerit, deficere necesse est imperium, quod illa vna nititur: esse insuper ex veteri Galliarum ritu, vt de pellendis regno suo hæreticis sacramento solemni Rex adigatur, quod, vt ab hæretico sperare ridiculum; ita Regem huiusmodi coronare luctuosum.

Opinio cōtraria.

Radiabat interea ex Hispanijs aurum, cuius fulgor, oculis etiam subtilissimis tenebras passim offundebat: res mira, diaphanum illud ad instar vitri colorati non applicabatur priùs Gallorum oculis, quàm mutata illicò in Hispaniam Gallia videretur: vbi contrà Henricus IV. fortunæ adhuc muneribus pauper, sola animi magnitudine diues, nihil habebat quo protegeretur, quàm iuris æquitatem, Catholicos regios, & Caluinistas, quos & hoc bello laudarem, nisi commodo quisque suo dimicasset: neque enim parum illis expediebat, Regem in Gallia coronari, qui præposterè secum de Sede Romana sentiret: minùs ergo pro Rege, quàm pro libertate, & conscientia depugnabant. rem prodidit supra quàm dici possit verissimam Henrici IV. ad Catholicam fidem conuer-

Hispani auro suo Gallos factionis vnitæ corrumpūt.

Sectariorũ fides ipsi Henrico parum iuta.

sio, in quem anteactorum immemor, conuitiorum genus omne coniecit Caluinistarum illa fides, quæ se antè Regi sinè conditione addictam faciebat: adeò verum est, infidam gentem, Reges in vna sectæ vtilitate veneratam. hinc collegere ad ea tempora sapiẽtes minùs à Sectarijs amatum Henricum vt Regem, quàm vt Caluinistam.

Non ita Catholicis regijs obtigit, qui debitum sanctæ Sedi honorem ex maiorum fide rependentes, neque ideò minùs Regem sequuti Caluinistam, id profiteri videbantur, an iure vel iniuria ipsi viderint, non habendam in obsequio Regum religionis rationem. obedientiam, quæ Regibus debeatur, nihil habere commune cum fide Catholica. Henrico IV. antiqua hinc inde pacante dissidia, nihil in illum Caluinismus tentauit supra calumnias, & conuitia, quibus, in auiditate coronæ, de violata fidei integritate deferebatur: indignum esse qui cœlo protegeretur, cuius ambitio in spe diadematis mutauerat fidem. His plura addebantur, quæ regiam maiestatem ad pœnam temerariæ loquacitatis impulissent, nisi clementiam ille ad primum regni sui exordium in vtramque Galliæ factionem sibi proposuisset: vixit ergo in hoc proposito diu non infeliciter. Quia tamen, quod neque diffiteri liceat, non parum in adeptione coronæ Caluinistis debebat, liberalitates & gratias in eos sinè numero contulit, quibus, depositæ tandem aliquando feritate, Regem in Gallia Catholicum paterentur: renouauit ad longiores annos vrbium, ex maiorum concessione possessiones, quæ fidei obsi-

Eorum in Henricum IV. conuitia.

Liberalis erga Caluinistas Henricus IV.

des

des forent: vrbes itidem quas illi, matrimonij, fœderis, securitatis dicunt numero plures, seu loci genium, seu artem spectes munitissimas, ea illis religione conseruauit, vt parentis erga eos officio functus, habeat in Elisia felicitate vnde sectam accuset, quæ tot nominibus patri deuincta, in filium Regem pari subditos omnes amore prosequutum proditorie arma conuertit. Quo tempore Henricus IV. post stabilitam in Gallia pacem, ignotam extra Gallici fines imperij expeditionem, tremente ad bellici famam apparatus Europa designabat, manu proditoria interficitur.

Ingrata illorum secta.

Henricus IV. interficitur.

Obstupuere Sectarij ad rem non præuisam, do- nec ad annum M. DC. X I. conuocatis Salmuriam Comitijs generalibus sepultam Democratiæ memoriam eruunt, in diuturniore Henrici magni imperio penè obliteratam. ibi Regis ætas, adhuc in pueritia ludens profertur, susciperida impune omnia, dum adhuc imperium in infantia ferè vagiebat: ibi notæ querelæ, de ærarij regij Suillio administratione prærepta. ibi omnium conclusum sententijs, vt Suillius idem de non abdicanda rei tormentariæ maiori præfectura, quidquid in remunerationem accederet, rogaretur. Querebatur præterea tentatam hac parte viri illustrissimi patientiam, quem destitutum iam ærarij præfectura, iniquum sit adigi ad extrema. non pati se posse vt officium militare tanti momenti, à reformato citra flagitij notam in Catholicum tranſeat, his accedebant plura, quæ ex omnium iudicio rebellionem induxerant, nisi Medicæa Maria, supra Mediceam, de qua

Comitia Sectariorũ generalia Salmuræ conuocantur.

Saumur.

Mouentur quæstus.

Suilli.

Marie de Medicis.

Maria Regina prudentia.

iam antè, & sagax & fortunata, singulari prudentia obstitisset. plura petentibus (quæ erat temporum miseria) vix aliquid illa recusauit. sanè pluribus nominibus liceat auream illius administrationē dicere, sed hinc maximè, quòd auro iam antè affatim ab Henrico coniuge collecto, sibi sæpius Rebellium fidem addixit: digna sanè, quæ æternam in historia memoriam sortiatur, cui minùs debemus vt matri LVDOVICVM, quàm vt conseruatrici Regem profusis sæpius illa donis vbi de Regia salute agebatur, sibi filium amantissimum, nobis dignissimum, qui diu imperet Regem, conseruauit. Impetratis ex Reginæ prouidentia Sectarij, quæ flagitabant, post remuneratos auri largitione, pensionibúsque opimis magnates, & Ministros, in prouincias suas solutis Comitijs rediere.

Soluuntur Salmuria Comitia.

CAPVT III.

EPITOME.

Caluinistarum in Hispanos odium pacta in Regijs matrimonijs fœdera morari tentat. fidem Condæo Princips violant. Benarnenses Episcopi, Ecclesiæ patrimonium quod mala fide Sectarij detentabant, repetunt. non displicet Regi Libellus supplex. Benarnensium vsurpatio ab origine trahitur. Renardus in prouinciam missus, malè habitus redit. flagitata à Sectarijs Comitia certis conditionibus impetrantur.

SVMMA rerum in Europa penès duos principes multis ab hinc seculis fuit, Gallum nempe & Hispanū: hic auro potentissimus, ille militum numero; multiplices hic coronas, ille plura in vna Galliarum ditione diademata possidet; vastiora huic regna, sed longiori locorum interuallo seiuncta, illi vnitæ prouinciæ plures, quarum vel minima Coronæ gloriam mereatur; hic Orientem partim cum Occidēte, ille orbem, si par est dicere totum, in virtute Gallorum, in ense suo possidet; hic Catholicus, ille Christianissimus, vterque maximus: denique nemo diffiteatur, omnium in Europa fortunam principum, in Hispani & Galli arbitrio positam, adeò in æquali potentia voluit illos omnium diribitores Deus. *Gallia & Hispania regū æqualis potestas.* *Salutem reliqui orbis, duo illi in arbitrio habent.*

Franciſco hinc, illinc Carolo imperantibus, ea pertinacia bella sibi mutuò intulerant olim duo florentissima regna, vt theatrum totius Europæ tragicum non immeritò dici possent. extinctis veteribus illis dissidijs, nouæ odiorum causæ in factione Catholicorum vnita, quum auro suo Hispania fouebat, succesſerant: vetera illa, hæc noua, nondum penitus exciderant animo. vt ergo tandem consisterent inueterata inter vicinos odia, iam olim Henricus dum viueret, noua in matrimonijs fœdera designarat, sed morte inopina præuentus nō potuerat regias hymenæi faces in strato nuptiali accendere. *Bella ab Hispanis in Gallos sæpius mota.* *Designata ab Henrico olim in matrimonijs duobus fœdera.*

Maria ergo LVDOVICI mater, coniugis sui affectus vbique amanter complexa, ad annum M. DC. XV. in mutuo Regum matrimonio confœ- *Maria regis mater tentata perficere conatur.*

derationem adimplere ſtudebat: cùm Sectarij inita in perniciem ſuam fœdera rati, omnia in contrarium tentant. Nec mora, Condæum adigunt vt armata ſecum manu proſiliat: dictis paret perniciosè ſuaſus primarius princeps, & ne quid inconſultâ Rupellâ procederet, Rupellam petit. ibi gratulabundè exceptus, comitia Sectariorum generalia Gratianopoli, Nemauſum transfert. illis Condæus, Condæo illi Principi adſunt: datáque armorum ſibi inuicem fide, bellum iam inferre parabant, cùm Regina Regens, ſeditioſæ Sectariorum nobilitati, & Miniſtris, numerata, quâ fides vænalis erat pecunia, id profuſa liberalitate effecit, vt à fide data recederent: vnde Sectarios ille fertur odio immortali proſequutus. Deſtitutus ergo Caluiniſtarum ope, qui de bello ſinè illis cogitare non poterat, pacem inijt, quæ diutina poſt adimpletos hymenæos ſperabatur, niſi rebellio iterum ex Nouatorum machinatione prodijſſet.

Datam Condæo fidem Sectarii violant.

La Rochelle.

Grenoble.

Niſmes

Hinc Condæi in illos odium.

Comitia trium Ordinum generalia Lutetiam conuocata.

Conuocantur à Rege Lutetiam Comitia trium Galliæ Ordinum generalia, quibus id præcipuum fuit, vt in Benarnio Dei cultus in fide Catholica reſtauratus, clerum in patrimonij ſui poſſeſſionem induceret. Magna erat in ſupplicis libelli ſubſcriptione difficultas: quinquaginta enim iam annorum fidei Catholicæ à Benarnio exilium, eam auctoritatem prouinciæ Miniſtris addiderat, vt ab ijs poſtulatorum conceſſio pendere videretur. iam abierant in priuata Eccleſiæ hoſtium patrimonia, decimæ, obuentúſque ſacri ex primæua auorum pietate parti. & hæc erat illius prouinciæ facies ab anno Do-

Orthodoxi Euangelij in Benarnio reſtaurationem petunt.

Lucluoſus Benarnij ſtatus.

Bearn.

mini M. D. LXIX.

Ieanne d'Albret.

Ioanna Labretana, Henrici Magni mater, poſt fidem Catholicam in Benarnio ditione ſua, radicitùs extirpatam, ex Mongommerij, & Miniſtrorum ſuaſione bona Eccleſiæ omnia ſibi lege edictali adſcripta, conducendis Miniſtris, ſtabiliendóque Caluiniſmi Collegio deſtinarat: ab illa Henricus IV. Benarnij princeps, poſt agnitam Romanæ ſedis primatiam ad hereditariam Galliæ coronam vocatus, impetrauerat à quibuſdam prouinciæ municipijs conſcientiæ libertatem: ne tentata quidem de reſtituendis Eccleſiæ redditibus quæſtione, adeò videbatur ſupra vires hominum tanti moles negotij; donec poſt Henricum patrem, nouam ſeculo amænitatem inducere parans LVDOVICVS; hinc à conſcientiæ ſuæ Conſilio; illinc ab Epiſcopis Benarnenſibus, vtrimque à Comitijs Galliæ generalibus ſuaſus, credidit reſtituenda tandem aliquando Eccleſiæ, quæ inimica hæreſis vſurpaſſet. Ne tamen eſſet quod Miniſtri Benarnenſes de præcepto ſibi patrimonio ſuo (ita enim decimas appellabant) quererentur, eis edicto regio, ex prædijs vectigalibus, annuæ penſiones præſtari iubentur, quas ex ademptis ſacrorum redditibus ſolerent percipere. ita reſtituebatur Eccleſiæ dignitas ſua, fiebátque in regia liberalitate Miniſtrorum auaritiæ ſatis.

Mongómery

Eccleſiaborna Miniſtris Ioanna addicit.

De reſtituendis iis quæſtionem non auſus Henricus tractare.

Tractat Ludouicus.

Indemnes Miniſtros præſtare conatur.

Iam ergo in propoſitione tam iuſta nihil eſſe vi- debatur, quòd regij progreſſum edicti morari poſſet, cùm Renardus libellorum ſupplicum in Regia Magiſter exequi rem iudicatam iuſſus in Benar-

Renard maiſtre des Requeſtes de l'hoſtel.

Renardus in Benarnium mittitur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Edicti executionem suadet.

nium mittitur: ille Calend. Iulij post datum sibi Senatum, minorem esse rei difficultatem dixit, quàm vt flagitaret colligendæ sententiæ formulam: solam voluntatem sufficere, quando à Rege imperium manat. velle in hac hypothesi Principem ita cum subditis agere, vt licèt non alia, quàm placiti ratione rem exequi posset, cupiat tamen subditorum adesse consensum: quibus, cùm nihil sit, quod de edicto querantur, non dubitare se quin imperijs sinè dilatione pareant. Prærat prouinciæ La For-

Forcæus executionē edicti moratur.

Parlamento Forcæus prorex, cuius supra auctori- cc.
tatem facundia id effecit, vt regium edictum, promulgato ad easdem Calendas arresto antiquaretur.

Benarnii solum terræ motu concussum.

Ferunt paucis ab hinc diebus, Benarnij solum, eo terræ motu fuisse concussum, vt regiæ, quæ Pauij Pau.
Regum Nauarræorum illustre olim palatium erat, pars maxima, quassatis fundamentis corruerit. vnde non incerta erant Rebellibus proximæ ruinæ præsagia, si quid erga eos è cœlo in abdita terræ penetralia demissæ monitiones valuissent. Post agitatam diu in sanctiore Consistorio de bello quæstionem, placuit præscribi Sectarijs terminum, intra quem, si iussis pararent obsequia; renouaretur pristinus erga illos affectus; sin minùs vindicaretur aperto marte Regia cum Ecclesiæ dignitate maiestas. Graue admodum videbatur præscripta longi temporis possessione bona, non alia via abdicare, quàm solo Regis placito: quiâ tamen aut subeunda imperia, aut belli periculum imminens, extrema tentaturi simulatis ad obsequium votis, Comitiorum sibi fieri potestatem deposcunt, hac

Regis in termino præstituto propositum.

Rebelles Comitia flagitant.

mente, vt aut Regis animũ auerterent à propoſito; aut ſi perſtaret, eſſet illis in collecto iam Comitiorum corpore, inſtruendi exercitus facultas expeditior.

Lodun. Annuit clementia Regis: indicuntur Loduni Comitia: adſunt prouinciarum oratores, pleraque proponuntur, quorum hoc primum caput (VTRVM IESVITÆ IN VRBIBVS REFORMATIS AD EVANGELII PRÆDICATIONEM ADMITTI DEBERENT) neque diu agitatum negatoriè deciditur: habent enim (vt hoc obiter dicam) Nouatores eo odio doctos illos è Societate Theologos, vt ſi quid ijs auctoribus prodit, nouæ ſit illicò Satyræ argumentum. tacitum fuit hoc placitum, quod dum exequi tentant, motis à Procuratore fiſci coram Parlamento Pariſiorum querelis, iubentur ex veteri ritu, Eccleſiaſtas è Societate admittere, qui miſſione ſua defuncti feliciter, innumera pericula euaſere. Secunda quæſtio de Lectora fuit, quæ ad ea tempora à Caluiniſtis ad Catholicos defeciſſe credebatur in hunc modum.

Imperatur Comitia.

Caluiniſtarum in Ieſuitas odiũ.

Lectoure.

Lectora diuiditur in vrbem & Caſtrum. Caſtri paucis antè annis præfectum Engarinum, inter Nouatores regium, præfectura deſtituerat Rhoanæus; eiúſque loco Fontaralium vrbis rectorem ideò præfecerat arci, quia addictus ſectæ; Catholicis tunc erat infenſus: vrbis ille & Caſtri dominus, poſt agnitam recèns orthodoxæ fidei veritatem, tegebat adhuc, quamquam ægrè, rem in amplexa veteri fide nouam, non dubitans, quin diſſidij publici cauſa foret. Verùm quia difficile ignis ce-

Engarin. Rohan. Fontarailles.

Illius deſcriptio.

Fontaralii ad Catholicam fidem conuerſio.

latur, quem flamma prodit aut fumus : non potuit ille feruentioris fidei zelum diutius simulare : quinimò professus se Catholicum in Rigordi Iesuitæ viri maximi manibus, veterem hominem palàm abdicauit. Rigord.

Caluinistæ dolent cum Fontaralio Lectoram amissam.

Post euulgatam conuersionem vix dici potest, quo Sectarij luctu Fontaralij & Lectoræ iacturam fuerint prosequuti. erat eius ille conditionis, qui prosapia & virtute non vulgare nomen in prouincia sortiretur : prævaluit tamen ex arce amissa conceptus dolor: eius enim illam momenti, cum inaccesso genio loci, faciebant regularia ex arte munimenta; vt, si Rupellam eximis, prima inter Sectarias Galliarum arx credi posset. In id ergo omnium sententijs itum, vt repeteretur à Rege Lectora, quam si negaret, bellum inferretur. Addebatur, iniuriosum esse eodem cœlo solóque natos homines, ideò solùm Senatorijs priuari dignitatibus, quòd malè de Sede Romana sentirent; quare flagitandum & illud, vt in quolibet Parlamento, Lutetiano maximè, duo ex Sectarijs, diri-mendis indistinctè litibus admitterentur. petebatur item edicti Nannetici obseruatio, eo maximè capite, quo nouari aliquid vetabatur: introduci rem hodie nouam, dum Rex de transferendis Ministrorum bonis in Romanã Ecclesiam cogitabat. Commenta esse & ludos quidquid suadendæ prouincialibus mutationi proponeretur. Regem quidem omnia ex placito regere : sed ex tacita cum subditis stipulatione, fundamentalibus eum regni sui legibus alligatum : leges has omnium Reginas, ipsis quoque

Lectoram Comitia repetunt.

Duos in Parlamentis singulis ex suis Senatores postulant.

Nantes.

Legem Bearnii edictalem oppugnant.

quoque Regibus imperare. Vnam hanc esse in Benarnio legem fundamentalem, vt bona hæc à Catholicis in Sectarios longiori iam æuo translata, in eorum ditione remaneant, ita visum olim Comitijs Benarnij generalibus à Ioanna conuocatis, quorum est, leges eiusmodi futuræ in perpetuum imperij fundamenta stabilire. Ioannæ ex recta linea nepotem esse LVDOVICVM, qui tantùm abest vt sanctas leges eius auctoritate promulgatas concutere, quin deberet potius, suadente id erga maiores pietate, illarum cõseruationi impensiùs incumbere.

Ludouicum habita Ioãnæ auiæ ratione nihil in Benarnio mutare debere.

Hi erant Sectariorum questus, de quibus hîc districtè, quia in decursu historiæ occurret sæpè, quod de his disseramus: quamquam non deerat ad hæc omnia lacessito Regi responsio, quæ has subditorum querelas ostenderet nihil esse, quàm belli prætextum. Sed hæc alibi.

CAPVT IV.

EPITOME.

Comitia per circulos conuocantur hoc ordine: Insula Franciæ, Burgundia, Normandia, Andes, Bituriges, Pictones, Santones, Rupella, Aquitania vlterior & Citerior, Narbonensis prouincia item vlterior & citerior, Viuarienses, Cebenni, Delphinatus, Prouincia & Benarnium. præscribitur agendorum ordo, digestisque in septem capita propositionibus, missi ad Regem legati ne infecta redeunt: donec Coureleſius absolutos Regi os-

ferens tertiones, Comitia iubetur dimittere, abnegant imperium Oratores, perduelles renuntiantur. demum Lesdiguerius & Chastilhonius compositis disidijs Comitia soluunt.

QVIA Loduni habita Comitia, Rebellionem cui accingimur, induxerunt: ea hîc paulò altiùs repetere liceat. Lodun.

Rex diu Sectariorum precibus importunis fatigatus, rescripto nuper Comitiorum fecerat potestatem: lectâ demum illi vrbe habendis Comitijs oportuna, Lodunum pridie Kal. Octob. conuenêre prouinciarum simul & Oratorum distincta hæc series. Lodun.

L'Isle de France.

INSVLA FRANCIÆ.

Le Vidame de Chartres. La haye, Charny. Blondel Ministre de Houdan. Sueur Aduocat de Bologne.

Ex Nobilitate. Vicedominus Carnutensium, Lahayus, & Charnius.
Blondellus Houdani Minister.
Ex plebeio ordine. Sueürus Bononiensis Aduocatus.

BVRGVNDIA.

Bourgogne. Villarnoul. Iarland. Despreaus. Fossias. Granier Aduoc. de Dijõ.

Ex Nobil. Villarnoullius & Iarlandus.
Despreausius & Fossiasius, Pontis Vedæi Ministri.
Ex pleb. ord. Granierus in Diuionensi Parlamento Aduocatus.

NORMANNIA.

Normãdie. Colõbieres. Lahaye. Dupuy Barõ de Meneuile. Courtomer. Bannage.

Ex Nob. Colombieresius, Lahayus.
Puteanus Baro Meneuillæus, Baro Courtomerus.
Bannagius, Carantanorum Minister.

Ex pleb. ord. Alayrius apud ſanctum Laüm Aſſeſſor. Alain.

BRITANNIA. *Bretagne.*

Ex Nob. Marchio Mouſſayus. La Mouſſaye.
Laplacæus, Miniſter Sionis. La place.
Ex pleb. ord. Heuleſius Seneſcallus Bellini. Heules.

ANDES. *Anjou.*

Ex Nobilitate. Claromontius, Marchio Galerandæus, Primaudayus. Clermont. Galerande. Primaudaye.
Leſpinayus Miniſter Lodunenſis. Leſpinay.
Ex pleb. ord. Hannibal Farſius, Menüaüs Loduni Regius Aduocatus. Farſy. Menuau.

BITVRIGES. *Berry.*

Ex Nob. Denonuillius, & Aniaüs. Denonuile. Aniau.
Imbertus, Miniſter Aurelianenſis. Imbert.
Ex pleb. ord. Chaſſerayus apud Giennas fiſci procurator, Pleſſius. Chaſſeray. Pleſſis.

PICTONES. *Poitou.*

Ex Nob. Veracus, & Beſſayus. Verac. Beſſay.
Clemencæus Miniſter. Clemenceau
Ex pleb. ord. Milleterius & Malerayus Aduocati. Milletiere. Maleraye.

SANTONES. *Xaintonge.*

Ex Nob. Iarnacus & Corellæus. Iarnac. Corelles.
Chappelierus Miniſter Rupellanus. Chapeliere.
Ex pleb. ord. Paternæus, & Chailoüs Santonum Aduocatus. Paterne. Chailou.

RVPELLA. *La Rochelle.*

Pro municipali domo, Ludouicus Berneus, & Mouneraüs. Berne. Mounereau.
Pro oppidanis, Baudoüinus Iudex, & Stephanus Gothofredus. Baudoüin. Godefroy.

AQVITANIA INFERIOR.

Basse Guyenne.

Castelnau. Fauas. — *Ex Nob.* Marchio Castronouanus, & Fauasius.

Le Vicomte de Casters. — Vicecomes Casteſius.

Heſperien. — Heſperienus, Miniſter apud fanum S. Fidei.

Delatourgeneſt. Piedferré. — *Ex pleb. ord.* à Turregeneſtus & Pedeferreus.

AQVITANIA, ET PROVINCIA Narbonenſis Superiores.

Haute Guyenne. Haut Languedoc.

Comte d'Orual. Senegas. — *Ex Nob.* Comes Oruallus. Baro Senegaſius.

Ioſion. — Ioſionus Caſtri Albigenſium Miniſter.

Texier, Guerin. — *Ex pleb. ord.* Texierus Aduocatus Lectoræ Regius, & Guerinus Iudex.

Bas Languedoc.

PROVINCIA NARBONENSIS inferior.

Giraud. Clauiér de S. Coſme. Chaune. Chalas. Fous. — *Ex Nob.* Giraudus. & Clauierus à ſancto Coſma. Chaunius, Miniſter Soumierenſis. *Ex pleb. ord.* Fouſius, & Chalaſius Nemauſi Aduocati.

Seuennes.

CEBENNÆ.

Gãges. Maſaribal. Faiguerolles. — *Ex Nob.* Baro Gangeticus, & Maſaribaldus. Faiguerolius, Miniſter ſancti Hippolyti.

Daeres, Molinæ. — *Ex pleb. ord.* Daëreüs, & Molinæus.

Viuarés.

VIVARIENSES.

Laual. Eſperuier. Mirabel. — *Ex Nob.* Laualläus, Baro Eſperuierenſis, & Mirabellus.

Rauery. — Rauerius Miniſter.

Oliuier. Romee. — *Ex pleb. ord.* Oliuarius & Romæus.

DELPHINATVS.

Dauphiné.

Ex Nob. Monbrunus, & Campoleonus. Monbrun. Châpoleon.
Bouteroüs, Miniſter Gratianopolitanus. Bouteroüe.
Ex pleb. ord. Leuarſius, & Bernardus Aduocati. Leuars & Bernard.

PROVINCIA.

Prouence.

Ex Nob. Baro Seuaſius. Seuas,
Mauricius Miniſter. Maurice.
Ex pleb. ord. Sauorinus. Sauorin.

BENARNIVM.

Bearn.

Ex Nob. Leſcunus Senator in Benarnij Parlamento,& Benſinus. Leſcun. Benſin.
Cadeuillius Miniſter Caſtri Nauarræi,& Roſtellayanius. Cadeuille. Roſtelaia.
Ex pleb. ord. Dargelotetus Aduocatus. Dargelotet.

CIRCVLORVM OMNIVM Generales Oratores.

Berteuillæus, & Maynaldus. Berteuille. Maynald.

MAGNATVM LEGATI.

Pleſſibelayus,Ducis Tremollij L. Dupleſſisbelay.
Lambaudierus,Rhoanæi L. Labaudiere.
Bouſſelayus,Forcæi patris L. Labouſſelaye.

Poſt diſtributos in hunc ordinem Circulos, cœtus Comitialis V I. Cal. Octob. aperitur,cui prima die Berteuillæus, & Maynaldus Circulorum Galliæ Legati generales ideò præfuere , quia confuſis adhuc omnibus, nondum Officiorum Magiſter ex Circulorum dignitate diuiſerat ſedes. Abijt poſt primam ſecunda diæta in legendis diplomatibus Circulorum, quibus delegati à ſuis prouincijs auctorabantur. donec ad diem tertiam Carnuten-

Berteuille. Maynaldus.

Legati Circulorum generales Comitiis interim præſunt.

Præſes Comitiorum eligitur.

sium Vicedominus Comitiorum præses, Chaunæus Minister adiunctus, Chalasius & Malerayus à secretis eliguntur: his ita ordinatis ex solita formula (quod ad Dei & gregis maiorem gloriam vertetur) operi se accingunt, adacti priùs sacramento solemni, Ecclesiarum impensiùs commodo incubaturum quemque, secreta Concilij habiturum in abdito, præstiturum Comitijs imperantibus sinè disquisitione mandati obsequium, quæcumque demũ suggesserit conscientia sinè timore prolaturum.

Vidame de Chartres. Chauné. Chalas. Malcraye.

Sacramentũ ad quod Oratores adiguntur.

Lescuni propositio.

Primus omnium Lescunus Rebellium in Benarnio caput, & supra fidem Sectæ addictus, libertatem, & immunitates proponit, quas à longiori æuo Ecclesiæ Benarnenses ad ea tempora possedissent; quæ omnia, ne fusa supra modum oratione tædio forent, libellulo fusiùs explicata, dedit Oratorum cuique ad manus. Ibi probaturus, non posse ex æquo Episcopos Benarnenses, in primæuam restitui bonorum possessionem: adijciebat, si contrà instaretur, quærendum in armis remedium; tyrannidem esse ferro, & flamma vindicandam; quemlibet conatum qui id contra prouinciæ libertatem contenderet reprimendum.

Lescun.

Eius contra edicti Benarnensis executionẽ libellus.

Benarnensium querelis accedebant plures reliquarum questus prouinciarum, vnde compilato ex parte ternione, Comitia VII. Calend. Nouemb. Marchionem Moussayum, & cum illo, ex quolibet ordine lectos Oratores ad Regem delegant: interea dum Loduni operi absoluendo cœtus incumberet. septem erant articuli, quos Regi Moussayus obtulit hoc ordine.

Mouſſaye.

Loduni.

I. Reuocabitur edictum, quod est de restituendis Ecclesiastico ordini bonis, quæ Reformati in Benarnio possident, aut saltem eius executio in longiorem dilationem protrahetur.

Dauphiné. II. Securitatis vrbes, maximè quas in Delphinatu habemus, nouo nobis diplomate in futurum concedentur.

Lectore Fontarailles. III. Substituetur in Lectoræ præfectura Fontaralio, hodie Catholico Romano, quem Comitia Regi nominabunt.

IV. Iuxta nuperum Loduni edictum duo ex nostris Parlamento Lutetiano ascribentur.

Dijon. Paris. Substituts des Procureurs generaux. Tartas. V. Duo item in Parlamentis Diuionensi, & Lutetiano, procuratorum Fisci Substituti, ex placito Comitiorum adijcientur.

VI. Tartasij illata nobis nuper iniuria ex bono, & æquo reparabitur.

VII. Consumptum flammis à Catholicis Burgi templum, illorum, aut regijs sumptibus reficietur.

Ad hæc districtè Rex, non esse id ex regia dignitate, vt subditos secum partiarios pateretur: esse illis plura, quæ tacita adhuc mente retinebant, factu-rum se ex æquo petitionibus satis, si adæquatè in quaterniones omnia referantur. *Regis responsum.*

Redeunt ad Comitia delegati, vbi, eorum relatione facta, quæ à Rege audissent, impulere animos segniores, vt sinè mora compilandis ternionibus suis incumberent: vnde ea celeritate processit opus, vt ad Calend. Decemb. parata omnia nihil iam præter Regis subscriptionem desiderarent. In id tamen tacito Senatus consulto conclusum, vt quò res *Delegati Regis responsa ad Comitia referunt.* *Parantur terniones.*

cumque caderet, numquam soluerentur Comitiæ, nisi post obsignatum petitionum libellum.

Coreleſii ad Regem oratio.

His ita constitutis Coureleſius, Bouteroüs, & Alaynius digestam postulatorum schedam in hæc Regi verba obtulere.

Lætari Comitiorum Ordines, quòd humanissimus Rex ad occasiones singulas non difficulter sui copiam faceret Reformatis: maius tamen hinc illis emergere gaudium, quòd in libertate accessus, prompta eorum fides, obedientia (quam cœcam vocant) obsequium sinè disquisitione mandati præceps, regijs in dies oculis exhibeantur. Prodijsse nuper à Maiestate regia iussum, cuius hodie adesset executio: dictis paruisse sinè dilatione subditos promptioris capaces obsequij, electum se ad opus gratissimum, terniones adæquatos offerre; quibus magis publica regni salus, quàm priuata Reformatorum commoda contineantur. Vnum esse salutis illius amorem, qui ab inuitis penè Comitijs querelas extorqueat: quippe quibus nihil adeò cordi sit, quàm vt aliquando tandem, in antiquo Patrum splendore, in veteri Liliorum dignitate, reflorcat Galliæ decus. non esse Reformatis in mente aliud, dum propriæ impensiùs student conseruationi, quàm in se imperij columina, Gallici status colũnas, ab iniurijs vindicare: ita natos in Gallia Reformatos vt eorum bona maláque ad rem publicam pertineant: si priuati interdum habetur ratio commodi, spectari vltimò illud, neque vt commodum, sed vt quid ad publicam vtilitatem conducens. Æquam esse debere in Regum manibus lancem, principem solem.

Sectarioꝝ fidem extollit.

Obedientiam memorat.

Calamitatem publicam conſusam esse doloris.

Æquum esse debere Regem.

ſolem eſſe qui ſinè delectu pari omnibus lumine radiet: diuidendum alioquin in peſtilentiſſimas factiones imperium. In ſupplicis obſignatione libelli, celeritate opus eſſe; adfuturos redeuntibus in prouincias ſuas delegatis, populorum vbique applauſus, qui à ſeruitute in libertatem reuocati, vota pro regis ſui conſeruatione, fœcunditate prolis, ſubditorum erga illum amore, propagatione imperij nuncupabunt: populum, ſi bellua eſt multorum capitum, vt vulgò iactatur, tot organis, quot illi ſunt capita, tot vocibus, quot illi fauces, pro Rege LVDOVICO in cœlum acclamationes ea alacritate emiſſurum; vt inde gaudium amicis, terror inimicis, alta omnibus emergat admiratio. Id flagitare à manſuetiſſimo Rege, ſubditos religionis quàm reformatam dicunt, illi ad omnia ſinè conditione mancipatos. Ad ea Rex diſtrictè, vt aſſolet, facturum ſe ex æquo petitionibus ſatis reſpondit, ſi ex data fide Comitia ſoluerẽtur. poſſe eligi ex Oratoribus duos, qui ſe quocumque pergeret ſequerentur, donec ex voto ternionum capita ſubſcripſiſſet: contrà, ſi diutius ſubſiſtere deſtinarent renuntiari ex hinc Comitiorum fautores quoſlibet publicæ perturbatores quietis, perduellionis reos, in quorum impunè bona & capita graſſari liceat.

Populorum applauſus in libelli ſubſcriptione premittit.

Precatur Regi felicia.

Reſpondet Rex.

Reducendis intereà in officium ſuum Comitijs, Rex, alioquin extrema tentaturus, Meynium & Mareſcotum viros ingenioſos Lodunum mittit, qui dato ſibi ad VI. Eid. Maij Senatu dixere; Id ſe à Rege accepiſſe imperij, vt Oratoribus Sectarijs iam vltimò indicerent Lodunę diſceſſum, ſi deeſſent

Le Meyne. Mareſcot.

Legati à Rege ad Comitia.

tertiũ erat de vrbibus, quas ſecuritatis appellitant in certum ordinẽ redigendis. Soluuntur Comitia, delegantur ad Regem duo, qui quocumque pergeret ſequerentur: non defuturam intra ſex menſes regiam illorum petitionibus ſubſcriptionem; audiendos dehinc Benarnenſium Oratores. Erat hæc ſumma conuentionis; cui Sectarij addidere: ſibi ex ſti-
Condé. Luines. pulatione tacita à Ducibus Cõdæo, & Luinęo promiſſum; vt ſi ad ea tempora deforet ternionibus ſubſcriptio expetita, liceret etiam non impetrata venia, quò lubuiſſet, Comitia iterum cogere; cuius quidem promiſſi nõ habeo auctoramentum aliud, quàm propria Sectariorum ſcripta, quibus, quanta ſides habenda ſit, videat quicumque hæc leget. hinc conuocatorum ſinè diplomate Regio, Rupellàm Comitiorum innocentiam illi euincere tentant, qui, deficiente vt aiunt regiæ pollicitationis effectu, poterant, Rege etiam inconſulto, Comitia
Fauas. Chalard. reſtaurare. His ita ordinatis Vicecomes Fauaſius, & & Chalardus eliguntur, qui Regi renouandæ identidem ſubſcriptionis memoriæ adforent.

Hinc legitimè Rupellam conuocata Comitia probare tentant Sectarii.

Viuarés. Dum hæc ita Loduni geruntur, Sectarij Viuarienſes arma capiunt: quia verò hinc belli originem plerique trahunt, rem paulò altiùs repetamus.

CAPVT V.

EPITOME.

Probatur ab odio, & amore bellum inductum: ab odio, quia Sectarii ex innata sibi feritate Reges oderùt: ab amore, quia Vice-comitis Chailani, & Dominæ Priuatensis noti amores, Priuatii oppidanos in Dominam ad arma impulere. à seditione exordium, quæ tamen ex Masnaüi diligentia, penitus euanuerat, nisi Chailanus postmodùm ducentos ex Sectariis obuios magna ex parte interfeciſſet. indicitur Priuatii prouincialis Synodus, dum ab amasia sua Chailanus monitus Priuatensi Castro oportunè excipitur. inter nuptiarum solemnia oppidani Castrum obsidione cingunt, Mommorancius adest, urbs obsidetur, vnde subsequuta breui deditio omnia mutauit in melius.

SIVNT quibus rerum nota veritas, post Lodunēsium decreta Comitiorū de quibus antè, odium, & amorem bello cui accingimur causam dediſſe. ordiamur ab odio. Nemo neſcit Nouatores quotquot Europæ ambitu continentur, seu Caluiniſtæ ſint, Lutherani, Zuinglij, seu cuiuſlibet alterius Sectæ, principes naturâ ſuos adeò habere infenſos, vt vix illorum imperia pati poſſint, hinc ducta, vt audio, formula, quòd ex reformata quam vocant conſcientiæ lege, in ſtatum popularem omnium ſtudia conuertuntur: hinc in

Sectarii omnes odio immortali Reges proſequuntur.

Reges odium, hinc destruendæ potestati illorum supremæ, assidui proditoriæ reformationis labores. Les Estats d'Hollande. Testes Ordines Belgici, qui ad exacti iam penè seculi primum exordium, Regum pertæsi, excusso iugo, in liberam Rempublicam abiere. Geneuen Sauoye. testis Geneua illa Alobrogum, cui Dux Sabaudiæ olim dominus Bohemie. ne nomine quidem hodie imperat. testes Bohemici Protestantes, qui ditionem suam à potentiori Imperatore, in Palatinum ideò nupera rebellione trãs- Le Cõte Palatin. ferre parabant, quia in principis minoris, minùs absoluta dominatione, spes maior popularis dominij affulgebat. testes nostri in Gallia Sectarij, qui vt suprà ad prima capita ab Henrico II. ad LVDOVICVM XIII. districtè relatum, in id vires, & animos contendêre, vt proscripta Regia dignitas statum popularem admitteret. hinc belli originem trahunt sapientes. Ab odio venio ad amorem, publica illa, hæc belli fuit priuata causa.

Allata in res fidem exempla Belgii, Geneuæ, Bohemiæ, Galliæ.

Nuper bello Pedemontano, quò furtim ad Sabaudum Gallia miserat auxiliares copias, inter arma occubuerat strenuè Chambaudus cohortis Præfec- Chambaud. Viuarés Paiuas. tus: eóque Viuarienſibus Sectarijs carior, quò Catholicis erat infensior. Extincto coniuge Priuatij domina vidua, procos ex Secta plures habuerat, quòs prouinciales Synodi in matrimonium illi offerebant, quasi ex Ministrorum voto teneretur illa nouos amoris ignes experiri. Spreuerat diu Pastorum quos vocant, consilia, & procos malè feriatos, quibus æternum pro coniuge luctum statim à Chambaudi obitu electum à se respondebat. Vnus tamen supra prouinciæ Nobiles Vicecomes Chaila- Chaillane. ne.

Occisus bello Pedemõtano Chãbaudus.

Priuatii domina Chambaudi vidua Chaillanũ ambit.

lanus, virtute, gratia, & si quæ in viro quæri debeat forma, longè omnibus antecellens non ægrè suadebat afflictæ, vt tandem aliquando solatij capax esset, nō aliundè solari se passa tacitis in Chailani amorem votis ferebatur; imò, quidquid reclamarent Circulorum imperia, illi etiam Catholico nubere gestiebat. Quia tamen, & Ministrorum censura, & in vrbe seditio timebatur, tacita erant amoris diludia; donec Priuatiensis populus, quem suspicio vigilem faciebat, amorum secreta detexit. monetur sinè dilatione Brisonius, qui Chambaudi olim gener, socrum ipsam, contra naturæ & legum ordinem, in vxorem ambire credebatur: monentur cum illo prouinciæ nobiles, quibus coniugij spes erat, aut seditionis. Belli materies, vt vulgò assolet, in vano religionis fuco quæsita: timebant quippe oppidani aut simulabant, ne, si in Chailani manus inciderent, mutaretur in vrbe religionis ritus; aut, si negaretur noxium libertati obsequium, vi maiore, ad imperia cogerentur. Abijt primus populi rumor in seditionem apertam, arma capiuntur, pelluntur Catholici, grassatur in eorum bona Sectariorum furor: clamant nō pati posse gentem reformatam, vt Chambaudus illi addictissimus olim, Chailanum in successorem habeat Romanæ Sedis assecla, aut moriendum, aut præuertendos hymenæos: populo nobilitas aderat, aderant nobilitati Ministri, quibus id moris in Gallia pessimi, contra Germaniæ disciplinam, vt omnibus se immisceant, regni habenas, conscientias, bellum, pacem, iura demum omnia pro arbitrio moderari cupientes.

Brisonius adest. Brison.

Priuatiensis populi timor.

Seditionis ortus.

Chambaud. Chailanus.

Ministri in Gallia omnium auidi.

Masnau

Ad ea tempora Masnaüs filius Parlamenti Tolosani Senator, arresti cuiusdam priuatæ executioni ex demandata sibi prouincia incumbebat; cùm à prouinciæ Syndico de seditione monitus, rogatúsque vt interponēdæ Regis auctoritati Priuatiū iret, sinè mora, pedaneo ex Sectariis iudice, iuxta edicti placitū sibi adiuncto iuit; progresso adfuit prouinciæ armata nobilitas, ad Mommorancij proregis absentiam ex veteri parlamentorum dignitate eius imperia subitura. ad tertiū ab vrbe milliare duo oppidanorum obuij, si progrederetur vlteriùs imminere periculum referunt; quibus ille, adfuturum se sinè mora quidquid fata pararent, in hoc se natū, vt Regi vni viueret, vni illi si opus moreretur. Ad primum ab vrbe lapidem venere obuiam Consules, qui penitentia anteactorum ducti, Regis misericordiam, si quæ nocentibus debeatur implorant, immunes se à crimine, qui populi furorem sistere non potuerint; miteſcere tamen illius iracundiam, imò si mansuetè agatur in momento ad pristinæ modos trāquillitatis reducendum. Ad hæc Masnaüs nihil se eorum credere, nisi fides oculorum adesset: in vrbem admissus iam pacata omnia videt, tabernas apertas, distentos propalàm assiduo labori opifices oppidanos: ab vrbe in Castrum admissus, Priuatij Dominam monitionibus suis adegit, vt anteactorum immemor, pacificè posthac cum subditis viueret, id salutem publicā, id Regis imperia flagitare: stipulanti illa fidem dedit. Paucis ab hinc diebus Vicecomes Chailanus, non alio belli apparatu, quàm nobilium, seruorúmque familiæ, quo-

Masnaüs monitus à Prouincia Syndico primatium tendit.

Mommorancy.

Parlamenti Senatores ad proregis absentiam ipsis etiam armis præsunt.

Brison.

Ex Masnaüs vigilantia seditio sistitur.

Chambaud. Chailane.

Chailane.

Chailanus ducentos ex Religionariis in fugam agit, aut sternit.

rum numerus vix duodecim equitum, sclopigerorum vix quatuordecim erat, in ducentos Sectariorum legionarios incidit, ídque loco adeò præruptis montibus aspero, vt peditum centuria leuis, si quid habuisset ingenui, cataphractorum instructum ordinem sistere potuisset: ea tamen Vicecomitis fuit ad aggressionem audacia, ea ad vnum Chailani nomen Rebellium consternatio, vt fusis, aut cæsis propemodum omnibus victoriam nõ alia iactura reportarit, quàm Gimari viri nobilis, qui post rem gloriosè gestam plumbo traiectus occubuit. hîc belli exordium, primus hic fuit regiorum in Rebelles cõgressus; neque enim antè, quod sciam, hoc bello dimicatum. Ad nuntium stragis arma Priuatij capiuntur, seditio renouatur, mouentur in Vicecomitem questus: lacessitos qui nihil de prælio cogitabant, post inductam ex Masnaüi vigilantia in vrbe concordiam, dum ad lares quisque suos in fide publica remeabat, indictam à Chailano proditoriè aggressionem, immunes à crimine cæsos, testes habere innocentiæ suæ quotquot prælio adfuissent. trahendum hinc inueterati in familia Lestrangiorum, vnde Chailano ortus, in Reformatos odij argumentum: neque iniurià armari, qui eius in vrbe libera tyrannidem subire negant. nec mora, indicitur Priuatij prouincialis Synodus, quæ dum alta iaciet belli fundamenta, à Marte, si fas est, ad amoris diludia diuertamus.

Gimarus in prælio necatur.

Gimar.

Queruntur Sectarij.

Lestrãge.

Synodus prouincialis Priuatij indicta.

Collectis vicinarum vrbium præsidiarijs stationibus, Priuatienses ita Castrum vndique cinxerant, vt ne pedisequus quidem abnegantibus excubijs

posset

posset intromitti: æstuabat tamen Priuatij domina eo igne, cuius Vicecomitis oculi fomites erant: tota in flammas abibat, hinc maximè quòd armis vndique Castri meatus occlusi difficiles amori præstabant Veneres; mirum, Veneris amasium Gradiuum patrem illi arma inimica opponere. vixit diutiùs anxia, donec impatiens moræ Maisonsulam nobilem eligit, qui Castrouielium Chailani sui proxenetam, loco designato à se compellaret: ibi breui colloquio nuptiæ repromissæ. designantur ad proximam diem sponsalia: quamquam vna erat difficultas, omnium maxima, quàm languenti viduæ ad periculosos Castri accessus amor proponebat, vix posse sinè noxio casu in arcem penetrare Chailanum, consulturam se eius saluti si relicto præsidio, exeat sola, subditorum crudelitati amoris iusti expositura innocentiam, equius esse quocumque res cadat, implicari quod immineat periculo, imbelle mulieris caput, quàm virum qui prouinciæ salutē habeat in sui conseruatione sitam: præualuit vocari Chailanum, posse incautos intercipi oppidanorum vigiles, dum malignè prænitens luna debilis, vix noctis horrorem auerteret. In id ergo inclinans vidua, præstituit Vicecomiti horam, qua inter tacitæ silentia noctis in Castrum serperet: quia tamen quà designabatur accessus deerat porta, iubetur iuxta Castri fossas, quà patebat planities, cauari vsque ad extimam lapidum superficiem murus interior, ea latitudine quæ foret satis armato homini intromittendo, ita muri extimi superficies integra, solidum excubiarum oculis mentita parietem, ne doli qui-

Concluditur Chailani cum Chambaudi vidua matrimonium.

Maison seule. Castre. uielle.

Gimar.

Anxia pro Chailano suo vidua.

Lestra. ge.

Vocatus Chailanus adest.

dem ſuſpicionem inducebat: donec deſignata Chailanus hora, dato ſigno, inter obſcura noctis irrepit. non differuntur nuptialia, adeſt oportunè. Sacerdos, qui iunctis ſacro in Eccleſia fœdere amantibus hymenæi delicias aperit.

Nuptia celebrantur.

Poſtera die rareſcentibus ad auroram vmbris, explorator ruinam muri præfecto vigilum refert, accurrunt oppidani: necdum alta admiratione defixis liquidò conſtabat, quid ex ruina colligendum, cùm Chailanus ſeipſum exhibens ad feneſtras, demiſſum è cœlo monuit reformidatum hoſtem: vnde vrbē luctus habuit incredibilis. Vocatus à Marſiliaſio Fauræus præſes adfuit illicò, pacaturus diſſidia, quamquam gliſcente populi furore breui dilapſus eſt.

Obſidetur Caſtrum.

Ad rei nuntium prouinciales Sectarij, mille homines manipulatim colligunt, qui in vrbem inducti, poſt occluſos repagulis Caſtri aditus, admouent proximæ obſidioni tormenta: placuit tamen antè diſploſionem tentari cuniculos, ſed obſtante rupis duritie protrahebatur opus, cùm Pampelonus erũpens occiſis gregarijs decem, hoſtiles plureos in Caſtrum traxit.

Pampelone.

Mommorancius copias colligit.

Intereà monitus à Leſtrangio Chailani patre Mommorancius, lectis tumultuariò copijs, tormenta in Priuatium quatuor, ſex hominum millia educebat, cùm Caſtrametator Monrealus, prouincialium leuiori præſidio ad vias, quà auxiliaribus hoſtium copijs tranſitus erat diſpoſito, non potuit Piloni cohortem impedire quò minùs tranſuadatis mira arte fluminibus obuijs, ſuperato Coyronij

Leſtrãge. Mommorancy. Priuas. Mõreal Marefchal de camp. Pilon. Coyrõ.

Pilonus Villanouæ obſidetur.

Villeneuue. Mõreal. monte, Villamnouam veniret. subsequutus Monrealus destitutam commeatu vrbeculam cingit, verùm inuitos fames adegit vt erumperẽt; dimicatum hîc acriter, donec in vrbem retrusus hostis desperatâ salute ad Mommorancium Oratores mittit, aut pateretur ad patrios lares regressum, aut Sectariorum legionem Regi militaturam exercitui suo ascriberet; neutra conditio placuit: vnde territi prouinciarum Viuarienſis & Narbonenſis Rebelles, vnitarum nomine vrbium, Mõtispessulani, Nemausi, & Vticę, missis in oliuæ ramo legatis pacem deposcunt: negat illam iterum Mommorancius; ni priùs solutâ Castri obsidione Priuatienſes oppidani, positis armis, præsidiarios suos dimisissent: nectunt moras Sectarij, progreditur Mommorancius, pacem iterum Boucaudus vectigalium Præses, Ecclesiarum nomine flagitat, sed frustra, vbi conditiones prædictæ deferent. Iam ergo citra effugij spem obsessi, qui pridie eodem fato Castrum obsidebant, Mommorancij iussa his conditionibus subeunt.

Pax à Rebellibus expetita.

Viuarés. Lãguedoc. Mompellier. Nismes Vsez.

Certis conditionibus impetratur.

Boucaud presidẽt en la Cour des Aydes.

I. Petitâ proditionis veniâ glandibus & fune tormentario destitutus præsidiarius miles dimittetur.

Deditionis conditiones.

Pantpelonæ.

II. Brisonus, & Tauernolius vbi in Mommorancij manus inciderint, nullâ lege, eius arbitrio suberunt.

Brison. Tauernol.

III. Diruentur claustra, munimentáque quælibet vrbem inter & Castrum recèns constructa.

IV. Exercitus, qui sex peditum millibus, equitibus mille constat, sex diebus oppidanorum impensis aletur.

Lestrãge. Mommoranc. Priuat. Mõreal Marechal de camp. Pilon. Coyrõ.

His ità ordinatis non priùs loco ceditur, quàm oppidanis indicta in pœnam, L. stationariorum

ſtipendia, commeatus, armamentáque in tutelam arcis.

Crucæus arci præficitur.

Caſtro interim præficitur Crucæus equitantium ſclopetariorum Cuſtodiæ Mommoranceæ præfectus, cui Sanctpalaiſius excubiarum legatus ſubſtituitur.

La Croix. Sainct Palais.

CAPVT VI.

EPITOME.

Tertia Priuatij ſeditio præter ordinem hîc deſcribitur. Sanctpalaiſius minas in apertum bellum conuertit. Priuatienſium deficientes animos reſtaurat Briſoni aduentus inopinus. Caſtrum obſidetur: varij in turres cuniculi deſperatâ ſalute ruinam aperiunt. Regij de deditione cogitant. Mommorancius ad rei nuntium copias legit. dilatâ Priuatij obſidione, Villanoua Bergi, Valonſium, & Vallum expugnantur. Moreſius glande occumbit. Valonſium Autiegius intercipit, donec Regiorum armis oppreſſus conditiones deditionis inglorie ſubire compellitur.

NE ſeriem hiſtoriæ interuertat alibi, parùm hoc loci debita Priuatij Rebellio tertia, vtpote quæ intermedio ſemeſtri, dum hîc illic geruntur varia, in annum ſequentem referri debeat, ſi tractum temporis ſpectas: retento tamen quod aiunt themate, nihil hîc eam morabimur,

idéò in vnum varia tempora conferentes; quia de ijsdem loco,& personis acturi prodent se expeditiones inuicem nexæ faciliùs.

Sainct-Palais. Sanctpalaisius, vt suprà dictum, Mommorancij ad Castrum Priuatiense legatus, proditione oppidanorum agnitâ, vocatos ad se Consules iusserat munimenta recèns constructa diruerent, eò illi suspecta magis, quòd Castro adiacebant: illi nisi municipum assensu id se posse negantes, eo annuente concilium conuocant, vbi magis proponitur expugnandi Castri, quàm diruendi muniminis ordo. *Iubentur Priuatij Consules munimenta dirnere.*

Non tulit audaciam Sanctpalaisius, quinimò disploſis in vrbem magnâ contentione tormentis, coniectísque in tecta viciniora ignis arte parati circulis, territos oppidanos adegerat ad obsequia; Brison. nisi Brisonus perduellium caput, oportunè factiosâ perduellium cohorte aduenisset. Quàm illum exceperint gratulabundè præfecto defecti oppidani Rebelles, vix concipi potest. renuntiatur armorum imperator, præfecturas distribuit, oppugnationes designat, cuniculos imperat; imperanti adsunt Gardō. Croté. Malass. Boëtieres. Gardonus, Crotæus, Malassasius & Boëtieresus, viri non magni nominis; nisi quòd supra omnes seditiosi, in vrbem conductitiorum cohortem secum recèns induxerant. Paratis in obsidionem omnibus: à turri maiore, in quam ex rupis duritie cuniculi frustrà tentati, in minorem operis incumbit industria, nec diu cùm admota crepitacula duo, commotam à fundamentis disijciunt. post æquatum solo turris immane pondus, vasta area in qua- *Brisonus aduolat. Obsidio designatur. Turris à fundamentis excutitur.*

drum desinens, muris & profundioribus fossis quà in vrbem prospectus erat circumobducta, continuâ displosione ingens vrbi damnum inferebat: cùm Brisonus agendum adhuc cuniculis ratus, ad murorum fundamenta diligentissimè opus perducit. admotus pulueri tormentario ignis, eâ latitudine ruinam aperit quæ in oppugnationem abundè foret. non differtur aggressio; póstque apertas ad vicinarum ædium latera fenestras tormentarias, vnde indesinenti displosione irruentibus in murorum ruinam Sectarijs faueretur, post admotas vndique scalas ab vrbe in Castrum irrumpitur; initur cruentissima pugna, hinc Regijs pro salute, Rebellibus illinc pro gloria & præda dimicantibus. donec frequentiore hostium numero, rari Regiorum propugnantes, ab area in Castrum se recipiunt.

Noui in turrem cuniculi.

Area expugnatur.

Potitus victoriâ hostis clausira exstruere, immittendis in Castrum nullo periculo vallis, operi haud segniter incubare: iámque Castri muris nullo medio successerat, cùm turrem omnium maximam cuniculus profundior eâ ruinâ disjicit, vt Sanctpalaisio vna iam in prompta deditione salus: eius conditiones, quales expeti solent fuere; Castróque ad crastinum cedit Regius miles tympanis sonantibus, signis expassis, tormentario fune ignito, glande, quod vulgò iactant, in bucca, impedimentis, sarcinis, & quæcumque supra hæc placuissent.

Cuniculus turrem omnium maximam solo æquat.

Quibus conditionibus deditio Castri processerit.

Vix è naufraga rate Sanctpalaisius terram securis iã osculis adorabat, víxque secum viginti milites

saluos eduxerat, interfectis aut saucijs in prælio reliquis: cùm Vicecomes Chailanus cuius res agebatur, in accliui colle vrbi adiacenti, leuis armaturæ legionem exhibuit; tardiùs tamen quàm decuisset virum, cui nihil erat quod obijci posset: grauior in Vantadourium accusatio, qui Galliæ Narbonensis pro Rege Legatus Lavoultæ non longè à Priuatio, inter obsidionem moratus, debuerat ea, qua in prouincia fungitur auctoritate, aut pacare dissidium aut periclitanti præfecto opem intulisse.

Chailanus iam tardius suppetias infert.

Vantadourium. Lavoutæ.

Vantadourij negligentia perstringitur.

Eo tempore plures rei secretum aliquod inesse coniectabant hinc, quòd turris mole importuna ruens ex præsidiarijs neminem casu impræuiso intercepisset: non potuisse sinè proditione Regiorum rupem secretò durissimam excauari, quam quam debile argumentum: quid enim vetabat quin Regij audito in rupe cuniculariorum strepitu, vbi, deficientibus operarijs, non dabatur in nouo cuniculo contrarium opus suffodere, dum tutò licebat, longè abirent à periculo. quidquid id est aut calumnia erat, suspicio hæc in probos cadens, aut ignotum adhuc mihi secretum.

Fraudii suspicio improbatur.

Scripsit Mercurius Gallicus explosis, intra decem, & quatuor dies, à Regijs tormentorum ad quadraginta, scloporum verò ad quatuor millia ictibus, post occisos oppidanorum ducentos, deditionem, quæ differri non poterat à Castri præfecto subscriptam.

Mommorancius præreptam sibi monitus, quam nuper sinè prælio de Priuatiensibus reportarat victoriam, exercitum citissimè colligit: sed arduum

Exercitum colligit Mommorancius.

opus; quippe nõdum præscripto à Rege instruendi exercitus ordine, destituebatur stipendio miles: ne ergo ad imperatoris inopiam, quod vulgò contingit dilaberentur acies, datis in pignus vnionibus pluſquàm Cleopatræis, armillis, quibus supra rationes impotens hominum libido precium facit, aliisque id genus quæ vxori in mundum muliebrem erant, ducenta aureorum millia, Lugduni, Massiliæ, & Auenioni, sumpsit in mutuum; vnde, quo abripitur in prouinciæ tranquillitatem Regisque obsequium zelo, stipendiaria milites annona conduxit, donec à Rege indicta belli formula.

Quaratione stipendia de suo militibus numerauit.

Lion. Auignõ Marseille.

Octo illi peditum millia, quadringenti Cataphracti nobiles omnes, Castrametatoribus Portesio & Moreso militabant. Iámque Priuatiensibus muris tormenta admouere parabat, cùm Lesdiguerius, meliori mente, quàm consilio posthabita Priuatij obsidione, in Villamnouam Bergi, Vallum, & Valonsium, nouas expeditiones suasit. ferebatur quidem Mommorancij in Priuatium animus, sed prævaluit veterani sententia: itaque obsidione Priuatij dilata, sin mauis elusa, in Villamnouam Bergi arma conuertuntur, cuius ad rei nuntium Oratores, in supplici libello, ad victoris genua prouoluti, regium citra conditiones admisere imperium: Villanouâ, Valonsium itur, vbi prælium graue ad primos accessus parabatur, nisi Reauxius Scoticæ custodiæ præfectus, monitum à Rege de dimittendis præsidiarijs Châtilhonium impulisset, vt prompta Regis imperio præstaret obsequia. Positis ergo ad Chatilhonij obedientiam armis, vrbs Regis imperia subit

Portes. Moresses Maresschaux de Cãp. Lesdiguieres Villeneuue de berg. Vals. Valons.

Post dilatam Priuatij obsidionem in Villãnouam, Vallum & Valonsium itur.

Valonsium & Villanoua deduntur.

De Reaux Capitaine de la garde Escossoise.

subit, præfectóque arcis Sectario substituitur emeritus à custodia miles.

Valonsio, Vallum itur, ibi in opere arduo periculum ingens: spreto Regiorum conamine deditionem abnegat præsidiarius miles, cùm Portesij, Moresíque ope admouentur muris, primùm legiones, tormenta dehinc, eâ Rebellium ad primos accessus audaciâ, vt extra muros in Regios numero valentiores prælium ausi, Mommorancij excursores in agmina quibus sustinebantur retruserint: commissum hîc grauissimum prælium, seu numerum spectas, seu hostium pertinaciam: quadringentorum numerus erat, quibus ad eruptionem plus satis; pertinacia ea fuit, quâ potest exercitus numero impar dubio diu Marte certare: non abijt hoc prælio sinè commendatione Mommorancij virtus, qui Moresium commilitonem suum, vulneratum lethaliter magno ipse vitę discrimine, nusquâ deseruit comes fidus; quinimò, vbi viribus ille destitutus ægrè in vestigio consistebat, impositum humeris procul eduxit à periculo: quamquam hærebat lateri lethalis plumbus, vnde magno omnium mœrore paucos post dies occubuit. fuit eius funere iactura supra fidem magna; quippe cuius consilijs magnum erat rebus bello gerendis momentum. Irâ percitus Mommorancius, ad luctuosum sibi cari hominis funus, supremum vrbi parabat excidium, nisi Reauxius veniam oppidanis Rebellibus impetrasset. Vrbe deditâ, leui trecentorum legionariorum cohorte, emeritus à custodia miles Rebellium præsidio substituitur. Posterâ die obsidij nuntio Montem-

Pugna ad primos Valli accessus initur.

Moresium glãde trajicitur.

Vrbis porte Mommorancio aperiuntur.

pessulanum allato, commotâ Catarinotarum, quos vocabant, seditione adigitur Chatillonius vt supra ducentos, mille legionarios Autiegio committeret, expeditam, in Valli subsidium, manum. Iámque Valonsium venerat, cùm relatâ Valli deditione de Valonsio intercipiendo cogitauit. Sectariorum frequentior numerus, quibus in vrbe morari victoris misericordia tulerat, arduum alioquin opus in plano posuit; nec diu cùm interceptis primis Regiorum vigilibus vrbs occupatur. Emeritus miles proditionem Mommorancio refert, qui nihil moratus in Valonsium castra impigrè mouet; atenim difficultas hîc omnium maxima ab hostium numero qui nouo subsidio auctior mille quingentorum erat. erumpere Autiegius, excipi à Regijs strenuè, manus auidè conseri, cadere mutuis vulneribus hinc inde plures. Neque indigna est quę laudetur hoc loci nobilis Catholici virtus, cui à Sancta Columba nomen. quippe glande traiecto lethaliter cui protegendo vbique adfuerat filio, vbi equo excussum videt, memoriam Dei sæpius renouat, commisláque exin cõductitio cuidam pignoris sibi cari custodiâ, in hostem denuò proruens, filio morienti, Rebelli affatim sanguine parentat, donec hostibus in fugam actis, amore auspice ad filium reuocatus inuenit animam exhalasse, sibi abundè factum lætus in funere, quòd in gladiatorio sanguine natabat filij rogus.

Montpellier. Catarinots. Autiegc. Sainct Colõbe

Autiegius seritus auxiliares copias infert.
Valonsium ab Autiegio intercipitur.
Mommorancius adiuolat.
Pugna committitur.
Commendatur à Sancta Columba virtus.

Postquàm sæpius Marte hinc inde dubio dimicatum, admouentur muris tormenta, displosáque indesinenter ruinam aperiunt; iámque Portesio procurante in procinctu oppugnatio erat, cùm datâ

Propositæ deditionis ab hoste cõditio.

Portes.

Montpellier. Catarinots. Autiegc.

hosti habendi colloquij facultate, mittitur ab vrbe qui moneat, si absistentibus, Montempessulanum commeatus dabitur, paratos esse vt loco cedant. placuit Regijs expetita diu, at parum expectata conditio. Chatillonio enim, qui cum tribus hominum millibus properabat, Regias à tergo acies impetente, dum ad frontem Autiegius erumperet, desperata erat Mommorancio victoria, ipsáque in periculo salus: pactà ergo deditionis lege, Mommorancio Autiegius exhibitus, oratione supplici precatur veniam. Negat ingenioſus Prorex quippiam se ad Reauxij præsentiam gesturum, cui gloria debeatur omnis; nihil agendum secum vbi à Rege Legatus adforet: quibus districtè Reauxius, futurum Regi haud ingratum quidquid Mommorancio auctore prodiret, dedit illi potestatis omnimodæ à Rege habenas. Aderant Mommorancio supra Fauræum apud Gratianopolitanos præsidem Bitautus libellorum supplicum in Regia Magister, qui se in prouincia Narbonensi iustitiæ indagatorem faciebat, Vicecomes Poliniacus, Hannibal Mommorancij naturâ frater, Perautus, Monrealus, Masargueſius, Mossolensius, & cum illis octingenti equites magna ex parte nobiles: ad quorum præsentiam petitam Autiegius veniam his conditionibus impetrauit; Vt cum armis quidem, sed minimè sonantibus tympanis, extinctóque funium igne absisteret. Post admissas in hanc formulam conditiones, oppidanis misericordiæ Regiorum expositis abijt, prædâ dehinc militibus datâ, incendio vrbs & ruinâ vastatus donec dirutis munimentis super

Mommorancio periculum imminent.

Autiegius veniam petit.

Faure. presidét à Grenoble. Bitault. Poliniac. De Mõmorancy. Peraut. Mõreal. Masargues. Mossolens.

Sainctes Colõbe

Vrbis prædamilitibus datâ.

Portes

Mommorancius Pedenassium redit.

obsidione Priuatij imperia Regis expectans Mommorancius, Pedenassium redit. hæc de Viuarienſibus diſſidijs, vbi non indignum notatu, primam naſcentis olim in Gallia Caluiniſmi Rebelliönem à Priuatio prodijſſe, non ſecùs ac eam cui accingimur. Peſenas Viuarés.

CAPVT VII.

EPITOME.

Factio præpotens, quâ Reginam matrem, Galliarum magnates ad arma concitant, ex occaſione perſtringitur: eiúſque origine altiùs repetitâ, deſcribitur ad Pontes Cæi victoria Regis. hinc, nuſquam mutabiles naturæ affectus, ad mutuos parentem & filium amplexus impellunt. ab ea expeditione Benarnenſes victoriæ prodeunt: deſcriptóque prouinciæ genio, deploratur proſcriptus in ea Romanæ Eccleſiæ principatus. Rex penè inermis Burdigalam venit, vbi motę de Lectore præfectura querelę ſuadent, vt depoſito Fontaralio Blainuillius ſubſtituatur. vltrà progreſſus, in Forcæum, qui veniebat obuiàm, incidens, habito hinc inde de prouinciæ ſtatu ſermone, contra eius ſuaſionem vlteriùs pergere ſtatuit.

SEDITIO Priuatij prima, quæ ad finem anni M. DC. XIX. ex ſcintilla belli excitauit incendium, ad ineuntem annum M. DC. XXI. vna Mommorancij virtute, vt ſuprà ſcriptum reſtincta eſt. Per idem tempus exar-

ferat potentissima in Gallia factio, cuius caput Reginam matrem induxerant non ignoti Galliarum magnates, vt motis de imperij moderamine questubus, pristinam regno dignitatem vindicare tentaret. aderat Mayennius, qui Marchionis Forcæi, & Boëssij-Pardaliani ope, lectis in Aquitania decem hominum millibus, magna ex parte Caluinistis, Ligerim transmeare parabat; ni immortale odium, quo Maresçallum Theminium prosequebatur contra præstitutum ordinem impulisset, vt studio vindictæ quâ ardebat, in illum Moissaci, vrbe parum ad obsidionem oportunâ morantem, retrogradu passu castra moueret: vnde vnam memorant felicioris ad Pontes Cæi victoriæ causam: qui enim ex præstituto ordine, posthabitis inglorijs expeditionibus Reginæ copias, validissimo debuerat augere exercitu, quo dubio procul Regijs aciebus supra vires negotium erat, maluit, Æsopicum canem imitatus, posthabito corpore vmbram sectari: vnde neque illi, neque Reginæ consultum. Non parum eo tempore debuit Belebati prudentiæ Gallia, qui monitum identidem de Mayennij secretis arctioribus Regem impulit, vt Theminij oportunè obstaculum interponeret.

Espernonius vir sagacitate, & animi magnitudine pollens, Reginæ secessum quærenti tutum Engolismæ asylum præbuerat; vnde in eum accusatio grauior. illi aderant Cardinalis Guisius, Dux Radesianus, Valetęus, & alij primorum non pauci, quibus non in Regem (absit prodigij monstrum) sed in Luynæum armatis, nihil erat in Gallia quod

Factio in Luynæum potens.

Mayennius contra ordinem belli in Moissacum arma conuertit.

Quia Theminii odierat.

Hinc Regia victoria causa.

Belebati fides commendatur.

Espernonius consilij caput.

Du Mayne. La Force. Boëssepardaillan. Le Loire. Themines. Moissac. Pont de Cé. Belebat Themines. Espernon. Angoulesme. Guise. Retz. La Valete. Luynes.

resisteret, nisi Rex incredibili celeritate, pernicioſa in ſpeciem Principum conſilia præueniſſet, quorum is erat animus, vt quod parentis, magnatúmque precibus enixis negabatur, armata manus vindicaret. Luynæum rerum ſummà deiectum præſentià Regis arcere vna mens omnium erat, hic armorum ſcopus; quibus haud deerat ad inſolentem hominis audaciam populorum applauſus, nî Regi in ſpeciem contrà placuiſſet: quidquid id eſt: iuſta fuerit cauſa nécne, videant quorum intereſt: aiunt legem imperij fundamentalem eſſe, vt ſubditorum in Reges arma, non niſi perduellia dici poſſint: comprobatis tamen poſtmodùm omnibus, quæ in ſe Rex tunc geſta querebatur, oſtendit ſibi potiorem eſſe parentis rationem quàm extranei, minúſque bellum eo tempore in ſe geſtum, quàm intricipitem CERBERVM. Dum Mayennio in Aquitania ex Regis mandato Theminius illudebat, Rex ipſe cum exercitu leui ad Pontes Cæi venit: ibi diſpoſitę in quadra agmina Reginæ acies committunt prælium, dubio diu Marte; donec Radeſiano pugnę aleam ſubire detrectante, vnde vehementer à ſuis incuſatus eſt, Reginæ copiæ profligantur; quamquam ex Regijs Nereſtanus & Marchio Mareſius deſiderati, ſatis luctuoſam fecere victoriam. hinc Luynæo triumphus, quem vnum belli victimam appetebat iuſtè armatus furor.

Quid ſtagitarent à Rege armati Principes.

Pontecea victoria.

Pont de Cé.

Rets.

Nereſtan. Marais.

Andegaui Regina mater primo à caſtris lapide, quò dubia diu fortuna inclinaret, præſtolabatur, cùm ad nuntium ſtragis natura, quæ nuſquam in ſanguine mentiatur, inducias poſtulat. exorat ma-

Pax amorabundè initur.

Angers.

trem filius, filium mater deprecatur. pax vtrinque expetita, breuíque negotio in illam hinc inde conuentum. Comes à Sancto Aniano vir strenuus à Regijs in prælio captus, libertate donatur: Pontes Cæsaris Regis imperia subeunt, parcitúmque exin ad enixas Reginæ preces quibuscumque illi militassent. ardet videndæ matris desiderio filius, æstuat impatientiâ mater, exhibetur gratissima vtrinque præsentia, vtrinque in amplexus proruitur, amorabundè vtrinque oscula crepitant, vno verbo matri filius, filio mater, si quid naturæ addi potest nouo fœdere copulantur.

Sainct Anian. Pont de Cé.

A Sancto Aniano libertate donatur.

Regis præsentia Regina mater exhibetur.

Hæc districtiùs scripsi, quàm ex rei dignitate debuissem, verùm duo impulere etiam nolentem; tum quòd belli memoriam extinctam deceat, tum quòd de vna Caluinistarum ex professo perduellione scripturus, magis ex occasione hæc addidi, quàm ex voto. Paci post victoriam initæ successit expeditio Benarnensis, breuis illa quidem, at nec ideò minùs glorioſa, eam hîc paulò altiùs repetamus.

Expeditio Benarnensis describitur.

Benarnense solum, olim Hispaniam à Gallia diuidebat, hodie ipsummet Gallia est post rescriptum principis anni M. DC. XXI. quo prouinciam, opimum domus Borboniæ patrimonium Gallicæ coronæ adscribi placuit; quamquam his ex libello prouincialium supplici conditionibus; Vt in prouincia Parlamentum principatus antiquum subsisteret, vnâque, ex veteri formulâ in actis publicis vernaculâ dictione proscriptâ, nihil antiqui ritus mutaretur. Quia tamen LXX. abhinc annis lues hæreticâ adeò in prouincia grassabatur, vt passis vbique Or-

Bearn.

Benarnij situs & status.

thodoxi enunciationem Euangelij Sectarijs Galliæ; pertinaciter tamen soli Benarnenses obsisterent; imò & Episcopis longè amandatis, eorum vbique sacros reditus vsurparent: quia in dies in statum popularem deficiebat gens ignara Regum, misit Rex supremo loco Renardum, qui, vt supra ex occasione dictum, in liberam seruitutem, effrænatam populi audaciam reuocaret: imò & quasi cum socijs rem posito Rex diademate habuisset, id Renardo impe- Renard.
rij datum, prouinciales iam de salute sæpius monitos, rogaret iterum vt ad sui cõmiserationem ducti, pacem Galliæ non inuiderent, quæ post extincta bella ciuilia feliciùs iam reflorebat. Quia tamen ad hæc omnia surdę Sectariorum aures, in Aquitaniam armatâ manu iter dirigitur eâ spe, vt quemadmodum ad viciniam solis nubes vndique euaporantur, ità vno Regis aduentu dissiparentur pernicioſæ in Benarnio factiones.

Renardus à Rege in Benarnium missus.

Benarnenses Regio imperio obsistunt.

Consilium itineris capitur.

Post sopita filium inter matrémque dissidia pluſquàm inteſtina, oportunè contingit adesse nouæ expeditioni exercitum, leuem tamen & quem adhuc Ligeris, tractúsque terrarum longior à Benarnio seiungebat, vnde periculum ne dilapſæ antè expeditionem acies adderent Rebellibus animos: Rex tamen meliora sperans, traiecto Ligeri, Aquitaniam versùs sequi acies iubet, hoc animo; vt si ad Regij aduentus rumorem colla submitterer Rebellio Benarnenſis, edictóque nuper promulgato vltrò obediret, abstineretur armis; sin minùs, quod abhorrebat, armatâ vi, & Romani Euangelij & prostituta Regij nominis dignitas assereretur.

Via se Rex committit.

Dicto-

Bourdeaux. Dicto citiùs Burdigalam venit, vbi, quia mouebantur à Sectarijs de Fontaralio Lectorensi præfecto querelæ, qui, (vt fusiùs suprà,) à Caluinismo nuper transierat ad fidem Catholicam, arcémque quæ Fontarailles. Lectour. Albret. Labretani Ducatus primaria est, antiquo iure addictam Sectæ, possidebat adhuc post mutatum in Catholica religione statum: iubetur (quò abesset omnis Rebellioni prætextus) loco cedere Fontaralius: quóque ternionibus Comitiorum Lodunensium fieret satis, non ignotus inter Sectarios Blainuillius præfecturę succedit, ídque Ecclesiarum, quas vocant assensu, vir probus, sectæque addictus, vbi nihil in Regem agebatur. Ad eam Regis clementiam nemo non sperabat quin depositā feritate Benarnium sacramentum fidei in debito obsequio renouaret, cùm Regi nuntius venit, in perduellione Benarnium pertinax iussis obsistere, paratúmque ad extrema priùs, quàm in bona sua Episcopos induci patiatur. Persanos primaria seditionis capita plebem concitare; minutulúmque illud, vbi vix duodecim Senatores, prouinciæ parlamentum, perfricta frõte sæpiùs flagitatam edicti negare promulgationem, eóque iam vbique ventum impudentiæ, vt agnita Forcæi potestate vna, proscribatur quidquid aliundè imperium sonat.

Fontaralio in præfectura Lectorensi Blainuillius substituitur.

Benarnii perduellio pertinax.

Renard. Lodun. Blainuille. Persans La Forcc.

Lescun. Seditiosus supra omnes Lescunus nescio quis (nisi quòd in parlamentulo Prouinciali Senator) continuis legationibus, ad vrbes sectarias defungebatur, ea tamen infelicitate, vt in Regios incidens, quod fusiùs infra, Burdegalensis placito parlamenti, capitis pœna damnatus, proditorio sanguine Re-

Lescunus seditiosus admodum.

bellionis crimen diluerit.

Rex in Benarnium citissimè properabat.

Agnita iam plenissimè Benarnensium proditio, Regem adigit, vt in diem crastinum ad expeditionem parari omnia iubeantur. Nec dum vmbris aurora successerat, cùm exinnata sibi vigilantia, primus equo insiliens, exspectato palatinorum nemine, vt assolet, primus abijt.

Edictum de bonis Ecclesiasticis in acta relatum illi offertur.

Iam emenso trium dierum per solitudines inaccessas itinere, Granatam primam ad Benarnij limites vrbem venerat, cùm Forcæus illi se obuium sistens edictum iam in tabulas parlamenti relatum vltrò offert. accedit supplex oratio, quâ viam deprecatus, hortatur ne vltrà progredi tentet, difficiles esse soli accessus, prouinciam sterilem, vbi periculum ne pereat inedia miles, si Regio exercitus apparatù inducitur. dolere se, ídque vehementer, quod non licuerit statim ab imperio edictum in prouincia promulgare. nihil se ad hoc temporis auctoritatis habuisse in Benarnio, quia vnus inter tot coniuratos Regem agnouerat; si tamen armis abstineretur, mutatis iam in melius animis, polliceri se cœcam ad iussa obedientiam, tributi pensionem, stipendiarias annonas, & si quid vltrà desiderari queat. Si contrà ad prouinciæ intima penetrare mens, fateri se publicè impotentiam suam, neque sinè causa timere, ne prona hodie ad obsequium sinè conditione prouincia, de perduellione suaderi se patiatur. vim in conscientijs suis pertimescere Reformatos, fidem explanatione Euangelij non armis propagandam; quia nemo imperari potest, vt contra conscientiam credat.

Grenade.

Hortatur Forcæus ne vltrà pergat.

Causam dilationis explicat.

Si vltrà pergitur se ditionem timet.

Non dubitabat concio astans quin ad rei difficultatem Regis animus mutato proposito Lutetiam intacta prouincia remearet: quando Forcæum compellans; Tua, inquit, interest progredi vlteriùs Regem, cuius te præsentia faciet in posterum in prouinciæ regimine fortiorem. *Regis ad ea omnium responsum.*

Grenade.

CAPVT VIII.

EPITOME.

Ad Regis aduentum consternantur prouinciales, depositáque per obsequii speciem feritate, quem nequeunt sistere venientem, gratis exceptum simulant. Pauium sinè pompa ingredi statuit. frumentum ex industria diuertunt præfecti annonæ, quò fames Regem promptiùs adigat ad discessum. post Nauarrai Castri deditionem, Salesius loci præfectus, remuneratus abundè Poyano loco cedit. arctius Regis Consilium quatuor capita. futuras in posterum prouinciæ fundamentales leges decernit. Ordo habendis Deo gratiis publicarum supplicationum indicitur, vbi mirabili pietate Rex omnium vota & animos in se conuertit: relictisque demum qui decreta exequerentur quamprimùm Auberio, & Tarabello, Lutetiam citè redijt.

Arfac. Pau.

ARSACVM Rex postridie venit: ea vrbs viginti milliaribus à Pauio prouinciæ primaria distat. Res mira! ad Regis absentiam fulminabat prouincia perduellis, imò iam Coronæ Gallicæ minabatur excidium, si quid Comitiorum *Rex Arsacum venit.* *Prouincia consternatur.*

Lodunenſium petitionibus deferet. viæ committit ſe Rex, ſtatim mitiori ſtrepitur voce, accedit ad prouinciam propiùs, mutantur in murmura ſtrepitus, Arſacum venit ad oram prouinciæ, ſiletur vbique, perduelle ſolum attingit, etiam ſinè armis, vno qui Regem ſtipat comitatu, omnia cõſternantur. O poteſtatem Regum verè de cœlo demiſſam! ô Dei characterem ſinè fabula Regiæ fronti impreſſum! ô veram illius in terra imaginem! vix in primo ætatis flore princeps adoleſcens quò impellit ſeditio aduolat, penè inermis eſt, & Gigantum audacia ſternitur: hinc te conuinco perduellis Caluiniſta, qui Regiæ poteſtatis iugum excutere tentans, cœli ordinationi reſiſtis: hoc te vno veritas condemnat argumento, qui Reges auerſatus Democratiæ vbique ſtuduiſti; ſed hæc nihil ad hiſtoriam.

Argumentum quo perduellio cõuincatur.

Pauii Conſules Regi obuiam veniunt.

Pauij Conſules, cum reliquis vrbis Ordinibus, citiùs quàm dici poſſit Regi obuiam eunt. ille Arſaci fatigatus à via in quiete diem exigebat. inducti ad conclaue poſt deprecatam breui oratione iracundiam, quo cultu in vrbem ſuam admitti velit rogant. Quibus ille, lubentem ſe principatus ſui primariam vrbem in Regio apparatu ingreſſurum reſpondit, ſi ſacer locus in promptu eſſet, ad quem primùm, velut ad portum inter fluctus procelloſi matris appelleret: id eſſe apud Reges Gallorũ, quorum patrimonia poſſidens virtutes excolebat, inueterati moris, vt in Regia pompa numquam vrbes ſuas ingrediantur, quin vota Deo nuncupata in Eccleſia priùs exſoluerint. Ceterũ quia vrbi deeſſet Baſilica, nolle ſe principem ingredi, ſed priuatum. Poſtera

Pau.

Reſponſum principis pietate cõmendabile.

Pauii excipiuntur.

die in antiquam Labretanorum Regiam admissus, Magistratuum, vt & Ministrorum orationibus fusè habitis, ea gratia, ea humanitate respondit, vt omnium animos ad se velut aurea catena alliceret.

Nemo Catholicorum interim apertam à Rege auersionem in oppidanorum fronte non legebat, quam prodidit breui commentum non illepidum: quò enim citissimè Rex abire cogeretur curauit præfectus annonæ, diuerti omnẽ procul à prouincia commeatum; vnde aut famis incommoda aulicis, ipsíque Regi subeunda, aut erat fugæ consulẽdum: verùm nouis annonæ dispensatoribus ordinatis elusum stratagema. non displicuit amœnitas loci Palatinis, Curiæ vbique sequacibus; imò nec Regi qui patrem, eôdem loci placidè olim vixisse sciebat, donec deficiente Valesiorum stirpe ad maiora eum vocauerat Borbonij nobilitas sanguinis.

Commentũ populi quò ad discessũ Rex adigeretur.

Nõ displiceat placidus locs genius.

Valois.

Pau.

Quia tamen in mora periculum, videbatúrque ad publicam vtilitatem spectare si interciperentur prouinciæ vrbes, dum dubiæ adhuc in fide nutabant, ad XVI. Cal. Nouembr. Pauio ad Nauarræum Castrum iter indicitur; nec spem fefellit euentus; Nauarræi quippe præfectus Salesius, priùs interceptus quàm Regium sibi proposuisset aduentum ad minùs præuisæ obsidionis terrorem portas sinè conditione aperit. maior fuit ea Sectarijs iactura quàm credi possit: vrbis enim etiamnum hodie ea sunt munimenta, vt assueuerent quibus est in arte militari scientia, vix esse in Europa arcem, cui secunda dici possit: eam loci genius, artisque industria solers, hinc præcipitijs, illinc fossis, terreísque

Nauarreins. Sales.

Nauarrai descriptio.

Eius armamenta.

obductis lapide propugnaculis, adeò vndique faciunt inacceſſam, vt inexpugnabilis non immeritò dici poſſit: his accedit pulueris tormentarij, globorum, haſtarum, ſcloporum, aliorúmque id genus armorum copia, ideò ingens, quia longioris iam æui decurſu totius prouinciæ fuit armamentarium; tormenta quæ rotis voluuntur bellica, quorum Regij modi plura, ſupra viginti centena numerantur. Parta ſinè prælio, nec minùs ideò Regi glorioſa victoria id ſuaſit, vt præfecto Saleſio, qui in octuageſimo quem agebat anno iam emeritus erat, in oblati honoris cumulo grata à laboribus quies proponeretur: futurum ſatius, ſi in amica ſenectutiquiete traducatur quod ſuperat reſidui ad vitam tempŏris, breue illud, liberioríque genio debitum magis, quàm aſſiduo excubiarũ labori: præmia mutandæ cõditionis, in pecunia numerata fuere, & Caſtrametatoris apud regias acies præfectura. Neque diſplicuit remuneratio, lucro mixtim & honore gratiſſima: ea enim eſt hominum vulgò gloriolę auríque fames, vt nemo alterutrius eludat inſidias. ſucceſſit abeunti Sectario Catholicus prouincialis Poyanus, vir nobilis, & in Benarnio præpotens.

Tormentorum in æde numerus.

Saleſius muneribus gratè dimittitur.

Sales.

Poyanc.

Poyanus arcẽ præfecturæ ſubſtituitur.

His ita geſtis, quia poſtridie diui Lucæ ſolemne parabat Eccleſia: indixit Rex quàm magno apparatu, Chriſti hominis ſacrum. ibi publica Catholicorum gaudia, geſtire oppreſſas conſcientias, gratè libertatis nuntium excipi, ad rem nouam turmatim accurri, quóſque longioris iam æui curriculo ad iugum adegerat tyrannidis hæreticæ audaciã prępotẽs, extra ſe poſitos palàm exultare. Notaúére inda-

Miſſæ celebratio indicitur.

gatores temporum rem non indignam, quam nos hoc loci astruamus: exulem medij iam decursu seculi à Benarnio Missam, eâdem penitus die à LVDOVICO restitutam, qua eam victo Terridio Mongomerius ad Ioannæ olim tempora depulisset quæ ergo, quinquaginta iam erant anni, sacrificij à Benarnio memoria victo Terridio exulabat, illam eandem victor LVDOVICVS eâdem die restauravit, atque ita quam proscripserat Ecclesiam auia, reuocauit melioribus auspicijs nepos.

Terride. Mongomery

Sales.

Concilio ad finem mensis habito, quibus modis, Dei cultus Regis obsequium & fides debita, restituta illa quidem in integrum, sed nutantia, Deo, Regique posthac firma futura sint, omnium sententijs in quatuor capita itum.

Habetur de futuro prouinciæ regimine à Rege Concilium.

Primum id fuit, vt Episcopi & Abbates prouinciæ, ex veteri more; & sedem in parlamento haberent, & sententiæ dictionem.

In quatuor capita concluditur.

II. Vt restitutis Ecclesiæ priuilegijs, & patrimonio, Episcopi in ea dignitate in posterum viuerent quæ columnas Ecclesiæ deceat.

Restituuntur dignitati Episcopi & Abbates.

La base Nauarre.

III. Vt Nauarra inferior, & Benarnij principatus, Galliæ deinceps ascriberentur, Benarniique & Nauarræ vnitis iurisdictionibus, nobilius indè parlamentum emergeret.

Vniuntur Benarnii & Nauarra iurisdictiones.

IV. Vt posthac stati quidam & certi armorum duces prouinciales, quos Persanos vocabant, qui pernicioso more septem hominum millia intra diei vnius curriculum in armis vulgò emittebant, proscriberentur.

Persani proscribuntur.

Postridie placuit caput, quod de restituendo in-

integrum Ecclesiæ ordine erat exequutioni mandari, res ita processit.

Pauij vetus erat Templum, quod gentes Deo inimicæ pollutum, ex planctu prophetæ fatidici, posuerant in pomorum custodiam; iámque sexagesimus annus vertebatur cùm impunè Sectariorum Ministri fabulas hîc Euangelij sui explicabant, sat fabulis, sat fuerat impudenti mendacio datum; placitum ergo Christianissimò Regi fictionibus tandem aliquando vera succedere: dispositísque ad rem sacram omnibus, ex Ecclesiæ solemni ritu, pollutum toties locum, noua in Dei gratiam reconciliatione redire, à quo iampridem hæretica destinatione diuerterat; quasi Deo satis non sit puritas animi, nisi & à loco vbi paratur sacrum, labem omnem expiatio auerrûcet. à veteribus Ecclesiæ ceremonijs ad sacrificium itur, ab illo ad supplicationes publicas, quas cum Rege, principes, omnium Ordinum nobiles, Cardinales, Archiepiscopi, eóque numero Episcopi, cum infinita populi turma sequebantur, vt in veterem Romam mutatam vrbeculam dicerés. Bacillos vmbulæ pluſquàm augustalis sub quâ Eucharistiæ Sacramentum gestabatur præferebant oculis ad terràm defixis, composito ad verecundiam vultu, ad humilitatem gressu, corde & ore ad amorem, quatuor ex primarijs Principes, quos sequebatur pedes, aperto capite, cereo ad manum accenso Catholicæ fidei vindex, LVDOVICVS Rex Christianissimus, illi à tergo aderant decẽ circa Catholicorum millia, quos fidei Catholicæ grata restauratio ex prouincijs latè adiacentibus in Benarnium

In veteri Ecclesia post reconciliationem Missa celebratur.

Ad supplicationes itur.

Principes bacillos vmbulæ sustinant.

Rex nudo capite sequitur.

Illum ad decem hominum millia populus.

nium conuocarat. Non displicuêre pio Regi acclamationes, quibus lætitia diffusi orthodoxi, gratissimo applausu carissimum Galliæ caput prosequebantur; resonabat vndique suauissimum illud, VIVAT REX, dum murmure interim tacito fremebant Sectarij perduelles.

A supplicationibus ad prandium, ab illo ad concionem itum; quam ex Societate IESV Arnousius, in hoc themate habuit, QVAM TERRIBILIS EST LOCVS ISTE, NON EST HIC ALIVD, NISI DOMVS DEI, ET PORTA COELI.

Ia Pere Arnous Iesuite.

Habita ab Arnousio concio.

Exequendo tertio capiti quod conciliorum Nauarræ, & Benarnensis principatus vnitas iurisdictiones complectebatur, duo arctioris Consilij Senatores electi Auberius, & ex illustri Fabrorum familia Pibracius Tarabellus, quorum hic demum in parlamento Benarnensi princeps Senatus à Rege renuntiatus, apud suos Tolosæ infeliciter obijt, quem paulò antè Prouinciæ parlamenti protopræsidem Rex idem designarat: sed contrà ordinantibus fatis neque Benarnensibus præfuit, neque Prouincialibus: erat ille vir magnus, & nobilis, à cuius hîc laudibus abstinebo, ne mihi videar in agnato carissimo, cui debitor eram ex asse, tutelari fortunæ meæ deo, nimia gratulatione applaudere; exanthemate febre, quâ vulgus appellat purpuream, in obsidione Montalbanensi inter pestilentiam aëris contracta, apud suos sinè commotione, vt assolent iusti, occubuit. ab eius excessu quod residui erat illi & Auberio demandatæ prouinciæ, Auberius obijt.

Aubery.

Tarabel.

Prouẽce.

Tarabellus Prouincia & Benarnii à Rege Protopræses electus.

I

Mirabilis breuitate expeditio.

Ita Rex, quod nemo portentum neget, in perduelli ſolo intra mediæ decurſum hebdomadæ, fidei Catholicæ extinctum vndequaque ſemen reparauit: ita factionum nimbos vnâ ſui præſentia diſſipans, Nauarræum Caſtrum, Orthesium, Saluaterram, Leſcarum, Pauium, Oleronem, aliáſque id genus munitiſſimas in rebelli prouincia arces, ſinè obſidione in fidem reduxit, dictum illud Caroli V. iure ſibi vindicans potiori, VENI, VIDI, DEVS VICIT.

Nauarreins. Orthés. Sauueterre. Leſcar. Pau. Olerō.

Poyanus Nauarræi præfectus.

Poſt commiſſam viro illuſtri, vrbium, & interea Nauarræi Caſtri cuſtodiam Pariſios iter indictum, tædióque Rex longioris viæ, vt eſt moræ impatiens citatis equis populū Pariſienſem, de eius reditu nihil cogitantem, intercipit. ibi quàm gratulabundè exceptus, non ignorant, qui ſciunt ijs conditionibus Luteriam illuſtrem, vt ſi vel ſolo ſemeſtri Regis patiatur abſentiam, magè deſertum exprimat mercibus, & accolis deſtitutum, quàm eam vrbem quæ poſt Romā Europæ caput non illegitimè dici poſſit.

Poyane.

Rex Lutetiam redit.

Lætitia publica.

Dum Rex Lutetiæ grata à laboribus quiete perfruetur, redeamus in Aquitaniam noſtram, vbi in noua Circulorum indictione, rebellio noua paratur.

Guiéne.

HISTORIA

PROSTRATÆ A LVDOVICO XIII. SECTARIORVM IN GALLIA REBELLIONIS.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Lescunus, & Vigniaucius luctuosum Benarnii statum, Circulo qui Mõtalbani coierat exhibent. hinc prouinciali Synodo Amiliani indicta, missi ad Sectarias vrbes conuocatorii codicilli. prid. Idus Nouemb. Synodum cõuenire, peroratepathetice Lescunum monitisque Lesdiguerio & Chatilhonio, vt de fide sibi à Rege violata querantur, de bello cõsilium capitur. Rupellam Monna emissarius missus. missi & alii ad Sectæ magnates, Colloquiáque prouinciarum, arctiora Synodi consilia exposituri.

NONDVM Rex Parisios ab expeditione Benarnensi redierat, cùm canina pluſquàm feritate ad vomitum redire Benarnij perduelles, renouatíſque factionum conciliis, ferri hinc inde ad Sectarias vrbes per tacita murmura prouinciæ queſtus. oportunè ad ea tempora Circulus Aquitaniæ vlterioris Montalbani coïerat: ibi Leſcunus, & Viniaucius Benarnenſium Oratores, poſt inductos in miſericordiam omnium animos, obortis lacrymis, tractíſque imo ſuſpirijs corde, lethale in Benarnio reformatæ, quâ vocant, fidei vulnus aperiunt, ídque illis interim medelæ paratum, vt ad III. Idus Nouembris indicta Amilianí Synodus, malo ex præſenti neceſſitate proſpiceret. Ne tamen ſinè auctoramento conuocata Synodus videretur, placuit diploma conuocatorium promulgari, hac formula.

Leſcunus & Vignauscius Benarnenſium Oratores.

Montauban. Leſcun. Viniaus.

milhau.

Diplomatis conuocatorii formula.

Quia ſuam quiſque fortunam in conſilio habere debet, cùm de aliena deliberat: procelloſa tempeſtas, quæ Benarnenſes fratres penè ad deſperationem impulit, verſis iam ab illorum excidio in noſtra omnium capita minis, diu reluctantes adegit, vt præter ordinem, abbreuiatum Circulum Montalbani indiceremus, cuius auctoritate prouincialis Synodus, in afflictorum Benarnenſium ſolatium, in noſtri tutelam Amilianum conueniret. quod noſtri muneris, etiam indicta cauſa hinc eſſe credimus, quia edictorum fidem violatam, deſtituta decore ſuo Benarnij templa, miſſos in eorum poſſeſſionem Romanos Eccleſiaſticos, ſacroſancta

Querunturſectarii.

Biblia, in Dei execratione horribili ab illis discerpta, coactos ad idololatriam, qui in publicis Romanorum supplicationibus, contra prouinciæ libertatem habitis, genua flectere recusabant, libertatem oppressam, vrbium reformatarum in nostrum caput mutatas excubias, ad Castri Nauarræi præfecturam papistam suffectum, qui ea demum vidimus, quæ dum non disparia nobis fata imminere præsagiunt, quidni seriò malis ibimus obuiam?

Milhau en Rouergue.

His mouemur, vt Amiliani, vrbe in agro Ruthenensi conuentui commoda, prouincialem Synodum indicamus. Quare vos, carissimi fratres, ex mutua caritate monemus, Legatos sinè dilatione vestros adesse iubeatis. hortamur insuper, ne sibi hoc loci desit mutuus ille fratrum amor in quo subsistimus: absit iustissimæ Dei causæ desertores eos hodie esse, quorum olim maiores illi protegendæ vitam in armis posuere. Quod ad nos spectat fidem sacramento solemni astringimus, defuturas sibi vires & industriam nostram, priusquàm vobis, testémq; Deum appellamus quo zelo, qua in oppressorum protectione caritate ardeat cor nostrum, hac spe, vt si quando nos fortuna depresserit, eodem æstu pro Aquitania & vos ardeatis. Quid? malum! manu ad aratrum seruiamus, qui liberi nascimur, viuamus dum licet liberi, & aliorum esse desinamus qui nostri esse possumus. si deest audaci proposito animus, quæramus locum in quo procul à tyrannica crudelitate hæc semesa membra obruamus, vbi cicatrices celet exilium. vobis interim Deus infinita clementia sospes sit.

ADDICTISSIMI AD IMPERIA
vestra, abbreuiati Concilij Oratores,

DALIERESIVS. Dalieres.
BVRGADESVS. Burgades.
DELGVIERVS. Delguieres

Dat. Montalb. 26. Octob. 1620.

Indicta Synodus Amiliani coit.

Statim ab ea conuocatione lecti à Sectarijs vrbibus Oratores, dum moram non patitur rei vrgens necessitas, decursorijs equis Amilianum etiam ante designatum tempus aduenium: Delegatorum hi nobiliores, Chamierus Rebellium in Aquitania caput, & Iolius, Ministri duo; in bella ille, hic ad pacem inclinans. Ex Nobilitate Caussæus, Comes Oruallus, Marchio Malausius, Baro à sancto Amantio, Beluijonus Villemurij præfectus, Santomæus, Darbiesus, Brassacus, Dolidotus, Palierolius, Boissierus.

Chamier. Ioly. Cauſſe. Orual. Malauſe. Sainct-Amans. Beluijõ gouuer. neur de. Ville-mur. Sãrome darbies. Braſſac. Dolidot. Palie-roles. Laboiſſiere. Leſcun.

Delegatorũ nomina.

Eligitur Caussæus in præsidem.

Post lectũ qui Concilio præesset Caussæum, virum experientiæ defecatæ, pridie Idus Nouemb. Lescunus Benarnij Orator in hæc verba silentium fregit.

Ferorat Lescunus.

Dolere supra quàm credi possit Benarnij proinciales Reformatos, quòd cùm id sibi ad ea vsque tempora persuasissent, auxilio se Galliæ fratribus si quando à Rege opprimerentur esse posse, inopina hodie sorte cogantur, eorum misericordiam implorare, quibus iam antè vouissent protectionem suam: eas esse vices rerum, quæ cœlo subiacent, ve-

qui modò extra aleam positus, in momento, quibus inuidiam felicior excitabat, ludibrio sit. percutientem Dei Angelum, floridam in reformata virtute ditionem auito decore spoliasse, quæ vna sit, seuera tamen, Dei in diuturna prouincialium felicitate obliterati, pœna; quæ (vt præuertit seueritatem in Deo clementia) metam tandem aliquando inueniet, clamantibus identidem inter oppressionem Benarnensibus; DEVS DIC ANGELO PERCVTIENTI, VT CESSET MANVS TVA. Inauditam esse tyrannidem, quam exerceat furor inimicus, vrbes solo æquatas, oppressas conscientias, infantes ab vlnis maternis ad idolorum cultum abreptos, reditibus suis spoliatas Ecclesias, abactos Ministros; omnia demum tyrannicè acta. Repetitis à se sæpius eiusmodi quæstubus, quando mœsta vbi semel prorupere difficiliùs reticeantur, prouolui ad fratrum genua, ea crudelitate habitos Benarnenses, quorum si misericordiam luctuosa conditio adeò excitat, vt manum auxiliarem sperare liceat; non vsque adeò eos desperata salute languere, quin affulgeat adhuc spei radius, qui reuocandæ in pristinum decus prouinciæ abundè sit.

Consilia prouinciæ arctiora aperit.

His mira arte, vt ingeniosus erat, præmissis, arctiora minutim prouinciæ secreta repandit. superesse post luctuosum Benarnij naufragium tabulas in prouincia quasdam, arces, & castra non spernendi muniminis; in quibus adhuc, velut in gleba minutula fundi possessio retineatur; imò & commentum in promptu esse, quo Nauarræum intercipi possit, oppidanos magna ex parte reformatos, milites re-

gios, quos in familia quisque sua alere cogitur, nocte intempesta somno, vinóque sepultos, vna posse internecione iugulare; rem in aperto positam vno indigere secreto, Bensinos patrando facinori lectos supra Synodi approbationem nihil exspectare. Ad hæc (vt sunt molles in calamitate mortalium animi) effusis sinè modo lacrymis, omnium misericordiam in se commouit, vnde post lectos Comitiorum Lodunensium, qui de Benarnio erant, articulos in hæc demum capita conuentum. Bensini.

I. Iuxta præstitutum à Comitijs ordinem Prouincia Aquitanica datam Benarnio protectionis fidem iureiurando firmat. La guiéne.

Synodi conclusiones in septem capita diminuuntur.

II. Ad Lesdiguerium, & Buillionum Maresc allos, Tremolium, Chatilhonium, Sullium, Rhoanæum, ad Synodum nationalem quæ Alesij coijt, ad prouincias Narbonensem, Cadurcorum, Viuariensium, Cebennarum & Delphinatus, ad Castri Albigensium, vt & ad Rupellæ oppidanos mittentur sinè mora legati, scilicet ad Lesdiguerium, Chatilhonium & Narbonensem prouinciam Darnius Buillionum, & Sullium, Boissierus, Rhoanæum, Tremolium, Aquitaniam inferiorem, & Rupellam, à Sancto-mormaco; ad Castri oppidanos & Cameram edicti, Sanromæus, Chauetus, & Clericus, quibus id muneris erit, vt in Benarnij auxilium concitatis præsentem gentis reformatæ in Gallia statum exponant. Lesdiguieres. Rouillõ. La Trimouille. Chatilhon. Sully. Rohan. Ales. Lãguedoc. quercy. Viuarés Seuenes. Dauphiné. Castres. d'Albigeois. La Rochelle. parmiu. Laboissiere. Sainct-mormac. Sãromeu. Chauet le clerc.

Legati ad prouincias, magnates, & vrbes missi.

Tertium caput.

III. Quò monitiones nobis à primoribus Galliæ religionis reformatæ, vel ab exteris missæ, in posterum prosint, placet Synodi huius abbreuiatum ordinem,

dinem Montalbani, donec aliter visum, subsistere:
regẽtibus interim Colloquia Ruthenorum Comi-
Rouergue. te Oruallo, Cadurcorum simul & Albigensium *Oruallus.*
Orual. Marchione Malausio, Laraguesiorum Sanct-ro- *Malausius*
Quercy mæo: modò nisi ex abbreuiati concilij auctoritate, *Sanromæus*
Albigeois. neque copias legere, neque possint iam lectis arma *prouinciarum interim imperatores creati.*
Laraguais. conferre, donec à Comitijs ad VII. Kal. Decembr.
Malausse. Rupellæ indictis militia ordinata.
Sárome

IV. Vt machinationibus etiam nostrorum pro- *Quartum caput.*
ditorijs, in posterum occurri possit, meminerint
vrbes reformatæ, statim ab huius promulgatione
statuti, munimentis quàm fieri poterit validis fossas,
& mœnia antiqua diligenter obducere.

V. Hortamur futurũ in abbreuiata Synodo Cir- *Quintum.*
culum, magnatum nemini, prouinciarum primariæ præfecturæ sinè prouincialium suffragijs concedantur.

VI. Synodi concilium duobus constabit, ex quo- *Sextum.*
Cruſsé. libet ordine oratoribus, quibus aderunt Crussæus,
Chamier. Chamierus, Guerinus & Boissetus.
Guerin.
Boisset.

VII. Monebuntur Castri Albigensium & Ami- *Septimum.*
Castres liani Oratores, pessimi rem exempli, periculosíque
d'Albigeois. futuram euẽtus, si ad Comitia generalia militiæ or-
Milhau. do omnis ita remittitur, vt facultate omnium ipsis data nihil in belli directione potestatis Colloquijs prouinciarum supersit.

VIII. Eligetur modomet imperator, qui in Be- *Octauum.*
narnium auxiliares copias ducat.

Cauſſe. CAVSSÆVS, *Præses.*
Cha- CHAMIERVS, *Adiunctus.*
mier. GVERINVS, *à Secretis.*
Guerin.

Secreti articuli duo. His addebantur articuli duo, in quos ideò secretò concluſum, quia ſæpius antè obtigerat decreta concilij in Regias manus deuenire.

Primus erat, concitandos Leſdiguerium & Chatilhonium ad illatæ vindictam iniuriæ, quibus ſolemniter data à Rege in Comitiorum Lodunenſium ſolutione fides, tam proditoriè violata. Leſdiguieres. Chatillon.

Caſtri Legati à belli conſilio alieni. Secundus in belli decreto verſabatur, quãquam Caſtri Albigenſium Legati, Belujonus & Laboiſſierus Nobiles, vt & Iolius in Aquitania inferiori Miniſter, omnibus bello auertendo tentatis, immunes ſe à ſanguine, reclamantes abiere. breuior tamen in fide conſtantia: ſi enim Belujonum eximis, qui obſequium Regi aut præſtitit, aut ex neceſſitate eius, quem Leſdiguerio præſtabat famulatus, ſimulauit: reliqui fuere perduelles. Caſtres Beluiõ. Laboiſſiere. Ioly.

Non diu tamen.

Quia tamen belli neruos in pecunia ſtatuit auaritia militum, deficiente ærario publico, indici placitum ditioribus municipijs vectigalia, donec aperto marte liceret ex præda, incendio, & ruina quæſtum facere: tributi pro anguſtia rerum hic fuit modus.

Indicta municipiis vectigalia.

Montalbanum triginta octo librarum millia in publicum conferet. Montauban.

Caſtrum Albigẽſium viginti octo. Amilianũ ſex. Caſtres Milhau.

Prouinciæ Colloquium quodlibet, in nouem menſes ſtipendia tria cuique militum numerabit.

His ita præſcriptis iubentur delegati, vrbe citò excedere, ſectariáſque in tranſitu ſuo arces eorum monere, quæ Synodus ſtatuiſſet; parata forent ad bellum omnia, munimentorum operi diligentiùs

incumberetur, fides, & ordo mutuò seruaretur.
Mõne. Monnæo inter alia id mandati obtigit, vt si ijs, qui iam ad Comitia Rupellam cõueniſſent, viderentur periculoſa ad vrbem itinera, mutaretur habendis Comitijs indictus locus, transferrentúrque Montalbanum, aut Amilianum quò tutiùs pergi poterat.

Monna de transferendis Comitiis, ſi periculum ingruit, negotiũ datum

Ad ea tempora Synodus Aleſij prouincialis coïerat, cuius item in bellum iuere decreta, ibi de Priuatio multa, quæ nos iam antè.

CAPVT II.

EPITOME.

Synodi Aquitanicæ emiſſarius Rupellæ legatione ſua defunctus Comitia ad bellum accendit, quorum dehinc in lucem editis ad Regem codicillis detecta Rebellio: ſæpius à Sectariis propoſiti queſtus ad nauſeam repetuntur, accuſantur de bello inducto Ieſuitæ. reſcribit ad Comitiorum cœtum pro Rege Leſdiguerius, obſequii monet, fruſtra tamen bellum acriter inituri Rebelles, auxiliares copias flagitant, eas illis denegat Britannia magna.

Mõne. EX demandata ſibi prouincia Monnæus Rupellam appellens, reperit iam ab ineunte Decemb. coacta Comitia. intromiſſus Synodi mentem exponit: vnum hunc prouincialibus Aquitanicis animum, vt libertas Euangelio, familijs Reformatorũ dignitas ſua, tutela ſaluti Be-

Monnæus Synodi Aquitanicæ Orator Rupellanos ad arma accendit.

narnenſibus templa & reditus, ſi precibus non licet, armata manu vindicentur: id ſibi arctè commiſſum, moneret diſpoſitam bello Aquitaniam, Comitiorum vnum opperire imperium inſtructas legiones, paratum ærarium. hortaretur inſuper vt reuocata in memoriam Benarnij deſolatio recens, affectos miſericordia fratrum animos ad iniuriæ vltionem impelleret. ſupra fidem eſſe quod pati cogatur eorum innocentia, quos interim in protectionem Aquitania ſuam ſuſcepit, donec ordinato pleniùs bello de ſumma rerum Comitia ſtatuant.

Benarnii ſtatum exprimit.

Placuit Comitijs tuba bellicum canens: imò & gratijs prouinciæ Aquitanicæ oblati obſequij habitis, adiecit omnium nomine præſes, & ſuſceptura Comitia fratrum Benarnenſium protectionem, & Aquitaniæ votis, quæ in bellum ibant factura ſatis: iuſtum eſſe bellum cùm oppreſſis negata protectio.

Grata eſt belli ſuaſio iam ad arma diſpoſitis.

Circa id tempus prodiere in publicum Sectariorum ad Regem codicilli, quibus in hunc modum tentata Comitiorum innocẽtia. Iniquum eſſet, Rex magne, dum inſolenti audacia detonant aduerſarij noſtri, indici nobis ſilentium. Loquemur ergo auſpice clementia tua, & ſi fas ſcripto, quando voce non licet, maledictorum accuſationes diluemus. Permiſſum nobis principali nuper reſcripto, Lodunum conuenire: conuenimus, ibi ſupplicibus votis petita libertas conſcientiæ, vrbes matrimonij, fœderis, fidei datæ obſides quæ non vtendo in dies nobis deperibant. actum hîc paucis, multáque breui oratione complexi plura prætermiſimus, adeò ſu-

Comitiorũ ad Regem codicilli.

pra facundiam creuerat miseria nostra, detecta hîc vulnera quæ celarat patientia longior, quibus intra sex menses medela promissa, si Comitia interim soluerentur. Soluimus imperijs assueti, quamquam ea conditione, cuius habemus expromissores Condæum & Luynæum, vt statim à termino præstituto (si deficeret Libellum subscriptio) liceret, etiam indicta causa, noua Comitia cogere. expectati diu Regiæ pollicitationis effectus, quando relatum, longiùs à nobis eorum esse gratiam qui imperij arbitrium tenent, quàm vt fidei datæ speranda exolutio: vnde ab eo tempore adeo sui nobis copiam liberiorem non fecit Maiestas tua: quinimò tentata penitus omnia quò si quid adhuc apud nos libertatis spirabat opprimeretur illud. hinc nobis dolor, eò grauior quòd eorum sæpe ignarus quæ geruntur aliorum arbitrio damnas, qui tuo haud dubiè iudicio qui iustus es absoluerentur. si querimur, iusta est causa: appellamus in fidem, crudelem illam in Benarnium expeditionem, quæ vsque adeò veterem mutauit prouinciæ statum, vt hodie extranei sint in terra sua Reformati. Hæ sunt legitimæ causæ, quæ Comitia Reformatorum generalia Rupellæ hodie sistunt, iustæ illæ nécne, tuum esto iudicium qui LVDOVICVS iustus, quem eorum magna ex parte nescium credimus, quæ in nos væsana inimicorum libido exercet: tuum esto iudicium, licitus nécne conuentus reuoluto iamdiu sinè subscriptione senestri; iustus erit si calculum sine inuidia ponis: innocentiam ergo protege qui Rex es, vim passis opitulare clemens, neque diutiùs

Condé. Luynes.

De oppressa libertate querumtur.

Oppressi, à Rege protectionem flagitant.

Querelas deprimunt.

opprimi patiare qui te auctore ſpirant: noſtrorum cadauera, prò nefas! Luporum vbique voracitati, rapacitati auium ſubiacere, terram illis inaudita crudelitate negari; ardere templa noſtra, paſtores irrideri, penſiones annuas, in ſtipendiariam annonam, Miniſtrorum victum, in cuſtodiam vrbium, Regijs edictis nobis conceſſas, contra veterem Galliæ ordinem recuſari: enimuerò hæc omnia, quamquam grauia, non euulgato dolore pateremur, niſi accederent coruorum voces importunæ, putidorum hominum conciones, quibus quotidie Maieſtatis in nos tuæ aures verberantur, neſcimus quo ſtylo, niſi quòd ſeditionem ſapit: hi ſunt qui ſe regiæ conſcientiæ directores faciunt, quos omnium in Gallia moderatores eorum ſuperbia iactitat. factioſa in nos omnia, quæ peſtilens eorum Societas vomit, quid malùm bella in nos ſeditioſè prouocat? quid expoſcit prælia, quæ nuſquam periculi aleam ſubit? quid in ſanguine gens deſidioſa natare deſiderat, quæ ſe eius Eccleſiæ ordinem gloriatur, quam aiunt abhorrere à ſanguine? malè ſit eius memoriæ, qui homines omnium auidos, induxit in Galliam, non alio hodie morbo laborantem, quàm qui peſtilenti baſilicorum aſpectu contrahitur.

Ieſuitæ Sectarijs ſuſpecti & infenſi.

Eorum in Ieſuitas declamatio.

Hæc omnia, Auguſte Princeps, penè inuitos adegere, quò Maieſtatem enixiùs tuam precaremur, ſubditorum languidos aliquando clamores audiret. quorum in id plãctus, vt poſtquã licuerit loqui, & querelas depromere, liceat in libertate conſcientiæ exultantibus, immunitates antiquas, priuilegiáque ſi quæ ſunt, ore Maieſtatis Regiæ toties

confirmata in patrum tranquillitate possidere.

Nemo hîc non crediderit Sectarios armis iniuriosè lacessitos, qui tam blandùm garriunt; verùm hæ lacrymæ Crocodili, quibus ad ripas Nili homines allicit mox deuorandos; sin mauis hyenæ commentum, quo ferale animal, humani mentitū modos, & planctus organi, pastoribus vulgò insidias struit. *Crocodilis equiparantur Nouatores.*

Hîc, quod & alibi sæpius, notari par est quàm Sectarij Iesuitas, gentem innocuam oderint; quibus, si sinè inuidia calculus ponitur, vix dici potest quantùm hoc bello Gallia victrix debeat; hinc Sectarijs lacrymæ, odiáque; hinc Societati triumphus, quæ sibi ab hæreticis doleret applaudi. *Iesuitarum in odio Nouatorum triumphus.*

Lesdiguieres

Non defuit Regi responsum, Dux quippe Lesdiguerius, per epistolam ab ijsdem lacessitus, vbi fusiùs eadem repetebant in hæc verba pro Rege rescripsit.

Lesdiguerii ad Comitia Rupellana littera.

Quos ad me misistis codicillos, viri Comitiorum illustres, recèns mihi redditos, eò legi attentiùs, quò vester sum religione tenus: vnum oro ne mea hæc libertas displiceat, vobis citra rebellionem felicia omnia precantis, qui & vobiscum reformatus vno Regis obsequio discrepo. Redijstis in nouum Comitiorum ordinem auctoritate propria, non ignati, perduelles in Monarchia sinè diplomate Regio conuentus quoslibet: & ne deforet proditioni prætextus, hinc color quæsitus: Lectoram à Fontaralio recèns Catholico possessam adhuc: duos parlamento Parisiensi ex nostris Senatores nondum ascriptos: in Benarnio subuersa omnia. sed parcite ama-

Lectoure. Fontarailles.

bo si sinè ..uco loquor, libertatis aram attigisse credo, cùm mihi vobiscum res est, quorum continuus, ad libertatem clamor: annum vobis antè conuocatos illegitimè Ordines plus æquo factum satis? duos Senatui suo ex nostris ascripserat Lutetiana Curia; Lectoræ præfectura Fontaralius destitutus, Blainuillio nobiscũ reformato præfectura arcis concessa; in principatu Benarnij, nemine nostrorum quod sciam, malè habito, liberi vbique conscientiæ modi, vbique templa integra, nullibi religio quæ mortuis debeatur violata. non erat ergo quòd motis sinè causa querelis, Comitia contra regni ordinem cogerentur, vnde regiam audio patientiam, supra quàm credi possit, in vestra omnium capita concitatam: quamquam si redire in gratiam animus, non adeò desperata salus, quin solutis sinè conditione Comitijs, maior adhuc gratiæ spes, quàm antè fuerit. Dimissis ergo gens mihi carissima Comitijs meliora sperate, soluantur quæ maligno astro collecta, agite, qui alioquin in læsæ maiestatis crimen abitis. ita precibus ego meis iustitiæ causæ vestræ adiunctis, plura vobis mihi credite obtinebo quàm sperare par sit: quòd si, spretis fratris vobis addictissimi monitionibus, perduelles esse perstatis, innocens erit à labe Lesdiguerius vester, cuius nusquam vobis opitulatio defutura, si priùs ipsi vobis non defueritis.

Obtrectationibus districtè respondet.

Blainuille.

Opem illis suam si Comitia soluantur promittit.

Laudatur Lesdiguerii fides.

Scripserat in hanc formulam ad Sectarios Lesdiguerius, ipse Sectarius, vir armis & consilio æquè potens, qui lilia ex veteri possessione, ea in corde puritate seruabat, vt exemplũ fidei nusquam Regi violatæ

latæ posteris esse possit. Id ergo Regi in publica calamitate solatij, si lacessitus à subditis Rex de bello suaderi se patitur, quod ipsemet Sectariorum calculus in Comitiorum proscriptionem fertur, quòd illegitimam hanc coëundi formam, perduellionem appellant inuenti in ipso fratrum contubernio accusatores.

Intereà ne Sectæ Comitia deforent, auxiliares copias hinc inde flagitare. mitti quà in Belgium, quà in Britanniam magnam Oratores, ab Ordinibus illinc, hinc à Iacobo afflictis solatia peti, idq; Legatis imperij dari, si socijs deforet animus ad eorum vota dispositus, populos latè Belgij & Britanniæ magnæ, prætextu oppressæ à Rege Galliarum conscientiæ, in afflictorum opem concitarent: verùm inutilis delegatio; neque enim probat Britannia magna subditorum hanc in Regem audaciam, ipséque, in perduellione Gallorum, sibi ius dici sapiens Iacobus reformidat; quippe quem non latet vna Sectam populi imperia quærere: multúmque aliunde Ordinibus Batauis est, si collatis in vnum viribus Ibero resistunt. desperata ergo Sectarijs salus; nisi habent ex seipsis in Gallia præsidij satis, quò minarum insolentem superbiam, innata sibi virtute assequantur.

Legati à Comitijs in Britanniã magnam mittuntur.

CAPVT III.

EPITOME.

Post distributas magnatibus suis prouincias Galliæ, illos Comitia generalia ad bellum hortantur: dehinc arrogata sibi sigilli potestate, Regiam vsurpant auctoritatem. explicato iuxta Catholicorum mẽtem sigilli ænigmate, ostenditur pro Christo & Rege *palàm loquutos Caluinistas, in vtrumque fuisse perduelles.*

AD Ianuarij Calend. anni post M. DC. XXI. fulgere palàm luctuosus Rebellionis Cometa, qui Gallici cœli lilia, auro radiantia malignè iam afflabat, nisi Gallia in LVDOVICO Rege, SOLEM IVSTITIÆ inuenisset, qui Lilijs aurum suum restituit, salutem imperio. nihil morata Rupella, præscribere belli ordinem, Regísque defuncta imperio, diuidere Galliam in Circulos septem, totidem creare ex primoribus suis imperatores, quibus id muneris, vt in prouincijs quas placitò Comitiorũ sortiti, caueant, ne quid detrimenti respublica capiat. Diuisis imperijs prodiere in publicum Comitiorum codicilli, segniores animos ad arma concitantes. prædã esse immensam, quæ ex Catholicorum ruina Reformatis accresceat. numquam ditiores in Gallia Basilicas, vbique auri copiam, vbique victorias. Ceterùm hunc esse genium Gallis, vt ad noua semper, etiam sinè

Comitia, Galliæ prouincias primoribus suis distribuunt.

Codicilli Comitiorũ ad magnates Sella.

Promittunt Basilicarũ prædam.

causæ cognitione ferantur; sequuturos Catholicorum plures bello iam denuntiato, fortunatam suam, qui adhuc silent. memoriam retrahunt ad exacti seculi monimenta, quo in Catholicos Romanos non pauci ex ipsis etiam Catholicis, secum depugnabant. illuxisse tandem hanc diem, diem ab omnibus expetitam, qua Reformatorum corpus vnitum, Ordines Gallici dici possint; id Regis adolescentiam suadere parum in armis versatam, à quo nihil timendum, quem auium aucupia sisterent, quem syluarum spolia morarentur.

Inter Catholicos spes diu sperant.

Democratiam ambiunt.

Calumnia Stellariorū in Regem.

Lesdiguieres. Bouillō. La Trimoüille Rohan. Soubise Chatillon. La Force.

His ita garriebant Comitia codicillis, quos ad septem imperatores suos scribebant, Lesdiguerium, Buillionum, Tremollium, Rhoanæum Duces & Galliæ Pares, Soubisium, Chatilhonium & Forcæum.

Designati septem, à Comitiis qui armis imperarēt.

Distributis in hunc modum prouincijs, tacita lege iussi magistratus municipales, munire bello vrbes suas, propugnacula struere, cauare fossas, faciliores aditus repagulis claudere; parent eodem vbique momento prona Comitiorum imperijs municipia. non parcitum sexui, imò ipsæ natalibus claræ virgines aut matronæ distinctis auro passim, & serico vestibus, corbes terra plenas, imparibus labori humeris, gestitare: vnde in immensum citéque erecta hæc propugnacula ad quorum oppugnationem miserè peribit flos Galliæ. Ferunt eam assidui laboris in opere accelerandó pertinaciam; in ordinando sagacitatem, vt eodem vbique momento pari alacritate & diligentia labori incubans ingeniosa protectioni suæ industria, tot fecerit penè

Indicta Stellariis vrbibus munimēta.

Virgines etiam illustres operi incubant.

inexpugnabiles arces, quot illi vrbes, ipsæque magna ex parte ne quidem muris obductæ, vnde effrenata gentis superbia.

Comitia sigilli debitã vni Regi auctoritatẽ vsurpant.

Quia tamen deesse videbatur rescriptis Comitiorum dignitas, placitũ, quæri in sigillo supremum imperij ius, quæ fuit auctoritatis Regię impudẽtissima omnium vsurpatio. Erat autem (ne quid intactum abeat) imaginis ęri inciſæ hic typus. Stabat Angelorum in medio princeps, qui lævâ, quam vibrabat in aërem, librum prętendens, dextróque latere in Cruce reclinato, nudo homini iacenti ad pedes insultabat, hac inscriptione, PRO CHRISTO ET REGE.

Eius imago & inscriptio.

Perstringitur vtraque.

Liceat hîc nobis etiam præter historiæ seriem, sigillo insculptam imaginem, eiúsq; inscriptionẽ ex mente Catholicorũ districtè perstringere. obreptitium illud, minúsque forsan narrationi cõueniens, gratum tamen, imò & ex rerum notitia. Videant ergo quibus rerum indagatio placet, quàm parum conueniat, seu Caluinistis, seu imagini sculptæ inscriptio, PRO CHRISTO ET REGE. Caluinistis minimè, qui vno ordine Christo & Rege habitis, vtriusque memoriam odio prosequuntur, dicerẽ immortali, nisi quòd in dies emoritur pernicio-

Probatur inscriptionem neque debitam Caluinistis neque imagini.

Christi & Regis hostes Caluinista.

sa secta. Christum oderunt, quem cum Caluino suo aiunt, in ea Cruce quam jactant, desperatam animam exhalasse; Regem item cuius excidio sæpius tentata extrema. inueterati in Christum odij testis ea doctrina, qua Christi eiusdem in sede Romana Legatus, quem ex traditione fateri necesse est, impudenter negatur. Plura de innato ipsis in Reges

Probatur vtrumque.

odio vna postulatione complector, quæ ambitæ est supremæ in ditione Regia potestatis: sed mirabitur nemo, qui Caluinistas vbique mendaces sciet, & impudentes, per antiphrasim hoc loci loquutos, PRO CHRISTO ET REGE, ac si diceres, in vtrumque.

Quàm autem hæc inscriptio imagini parum quadret, quis non videt? Quid enim est quòd primus ille Angelus nudum hominem calcat? quòd librum læua præfert? quòd Cruci, dextro latere incumbit? quid hîc de Christo? quid de Rege? si memoriam Christi renouare dicitur Crux in qua reclinatum dextrum Angeli latus; debuerat Angelus IN CHRISTO dixisse, non PRO CHRISTO; minùs enim dum Cruci incumbit, Christo prospectum, quàm illi. Quid autem cum libro, cum nudo homine calcato, Regi adeò commune, vt hinc hæ voces, PRO REGE? nihil penitus. Vnde colligere est, Caluinistis plerumque de Rege gloriosè loquutis, vertere illi dedecori & iniuriæ apud sagaciores, quod seductis populis honori ducitur.

Explicatur ex mente Catholicorum figillū in noua inscriptione.

Iure potiori hæc Angelo debeatur inscriptio, PRO SECTA IN REGEM, quam imagini magis cōuenire ad ea tempora Catholicos his argumentis probasse memini. Primò Comitia Rupellana seditionis fomes, vnde sigillū prodijt, Lucifero exprimi placet, non ineptè, primariū enim hunc Angelū perhibent sacræ paginæ, quia se similem Altissimo cogitabat, primū fuisse rebellionis in Deum auctorem. Comitiorū cœtus perduellis, Regi suo, Dei viuentis imagini similis esse voluit, in Galliā nuper

Comparantur Comitia Lucifero.

liberæ Reipublicæ ſtatum inducere parans. Concitauit in tutelarem Galliæ Deum reliquos Angelos, Sectarios nempe fratres, quorum pars maxima Comitiorum fortunam ſequuta, conuerſis in Regem ſuum armis, cœlo diſiecta eſt, vt docebit nos hiſtorię ſeries. pars in fide inuiolata Regi militans, cœlo Galliæ liliato, & in eo gratia & affectu Regis ea felicitate potitur, vt verè dixeris Angelos eſſe, qui Luciferi ſuperbiæ negato ſuffragio ſibi Regiæ propenſionis promerentur fauorem. Hæc de Lucifero proloquente.

Quid liber, Crux, & nudus homo ſibi velint.

Quod de libro, Cruce, & nudo homine eſt, quis non videt Crucem, & librum, ſectam eſſe, quæ ſe populorum animis in prætextu pietatis inſinuat? hinc eſt quòd læua, vbi cor continua palpitatione ſpirat, Sectæ hieroglyphicus liber præfertur, quaſi ea ſit proloquentis mens Angeli, vt Sectæ protectio ex cordis intimo ſuſcipiatur, intereà dum fictitia pietas, in imagine Crucis illudet ignaris vulgi animis. Nudo homine, cui inſultat ſuperbiſs Angelus, LVDOVICVM Regem exprimere voluit ſculptor, quem ſperabat audax Lucifer Regia breui dignitate ſpoliatum, futurum Angelis ſuis ludibrio, quibus paratus iam ex deſtinatione ſuperba ludus ille, cui apud Gallos à Rege ſpoliato nomen. ſed non ita res habuit, immenſo Dei beneficio, cuius decreto deiectus cœlo liliato Rebellionis Angelus, pœnas hodie proditoriæ temeritatis luit.

Ludus Regis ſpoliati.

De ſigillo ſatis, cui cum prædicta inſcriptione hunc ſenſum Catholici ſagacitas ingenij his temporibus aſtruebat; nec iniuria ſanè: quis enim ferat

Angelum superbia ferocem populis impudenter imponere? Statim eligi qui sigillo præsit procancellarius, queis more apud Sectarios plebis amantes inueterato, ex fæce populi; huius auctoritate gesta illicò omnia, missa in prouincias armorum imperia, vectigalium regiorum mandata exactio, proscriptę leges, data omnium libertas, exercitus ordo indictus, conductitiorum vocatæ legiones, lecti cohortum præfecti, phalangum principes. denique quidquid in principem lege Regia delatum est, id totum perduelli sigillo per nefas attributum.

Eligitur procancellarius.

Omnia moderatur.

CAPVT IV.

EPITOME.

Præscriptæ à Comitiis Rupellanis de re militari & ærario regulæ in XLVII. summa capita distinctæ. ex occasione probatum Sectarios Galliæ Belgicorum Ordinum imitatos audaciam, quos ad primum nascentis Democratiæ suæ exordium, eiusmodi regulis Maiestati Regis Catholici illusisse memorat historia Belgii. causa dehinc inferitur defectionis primorum Sectæ à Comitijs.

CIRCA id tempus dirigendis, ex placito Comitiorum, militia & vectigalibus compositæ certæ leges, quibus dispositum summo iure de omnibus: illas statim à sigilli descriptione hîc inseri placitum, quia paulò post eo auctorante

viguerunt, quamquam non diu.

REGVLÆ A COMITIIS RVPELLANIS ad VI. Id. Maias. Ann. M. DC. XXI. editæ.

BOVILLON. La Normandie. L'Isle de France. Berry. L'Anjou. La Touraine Le Mayne.

I. Prouinciæ iuxta Synodos suas diuisæ, distribuentur hoc ordine.

Duci Buillionio primo Galliæ Marescallo, Normandia, Insula Franciæ, Bituriges, prouinciæ Andium, Turonum, & Cenomanorum.

SOVBISE. La Bretagne. Le Poictou.

Soubisio, Britannia, Pictones, & quæ hinc pendent.

LA TRIMOVILLE. Angoumois. Saintonge.

Duci Tremollio, Angolismenses, & Santones, cum Insulis adiacentibus.

LA FORCE PERE. Basse Guienne.

Forcæo Patri, Aquitania inferior.

ROHAN. Haut Languedoc. Haute Guienne.

Duci Rohanæo, Gallia Narbonensis, & Aquitania vlteriores.

CHATILHON Bas Languedoc. Geuaudan. Viuarés. Seuenes.

Chatillonio, Gallia Narbonensis inferior, Gabali, Viuarienses, & Cebenni.

LESDIGVIERES. Dauphiné. Prouence. Bourgogne.

Duci Lesdiguerio, Delphinatus, Prouincia, & Burgundia.

LA FORCE FILS. Le Bearn.

Marchioni Forcæo extra Galliæ terminos, Benarnij principatus.

Quibus omnibus præerit primicerius armorum imperator Buillionius.

II. Nihil

II. Nihil mutabitur ritus antiqui in Conciliorum conuocatione, quæ toties conuenient, quoties ex mente imperatorum nouo consilio res nouæ indigebunt.

III. Imperator in prouincia quæ illi obtigerit, delectum expeditionum habebit: obsidiones tentabit, & prælia si videbitur.

IV. Officia, muniáque exercitus sui, ex placito conferet, exceptis principatu cataphractæ phalangis, aut leuis armaturæ; legionum primario ducatu, imperio Castrametatoris & rei tormentariæ maiori præfectura: de quibus Comitia generalia disponere par est.

V. Erit imperatori Concilium arctius mixtum illud, compositúmque veteranis militibus iuxta & delegatis ad eum tribus Comitiorum Oratoribus, quos trimestri quolibet mutari placet.

VI. Idem iuris esto in præfectis armorum prouincialibus, qui & ipsi in prouincijs sortitò suis imperatores erunt, nisi quòd primario illi subiacebũt.

VII. Legati in prouincia sibi legendi, cuilibet imperatorum concessa facultas, non priùs tamen munus obituri, quàm diplomate obtento, Comitiorum auctoritate præfecturam gerat.

VIII. Licitum primario imperatori in expugnatas vrbes præfectos inducere ex delectu, Comitiorum adhibito assensu.

IX. Vrbes, nostro iam addictæ imperio videbit ne præfecto destituantur, quem eliget vbi defecerit, suffragijs tamen vrbium, & prouinciæ, excepta Rupella, vbi nihil immutabitur. quod de his est quæ

La Rochelle.

rectoribus hodie ſuis reguntur: placet ſi morientur, tres ab imperatore legi, quorum, frequentibus Comitijs, delectus habebitur.

X. Si primicerius armorum imperator Rupellæ adeſt, Comitijs præerit, reliquis prouinciarum rectoribus ius ſedis, & ſententiæ erit, eorum Legati quilibet excludentur. Concilijs verò prouincialibus præerunt ijdem prouinciarum rectores, Legati nuſquam, niſi à prouinciali Synodo lecti.

XI. De inducijs, aut pace ſermo nuſquam, niſi plenis Comitiorum ordinibus, conuocatis antè imperatoribus prouinciarũ, aut, ſi adeſſe nequeunt, eorum Legatis, quo caſu, & non aliàs Legati in Comitiali cœtu ſententiam dicent.

XII. Quæcumque manus armata capiet, niſi fautores habet rectores prouinciæ, aut eorum Legatos pro illegitimè captis habeantur.

XIII. Duces, Caſtrametatores, cohortum præfecti, tribuni, centuriones, primipili; imò & gregarij ipſi, ad ſeruandas militaris diſciplinæ, & vectigalium Regulas ſacramento ſolemni adigantur.

XIV. Quia exemplo ceteris eſſe debent, qui arma tractãt, hortamur Caſtrametatores, cohortum, principes, tribunos, centuriones, nec non milites ipſos, vt in Caſtris ea continentia viuant, quæ milites deceat Chriſtianos.

XV. Quod vt contingat ex voto, precamur eoſdem Caſtrametatores, cohortum Principes, tribunos, Centuriones, & quoſlibet alios, Paſtores in Caſtris ſecum habeant, qui dilabentem in militari licentia vitæ Chriſtianæ diſciplinam reſtaurent.

XVI. Prohibetur blasphemia omnis, ad pœnam argentei nummi, si miles est quem faciet loquendi licentia noxium, aurei, si nobilis; exauctorationis si recidui sunt.

XVII. Facessat procul à castris quidquid impuram Venerem sapit, quę consumptis viribus & peculio, prouocat sępius ad dissidia commilitones; vnde imperatores hortamur ne in castra secum pellices trahant, probrosa exercituum impedimenta.

XVIII. Agatur vbique pacatè, nulla inter commilitones dissidia, rixę nullæ oriantur, si quę intersint eas illicò sopiat primipilus, aut Centurio.

XIX. Post vigesimam quartam à prędа intercepta horam, moneri imperatorem decet, quid de illa statutum velit, maximè si captiuorum est; quorum redemptioni, imperatoris, & Concilij decreto pretium constituetur.

XX. Imperatores, Duces, & tribuni, vt captiuos sinè causę cognitione dimittere, ita prędas aut redemptionum pretia conferenda in rem publicam, in priuatam conuertere prohibentur.

XXI. In acta Comitiorum publica redigentur diplomata omnia, quibus prędecturę militares priuatis obtigerint, vt si quis sinè rescripto vsurpasse prodatur imperium, pro grassatore habeatur.

XXII. A Centurionibus suis non deficient milites, vt nouis Centurijs ascribantur, nisi priùs impetrata ab ijs venia quorum interest.

XXIII. Vt prędectis vrbium prędidiarij militis numerus pateat, in vrbib⁹ singulis ternio asseruabitur, in quem conductitiorum nomina referantur.

XXIV. Nemo arduum opus aggredi præſumat inconſultis imperatore, aut Comitijs.
XXV. Præfectis legionum, necnon gregarijs ipſis mandatur, vt non niſi pecunia numerata annonam ſibi parent, maximè ſi amicum eſt ſolum, vbi militabitur.
XXVI. Prohibetur negotiatio cum hoſte quælibet, ad pœnam criminis, quod non niſi capite expiabitur.
XXVII. Vt militibus fiat in ſtipendio ſatis, in aperta planitie coram Magiſtratu numerandis ſtipendijs, diribitorium eſſe iubemus.
XXVIII. Centuriones eam pro militibus ſuis cautionem præſtabunt, vt teneantur illos iudicio ſiſtere, ſi vocati vadimonium deſeruerint.
XXIX. Equitum ordines quinquaginta tantùm cataphractis, peditum Centuriæ centum gregarijs conſtare placet.
XXX. Qui municipio ſuo militabit præter ſtipendia nihil petat. quippe quem rem ſuam agere, vxorem, liberóſque citra incommoda & periculum tueri conſtat.
XXXI. Quò ad communem omnium vſum terra faciliùs excolatur, immunia ab armis præſtamus quæcumque agriculturam ſpectant.
XXXII. Si à bello pacem aliquando iniri contingat, vrbes, arces, caſtra, aliáque id genus munimina quæ rei publicæ hodie arbitrio viuunt, eidem rei publicæ ſubiacebunt, neque licebit magnatibus aut nobilibus quid ſibi iuris in ijs aſcribere.
XXXIII. Molitores ab hoſpitio militari, & ab

omni belli incommodo immunes sunto.

XXXIV. Stabularijs, & mercatoribus quibuscumque immunitatem à subsidio damus, si merces vina & frumentum iusto in castris pretio væneunt.

XXXV. Vectigalia, regales decimæ, portoria, tributa demum omnia, eo sibi ascribunt iure Comitia, vt Rationales Regij posthàc ad eorum solutionem, Comitiorum rescripto perinde ac Regio cogi possint.

XXXVI. Quod & in Ecclesiæ reditibus iure potiori statutum siet.

XXXVII. Pars prædæ sexta in publicum conferetur.

XXXVIII. Si quid precij vrbes obsessæ ab obsidio aut deprædatione redimendis se numerent, rei publicæ item addicatur.

XXXIX. In prouincijs ab imperatore, & eius Consilio creabuntur Rationales, qui obtento priùs à Comitijs diplomate tributis exigendis sedulò incumbent & fideliter.

XL. Ærarij publici decimã Comitiis destinabunt Rationales ijdẽ, quò sũptibus ad bellum abũdè fiat.

XLI. Decimam item prædæ maritimæ, nauium præfecti meminerint conferre in publicum.

XLII. Exacti rationes ærarij ad singula trimestria Comitijs reddentur: neque vectigales pecuniæ, nedum imperatorum mandato, ad quemlibet vsum applicabuntur, nisi Comitiorum rescripto.

XLIII. Imperatores de militum numero ad Comitia sæpius scribent, vt & distribuantur ex æquo

ſtipendia, & quid ſit in qualibet prouincia virium pateat.

XLIV. Ab excurſione hoſtium vrbes in prouincijs ſuis tutas eligent, vbi ærarium aſſeruetur.

XLV. Magiſtratus quilibet ſeu iuſtitiam diſtributiuam tractant, ſeu ſubſidiorum, aut rationalium Cameris aſcribuntur, ſi in Eccleſiarum vnione vixerint, dignitate ſua potiantur.

XLVI. Quæ Reformatos in vectigalibus, aut tributis Regijs iura habere probabitur, ſalua ſunto.

XLVII. Paſtoribus annuæ ex bonis Eccleſiaſticis penſiones præſtabuntur. quia verò diſſidia publica multorum fortunas euertent, eorum ſedulò victui Comitia prouidebunt.

Datum Rupellæ in Comitijs Reformatorum generalibus VI. Idus Maij. Anno M. DC. XXI.

COMBORTVS *Præſes.*
BANAGIVS *Adiunctus.*
RODILIVS *à Secretis.*
RAFAVTVS

Combort. Banage. Rodile. Rafaut.

Erat hæc legum formula, quas in hunc ſibi modũ impoſuerant Rebelles Sectarij, quaſi in tam impio bello, pietas, fides, aut diſciplina militaris ſeruari poſſet: viguere tamen aliquandiu inter eos quæ militiam ſpectabant regulæ; at mox ſolutis moribus, & non numerato militi ſtipendio, conniuentibus ad prædas ducibus in pernicioſam licentiam, corrupta

etiam tandem nobilitate itum. Ad has regulas Galli patriæ & Regum amantes defixi, hærebant passim, monstrum esse in statu Regio, ex plebe infima lixas leges statuere, quibus imperij fundamenta concutiantur. Pari impudentia, quamquam dispari fato, defecisse olim à partib⁹ Regijs Batauos Ordines: & dum nihil se contra Regem mouere simulabant, in Regio populi imperium ordinasse. non habendam Sectarijs fidem, qui Regis nomen vbique impietati suæ accommodant, dum eius auctoritate bellum indictum mentiuntur; quasi sit ipse belli in se moti auctor, & fomes. Diuisisse olim Rebelles Belgij in Circulos prouincias suas; missos ex Circulis Oratores fecisse Comitia; hinc prodijsse imperatorem, qui armis præsset arbitrio populi: ius & potestatem supremam per cuniculos in obsequio simulato quæsitam, donec apertè licuisset iugum excutere, vsurpatam ab illis Regiam sigilli auctoritatem, Ecclesiæ bona Ministris addicta, compositas in primo nascentis Reipublicæ ortu Regulas, denique ex Belgico exemplari inuectam feralem hanc apud Gallos imaginem, ex matre nefaria fetum abortiuum.

Estats de Holande.

Stupent Galli ad Sectariorũ audaciam.

Sectariorũ in Gallia & Belgicorum Ordinum, eundem in Reges suos fuisse animum.

Fortunam disparem.

Ita de Sectarijs perduellibus querebantur cum Catholicis ipsi etiam Sectarij, quibus Regia nõ displicebat auctoritas. quibus primorum hoc regno nota ingenia superba plerumque scripsere non aliam fuisse deserti ab illis Sectarij populi causam quam quia in eorum excidium nimiam ipse auctoritatem affectabat, dum Comitijs quæ plebe constabant magna ex parte, ius omne addictum: præ-

reptam imperatoribus bello auctoritatem, impotentíque regnandi libidine vsurpatum à populo supremum imperium, causam primorum defectionibus dediſſe, quas suo loco.

CAPVT V.

EPITOME.

Sectarii, poſt ſparſos de poteſtate ſua rumores, ventura (infortunato Catholicis augurio) præcinunt: vnde Rex tandem toties laceſſitus, arma capiens ne perduellionis renuntiationi ipſa implicaretur innocentia, edictum promulgare, quo data Sectariis, ſi in obſequio viuunt, vitæ, bonorum, & religionis libertate, oſtendit minùs in Sectam ſe, quàm in Rebellionem armatum: ſuccedit ex mente declaratio, eáque edicti vtilitas, vt Sectariorum plures abdicata Rupella Regi militent.

Rumores Sectarii in Regem & Catholicos ſpargunt.

PARGEBATVR intereà à Rebellibus hinc inde rumor tacitus: bellum hodie deſignari quo, longiori annorum decurſu, Gallia ſuorum ſanguine inundabit; rem in opere ſuſcepto arduam, toroſos exigere Gigantum lacertos: Regem Gallis adoleſcentem eſſe, quem aliò trahent voluptatum illecebræ: vni illum venationi addictũ, ſupra auium aucupia, ſyluæque profundioris ſpolia, apros, aut damas, nihil habere in delicijs; grauiori imparem oneri cum Gallicæ nobilitatis flore miſerè periturum. à nupera Comitiorum Lodu-

Eorum in Regem conuitia.

nen-

nensium conuocatione, vrbes in Gallia reformatas adeo fuisse munitas, vt Regi ducentorum opus annorum in earum expugnatione paretur, ni intermedio tempore penitus infectum velit. habere Sectam satis audaciæ, & virtutis, vt quinquaginta cum Rege ipso, instructa acie prælijs experiatur; duplo hodie fortiorem, quàm forent Belgici Ordines anno M. D. LXXVII. quo liberæ ab illis Reipublicæ ea felicitate iacta fundamenta, vt profligatum prælijs multis Iberum adegerint ad pacem non alijs conditionibus ineundam, quàm quæ inter coæquales intercedere solent. Reformatam innocentiam nõ ita posse opprimi, neque ita deleri qui Deo militant: inter ciuilia Gallorum dissidia. refloruisse euangelicam religionem: Deum oppressionis hostem, innocentiæ esse protectorem. nondum à LVDOVICO agnitas Reformatorum in Gallia vires; Henricum olim cui pleniùs innotuerant, gratia & fauore eorum promeruisse beneuolentiam, quos hodie Rex adolescens perniciosè suasus, sibi aduersarios vltrò efflagitet. Saturandos sanguine, idque Catholico, qui non nisi sanguinem hoc bello appeterent. trecentas in Gallia Reformatorum vrbes, quas totidem arces, & munimenta inexpugnabilia fecit ingeniosa protectioni suæ industria. quadringenta hominum millia, quibus idem vbique animus, voluntas eadem. mille & quingenta maioris modi tormenta bellica, primarios in religione sua Galliæ magnates, parum tutam Regi ipsorum etiam Catholicorũ fidem, æqualem reformatis cum Rege potestatẽ adijcere: vno verbo esse sibi ferrum, iuuen-

Inexpugnabiles hodie esse vrbes suas.

Quinquaginta præ lijs instructa se acie dimicaturos.

Les Estats de Holande.

Fortiores hodie, quàm forent in exordio rei. pub. suæ Belgici Ordines.

L'Espagnol.

Non agnitam hoc regno illorum potestatem.

Enumerant potentiam suam.

Quam Regiæ æqualẽ esse dicunt.

tutem validam, & promptum omnibus libertati, aut ad mortem animum. his adiecta plura, quibus impudenter laceſſita Maieſtas paſſa eſt ſuaderi ſe tandem vt bella capeſſeret.

Ex Sectariis Regem plures ſequuntur.

At quia Sectariorum plures non deerant fidei Regi debitæ; quinimò (quando de religione non actum) in perduelles Sectæ armabantur ipſi, exijt Edictum à Rege, quo ſe illorum protectorem declarabat, ſi intra certum tempus, apud iudicem de fide & obſequio fidem facientes, ſcripto propria manu obſignato, Rebellioni renuntiarent. Edicti, quod vix dici poteſt quàm Sectarios à ſe inuicem diſiunxerit, hæc fuit concepta formula.

Edictum Regis, quo in ſuâ protectionem Caluiniſtas ſuſcipit ſi in fide ſibi debita mãſerint.

LVDOVICVS XIII. Dei gratia Galliarum & Nauarræ Rex, Vniuerſis præſentes litteras inſpecturis, ſalutem. Agnouimus ab ea die, qua nos prouidentia Dei ad Gallici vocauit moderamen imperij, rem eſſe apprimè neceſſariam, quæ Edictorum exequutionem promouet, eam maximè, quæ eſt de pace inter ſubditos noſtros vtriuſque religionis tuenda. huc induſtriâ ſedulò, huc labores omnes contulimus: ſępe, vt pacẽ illam ſartam tectam haberemus,

Patientia Regis diutina.

proditiones Sectariorũ apertas omnibus, diſſimulauimus: ſępe cõniuentibus oculis paſſi ſumus abire ſinè pœna, quorum crimina flammis expiari debuerant. appellamus in fidẽ dicti diploma illud Kal. nuper Octob. promulgatum, quo, vt malum medela præuerteret, indicta Rupellæ Comitia coïre vetabamus, hac ſpe, vt ad Regias monitiones propoſiti

Comitia Rupellam contra eius mandatum conuocata.

perduellis malignitas euaneſceret: at tantùm abeſt iuſſa noſtra alicuius fuiſſẽ apud illos momenti: quin

potius dilatus Comitiorũ cœtus, ideò contra primas indictiones acceleratus est, quòd eius prohibitio litteris nostris continebatur. ibi quidquid est solis debitum supremis principibus, qualia sunt decreta, ordinationes bellicæ, imperatorum electio, exactio tributi, tormentorum bellicorum eliquatio, sigilli auctoritas, proscriptio, ius vitæ & necis, aliáque ciusmodi ea impudentia vsurpantur, vt dubitare quis possit Regem habeant necne, qui sic regia omnia præstant. hæc quàm nobis gratia, iudicent principes exteri, quorum interest. patientiâ tamen multorum mensiũ iras in proditoria Rebellione excitas cocquere conati sumus, hoc animo, vt si interim ad penitentiam rediret perduellio, Regem in nobis inueniret qualem experta est sæpius, ad clementiam natura pronum. Verùm enimuero quia proteruia in dies crescit, fiat per nos licet, fiat toties læsa patientia, iustus furor. hic nos iustè armatus furor tandem inuitos adegit, vt in Pictones armata manu iter designaremus. Quoniam verò Sectariorũ plures, quod neque diffiteri liceat, nobis quotidie fideles operas præbent; ac proinde iniustum foret bene de nobis meritos, criminum renuntiationi implicare, quæ religioni eorum non debeantur; hoc edicto apertiùs, in Regia protectione suscipimus quotquot ex Sectarijs, aut nobis militabunt, aut si eò non venit integritas fidei, vt contra Socios in fide suos arma conuertant, qui in neutram partẽ ferentur. Profitemur insuper non aliam nobis hodie ex Dei gratia regnantibus mentem, ab ea, quæ felicis memoriæ Henricum patrem nostrum impulit olim, vt Nan-

Queritur Rex vsurpata a Sectarijs regia omnia.

Abit in furorem patientia læsa.

Poictou.

In protectione sua Sectarios Rex suscipit qui Rebellionem abiurarũt.

Nãtes.

Edictum Nanneticii renouat.

neticum Sectarijs edictum impertiretur, cuius legem placitis noſtris firmatam toties, adhibito iterum in fide Regia ſacramento ſancimus. Quotquot ergo conuocata Rupellam contra regni ordinem Comitia abiurabunt, aſylum in protectione noſtra inuenient ſibi, familiiſq; ſuis tutiſſimum. Quæ omnia vt exequutioni promptiùs demandentur, iubemus præfectis vrbium, Seneſcallis, Iudicibus, præpoſitis, Conſulibus, quibuſcumque demum Magiſtratibus ſeu municipia regunt, ſeu prouincias adminiſtrant, vt ſubditos noſtros religionis, quam ipſi reformatam contendunt, ſi paret de fide & obſequio præſtitis, ea qua in prouincijs à nobis fungũtur auctoritate protegant. quod ſi negligunt in eoſmet velut in publicos graſſatores agatur. Mandamus inſuper Procuratoribus fiſci noſtri, & quibuſlibet eorum ſubſtitutis, vt omnia ſedulò agant, quæ ad huius executionem edicti videbuntur, ita enim placet. Dat. Fontibellaq. V I. Cal. Maias, ann. Salutis M. DC. XXI.

De la Religiõ prétenduë reformee.

Fontainebleau

Imperij verò noſtri X I.

Deficiunt à Rebellium partibus Sectarii plures.

Statim à promulgato edicto deficere à Rebellium partibus ex Secta plures, rati, vt res habebat, religionem hoc bello minùs petitam, quàm perduellionem: & quidem, vt ab imperatoribus ordiar, de

Buillonius Leſdiguerius & Tremollius in fide permanent.

quorum electione iam ſupradictum, Buillonius, Leſdiguerius, & Tremollius, miſſis ad Regem Legatis, demandatam ſibi à Comitijs imperij poteſtatem, renouata fide abdicarunt: quamquam dubia ſemper hoc bello Buillionij fides, qui diſſidijs olim ciuilibus innutritus, omnia per cuniculos tentare

Bouillõ. Leſdiguieres. La Trimoüille

dicebatur, vt proscripta Regis in Gallia auctoritas statum popularem admitteret: fidem ideo Regi mentitus quia illi opimum patrimonium ad agros Cadurcorum & Lemouicensium erat, cuius in Regem translata dominitas Rebellem excluſiſſet. his addebatur quòd eò senectutis inter podagræ incommoda venerat, vt bello inutilis, vna consilij auctoritate polleret. His aut pronis ad obsequium, aut simulantibus ex rerum necessitate fidem, Forcæum, Rohanæum, Soubisium & Chatilhonium, sedùxit illa regnandi auiditas, quæ homines vulgò, etiam ad alta natos in sui obliuionē impellit. Quod de nobilibus est, & plebe: illorum vix liberæ quis reipublicæ studuit, dum in eius ambitum turmatim plebs infima rapiebatur: votíque in eadem gente adeò contrarij causam hanc dixere sapientes: quia populus penès quem in Democratia auctoritas redet, per eam, & libertatem, & imperium ambiebat. Nobilitas contrà, quam inibi leges non distingunt à plebe, & reformidabat imperia populi, & suæ lugebat ruinam auctoritatis; non ignara eius, quod olim apud Heluetios gestum, qui stabilita pagorum suorum libertate, nobiles ad internecionem deleuerāt, negantes aliquid esse in sanguine nobilis; aut si quid erat, nobiles omnes nasci, qui inspecta origine ex parentis eiusdem semine generentur.

Qua tamē dubia in Buillionio fuit.

Quercy Limosin.

La Force. Rohan. Soubise. Chatilhon.

Forcæus, Rohanæus Soubisius & Chatillonius in Rebellionē inducūtur.

Nobilium & plebis contraria vota.

Vnde.

Suisses.

Heluetiorū olim in Nobiles suos crudelitas.

Qua felicitate Rex Benarnij nuper expeditionem confecerit, scripsimus suprà: expeditioni (quod & suprà districtè) succesſerant prouincialium querelæ, querelis Rebellio noua, in hunc modum.

CAPVT VI.

EPITOME.

Forcæus Benfino auctor eſt, vt Montiſgiſcardi turres inuadat: ſuccedit ex voto negotium. Poyanus ignarum proditionis Forcæum in ſpeciem credens, monet turres recenti proditione interceptas; nihilque ab eo reſponſi ſupra verba, & voces habens, copias auctoritate propria colligit: obſiſtere Senatus prouinciæ, contrà ire Forcæus, ſed fruſtra. ad deditionem Benfinus cogitur. miſſus in Benarnium cum copiis Valeta Eſpernonius, Forcæum in fugam agit, qui demum præfecturis Benarnii & Scoticæ cohortis deſtitutus, luget à Regis Curia filium Mompouſianum extorrem. hicque in Benarnio laborum terminus.

Subſtituuntur vrbibus præfecti noui.

EX innata ſibi ſagacitate futura præuidens, quia in lubrico poſitam prouincialium fidem ſuſpicabatur, neque dubitabat quin ad ſui abſentiam redintegrata rebellio, effrenata magis ac magis libidine graſſaretur, præfectos vrbibus nouos ſubſtituit, quorum alibi ſæpius fides agnita in ſolo rebelli debitum firmaret obſequium: vnde poſtmodùm is Benarnenſes Sectarios habuit dolor, vt nihil ab eius diſceſſu non motum quò libertati prouincia priſtinæ reſtitueretur: mutati quidem cum vrbium rectoribus veteres prouinciæ ri-

Mutatis in Benarnio reliquis perſtitit ſine mutatione Rebellio.

tus, maximè qui videbantur supremæ potestati obsistere: at vna sinè mutatione perstabat animorum rebellio, quæ tenebras primùm ad arctiora proditionum quærens, dehinc Proregis auctoritate fortior, prodijt in hunc modum.

Benſins. Nauarreins.

Post detectam nuper Poyani virtute & vigilantia Bensinorum proditionem, qua Nauarræi Castri tentata interceptio, nihil Forcæus nō mouerat, quò in eam auctoritatem rediret qua Rege auctore nuper delectus fuerat: quia ergò bello ciuili seditiosi hominis florere imperiū necessum est, subit eius animum de intercipiendis Montisgiscardi turribus cogitatio. indictum ad Calend. Ianua. ieiunium vniuersale, quo & bruta pastu abstinere iussa, interea dum Bensinus Montisgiscardi turres inuaderet. succedit ex voto designatum opus, interceptæ excubiæ, arx occupata, ad rei nuncium arma in prouincia capiuntur, renouantur dissidia, factiones prodeunt: interea Forcæus seditionis caput & fomes, simulatis ad obsequium votis, priuatámque domi vitam traducens, non immunem se modò à proditione, sed & eius ignarum mentitur. Poyanus, re agnita, non dubitauit quin Forcæi consilio, & auctoritati debita perduellio omnis: quia tamen nondum destituto, summum adhuc erat in prouincia ius; ne, quod apud Gallos piaculum, inconsulto rectore prouinciæ arma caperentur citatis equis nuntio rem aperit; interceptas à Bensino Montisgiscardi turres, quas operæpretium sit in regiam quàm primùm retrahi ditionem, id Regis auctoritatem, id salutem publicam flagitare. Forcæus ad

Mon-giscard.

Forcæus de Mōgiscardi turribus intercipiendis consilium capit.

Bensini intercipiunt.

Poyane

Poyanus de proditione Forcæum monet.

Eius ad Poyanum codicilli.

ad hæc dolere se, quòd nihil de proditione sibi antè innotuerit: potuisse in primo exordio facilè reprimi, quæ, turribus iam occupatis, eam Sectæ adijciat potestatem, vt etiam valido exercitui futurum opus difficile eius expugnatio. reprimendam quidem, armata manu Bensinorum audaciam; non priùs tamen quàm Rex legi copias iusserit, prouinciam in profundiore iam pace sepultam, si arma capiuntur ciuili iterum flamma absumendam. His plura. vnde Poyanus ratus quod erat, rectorem prouinciæ fouere dissidium, neque dubius quin belli onus omne sibi incumberet, lectis Regio nomine copijs, relictóque quantùm satis erat ad Nauarræi custodiam præsidij militaris, Fecialem præmittere qui monitum de deditione Bensinum retulit abnegasse imperia; progressus exercitus, obductis si qui erant ad rupem fere inaccessam aditibus, prærupto monti admouetur: quando parlamentum prouinciæ ipsummet rebelle, vim fieri vetat. non posse sinè rescripto Principis bellum in prouincia geri, quæ vel ad minimam seditionis scintillam tota sit in flammas abitura. neque ita subijciendum impotenti subditorum libidini, belli arbitrium; vnum id esse supremæ potestatis indicium, vniúsque Regis belli modò habenas in ira laxare, modò in mansuetudine moderari; neque aliam ob causam cœli moderatorem, vulgò exercituum Deum appellari, quàm, quòd in bello summum rerum omnium ius, vni debitum Deo: diuidendum alioquin in pernicioſas factiones imperium, in quo cuique magnatum id iuris erit, quod passim innata regnandi cupiditas

Moras nectit Forcaus.

Ad expeditionem vltrò Poyanus fertur.

Nauarreins.

Prohibet vim in prouincia fieri Senatus.

ipsi

ipsi dabit, futuros (si ita res habet) tot in Gallia regulos, quot magnates: poneret ad parlamenti decretum, quæ sinè diplomate Regio cepisset arma, aut sciret se perduellem. erat hæc summa codicillorum, quos ad Poyanum Senatus, cum placito prohibitorio misit: ille non ignarus, rogante Forcæo, latam legem, Sectariúmque Senatum Sectariorum perduellionem fouere, ab illo, in sua sibi causa proditoriè ius dicente ad Regem appellauit; neque interim ab obsidionis proposito destitum; quinimò inductis propiùs pluteorum tegmine, vbi valla cauari non poterant legionibus, tormenta citiùs quàm dici possit muris admota.

Spretum à Poyano decretum.

Nauarreins.

Forcæus, quando præter spem omnia Poyano ex voto cadere videt, deposita larua, fidē quam adhuc Regi mentiebatur palàm abdicare, apertóq; marte dimicandum ratus, delectum manipulum, Bensini auxilio mittere, non dubitās quin inter amica noctis silentia in castrum serperet. Poyanus obsistere, vigilantiáq; incredibili retruso acriter auxiliari manipulo acriùs instare obsessis: demū desperata salute Forcæus, ne deforet etiam in aperta rebellione prætextus, dolo agere: simulat ergo abundè sibi esse quod de Poyano, summum in Benarnio imperium in sui contemptum affectante queratur; supra Nauarræi Castri præfecturam, quæ murorum circumscribatur ambitu, nihil illi in prouincia legitimæ potestatis: eò tamen venisse impudentiæ temerarium caput, vt, Prorege inconsulto, exercitum legerit; legem hanc esse Galliæ fundamentalem, qua sinè Proregis assensu prohibeatur quilibet etiam Regia

Forcæus palam in Regē agit.

Nauarreins.

Queritur de affectato à Poyano in sui contemptum imperio.

auctoritate, in prouincia vbi Proregi imperium, instruere acies; armatum se in publicæ perturbatorem quietis, neque alia mente, quàm vt illatam Regi à Poyano iniuriam vi maiore repellat. His præmissis, ad Marchionem filium, cui tunc erat in agro Petragorico auctoritas, nuntium non differt, adesset quàm frequenti amicorum nobilium turma, phalangésque secum abduceret, si quæ apud Petragoricos in procinctu forent, celeritate opus dum Regios imparatos adhuc aggredi oportunè licebat, lectam à Poyano quidem cum legione phalangem, sed leuia omnia, si non deforet ille parenti, & religioni. Iussis paruit Marchio citè quidem, sed minùs oportunè; cùm enim in longiores moras traherentur auxiliares copiæ, quas Bensino Forcæus promiserat, lassata viri in mora diuturniore constantia, post petitam à Poyano habendi sermonis ex more militari gratiam, dixit si condicionibus iustis militum præsidiariorum honori consuleretur, paratos loco cedere: data hinc inde fides, breuíque sic temporis spatio ab arce depulsus Bensinus, quam, si temeritati respondisset animus, diu tueri poterat.

Ad primum Benarnensis rebellionis nuntium vix dubitatum à Rege, quin Forcæus innata proteruia, diffidij auctor & fautor esset; suspicioni fidem adiecit, quòd ferebatur adhuc armata manu grassari in prouincia, ærariúmque Regium Quæstoribus, numerando militibus suis stipendio, extorquere. placitum ergo, mitti sinè mora in Benarnium à Rege Saladium, virum probum, qui de fide to-

Mittitur ad Marchionem Forcæum nuntius.

Copias colligit.

Arx dedita.

Perigord.

Poyane

Proditionis ad Regem nuntius.

Saladium in Benarnii mittit.

Saladie.

ties monitum ſuprema hac denuntiatione Regis nomine cõpellaret; ille officio functus Forcæum retulit non antè poſiturum arma reſpondiſſe, quàm vltum illatam ſibi nuper ad Montiſgiſcardi turres à Poyano iniuriam. ceterùm in obſequio perſtiturum ſe quamdiu ſuppeteret animus; arma in Poyanum conuerſa, quia Regis interſit imagines ſuas Proreges in prouincijs non eſſe ludibrio. ad hæc laceſſita Regis clementia paſſa eſt ſuaderi ſe tandem vt Eſpernonius viginti centurias, quæ peditum duo millia facerent, in Aquitania colligere iuberetur, quæ, Poyani copijs accedentibus, Forcæum aut cogerent ad fugam, aut ad prælium. Iam in procinctu erat exercitus, quando Forcæus ad vnum Eſpernonij nomen conſternatus fugæ ſalutem credit, dilapſi cum eo prouinciæ nobiles, dum gregarij in præruptis montium ſupercilijs latebras indagabant, vbi fame extincti plures, plures ruſticorũ etiam Sectariorum manu iugulati: vno enim ordine milites habẽt ſiue Sectarios, ſiue Catholicos ruſtici, à quibus non habito delectu religionis, aut ſoli amici, vno etiam ordine ad medullas roduntur. ita ad vnius Eſpernonij famam reſtincta ſinè ſanguine proditio Benarnenſis, prouinciam tranquillitati ſuæ reſtituit. At ne liberalitate diutius Regia gauderet proditionum auctor Forcæus, qui rebellionibus ſæpius iam iteratis pernicioſum magnatibus Galliæ exemplum eſſe poterat, ſi Regia munificentia potiretur diutius: placitum opimis penſionibus & præfecturis, quas liberalitate Henrici olim IV. poſſidebat deſtitui. duplex illi præfectura erat, ambita vtraque à

Forcæi reſponſum.

Eſpernonius in Benarnum miſſus.

Fugiunt Rebelles.

Forcæus deſtituitur gratia & fauoribus.

Mareſcallo Themınio propratoria Benarnii dignitas obtigit.

palatinis auidè; prætoria Benarnij, Scoticæque cohortis primaria: illa maioris momenti in Mareſcallum Theminium incidit, nec iniuria ſanè, quem penè inter magnates vnum notant Annales Gallici à Regibus, quos quatuor vidit, defeciſſe nuſquam; hæc, quæ vulgo præfectura excubiarum corporis Regij, rogante Luynæo, Marchioni Monio data, viro illuſtri ſi proſapiam ſpectas, & ingenioſo; ſed qui Reginæ olim regenti multis nominibus debitor, dum ab ea fortuna diuerterat, ferebatur fauori quem vocabant litaſſe, id eſt Luynæo cuius ad ea tempora factio in aula præpotens, non aliter appellabatur, quàm fauor. Poſt trãſlatas in hunc modum, in viros non immerentes Forcæi præfecturas; dehinc ne ad crimen expiandum quid deforet, faceſſere procul ab aula iuſſus Mompoulianus, Regi nuper ſupra reliquos palatinos cariſſimus; neque aliam ob cauſam gratia deiectus, niſi quòd Forcæo natus, quamquam, vt nemo ambigebat, à proditione paterna immunis; adeò verum eſt parentum crimina quoad pœnam tranſire in filios, maximè vbi poſtulatio maieſtatis. protelabat Mompoulianus in dies diſceſſum, tum quòd in exilio præuidebat apertiùs nobilioris fortunæ lapſum, tum etiam quia à patre viro verſipelli, indicto exilio obſiſtere iubebatur, non dubitante quin retenturus foret in perſona filij regiæ gratiæ poſſeſſionem, vnáque hac ſpe tentabat intrepidè omnia, donec poſt tertiam denuntiationem optione Mompoulianus data aut carceris, aut abceſſus, non ſinè lacrymis primæ olim aulicus gratiæ, ab aula diſceſſit.

La garde Eſcoſſoiſe.

Marchioni Monio præfectura Scoticæ cohortis.

Capitaine des gardes du Corps. Luynes.

Marquis de Mony.

Mompouliã.

Pellitur à curia Mõpolianus.

Aulici adhæc mirari mutatos repente in Rege affectus ; non ignari rem Regibus difficillimam, quos habent præ alijs caros, & inter eos quem supra omnes cariſſimum, à ſe non alia cauſa abdicare, quàm quia id æquitas imperat : victus tamen à Rege affectus, quo non immerentem à teneris proſequebatur, victus pronior hic animi impetus, qui Reges vulgò abripit, æquitate quam non immeritò profeſſus ille IVSTI denominatione triũphat. Abijt Mõpoulianus ad lares patrios, vbi fati malignitate, in rebellionem inductus debitam magnis facinoribus vitam impendet miſerè, vt ſuo infra tempore deſcribemus. Hæc in Benarnio meta laborum ; ea enim conſeruandæ prouinciæ diligentia Theminius Prorex, Pardalianúſque dehinc Gondrinus, incubuere, vt rebellionis exactæ ne quidem ipſa hodie ſuperſint veſtigia, quæ magna ſupra fidem Sectariorum iactura fuit, magnum auctoritatis Regiæ, fideíque orthodoxæ incrementum.

Themines. Pardaillan. Gondrin.

CAPVT VII.

EPITOME.

Caſtrum Albigenſium venit Comitiorum Orator, deſcribitur ex occaſione vrbs, vbi iuſtitiæ Camera, quam ſempartitam appellant, Sectariis mixtim & Catholicis æquali numero Magiſtratibus. arctiora Cameræ ſecreta panduntur, perſtringitur Sectariorum ſuperbia, qui Præſidem in Camera ſuum, ideò præſidibus Catho-

licis anteire volebat, quod cooptatione in Cameram, potior illis tempore foret. præripitur auctoritas Magistratui, habitóque hinc inde in senatu sermone, dubius inter spem & metum Sectariis nihil conclusum. postridie officio functus in frequẽti populi concione Legatus seditioni furorem & arma ministrat. vrbe cedunt adacti vi maiore Catholici: mittitur à Bertrando apparitor, qui Sectariis Senatoribus Villamurium iter à Rege indiceret, negant se illi subituros imperia, inclinatis iam in rebellionem animis, rebus demum eò positis, vt restaurandæ Cameræ spes nulla, Tolosam redeũt Senatores Catholici, quos Vicinus ab Ambris in florida phalange stipat.

Comitiorũ Orator Castrum venit.

VM hæc quà in Benarnio, quà Lutetiæ gerebantur, delegatus à Comitijs Rupellanis in Albigensium prouinciam Orator, Castrum venit: vbi dũ arctiora Ministris secreta aperiet, donec in lucem prodeant, de Castro interim quædã ex occasione disseramus, quæ ad pleniorem rerum hoc bello gestarũ notitiam pertinẽt. Albigeois. Castres

Castri descriptio.

Castrum vrbs est non ignobilis, seu loci genium spectas, qui in valle fertili placidus est, seu dignitatem, vbi Sedes Episcopalis diues, nõ ita tamen antiqua: quippe quæ ad exacta nuper secula, Episcopatus Albæ augustæ partem faciebat. Sedes est paucis abhinc annis Cameræ, quam edictalem appellant, vbi æquali numero Catholici & Sectarij Magistratus, iura Catholicis passim & Sectarijs reddunt, eo ordine, vt si obtigerit etiam in lite vbi centum actores, rei totidem, vel vnum, cuius sæpe nihil inte-

Vrbs est Episcopalis.

Edictalis Camera sedes.

Alby.

rerit, Sectariũ esse, trahatur illicò in Cameram semipartitam causæ cognitio, cui earum litium debetur diremptio ex edicto, vbi Sectarius aliquis iudicio sistitur, nisi de Ecclesiæ bonis actum, aut priuilegijs. *Describitur Camera semipartita.*

Hic autem iudiciorum ordo. vt ad annos singulos ex Tolosatum parlamento sex cum præside Senatores functis iam officio substituti, duobus reuoluti iam anni remanentibus, faciant in octouiratu numerum iustum, hinc ducta vt audio formula; quia veterum loco suffectis nouis, quibus exacti anni secreta ignota plerumque, pessum irent publica priuatáque negotia, quæ Sectarios per simultates & odia magna ex parte gerere palàm est. Sectariorum autem in Camera potestas hinc maxima, quòd nusquam amobiles, si quid illis virtute & sagacitate Catholicorum hodie negabitur, reuolutis in tanta homin ũ mutatione annis & animis, haud difficulter obtinebitur: diuersis etenim etiam sapientum ingenijs, sæpius accidit, vt quanquam collimatis omnium ad idem ius votis, diducantur in contraria mentes, vnde non iniuria dici posset æquitatis quẽque apud seipsum autorem esse. leue tamen illud, nî cogerentur Catholici Magistratus, Sectarios reos absoluere; quod ita ex necessitate contingit. Regum apud Gallos clementia auctrix est legis Iustiniano ignotæ, qua cautum, si in capitalibus causis calculi Iudicum in pares sententias ex æquo diducuntur, prævaleat quæ mitior est: hinc Sectarij à pœna immunes, quos tacita lege præscripta sibi inuicem, absoluunt promiscuè Cameræ Magistratus; quippe qui in hominum penuria, qua Secta labo- *Ex parlamento quot annis eliguntur qui in ea ius reddant.* *Cur Capitalibus pœnis Rei Calumniæ, nusquam in Camera plectantur.*

rat,in id ſtudia & animos vertunt,vt ſuorum per fas & nefas vitæ conſulatur : hinc item accidit Catholicos,vbi in crimen incidêre , vna formidine pœnæ, depoſita fide orthodoxa ad Sectæ aſylum confugere.Sectarijs præſes eſt Vigniolius vir probus,qui minùs innato ſibi faſtu , quàm aſſidua Miniſtrorum ſuaſione , Parlamenti præſides poſt ſe habere ideò nuper præſumebat,quòd in Cameræ collegium præ illis cooptatus,tempore potior in præfectura haberetur. quamquam noſſe debuerat,in ceteris non parum verſatus, Cameræ Semipartitæ præfecturam, illegitimum eſſe poteſtatis Regiæ fœtum,neque niſi iniuriâ cum parlamenti primicerijs dignitatibus de gradu contendere, vtpote edicto ſatis recenti , à Regibus Galliarum , magis in ſolatium Sectariorum , cum Cameris inductam, quàm in æternum Regij decoris monimentum, qui decor vnus , primam parlamentis in Gallia cauſam dedit:hinc fit vt neque aſcribantur parlamentis, eiuſmodi Cameræ, neque dicendæ in ijs ſententiæ facultatem habeant earum Magiſtratus , niſi Regi ſingulari ſic lege viſum,contra communem vſum: adeò verum eſt, inſpecta origine,à parlamentis diſſitas Cameras, quarum ideò præſides,ſapientum iudicio , nihil habent quod querantur,ſi parlamenti præſidibus, non habita cooptationis ratione poſtpoſiti. In hac vrbe, quam multis abhinc annis Sectarij occupant , agebant ſatis ægrè inter effrænatam populi ſuperbientis audaciam Catholici quidam , quos magna ex parte , vitæ commercium cogebat ad moras,aut rei familiaris neceſſitas ; eo tamen incommodo, cuius

Camera Vigniolius præſes.

Vignoles.

Parlamentis præſides, poſt ſe habere ambit.

Cur inducta Camera.

Cur parlamenta.

A parlamentis diſſita Camera edilla-les.

& ipſe

& ipse testis sum oculatus, vt ad minimam dissidij auram, adacto ad iugulum pugione immineret quotidie fatale periculum; vnde publicam vtilitatem eò spectare credebant prudentes, vt bello confecto aut tollerentur penitus Cameræ, aut saltem à Sectarijs vrbibus in Catholicas transferrentur; neutrum apud nos obtigit, immensa Regis in Sectarios ipsos clementia, qui subditos omnes vno affectu prosequutus vno illis ordine iura reddere voluit.

Camera edictalis Gallia Narbonensis in vrbe sectaria.

Lãguedoc.

Vignoles.

Postridie Rupellæ Orator rogatus quid vellet, sibi rem cum populo dixit; quæ, vt è salute omnium erat, ita non nisi conuocatis vrbis ordinibus communicanda. interim Sectarij magna ex parte Magistratus, quorum erat hominis frænare audaciam, illum priuatim salutare, clã inuisere, Cameræ, prô nefas! obedientiam Comitijs offerre, & si quando de officio monebantur palàm adijcere, quinquaginta cum Rege prælijs instructa acie dimicaturam Sectam priùs quàm libertatem opprimi patiatur: parco hîc eius nomini, quem nondum denuntiato bello tanta in Regem impudentia debacchantem Camera audijt & passa est, futurum sperans vt obsequio posthàc proniore diluatur atrocitas criminis. at neque apud illos vulgare crimen, vt audio: obsequium enim, quamquam languidum & enerue præstitere quidam aut simulauere.

Bertrãd Doyen des Cõseillers Catholiques. Depaulo Président.

Intereà, quia Magistratus officio incumbebat, suffocari in primo exordio rebellionem. indicitur extra ordinem à Bertrando Senatus (is Catholicorum Decanus extincto nuper Paulæo Præside, viro maximo, cui panegyricus iure debeatur, illis in Ca-

Bertrandus Senatum conuocat.

mera præerat) ibi Sectarij moniti indicerent Rupellæ Oratori ab vrbe sua discessum, aut paterentur, dum adhuc erat auctoritas Regis in integro, Catholicos loco cedere, qui ferre populi imperia nequeāt, cuius exasperatus in Regem & Magistratus furor in seditionis licentiam nullo obstante prorumpit. Faceſſeret Orator quāprimùm, aut daretur Catholico Senatui abeundi in debito commeatu facultas. Ad hæc Sectarij, apud quos in fidei naufragio publico tabellæ adhuc obsequij leues enatabant, viri alioquin magna ex parte probi (si quæ inter Sectarios tunc probitas esse poterat) nullam Magistratus hoc tempore in populum auctoritatem, populum belluam esse, cuius ita ingenium sit, vt aut humiliter seruiat, aut impotenter imperet; eò hodie temeritatis veniſſe, vt libera seruitute, quam magistratui debeat abdicata, impotens rerum imperium ambiat. neque rebus iam ita desperatis sat sibi auctoritatis superesse, vt frænari possit eius libido; satius videri si cum insanientibus in speciem furat ipse Magistratus, vnam hanc esse retrahendi in obsequium populi rationem; tentaturos quidem se omnia, quò proscribantur Comitiorum decreta, secretò tamen, quando palàm agere & sibi periculosum, & Regi obnoxium; per cuniculos tentari posse, quę si apertè contenderent, periculum ne fomes seditioni præberetur, quę in Sectarios Magistratus primùm debacchata, in Catholicos dehinc foret crudeliùs sęuitura.

Respondent Camera Senatores.

Conuocatur in templum populus.

Postera die calatis populi centurijs magna in templum frequentia conueniri, postque habitam

à Ministro concionem, assurgere Comitiorum Legatus, qui salutato hinc inde populo, habere se in mandatis dixit, vt Comitiorum nomine, vrbis ordines amicè salutatos moneret, post tentata omnia, quibus pax sarta tecta seruari posset, frequentibus Comitiorum Ordinibus in id fuisse conclusum, vt quę diutinis Reformatorum precibus Rex negasset, armata illi manu sibi vindicarent: superesse vnam hanc iniuriosè oppressis viam, belli iustam esse rationem cùm libertas opprimitur: neque captum temerè de bello consilium, computata fuisse attentiùs omnia, habitam hominum, armorum, vrbium, & ęrarij rationem, eóque res venisse, vt bellum ęquali hodie cum Rege potentia geri possit: Regem qui non nisi aliorum oculis, & auribus videat, aut audiat aliorum arbitrio viuere, eius maximè cuius summum imperium affectantis libido, illum quò lubuerit trahit. vnam libertatem omnium Reginam, populis posthàc Reformatis, si quid valent, imperaturam: quòd vt facilius ex voto contingat, prospiciendum vt vrbs propugnaculis & vallis citissimè muniatur, dilationem noxiam: pellendos quam primùm ab vrbe Papistas, quos tutela fidei publicæ adhuc incolumes fecit: posse tamen etiam ex Iesuitarum doctrina opinionem defendi, quæ ad internecionem iugulandos contendat, si vera sententia, qua fidem illi hæreticis seruandam negant: futurum tamen ex reformatæ religionis integritate, si cum impedimentis suis salui dimittantur. Hîc peroratus omnium vota, & animos in se conuertit: quin etiam trahebatur in dubium quæstio quæ de

Habetur à delegato ad populum Oratio.

Calumnia in Regem.

seruanda fide erat, quando rectoribus municipij placitum, non quidem palàm dimitti Catholicos, sed continuis terroribus in seditione frequenti adeò consternari, vt cogerentur ipsi sponte absistere, idque ab illis factum, ne rebus aliquando in integrum restitutis, objici Cameræ iurisdictionem repetentibus posset, quòd illam ab vrbe olim sua vltrò depulissent. ita res habuit. concitatur in Senatũ populus, Papistas proditores, qui vno reformatæ religionis odio ferantur, sinè misericordia iugulãdos, tollẽdos è medio Magistratus quicumq; legitimæ libertati Regium nomen opponent. excubiæ interim militares ad ædium porticus, vbi Senatoribus Catholicis habitaculum disponi, seu animus erat publicæ pignora fidei à furore plebis protegere, seu terrorem, quod malim, incutere. Inter hæc, qui Catholicis fidi credi volebant Sectarij quidam, illis leniter insusurrare; eum esse populi in Catholicos exasperati furorem, vt nisi fugæ salus committitur, desperata sit, nusquam grauius in vrbe periculum, Magistratũ, imò & Ministros, quibus seruandæ fidei animus est, diffidentia potestatis in populum suæ, in procinctu esse vt reuocent datam protectionis in sacramento fidem: Senatus tamen victimam, se furori vltrò objiciens protelare discessum in dies, ratus (vt res erat) prouinciæ tranquillitatem à filo pendulam, cuius in Camera Semipartita tenuissimum stamen nectebat adhuc, non habita religionis ratione, prouincialium animos. Donec glisçente magis ac magis seditione, nouum prodijt à populo iussum, quo facessere iubentur aut mori. Ini-

Concitatur in Catholicos populus.

Monentur à Sectariis Catholici, discedant.

Bertrād le grād. Prohēques. Vesian. Iosſé. Agret. Terlon. Ourier. Ambés.

tur sinè mora in ædibus Bertrandi maioris consilium, adsunt non indigni, quorum historiæ nomina inserantur Bertrandus cognomine maior, Prohenquesius, Vesianus, Iossæus, Agretus, Terlonus, Ouurerius, & Ambesius viri publicæ salutis amantes, quibúsque vel hoc vno magni animi indicio, quòd se pro publico deuouerint, Gallia multum debet. habito districtè Senatu in eam sententiam itum, vt ad Sectarios Magistratus duo Catholicorum delegentur, qui discessu ab vrbe illis renuntiato, moneant Lautricum vrbem vicinam iter communi voto designatum, si abeuntes sequi mens erat; nihil in vrbe Catholica reformidandum, vbi fides iureiurando firmata asylum promitteret, at sequi abnegantibus illis, pridie Nonas Iunij Castro venêre Lautricum Catholici, vbi vix octo dies exacti, cùm nuncius translationem Cameræ, Castro Villamurium à Rege indixit: ea vrbs est ad Albigensium confinia, quam eo tempore Sectarij detentabant. ad ea Senatus, paratum se vt Regis imperia exequatur; non posse tamen sinè Sectario Magistratu institui Cameram. non differtur Castrum apparitor, qui communicato Regis diplomate, moneat moræ diuturniori crimen lesæ Maiestatis inesse; at officio functus refert, eo animo Sectarios esse, vt neque Villamurium ire, neque velint, quāquam soli, à iurisdictione abstinere, conuenire solito more Senatum perduellē, eiúsq; placita, vna Comitiorum auctoritate firmari; vno verbo, qui nuper Regis erant, hodie Comitiorū esse Senatores. Desperata itaque salute, frustráq; tentatis re-

Castros Lautrec

Villemur. Albigeois.

Mittitur ad Sectarios apparitor.

ſtituendę Cameræ omnibus rogato qui commeatum inter viæ pericula prȩberet Veſino ab Ambris, Lautrico Toloſam ventum, nec diu cùm Sectarij Senatores habiti inter ſimultates ludibrio, magiſtratura ſponte abceſſere; vnde poſtmodùm in errore longo infenſi Catholicis, ſuſpecti Caluiniſtis, agnouere quamquam iam ſeriùs, vnam Magiſtratus dignitatem in Regum obſequio ſitam neque coruſcare Senatum niſi coronæ radijs. Voiſins Dambres.

Camera penitus ſoluitur.

Statim à ſoluta, quæ prouincialium nectebat animos Camera, in Septimania palàm de bello agi cuius dum iacientur altiùs fundamenta, videamus quid interim trans Ligerim geſtum. Lãgued. doc. Loyre.

CAPVT VIII.

EPITOME.

Commota apud Turones in Sectarios ſeditione, Maleuilio inquirendi in noxios negotium datur, iuſſa volentem exequi ſeditio grauior ad latebras adigit. ſedatur tumultus. Maleuilius Blæſas ad Regem veniens ſuadet reprimendo oppidanorum furori ad Turones ter. quinque ſeditioſorum ſuſpendio expiatur crimen.

VIA querelis, quas in Regem, & Catholicos comminiſcuntur Sectarij, Turonum ſeditionem annumerant, quæ ſub idem tempus commota eſt, breuiter eam hoc loci expedianus. Mortuo apud Turones Martino ſtabula- Tours.

rio, ex Catholico nuper Caluinista; dum funus sinè pompa, Sectariorum more, effertur, feretro insistere puerorum cohors coniurata, quæ cadaueri, cantilenis quibus vici noctu & interdiu personabant, illudens, inueterato apud Gallos dicterio, mutuatis ab vxoris adulterio cornibus, Martinum cornigerum appellitabat; imò ne quid ad fabulã deforet, præferebat puerorum quisque crucem ex ligno minutulam, dum longo ordine bini cantu incomposito funus prosequebantur: excanduit zeli ferueniioris Caluinista quidam, vltricésque opponens manus, incussa in pueri genam rudi alapa, vi brachij robustioris in terram egit. nec mora, puer attonitus gemitibus aërem verberare, donec aduenien-
te fortassis matre redintegratus in muliebri proteruia clamor. ad hæc pueri instare acriùs, vocare in auxilium familiares, lapidum grandine funus prosequi, commotáque iam fortiùs seditione, Martini cadauer effodere. aduolat Magistratus, doliaribúsque munitionibus passim ad vicos dispositis, seditionem compescere tentat, at conatus inutilis: templum vbi Sectariorum conuentus haberi solitus armata manu occupatur. ad hæc municipij rector clamare, sed & inutilis clamor; non solùm enim tumultuantes reprimere non potuit, quin potiùs præsentia sua animos fecit, rorem aquæ tenuioris dicere in fornacem iniectum. prævalet turbulentorum, vt in seditione fieri amat, aduersùs quietiores potentia; póstque ludibrio habitam in templo suo sectam, scamna, sedilia, imò & cathedra ipsa, vnde Ministri ad populum verba facere soliti, confrin-

Seditionis apud Turones exordium.

Puer in terram rudi excussus alapa.

Concitatur populus.

Magistratus auctoritas frustra interponitur.

Ignis in Sectariorũ ædes, & eorum templũ conijctus.

guntur. postremò ne quid esset residui, in templum conijcitur ignis; quo & vicinæ Sectariorum ædes absumptæ. crescente magis ac magis lasciuia, toto triduo in vrbe ferrum & flamma grassatur. ad hæc Sectarij fugam capessere, obuios in vincula trahi, proscribi elapsos, donec post triduum dilapsa metu huc illuc plebe restinctum incendium. ea re exacerbati Sectarij, qui rem per se indignam relatione in maius augebant, queri de violatis apud Turones fide, & iure gentium; fidem violatam, cùm Sectariorum, qui in vrbe Catholica in publica fide degebant, ædes direptæ: ius gentium, quando non licuit viro immerenti iusta persoluere. indigna passos Reformatos, negatam mortuis terram, quódq; apud ipsos Cannibales inauditum, temeratos manes, effossa cadauera.

Queruntur Sectarii de violatis fide & iure gentium.

Non recusauit Rex iustus oppressis protectionem suam; quinimò sinè mora Maleuilio libellorum in Regia supplicum Magistro negotium datum, vt in factum inquireret: ille in carcerem trusis in quos seditionis delatio erat, Sectarios à populo actos nuper in vincula, non alia causæ cognitione liberos esse iubet. indicitur ad crastinum reis audiendis Senatus, sistuntur iudicio, iámque post accusationem penitus ordinatam in procinctu erat capitalis sententia, cùm desperata reorum salus nouo populum tumultu concitauit: serpit tacitus per vrbem rumor, vim pati Catholicos in vrbe sua, Sectarios spuriam in Gallia gentem, quia nimiam in vrbe Catholica auctoritatem affectabant, ab ijs nuper mulctatos, quos publicæ vtilitatis studium ad arma

Maleuilius in Turones mittitur.

Maleuile.

Instat capitalis sententia.

Catholicorum in vrbe questus.

arma impulerat, consultum vnâ Catholicorum virtute municipio, quòd iam ad præpotentem Sectariorum factionem in orthodoxa fide nutabat; infidam gentem cuniculis agere, dum ex æquo vires non suppetunt; vbi pari potentiâ grassari licet, depositâ laruâ affectare imperium. frænatam virtute oppidanorum nuperâ væsanam illam imperandi libidinem, hodiéque rei bene gestæ non aliam esse remunerationem, quàm patibulum, cui suffigetur Catholicorum innocentia in hæreticæ perduellionis triumphum. His suasi perditę vitæ homines, qui nimis quàm multi in vrbibus ex gladiatoria viuunt, licentiæ potiùs quàm religionis causâ, facto agmine, palatium circumstant, portas effringunt, obuios quosque malè mulctant, compedibúsque solutos reos in libertatem asserunt. *Redintegratur seditio.*

Maleuſ. Consternatus ad hæc Maleuſſius minùs in principis statua quę in foro prostabat, quàm in latebris asylum quærit; sequuti assessores, posito latoclauo, vestibúsque à plebe mutuatis, ex Magistratibus olitores mentiti in ædes suas dilabuntur, intereà dum ferrum, & flamma impune grassantur; nec mirum si latebras quærente Magistratu, prorumpit in auram effrenatâ licentiâ scelus omne. Iam nullo obstaculo violatur sanctum illud fidei vinculum, quo mutuo inter se fœdere municipes copulantur: & quia seditionum vulgò pretia in præda sunt, diripiuntur Sectariorum ædes, si quæ adhuc ab incendio incolumes erant, maximè tabellionis cuiusdam apud quem instrumenta obligatoria, debitorum manu discerpta, ne superesset memoria nominum. *Fugiunt Magistratus.* *Diripiuntur Sectariorũ ædes.*

Intereà Maleuilius in latebris anxius, mortis identidem nuntium operiebatur, quando municipij rector, intensis ad vicos cathenis ferreis, seditiosos adigit vt se omnes in vnum recipiant; quò demum in oliua missis oratoribus pax his conditionibus impetrata; Vt si quem adhuc Catholicorum haberent vincula, liber foret, iudiceretúrque, adhibito sacramento, Magistratui posthàc silentium, missis in ignem instrumentis, quorum in populum postulatio erat. obstrinxit fidem suam præfectus vrbi, deteriora timens, vnde seditionis incendium breui restinctum est. Intereà Rex nuperâ Benarnij expeditione edoctus præsidium contra Rebelles omnium validissimum in Regia præsentia situm, dispositis iam in bellum omnibus Lutetiâ Fontebellaquæum, Fontebellaquæo circa Cal. Maij Aureliam, Aureliâ Blœsas venerat; vbi seu quia genus loci patentibus hinc inde plagis mirâ regionis salubritate placidus est, seu quòd in Galliæ, quod aiunt vmbilico, vbi vulgò Reges morari iuuat, sita vrbs, mora longior parabatur: quando Maleuilius, cui Turonum Magistratus comes erat, citatis equis veniens, commotam apud Turones seditionem aperit: impotentem fuisse reprimendo furori Magistratum, cui moriendum, aut pacta cum populo ineunda, quibus æstuantis libido furoris impunè grassaretur. eò veniisse proteruiæ seditiosam gladiatorum licentiam, vt post violatam, vbi ius reddi solitum, Regiam, post effractos carcerum sacros cardines, & se Regis legatum solio liliato deiecerit & capitalibus reis dimissis, triumpharit de

Restincta seditio.

Paris. Fontainebleau Orleãs. Blois.

Rex Blœsas venit.

Maleuilius seditionem Regi aperit.

fuga Magistratus, quasi cum hoste negotium, neque malignitati vulneris medelam esse, nisi quam præsentia Regis parabit; desperatam alioquin salutem excanduit ad ea Regis animus, & qui longiores moras indixerat, mutato repente proposito Turones postridie venit. *Rex Turones venit.* statim consternati factionis auctores, discussisque ad solis aductum seditionum nebulis die apertus, in hunc modū. Modenæo capitalium in Gallia præfecto munus incūbit vt in factū inquirat. sistuntur iudicio extraordinario rei septem in quos seditionis postulatio erat; ibi compendiaria cognitione (qui mos est capitalis iurisdictionis) instruitur causa, póstque prolata in medium acta, inuenti duo, quorū accusationi probatio deforet, quibus absolutis residui quinque post suspendiū flammis absumpti sunt. ita Rex ipse Sectarijs vltor, Catholicorum in se iram & murmura præposterè concitauit: quasi in crimine religionis ratio haberi debeat. vno omnes ordine subditos nō habito conscientiarum delectu mulctari decet, aut in pessum eunt imperia. quamquam ex omnium sententia debuerat firmare labilem sectæ fidem parum illi debitus à Rege hic fauor, qui tamen ansam querelæ præbuit, vt docebit historiæ series; adeò verum est collata in ingratos beneficia non exarescere modò, sed & ijs interdum excidio verti qui conferunt.

Modene grād Præuost

Seditiosorum quinque in furcam actis.

***

HISTORIA

PROSTRATÆ

A LVDOVICO XIII.

SECTARIORVM

IN GALLIA

REBELLIONIS.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Post designatam in Rebelles expeditionem, legitur in Comestabilē Luynæus. hinc primoribus Galliæ dolor, hinc dicax in eius, & fratrum fortunam inuidia. collata in eos crimina diluere tentat amica illis apologia, prudentiorum ad ea tempora mens depromitur, qui medium sequuti, proposito Radesiani olim Marescalli exemplo, superbiæ deserunt, quem aliorum criminum vnde postulatus, plerumque faciunt innocentem. Ad extremum ne contra militarem disciplinam arma tractentur Comestabili ipso auctorante Lesdiguerius exercituum magnus renunciatur Castrametator, cui præfectura id in acies vulgò potestatis, vt omnia ex voto regens in castris,

sola denominatione à Comestabilis imperio differat. quasi Luynæum, parum ad arma expertem ambitæ contra ius dignitatis, ipsa postularet conscientia.

PARATIS iam ad bellum omnibus, restabat id vnum, vt Magister equitum, ad armorum imperia crearetur: reuoluta iam Olympias tertia, cùm magnus Mommorancius Galliæ Comestabilis, nobilissimam exercituum præfecturam sub vacuam excessu reliquerat: ab eo tempore sinè Comestabili Regi militatum in Gallia, cùm Rex indecorum sibi ratus, si in castris munia passim omnia subiret solus, leuando more maiorum labori de Comestabili cogitauit: id quoque suadebat expeditio periculosa, & longior, cui si Comestabilis deforet, periculum erat, ne militaris ordo in pessum iret. sed stabat potior ratio ab amore: quippe in frequenti Principum, Magnatúmque corona cui Rex tunc medius, non alius ad manum fuit, cui nescio an immerenti, tantũ munus deferretur, quàm Luinæus: vocatus ad primos honores, quem ab incunabulis Rex primæ aulicum gratiæ fouerat, quique nuper ex Comite dux factus, ex duce fit hodie Comestabilis. præbetur illi ensis liliatus, quem, ne rubiginem ex sanguine contrahat, fallor, aut rariùs in hostem distringet.

Diu fuit sinè Comestabili Gallia.

De eligendo cogitatum.

Luynæus Comestabilis renuntiatur.

Displicuit primoribus regni, amoris electio, vbi arctioris concilij negotium esse videbatur: aut tollendam penitus diadematis æmulam dignitatem, aut habendam vnius in nobiliori sanguine virtutis

Magnatũ murmura.

rationem, eligendos ad officium nobile principes, quorum magis intereſt nihil detrimenti reſpublicam capere, quàm fungorum, qui eidem ſoli ortum & exitum debent. fuiſſe vnam hanc ex legibus, quam ſcripto & voce Henricus magnus ſoboli olim ſuæ LVDOVICO Regi, venturiſque nepotibus commẽdarat. Iuraſſe illum propalàm, ſi Mommorancius aliquando ſe imperante deficeret; numquam in Comeſtabili nouo reſtauraturum ſe quod magno Regum commodo perijſſet. hodie portentum eſſe, ex homine alienigena, mediocri nobilium proſapia nato ex Alberto ignoto Luynæum, cuius vix orbe circumſcribatur nomen; ex Luynæo, Anchræi Marchionem, ex Marchione Mallij Comitem, ex Comite Ducem, & Galliæ Parem, ex Pari prodire inaudita apotheoſi Galliæ Comeſtabilem. Subiungebatur in eam ſuperbiam prolapſum, vt alijs autoribus geſta infecta forent, niſi grata illi negotiatio; inſolenti curialis zephyri flatu adeò tumidum, vt principes habere contemptui ludus illi & gloria: quos ſi quando ad conclaue ſuum, quod rarò, admittebat, aperto capite ſedili deſtitutos patiebatur ſtare, & fere triumphabat; eò demùm proiectum fortunæ, vt ſeruis eius ac ianitoribus innoteſcere etiã magnatibus pro magnifico acciperetur. plura his addita. interea dũm in rotæ faſtigium aſſurgebant fratres duo, quos in curiam ille felicibus ſecum induxerat AVIBVS; vt paucos intra dies, Mareſcallus & Dux Caddenetus renuntiatus, Brantesius item Dux & Nobiliſſimæ principis coniux, in cuius capite fatiſcens Luxemburgenſis do-

Progreſſus fortunæ Luinæi.

Fortuna Fratrum Caddeneti & Brantesii.

Brantesius Luxemburgi principi in. vxorem ducit.

Caddenet. Brãtes. Luxembourg.

mus illustrissima, Imperatorum, & summorum Pontificum seminarium nobile, centum librarum millia in annos singulos illi rependebat: quâ dote nubere olim solitæ virgines, illi etiam diuitijs & nobilitate secundę Regibus interdum, & Imperatoribus:

Vantadourius. rem vsqueadeò portento plenam, vt Vantadourius minorem natu, cui vix triginta librarum millia in annuos reditus, vxorem ducere glorioſum habuerit, quem nemo nescit, eius esse in Gallia stirpis, quæ conniuentibus oculis vni Mommoranceæ cedat, cui & octuaginta aureorum millia pro reditu fortuna parauit, & nomen illustre profapia. dum Brantesius, quamquam, quod neque differi liceat, vir prudens, pluſquàm Regijs nuptijs, in ipsa quod fere inauditum Regia, ministris principibus, Regéque hymenæi faces præferente nobilissimam principem adegit ad suos amplexus, quod vni Luynæi fortunæ debitum nemo tunc ambigebat, qui rem stupendam! triplicem eodem momento fortunam vno regiæ beneuolentiæ stamine ambitiosè nectebat, vt Cerberum nec iniuriâ diceres, qui deuoratis fauce triplici carnibus, vix primoribus ossa in residuum dabat. Erat in eum quamdiu vixit criminum postulatio tacita, quibus palàm grauiora statim ab eius excessu addita; suam enim cuique infamiam posteritas rependit aut decus: quippe non ausis liberè loqui, qui spirantis fortunæ potentiam timent, redintegratur ab eius funere garriendi licentia, torrentem imitata, qui consistens ad oppositos aggeres, violentiùs exin abripitur: quò magis (vt hoc in transitu dicam) eorum so-

Vantadourius minorē natu eius familia in vxorem ducit.

Brantesius in Regia nuptias init.

Funiculus triplex difficile rumpitur.

rationem, eligendos ad officium nobile principes, quorum magis intereſt nihil detrimenti reſpublicam capere, quàm fungorum, qui eidem ſoli ortum & exitum debent. fuiſſe vnam hanc ex legibus, quam ſcripto & voce Henricus magnus ſoboli olim ſuæ LVDOVICO Regi, venturiſque nepotibus commẽdarat. Iuraſſe illum propalàm, ſi Mommorancius aliquando ſe imperante deficeret, numquam in Comeſtabili nouo reſtauraturum ſe quod magno Regum commodo perijſſet. hodie portentum eſſe, ex homine alienigena, mediocri nobilium proſapia nato ex Alberto ignoto Luynæum, cuius vix orbe circumſcribatur nomen; ex Luynæo, Anchræi Marchionem, ex Marchione Mallij Comitem, ex Comite Ducem, & Galliæ Parem, ex Pari prodire inaudita apotheoſi Galliæ Comeſtabilem. Subiungebatur in eam ſuperbiam prolapſum, vt alijs autoribus geſta infecta forent, niſi grata illi negotiatio; inſolenti curialis zephyri flatu adeò tumidum, vt principes habere contemptui ludus illi & gloria: quos ſi quando ad conclaue ſuum, quod rarò, admittebat, aperto capite ſedili deſtitutos patiebatur ſtare, & fere triumphabat; eò demùm proiectum fortunæ, vt ſeruis eius ac ianitoribus innoteſcere etiã magnatibus pro magnifico acciperetur. plura his addita. interea dũm in rotæ faſtigium aſſurgebant fratres duo, quos in curiam ille felicibus ſecum induxerat AVIBVS; vt paucos intra dies, Mareſcallus & Dux Caddenetus renuntiatus, Brantesius item Dux & Nobiliſſimæ principis coniux, in cuius capite fatiſcens Luxemburgenſis do-

Progreſſus fortunæ Luinai.

Fortuna Fratrum Caddeneti & Brantesii.

Brantesius Luxemburgi principi in vxorem ducit.

Caddenet. Brãtes. Luxembourg.

mus illustrissima, Imperatorum, & summorum Pontificum seminarium nobile, centum librarum millia in annos singulos illi rependebat: quâ dote nubere olim solitæ virgines, illi etiam diuitijs & nobilitate secundę Regibus interdum, & Imperatoribus: rem vsqueadeò portento plenam, vt Vantadourius minorem natu, cui vix triginta librarum millia in annuos reditus, vxorem ducere gloriosum habuerit, quem nemo nescit, eius esse in Gallia stirpis, quæ conniuentibus oculis vni Mommorancææ cedat, cui & octuaginta aureorum millia pro reditu fortuna parauit, & nomen illustre prosapia. dum Brantesius, quamquam, quod neque diffiteri liceat, vir prudens, plusquàm Regijs nuptijs, in ipsa quod ferè inauditum Regia, ministris principibus, Regéque hymenæi faces præferente nobilissimam principem adegit ad suos amplexus, quod vni Luynæi fortunæ debitum nemo tunc ambigebat, qui rem stupendam! triplicem eodem momento fortunam vno regiæ beneuolentiæ stamine ambitiosè nectebat, vt Cerberum nec iniurià diceres, qui deuoratis fauce triplici carnibus, vix primoribus ossa in residuum dabat. Erat in eum quamdiu vixit criminum postulatio tacita, quibus palàm grauiora statim ab eius excessu addita; suam enim cuique infamiam posteritas rependit aut decus: quippe non ausis liberè loqui, qui spirantis fortunæ potentiam timent, redintegratur ab eius funere garriendi licentia, torrentem imitata, qui consistens ad oppositos aggeres, violentiùs exin abripitur: quò magis (vt hoc in transitu dicam) eorum so-

Vantadourius. *Vantadourius minorē natu eius familiæ in vxorem ducit.*

Brantesius in Regia nuptias init.

Funiculus triplex difficilè rumpitur.

Post Luynai excessii multa in eum congesta.

cordiam irridere libet, qui præsenti potentiâ credunt extingui posse etiam sequentis æui memoriam: nam contrà, punitâ acerbiùs dum auctoritas viget loquendi licentiâ, gliscit fortiori potentiâ veritas aut calumnia. Itaque quibus viuente Luynæo timor auctor erat ne in eum aliquid scriberent aut loquerentur, eosdem statim impulit ad loquacitatem & satyras eius excessus, quas in tempore memorabimus.

Fratrum apologia.

Lacessitus vndique, fortunæ suæ innocentiam in hunc modum tentabat. Regem esse omnium arbitrum, neque subdito datum vt contrà eat, futuram alioquin duriorem Regum fortunam, subditorum sorte, quam ipsi ad placitum regunt: quemlibet ex plebecula lixam posse sibi amicos legere ex voto, in quos liberali manu bona profundat. Regiós reditus, vnam Regis spectare personam, cuius liberalitatem morari velle, quid aliud est quàm virtutem, quæ præ alijs regia sit habere in vinculis? nihil esse quod Regem magè sapiat vnâ liberalitate, quam quò magis exercet, eò magis Deum imitatur, quem exprimit. lectum præalijs Luynęum, in quem Rex liberalitates ad amoris mensuram effundat: non esse illi aulicorum plures ad quorum nuptias, amore auspice, vt Henricus olim III. vectigales miserè perdat reditus, non mensis multiplici ad fastum venatione instructis gaudere eum; non ædificiorum luxus, non amare Veneris impuros amplexus, vnde sæpe regnorum excidia, vnde sumptus immensi quibus vectigalia, purissimus populi sanguis malè consumuntur. vno eum contentum amico,

Reges omnium esse arbitros.

Reges liberalitas decet.

Rex Dei imago est.

Regum luxus.

amico, delicias spernere, luxus dedignari, quibus sæpe plusquàm par sit Regum libido precium facit: quæ si ferre nequit inuidia, malle se aulicorum contra fortunam suam inuidiosè obgannientium latratus audire, quàm luctuosè miserentium gemitus. His Luynæus altiùs metuens, tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem inuidiam deprecabatur.

Inuidiæ præstat esse obiectum, quàm misericordiæ.

Qui inter vtrumque medij, nec Luynæ fortunæ litabant, nec malo in eum animo ferebantur, viri magna ex parte probi, quos neque trahebat adulatio ad fortunæ applausum, neque inuidia ad calumniam, ita sentiebant de re, quæ Gallorum mensis vna tunc fabula erat. hominum sic esse ingenia, vt diuitijs numquam, numquam honoribus satientur, quæ animis vulgò innata auiditas si crimen est, reos esse quotquot cœli ambitus habet: neque sui adeò immemores aulicos, vt fortunam quæ se vltrò, placido vultu, expansis manibus, aperto sinu offerat refugiant. neminem eorum esse quos in Luynæum inuidia prouocat, quem si pari fortuna passu sequerētur, non prorueret in eius amplexus gratissimos. iniquum esse, ceteros criminum postulare quæ nos ipsamet faceremus reos, si fortuna vellet. neque quærendam fauoris causam, vbi Regem habet auctorem, non esse subditorum æstimare, quem supra ceteros Rex, & quibus de causis extollat: datum illi summum rerum à Deo iudicium, dum subditis obsequij gloria relicta est. ignota plerumque nobis Regij amoris secreta, Regúmque ingenia; supra hominum sortem vulgò posita, quid habere interdum

Mens sapientum supererat.

Nemo fortunam si se vltrò offerat dedignabitur.

in abdito, quo non iniuriâ improbissimis etiam faueatur. abditos principis sensus, & si quid occultiùs parat, exquirere illicitum, anceps, nec ideò assequare. ita rem habere in omnium moderatore Deo, in quem iustis aliquando esset quòd indignarentur afflictis sæpius, dum impijs omnia ex voto cadunt, nisi eius iudicia abyssus forent, ad quæ imbecillitati hominum penetrare non datum. vnum esse, quod prudentia in fortuna fratrum expoſcat: quid enim ab illis spreti primores Galliæ? quid contempti principes? annum & illud ex fortuna est, sibi negare parem? neutiquam sanè; imò clauus hic erat æneus, quo rota in circulum volans sisteretur. Ad hæc proferebatur Mareſcalli Radesiani, viri olim maximi exemplum, qui Regi suo carissimus, eum, sæpe liberalitati modum imponeret hortabatur: quia tamen Regis affectus supra subditi captum ferebatur; neque sat illi si communi Radesianus sorte inter primores viueret, effundebat in dies nouas in eum gratias; donec Mareſcallus vir sagax, concitatam in se magnatum inuidiam reformidans, commento vsus est in hūc modum. precatur enixiùs Regem (quando liberalitati modus non erat) pateretur conferenda posthac in se beneficia, sibi Principum, aut Magnatum precibus impetrari, quo ab inuidia immunis fuit: primores enim quorū erat fortunam hominis inuidiosè deprecari, suo suffragio prouectum gloriabantur, magis quàm inuidebant.

Dei Regúmque arcana plerumque ignota omnibus.

Proponitur Mareſcalli Radesiani exemplum.

Rect.

Commẽtum aulici non illepidum.

Hæc erat proborum sententia, dum sinè auctore Satyræ in publicum plures, in Luynæum incredibili proteruia debacchabantur, exercentibus pleriſque

Satyræ in Luynæum plures.

per occultum ídque procaciùs, libìdinem ingeniorum, vnde lacessito ira & dolor.

Quia tamen belli expers erat, placitum eligi qui Comestabilis officio fungeretur, magnũ in exercitu Regio Castrametatorem, supremo in acies imperio; nec diu quæsitus ille, cui belli onus incumberet, in Lesdiguerio inuentus est. vnde rariùs ad valla euntè Luynæo, Regióque passim hærente lateri, iocosè apud aulicos iactitatum, Regis verè amantem esse, qui non nisi moriente eo mori vellet. Plurã hìc de Luinæo congessimus, ne posteros lateat incredibilis fortunæ portentum.

Lesdiguerius magnus exercituum Castrametator

CAPVT II.

EPITOME.

Prodit ex Rupellano prælo declaratio Rebellium, cui publica hæc professio fundamentum est. post Dei cultum, vnam obsequij Regibus debiti habendam rationem. appellatur in protectionem innocentiæ Principum & populorum fides. crimina, quorum in eos delatio; diluuntur, Rebellionis maximè quod in se falsò collatum, opprimendæ religioni prætextum esse conquesti, ducta ab Henricis III. & IV. temporum serie, faciunt se innoxios. fidem Regis, pellendis regno suo hæreticis sacramento adactam queruntur. Iesuitas iniuriosè habent, maximè Arnousium, cui crimini vertitur quidquid in Sectam gestum. de arctiore demum Regis consilio quædam, quod Cardinalibus, & Episcopis magna ex parte constare lu-

gent. multa de innocentia sua, plura de vi, quam oppressionem appellant. congestáque alibi sæpius, hic fusè ad nauseam repetentes, Deum & principes obtestantur, fidéque Regi renouata, posi denuntiatum Catholicis bellum, hortantur iterum principes, populósque externos misereantur afflicti gregis opémque inferant.

AD Cal. Quintil. declaratio Sectariorum ex Rupellana editione in publicum prodit, qua causæ suæ tentata innocentia, Reges, principésque externos obtestantur, in hæc verba.

DECLARATIO ECCLESIARVM GALLIÆ, ET PRINCIPATVS BENARNII de persequutione iniusta, quam patiuntur à Galliæ & reformatæ Religionis inimicis: déque legitima & necessaria tutela, quam sibi ipsis præstare coguntur.

Cur sibi prospectum velint Sectarii.

NOs ad Comitia Galliæ & principatus Benarnij generalia à prouincijs delegati. Quia gliscit in immensum eorum persequutio, qui affectu Regis, & eius conscientia in nos abutuntur, dum loqui licet, palàm profitemur tyrannica oppressionis violentia adactam innocentiam nostram, vt se non aliter quàm naturalibus, & legitimis modis tueatur: ídque solùm vt vita, & conscientiæ libertas nobis, vxoribus, & liberis salua in posterum supersint: at ne vnquam de fide erga Regem nostra addubitari possit, sciant ventura retrò secula, quando præsens

rem vocare in dubium nequit, eam esse Comitijs Reformatorum generalibus mentem, solemni iureiurando firmatam sæpius, nouóque hodie sacramento renouatam, vt Regibus sinè conditione subiaceant, quos à Deo datos negare vsqueadeò flagitium est, vt qui Regum potestati resistit, Dei ordinationi resistere, non iniuriâ dici possit. Sit ergo notum omnibus post Dei cultum, vni nos Regum obsequio sinè cõditione mancipatos, quorum hæc est professio publica: nullam in orbe potestatem, quæ Regiæ superiór dici queat, ynde Catholicorum in nos odia, qui faciunt diademata Regia Pontificis Romani ludibrium.

Fidem Reges sacramento promittunt.

Primò Regem obtestamur, & si quid à nobis in Regno, Gallici sanguinis est non ementiti, dehinc Reges, principes, exterósq; quoslibet Gallicæ coronæ confederatos, demum nobiles, plebem, & si qui supra illos zelo domus Dei ferũtur, vt oppressæ innocentiæ miserti, iustas afflictorum querelas in hũc districtè relatas ternionem attentiùs legant, iustam apologiam, si illam ab inuidia veritas eximit.

Obtestantur exteros.

Non aliud Catholicis feruentioribus in consilio dum Regem ad bellum accendunt, quàm gregis excidium palàm est. Ne tamen de religione agi credatur, commentis agunt, hócque armatum in nos Regem colore, rerum ignaris malè imponunt, quasi seditionum fomites simus, quorum in vnam conscientiæ libertatẽ studia. hinc nos aiunt perduelles, hinc edicta in nos Regia, parlamentorúmq; placita armari contendunt. At ne incautos indigenas, exterósque ipsos, inueterati in nos odij parum gnaros

De Catholicis queritur Sectarii.

Diluere tetant crimina in se collata.

seducat color ille quæsitus, néue congestis tot in vnum calumnijs malè nobis afficiantur externi principes, sciat Christianus orbis, verba esse & voces quæcumque in nos iaciuntur, prætextus armati contra innocentiam odij. ita olim quò in Christi Euangelium Imperatorum furor concitaretur, de

Se Christianis primis sæculis æquiparat.

los primos Christianorum, de spretis Cæsarum imaginibus, proscripto supremo illorum imperio, seditionibúsque auctoratis; neque id alia decausa,

Maiùs ge bellionem pars quàm religionem.

quàm vt suffixis patibulo Christianis, sanctum religionis semen disperderetur: pari eos calumnia maiestatis hodie postulari, quorum post direptionem ædibus parantur incendia, capitibus vna religionis innocentia noxijs restes, gladij, flammæ: bellum contra perduelles mouetur in speciem, dum vna Religio ciuilibus dissidijs causam dat, quæ perspicua plus quàm par sit probatione nō indigerent; nisi nobis negotium esset cum perdita gente, quę omnia negat. Edictum quod de libertate conscientiæ est, Reformatis concesserant Galliæ Reges, quo tempore ex patrum cineribus rediuiuos, & fortiores vltrò impellebat prosperitas ad supremæ fastigium potestatis, quam nisi abdicasset Religio, præter vnam conscientiæ libertatem nihil ambiens, diuisam hodie possideret cum Regibus Galliam. fuit desertæ victoriæ conditio hæc vna, vt cuique, con-

Violatum hoc bello ius gentium.

scientiæ in Gallia arbitrium foret. Numquid ergo apertiùs violatur hodie cum iure gentium fides, quando bellum in Religionem mouetur, quasi à Rege diuerterit? neque satis erat laceffitam armis innocentiam, nisi & dolo actum: quò enim disiunc-

tis à se inuicem Reformatis in rariore hoste facilior victoria foret, in perduelles armari dicuntur, quorum vnum est religionis odium. at si semel ea, quam omnium oculis exhibemus tabella oppressionem, qua affligimur, fidem Regi præstitam, auctores dissidij huius, persecutionem, quæ extrema iam passos penè ad desperationem eo regno impellit, vbi quid adhuc illis residuæ potestatis, si palàm hæc omnia libero penicillo duxerimus, futurum speramus, vt nationes exteræ, assensu animi ad misericordiam pronioris, probent hunc legitimæ protectionis conatum, ad quem, etiam nolentem, natura trahit. plura hîc præteribimus quibus angimur: quippe optimè miserias ferunt, qui abscondunt; neque vllum afflictis solatium maius, quàm status obliuio.

Dolo in Sectam actum.

Innocentiã suam probare contendunt.

Statim ab excessu Henrici magni, quem habebat innocentia nostra defensorem acerrimum, studuere infensi coronæ, quibus & nos cum illa odio sumus, religionem reformatam in Gallia perdere, quam si columnam imperij dicimus, erit forsan indecora nobis iactantia, vera tamen. At videbatur arduum edicti sanctitatem tot Regum obsignatam placitis, tot sacramentis cælatam, vno ictu quassare: actum ergo per cuniculos; edicti partes clam impetitæ sæpius, vt dehinc ipsummet mole sua edictum corrueret. Prodidit seipsum apertiùs aduersariorum animus in excidium reformatæ religionis vigilem, cùm ad Regis solemne sacrum, in hanc ab eo formulam sacramentum exactum: IVRO IN FIDE REGIA QVOS ECCLESIA HÆRETICOS RENVNTIAVERIT TENTATVRVM ME

Henricum IV. Sectæ defensorem appellant.

De formula Regii sacri querun-tur,

ACRITER FINIBVS REGNI MEI DEPELLERE. Num firmabatur in nos adhibito iureiurando fides? num hæ in noſtra omnium capita minæ, quos Eccleſia Romana imponit hæreticos? quid nobis dehinc tutelæ ſperandum? quid, poſt ſacramento ſolemni firmatam in nos fidem, libertatis? certè auerſio Romanorum à nobis, tum maximè patuit cùm ad Comitia trium Galliæ Ordinum generalia, ad annum M. DC. XIV. Lutetiam conuocata, petitum, & fidem Regiam hoc ſacramento obſtrictam liberari, & Tridentinum Concilium in Gallia promulgari, proſcriptum olim illud frequentibus Galliæ Comitijs, etiam eo tempore, quo bello in nos ciuili violentiùs agebatur: Concilium quo regno interdicitur, qui renuntiatis hæreticis, vitam in religionis libertate concedit. At mali extremum fuit, cùm ex Societate nefaria, monachorúmq; Ordinibus reliquis prodiere turmatim, ſuggeſtuum occupatores, à quibus effrenata licentia de proſcriptione noſtra publicè declamatum, communis ille omnibus locus, quo deficiens alibi oratio languida, in ſatyram diuagaretur. ita populi in nos concitati, contemptuíque habita religio noſtra. Hæc tamen patientiâ viceramus, rati Regem aliquando nobis liberiorem facturum ſui copiam, cùm ad rotæ faſtigium aſſurgit Ieſuitarum proteruia inſolens, vnde mota omnia, quæ nobis excidio verterent: luctuoſa orbis Chriſtiani facies bellis hodie ciuilibus diſcerpta ad horrorem, Germanicæ interneciones, ſatis exprimunt, quid excitando religionis bello iam penè vniuerſo, nefariæ eorum ſuaſiones valeant. hi ſunt

Petitum à Comitijs Galliæ generalibus exolui Regis fidem.

Concilium Tridentinũ in Gallia promulgari

In Ieſuitas poſtulatio.

Germania bellum Ieſuitis imputatur.

quorum

quorum hoc regno potestas, flagitium æquat. Vilus nuper homuncio, temerarium caput, non modò Regiæ si fas est dicere inquilinus; sed omnium diribitor vnus, Regi contubernalis; infelix homo, qui cœli liliati pondus sustentare præsumens in ruinam ipse cum Gallia dilabetur; quid non potuit loquacitas superba dicterijs? nondum Regi assidet, cùm proscripta olim Iesuitarum Collegia, contra parlamenti Lutetiani decretum restaurata, cum restituti in integrum Benarnenses Episcopi, oppressa nostrorum libertas, vita in periculo. Hęc tibi debita perdite homuncio, qui prętextu pietatis, quam sanguini perniciosè accommodas, bella nobis mouenda in ipsa Regis aula detonas? gloriaris te conscientię Regię directorem, ecquid amabò directio tua, nisi legum subuersio? quid in ea tibi propositum quod sapiat Gallicam libertatem. placita sunt, Romanę curiæ cælata sigillo, quęcumque decernis; quorum id præcipuum, quod & Concilio Constantiensi decretum; FIDEM HÆRETICIS NON ESSE SERVANDAM. Vnde hæc tam argutè? ergo si quid à Rege hæreticis promissum, violetur fides, perinde est, iugulentur ad internecionem in fide vocati, parcatur equulei, restes, gladius, ignis, Regem Christianissimum decet gloriosa hæreseos exstirpatio. ergo edicta si iuuant obseruentur; sin minùs corruant. His Regis animus plus quàm par sit suasus, dum de ruina monetur, quæ Galliæ imminet si bellum nobis inferatur respondet; malle se coronæ iacturam pati, quàm animæ. his addita Cardinalium, & Episcoporum consilia, qui pręter Romam

In Arnouſium inuehitur.

Improbatur caput quod Concilio Conſtantienſi attribuunt de non ſeruanda hæreticis fide.

Reſponſum quod Sectarijs Regis imponunt.

Quæstus quod Regis concilium arctius, Cardinalibus & Episcopis cõstet.

nihil spirant: vnde sanctius hodie Regis concilium. additi & alij, qui ciuilibus dissidijs innutriti veterum Hispaniæ factionum conscij, Romanæq; Curiæ honoribus, quorum Iesuitæ mensarij, allecti, pari affectu, consilijs & animo in eorum destructionem coïncidunt, quibus stabiliẽdis impensiùs olim Henricus incubuerat: quò fit vt sana illa & cana capita, quæ Henrico magno à secretis erant ab aula iniuriosè exulent.

Cum Iesuitis in nos feruntur Parlamenta, ipséque populus, vbi de religione sonat, ad internecionem crudelis. Positis in eo potestatis fastigio aduersarijs quid nobis de Rege, quem circumstant, sperandum? nemo nostrũm ad Regiam sinè trepidatione accedit; si quem prę fectura habet, quâ propiùs inesse iubeatur, insinuatur illi in aurem susurrus, aut mutandam conscientiæ rationem, aut præfectura abeundum: patimur à Parlamentis ostracismum, si quis ex Senatorio ordine religioni nostræ ascribi cupit, hæreseos postulatus Senatu mouetur: prohibita vbique religionis nostrę libertas, corrupta stipendio eorum fides, quibus nostræ vrbes commissæ, seditiosis concionibus populi in nos concitati, direpta templa, temerata religio, effossa cadauera; violenter in strato habiti ægri, quò ad abdicandam religionem nostram cogantur, raptati ab vbere matrum infantes, satiata malis nostris ad nauseam, inimicorum crudelitas. Si demum, vt par est, quæritur in tribunali solatium, rideri afflictos, ludibrio esse innocentes, quod & hostium proteruiæ animos addit; quasi auctore Magistratu geran-

Pelli se à Senatu.

A tribunali iudicum.

tur, quibus expiandis ne flammæ quidem ipsæ satis sint. Dum in immensum gliscit oppressio, vnicum supereſt ad genua Regis effugium, tentatum & illud, sed frustra; insinuatos ad sacram eius præsentiam increpat aduersariorũ superbia, propellit maiestatis postulatio, quam in nos, vno quæstuum indicio calumnia conijcit. loqui aut scribere perinde nobis periculosum; ipsáque calami aut linguę innocentia flagitium est. appellamus hîc cœli & terræ fidem, quæ inter nos & aduersarios media, collati in nos criminis atrocitatem prodat calumniam, vnóque hoc rebellionis prętextu armis lacessitos, qui vni Regum obsequio viuunt. videant principes exteri, quæ nos rebellio faciat perduelles. *A Regis curia.*

Prodijt prima in nos delatio, à conuocatis Lodunum Comitijs, prodeat innocẽtia ab edictali lege, qua nobis interdum conuenire licet, Henrico IV. olim auctore. prodeat eadẽ innocentia ab ipsius LVDOVICI rescripto, quo eadem Comitia, vnde postulamur, comprobata. Comitiorum hic vsus in Gallia, vt Rex cum subditis quasi in familiare colloquium descendere videatur, vt de republica in commune consulat, nec non priuatorum querelas, vt verè habent citra fucum intelligat, quod per suorum fraudes ac dolos plerumque non licet. ibi ergo veteri Galliarum ritu propositi questus, quos (ne nationes exteras lateant) hîc districtè. *Comitiorũ sinè Regio diplomate conuocatorum innocentia probatur.* *De Lectora questus.*

lecteure. Querimur primùm Lectoram prærepta, quibus in tutelã ab Henrico IV. concessa fuerat; quòd qui nostrûm Parlamento Lutetiano ascribi debuerant, abiere in fabulam; quòd libertatem religionis no-

De incẽdio & vastatione templorum.

ſtræ Claromonte depulſam, auctoritate Regia reſtaurari conati, ludibrio fuimus; quòd item Burgi in Breſſa, Gergobinæ in Boijs, Leuallij ad Guiſiam templa, Catholicorum manu deuſta, ſolo æquati parietes, vaſtatæ ædes: quòd Bauxij in Prouincia, Verræus caſtri præfectus reformatos ab vrbe depulerit ad V I. Id. Feb. anni M. DC. X X. quòd apud Baugencienſes ad campanæ ſonum, in eoſdem populi furor impunè graſſatus.

Clermont. Bourg en Breſſe. Molins en Bourbõnois. Leual prés de Guiſe. Baux en Prouẽce. Verre. Baugency.

Querimur item Paſtores noſtros Biturigibus extorres, depulſos Caballiono ad Ararim, Barro ad Lotharingiæ terminos: pueros poſt raptũ dogmatibus Romanæ Eccleſiæ imbutos patrib⁹ inuitis & reclamantibus: audiuit Gallia Maiſtrij in Camera rationaliũ Lutetiæ magiſtri lugubres planctus, Courecheti apud Rhotomagenſes, oppidani ignobilis apud Ebrodunenſes, Valetæ apud Amilianenſes, plebeij cuiuſdam apud Lectorenſes, audiuit parentum gemitus qui filios ſibi à monachis abreptos querebantur, & conniuentibus oculis crimen abire paſſa eſt, cuius equuleis expiatio debita. Neque ſatiata ſanguine crudelitas hoſtiũ hæſit vbi rerum natura terminos poſuit; atrociùs ſæuitũ in mortuos, violata ſepulchra, effoſſa cadauera. at ne probatione indigeant queſtus, cõmiſſum apud Aquas Sextias ſcelus, Gordij, Mirambelli, Vngulæ, apud Santones, fanum Sancti Georgij Oleroni patratum & alibi. His accedit Parlamentorum auiditas, quæ reliquas adeò iuriſdictiones abſorbet, vt edicti Cameris noſtris ex placito ſilentium imponatur; inter ea maximè parlamentũ Toloſanum, quod prodidit

De abreptis parentibus filiis.

Bourges en Berry. Chaſõs ſur Saone. Bar. le Maiſtre. Couure chef à Rouẽn. Ambrũ. Valete à Milhau.

De effoſſis cadaueribus.

De parlamentorum quam vocant auiditate.

Aix. Gordes. Mirambeau. Ongle. Xaintes. Sainct George d'Oleron.

infensum se nobis quoties ansa data: indefensi exitio damur: quis hæc ferat? ánnum opprobria tot, iniuriæ magis admonent, quàm obsequij? at vincit adhuc patientia malum: prouoluti ad genua principis, flagitamus vt in perniciem nostram apud Fuxenses inducta pleraque in pristinam formam reducantur; ne Benarnensibus inauditis edictum in eorum solo exequutioni demandetur, in possessionem vrbis, & castri sui Priuatiēses redeant; at & negatum ad ea ius, quod non nisi punita Catholicorum tyrannide reddi poterat. instare tamen Regi, iram deprecari, vulneribus, sanie, tabo, mixtísque in cruore lacrymis, eius misericordiam implorare. Sed Caucasum petebant amoris sagittæ, imò & crimini nobis vertit, quòd diutiùs precibus actum. Vocata rebellio, miseriarum deprecatio humilis. Exire dehinc à Rege diploma, quo conuentus Loduni tunc habitus, nî solueretur ad prima imperia maiestatis postulatur, obsequentibus id remunerationis in spem datum; Lectoram statim post semestre restituendam, Senatores ex nostris duos Lutetiano parlamento ascribendos, vrbium Delphinatus veterem ex fide statum nobis exhibendum, querelas Benarnensis prouinciæ audiendas: quæ si intra tempus præscriptum deficerent, liceret non obtento etiam diplomate nouo, quò lubuisset Comitia iterum conuocare. Horum nobis testes Condæus primarius princeps & Dux Luynæus, hodie Comestabilis, viri omni exceptione maiores, data ab illis fides, quibuscum negotiū gestum, quamquā adhibita ipsius Regis pollicitatio, qui proloquutus ipse san-

Questus repetiti.

Probant iustè Rupellam conuocata Comitia.

ciuit, rem nobis denuò à Leſdiguerio confirmatam, qui & ſe pro Rege, Condæo, & Luynæo debitorem vnum conſtituebat. Quæ cùm ita ſint, quid probationi innocentiæ deſit? tota in nos delatio criminis, conuocatis ſinè diplomate Regio Comitijs ineſt, diluatur ergo abundè crimen exceptione tam iuſta. at ſcripto vacat data nobis conuentus facultas; verùm à Rege fidem dante, ſcriptum expoſcere nefas. quibus equuleis diffidentia noſtra, ſi ſcedula obligatoria petita, quibus flammis expiari debuerat? ſoluta ergo in Regis, primorúmque fide Comitia; quamquam ne ludibrio foret obſequium præceps, in id omnium calculis itum, ſi deficeret tempore conditio, noua Comitia non alia cauſæ cognitione cogerentur. Reuoluto iam medio anni circulo, expectari liberationem fidei datæ, mitti ad Regem Legatos, qui miſericordiam ſæpius obteſtati, triſtia hæc referunt; Sperandum vulneribus medelæ nihil, imò, niſi proſpiciatur, grauiora parari. ſequuta dehinc expeditio Benarnenſis, quæ vnam Reformatorum ſpem in deſperatione poſuit. ibi, quid non paſſa eſt religio noſtra? abiret in ſilentio perfidia hoſtium, armorum crudelitas, oppreſſio luctuoſa, nî dolor quo angimur, inuitas à nobis querelas extorqueret. nec laurus ſinè ſtrepitu ardet, nec iniuriam viri innocentes ſinè clamore patiuntur. Huc te, Deus immortalis! huc vos Principes exteri, huc, huc te orbis vniuerſe in fidem, & tutelam appellat ferri & flammę vim paſſa innocentia! vniri in Reformatorum ruinam iuriſdictiones Benarnij, & Nauarræ, fidem Saleſio violari, qui Nauarræi Ca-

Scriptum obligatorium nunquam à Rege fidem dante petendum.

De reuocandis deficiente conditione Comitiis conſilium capitur.

Deum obteſtantur & principes externos.

stri præfectus, Regem in vrbem vltrò admiserat data fide nihil in ea mutatum iri. quin & in id post datam fidem Rex inclinabat, cùm à Iesuita Arnousio districtè negotium hoc dilemmate expeditum. Aut conscientiæ pollicitatio est, aut status Regij? conscientiæ esse non potest, quia Ecclesiæ aduersatur; si status est quidni committatur tanti moles negotij arctioris concilij Senatoribus? quorum in eo versatur sententia, vt Catholico arcis præfectura cedat. hoc argumento quasi inter Sophistas actum, à Salesio in Poyanum arx transijt: mutari dehinc veteres in prouincia ritus, expelli Persanos, cogi ad supplicationes publicas genua flectere, qui idola adorare negabant. quis ita Cannibalum arbitrio viuat? nec diu cùm auctore Iesuita prodijt in publicum Satyra, hac inscriptione, REX IN BENARNIO, vbi palàm de hæresi extirpanda loquutus, futurum clamat fama minorem LVDOVICVM, si vel vna Caluinistarum memoria post expeditionem superest. stolidum hominem, qui meminisse debuerat gladium contra animas nihil efficere, nisi vt eas cum corpore malè perdat.

Arnousius de inducto in Nauarreum Castrũ Poyano accusatus.
Dilemma Arnousii.
Sales. Poyane
Eiusdem de expeditione in Benarnium libellus.

Hæ nos iterum dolorum causæ in vnũ Rupellam conuocarant; quando à Rege maiestatis postulamur, nisi solutis nupera facilitate Comitijs abcederetur. corrũpitur inter hæc Lesdiguerij fides, in Gallia Narbonensi arma in nos aperte capiuntur, obsessum Priuatium, captæ dehinc Villanoua Bergi, Vallum, & Valonsium; vastat vrbes nostras Mommorancius; vim patitur Chatilhonius ad ea tempora præpotens armis, non ausus tamen Regi obsistere.

Priuas. Villeneuue de Berg. Vals. Valons.
Repetuntur Gallia Narbonensi discidia.

Destitutum Forcæum Mompolianum queruntur à Rege depulsum.

Bella dehinc in Benarnio, nouo furore renouari, prætoria prouinciæ, cohortísque vigilum præfectura destitui Forcæum patrem, expelli à Curia carum Regi à teneris Mompolianum, eò solùm quòd Forcæo natus: Martini dehinc cadauer effodi apud Turones, horrendúmque crimen quinque scilicet scurrarum suspendio expiari.

Plura passi, hæc compendiosè delegimus; quæ non Gallis modò, verùm & Christianis, quotquot orbis ambitus habet, proponerentur: sciat tamen orbis vniuersus actam ad extrema innocentiam nostram, paratam esse vt extrema tentet, non in Regium caput, cuius diadema parentum nostrorum virtute paratum, quidquid tentent Catholici ad extremum vitæ tuebimur: res est nobis inuererata Regibus præstò esse, cuius testis Henricorum memoria, quos à Catholicis diu afflictatos, salutem nobis debuisse nemo ambigat. Exempto itaque ab odio Rege, in eos arma capere cogimur, qui eius affectu & conscientia in nostrum caput abutuntur: in illos odium iustè armati populi: Regi libellus supplex, offeretur, illis gladius vltor. Te iterum Rex magne! te precamur enixiùs Gallorũ sanguini parcas, dum licet; non aliam ob causam in vnum collecti, quàm vt vnitæ multorum preces ad Regiam tuam robustiori voce ferantur.

Iterum Regem obtestantur.

Agedum LVDOVICE, Regum gloria, deliciæ imperij Gallici, & ne calumnijs te diutius nobis malè affici patiare, memorem, fuisse olim patres nostros tutissima coronæ tuæ præsidia, quo tempore Catholicorum factio præpotẽs, Borbonio sanguini illu-

illudebat, parique fato sanguinem nostrum tibi hodie debitum, publicos grassatores quicumque bellum nobis ad internecionem mouendum contendunt. desperationem magnum esse ad honestè moriendum incitamentum. Vos item, externi Principes, quotquot non illegitimè imperatis, adeste afflicto contra ius omne populo, quem opprimit vis maior, nisi vestra intercedit auctoritas: sed leue præsidium, nî ades immortalis Deus! in quo vno salus, & vita. exurge Deus! Israëlitásque tuos tutare, dum adhuc spirant. Hæc est declaratio Ecclesiarum Reformatarum Gallię & Benarnij, ab Oratoribus edita, eorúmque nomine,

Combort. Bannage. Rodil.

COMBORTVS *Præses.*
BANNAGIVS *Adiunctus.*
RODILIVS *à Secretis.*

Ita innocentiam Sectarij suam hoc bello tentabant; mage conuicijs, quàm argumentis, cõtinua in coronam satyra, Regis iram deprecãtes: nec mirum si in Regẽ ab illis ea pernicacia actum: falsa enim religio arctiori modo, quàm cetera humanæ societatis vincula, mentes constringit, vnde qui religionis opinione ducuntur, principem, patriam, publicum, priuatúmque ius parui faciunt, híncque rebellionum, dissensionum, ac defectionum ortus, non mirum ergo si feratur in Regem Catholicum hæreticus perduellis; quando in eadem domo patri cum vxore ac liberis, fratri cum fratre non conuenit si in religione dissideant? iam Sectariorum declarationi

vulgus ignobile quod vnam rerum superficies vulgò moratur, adstrepebat, cùm visa in publicum paulò post pro Rege apologia, incerto auctore, dabo hîc tamen illam ex typo.

CAPVT III.

EPITOME.

Post conciliatam externorum gratiam examinis ratio, & ordo proponuntur. plura Rebelles queruntur, sacramento solemni, de hæresi extirpanda firmatam Regis fidem; deprecantur maiorem æquo Iesuitarum in Gallia potentiam. nec potuisse Sectam, nisi iniuriâ, eò solùm renuntiari perduellem, quòd Rupellam conuenisset. hæc illi. contrà conuincuntur Regum infensissimi hostes, maximè puerorum mendaces. item, dum nihil sibi in Regem mali animi esse, dum se supra Catholicos in fide Regibus debita iactant. proposito potestatis Regum in Gallia modo, qui sine modo est, non ea Sectarios lege viuere. neque adeò Regum suorum Catholicos in Gallia immemores, vt passim credant summo Pontifici ius esse in Regna, probatur illud, vt & Sectariorum Comitiis attributam per nefas supremam omnium potestatem, præpostere de fide Henricis olim III. & IV. præstita, laudatam Sectam, commodo illam proprio, non Regibus ad ea tempora militasse. repeti Lectoræ, Benarni, Turonum, alitque quæstus, illis districtè fieri satis, appellari dehinc fidem principum exterorum, Deique auxilium.

EXAMEN DECLARATIONIS ECclesiarum Galliæ, quæ se Reformatas imponunt, quo per capita minutim ostenditur, futiles esse questus, quos ad Rebellionem comminiscuntur.

QVAM falsò obtendatur ab ijs oppressio, qui priuatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias ciuiles habent, videant externi principes, ipsíque populi alienigenæ, quorum toties inuocata fides: videant dum oppressionis hac declaratione obtentum nomen, re vera ambitione, auaritia, & rerum nouarum studio actum. Multa patheticè scripta, pleraque in iuriosè congesta, quæ omnia si examen hoc, LVDOVICI gloriæ debitum, conuincit probra, & calumnias, vertantur in Sectam arma, quæ tutelæ ipsa suæ in Regem concitare tentauit: sin vera sunt quamquam impudenter, in Regem, Catholicósque iniecta, triumphent per me licet victores Sectarij, nihílque Regi, aut Catholicis spei quàm in vna victorum clementia fiet. Auditos per compita sæpius, quibúsque ipsa si fas dicere noctu & interdiu lupanaria perstrepunt, Sectariorum questus, quos & repetit ad nauseam declaratio, hoc examine falsi conuincere propositi nostri est; vnóque oppressionis prætextu arinatam Sectam, quorum videant Galli exterique omnes, quàm felix probatio.

Falsò obtẽsam à Sectarijs oppressionem.

Actum ab iis rerum nouarum studio.

Examinis huius propositum.

Primus hinc vobis dolor, Sectarij perduelles? quòd ad LVDOVICI solemne sacrum, Regia sa-

Formula præstits à Rege sacramenti.

cramento fides firmata in hanc formulam (IVRO IN FIDE REGIA QVOS ECCLESIA HÆRETICOS RENVNTIAVERIT TENTATVRVM ME ACRITER FINIBVS REGNI MEI DEPELLERE.) vnde vobis Ecclesiæ decreto hæreticis, parari excidiũ dicitis, verba & voces arguuntur, adeò factorum innocens est in quem agitis. at scire debuistis non esse instituti cum Caluinismo vestro recẽtis, sacramenti hanc formulam, quę tot penè seculis Sectam vestram præcessit in Gallia, quot à vobis mendacijs in Regem & Catholicos actum. ita Regum Galliæ fides ab omni æuo firmari solita. &, ne in vestri odium mutatam recẽs sacri legem imponatis, reuocari in memoriam par est, quod nemo vestrûm nescit; Henricum IV. quem pro numine tutelari adorare vos fingitis, eadem penitus formula vnctum Regem; quare ergo, non motis ad ea tempora quęstubus, obstrepitis hodie Regi, quẽ vno hoc indicio scitis maiores imitatum? at neque sat illud, nisi & vobis contraria fides daretur: redeat amabò in memoriam, libellus supplex Regi oblatus ad annum M. DC. XV. in cuius subscriptione id propalàm Rex professus est, vobis rogantibus, nusquam se sacramento ex veteri ritu à se præstito de pellendis vobis cogitasse. vnde ergo hic timor? ánnum vobis fidei satis in fide regia? At neque minùs ridiculi questus, qui Iesuitarum potentiam deprecantur, & increpant. à crimine immunem esse necessum est, qui in alium dicere parat. quam apud vos auctoritatem Ministri (absit verbo inuidia) quod ius sibi non ascribunt per fas & ne-

Obiectio.

Respon. 1.

Respon. 2.

Obiect.

Resp.

fas? nónne infecta apud vos omnia, nisi eorum auctoritas intercedit: Iesuitæ dilecti à Rege quia imperio vtiles, sagaces, & probi: at eorum consilijs Rex plus quàm par sit suasus, dum de ruina monetur, quæ Galliæ imminet, si bellum vobis inferatur, respondet; animam sibi imperio potiorem? calumnia est, noxiúmq; nimis Regiæ sagacitati opprobrium. verũ esto, ita loquutus Rex, per me licet: an nescitis Comitem Palatinum, vobiscum Caluinistam, dum nuper imperij coronam rebellis & ipse ambiebat, increpatum, quòd Catholicos Orthodoxos finibus ditionum suarum depulisset, non aliud respondisse, quàm actum id conscientiæ lege, quam vnam prævalere omnibus necesse sit, imperiúmque sibi minoris esse momenti, quàm animam? vnde Sectæ applausus, elogiáque virtutis in Palatinum maximæ. at quàm præposterũ est principi Catholico crimini apud vos vertere, quod vbi in Sectariũ incidit, dignũ ducitur immortali laude. His præterea adijcitis vobiscũ iniuriosè actum, cùm diplomate Regio renuntiati perduelles, qui paulò antè, ipso Rege auctore Rupellam conueneratis, latam olim, rogante Henrico magno, in Gallia legem, qua interdum vobis conuenire datum. at contrà redeant hoc loci in memoriam Henrici tempora, quibus à bello ciuili omnino abstinuistis: quia nota Sectæ vestræ, principis virtus terrorem incusserat. Vix rebus humanis exemptus ille, cùm subijt animis vestris antiqua patrum cogitatio, quæ in repub. libera erat vno nobis, vobisque parricidio perijt Henricus ille magnus, & ordo omnis Nannetico præscriptus

Obiect.

Resp.

Obiect.

Resp.

Nãtes.

edicto. adhuc illi cor in sanguine palpitabat, cùm de republica libera, denuò cogitatum; nec dum illi parentauerat Gallia, cùm de bello, infanti adhuc Regi mouendo consilium captum: neque mirum id veniſſe vobis in mentem, apud quos hereditarium eſt vagientes in cunis principes opprimere vi, aut dolo. Teſtis omni exceptione maior Iacobus ſapiens Britanniæ Rex, quem Sectarij veſtri, quos ille Puritanos appellat, in cunis ſuffocare conati ſunt. neque placet hîc alius proditionis delator, quàm ipſemet Iacobus, qui interrogatus num & vobiſcum Puritanus eſſet? in apologia ſua reſpondit: ego Puritanus, qui à Puritanis pènè in cunis ſuffocatus? hæc ille de vobis Sectarij, quos Puritanos vocat. inueterati etiamnum in Reges odij argumenta ſubminiſtrat exactum ſeculũ, quo in Henricum II. Franciſcum II. Carolum IX. Henricum III. tentata à vobis extrema, quò Regia dignitate diſijcerentur: teſtis LVDOVICVS ſupra reliquos, qui quantò illis virtute eſt nobilior, tantò vobis infenſior. at illum ab odio veſtro, & armis eximitis? precibus agitis? humili oratione iracundiam deprecamini? ecquid quæſo iſtud eſt, quòd in ſanctius eius concilium tam acerbè debacchamini in declaratione veſtra? quòd in conſcientiæ Regiæ directorem indeſinenter feruntur libelli, ſatyræq; quas identidem in publicũ editis? quid iſtud eſt? niſi quòd vulgò apud Gallos iactitatur catulum ad leonis præſentiã verberare: arduum eſt rectà in Reges ferri, ideóque obliquè impeti placet; at neq; illud obliquè ſatis: quippe quid aliud eſt in arctius Regis concilium inuehi,

Caluiniſtis Reges infantes opprimere velle, hereditarij eſt.

Sectariorũ ſcripta ab eorum mente aliena. Obiect.

Reſp.

quàm cum Rege ipſomet iniuriarum agere? neque enim vſqueadeò diſiunctus Rex à concilio ſuo, quo auctore geri omnia palàm eſt, vt qui concilium impetit, non haberi debeat Regi inimicus: præeſt Rex ipſe cœtui nobiliſſimo, habitóque probitatis, & ſagacitatis delectu quidquid magni in Gallia eſt, in illum inducit; & feretur adhuc vęcors lixarum in probos homines accuſatio? Vnum eſt dignum magè quod rideatur, quàm cui fiat ſatis, dum id vobis ſupra Catholicos aſtruitis laudis, quòd cœca veſtrûm obedientia, adeò regiam præponit omni poteſtati, vt vni Regi ſubiacere ſibi gloriæ ducat & honori: dignam ſanè, quæ ad nepotes longiori æuo trahatur fidem! verùm enim verò ſuas id obſequium habet tacitas conditiones; nempe, ſi Rex concilium arctius, quod Cardinalibus & Epiſcopis conſtat, dimiſerit, vocaturus in eorum locum, quos ex Catholicis annua penſione ſecta veſtra ſibi conducet; ſi depulſo conſcientiæ directore, Miniſtrorum omnia arbitrio credat; ſi effuſis in ſectam liberali manu vectigalibus & annonis, vrbes commodatas olim ad tempus, in perpetuum donet. Hæc eſt veſtra illa obedientia, cui tot exceptiones; quot apud vos Miniſtri, quam videant externi principes, populíque toties à vobis inuocati, eáne ſit, quam imperant leges, quámque natis in Monarchia, ipſamet natura ſuadet. Qui de Regibus Gallorum ſcripſere, notant, nihil eſſe in orbe reliquo imperij, quod Regum noſtrorum poteſtatem æquatur. Reges in Gallia, nullo medio eſſe Reges: Regum Hiſpaniarum potentiam frænari concilijs frequentiori-

Obiect.

Reſp.

Poteſtas Regũ Galliæ ſine contradictione ſuperna.

bus, quæ illi ad latus, nempe negotiorum ciuilium, belli, orbis noui, nauigationis, Belgij, conſcientiæ, publici priuatíque ærarij, à quibus pendet, ſeu ſibi ipſe ſic dixit legem, ſeu ita longo vſu inualuit. Sæpe Britanniæ magnæ Regi habenas parlamentum imponere, imò & eo auctorante quandoque deſtituis Bohemiæ Regem, Imperatoris aſſeclam; Poloniæ, Cancellarionobilibúſque ſæpe ludibrium; Imperatorē Occidentis vna denominatione illuſtrem, pauperem eum, & cuius electio principum ſit, confirmatio ſummi Pontificis. Orientis, tyrannum, reliquos principes beneficiarios eſſe Imperatoris, Regum, aut ſummi Pontificis. Vnum Galliæ Regem, Dei vnius gratia imperare, Deo item vni coronam debere, ſubiacere eius imperio, ſinè cognitione cauſæ, quoſcumque Galliæ ambitus habet. vnam ſupereſſe afflictis populis ſalutis rationem, ſi, quod rarò, iniuriosè habiti, miſeriarum ſcilicet deprecationem, eámque coram Rege humillimam: delegari ſolitos à parlamentis ad Regem Oratores, miſereatur afflicti populi, cuius ſe patrem eſſe meminerit; quæ ſi dehinc ſpreuerit princeps, in oppreſſione ſiletur; aut ſi viſa conſcientiæ obluctari imperia, loco ceditur. hunc imperij apud Gallos modum, ſcriptis, veteríque patrum traditione habemus. Vnum eſt quod hîc attentiùs diſcutiatur; eáne lege Sectarij viuant, qui cœcam Sectæ ſuæ obedientiam ad nauſeam iactitant. commodauerat illis Regis munificentia vrbes ad ſtata tempora, quas non niſi precariò poſſiderent; petit ſibi reſtitui commodatum, negant Sectarij, inſtat ſua vindicaturus Rex, arma

Non ita reliquos principes, ſupremum omnium ius habere.

Angleterre.

Bohemie. Polonegne.

Regē Galliæ Dei vnius gratia imperare.

Obedientia in Gallia ordo.

Parum feruata ſua Sectariis.

arma capiunt: hæc est illa obedientia sinè oculis. indicuntur contra ordinem regni Comitia; collecta iam, solui iubentur, vrget Oratores diploma Regium, quo maiestatis postulantur; nec minùs protrahi in dies, póstque iterata sæpius iussa prohibitoria, obsistere. præscribi vectigalium, & militiæ leges, sigillóque vsurpato, bellica tormenta liquari, sortitò prouincias Galliæ primoribus Sectæ diuidi. hæc fides illa, hæc est Sectariorum obediẽtia, quam cœcam iure meliori quis dixerit, quia Regem non videt. Intereà Rex arma capere, adesse armati fortiora imperia, aperiri iubentur vrbium portæ: at frustranea iussa, appellari à Rege ad Comitia. hæc est iterum illa fides, quam cœlo Rebelles æquãt, quam columnam status, Regiísque diadematis fulcrum appellitant. Adhuc infida gens legem illam in medium proferes; qua te Regibus vsqueadeò arctè deuinctam mentiris, vt tuorum suffragio vnius Dei gratia imperantes nulli in orbe potestati subiaceant? vnde accusationis in Catholicos ansa, qui primæ Sedi concesso, vt ais, in Regum diademata iure, coronæ illudunt. Liceat hîc collatum in Catholicos crimen, si quod est, districtè diluere. Errant quibus ea mens est, ex fide Catholicorum summo Pontifici ius esse in Galliæ regnum, quos hîc scire par est diuisam penitus esse Dei, & Cæsarum potestatem, quinetiam decisam ipso Dei hominis responso quæstionem, qui de potestate Cæsarum rogatus, respondit ex Euangelio; REDDITE QVÆ SVNT CÆSARIS, CÆSARI; ET QVÆ SVNT DEI, DEO. Dei esse, hoc est summi Pontificis, quidquid

Angliæ terræ. Bohemiæ. Poloniæ gentes.

Obiect.

Resp.

Diuisam esse Regum & summi Pontificis potestatem.

ad conſcientiam ſpectat, obligatione inter Chriſtum & Petrum inita in id Petrum obligatum, vt oues ſibi commiſſi gregis paſceret; ex fide data, tranſlatum id in eum iuris, vt cœlum modò indigniſ occluderet, modò aperiret merentibus; hanc eſſe orthodoxæ Eccleſiæ poteſtatem, immenſam ideò quia terminum habet infinitum, qualis eſt gloria, quæ ex Dei poſſeſſione emergit. Regibus ſuam eſſe iuriſdictionem, quæ ab Eccleſiaſtica ipſo iure diuidatur; ſummo Pontifici ſuum imperium, quod ſeparetur à Regio, idque eò nobilius, quò ſupereminet anima corpori: & vt optimè ait Iuo, quamquam Epiſcopus REGES EPISCOPIS INDIGERE AD ÆTERNA, EPISCOPOS REGIBVS AD TEMPORALIA. Falſum ergo in ea Catholicos omnes ſententia eſſe, vt ſummo Pontifici in Reges iuriſdictio ſit quatenus Reges; patrem quidem Regum omnium illum, ſed qui in ijs filios habeat emãcipatos; ſi errant, monere poſſe; ſi perſeuerant, poſt denuntiationes pleraſque, ab Eccleſia ſeiungere velut membra corrupta, idque non minùs quàm infimæ ſortis homines: ita tamen vt quemadmodum, ab interdicto à ſacris plebeio bona in alium transferre nequit, neque filium à patriæ poteſtatis ciuili & naturali vinculo liberare, ita nec Regem imperio interdicere, nec à fidei ſacramento abſoluere ſubditos, quos natura, leges, imò & ipſe Deus indiſſolubili vinculo Regi copulant. At, ſi qui ſummo Pontifici in Regem Galliæ ius eſſe contendunt, errant, aut refereda eorum mens ad ſpiritualia, quæ vt Regem non ſpectant, ita ſinè detrimento poteſtatis

Eccleſia orthodoxæ poteſtas immenſa.

Summi Pontificis imperium nobilius Regio.

Reges ab Eccleſia ſeiungi poſſe auctoritate apoſtolica.

Non interdici Regno.

Regiæ in alium iure transferantur. Ita quæſtionem nullo adhuc deciſam orthodoxo Concilio tractant Catholici, quorum in re dubia animus, in Reges inclinat. his te præmonitum volui Sectarie perduellis, vt ſcires Catholicorum erga Reges obſequium nullis terminis circumſcribi. Supereſt diſquiramus breuiter, num & ea lege viuas, cuius violatæ ſcripta paſſim tua Catholicos deferunt. Comitia Rupellam conuocaſti Rege inconſulto, at minimum illud: inibi ſacramento firmata Sectariorum in factione fides, hac formula: (IVRAMVS OBSERVATVROS NOS, EXECVTIONIQVE MANDATVROS QVIDQVID RVPELLANA COMITIA STATVENT: ET SI OPVS BONA, LIBERTATES, ET VITAM STABILIENDIS EORVM DECRETIS IMPENSVROS, SECRETA CONCILII NEC SCRIPTO, NEC VERBO REVELATVROS.) Neq; hîc opus arte ſyllogiſtica, vt ex præmiſſa tam aperta, prodeat concluſio in Regium caput apertior: quippe ſi vera eſt politeiæ ea Regula, quæ eodem Regno duo ſuprema imperia negat, num in Regem firmata hîc fides? num ea voce, QVIDQVID, parricidia, regni excidium, Regis, principúmque coniurata ruina continebuntur, ſi videbitur ita Comitijs? Quid iſtud quod, vbi opus fuerit, libertatem, vitam, & bona profuſuros vos pollicemini? vbinam illud opus, niſi cùm Rex in poſſeſſionem vrbium ſuarum redire voluerit? Atenim quo effugio arcanum, quod ſacramenti pars extrema eſt, eludetur? vel enim in obſequium ſecreta hęc, vel in rebellionem: ſi in obſequium, quid-

Fides Sectariorum Comitiis iureiurando firmata.

ni secreta esse desinent, quæ gratiam omnium promerebuntur? si in Rebellionem, quod nemo ambigat, quídni fateamini vos Regum acerrimos hostes?

Sectarii Henricis olim opitulatos se gloriantur.

At opitulati patres vestri Henricis olim III. & IV. ex Catholicorú, vt loquimini perfidia laborantibus; rem paucis expedio. nihil est quòd Henricis allatam à se opem superbiès efferat Secta; nemo enim ignorat id temporis sibi illam, non Regibus studuisse, res in promptu est: Henrico III. quem sinè prole videbant coronam in Henricum IV. transferre,

Cur Sectaris olim Henricis fidi.

præstò erant, tum quòd sibi Caluiniſtam in successorem legerat, tum quòd Salmuriam, vrbem ad Ligerim munitissimam Sectæ concedebat: quis miretur his conditionibus opitulatos? Henricum verò IV. quid mirum si habuerint diu militiæ ducem, quem cum ijs ad ea tempora Caluiniſtam excussus dehinc error faciebat? cessent ergo coruorum voces importunæ, cessent in Regem toties iactata conuitia, quibus ingrati animi postulatur, dum Caluiniſtarum noluit subiacere superbiæ; quasi multum debeat Sectæ, quòd Henrico olim IV. debitam sibi coronam reposcenti adfuerit: quin potius in eam ingrati animi delatio cadat, qui Henrico vitam, bona, & illam, cui quotidie sanguinem immolat libertatem debens eius prolem impensiùs coluisse debuerat. Prolata insuper in medium tria capita, vnde questus. primum de Benarnio, secundum de Lectora, tertium de nõ adscriptis Lutetiano parlamento duobus ex Secta, déque negatis illi pensionibus annuis; quibus pleraque promiscuè congesta, temeratos manes, deusta templa, raptos ad ido-

Saumur.

Postulantur quòd Henrici filio rebelles fuerint.

Obiectio.

lorum cultus infantes, & his ſimilia, quæ diſcutiamus hîc breuiter.

Quod de Benarnio eſt, meminerint queruli, vnũ id Regem ab illis flagitaſſe olim, vt reſtitutis in integrum Benarnenſibus Epiſcopis, Orthodoxi Euangelij induceretur in prouinciam libertas; reluctantibus prouincialibus, miſſum Renardum, qui edictum exequeretur, negatam obedientiam, de vita periclitatum Oratorem; inſtitiſſe adhuc clementiùs Regẽ, pertinaciùs obſtitiſſe Rebelles; meminerint miſſos Burdigalam Legatos, negatáq; iterum edicti executione, coactum Regem vt in Benarnium iret, ibi quid actum? mutatus Caſtri Nauarræi præfectus, libertas conſcientiæ Catholicis reddita, coacti genua flectere Sectarij, dum Dei hominis in Euchariſtia corpus, ad ſupplicationes publicè habitas circumferebatur. apage ridiculos queſtus! neque enim negabitur LVDOVICVS Benarnenſis prouinciæ ſupremus princeps, quod ſi ita habet, quídni eius arbitrio dabitur præfectorum delectus: Saleſius Nauarræi rector longiori iam annorum ſerie, excubiarum laboribus impar, arce cedit, nec ſolùm lubens, ſed & flagitans; Poyanus ſubſtituitur: ideóne vobis perijt libertas conſcientiæ, quòd Catholicus arcem Regiam ſubit? ſi eandem libertatem Catholicis in Benarnio quæſitam inuidetis, quid hoc aliud, quàm ceteros diuerſo à vobis pede metiri, quorum indeſinens in eam libertatem ſtudium & clamor? quídni Catholicis in Benarnio ea libertas dabitur ex veteri proauorũ ritu, quam ſibi nouo vſu in Galliam noua Secta induxit? exultabitis ipſi libe-

Respon.

Renard.

Bourdeaux.

Obiect.

Resp.

Sales.

ris conſcientiæ modis, ídque eò loci vbi Orthodoxa fides mille iam annos inter lilia floruit, & Catholici Sectaria tyrannide, libertate conſcientiæ deiecti recèns, aut exilium patientur, aut habebunt religionem ſuam in vinculis? adeóne proſcribi religionem, quam & Rex ipſe profitetur, vt ne quidem ipſúmmet eius exercitium induci queat. At iniquum eſt cogi ad idololatriam, qui genua flectere abnegant? apage nefanda verba: ergo idolum eſt auguſtiſſimum illud noſtræ fidei pignus, quod mille & *Reſp.* ſexcentis abhinc annis Orthodoxa Eccleſia adorauit? ergo Chriſtus idolum? idolum vobis quia pro nihilo ducitur, nobis Deus, qui in carne humana ſui memoriam abiturus in ſeipſo reliquit. Non agam hîc patheticè, vt in declaratione paſſim veſtra: agit hîc rei natura & dignitas violentiùs, quàm vt quid ab arte mutuetur: vnum id ex politeia addam, debuiſſe Sectarios, quidquid de re ſacroſancta ab illis creditum, aut procumbere, aut procul abeſſe ad præſentiam quippe Regis adorantis, ſi obuerſatur ſacro conſcientia, ſubditis aut loco abſiſtendum, *Obiect.* aut adoratio ſimulanda; hæc de Benarnio. Lectoram paucis expedio; cui ideò præfectus erat Fontaralius, quia patri ex munificentia Henrici olim IV. vrbis rectori ſucceſſerat; Catholicus factus queſtubus anſam præbuit, quibus ad ea tempora fiebat ſa- *Reſp.* tis in hunc modum. Arcem Regiam eſſe, Fontaraliôque olim patri in remunerationem rei bene geſtæ ab Henrico conceſſam; nullatenus habitam à Rege Religionis rationem, donatámque Caluiniſtæ minùs præfecturam vrbis, quàm acerrimo bella-

tori: non esse matrimonij, aut fœderis, minùs datæ fidei obsidem, quarum vrbium sibi possessionem non habita obsequij ratione Secta arrogat: fuisse ab omni æuo in obsequio Regum liberam; atque ita præposterè quæstos, quorum ad hoc caput declaratio tam impudenter obstrepit: neque Catholicos ita queri solitos, si quando præfecti Catholicarum vrbium, fiunt Caluinistæ: Seneuierium olim, Chatilloniam arcem, etiam mutata in peius fide retinuisse, iniquum ijsdem Rege & Regno, disparibus adeò legibus Gallos eosdem viuere. His abundè fiebat Sectariorum quæstubus; cùm Rex supra modum in eorum vota inclinans, Fontaralio arce cedere iusso, Bleinuillium ei Caluinistam substituit; quid vltra expostulas perduellis hæretice; Nondum parlamento Parisiorum ascripti Senatores Sectarij; negatæ Ministris, præsidiarisq; vrbiũ militibus stipendiariæ pecuniæ, quæ in annos singulos pendebantur? hîc vnum mihi expostcere liceat, qua lege in Gallia sancitum, vt præter edicti Cameras Semipartitas, quarum conniuentibus oculis debita Sectarijs iurisdictio, Senatores, eorum arbitrio parlamentis ascribantur? quo Senatusconsulto cautum, vt præsidiarijs Sectariarum vrbium, Ministrisque, genti in Regiæ auctoritatis excidium natæ, in annos singulos à Rege ipso stipendia numerentur? lege id nulla stabilitum, palàm est vni Regum liberalitati deberi. at ideóne reus, qui profuso olim in hostes citra modum ærario, legem sibi parsimoniæ dicit? ergo qui liberalis esse nequit, reus est? argutè dictum. sed minimum illud, nemo nescit centum abhinc

Seneuieres. Chatillon.

Bleinuille.

Bleinuillius Fontaralio succedit.

Obiectio.

Resp.

annis, aut circiter non alijs Galliã bellis implicitam, quàm quibus hæretica lues cauſam dedit: occubuiſſe miſerè pluſquàm centena Gallorũ millia obſidionibus, aut prælijs, quæ tibi omnia vni debeãtur pernicioſa Secta. quid malùm adhuc ſumptibus Regijs eos ſtipẽdiari flagitas, quorũ in Regem ſtudia nouis identidem rebellionum incrementis rediuiua? ánnum illud portentum de publico ali, quorum exitioſa in publicum ſtudia? vectigalem annonam Miniſtris à Rege præſtari, qui non niſi concitando vbique in Regem populo, ſtudent? genti deſidioſæ, infami, cui ſupremum apud ſuos religionis prætextu, imperium? paſtoribus nefarijs qui gregem ſuum, ad laniẽnam trahunt?

Repetita Sectariorũ querela.

Additum vltimò, negatã mortuis terram, effoſſa cadauera, infantes ab vlnis matrũ ad Monaſteria à Monachis raptos, deuſta templa. hîc calumniator infamis, hîc fige laſſum pedem: negata tuis terra, ſcilicet apud Turones, quia Martini effoſſum cadauer.

Illis fit ſatis.

at memineris rudi alapa ita percuſſum à fraterculo quodam puerum Catholicum, vt in terram actus, dubitantibus diu, qui aſtabant viueret nécne, populum iuſta commiſeratione, in pompam funebrẽ concitarit. memineris ad rei nuntium Regem ipſum præſentia ſua tibi opitulatum, expiatam igne ſeditionem, deuſtos ad Martini rogum gladiatores quinque, quòd eius manes temeraſſent. at rapti pueri? quaſi verò raptus ſit, mutandæ in melius vitæ voluntas enixa: quaſi rapiantur, qui in familias Religioſas vltrò admitti poſtulant? deuſta templa: Regíſne imperio? minimè. ergóne iuſta perduellio,

Obiect.

Reſp.

quia

quia effrenata populi in seditione licentia, in vnum aut duo templa exarsit. expiatur noxiorum vitâ seditio ; patibulo affiguntur Catholici Sectariorum victimæ, & adhuc clamor. Verùm in consilium Regis, in Catholicos arma conuersa; in Regem, absit: ecquis adeò stolidus, cui non apertiùs innotescat proditio? iubet Rex Comitia solui, reddi sibi vrbes, quas ad tempus concesserat, in Benarnio, Catholicis orthodoxæ fidei libertatem restitui. negantur obsequia. Rex arma capere, castra in Sectarias vrbes mouere, adesse vbique armatus, inermis ex necessitate periculi, occidi ad ipsius latera milites, erumpere in illum perduelles acies; & imponetur adhuc impudenter, non in Regem, sed in Consilium mota bella? sed videant exteri fraudem; bellū vobis cum Rege non est, quem negatis, quibus Comitia pro Rege imperant. Discussis ergo iā apertiùs nebulis, exsurgite principes, quorum hoc bello causa disceptatur; exsurgite populi principum imperijs assueti: & si vos armorum innocentia mouere potest, fauete votis vna Sectariorum frequenti rebellione Galliæ infelici, adeste illi suffragijs vestris: sat erit illud dum ditionē suam Hercules Gallicus, LVDOVICVS Iustus, armata abundè manu tuebitur. Túque immortalis Deus, protege alumnum tuum, Regem omnium quotquot Gallia vidit sanctissimum, protege Orthodoxam Ecclesiam Christi tui sponsam, quam supremo excutere solio, Sectarijs animus: ita pristino decori restitutum imperium in orthodoxa fide reflorebit, ita Rebellium in Regem machinationes in eorum caput resilient,

Obiect.

Respon.

Illusa Regis dignitas.

Innocantur Reges populique externi.

seu quod vtilius Galliæ, ita faciliùs suaderi se de fide Catholica patientur, qui vno hodie Religionis prætextu bella in Regem mouent.

Ita frangebantur ad scopulum Rebellionis fluctus, qui vno oppressionis falso obtensæ prætextu, humiles populorum animos inundabant, nî obstitisset dilucida veri explanatio, quam per idem tempus Regi addicta manus in eam formulam scripsit. Vos externi principes, rei diribitores este.

CAPVT IV.

EPITOME.

Post conclusam fani Ioannis Engeriacorũ obsidionem, tentatur à Comite à Sancto Paulo Gergobia; Bobierius præfectus arcis frustra de officio à Comite interpellatus monetur à Rhotelinio, obsistit. flagitantur auxiliares copiæ, quæ dum moras nectunt sequuta deditio, post datam deditionis fidem Vateuillius cum præsidio adest, plura inter obsessos hinc inde, prævalet Bobierii sententia, fidèsque data exoluitur. incidunt dehinc in cassas plerique nobiles, qui dissidii causa in syluam conuenerant. deditur Reinaudi Castrum. in Britanniam magnã Chaunæus missus. missus item in Galliam à Britãno Rege Baro Hayus, pactáque olim fœdera renouata. depromitur eorum mens qui multis ad ea tempora argumentis conuincebant ab Anglis hoc bello nihil timẽdum.

REBVS eò iam positis, vt aut bellum Sectarijs apertè inferendum, aut eorum arbitrio Regi viuendum foret, designatur expeditio in Engeriacorum vrbem, quam per id tempus, circumferebatur Soubisius Rupellano recèns firmasse præsidio: quia tamen interim, pleraque non indigna quæ referantur gesta alibi, priùs ea districtè expediamus, ad Engeriacos dehinc redituri.

S. Iean d'Angely. Soubise.

Designatur obsidio in famam Jarlet Iohannis Engeriacorum.

Nuper Comes à Sancto Paulo Aurelianensis prosapiæ princeps, iussus à Rege Gergobiam Aurelianensium intercipere, tentato frustra dolo, palàm egit. Boubierius arcis præfectus dato commeatu vocatur; redditæ dehinc à Rege litteræ, quibus loco abssistere iussus: ille, paratum se ad imperia dicere, si Suillij, cuius in arce legatus erat, mandato firmarentur Regij codicilli, de quibus iure addubitari poterat, essentne Regiæ voluntatis indices certi, quando, qui Regi à secretis sunt ad epistolas, eiusmodi scripta plerumque Rege inconsulto componunt; neque sinè causa dubitatum à se, qui sciat ex nupera Regis declaratione, in Rebelles hoc bello actum, non in Sectarios, neque in fide reformata Suillium ab ea quæ Regi debeatur alienum esse; quæ cùm ita sint nō posse se sinè proditione, loco priùs abssistere, quàm Suillius astrictam sibi sacramēto fidem suam scripto liberasset. Ad hęc Comes, nihil hîc de Suillio agi; addictum & illum Regis imperio, non habere quod recuset sibi precariò datum, arcem quæ Regię ditionis sit, aut ad imperia aperiendam, aut moriendum quibuscumque obsistere animus. Nec mora

Comte de S. Paul. Gergeau. Boubieres.

Comes à sancto Paulo Gergobiā obsidere proponit. Bobierium cuat.

Sully.

Eius responsum.

Irritat Comes.

educi Aurelia tormenta quatuor. arduum opus
Arx valida. masculam exigebat audaciam : Suillius enim præ- Sully.
fectus arcis, versipellis homo, cui id prudentia indiderat sagacitatis, vt futura ex præsentibus non incerto sæpe augurio duceret, ab anno M. DC. XVI. ratus imminere in Sectarios bellum, adeò munimentis firmauerat arcem, vt ferè inexpugnabilis esset; nisi quòd breuiori spatio circumscripta præcisorij, quod aiũt, valli ex loci angustia incapax erat. Citati prouinciæ nobiles Proregis imperio adsunt. fortuitò interim Maresçallus Vitrius, Baro Persanus, & Vitry. Persan.
Nobilitas prouinciæ coit. Marchio Rhotelinius, in acies incidêre, dum se do- Rhotelein. Saumur
mum quisque suam à Regis curia, quæ tunc Salmuriæ erat, recipiebant; nec quæsita diu instructi exercitus caussa, proditum est in Gergobiam arcem Gergeau.
parari obsidium : mutatur receptus propositum,
Gallicæ nobilitatis elogium. quíque tam oportunè aderant, Comiti præstare operas statuunt : id enim nobilitati Gallicæ virtutis innatum, vt vltrò oblata pericula effugere opprobrio ducat. Postera die, Marchio Rhotelinius, cui
Marchio Rhotelinius Bobierium officii monet. Bobierius amicus erat, dato commeatu arcem ingreditur, renouatísque hinc inde vrbana comitate affectibus, de periculo dictum, cui se Bobierius si Bobieres.
obsisteret implicabat, parata ad obsidionem omnia, tormenta in procinctu, prouinciæ nobilitatem, delectos legionarios, imperatorem ipsum in armis esse, tentaturum ad expugnationem extrema, prospiceret sibi, præsidiarijs, imò & ipsi arci, quam mox tormenta actura essent in pulueremque quámque quò res cumque casura sit, præripiendam Suillio, si arma Regi obijciuntur, nemo neget : attendat quò res,

non tam audaci, quàm temerario ausu feratur; qui
Sully. arcem Suillio vi armata conseruare contendit non aliud agere, quàm vt Suillius hoc vno Rebellionis indicio, præfecturis, quotquot in Gallia habet, destituatur. Ad hæc Bobierius sibi notiora hæc esse,
Bobierius. quàm vt longiori sermone opus: nescium tamen quid Suillio de arce placeat, violatæ fidei futurum se reum, si eo inconsulto dedatur, malle vitæ iacturam pati, quàm fidei. Rem infectam Rhotelinius Proregi refert, nec mora, admoueri propiùs acies, sisti loco oportuno tormenta, delectibúsque nouis suppleri exercitum, actum à Regijs impigrè diebus aliquot, donec rarior in arce miles, vigilijs fractus, ferendóque iam impar labori, de deditione consilium capit: & subsequuta fuisset deditio, nisi Bobierius vir audax, spe copiarum auxiliarium, fractos labore minùs quàm ignauia animos restaurasset. Initur inter Bobierium, Dauidémque Ministrum Scotum, de mittendo ad vicinas circum Sectariorum vrbes Oratore, qui suppetias obsessis exposceret. missus Orator rem in extremum discrimen adductam monet, occisis præsidiariorum plerisque, & ijs qui supersint, aut vulneribus confectis, aut labore ita debilitatis, vt non solùm ad arma sustinenda, sed ne ad membra quidem regenda vires suppeditent: nisi auxiliares copiæ citò inducantur, nihil moræ esse quin hostis arce potiatur, & quos sors pugnæ reliquos fecerit, ad vnum omnes internecione cadãt. vnam salutis expediendæ rationem in præsidiarijs copijs sitam, quæ si intra quatuor dies adfuerint, non tantùm non capiendam arcem, sed magna Regio-

Bobierius Rhotelinio pertinaciter obstat.

Initum ab obsessis de vocando præsidio cõsilium.

Dauid Escossois.

Missus orator suppetias impetrat.

rum iactura ſoluendum obſidium. Habito ad hæc militum delectu, datum Vateuillio negotium, vt ducentos milites manum expeditam in arcem immitteret: at, quia inter longiores moras, aſſiduis Regiorum aggreſſionibus nocte & interdiu fatigati hoſtes, aſſidua verberatione grauiùs in dies diuexabantur; Bobierius in cuius conſilio magnum apud obſeſſos rebus gerendis momentum erat, colloquij gratia ab imperatore impetrata, de deditione cum eo in has conditiones conuenit, vt ſibi debita iamdiu ſtipendia ſoluerentur, foretque in municipio poſthac vnicuique ex conſcientiæ placito, vitæ, bonorúmque libertas. Quia tamen in noctem inclinabat dies, placitum differri ad primum craſtini crepuſculum deditionem: iámque tympana Regiorum gregarios colligebant in arcem; cùm Vateuillius liberiore iam ſomno laxatis excubijs, vulgatáque deditione, dilapſis huc illuc manipulis, tacitè in arcem obrepit. hîc ſtudia obſeſſorum diuerſa; oppidanis protelandæ obſidionis, Bobierio exſoluendæ fidei animus erat: Vateuillius ad hæc inſtare acriter, non alio, quàm charitatis motu eorum ſe vitam expoſuiſſe periculo, quos ſecum ductaſſet: neque moratum diutius, quàm par erat: veniſſe auxiliares copias ad præſcriptam diem. meminiſſet Bobierius ſcripti quo protrahi obſidionem poſſe aſſeuerabat ad eammet diē, qua manus auxiliaris tam oportunè aderat, negari non poſſe quod ab eomet obſignatum ad manum habebatur; in fide ſe data veniſſe bona fide, cuius parum intererat, quocumque fata Gergobiam verterent. His Bobierius

Vateuille.

Vrbs dedita.

Quibus cõditionibus.

Vateuillius Regios incautos intercipit, immittitque præſidium.

Varia inter oppidanos & milites ſententia.

Inſtat Vateuillius.

Bobierium vrget.

opponere datam Proregi fidem, quæ nisi seruaretur futurum se iustè armati furoris victimam, imò nec pœnam deprecari si fidei datæ non statur, rem infectam non esse, eóque ventum, vt aut suprema supplicia omnibus, aut legitimæ deditionis conditiones subeundæ. *Bobierius datam fidem obiicit.*

Interea missus à Comite fecialis; monet paratos esse Regios vt arcem subeant, Bobierius fidem exsoluere, obsistere Vateuillius, incertúmque hinc inde vulgus in contraria studia scindi: donec flagitatæ vsque ad redeuntem in proxima aurora diem induciæ, id efficiunt, vt vanis delusi terriculamentis, oppidani conditiones subscribant, quibus subsequuta deditio. Ingressus Comes, Maresçallo Vitrio, Persano, & Rhotelinio comitibus, à clero excipitur, póstq; decantatum in Ecclesia Dei DD. Ambrosij & Augustini hymnum, pacatis iam omnibus postridie Aureliam ventum: ibi expeditio noua, in hunc modum. *Comes à sancto Paulo arcem ingreditur.*

Orleãs.

Aureliæ sylua adiacet profunda satis, cui ab emporio nigro, ideò cognomentum: quia prædonum vulgò spelunca, oppidorum circumadiacentium adeò denigrat emporia, vt ab ijs penitus abstineant mercatores, aut non nisi leuioris precij merces inducant. huc Sectaria prouinciæ nobilitas dum obsidebatur Gergobia, conuenire, dubiisque diu prouincialibus quò se nimbus ater effunderet, adesse Comes, interclusísque arctè syluæ meatibus, feras intercipere, quas coniectus in syluam ignis absumebat; nisi victoris misericordiam experiri satius ductum. ita nullo dispendio actæ in retia feræ. per *In Syluam Emporii nigri expeditio noua.*

ne marché noir.

idem tempus interceptum eiusdem opera, eodémque solo Castellum cui à Rainaudo cognomentum, genio loci satis munitum, defunctæque principis Arausionum, quæ Gasparis Colignij progenies erat, opima ditio.

Deditum Castellum Reinaudi.

Chasteau Renaud Orãge. Gaspar de Coligny.

Dum hæc ita Aureliam circa geruntur, Rex in Engeriacos moturus castrà, confœderatis ex more principibus monitis, Marescallũ Chaunæum extra ordinem in Britanniam magnam delegat, qui fœderatum principem certum faceret, falsò obtensam à Sectarijs conscientiæ oppressionẽ; paratúmq; Regẽ vt edicta decessorum, quæ de eius libertate erant exequeretur; in Rebellionem, non in fidem armari; vix credi posse, qua Sectarij proteruia in Gallicum diadema ferantur, multa imposituros, falsa omnia, quorum sit testis Deus, Regum vnus in terra iudex. Nusquam splendidior delegatio: quippe Luynæi gratiæ inhiantibus auidè aulicis, sequuti æmulatoriè, primores, nobiléque Chaunæum Luynæi Comestabilis fratrem. exceptus per honorificè, legationis munus glorioſè, vtilitérque obijt: vndè postmodùm missus in Galliam à Iacobo Rege Legatus extraordinarius Baro Hayæ, renouato fœdere, non abdicauit modò Caluinistarum protectionem, sed & Regi quidquid Britannis virium erat vltrò obtulit. Vnde in Galliam vtilitas magna: timebatur quippe ne vano Religionis prætextu, concitaretur in Regem Britannus; eorum vulgò protector, quib⁹ in Apostolicam sedem odiũ est: quare dignus Iacobus hoc loci, cui nomen immortale nostris etiam monimentis paretur; Rex sapientia

In Britanniã magnã Chaunæus delegatur.

De Chaune

Splendida delegatio.

Luynes.

Excipitur perhonorificè.

Mittitur in Galliam ab Anglo Legatus.

Baron de Haye

Laus Iacobo Britanniæ Regi debita.

sapientia & doctrina pollens, virtute illustris: quantacumque extra orthodoxam Ecclesiam in hominem cadere potest: inuenti tamen ad ea tempora plerique, qui nihil ab eo timendum multis nominibus conuincerent, his maximè, quòd Comitem Palatinum generum suum bello diu Bohemico fatigatum, militibus auróque iuuasset, vnde illi exhausto ærario iustus timor, si Sectariorum opi nouus in Galliam instrueretur exercitus; ne renouarentur interim veteres Anglorum in se factiones, qui nouis vulgò rerum studijs feruntur parum Regum amantes, quibus vix resistere poterat, si delibato Germanica clade Britanniarum flore, consumpto ærario, nouo delectu in Galliam misisset exercitum: ita eo tempore plures de præsidio, quod ab Anglia sperabant Sectarij, dum sagaciores, quibus subscribo lubens, virtuti Regis Britanniæ dabant, quod necessitatis alioquin esse placebat.

Cur nihil ad ea tempore à Britannia Rege timendū.

CAPVT V.

EPITOME.

Indicitur à Rege, Condæo in Sacrocæsaream expeditio, Consules de officio moniti, simulato in speciem obsequio, de perduellione consilium capiunt. collegis debino à Condæo copias, dedi Baugium Castrum, missi à Rege ad Consules nouos codicillos; negantibus obsequia illis, paratur obsidio, adest Vatevillius, pellitur ab arce Maransius, eam incauto Vatevillio prodit Rege occupat Brou-

chardus: commentis agit Condæus quibus decepti Consules, ipséque Vateuillius deditionis conditiones subscribunt. Subit vrbem Condæus, mutatisque dehinc excubiis abscedit.

Condæus iubetur Sacrocæsareã intercipere.

Condé. Sancterre.

HIs ad Aurelianensem prouinciam virtute Comitis à Sancto Paulo ea temporis breuitate ita gestis; iubetur Condæus primarius Galliæ princeps Sacrocæsareã vrbem ad Ligerim munitissimam intercipere. iussi ea causa fuit, quòd properante in Aquitaniam Rege, vbi belli moles, timor erat ne trans Ligerim Rebellionis asylum fieret vrbs genio loci supra reliquas Galliæ fortis. Condæus magni animi, eiúsque prudentiæ princeps, quæ nihil Borbonium sanguinem mentiatur, dolo agendum ratus, oppidanos quorum in vrbe potentior factio, auri largitione, promissisque sibi ea felicitate promeretur, vt vrbani consilij quotidie per eos conscius fieret. monitus seditiosorum præualuisse factionem, cuius erat muniẽdæ vrbis, subsidijq; inducẽdi sententia, eò credidit rem deuenisse, vt maturè facto opus esset. mittere sinè mora ad Consules delegatum, monere rem sibi cum illis esse, quæ ad publicam municipij salutem spectabat, quam nec scripto, nec ipsa oratoris voce depromere ausus, nullo medio communicare auebat. adesse illicò Consules, excipi humanissimè, aperiri incautis secreta vrbis arctiora, spe allici in obsequiũ, proponi exeidium, si in rebellionem trahi se patiantur; ceterùm nihil esse oppidanis à Rege timen-

Dolo opportune agit.

Vocantur à Condæo Sacrocæsarea Consules.

Monentur de officio.

dum, cuius ita ingenium est, vt vni clementiæ natus, videatur reliquas virtutes arte sibi parasse magis, quàm natura; neque si ex æquo differitur, habere destitutam omni præsidio vrbem, quod venienti cum exercitu Regi opponat. ridiculum subire eorum animis Rebellionis cogitationem, quorum vrbs in Galliæ vmbilico sita, nihil habet ad circumiectas prouincias quod speret auxilij; irrita penitus munimenta, de quibus in vrbe postremo consilio actum, inutiles imò & libertati noxias copias auxiliares, quæ in eam induci parantur; facturum se vt nullis oppidanorum sumptibus, nullo periculo, libertas conscientiæ sarta tecta retineatur, neque aliam expeti collati beneficij remunerationem, quàm debitam Regi obedientiam. Ad hæc Cõsules habitis amico Principi gratijs, accusare calumniæ, qui falsò in se Rebellionis crimen coniecerant, deprecari iras Regis, quas falsa relatione concepisset, commenta esse quæcumque de munimentis, vocandóque in vrbẽ præsidio militum relata forent, nihil sibi publica salute, nihil auctoritate Regia carius. Condæus his abundè suasus, non dubitauit quin Rebellionis in eos postulatio calumnia esset: sed hæc inter vndequaque ad Regem nuntij monent, iam non ampliùs trahendam in dubium rebellionem, indictas Sacrocæsareæ ad munimenta operas, partitóque inter ciues iuxta rei familiaris commoda opere, paratum quemque, vt libertati tutelam in propugnaculis struat: quinetiam commissum Briquemauto minori, cuius frater natu maior ad Comitia Rupellana Orator, negotium, vt vt-

Consules falsò collatum in se Rebellionis crimen dicunt.

Mouetur Rex de Sacrocæsareæ rebellione.

Briquemaut.

Mittitur ad Condæ à Rege nuntius.

bis subsidio manum expeditam colligeret, factiosum eum, neque contemnendæ in vrbe auctoritatis. Rex ad hæc non differre Condæo principi nuntium, qui de his monitum quæ Sacrocæsareæ gererentur, iuberet extrema tentare; additi ad vrbis

Ad Consules codicilli à Rege.

Consules codicilli, quibus Condæo parere iussi, eorum fusè monebantur, quæ relata sæpius sibi Rex nusquam credita simulabat, neque incautum intercepere literæ; nouis enim in dies ab ipsa vrbe monitionibus iam apertè agnouerat, vanis se nuper

Dubius Condæus quid agat.

verborum aucupijs male deceptum. Dubius ergo tentarétne prius oppidanorum animos, an rectà iret, accepit eò venisse proteruiæ factionem; vt nisi armata vi, sperandum nihil. neque diutius dubitatũ quin in omnem euentum arma capienda, dicto citiùs legi per manipulos centurias, cohortes dehinc,

Colligitur exercitus.

& legiones, agmina, equitum turmas, phalangem, vnde instructus breui exercitus, dehinc firmata armis potentiùs auctoritate, missi ad Consules, à Rege codicilli, hac mente, vt si arma ponerent, obsequióque dispositi Regias in vrbe sua excubias pati vellent, dimitteretur miles; sin minùs, esset Principi ad manum quò vi armata in obsequium Rebelles retraheret. Educi interim è turri Biturigum maiò-

Tour de Bourges.

ris modi tormenta duodecim, exarmari ad circumiectas vrbes Sectarios, quies periculum erat, ne Sa-

Lewis in Baugium expeditio.

crocæsarienſis rebellio animos adderet: dúmque nouis delectibus instruebantur acies, parari in Baugis. Baugium Castrum expeditionem, minoris quidem illud momenti, sed quod Sacrocæsareæ adiacens,

Deditur Castrum.

auxiliares in eam copias non ægrè postmodùm im-

mittere poterat. Arce dedita, pulsóque præfecto, qui
Sully. Suillij Legatus erat, recenseri peditum legiones, & *Recenſetur militum numerus.*
turmas equitum, inuentáque tria peditum millia,
S.Satur. quingenti equites, quibus ad Sancti Saturi fanum
prima metatio fuit. hinc missi ad Consules codicilli Regij, de quibus antè; adiectæ à Condæo moniones amicæ, quibus in obsequium, si timore non poterant, spe saltem fortunæ melioris allicerentur. at, neglecta Regis imperia, habitáque contemptui Condæi monitio adegere inuitum, vt in vrbem castra moueret: succedunt mœnibus acies, admouentur non ægrè tormenta, quippe præsidiarijs vrbs destituta, nihil habebat virium, quod Regijs opponeret supra oppidanos aliquot, vulgò ad arma rudes, enerues, militiæque inexpertes; finxerat etenim Condæus expeditioni in Aquitaniam, cui se Rex accingebat parari exercitum, reíque fama ad vrbem perlata oppidanos in segnitie, somnóque habuerat, vnde improuisa obsidione exterriti, sinè dilatione ad obsequium ferebantur, ni Vateuillio duce, quadringentorum delecta cohors aduentasset: is ipse Vateuillius, quem Comitis nuper à Sancto Paulo prudentia Gergobià Aurelianensium depulerat, temerarium caput, fortunæque, quod aiunt, miles. Vix limen attigerat, cùm ex placito moderaturus omnia de pellendo Comite Maransio, Sacrocæsareæ domino cogitauit: quæritur in religione prætextus, non posse Catholicum in ea vrbe morari diutiùs, quam ipsi Catholici obsidebant; suspectam eius fidem quidquid promitteret, quando hosti petitasse gloriosum si iuuat, neque validè inter reli-

Commẽtum Condæi.

Vate-uille. *Vateuillius Sacrocæſarieſium auxilio aduolat.*

De pellẽdo ab vrbe Maranſio Comite cõſilium captum.

Marãs.

gionis diſſidia ſacramento fidem firmari poſſe. Maranſius obſiſtere acriter, auitáque poſſeſſione à ſubditis deturbari ſe poſſe negans, Condæum monere, qua in eum inſolentia Vateuillius ageret; reſtitiſſe huc vſque ſe temerario homini, ſed gliſcente populi audacia timere, ne cogatur abcedere, aut mori; paratum ſe æquali in vtrumque conſtantia, prætérque iuſſa expectare nihil. His Condæus altiùs timés Brouchardum veteranum in vrbe primipilum monet, ſi loco Comes abſiſtere cogitur, lectis qui in vrbe Catholicis, Sectariiſque, ſi quos Regi fidos Sacrocæſarea habebat, Caſtrum inuadat, adfuturum illicò delectum ex ſuis manipulum, neque abiturum ſinè remuneratione, qui tam oportunè Regi militabit. Vateuillius inſtare Comiti, adactóque ad iugulum pugione cogere tandem vt loco cedat, redire dehinc ad arcem, nouo illam firmaturus præſidio, ſed ſclopis excipi: Brouchardus etenim, iuſſa Condæi exequutus, arce occupata, quadraginta hinc ſclopis indeſinenti verberatione in oppidanos diſplodebat. Vateuillius rei nouitate perculſus parare in arcem obſidium; at leuis eius conatus qui iam ipſe obſidebatur: quamquam leuia Caſtri ad vrbem munimina, neque enim cogitatum anteà, de firmando in vrbē Caſtro; vnde non ſolùm hac parte propugnacula deerant, quin imò præciſæ, mutuo Caſtri ad vrbem cōmercio viam facilem aperiebant rupes, vnde ſubſequuta breui deditio, nī gregarios centum Condæus immiſiſſet. Exhibitis dehinc à Maranſio Conſulum codicillis agnitum, immunes à proditione Conſules vna Vateuillij tyrannide.

Monetur Condæus.

Proſpicit ex neceſſitate.

Brouchard.

Pellitur Maranſius.

Arx à Brouchardo occupatur.

Immittitur in eam ſubſidium.

cogi ad arma, viribúsque & autoritate destitutos, quorum in obsequium animus. mitti ad hæc Oratorem, quò moneantur Consules ex rei necessitate, quæ scripto mandari nequeat adesse quamprimùm; exhibiti, scripta, dictáque iam sæpius repetunt: quibus Condæus, testatus primùm quo affectu, iure quasi hereditario, Sacrocæsarienses oppidanos prosequatur, quámque sibi chara eorum commoda, adiecit, quò magis vrbem amaret, eò acriùs odisse Vateuillium, qui perfidia incredibili, post violatam Regi suo fidem, nihil in rebellione sectaretur aliud, quàm satiandæ auaritiæ modum; supra commoda propria ab eo quæsitum nihil, neque fabulas loqui, habere se ad manum vnde proditionis in Sacrocæsarienses infame caput conuincatur, missos ad se recèns ab eo Legatos, quibus, si non deforet perfidiæ præmium, (constitutum illud in precio satis vili) traditurum se pollicebatur incautos oppidanos in vincula. negatas à se conditiones, qui homines quorum inestimabilis libertas vendi nolit. Ad ea Consules habitis gratijs pedem referre in vrbem, tacitóque in Vateuillium murmure populum concitare, quem tyrannidis iam tædebat. neque hîc stetit dolus; excîto enim in Vateuillij excidium populo, supererat subire Vateuillij animum parem malè affecti oppidanorum erga se animi suspicionem; actum & illud. conductus gregarius qui se transfugam mentiretur, corámque Vateuillio iam inter spem & metum anxio, oppidanos proditionis postularet: vocatos recèns à Condæo

Iterum vocati Consules adsunt.

Condæus commisscitur tentatã in oppidanos à Vateuillio proditionẽ.

Vateuilliĩ odium in oppidanos excusat.

agendi in vincula Vateuillij accepisse modum, vrbem dehinc Condæi arbitrio subijciendam, mittendum eum in vinculis ad Regem, captóque illudendi animus. Ratus ille vera loquutum militem, legere fidos ex militibus suis stipatores, qui quòcumque iret circumstarent; illud ipsum augere diffidentiam ciuium, instare ad hæc acriùs Condæus princeps, fecialem mittere, qui Vateuilliũ de deditione moneret: monitus, paratum se ad imperia dixit, si iustis conditionibus abcedere datum. datur illud, conditionibúsque demum in hanc formam subscriptum.

Mutua inter emes & Vateuilliũ diffidentia.

Subsequuta dediti. eius cõditiones.

I. Nulla posthàc cõscientijs ad Religionẽ vis fiet.

II. Vita, bona, magistraturæ, & munia ex Regis placito salua cuilibet sunto.

III. Quod petunt oppidani ne exarmentur, néue in eorum vrbem Regium introducatur præsidium, id, si videbitur, à Rege impetrabũt, vtrumque alioquin subituri.

IV. Milites conductitij intra tres dies tutò abcedent, neque posthàc de perduellione exacta deferentur illi, nec oppidani.

V. Data Vateuillio eiúsque cohorti, quò lubuerit abeundi facultas, impedimenta, & sarcinas trãsferendi, ductandi equos, quóque sinè tumultu abcedatur, dabitur illi debitus commeatus.

VI. Idem facultatis erit Sacrocæsareæ oppidanis, queis sequi Vateuillium animus.

VII. Præsidiarij veteres, si qui sunt, quibus Nuçæus præfectus, eodem si lubuerit, iure vtentur. La Noix

VIII.

VIII. Non improbanda, quæ ad hanc diem eius anni Consules gesserint; nota illa, nécne.

HENRICVS BORBONIVS.

VATEVILLIVS.

His conditionibus dedita vrbs, vna Condæi prudentia, & animo; vrbs illa eadem, quæ Regiam passa obsidionem, de Rege olim triumphasse perhibetur, situ, genióque loci fortissima, instructa armis, subsidio potens, Sectariarum vrbium in Gallia, si Rupellam eximis, validissima, Sectæ trans Ligerim asylum Rebellionisque ea parte caput; illa eadem Sacrocæsarea, quod iure mirari liceat, sinè sanguine capitur. Inclinante in vesperam die, egressis præsidiarijs, præscribitur nouus in vrbe ordo, disponuntur dehinc excubiæ; quo facto Condæus ad S. Satur. fanum Sancti Saturi, vbi metatio erat, se recipit, in prætorio, cum exercitu noctem exacturus. Fertur dum vrbe cederet Vateuillius, obortis ad eius aspectum lacrymis exclamasse. prô Deus immortalis! quâ hodie Vateuillius fortuna cadit, vna oppidanorum perfidia; quam sibi hodie gloriam promeretur Condæus! qui puerorum inani terriculamento, Sacrocæsaream sinè prælio expugnauit. Mirabuntur procul dubio retrò venturi nepotes arcem Galliæ munitissimam, sinè armis, vno verborum aucupio captam.

Nouus in vrbe ordo cõstituitur.

Vateuillii mœror.

Postera die, quâ Pentecostes solemne celebrabat Ecclesia, inter applausus militares in triumpho

Condæus vrbem subit. ad vesperam interceptus explorator militari iudicio sistitur; nec diu rogatus, respondit; Suilliæ imperio venisse se iam tardiùs, spe promptioris auxilij quod illa parabat, obsessis additurum animos. Dehinc exarmari ciues, censeri milites; inuentáque peditum septem millia, octingenti equites: solui equitum agmina, dimitti legiones, ne extero prouincia milite laboraret: nisi quòd placitum delectam cohortem, quæ quingentorum Legionariorum foret, Sacrocæsaream firmare præsidio, donec æquata sola propugnacula.

La Dame de Sully.

Relictum in vrbe præsidium.

Dum pertinaci opere quingenti quotidie rustici diruendis Sacrocæsareæ munimentis incumbent, redeamus ad Regem, cui præter spem omnia ex voto interim cadunt.

CAPVT VI.

EPITOME.

Rupellani de intercipiendis Salmuria, Lodunóque consilium capiunt. re agnita Salmuriam Rex, Lodunumque properat, illic à Plesseo, hîc à Parabello excipitur: illi Comitem Sautesium substitui placet, huic præfectura conseruata. de Sectariis exarmandis initur consilium, Condæo, Comiti à Sancto Paulo, Longouillano & Niuerno Ducibus id negotii datum. Salmuriâ Thoarsium, Partenicum, Fontonacum, ad fanum Sancti Maixentii, Maleacum, Chisaium denique ventum. pa-

ratur in fanum Engeriacorum obsidio. vnde Sectarii plures extra Galliam fugiunt. habentur crudeliter in Gallia Narbonensi Catholici, in templa réque Deo sacras sæuitum. occisus à Montispessulani populo, Soufreimio impellente, Præses Ducrossius Caluinista, quem Rex ipse pacandis dissidiis in vrbem miserat. Sicarii tres autore Rohanæo patibulo suffiguntur.

Blois. Amboise. Tours.

AD Kalen. Maias anni post M. DC. XXI. Aureliâ Rex Blæsas venerat, Blæsis secundo flumine Ambasiam; Ambasiâ Turones, vbi mulctati Catholici factiosi, vt suprà fusiùs. accepti hîc nuntij plures, quibus compertum parata Rupellæ sex hominum millia, quæ incauto Plessio Salmuriam subirent, Armaniacúmque simul Loduni præfectum, dum licebat interciperent: is animus erat perduellibus, vt prouecto vlteriùs in Pictonum prouinciam Regi intercluderetur omne commercium cum Lutetia, quam belli esse promptuarium necessum erat, vehendis hinc postmodùm ex necessitate in stipendiariam annonam vectigalibus; neque destituebat propositum ratio; vnum enim Parisios hàc iter quà tormenta bellica, ipsæq; belli neruus pecuniæ traherẽtur; quod si Salmuria intercepta obductũ fuisset, aut longiori obsidione frangebatur exercitus; aut vrbe intacta sistebatur commercium, quo vno subsistebãt acies. Placitum ergo Salmuriam pergere; ea vrbs est ad Ligerim magni nominis, quam Henricus olim III. post initum cum Henrico IV. in factionem Catholicam fœdus, Caluinistis minùs quàm

Sex hominum millia Rupellæ in procinctu vt Salmuriã subeant.

Duplessis. Armaniac. Saumur poictou

Rebellium via Regi intercludãda animus.

Saumur

Quæ ratione in Sectariorum manus inciderit olim Salmuria.

Henrico conceſſerat, hoc colore, vt facilior redeunti in Aquitaniam iter pateret: ab eo illam Sectarij tempore non alio, quàm poſſeſſionis titulo detentabant. Vrbs loci genio placida, minúſque commercio florens, quàm Academia, illuſtri illa inter Sectarias, cui præfuit diu Pleſſius Mornæus, vir in vtrumque paratus, libris tueri Sectam, ſeu armis, magni animi eques, &, ſi auſim dicere, vnus inter Sectarios eruditus, quem aiunt hodie conſultum meliùs, poſt præſtitam Regi fidem, in fide Orthodoxa obſequium Deo meditari, rem faxit Deus. Nec mora mitti ad Pleſſium, qui moneret adfuturum poſtridie Regem: Pleſſius præter multorum ſpem parare Regiam, diſponere vrbem: ad VI. Id. Maij Regij menſores, quibus prætorij cura, Salmurienſe Caſtrũ ingreſſi, ex arce bellica, periſtromatibus auro diſtinctis & ſerico componere Regiam; ad veſperã Prętorianæ cohortis, quam vulgò regiarũ excubiarũ vocant, ordines ſex in vrbem introducti, dehinc Heluetij vigiles, à quibus Mornæus Regem inſtare monitus, arcem aperire, iturus obuiam. Laudatur ab ipſo Rege fides viri illuſtris ſinè conditione parata ad obſequium, adijcitúrque non abiturum ſinè remuneratione, quandò eò ventum per æui labantis miſeriam, vt functus officio laudem mereatur, & præmium. In vrbem admiſſus gratiſſimo applauſu excipitur, perſonat vndique ſuauiſſimum illud, VIVAT REX, ipſéque ſalutata gratulabundè plebe aperto capite in hæc verba applauſus excipere; VIVE ET TV PLEBS MEI AMANTISSIMA, AFFECTV RECIPROCO, NEC DISPARI A REGE TVO

Qua in ditionem Regiam redierit recèns.

Regii milites in vrbẽ admiſſi.

Pleſſius ſe Regi obuiũ ſiſtit.

Regis erga populum ſuum beneuolentia.

Duplеſſis Mornay.

Regimẽt des Gardes.

REDAMATA, his arcem subit. Habitóq; dehinc concilio visum ex publica necessitate, exarmari circumiectarum prouinciarum Sectarios; ne, progresso in Aquitaniam Rege, trans Ligerim dissidia renouarent: iussi ergo Condæus princeps, Comes à sancto Paulo, Longouillanus, Duces Vindocinenses, & Niuernus, destituere Sectarios armis in prouincijs Bituricensi, Aurelianensi, Picardia, Normannia, & Campania, quarum illi prædicto ordine proreges. Ad XVI. Kal. Iunij Rege abituro, remuneratus abundè Plessius Mornæus, Comiti Saultæo, Lesdiguerij nepoti præfecturâ cedit, qui & ipse Caluinista palàm in primo belli exordio ostendit nullatenus in Sectam arma conuersa, cuius tam gratè remunerati alumni: vnam à Rege rebellionem peti.

De Sectariis exarmandis cõsilium captum.

Condé. S. Paul. Lõgueuille. Védosme. De Neuers. Berry. La beausse. Picardie. Normãdie. Champagne. Le Cõte de Sault Lesdiguieres Thoars. La Trimouille

Plessio Comes Saultaus substituitur.

Postera die Salmuriâ Thoarsium itur, ea arx munitissima, instructa armis, commodóque Rupellanorum excursionibus loco, ex ditione Tremollij ad cuius absentiam præsidiarij milites, non ignari Tremollium Rupellam abdicasse, portas vltrò aperiunt; neque Rex abiturus cautionis aliud in loci tutelam expetiuit, quàm fidem Tremolliæ, quæ tunc fortassis aderat. Hinc Parteniacum ventum, vbi quatuor dies exacti, apparatus bellici expectandi gratia, quem morabantur in solo aspero tracta ægrè tormenta. Neque mora inutilis; ad famam quippe tormentorum, quæ aduentabant, circumiecta Sectariorum oppida, de deditione cogitare; Fontoniacique, & fani Sancti Maixentij præfecti, imminenti Regi adesse in obsequio. Parteniaco Coulongium, itur, hinc Fontoniacum, vbi prouolutum ad genua

Rex Thoarsium ingreditur.

La Dame de la Trimouille Partenay.

Parteniacum item.

Dedita illi Sectariorũ pleraque in transitu arces.

Fontenay. S. Maixant. Coulõges.

Regis Consistorium Ministro proloquente, libertatem religionis non ægrè impetrauit, quam à se Rex prohibitam nullibi, neque posthàc prohibendam palàm professus est: Præfecto dehinc, qui nondum adoleuerat, substitui veteranum, emeritum illum à Regis excubijs, quia interat publicæ vtilitatis, vrbem quæ Rupellæ adiacebat, non retrahi in Rebellium seruitutem; actum illud rogãte ipsomet præfecto, quẽ conscientia imparem oneri arguebat. Oblatæ vltrò hîc Maleaci & Marani claues: Boullæo Marani præfecto illicò redduntur, quamquam Sectario, ea arx momenti maximi viam Rupellanis in Pictones intercludebat. Inde Rex venire Niortium, à Parabello gratè excipi, abdicari ab oppidanis perduellia Rupellæ consilia, Niortio Chisaium, quod & Sectæ oppidum quindecim circa milliaribus à fano Engeriacorum disiunctum: frequentes hîc nuntij de rebellione Engeriacorum prohibendo Regi, ferendæque obsidioni parata; instrui ergo à Rege acies, recenseri militum in quolibet ordine, ordinum in qualibet legione, legionum in exercitu numerum, iniri bellici apparatus rationem, tormentorum, puluueris, pilarum, funium, aliorúmque id genus; parari sudes, corbes, vimina, palas, postes, quorum in obsidionibus frequentior vsus, vbi metari, vallóque cauare necessum est.

Fontoniaci præfecto quare emeritus à custodia substitutus.

Maranum & Maleacum Regi patent.

Niortium & Chisaii item.

Parantur ad obsidionem omnia.

exemptes des Gardes.

Maillesay. Maran. Boullé. roictou Niort. Parabel. Chisay. S. Iean d'Angely. Picardie. S. Quẽtin. Champagne. Vitry. Blois. Tours. Condé. S. Paul. Lógueuille. Neuers.

Exarmantur trans Ligerim Sectarii.

Interea ex Regis mandato trans Ligerim destituuntur Sectarij armis: in Picardia, Sancti Quintini oppidani: in Campania, Vitriacenses: ad Ligerim Blæsenses, & Turonenses, ídque Condæi, Comitis à Sancto Paulo, Longouillani & Niuerni principum

Lion. Roüen. Diepe. Lõgueuille. Caën. Mosny. Chatillon. Vitry en Vandelais. Le Duc de Vandosme. Belin. Rohan. Iosselin Angleterre. Holãde. Geneue Sedan. Bouillon. Lãguedoc.

ope. Lugduni cum Catholicis promiscuè excubias agunt. Rhotomagi, & Diepæ à Longouillano, Cadomi à Marchione Monio: apud Chatilhonios & Vitriacenses in Vandelesio à Vindocinensi exarmantur; idque oportunè: iam enim in obsequio nutabant earum vrbium oppidani magna ex parte Caluinistæ; eodem iure vsus Vindocinensis in oppidanos Belini, Rohani, Iossellini, quæ omnes Regio firmatæ imperio: vnde trans Ligerim laudatus ille, cui ad Galliam Narbonensem parat infelices expeditiones fortuna malignior. Lutetiæ nihil immutatum; quamuis enim plerique inter oppidanos Sectarij forent; ea tamen est in numero Catholicorum frequentiore, eorum impotentia, vt in censu publico pro non scriptis habeantur; neque ideò minùs timore dissidij, vbique de fuga cogitatum. abiere Sectariorum plures, quà in Britanniam magnam, quà in Batauiam, Geneuam, & Sedanum quod illis asylo oportunè fuit: vnde fertur Buillonius Sedani Princeps noua colonia auxisse vrbem, auróque & supellectile Lutetiâ in eam deuectis ditasse oppidanos, domúmque suam.

Vindocinẽsis trans & cis Ligerim varia fortuna altus.

Lutetiæ mutatum nihil.

Sectarii trans fuga.

Vrbs Sedani diutiùs aucta.

Interea dum hæc ita trans Ligerim geruntur, ad Galliam Narbonensem Sectarij perduelles exercere in Catholicos omne scelus, in eos maximè, quos regularis vitę vinculum Deo, in Monasterijs arctiùs astringebat; mitti in vincula Sacerdotes, pudet reliqua addere; nudari Monachos, pudenda viraginibus ludibrio esse, altaria vbi solitum olim haberi sacrum, præsepia fieri; auenam eò loci præberi equis, vbi residere olim panis Angelorum, stabu-

In Gallia Narbonensi crudeliter sanctum in Catholicos.

Templa direpta. lari in Ecclesia Dei armenta & greges, flagellari Sacerdotes, diripi vasa aurea, Calices sacros, eósque magni precij, vbi sanguis olim, qui sinè precio. nihil demum seu impietatis in Deum, seu in homines crudelitatis fuit, quod ad ea tempora non exercitum apud Montipessulanenses, à Catarinotis, quos vocabant; apud Nemausios à lanæ carminatoribus. Neque hîc impositus finis, crudeli⁹ in ipsosmet Sectarios sæuitum dehinc, si qui Regem agnouerant, maximè apud Montempessulanum, vbi ad finem eius anni commissum scelus, ne quidem ipsis expiabile flammis, de quo hîc paucis, præter seriem temporum.

Mõpelier. Catarinots. Nismes Cardeurs de laine.

Præses Ducrosius Montempessulanum missus à Rege. Du-Crossius Semipartitę Camerę in Delphinatu, apud Gratianopolitanos Prędes Sectarius, Montempessulanum pacandis dissidijs missus: Rohanæum quocum illi res, exanthemate morbo, qui ad ea tempora grassabatur, laborantem inuenit: at quia periculum, ne habito apud ægrum de rebus magnis cõcilio ingraueseret malignitas febris, prohibuis à colloquio Du-Crossius, donec conualuisset Rhoanæus opperiebatur ergo tractando negotio diem oportunum, tacitéque interim auctoritate, & consilio oppidanorum animis fidem in obsequio insinuabat: quando Suffreinius Minister, flagitiosum caput, habito triginta Catarinotarum delectu, proditionem, quam solus conceperat, aperire: & primùm, ne deforet auctoritas parricidio, prætexere sceleri Rohanæi iussa; mandatum sibi, legeret floridam vrbis iuuentutem, cuius ope Du-Crossius proditor intercideret: his adijci, conferendum in Sectam

Ducros presidẽt en la Chãbre mipartie de Dauphiné establie à Grenoble.

Rohanæus æger.

Ducrosius Regi fidus.

Suffrein. Catarinots.

Suffreinius parricidiũ meditatur.

Rohan.

tam beneficium, Ecclesiarum remunerationem, prædam immensam quæ ex Præsidis supellectile sperari debeat; neque ferendum diutius in vrbe, religioni reformatæ supra modũ addicta, ESCARLAMBATVM. ita Sectarios Regios popinaria voce appellitabant, hinc ducta formula, quòd, ESCARLAMBAT, vernacula apud illos voce, eum significat, qui dissitas hinc inde tibias in latum distendit; vnde Sectarij, si qui Regi seruauerant fidẽ ESCARLAMBATI dicti, quasi siniſtrũ hîc in religione pedem, dextrum illic in obsequio Regis firmarent. Suffreinius ergo, ne sicarij rem inconsulto Rohanæo gestam suspicarentur, eos in eius ædes ducere, iubere in area moras, donec ille ægrum in strato alloquutus habuisset patrandi facinoris ordinem: inductus, simulare colloquia, morari penès stratum diutius, redire postmodùm ad parricidas, vultúque placido in hæc verba prorumpere; Expectatum diu rei gerendę ordinem, ab Imperatore præscriptum, en vobis commilitones: gladiatores ad hæc sequi ducem. Ille inclinata iam in vesperam die Du-Crosſij ædes ingressus, Præsésne ad foret quærere, postquam relatum adesse, pergere in eius aulam, sistit se obuium in maiestate Præses, rogatísque quid secum rerum esset, offerre vrbana comitate obsequium; consternari, Prę́ses vrgere denuò, hærere in vestigio gladiatores horrore facinoris, an seuera Præsidis grauitate incertum: donec peristromatibus illustris aula, scriniáque auro mixtim, & supellectile preciosa, torpentem in timore audaciam excitant, vnde in momento ea crudelitate sæuitum, vt confossus vul-

Escarlambat.

Qui & vnde dicti Escarlambati.

Suffreinius.

Auctorem sceleris Rohanæum Suffreinius simulat.

Ad ædes Præsidis venium.

Consternati ad eius præsentiam sicarii.

Spe prædæ excitantur.

Occiditur Præses.

neribus pluſquàm centum infelix Præſes, animam in aula poſuerit. à patre, in filium conuerti ferrum,

Dilabitur eius filius.

qui & ipſe non diſpari fato peribat, niſi inter ſicariorum tumultum, arctiore forſan excîtum loco, candelabra ſimul ac faces fortuitò excidiſſent, quò factum vt fruſtra quæſitus in camera, qui ſenſim inter tenebras dilapſus erat: adactus dehinc ad iugulum

Nobilis ex præſidis familia è feneſtra ſe præcipitem agit.

nobili, ex familia Præſidis pugio, qui cùm nulla expediendæ ſalutis via eſſet, ſeipſum è feneſtra altiùs ſita in terram egit, vbi quia colliſo femore immobilis diu, non dubitauere ſicarij, quin colliſus expiraſſet, quare nec vltra ſequitum; leuiori tamen iactura vitam ille redemit, refectis poſtmodùm in quadraginta dierum mora immobili, oſſibus. Rohanæus re agnita, ne parricidij auctor haberetur, qui reuera innocens erat, ſtipatoribus ſuis imperare ſicarios in vincula agerẽt, acti tres elapſo Miniſtro confractis,

Rohanæus ſceleris vltor.

poſtridie in rota oſſibus, proditionis pœnas luere. Dum efferebatur Præſidis funus, ferunt incidiſſe cadauer cum funebri apparatu in patibulum, parricidáſque in tranſitu raptatos ad mortem; conſultò geſtum, quò teſtis ipſemet filius, immunes à ſcelere eſſe quorum in vrbem imperium erat. at non ea probatio victrix: magnatum enim victimæ plebeij homines, eorúmque odij, aut vindictæ ſæpius in-

Plebeii homines ſæpe pro magnatibus pœnas luunt.

ſtrumenta, pro ijs vulgò pœnas luunt. Attamen innoxius habitus Rohanæus, vir genio nobiliore, quàm vt in eum cadat tantum ſcelus. Geſtum illud ineunte eius anni Decembre, quo inhorruit Gallia, Regíſque violentiùs commotæ iræ: quid enim de Catholicis ſperandum, ſicubi in eorum manus in-

ciderent, quando ipsimet Caluinistæ, Legati ipsi quorum sanctissimum caput, ea crudelitate habiti? Redeamus ad Regem, qui iam in procinctu erat vt fanum Engeriacum obsideret.

S. Ican d'Angely.

CAPVT VII.

EPITOME.

Chisæi Rex ad sacram synaxim accedit, hinc strumosos tangit: tactus ordo & formula: Regibus Galliæ supra Principes quoslibet quare id priuilegii datum. Rupellani ad Engeriacos subsidium mittunt. Urbi præficitur Soubisius. Auriacus armato milite circumstat. Præsulinius urbe propiùs agnita, visa refert, habitóque militari concilio plures super relatis hinc inde sententiæ. pontes duo ab Auriaco occupati. pugnatum ad suburbii Mathæ claustra, vnde pulsi Rebelles. mittit ad Auriacum codicillos Rohanæus, rescribit ille, tormenta muris succedunt. Monreuelus strenuè agit. describitur Engeriacum, tria passum à Galliæ Regibus obsidia, ex munimentis multùm laudatur, ex fide parum.

Chisai.

VM Chisai, quindecim circa à fano Ioannis milliaribus proximæ obsidioni bellicus apparatus instruitur, Rex pridie Kal. Iunij quæ in Dominicam incidebat, ea pietate ad sacram synaxim accedit, vt Aulici quibus vulgò in venere vnus Deus Amor, eius exemplo

Rex ad sacram synaxim accedit.

Regem omnibus exẽplo esse.

plo ferè omnes veterem in sacramento penitentiæ, hominem abdicarint: vbi in transitu notari par est, Regem, primum imperij sui mobile, omnia secum motu violento abripere sursum aut deorsum, pietate aut vitio. Eucharistiæ Sacramento munitus, ex veteri Regum Galliæ priuilegio struma laborantes tetigit mille circa quingentos. At ne res quæ notetur dignissima exteros lateat, quibus scribo, ex occasione eam expedio. Regum Galliæ priuilegium est, quo nihil reliquis simile Regibus, struma languidos non alijs sanare remedijs, quàm voce & tactu. positus Rex in statu gratiæ, loco vastissimo sistitur, ibi strumosos exhibitos ex omnibus mundi plagis, maximè ab Hispania, in hanc formulam manu eorum capiti superimposita tangit, A REGE TANGERIS, SANARIS A DEO. Subsequitur dehinc, magnus Eleemosynarius, qui ægros (si & paupertate laborant) nummo dimittit, ne tamen, rei seriæ intercedat illusio, lege sancitum ne officiorum magistri ægros ad Regem inducant, nisi quos medici strumosos esse retulerint, quíque posuisse prodentur in sacramento penitentiæ noxas. dimitti dehinc magna ex parte sanos.

Strumosos a sacra synaxi tãgit.

Formula tactus.

Res miraculo plena.

Hærere necessum est ad hanc metam impios, qui aut Deum negant, aut nulla rebus humanis cura distentum aiunt; quas enim accommodet physica tam insigni miraculo causas? vbi Hippocrates artis terminum habet in morbo, cui remediũ natura negauit, ibi supra fidem Galli triumphant Reges, neque Galliæ Regibus, vni Deo debetur rei gloria quæ captum hominum superat. At, quid istud est, quòd

prouidentia Dei non aliud miraculo instrumentum accommodat, quàm Regum Galliæ manum, qui summum Pontificem, qui tot habet in orbe Sacerdotes sanctitate claros, quorum manus nobilior sacrosanctum quotidie tractat redemptionis nostræ pignus? arcana hîc Dei iudicia, qui in Galliæ Rege primogenitum Ecclesiæ suæ elegit, in quem liberali manu gratiam ad mensuram amoris effundat. priuilegia quæ Reges, restitutis sæpius in sedem Apostolicam Dei vicarijs sibi promeruerunt. sed de his satis. *Regũ Galliæ priuilegium.*

Interea Rupellani operam dabant, ne quid Engeriacis deforet propulsandæ obsidioni: mitti subsidiarias copias, puluerem tormentarium, globos, cæteráq; id genus propugnationi necessaria: initóque dehinc cõsilio, cui danda armorũ in vrbe directio, *Rupellani de propulsanda Engeriaca obsidione cogitant.*

Rohan. inclinare in Rohanæũ omniũ vota, is vrbis iamdiu rector erat; quando à veterano dictum contra militarem disciplinam, imperatorem, cuius est huc illuc discurrere, immittendo oportunè subsidio, muris tuendis destinari, gregariorum esse id munus, feréque inauditum, imperatorem arcem aliquando *Rohanæus Engeriaci rector.*

Soubise obsidioni sustinendæ subijsse. Placitum ergo Soubisium eligi Rohanæi fratrem, quamquam & ipse imperator renuntiatus nuper, vt supra ad Comitiorum regulas fusiùs: minoris tamen momenti eius imperium, quàm vt eum à celeberrimæ vrbis tutela inhiberet. Proclamatus in arce præfectus, legem sancit, qua iussi abcedere quicumque obsidionem in vrbe pati nollent: recensitũs dehinc præsidiariorum numerus, qui duorum circa millium erat, no- *Soubisius vrbi præficitur.* *Numerus militum qui in vrbe erant.*

bilium qui sinè stipendio Sectæ militabant ducentorum, his oppidani adiuncti quatuor hominum millia superauerant, quibus ad propulsandam obsidionem plus æquo.

Auriacus vrbē cingit.

Auriac.

Ex aduerso Comes Auriacus, cui cingendæ vrbis incubuerat munus, ad fanum Iuliani tertio ab vrbe lapide venerat, sequebantur ducem cohortes quinque, Campaniæ, Ramburij, Pedemontij, Picardiæ & Bellimontis, ordines equitum duo. His ille copijs quæ quatuor hominum millibus cōstabant, in currus duos fortuitò incidit, qui leuiori militum præsidio, puluerem tormentarium globósque ferreos à fano sancti Maixentij Engeriacum aduehebant; nec diu pugnatum, cùm actus in fugam hostis prædâ cessit. Auriacus instare acriter, vrbíque aciebus admotis meatus occludere, quáque facile in vrbem iter armato milite occupare. Prasli-

Les Regimēs de Chāpaigne, de Rābures, de piedmont, de Picardie, de beau mont. S. Maixant.

Meatus occupat.

Prasli-

nius inter hæc, qui indagandi munimina hostium, iussum à Rege acceperat, officio functus in prætorium redit, rogatúsque à Rege districtè, quid ex visis colligeret; respondit, fortem loci genio vrbem, adeò vallis, propugnaculis, hemicyclis, solitísque ex militari regula munimentis circumuallatam, vt opus Regium sit eius expugnatio; in ea se tamen sententia, lepores his latibulis tegi, qui aduolutum propiùs cum leui equitum turma, nihil cominùs hastis aut ensibus ausi, eminùs tormentis aut sclopis exceperint, vnde leuior iactura, nisi quòd ad tibiam Dux Ellebonius vulnus exceperat, cùm in hostes vltrò prosiliret. His addidit aggressionum ex animo ordinem, faciliores accessus, loca vrbis minùs mu-

Prasliniꝰ indagatis vrbis munimentis ad Regē redit.

Eius relatio.

Ellebonius ad tibiam vulneratus.

D'Elbœuf.

nita, metandi modum ea sagacitate, vt omnium iudicio non indignus habitus fuerit, in cuius sententiam sinè trepidatione iretur. Variæ tamen hîc præfectorum consilio militari sententiæ; trahebant in obsessos plerique infelix augurium, quòd propiùs à leui manipulo agnosci vrbem suam sinè prælio passi essent; ex militari vt plurimùm disciplina, hosti præripiendam metiendorum oculis muniminum facultatem, quod si fieri penitùs nequit, rorarios sæpius emittendos, qui commissâ identidem pugna, indagatores procul à munimentis arceant: ab Engeriacis tentatum nihil, nisi quòd eminùs à muris tormenta disploſa. non deerant contrà, qui non alia mente obsessos, à prælio abstinuisse dicerent, quàm vt suorum sanguini parceretur, obsessis id vulgò præcipuum, si militiam norunt, vt dubio numquam marte manum conferant, nisi vrbi alioquin periculum imminens; trahendum hinc certum oppidanorum animi, qui in protelanda obsidione sit, argumentum; neque sperandam deditionem eò loci, quò florida prouinciarum circumadiacentium nobilitas Soubisium virum audacem sequuta fuisset. His autem similibus scindebantur in consilio Regis studia præfectorum militiæ, quando nuncius adfuit muris iam admotas ab Auriaco acies, vnum Regis opperiri imperium; res ita habuerat.

Varia præfectorum consilio militari sententia.

Trahi in Engeriacos infelix augurium.

Auriac. Auriacus fugato qui currus ductabat cõmeatu, difficillimi accessus pontes duos, vnde diu propelli poterat, pugnâ suis propemodum incruentâ occuparat, & ne iterum in hostium manus inciderent,

Auriacus pontes magno regiorũ commodo occupat.

clauſtro triplici muniuerat aditus: re impræuiſa perculſi oppidani defigi ad rei nuntium, præfectóſque quibus muniminum extimorum cura, accuſare, quòd ea ſegnitie loca circumadiacentia firmaſſent, vt nulla ſic Regiorum iactura occupentur. enim verò, ſi clauſtris ad pontes extructis oppidani, loco oportuno ſtationem iuſtam collocaſſent, non erat Regi quà muris tormenta admoueret. liberis tamen vrbis duabus portis Aulnixij & Talliaburgi, fuit & liberum ciuibus hac parte commercium, donec cum exercitu Rex ipſe aduenit. Aulnix. Taillebourg.

Pugnatur ad clauſtra ſuburbii Mathæ.

Poſtera die ad Mathæ ſuburbium indicta pugna, vbi clauſtris paſſim muniti aditus, diſpoſitíque ſclopetarij frequentiore numero, periculoſum opus induxere. Regij ergo aggredi ſtrenuè, hoſtes repagulis ſuis hærere pertinaciter, dum indeſinenti interim ab vrbe verberatione agebatur. Iam pugna per quatuor horas ſemper recrudeſcens durarat cùm hoſtes viribus magè quàm animis defecti, retrò pedem referre. Ad hæc Auriacus inſtare acriùs, quando illi, deſperatâ ſalute, ne ſuburbia poſtmodũ vrbi impedimento forent, Regiiſque ad tabernacula commodo, ignem ſubijciunt, quò factum vt afflante oportunè vento, tria pomœria Aulnixij, ſancti Eutropij & Mathæ exarſerint; vnde ducta non incerta longioris obſidionis argumenta, quando oppidani fouendæ diutiùs rebellioni bona ſic ipſi ſua parati eſſent diſperdere. Matha.

Pelluntur Sellarii.

Rohanęus ad Auriacum ſcribit.

Rohanęus, qui nondum vrbe ceſſerat, ratus profuturas quid preces amicas, ad Auriacum quo cum olim amicè vixerat ſcribit, rogare exactæ amici-

tiæ

tiæ daret, vt mitiùs ageretur, mirari se quòd tam arcta sibi olim necessitudine iunctus, amici hodie excidio extrema tentet. subijsse animo sibi, vt in oliua amicum adiret, quando armis occlusi aditus: nihil se, quidquid inuidia garriat, nihil penitus in Regem cogitasse; quæsitam à se quidem munitam vrbem, cuius propugnaculis tegeretur, quia aduersæ sibi gentis agmina Regem circumstant. vnum esse quo de Comestabilem monitum cupit, detur nobili misso via ad eum facilis, futurum se in gratiam accepti beneficij Auriaco addictissimum. Lectis Auriacus codicillis fraudem agnoscere; quamquam ne officio defuisse videretur, non distulit in hæc verba responsum. nihil esse quod miretur si Auriacus quidquid hostem sapit in Engeriacorum ruinam gnauiter moliatur, datū id sibi à Rege muneris, nec posse sinè perduellione manifesta contrà ire; optatum à se quidem, re adhuc infecta, vt in alium caderet expeditio; neque se debiti amico obsequij adeò immemorem esse, vt illi salua fide consultum nolit. Verùm quando eò res venerat, vt etiam inuito munus delatum, mirari se æquiùs; quòd Rohanæi animum subierit admiratio, qui si Auriacum in cute nouerit, non ignorabit, violatæ fidei inexpertem. Ceterùm, optare se in posterum credat, nihil omissum iri, quod in Engeriacorum ruinam ire videbitur, imò nec parciturum vllatenus ei, quem nuper antè dissidia impensiùs coluisset, & colet quamdiu Regis imperia non obstabunt. facturum se tamen vt propediem nobilis ad Comestabilem missus, debito ei commeatu, sistatur.

Responsum Auriaci.

Litera Rohanei ad Comestabilem.

Eò lubentiùs ad ea tempora Rohanæus Comestabilem literis compellabat, quòd nuper Rohanæ stirpis Mombasoniam sibi ex Regia destinatione in vxorem sorte impari iunxerat: codicillorum ea summa fuit. Numquam se ab vrbe Engeriacorum prohibuisse Regem, seditiosis oppidanis debitum omne malum, qui nescio quam libertatis vmbram excusso potestatis legitimæ iugo sectantur. incubuisse impensiùs se ad ea tempora sopiendis dissidijs, neque penitus irritum conatum; eò enim iam venisse oppidanos, vt de obsequio Regi debito non ægrè suaderi se patiantur. coactum se multis nominibus vt vrbe quamprimùm cedat, grauitérque dolere quòd prærepta sibi ante discessum Regis salutandi ex officio, facultas; imputandum illud non sibi qui vni Regis obsequio viueret; sed nomini suo & Religioni reformatæ infensis, qui nimis quã multi eius rectã ad Regis latera indolẽ in praua torquere conantur. effecturum se quocumq; ierit, vt debita maiestati Regiæ præstentur obsequia; & si quid valet, Rebellionem, quæ vana oppressionis imagine gliscit, extirpaturum. Ad hæc Comestabilis, ipsé que Rex; Mirari eò prouectum impudentiæ hominem, vt qui ferè vn⁹ inter primores Rebellionis fautor erat; se tamen eius extirpatorem mentiretur: neque enim latebat Regem, cui conducti apud arctiora Sectariorum concilia indagatores erant, quin Rohanæus Rebellioni animos adderet; seu eò illum Religionis amor, Regis odium, fortunæve spes inter dissidia melioris agebant: prodita erant apertiùs arcana Comitiorum quàm vt hominis perfidia in

De Mõbason.

Rohanæi audaciam miratur Rex.

dubium traheretur; atenim nihil causæ erat quòd adeò præceps abiret, quàm quia Aquitaniæ & Galliæ Narbonensis vlteriorum nuper à Comitijs imperator renuntiatus, illis adesse auebat. Iter ergo, in eas prouincias ex necessitate designans, non posse se apud Engeriacos perduelles morari diutius scribit; quasi vnus inter tot coniuratos Regem agnosceret: at quia obijci nec immeritò poterat quòd Rege insalutato abiret, qui iam ad quatuor ab vrbe milliaria venerat; respondebat, non ausum aduersariorum furori exponere innocentiam suam.

Cur Rohanaus vrbe cesserit.

Haute cuiéne. Haut Lãguedoc.

Post euulgatam Rohanæi fugam Rex propiùs adesse, succedere muris legiones, inclinatóque ad occasum sole tormenta duodecim admoueri. iussi dehinc Montreuelus, & Fótenayus Castrametatores, Campaniæ & Pedemontij cohortes in Talliaburgi suburbium immittere, castráque ibi si pedem hostis referret, metari. illi iussis parere, positísque primùm ad quinquaginta ab hoste passus castris; clausterísque, & repagulis circumuallata statione, designare aggressionis ordinem; cui antequàm accingor, hîc de vrbis situ & origine quædam.

Tormenta admouentur.

Montreuel. Fontenay.

Montreuelius vltrò in hostem pergit.

S. Iean d'Angely.

S. Ioannis Engeriacorum vrbs, nomẽ ab antiquo cœnobio mutuata, origine ignobilis, sita est ad Botonam fluuium, qui alueo angusto, sed profundo fossas vrbis magna ex parte circum alluit, suburbiúmque sanctæ Crucis ab ea diuidit: loci genius in accliui colle, mira prospectus amœnitate patentes hinc, inde plagas aperit, neque facilis ad vrbem aditus, nisi quà porta Aulnixij prostat: tria sunt ad radices collis Botonæ amnis brachia; hoc fossas alluit,

Sancti Ioãnis descriptio.

Aulnix.

illo ad primum ab vrbe lapidē pomœrium Talliaburgense ab vrbe dirimit; tertio, à muris longiùs in meandrum serpens, se demum alueo suo recipit. parte alia accessus difficilis, quia monticellorum supercilia planitiem asperant. Regū Galliæ castellum olim, hodie vrbs nobilis, vbi Pipinū, Caroli Martelli progeniem, morari olim solitum referunt antiquā Galliæ monimenta, quo tempore Gaifero Aquitaniæ duci bellum cum Gallis erat. Engeriū antiquis, post illatum diui Ioannis caput, fanum Ioannis dictum est. vrbs iam anteà tribus obsidionibus clara, nescio quo fato in Reges suos omnibus; primam passa est à LVDOVICO Rege, Philippi Augusti filio; secundam à Ioanne Gallorum item Rege, pro Anglis vtramque; tertiam à Carolo IX. pro Sectarijs, quorum hic exitus fuit, vt honestis conditionibus subierit Galliæ Regum imperia.

Vnde Engeriacum fanū Ioannis dictum.

Rarescentibus ad crepusculum vmbris, indagandis Rex propiùs muniminibus, agnoscendisque propugnaculis equo insilit; nobilitas æmulatoriè sequi, Regis exemplo dedignata periculum, quando ad primum ab vrbe milliare exauditus tubarum clangor, tympanorum & scloporum strepitus reboans, monuere initā acriùs pugnam. Ad hæc Rex, quò virtus heroïca impellebat laxis habenis ire. obstare circumstantes, irritôque conatu opponere imbelles magno animo preces; cùm missi, qui præirent excursores referunt, confectum prælium, Regióque victoria lætos depulisse procul à suburbio hostes. hîc ergo Rex sistere, habitisque in cespite exercituum Deo gratijs, redire ad metationem.

Exauditus tubarum clangor Regem morātur.

At ne debito fraudentur honore, quorum virtute victoriæ partũ decus, rem paucis expedio, ex relatione Modenæi capitalium in Gallia præfecti, de prima Regis ad Montalbanum vsque expeditione, quem sæpius dehinc sequar vera referentem, vt aliunde comperiꝫ nisi cum Luynæo applaudit sæpe, cui & præfecturæ suæ debitor erat, & fortunę, quam ad ea tempora vsque ad inuidiam possidebat.

Modenc.

CAPVT VIII.

EPITOME.

Indicta in Talliaburgense suburbium oppugnatione, Crequius ad sclopi ab illo iactum castrametatur. in murum adiacentem continua disploſione agitur. Psgeoleto primum agmen commissum: sequuti ad pugnam principes duo, Marescallus, nobilesque permulti. perrumpuntur claustra hostium tria. lethaliter vulneratus Mõtreuelus Regis in extremis solatio gaudet. ad hostium claustra Rex intrepidè ire. laudatur felix supra fidem, eius memoria & sagacitas. concilio militari præstituitur militiæ ordo. erumpunt à falsa porta obsesi. Sanlucanus strenuè agit. erumpunt iterum. Redit à delegatione in Hispaniam sua Bassompetrus. ex occasione de Valtolina quedam; eius descriptio, Hispanorum in eam factio. Valtolinorum in Rhætos questus. Catholicorum prouincialium audax facinus. Rhetorum fuga. Hispani occupantis animus. parata Gallorum in subsidium arma. Bassompetri vltimò virtus commendatur.

POMOERIVM Talliaburgense Engeriacorum vrbi munimento erat, magni illud nominis ab obsidione, quam ann. circa post M. D. LXIX. Carolo IX. oppugnante mense integro sustinuisse ferebatur: ab eo tempore adeò munitum fuerat, vt in pomœrio arx, in arce pomœrium esset. munimentis accedebat delectus militum, qui ad stationem frequentiores, indesinenter à clausstris suburbanis in Regios displodebant: addebãt gregarijs animos plerique nobilium, qui renouatis in dies singulos stationibus aderant vbique ad valla, munia quælibet, officiosa manu subeuntes. Crequius prætorianę cohortis prępfectus, ad orã quidem suburbij castra posuerat: at quia seu diruto põte via in pomœrium intercluſa; seu ad vlteriorem flumi- nis ripam congestis ingenti mole palis, & tignis, superstructa quà patebat aditus clausstra triplicẽ vbique munitionẽ opponebant, arduum opus videbatur suburbij expugnatio: donec, inclinato iã in meridiem sole, Lesdiguerio magno exercitus Castrametatori ex necessitate visum oppugnari illud: clausstra ad latus firmabat, murus lapideus, qui in propugnaculi formam ad ripam productus, prohibebat procul accessum dispositis loco oportuno gregarijs, qui displosione continua regios infestabant. Nec mora, admoueri propiùs tormenta quatuor, quati indesinenter murum, tuguriáque demum, vnde à tormentarijs fenestris Regij petebantur, diu quassata, ruere. diruto muro, iussus Pigeolet- tus L. Campaniæ cohortis militibus amnem vado

Pomœrium Talliaburgense.

Taillebourg.

Crequius ad oram suburbii castrametatur.

Crequi Maistre de Cãp du Regiment des gardes.

Lesdiguerius in illud oppugnationem indicit.

Pigeoletus hostes aggreditur.

Pigeolet.

transire, ille ad ripam vlteriorem, muri iam ope destitutam, ducto manipulo manum conserere, nouis identidem delectibus suppleto Regiorum agmine, indefesso hîc labore pugnari; quando Ioinuillius Princeps, qui hodie Dux Cheureusius, Cardinalis Guisius, Maresçallus Chaunius, Marchio Theminius, quem manipulus nobilium sequebatur ducem, facto agmine feruntur in hostem, qui retrusis iam sæpius Regijs non clauſtra modò tuebatur, sed inferebat prælium vltrò. Restauratis ad hæc gregarij viribus, nouo impetu irruere; pedem referre hostis, desertóque clauſtri munimine, ad secundum confugere; instare principes, virtutéque nobiliore magnates Chaunius, Theminius, Montreuelus, perrumpi & illud; donec retruso in clauſtrum tertium hoste, re iam ad triarios deducta, renouatur acerrima pugna; perennari hîc vulnera nouis identidem incrementis rediuiua, pluere sclopis impellentibus glandes, hæc Ioinuillij Principis pileum fortunatè traijcere, illa Chaunæi capillicij extrema delibare: hinc Regios honor, illinc salus Rebelles: hinc maiestas Regis, illinc Reipublicæ liberæ libido impotens, vtrimque vitæ discrimen longiori iam labore fatigatos agebant ad prælium: atenim vergente ad vesperam sole, refectis sæpius nouo delectu Regiorum agminibus, tertio clauſtro deiectus hostis. Rebellium plures hoc prælio desiderati, quamquam gregarij omnes, quorum iactura leuior; Regiorum pauci, sed in quorum consilio maxima erant ad res gerendas momenta, Boisuerdunus, & Montreuelus, ille in momento ex-

Duc de Cheureuse. Cardinal de Guise. De Chaune Theminces. Montreuel. Ioinuille. Boisuerdun.

Primores in hostem feruntur.

Perrumpũtur clauſtra duo.

Ioinuillio Chaunæoque periculum immine.

Tertio clauſtro excusũ Rebellũ.

Necatus Boisuerdunus.

Lethaliter vulneratus Montreuelus.

tinctus, hic prælio superstes quantū fuit sat à vulnere tēporis salutando Regi. Pugnatum acriter à Themi- Themines.
nio Marchione, Bressio, Chaudebonæo, Chelino, Bressæus Chaudebone Chelin.
Montenaco, Marignano, Crasauezo, Descrisio No- Montenac. Marignan. Crasauez. descris.
bilibus; à Cardinali Guisio, & Ioinuillio principibus Guise. Ioinuille.
Lotharingis, Marescallo Chaunio, & Montreuelo Chaune
Castrametatore: intereà dum Crequius, & Ther- Montreuel.
mesius, lectis tumultuariò manipulis, quà timeba- Crequi.
tur ab vrbe eruptio, stabant in armis, quod dimi- Termes.
cantibus cōmodo vertit; dum nihil à tergo reformi-
datum. Montreuelus lethali vulnere saucius, Regi à
prælio obuius humanissimè exceptus fuit. ferunt
Regem statim à primo, quem vocant, vulneris ap-
paratu, morientis tabernaculum subijsse; rogató-

Rex Mōtreuelum inuisit.

que quid ipse speraret à vulnere, dum positam in
vno Deo spem omnem respondit, adiecisse dolere
se quòd vna hac iactura luctuosa victoria, sanguini
viri illustris deberetur; nec defutura tantæ virtuti
præmia; quinimò si quid erga morientis progeniem
Regia liberalitas valet, futuram illam exemplo po-
steris paternæ virtutis in filio remuneratæ: patere-
tur tamen, quando nec adhuc desperata salus, me-

Moritur Montreuelus.

dicamenta vulneri applicari, excepere supremæ hæ
voces spiritum inter Regios sensim amplexus di-
lapsum leniter; quis ita mori nolit? Regi vni viuere,
magnum est & amabile; at sic mori glorioſum, imò
& supra humanas vices. exoptabile. Extincto Rex
Mōtreuelo, vrbi propiùs agnoscendæ, equo iterum

Rex ad claustra it.

insiliens, clauſtra in leui comitatu subit, quæ ad pon-
tem sancti Iuliani firmauerat hostis: sequitur Luy- Luynes.
næus glorioſum ducens cum Rege occumbere. no-
tatum

tatum ad ea tempora memini, secũdùm viam, dum à castris ad clauſtra hoſtilia itum, prætereuntem Regem, ſeu memoriæ experimentum faciendi animus, ſeu erat conciliandæ ſibi exercitus gratiæ, præfectos, centuriones, legatos, ſigniferos, primipilos, quin & legionarios ipſos nomine quemque proprio compellatos amicè ſalutaſſe; vnde is acclamantium ſtrepitus, vt ipſe hoſtis, qui longiùs aberat, rei nouitate perculſus, ſignum oppugnationis datum crediderit, vnde duplicata ad muros ſtatio. Habet Rex (vt hoc ex occaſione eius virtutibus aſtruamus) ſupra magnitudinem animi, qua Henrico magno maior ipſe; ſupra manſuetudinem, qua Ludouico pio clementior; ſupra iuſtitiam, qua vnus ille inter Galliæ Reges denominatione IVSTVS, habet id ſingulare, vt in exercitu ſuo nõ modò præfectos quoslibet agnomine nouerit; ſed & ipſos magna ex parte gregarios: neque illud ſolum, quod leue videatur, quia vni memoriæ debitum; habet & id ſagacitatis innatum, vt ex quadraginta millibus hominum, quibus vulgò exercitus conſtat, hunc ſciat verberationi aptiſſimum, illum facto violenter impetu oppugnationi: hunc prælio cominus, illum eminus ineundo; hunc immittendis in foſſam inimicam vallis, illum tuendis ab hoſtium eruptione tormentis, quæ Imperatorem vna virtus ſupra reliquas decet: notum illud quibus id gloriæ fortuna parauit, vt tanto aliquando Regi ſtipendia meruerint. Vidi ego cultu illum leui, capite intecto, in agmine, in laboribus frequentem adeſſe, laudem ſtrenuis, ſolatium inualidis, exemplum omni-

Felix ſupra fidem Regis memoria.

Laus Regi debita.

Hẽry le Grand. Louis le Debõnaire

Non milites nomine modò, ſed & virtute notat.

bus ostendere. Huc etiam pertinet quòd magistratus Galliæ, rectores vrbium, nobiles quoslibet, imò & ex fece plebeios mira item memoriæ facilitate nouit, si quando negotium cum illis vel minimi momenti fuit.

Rex agnitis hostium munimentis, ad castra redit, vbi in proximâ disploſionem parata torměta rarioribus militum excubijs seruata questus, iussit suppleri numerum : periculum quippe ne eruptione hostis tentata, aut traheret in vrbem tormenta, aut corrumperet. Hinc ad ædes Lesdiguerij ventum, vbi militare concilium haberi placuit ; accersiti Maresscalli, Castrametatores, tormentorum præfectus, quibúsque in acies præter hos imperium erat, ordine suo quisque sententiam dixere. erat Regi ad manum descriptio vrbis, vbi, cum munimentis omnibus, exaratus circumadiacentis genius plagæ; primùm alarios ad vias, quibus in vrbem accessus facilis, excubias agere placitum tribus circa ab vrbe milliaribus; tormenta dehinc illata recèns, donec reliquus verberationis apparatus adesset ad patibularias furcas disponi, vnde alba turris in ruinam verberaretur. à Marchione dehinc Rosnio tormentorum adhuc præfecto quæsitum, quæ Pictauio, Niortio & Santonibus inferebantur murales machinæ breuíne adfuturæ ? demum quia terra vrbi circumadiacens gracilis, ægrè vallum passura credebatur, dolia viminea humo dehinc opplenda contexi iussa : indicti metationi cuilibet stato numero chirurgi, qui stipendiaria annona gratis curarent milites. His ita gestis in prætorium se

Habetur militare concilium.

Statuitur obsidionis ordo.

Iussus Rosnius tormẽta aduehere.

Rosny. Poictiers. Niort. Xaintes.

Rex indefessus recepit.

Caniot. Taillebourg. Postridie tentata ab hoste eruptio in hunc modum. Inter turrim Caniotam, & portam Talliaburgensem porta erat, quam falsam dicunt, ab hoste ducto nuper muro occlusam. quò ergo interciperentur incautæ Regiorum excubiæ diruitur murus, hinc delecta ducentorum manus erumpere, tegen- Matha. tibúsque exusti nuper suburbij Mathæ ruinis, ad valla, bellicáque tormenta eò silentio serpere vt incauti vigiles, ferro priùs transfossi, quàm senserint adesse hostem: quin vsque ad tormenta penetrabat victoria, nisi Sanlucanus Castrametator, cui ad hanc diem incubuerat excubiarum munus, diffugientes colligens, ense nudo, reliqua inermis, valla, bellicúmque apparatum, puluerem, globos, ipsásque machinas murales, sarta tecta conseruasset. Retrusus ergo leuiori Regiorum iactura in vrbem hostis, desiderati ex obsessis quinque, inter Lachesnaye. quos Lachenaius Brito nobilis, vir magni animi, bellóque expertus, qui nescio quo fato cum Catholicus esset Sectarijs se perduellibus immiscuerat. ex Neaumours. Regijs occisi octo, gregarij illi, si Neaumoursium eximis, præfecti cohortis legatum.

Eruptio hostis à porta falsa.

Sanlucani virtus extollitur.

Lachenaius occisus.

Secundùm obsidionem extructa pleraque tuendis vallis, & castris munimina, quibus nomen à Castrametatoribus inditum est, prout in eorum excu- Bassõpierre. bias coïncidebat opus: sic dicta Bassompetri, Mar- Themines. chionis Theminij, Sanlucani, Thermesij, aliorúm- S. Luc. Termes que munimina, seu admouẽdis propiùs in hostium propugnacula tormentis, seu immittendis in fossam hostilem vallis.

Munimina à Castrametatoribus nomen mutuantur.

Pridie Kalen. Iunij indefinenti disploſione concuſſa rotunda turris, ingénſque propugnaculum, quo Niortij porta tegebatur. Ad veſperam ab alba turri erumpit hoſtis, machiníſque muralibus, quibus hac parte turris pulſabatur tractis in foſſam, pulueri tormentario, magna Regiorum iactura ignem immiſerat, nî Crequius prætoriæ cohortis præfectus, quatuor legionariorum ordinibus validè obſtitiſſet; retractus in vrbem hoſtis, Regiorúmque non alia iactura, quàm Baronis Chatelereſij, qui glande traiectus occubuit.

Erumpit in Regios hoſtis. Niort. Crequi. *Chatelereſius occumbit.* Chatelieres.

Per idem tempus Baſſompetrus nuper à Rege, in Hiſpaniam pacandis Valtolinæ diſſidijs miſſus re infecta redijt. Verùm quando ſe Rex Galliæ bello huic extero conſilijs primùm, dehinc armis immiſcuit, diſtrictè hîc de illo quædam, præter propoſitum noſtrum, quod in vna Gallicæ Rebellionis deſcriptione verſatur.

Baſſompetrus à delegatione ſua redit.

Vallis Tolina, vulgo Valtolina, regio eſt ad CANINOS, à valle dicta; quia loco accliui ſita eſt; ſexaginta amilliarium eius longitudo, à lacu Comenſi, qui in Italia, ad Teriolenſem Comitatum, qui in Rhætia: vallem Aduas fluuius alluit, qui in Rhætiis iugis ortus, lacum Comeſem, qui Larius olim, ad Italiam ſubit; circumſtant montes aſperi vt plurimum inacceſſi. Circa Kal. Quint. ann. M. DC. XX. tacita Hiſpanorum factione, iugulati à Catholicis penè ad internecionem indigenæ in Caluini ſecta nouatores: opitulatus Dux à Feria vallis maximam partem ditioni Hiſpanorum ſubiecit, is ad ea tempora pro Philippo Rege Mediolani præfectum age-

Valtolina deſcriptio. Valtoline. Griſons. Comen. Italie. Cõté de Tirol. pays des Griſons. Ada, riuiere. *Hiſpani in eam factio.* Duc de Feric. Milan.

bat. Hinc postulati proditionis in patriam suam Catholici, quòd iam antè cum Hispano in eius ruinam ad ann. M. DC. XVII. fœdus inijssent. Catholici contrà, malè habitos à Rhætibus Valtolinos quere- bantur, confœderatos eorum esse, non subditos; Ioannem Episcopum Curiesem à Sectarijs destitutum, Archipresbyterum Sondrianum, Plantanos fratres, nobilésque Catholicorum plures, vno confœderationis cum Hispano prætextu patibulo affixos; prouinciam ab omni æuo Catholicam esse, neque posse sinè tyrannide, veterem indigenarum interuerti religionem. His moti Catholici, Robustello duce, vrbibus magna ex parte occupatis Sectarios iugulant. Ad hæc Rhæti arma capere, Venetorúmque ope exercitum in vallem inducere, committi plura hinc inde prælia, tentari obsidiones, Hispanus ad Mediolanensem ducatum valli adiacens opem inferre Catholicis, Senatus Venetus Caluinistis, illinc octo hominum, hinc quinque millia; illinc pro religione Catholica, hinc pro libertate depugnari. donec seu Catholicorum numerus, seu Dei, quod malim, prouidentia Rhætos vltra montes in pagos suos retrusit; libertas dehinc Hispano vendita, qui seu vallem transitui in Italiam, Germaniámque sibi commodam ratus, seu occludendi hàc Galliarum Regi in auitas Italiæ possessiones itineris animus, protectionis specie, prouinciam liberam occupauit; quasi satis non esset diuisam Italiam cum summo Pontifice, Venetis, Hetruriæ Duce, Sabaudo, minutulísque principibus alijs, possidere; nisi & in illam sibi facillimum prætextu religionis iter, hac parte

Grisons Valtolins. — *Valtolinorũ in Rhætos quæstus.*

Cotre. Sõdrio. Planta. Robustel. Grisons — *Se prouinciales Catholici in libertatem asserunt.*

Victores Valtolini Rhætos pellunt.

Hispani Valtolinũ occupantis animus.

ſterneret. ſtructa olim ad oram vallis, quà Mediolanum proſpectabat arx validiſſima, quæ nomen à Fidentio exſtruente mutuata, prodidit tunc primùm prẽcharam Hiſpano ditionem; capta dehinc potentioribus noui orbis aucupijs auara indigenarũ ingenia: per cuniculos diutiùs actum, donec aperto marte licuit affectare tyrannidem: neque improbatum Catholicorum facinus, qui non iniuſto religionis motu armati, excuſſere præpotens Sectariorum iugum; dignum laude propoſitum hominibus liberis, nî Hiſpanus, qui ſe religionis prætextu vbique inſinuat, liberam ſibi adſcripſiſſet prouinciam, quod vſqueadeò iniuſtum eſt, vt Rex Galliarum, quamquam duplici nomine Hiſpano fœderatus, aſſerendæ in libertatem prouinciæ exercitum iam inde inſtruxerit, qui Venetorum copijs accedentibus, longiora rerum alienarum occupatori diludia parat. at illud poſt confectam Sectariorum Rebellionem memorabimus infra, ſi progredimur.

Milan. Fuctes.

In Hiſpanum pro Vatolinis armata Gallia.

Laudatur Baſſompetri virtus.

Baſſompetrus ergò, quo tempore obſidebatur Engeriacum, legatione ſua defunctus gloriosè quidẽ at infeliciter, redijt; nec diu cùm caſtrametatoris prẽfectura donatus prodidit, non ſe minùs bello aptum, quàm amori, quæ fuerat vna olim in eius comitatem eorum poſtulatio, qui Martem Veneri amicum negant. plura de eo poſtmodùm, quibus bellica virtute, ſibi Galliæ Mareſcalli promerebitur gloriam.

Baſſom pierre.

CAPVT IX.

EPITOME.

Tremollius fidei ſacramentum ad Regis præſentiam renouat. humaniter à Rege excipitur. ab Aquitaniæ inferioris vrbibus delegatus ad Regem Maleretus, multa de obſequio adiicit. Boiſſei, & Forcæi mutuum odium Regi perutile. breuis apud Aquitanos Rebelles obedientia. Rex fanum Iuliani ſubit. Fecialis ad Soubiſium mittitur. Soubiſii reſponſum. irrita verberatio in aduersum ruinam. præſcriptus ordo excubiarum. Schombergus rem tormentariam felicius, quàm pecuniariam tractat. militum pietas ſupra fidem magna. Monachorum ad valla animus, & feruor. ſuppletur nouis delectibus acies. Crequius glande ad caput vulneratur.

La Trimoüille

NOCTE iam appetente, Tremollius, in cuius diuitijs, illuſtríque proſapia, labantis Sectę ſpes vna recumbebat, in prętorium admiſſus, abdicata Rupella, in hæc verba ſacramento ſolemni fidem firmauit: Non adeò ſe à proauorum virtute degenerem eſſe, vt poſthabita Regum maieſtate, fullonum imperijs ſubiacere velit, quorum libido impotens ſupremum hodie in Gallia affectat imperiũ; primorum non parum intereſſe, nec non Gallicæ nobilitatis opprimi in exordio naſcentis

Tremollius Regi exhibitus fidei ſacramentũ renouat.

Reipublicæ faſtum, quæ ſi quando legem dixiſſe Regi (quod abſit) fata inimica permiſerint; nihil eſſe nobiliori ſanguini ſperandum, ſuprà æqualem cum lixis, ſeruiſque conditionem: rem à ſe, nobilibúſque magna ex parte Gallis pleniùs agnitam, id efficere vt proſcripta Sectariorum Rebellio in ipſis Sectarijs habeat hoſtes, eò infenſos quò nota illis magè perduellia Comitiorum ſecreta. Ad hæc Rex, lætari ſe quòd Sectariorum in Gallia nobiliſſimus adforet; viſurum eum, qua feritate ſubditi Regem, qua Rex clementia ſubditos habeat; non actum in Sectarios, neque religionem eorum impetitam, quando cogi nemo poteſt vt credat; argumentis adhuc in eam Sectam, non armis actum, liberos in exercitu ſuo vtriuſque religionis modos, Leſdiguerij qui Sectarius ſit conſilio omnia geri, tertiámque ferè exercitus partem conſtare Sectarijs, quorum nemo, quam imponit Rupella oppreſſionem expoſtulet. His abundè ſuaſus Tremollius, ſacramento ſolemniùs firmauit fidem, nec peierauit poſtmodùm.

Regis reſponſum.

Tremollius Regi fidus.

La Trimouille.

His ita ex Regis animo geſtis, Maleretus Burdigalenſis prouinciæ nobilis poſtridie venit. eum fide & prudentia inter Sectarios clarum, pleraque Aquitaniæ inferioris municipia, impellente Pardaliano Boiſſæo, abdicandæ omnium nomine Rebellioni ad Regem miſerant. non diſplicuit Regi delegatio; at quò factum tot Sectarias vrbes, Regis eodem tempore imperia gratis ſubijſſe diſtrictè memoremus.

Maleretus ad Regem delegatus ab vrbibus Aquitaniæ.

Maleret Bourdelois.

Pardaillan de Boiſſe.

Dictum ſupra ad Comitiorum regulas, inferiorem

Basse Guiéne Boisse. rem Aquitaniam, Comitiali rescripto fuisse cum omni imperio Forcæo delatam. Boissæus vir sanguine illustris & animo, eius Legatus, quod supra omissum, renuntiatus vix potuit concoquere iniuriam, quam sibi nihil Forcæo inferiori illatam primùm questus, prodidit demùm in prouincia fortiorem se, quàm vt Benarnij proprætori Arpinati in Aquitania nouo postponi debuisset. Obortis appositè Imperatorem inter & Legatum tacitis odijs iniri secreta inter Comestabilem & Boissæum pacta de vrbibus Aquitaniæ in obsequiū reuocandis, stipulanti fidem ille dare, numerata pecunia an vltrò impellente obsequio, incertum. nihil moratus Boissæus quò nihil auctoritatis Forcæo in prouincia esset, prouincialem Synodum ad Fanum Fidei indicit (ea vrbs munitissima, cuius ipse præfectus erat) coïre Sectariarum vrbium Oratores, proponi illis Regi debitam fidem, commercij, conscientiarum, vitæ in obsequio libertatem, iniqua Comitiorum imperia, nutantem eorum ad Engeriacos in primo conatu potētiam, Edictum quo libertas conscientiæ data, in fide remanentibus, nihil hoc bello in religionem, vnam peti Rebellionis audaciam. His plura addita, quibus pridie Kal. Iun. solemni sacramento, sancita Oratorum, vrbium nomine fide, Maleretus ad Regem delegatur, qui eius genibus prouolutus obsequium Aquitaniæ inferioris obtulit, his ferme verbis.

Boissæus Forcæi se Legatum indignatur.

Sainctes Foy.

Prouincialem Synodum ad Fanum Fidei indicit.

S. Iean d'Angely.

Suadet præstādum Regi obsequium.

Maleretus ad Regem delegatur.

Eos qui in Aquitania inferiori Religionem profitentur, quam reformatam aiunt, ad Fanum Fidei à Boissæo conuocatos recèns, adhibito iureiurando

Maleretі ad Regem oratio suppltex.

in id communibus votis conueniſſe, vt proſcripta illegitima Comitiorum auctoritas Regiæ locum daret; lectum ſe, qui omnium nomine ad ſacram Regis ſui præſentiam, Rebellionem in obſequio poneret. optatum vehementiùs ab ijs, quorum nomine aderat, Regi qui Dei imago ſit, id eſſe poſſe cum Deo commune, vt ad cordis intima tacito mẽtis intellectu penetraret; videndus tunc liliorum ea puritate in reformatorum cordibus refloreſcens candor, vt etiamnum ad gloriam ſpectare videatur Rebelles eos aliquando fuiſſe. Rebellio felix, quam tanta fides diluat: Verùm quando id ſibi Deus peculiare adſcripſit, neque hominibus datum vt penetratione intima, cordis conſcij fiant; lectum ſe qui ſinè dolo ſecretum aperiret. nihil habere Aquitanos reformatos in mente, quàm cæcam ad Regis imperia obedientiam; lætos ſupra quàm credi poſſit, ſi datur ptoprio ſanguine fidem obſignare: æmulatoriè apud eos actum, coleréne ſatius foret, an adamare: pro LVDOVICO amorem, qui deliciæ orbis Gallici; pro Rege cultum, glorioſa in eorum animis altercatione dimicaſſe. non improbanda ſi quæ ad id temporis ex æquo ab illis geſta, excuſanda ad quæ Comitiorum factio præpotens incautos adhuc adegiſſet. Si manſuetè agitur, Rebellionem Galliæ vniuerſam, Aquitanicarum vrbium exemplo, poſituram in obſequio arma, ſeculíque amœnitatem aurei, ad LVDOVICI tempora redituram. Id ſperare à manſuetiſſimo Rege, vrbes religionis reformatæ Aquitanicas, eius ſinè conditione imperijs addictas, viueret, triumpharet, & par-

ceret, felix, victor, & clemens.

Ad ea Rex diffusus lętitia, grata sibi Sectariorum Aquitaniæ vota, neque futurum se exactæ posthàc Rebellionis memorem, si promissis stetur; vno ordine habendos à se Catholicos, & Sectarios, nî pernicioſa Rebellio intercedit. His Maleretus dimissus est. maior ea sinè prælio victoria quàm credi possit, vrbes quippe viginti, aut circa, munitæ omnes, nobilissimo sanguini pepercerant, qui earum dehinc obsidionibus effundetur: at breuior victoria fuit, studijs enim popularibus parta citè, ni vis maior obsistit, ijsdem studijs citiùs dilabuntur. sed hæc postmodum. redeamus ad Engeriacos.

Regis Maleteto responsum.

Maleret.

Breuis vrbiũ Aquitanicarum obedientia.

Iam in medium inclinabat dies, cùm Rex, quamquam cœlo intolerandis æstiui solis caloribus infesto, ad fanum Iuliani, quarto circa ab vrbe lapide venit: ibi mittendi ad Soubisium Fecialis, qui dedi-tionem à Rege iuberet, consiliũ initum. ille in sago violaceo, lilijs auro distinctis variato, pileoloq; ad ritus antiquos serico, nobilibus quindecim stipatus præmisso tubicine muris succedit: rogatus ab hoste quid vellet? sibi rem cum Soubisio dixit, adforet expeditè; Soubisius accurrere dicto citiùs, sequi nobilium expedita manus, cùm ad eius præsentiam Fecialis; TE BENIAMIN ROHANÆE COMPELLO: REX TIBI, MIHIQVE SVPREMVS DOMINVS, IVBET DEDI VRBEM, QVAM NVLLA CAVSA DETINES. SI NEGAS, TE MAIESTATIS REVM DENVNTIO, STIRPEM IGNOBILEM, BONA FISCO ADDICTA, DOMOS SOLO ÆQVATAS. Ad hæc Soubisius militem se in vrbe

Sainct Iulien. Soubise

Rex ad Fanum Iulianense venit.

Missus à Rege ad Soubisium Fecialis.

Districtè de officio monet. libera dicere, non præfectum; plura parantem, sistere iubet Fecialis, &; Quæte, inquit, superbia habet homuncio impudens, qui operto sic capite Regem

Increpat impudentiã compellas. exhibe te officio tuo, si quid habes ingenui.

Eum Altifontanus excusat. Ad hæc Altifontanus, cohortis præsidiariæ in Hautefontaine. vrbe præfectus, excusandum dicere Soubisium, si nullam passus à Rege obsidionem, ritum ignorabat, quo excipiendus Regius Fecialis. Habito dehinc districtè consilio Soubisius aperto in hæc verba capite respondere: Se à Comitijs Rupellanis præfectum vrbi, non posse parere imperio, nec minùs ideò Regem colere, cui sit ad reliqua omnia addictissimus: his dictis, rogatus Fecialis sisteret, interea dum scripto respõsum Soubisius exarabat, in hæc verba.

Exaratum scripto Soubisii responsum. EGO BENIAMIN ROHANÆVS ME SVBDITVM REGIS, SERVVMQVE PROFITEOR: ET, SI IVSSVS NON APERIO VRBIS PORTAS POTESTATIS DEFECTVS EST NON VOLVNTATIS. Ad vesperam, petitis à verberatione inducijs, nox hinc inde in quiete exacta est. donec ad primam lucem redintegrata à Regijs verberatio, loco editiori tormentis sitis, vnde minùs sternebantur munimina extra vrbem, quàm vrbana

Verberatio in ædium ruinam. ædificia, vt nihil quieti, ne intra quidem triclinia, aut cubicula interiora superesset: neque propterea obsessi animum despondebant, aut frangebantur quò minùs seu sponte, seu exemplo, quæ sui muneris erant quisque impigrè obirent: aiunt quippe qui

Parum vtilis illa. militiam ex arte norunt, terrori magè id verberationum genus, quàm damno esse, quò fit vt terricu-

lamentis eiusmodi assueti obsessi, si diu sic verberantur, ludibrio habeant, quod timuere. secùs cùm munimenta primùm disijciuntur, dehinc enim denudati obsessi aut oppugnantur facilè, aut vulneribus miserè intereunt.

Quia tamen spe deditionis, quæ sperabatur in dies, nondum distributa fuerant militiæ munia; iussus à Rege Comestabilis, quò ex arte omnia fierent verberationum indicere modos, vallorum lineas quà tutò ducerentur designare, stationes diuidere, ceteráque id genus, quæ eius muneris erant. dehinc, militiæ præscriptus ordo in hanc formam.

Datur omnium directio Comestabilis.

Brissac. Praslin. La Tour blâche & grise. Trenel. Crequi. Bassom pierre. S. Luc. Themines Mareschaux de Câp. Lestelle Fuguieres. Aides. Joinuille. Chaune S. Europe. Caniot. Termes Dauriac Roche. foucaud. Contenant Maresc de Câp. Le Maine. Machaud. Aides.

Brissacus, & Praslinius vallis, quæ in turres Albã, & Cinericiam ducentur, vt & verberationibus, hac parte præerunt.

Ordo in obstione seruandus.

Ad verberationem in turrem albam.

Trenellius, Crequius, Bassompetrus, Sanlucanus, Theminius, ad eas verberationes, & valla Cstrametatores erunt. Lestellus, illis & Fuguierus in subsidium erunt.

Princeps Ioinuillius, & Maresçallus Chaunius ad verberationes & valla Sancti Eutropij, turrísque Caniotæ succeßiuè imperabunt, Cstrametatoribus Termesio, Auriaco, Rupefulcaudio, Contenantio; quibus Maynius, & Machaudus vicißim aderunt. Cstrametatores exactis ad solis ortum excubijs, valla sua diligenter obibunt; Regi vbi primùm à somno experrectus renuntiaturi, quid secundùm eorum excubias tentatum ab hoste, quid à Regijs gestum, quò progressus labor.

Ad valla S. Eutropij.

Regiæ cohors custodiæ, Nauarræáque, ad Albæ turris valla excubias vicißim agent, hoc ordine, vt

Agendæ ñ excubiarũ ordo.

prætoriæ, quæ numerosior est, duodecim ordines, post exactas ad valla excubias, ordinibus totidem succedent, quos demùm post XXIV. horas cohors Nauarræa dimittet. Regimẽt des Gardes, & de Nauarre.

Cohortes Pedemontij, Campaniæ, Normanniæ, Bellimontis ad aliam aggressionem se inuicem alleuabunt. Piedmont. Champaigne. Normãdie. Beaumont.

Magnus rei tormentariæ Magister verberationibus præerit, nullo obstante.

Sapiens de omnibus monendum Regem.

Quater in die monebitur Rex, quæ gesta, quæ gerenda à suis, quæ tentata, quæ timenda ab obsessis; scilicet summo mane, circa prandij horam, tertia, & decima à meridie.

Ad verberationes singulas, tormentorum præfectus Legatos statuet, quibus Marescalli Galliæ, & Castrametatores legem dicent.

Bassompetrus valis vimineis terra cumulandis, robustiores Heluetiorum eliget, qui numerato pretio, munimentis hostium tormenta admouebunt. Suisses.

Legionarij, quibus cauandi valli munus incubuerit supra militare stipendium, iuxta periculi aleã, quam ad laborem præscriptum subierint, minori vel maiori ex periculo pecunia dimittentur.

At quia deficiente ære pessum ire militiæ leges necessum est, neque præfectis milites vi cohibere datur, nisi post venditam stipendio libertatem; iussus Schombergus Comes ad ea tempora quæstor, eam diligentiam ærario adhibere, quæ alendo corpori exercitus immenso satis esset: ille bello magis, quàm rationibus aptus, munia duo dispari fato obijt: rationes tractauit infeliciter, hinc militum

Schombergus rempecuniariam & tormentariam dispari fato tractauit. Schomberg.

queſtus; præfecturam tormentorum maiorem gloriosè, hinc decus illi, & ſalus; compenſata, vt aiunt, malè habiti ærarij pœna, cum ea, quam bello ſibi promeruerat Regis gratia. Indictæ denium preces publicæ, quæ ad ſingulas excubiarum mutationes ab ijs, qui ſe ad valla proximo iam applicabant periculo haberentur. digna res eſt, quam poſteritas ſciat; valla ſubituri ſtationarij, ne incautos mors interciperet, prouoluti per manipulos ad Sacerdotum genua abdicabant in Sacramento penitentiæ noxas, hinc loco vaſtiſſimo ſiſtebantur, vnde habitis diſtrictè precibus, ſignis expanſis tympaníſque ſonantibus ibant ad periculum alacres, vbi neque ſolatia deerant, contubernalibus ipſis in vallo Monachis, Ieſuitis maximè, quorum hoc bello zelus ſupra fidem magnus, dignus eſt qui laudetur.

Militum Regiorum hoc bello pietas.

Intereà nouis delectibus augebatur exercitus, ſupráque nobiles pleroſque, qui vndique aduentabant, Louſierij, Chatelieri-bourloti, San-Viuiani cohortes, quæ tribus hominum millibus conſtabant exercitui in ſupplementum aſcriptu. his copijs exercitus fortior, muris ſenſim ſinè iactura ſuccedebat, dum opere aſſiduo valla ad munimenta hoſtium ducta tegebant militem. nec deerat interim officio Rhonius, magnus ad eam obſidionem tormentorum præfectus; quinimò diſiectis à turri rotunda ad portam Niortij munimentis omnibus, indefinéti diſploſione apertas vrbis domos ſinè obſtaculo quatiebat, vnde ruina breui vaſtiſſima: at quaſſata oppidani reficere, patefacta munimina aggeribus obſtruere, nouúmq; aſſeribus, trabibúſque

Nouis delectibus ſuppletur exercitus.

Louſieres. Chatelier-bourlot S. Viuien.

La tour ronde. Porte deNiort

inter se compactis murum ducere, quem palea & limo referciebat agmen feminarum, reparandis ruinis incumbens. Crequius dum vallis producendis, vimineisque dolijs statuendis intentus huc illuc discurrit, sclopeti ictu ad caput vulneratur, vnde diu vitam in periculo habuit, donec maximo omnium applausu cicatrice vulnus obductum. Crequi.

CAPVT X.

EPITOME.

Ad Sancti Eutropii valla Villandrius glande traiicitur. Baro Valiacus vulneratur. Cohortem magnis facinoribus debitam Stissacus ducit. sibi Rex inter æstus incommoda medio prato tabernaculum statuit. producuntur valla. Lousertus erumpentem hostem retrudit strenuè. infelix in turrem Cantotam cuniculus; occisi hîc plures, plures vulnerati. occupatur à Regijs agger vnde antè deiecti. Altifontani iactura obsessis grauis deuoluuntur in fossæ imum Lencherus & Rochus vulnerantur Valeta, & Paluaus. Rex se vltrò periculo obiicit. Puibernierum inter & Chatelierum amicos colloquia. præbentur à Soubisio Comestabili literæ. proditorie in Zametum & alios actum. Mommartinus ire & redire deditionis causa. Regis omnia placito linqui. in formulam sacramento adigi nobiles, per turmas. adiecta dehinc eorum nomina. præscriptus egressus & ingressus ordo in plura capita. Soubisius Regi exhibitus paucis agit; Rex item paucis. Cardinalis Guisius apud Santones

Santones exanthemate obit. de eo, Guistorúmque virtute pleraque. recensitus occisorum secundùm obsidionem hinc inde numerus.

Crequ.

NOBILIBVS ad valla Sancti Eutropij æmulatorie secundùm excubias, dimicantibus sæpius sauciati, aut cæsi pleríque, quorum iactura grauior; inter eos Villandrius

Villandry. tractandis olim peritissimus armis lethali glande traiectus magno sui desiderio relicto occubuit, Ba-

Villādrius occiditur.

Baro Valiacus vulneratur.

Barō de Valiac. ro Valiacus ducendo vallo distentus, ad brachium vulneratur, quamquam leuiter, glande vix pellem

astissac. extimam delibante. Nec parcebat labori Stissacus, cui ea parte producendi valli munus datum; floridam ille cohortem duxerat, quæ æstus, laborísque patiens, plura dehinc gloriosè patrabit vt in tempore memorabimus. Quia tamen seu frequentibus hostium eruptionibus, seu Regiorum ignauiâ protelabatur in dies deditio: Rex, quò lubentior miles æstus subiret incommoda, sibi medio prato tabernaculum statuit, vbi infestum sole ardentiore cœlum passus diu, vltrò legionarios impulit ad laborem: orbem sol vnus illustrat, exercitum vnus imperator: nobiles, ipsíque, mirabile dictu, Principes, vbi Regem sub dio ad munia militaria distentum vident, accurrere turmatim ad valla, gloriosáque æmulatione palis, & ligonibus agere; terra vbique pertinaci labore effossa, cumulata humo viriinea vasa, gesta demum ab ijs quæcumque conductitiam operam sapiunt, neque conatus irritus: ea enim

Stissacus cohortem ducit.

Regis in prato tabernaculū.

Nobiles, ipsíque Principes valla cauant.

Productum opus.

diligentia productum vallum, vt medio circiter Iunio, in fossam hostium inductus miles muro succesſerit. Louſierij ad Talliaburgi metationem lau-

Louſierius ſtrenuè agit

Louſieres.

datus animus, qui erumpentes in vasa viminea, quæ propiùs induxerat hostes, enſe vno, reliqua inermis retrusit in fossam, vnde grauiori damno affecti, nihil postmodùm extra muros quod gloriam saperet tentare ausi sunt. Actum diu hinc inde verberationibus, leuiori damno: donec in turris Caniotæ munimen extimum, indictus, quo nec maior, nec profundior antè cuniculus: nec mora subterraneos specus assiduis operibus fodi: iámque ignis in proximo erat vt submitteretur, cùm turmatim accurrêre nobiles ad OCCASIONEMS ita tunc appellitabant quælibet belli pericula. Rex nobilioris sanguinis innata sibi humanitate parcus, iubere abcederent à vallis procul primores, nobiléſque; delectu dehinc habito vocari, præstitutóque aggressionis ordine post immissum cuniculo ignem, præmitti primipilum, qui in leuiori manipulo agnouit propiùs ruinam editam, illi à tergo aderat Guitautus centurio, quem sequuti acriter Baro Crius, Lauardinus, Fuxensis Rabatus, Marchio Roulliacus, Sanchomondius, Valancæus eques, Estiorsius, Desplanus, Meynius, Boyerus; ibi conatu irrito pugnatum acriter diúq; ducta quippe interiùs, fossa, aggeribúsque obstructa via, indefesso ab obsessis labore pugnatum; Regijs infesta omnia erant, præruptus agger, vbi dolia ex arte disposita præciſorium munimentum extruxerant, terra item sabulosa, quæ recèns interiecta dissiliens ponebat in lubrico vesti-

Indicitur in turrem Caniotam cuniculus.

Pulueri ad cuniculum inditus ignis.

Præmissus in ruinam primipilus.

Sequuti plerique nobilium.

Illis infesta omnia.

Guitaut De Cry. Lauardin. Rabat. Roüillac. Sainct Chomond. Valacé. Destiors Desplã. Le Maine. Boyer.

gia dimicantium, hostium numerus qui ad eam aggressionem is fuit, vt distentos oppugnationi Regios, trecenti hastati miro ordine vltrò adorti magna iactura in fugam egerint. desiderati hoc prælio Baro Crius & Lauardinus, sauciati Estiorsius; qui infortunatè proiectam in Regios ollam, resina, pice, oleóque confertam vultu excepit, quem inter cruciatus Græca luctuosè flamma depasta est, Sanct Chaumondus, Roüillacus, Rabatus quamquam hi leuiter: nusquam maiore vi oppugnatio facta, nusquam maiore defensorum virtute repulsa: crudele imprimis fuit artificiosorũ igniũ ab hoste missorum spectaculum, vt totus ille locus in quo pugnabatur è lõginquo ardere videretur; luctuosa erat varia peste pereuntium facies, cùm alij igne correpti, horribili mortis genere conflagrarent, alij ex alto deiecti capite illiso comminuerentur, alij sclopetorum ac tormentorum ictibus discerperentur, quorum capita, ac membra à corpore diuulsa toto aëre circumuolare cernebantur.

Regii in fugam acti.

De Cry. Lauardin. Estiors.

Vulnerati nobiles plerique.

Sainct-Chomond.

Artificiosi ignes magna ab hostibus copia emissi.

Post prandium repulsam passi nobiles statuunt, noua in aggerem oppugnatione, sibi eo loco stationem parare quo deiecti, Pigeoleto Campanicæ cohortis Legato primario, viro experti negotium datum, ille delectu suorum habito, admissis, qui se vltrò offerebant Rabato, & Roüillaco, in hostem proruit; firmandæ nobiles stationi dolia conferunt, pugnáque adortus hostis improuisa, post prælium leue in fugam rapitur: hìc magno sectariorum mœrore occubuere Altifontanus Castrametator, & Nieulius centurio, quorum ille consilio potens, &

Pigeolet Lieutenant Coronel. Rabat. Rouillac. Hautefontaine. Nieulieu.

Fugati à clausuris suis Rebelles.

Occisi Altifontanus & Nieulius.

auctoritate regebat oppidanorum animos; vnde nemo ambigebat, quin subsequuta statim deditio, nisi inter obscura noctis illi parentatum, communique dehinc rumore sparsum leuiter ad tibiam vulneratum, stare non posse in vestigio. vbi mirari liceat, quid vnius etiam capitis euulgata fama iure vel iniuriâ possit, cuius opinione plerumque citra virtutem, ducitur vulgus. Exin gesta segniùs ab hoste omnia, dimicatum ignauiùs, extruendisque intùs nouis aggeribus, interea dum veteres occupabantur lentiùs incubatum: iam frangebatur vigilijs, dato vix noctis vnius in quietem diludio, rarescebat crebris oppugnationibus miles, aëréque ad æstiuum solem exasperato, pars siti languebat, pars, hausta affatim gelidâ, profluuium ventris patiebatur, vnde communis lues. Eò itaque deductis rebus, vt neque vltrò aggredi animus, nec propulsandi diutiùs strenuos aggressores facultas esset, de deditione cogitari cœpit, inque eam breui conclusum, nî postridie Rupellâ auxilium adforet.

Altifontanus in vrbe prepotens.

Fracti belli incommodis obsessi.

De deditione cogitatur.

Ducto ad fossam hostium vallo supererat in eam deuolui milites, stationi parandæ: atenim difficile opus, quippe fossa vt profundissima erat, ita præstabat descensum difficilem & periculosum. Espernonius, qui tunc fortè ab expeditione Rupellana aduenerat, eius sententiæ fuit, vt dispositis in accliue fossarum postibus, sensim miles in imum dilapsus dolia secum, saccósque humo refertos traheret, claustro iuxta murum struendo. assensere Prasli-nus, Bassompetrus, Sanlucanus, & Theminius ad eam oppugnationem Castrametatores, quorum

Immittendi in fossam vrbis militis consilium capitur Espernonio auctore.

Espernon.

Prasli-nus. Bassõ-pierre. S. Luc. Themi-nes.

auctoritate rem geri par erat. nusquam periculosiùs compositâ statio. inducta in pluteum manus armata Lenchero duce, colligatis ad machinam funibus in imum deuoluitur, sclopetarij decem, hastati totidem, primipili duo, cunicularij duodecim, palis & ligonibus fossam subiere; sequutus ijsdem ordine & numero Rochus primipilus maior. Stabant hinc turris Alba, illinc Cinericia, vnde displosione continua infestabantur Regij; neque tormentis disijci poterant, nisi obruerentur ruina ad earum radices manipuli; impigrè stationibus parandis vtrimque actum, ibi Lencherus, hîc Rochus ducebant cespite tigníque murum, cùm eo demum glande traiecto lethaliter, quod residui erat muneris soli Lenchero incubuit. Fauolesius Castrametatorum Legatus, Brillemontius, & Fontanus desiderati, Valeta Espernonij filius, primus in Gallia legionum tribunus, vt & Baro Palüaüs primus item Regis tricliniarius fauciati, ille leuiùs, hic periculosè ad caput.

Descensus in fossam forma.

Lencherus & Rochus descendunt.

Rochus occiditur.

Marchio Valeta, Baroque Palüaüs vulnerati.

Intereà Rex huc illuc ad imperia discurrebat, propiúsque hostium munimentis aduoluebatur, cùm traiectus illi ad latus miles monuit præsentis periculi; at neque minùs ideò progrediebatur, nisi obstitissent præfecti militiæ; precibus primùm, dehinc vbi irritæ illæ, amica vi carissimum Galliæ caput periculo eximentes. Abiturus, turrim Albam diutiùs verberari inhibuit, quia ægrè iam fundamentis consistens ruinam minabatur, quæ sitam in fossa suorum stationem obruebat, vt supra dictum.

Rex vltrò ad periculũ pergit.

Verberationem in turrim Albam quare inhibuerit.

Vix hastæ longitudo dirimebat obsessos à Regijs, cùm Puibernierus cohortis in vrbe præfectus, dato

Roc Sergent maiour. La tour blãche. Grise. Fauoles Brillemont. Fõtaine La Valete. Palüaüi. Puibernier.

Puibernierus Chatelierii rogat.

habendi colloquij signo, sibi rem esse cum Chatelliero-bourloto dixit; is illi notus, viciniáque prædiorum multis abhinc annis præcarus erat. adesse Chatelierus, & num se intercessore in Regis gratiam redire vellet vltrò flagitare? Puibernierus nihil dum sibi cum Rege, vnum ab amico esse, quod rogaret: ad hæc Chatelierus salua fide, polliceri vltrò quæcumque peterentur: Puibernierus orare, vt exactæ, viuentísque etiamnùm inter arma amicitiæ memor, vxorem, & natos, quos non longè ab vrbe in Castro habet, protegat ab armorum iniurijs, futurum se in gratiam accepti beneficij mancipatum ad omnia. Chatelierus ad hæc dare fidem, neque aliam collatæ gratiæ remunerationem reposcere ab amico, quàm vt reuocata ruinæ præsentis memoria eximat ab imminenti periculo carum sibi caput, dolere se, quòd cui multis nominibus deuinctus est, quémque præcarum habet, certissimo excidio implicitum, videat Rebellioni victimam cadere: quò protelabatur deditio magis, eò acriùs Regis iracundiam concitari, spémque salutis effugere. Puibernierus tentaturum se ad deditionem omnia, si quid in vrbe valet.

Chastelieres Bourlot.

Habentur inter eos colloquia.

Chatelierus Puibernierum hortatur.

Egreditur tubicen præbendis Luynæo literis.

Inter hæc, audito ad munimenta hostium tubæ clangore, quæsitum à Zameto Castrametatore, quid peteretur? tubicē ad hæc se ad ruinam exhibēs, commissas sibi à Soubisio literas, quas Luinæo redderet, si commeatus dabatur paratum se iussa exequi. acceptæ literæ Comestabili dehinc redditæ sunt, tractandæ deditionis causa, an dolo actum id, incertum: quippe dum proloquebatur tubicē egressis ad oram

Zamet.

valli Zameto, Roüillaco, Chatelieró, præfectíſque cohortis Picardiæ pluribus, collimatur in eum locum machina, cui ſtatim à re confecta inditus ignis parum abfuit, quin certo ictu diſcerperet incautos, quos excuſſus agger operuit humo. *In Zametũ ab obſeſſis perfide actum.*

Ad diui Ioannis peruigilium, qui dies eſt toto orbe celebris, excitati à Regijs in foſſa Fani Ioannis lætitiæ ignes, ſolemníque cantu loco gratiſſimo feſtum celebratum. Redditæ dehinc Comeſtabili à Soubiſio litteræ, quibus ſi Oratori liberè commeare dabatur, ſubmonebat habere ſe, quod Regi communicaret. re in conſilium deducta, placuit commeatum dari. Soubiſius Mommartinum mittere, qui de deditione cum Luynæo paciſceretur; at irrita delegatio, quippe Comitiorum auctoritate rem geri petens Regiæ dignitatis Orator expers, hoc reſponſo, dimiſſus eſt; NOLLE REGEM SVBDITOS SECVM HABERE PACIS AVT BELLI DIRIBITORES. Ad hæc Soubiſius vnam in deditione ſalutem ſtatueñs, remittere Mommartinum: verùm quia indecoras Regi conditiones proponebat, iterum dimiſſus, hoc addito, ſi protelaretur extra craſtinum deditio, nullam ſupereſſe ſalutis expediendæ rationem. Poſtera die, paciſcendi facultate ad libitum cõceſſa, adfuit Mõmartinus quem nobiles duo, municipiíq; rectores ſtipabant: at neque minùs ideò propoſitæ conditiones negatæ in pactum deducendæ, ſalutem ſubditorum in Regis clementia ſitam, dedant ſe totos illi, aut patiantur penitus expugnari, foſſis iam, muris, ipsíſque propugnaculis occupatis; nihil noxijs grauius eſt, quàm eorum arbitrio lin-

Commeatũ Soubiſius ad deditionem petit.

Mommartin.

Mommartinus ab eo miſſus remittitur.

Soubiſe

Negatur in conditiones deducenda deditio.

Omnia Regis arbitrio linquuntur.

qui, in quos deliquerunt, nullo tamen inter spem & metum, vna Regis misericordia medio, in eam tandem laxis habenis itum: quamquam diutina fuit Mommartini, Laudrierij Rupellæ Senescalli, Consulúmque altercatio. petebantur conditiones iustæ, quibus tot nobiles obsessa vrbe cederent, neque desperatam adeò salutem, quin protelari adhuc vltra mensem obsidio posset. Regi interim timenda dissidia, quæ in Pictonibus, Aquitania, Narbonensi Gallia, alibíque passim tacitis Secta odijs fouere poterat. constare caro iacturam temporis, Regi maximè, cuius vna præsentia omnia pacata neque nouum esse Gallo Regi deditas pactis condicionibus à subditis vrbes, reuocanda in memoriam vetera, nouáque Galliæ monimenta, quibus toties cum subditis Reges deditionum pacta subscripsisse feruntur, quoties bello ciuili actum. Luinæus contrà. Reges inter reliquos mortales, solos esse qui exemplis non viuant: visum olim ex necessitate salutis in conditiones ire, quas salus eadem hodie neget, ita rerum habere vices, quas continua syderum cœlíque mutatio volvit, vt mutentur & ipsæ ex nouis. primam hanc à bello denuntiato obsidionem, futuram reliquarum typum; si propulsando obsidio præsidij satis in vrbe sua statuebant, patêre regressum, rebúsque in integro adhuc, posse eos abcedere. at si contrà (quod nemo ambigat, nisi insipiens, aut vltrò perire volens) eò Regia arma virtus, fortunáque prouexit, vt post triduum aut oppugnatio violenta, aut reste ad collum deditio sperari debeat, quid malùm! deditionis ab ijs pacta posci, qui si hodie

Mommartin. Laudriere Senescal de la Rochelle.

Conditiones deditionis petentiũ rationes.

Eas negantium argumenta.

si hodie fugiunt, cras non effugient? Regem vti fortunâ suâ, imò & iure, dum arbitrio suo sinè cõditione subditos subesse iubet, non aliàs subditos, obsessos ex re infortunio suo vsuros, si ad eius genua prouoluti iras deprecẽtur. Vno verbo vnam hîc de honore controuersiam esse, saluis alioquin, si quid ipse apud Regem precibus valet, oppidanorum vita, bonis, & libertate. non posse sinè iniuria subditos cum Rege suo de gloria disceptare. His aut similibus persuasi Oratores, paratos se ad iussa dicunt, quando res cum Rege, qui IVSTI hinc sibi nomen promereatur, quòd omnibus ex æquo ius reddat; sperare se iustis conditionibus abituros, qui profligato gratis honore suo, Regijs vltrò trophæis adijciant munitissimæ vrbis spolia, & manubias. Conuocatum dehinc arctius Consilium, quo Regis super deditione placitum scripto exaratum, in hanc formulam.

Subeunt sinè conditione imperia.

SVPER DEDITIONE FANI Ioannis Engeriacorum Regis placitum.

Non ea Regi mens, vt pacta hîc cum subditis ineat: obsessis tamen, precibus enixis eius iras deprecantibus, ea conditione parcit, vt venia exactæ Rebellionis humiliter petita, sacramento solemni in obsequium adigantur, fidémque astringant, numquam se in Regem prætextu quolibet castra deinceps moturos: quæ si ita habuerint, vitæ, bonorum, conscientiæque libertas promissa toties, nouasi opus pollicitatione renouabitur. si cui abcedendi

Condiciones deditionis à Rege iuxta placitum conceſſæ.

animus, dabitur illi commeatus; reliqua Regis arbitrio ſtabunt.

Poſtera die Laudrierus Regi exhibitus, ad genua prouoluitur ſupplex, eiúſque clementiam inuocans, non dubitare ſe, inquit, quin Engeriaci, ſi cum illis ex æquo agitur, ſuffigi patibulo debeant, qui officij parum memores Dei viuētis imagini Regi maximo reſiſtere auſi. Plura præfatum, Rex compoſito ad manſuetudinem vultu gratè excipit, futurúmque ſe poſthàc rebellionis Engeriacorū immemorem, ſi proniori dehinc obſequio diluetur crimen, vnóque habendos ordine Engeriacos cum reliquis Gallis, ſi promiſſis ſtatur.

Regis reſponſum.

Formula præſtiti ab Oratoribus ſacramenti.

Iuratum dehinc omnium nomine ab Oratoribus in hæc verba.

Nos ſubſcripti Oratores coram Deo in fide promittimus perpetuum Regi obſequium, abdicatíſque quibuſlibet vnionibus, ſocietatibus, confœderationibus, quæ factionem ſapiunt, numquam nos arma in eum conuerſuros, actum in caſtris, ante Engeriaci fanum 25. Iun. 1621. OBSIGNATI.

MONS-MARTINVS.	*Nobiles.*	Mon-martin.
LAVDRIERVS.		Laudriere.
LABAGAVDIERVS.		Labagaudiere.
MASVRÆVS.	*Municipales.*	Mazure.
GRENONVS.		Grenō.

Adacta dehinc ſacramento nobilium fides, per turmas, quo in vrbe militauerant ordine: Laudrierus qui pleroſque ſecum nobiles in vrbem induxe-

rat prædictum cum ijs ſacramentum renouauit, obſignati dehinc.

Laudrierus.	*Laudriere.*
Renatus Talanſacus.	*René de Talanſac.*
Ludou. Regnordus.	*Louys Regnort.*
Carol. Rabionus.	*Charles Rabion.*
Carol. Boufflancus.	*Charles Boufflanc.*
Iacob. Bernardus.	*Iacques Bernard.*
Iacob. Sallignæus.	*Jac. de Saligné.*
Ioan. Gueſdonus.	*Jean Gueſdon.*
Ioan. Artiganouæus.	*Iean Artiganoue.*
Frouartus.	*Frouart.*
Briſſinus.	*Briſſin.*
F. Girardierus.	*Girardiere.*
I. Mercator.	*I. Marchant.*
Loudelierus.	*Loudeliere.*
Viaillius.	*Viaille.*
Veterouineus.	*Vieille-vigne.*
Ægidius Couortus.	*Gilles Couort.*
Gabr. Michotus.	*Gabriel Michot.*
A Stipite.	*De Souche.*
Marcaderæus.	*Marcadere.*
Marmandus.	*Marmande.*
Iarrounierus.	*Iarrouniere.*
Dubelleryus.	*Dubellerye.*

Creſſonierus dehinc cum manipulo Nobilium ſuo.

OBSIGNATI.

Creſſonierus.	*Creſſoniere.*
Boublanus.	*Boublan.*

Buſcouillanus.	*La Ville de Bois.*
Gardæus.	*La Garde.*
Præpoſitus.	*Preuoſt.*
Caſtrarſæus.	*Chaſteau-bruſlé.*
Crucigalerus.	*Croix-Chapeau.*
A Sancto Fulgentio.	*Sainct Fulgent.*
Soulletæus.	*Soullete.*
Cacaudierus.	*Cacaudiere.*
Campiflorus.	*Champ Fleuri.*
Coutebieræus.	*Coutebiere.*
Richardierus.	*La Richardiere.*
Breullius.	*Breuil.*
Paruifeudius.	*Le petit fief.*
Robertierus.	*Larobertiere.*
Trignius.	*Le Treigny.*
Boirragonus.	*Boirragon.*
Courradæus.	*La Courrade.*
Belliviſus.	*Belle veuë.*
Valadus.	*Laualade.*
Sognonus.	*Sognon.*
Seudræus.	*Seudre.*
Siluæbraſſanus.	*Boisbraſſes.*
Vallæus pro me & tribus filijs.	*Laualee pour moy & mes trois enfans.*
Rolliereus.	*Rolliere.*
A Sancto Hilario.	*S. Hilaire.*
Grollierus.	*Grolliere.*
Cultræus.	*Des Couſteaux.*
Pleſſius.	*Le Pleſſis.*
Bignonus.	*Le Bignon.*
Pouſſayrius.	*Le Pouſſayre.*

Clouſtus.	*Clouſt.*
Cultriportus.	*Couteauport.*
Anuilius.	*Anuille.*
Venourſius.	*Venours.*
Siſtrierus.	*Siſtriere.*
Begaudierus.	*Begaudieres.*
Pigrerius.	*La Pigrerie.*
Preuillius.	*Preuilly.*
A Sancto Germano.	*Sainct Germain.*
Delhaumæus.	*Delhaume.*
Ferrerius.	*De Ferrieres.*
Santalbinus.	*Sainct Aulbin.*
Iſaacus.	*Iſac.*
Inſulanus.	*Iſle.*
Bucæus.	*Le Bois.*
A ſancto Martino.	*Sainct Martin.*
Vergierius.	*Le Verger.*
A placido nemore.	*Le Bois plaiſant.*
Rupæus.	*La Roche.*
Breuiletus.	*Breuilet.*
Lud. Vouſſardus.	*Louys Vouſſart.*
Romefortus.	*Romefort.*
Nucæus.	*Du Noyer.*
Prato-nouanus.	*Pré-nouueau.*
Sammartinus.	*Sainct Martin.*
Grollæus.	*La Grolle.*
Groiſſardierus.	*Groiſſardiere.*
Rapinierus.	*Rapiniere.*

Viguerius poſtmodùm pro ſe, Legato cohortis ſuæ, ſignifero primario, & nobilibus quos ſecum in vrbem ductarat.

OBSIGNATI.

Viguerius.	*La Viguerie.*
Pandarchiacus.	*Le Pandarchiac.*
Cardonierus.	*Cardoniere.*
Vauræus.	*La Vaure.*
Sauignacus.	*Sauignac.*
Renaudius.	*La Renaudie.*
Lauſſouyoſus.	*Lauſſouyoſe.*
Herſautus.	*Herſaut.*
Cheuillardierus.	*Cheuillardiere.*
Breſſiſus præfectus.	*Le Breßis Capitaine.*
Pleſſius præfectus.	*Le Pleßis Capitaine.*
Mouchæus.	*Mouchée.*
Grangæus præf.	*La Grange Cap.*
Luſerchius Legatus.	*Luſerche Lieutenant.*
Puibernierus, Præf.	*Puybernier Cap.*
Sinus.	*Du Sin.*
Laualæus, Puibernieri Legatus.	*Laualée Lieutenant de Puybernier.*
Fremierus.	*Fremiere.*
Clemencæus.	*Clemenceau.*
Petrarius.	*La Perriere.*
Pourtautius.	*Le Pourtaut.*
Breüillius.	*Le Breüil.*
Marenus præf.	*Marenes Cap.*
Candidus.	*Cande.*
Brechetierus.	*Brechetiere.*
Puichenius.	*Puichenein.*
Crouſillius, Præf.	*La Crouſille Capitaine.*
Pourtautius Crouſillij Legatus.	*Pourtaut Lieutenant de la Crouſille.*
Paruicaſtrius.	*Petit Chaſteau.*

Verdæus.	*De la Verdee.*
Sabinus.	*Sabin.*
Coudrayus.	*Coudray.*
Paillardius.	*Paillardy.*
Creſſonierus.	*Creſſoniere.*
Poncæus præf.	*Ponce Cap.*
Bregionus.	*Bregion.*
Cheualerius præf.	*Cheualerie Cap.*
Feudocourtetus.	*De fief Courtee.*
Pinus.	*Le Pin.*
Romengonus.	*Romengon.*

Le Cõte de Marinel. Sainct Surin.

His Comes Marinellus, Baro Sanſurinus, centúmque circa nobiles aſcripti, qui prædicto ſacramento adacti id omnes, dehinc penè ad vnum peierarunt, adeò parum tuta perduellium fides. Inauditum, quod ſciam, tot illuſtribus viris defenſam aliquando in Gallia vrbem, quæ tamen breuiori tempore, ſupra ſpem dedita. At quia periculum erat, ne miles in prædam abriperetur, iacturæque memoriâ, quam paſſus erat, crudeliùs, quod ſæpe fit, in abeuntes ſæuiret ne reliquis poſtmodùm Rebellium vrbibus prauo exemplo foret Engeriacum, placuit præſcribi ordinem egreſſus, ingreſſúſque in hunc modum.

Adacti ſacramento penè omnes peierarunt.

Præſcriptus egreſſus ordo.

Ad VI. Kal. Quint. appetente ad crepuſculum die, Modenæus capitalium in Gallia præfectus vrbem ſubit, vbi locatis ad murorum ruinam portáſque, iam ab Engeriacis priùs quàm par eſſet deſertas, ſtationibus, Leſdiguerium magnũ Regij exercitus Caſtrametatorem, Eſpernoniúmque excipit.

Modene grãd Preuoſt

Lesdiguerius & Espernonius egressus formam præscribit.

indagatis illi attentiùs omnibus, lectóque quà præscribendus egressus loco, reliquia in hanc formam edixere.

Prætoriæ cohortis ordines duo subibunt vrbem, portas, ruinásque murorum firmaturi, quà nemini transitum esse placet.

Leges ab iis lata.

Picardiæ, Chatelieri, à sancto Vincentio, & Brissaci cohortes à Niortij porta, ad pomœrij Aulnixij extrema facient ex hastis sepes imperuias, quò in vicum medium nemo prorumpat. Picardie. Chatelier. S. Vincent. Brissac. Niort. Aulnix.

Extra pomœrium committet se in acies ordinatas exercitus, à dextra hinc in cornu militare, illinc à sinistra in quadrum.

Capitalium interim Præfectus huc illuc discurret, compescendæ Regiorum libidini, violentiæque in egressos inhibendæ.

Præfectis cohortium, Legatis, primipilis, necnon centurionibus idem muneris erit.

Octuaginta plaustra impedimentis, sauciisque militibus efferendis submini strabuntur, quorum si quis adeò malè habet, vt à vulnere plaustrū pati nequeat, assignabitur illi tutus in vrbe locus, vbi donec vulnus cicatricem obduxerit, in fide publica diuersari possit.

Lesdiguerius in præsidio ducentorum equitum, loco tuto Soubisium sistet. Lesdiguie Soub

Nobilibus, præfectis, Legatis, signiferis, primipilis, quibuscumque demum quid in vrbe fuerit imperij, præbebuntur priuata à Rege diplomata, quibus & tutum esse possit in domum cuique suam effugium & mansio, nullis posthàc Regiorum excursionibus

sionibus vexata, saucijs exeuntibus præfectus capitalium solus anteibit, sequentur eius legati, & viatores, dehinc impedimenta, & sarcinæ, quorum ijsdem cura.

Eo demùm ordine succedent obsessorum agmina, quem sibi tuendæ vrbi indixerant.

Vbi ad Regis, exercitúsque præsentiam ventum erit, proiecta in terram cuspide hastas trahent, sclopósque sub humeris gerent.

Agmina claudet Soubisius cum domestico apparatu, nobilibúsque, quos in vrbem secum duxerat.

Ordinatus in eam formulam discessus prædam inhibuit. Soubisius legionariorum acies leui phalange claudens, Regiæ sibi præsentiæ copiam fieri postulat: addubitatum diu, quasi parum dignus, qui Regi exhiberetur; annuente tamen Principis clementia sistitur Regiæ perduellis præsentiæ, vbi posito ense, sacris genibus prouoluitur veniam petens. paucis hîc actum, quasi eò veniisset deformitas criminis, vt silentio fateri se noxium, magis diluendæ noxæ prodesset, quàm inani verborum apparatu excusare. Rex placido supra modum vultu proscribendam à se exactæ memoriam perduellionis si vita meliore crimen expiabitur.

Soubisius Regi exhibetur.

Soubisius paucis cum Rege agit.

Rex item paucis.

Inito præsidiariorum numero inuenti supra octingentos mille ducenti nobiles, non ascriptis, qui secundùm obsidionem vitam inter arma posuerant: his totidem oppidanorum adiuncti; delecta militum manus, quæ ad ineuntem Autumnum, moratura Regem credebatur. Fuit maxima omnium iactura in Cardinali Guisio, qui contracto inter mi-

Numerus obsessorum.

Mors Cardinalis Guisij.

litares excubias morbo pestilenti apud Santones fato functus est. Cardinalis ille Diaconus nondum initiatus sacris, vir magni animi, vnóque hoc indicio parum natus ad Regularem vitam, quòd obortam nuper de Charitatis prioratu inter se & Niuernum controuersiam singulari certamine dirimere parabat, nî obstitisset sagacitas Regis, qui eum in Niuernum Principem debacchatum audaciùs, in arcem regiam misit, donec pacatum dissidium.

Saintes.

De la Charité

Multa ille secundùm obsidionem gloriosè patrauit, Marescallo Galliæ magis debita, quàm Cardinali: quamquam circumferebatur ad ea tempora in procinctu esse, vt rubeum Collegij pileum cum Hierosolymitana cruce mutaret, quod omnium tunc iudicio, Lotharingæ familiæ decori, Ecclesiæ honori, ipsíque Cardinali commodo vertisset. At contrà ordinantibus fatis, qui purpuram Cardinalatus sibi parùm honori duxerat, in purpura moritur: quippe venenum inter militares excubias pestilenter contractum, post depastos infortunati Principis artus, ita in extimam cutem erupit, vt in purpureo corpore, exanthemate quod vocant, finierit. Fertur magno anteactæ vitæ dolore, commendasse Ioinuillio fratri sibi veniam à Niuerno deposceret, memórque charissimi fratris, precibus sequeretur. Sic Christianè obijt, qui si quid magnitudo animi fatis exorandis valuisset, longiori decursu feliciorem vitam egisset: quę illi reditus annui centena aureorum millia erãt, Fecano adhuc puero Guisij filio ex Regis munificentia delata, qui Ioüsæ item nuper Cardinali successerat; vnde ditissimorum Cardinalium spolia

Cardinalis Guisius in procinctu ante obitum vt eques Hierosolymitanus fieret.

in pueri caput vnum collata, quanta ſint, fidem ſuperant: neque id initiâ Guiſiorum virtuti paratum, Eccleſiæ, Regíſque munificentia, quos illa olim zelo feruentiore habuit acerrimos defenſores, hic hodie tutiſſima coronæ ſuæ præſidia. *Guiſiorum laus.*

Deſiderati ad hanc obſidionem Regiorum ſuprà nobiles, de quibus antè, ducenti Gregarij, oppidanorum totidem: tormentorum bellicorum ictus ad decem mille numerati; vnde æquatis ſolo munimentis, exiguus Chateliero, & Atiſio ſupplicum libellorum in Regia magiſtro, ijs diruendis labor incubuit. *Numerus in obſidio deſiderato-rum hinc inde.* *Munimenta diruta.* Chatelieres. Aty.

Omiſſum ſuprà ad Engeriacæ obſidionis exordium, Ducem Luxemburgēſem alariorum regij ordinis præfectum, cùm in phalange inſtructa, ad Rupellæ agros diſcurreret, vaſtaturus rebelle ſolum, incidiſſe in oppidanos hinc inde pleroſque, qui ad prędia ruſtica minùs prouidè legendæ meſſi agebāt, qui demùm à Rege clementer vſque adeò habiti, vt redditis armis & ſupellectile, dato commeatu Rupellam redierint. Hæc de Engeriaca obſidione.

Dum, expeditione in Engeriacos cōfecta, in Pontios caſtra mouebuntur, obeamus leuiter Aquitaniam, in quam belli pondus omne per id tempus incumbebat. Pons.

HISTORIA

PROSTRATÆ A LVDOVICO XIII. SECTARIORVM IN GALLIA REBELLIONIS,

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Rohaneus, & Forcæus Neracum veniunt. de vrbe quadam. de pellendo Senatu consilium captum. Monetur à Pichono Mayennius. Ministri suadent perniciosè populum depulsi vrbe Catholici. Nullo belli apparatu Mayennius Burdigalæ Cadilhacum venit. Roquelaurus & Albeterra Marescalli copias legunt. inducit cohortem Vigniolius. missus ad vrbem Fecialis magno vitæ periculo sclopis excipitur. Rohaneus & Forcæus vrbe absistunt. admouentur muris legiones. inter agnoscendam vrbem Mayënius, periculo se maximo implicat. Belebati prudens factum. Marchio Forcæus Caumontium intercipit. pergit in eum Mayennius. Vignolio obsidii

munus commissum. describitur Caumontium. subsidia in castrum Cheuerrius & Doudiasus vicissim inducunt. datur oppugnationi signũ. adsunt oportunè Barrautius & Ornanus. verba Mayennius hinc, illinc Forcæus ad milites faciunt. Mayennius primus irrumpit. vltra fluuium Forcæus pater suos accendit ad pugnam. retruditur in vrbem Marchio. immissus in Ecclesiam sorte imprævisa ignis excidio hostibus vertit. vrbe abscessit Forcæus. luctuosum editæ ruinæ spectaculum. Neraco erumpit in Regios hostis, laudatur Vignolis virtus. Neracum Mayennius redit. deditur vrbs. Belebati prudentiâ prohibetur præda & incendium.

Sæan d'Angely. Rohan. guiéne. La Force. Nerac. Albret. Bourbõ

IRCA Kal. Iunij Engeriaco Rohanæus in Aquitaniam venit, vbi à Forcæo gratulabundè exceptus, communi voto Neracum ire statuũt. ea vrbs Labretani ducatus, ex antiqua Borboniorũ ditione, Henrico olim IV. præcara fuit, seu quòd ea educatrice adoleuerat, seu quòd genio loci placida est: Senescalli primùm sedes, ex alumni dehinc munificentia supremam Edicti Cameram sortita est; vnde breui in eam amplitudinem creuit, vt non iniuriâ tunc primarijs Aquitaniæ vrbibus adscriberetur, hodie pagus est. Vix sũbeunt vrbem duo hæc Rebellionis columina, cùm populi degener animus rerum nouarum studijs agitur. Quia tamen nonnihil adhuc auctoritatis Regiæ in Senatu vigebat, initur de pellendo eo consilium; quod neque arduum fuit, vbi vis maior, tyrannicáque potestas vmbratile Regis in

Rohanæus & Forcæus Neracum veniunt.

Vrbs Senescallis sedes dehinc Camera fuit.

De pellẽda Camera consilium capitur.

HISTORIA

PROSTRATÆ A LVDOVICO XIII. SECTARIORVM IN GALLIA REBELLIONIS,

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Rohanæus, & Forcæus Neracum veniunt. de vrbe quædam. de pellendo Senatu consilium captum. Monetur à Pichono Mayennius. Ministri suadent perniciosè populum depulsi vrbe Catholici. Nullo belli apparatu Mayennius Burdigalæ Cadilhacum venit. Roquelaurus & Albeterræ Mareschalli copias legunt. inducit cohortem Vignolius. missus ad vrbem Fecialis magno vitæ periculo sclopis excipitur. Rohanæus & Forcæus vrbe absistunt. admouentur muris legiones. inter agnoscendam vrbem Mayënius, periculo se maximo implicat. Belebati prudens factum. Marchio Forcæus Caumontium intercipit. pergit in eum Mayennius. Vignolio obsidii

munus commissum. describitur Caumontium. subsidia in castrum Cheuerrius & Doudiasus vicissim inducunt. datur oppugnationi signũ. adsunt oportunè Barrautius & Ornanus. verba Mayennius hinc, illinc Forcæus ad milites faciunt. Mayennius primus irrumpit. vltra fluuium Forcæus pater suos accendit ad pugnam. retruditur in vrbem Marchio. immissus in Ecclesiam sorte imprauisa ignis excidio hostibus vertit. vrbe absistit Forcæus. luctuosum editæ ruinæ spectaculum. Neraco erumpit in Regios hostis, laudatur Vignolii virtus. Neracum Mayennius redit. deditur vrbs. Belebati prudentiâ prohibetur præda & incendium.

Sæan d'Angely. Rohanguiene. La Force. Nerac. Albret. Bourbõ

IRCA Kal. Iunij Engeriaco Rohannæus in Aquitaniam venit, vbi à Forcæo gratulabundè exceptus, communi voto Neracum ire statuũt. ea vrbs Labretani ducatus, ex antiqua Borboniorũ ditione, Henrico olim IV. præcara fuit, seu quòd ea educatrice adoleuerat, seu quòd genio loci placida est: Senescalli primùm sedes, ex alumni dehinc munificentia supremam Edicti Cameram sortita est; vnde breui in eam amplitudinem creuit, vt non iniuriâ tunc primarijs Aquitaniæ vrbibus adscriberetur, hodie pagus est. Vix subeunt vrbem duo hæc Rebellionis columina, cùm populi degener animus rerum nouarum studijs agitur. Quia tamen nonnihil adhuc auctoritatis Regiæ in Senatu vigebat, initur de pellendo eo consilium; quod neque arduum fuit, vbi vis maior, tyrannicáque potestas vmbratile Regis in

Rohanæus & Forcæus Neracum veniunt.

Vrbs Senescalli sedes dehinc Camera fuit.

De pellẽda Camera consilium capitur.

Sectarios imperium iam antè depulerat; adiacebat vrbi castellum, olim Borboniorum Regia, palatium tunc vbi Senatus haberi solitus, in eo Præsidis Catholici domus, cuius tunc Portæus præfectus erat: is à Pichono Præside rogatus, subscriberétne ipse Rohanæorum factioni? respondit, nihil in arce Regia timendum Regijs, eâdem se cum Senatu fortuna victurum, eodem fato moriturum. His se Pichonus suasum simulans, nihil differre nuntium ad Mayennium ducem (is tunc Burdigalæ quartana laborabat) venisse Neracum, stipante Forcæo Rohanæum, vnde sibi, sociisque periculum imminens, nî fortiori potentia firmetur auctoritas Regis, violatam illam, oppressúmque in purpura magistratum, dátam sibi quidé à præfecto Castri Portæo, solemniter fidem, sed nec ideò minùs timendum, vbi solemniùs data fides eadem Regi, violatur.

Portæus Castri Neracas præfectus fidem pallo firmat.

A Pichono ad Mayennium nuntius mittitur.

Venisse Rohanæum Forcæo stipante.

La Porte. Pichon. Du Maine. Bourdeaus. Nerac. La Force. Rohan.

Indicta ad crastinũ concione, populi conuentus in templo habitus est, vbi Minister, fusè in genere demonstratiuo proloquutus, in ea demum verba concluſit; Maiorem esse libertatis oppressionem, quàm vt silentio tegi debeat, tot fratrum animas adhuc in sanguine palpitantes, tot oppressas contra fidem datam conscientias, tot virginum in prima pubertatis innocentia flores militum libidine temeratos, tot effossa cadauera, vltorem expectare. Adesse zelo plusquàm Machabæo, duos reformatæ libertatis vindices, Rohanæum, in delatam sibi à Comitijs prouinciam progressurum, & Forcæum, cuius hæc Aquitania legem subitura sit, si quid valet: pellendos vrbe procul Papistas. his additæ lacry-

Ministri ad populum oratio.

mæ, quasi oculis perduellionis gloriam æmulantibus. Commota ad hæc concione, instare violentiùs ille, donec populum, Sectariósque Magistratus, sacramento adegit, renuntiando imperatori Forcæo, subeundísque Comitiorum legibus: nec ipse quidem Portæus Castri præfectus, quem supra memorauimus Pichono fidem obstrinxisse, populare crimen euasit; nam suasus & ille Forcæum in Castrum admisit; depulsi demum Senatores Catholici.

Sacramento adigitur populus, sectarique Magistratus.

Portæus Forcæum in Castrum admittit vnde depulsi Catholici.

La Porte. Pichō.

Pichoni Præsidis codicilli, Mayennium quartana laborantem in strato intercipiunt nullo belli apparatu; nihil tamen cunctatus ille, aduerso se Garumnæ commisit, vndè breui reciprocatibus Oceani vndis Cadilhacum, vbi tunc Espernonius, appulit; ibi iussi Barrautius, Ornanúsque à Sancta Cruce manipulatim cohortes legere: at neque illud ita in promptu erat, vt properantem assequeretur legio; neque solus progredi sinè dedecore; imò nec sinè periculo poterat. Placuit consilium audax in quod ille rebus dubijs vulgò inclinabat. Marmandam postridie ventum, vbi cum Senatu Catholico Pichonus se obuium sistit; plura de rebellione parantem, modum verbis imponere rogat Mayennius, proditionis iam certior in quam ferebatur; nihílque moratus, Senatum sequi rogat: atenim præmisso qui de deditione moneret Feciali, Roquelaurum & Albeterram Marescallos legere interim copias iubet, qui citiùs quàm speratum mille & ducentos legionarios, cataphractos trecentos, duo maioris modi tormenta in hostem inducunt. Ex aduerso Vignolius, mille quingentos legionarios armat; cōfluunt-

Mayēnius Cadilhacū appellit nullo belli apparatu.

Du Maine. Garōne.

Cadilhac. Espernon. Barraut. Saincte Croix.

Illi se Pichonus Marmādæ obuiū sistit.

Marmande.

Iussi Roquelaurus & Albeterra copias legere

Roquelaure. Aubeterre.

Vignolius cohortem floridam legit.

Vignoles.

que interim ea frequentia nobiles, vt intra paucos dies composita penè dignitatis Regiæ phalanx, vbi octingenti nobiles, totidem conductitij equites mirebant. At neque satis illud obsidio: vasta vrbs cuiúsque propugnacula vix decem hominum millia circumcingere poterant. audax tamen supra modum Mayennius, quatuor peditum millibus obsidionem tentat; non dubitantibus quibus notæ Rebellium in vrbe vires, quin instructa cum Regijs acie prælij aleam experiri possent. redire inter hæc Fecialis, queri se, qui in publicæ fidei sanctitate officio fungi debeat, sclopis exceptum, dum Regio nomine proloquebatur; concitare acriùs Mayennij iras violatum ius gentium: at cùm in procinctu erant acies, vt muris succederent, Rohanæus, & Forcæus firmatis præsidiariorum animis vrbe cedunt; ille delatas sibi prouincias subiturus; hic, in cuius prouinciam agebatur, opitulaturus obsessis. relicti qui pari vrbem imperio regerēt Mōpoulianus Forcæo natus, Castesrúsq; Vicecomes Fauasij filius. Nec mora succedere vrbi legiones, cauari haud segniter valla, admotísque propiùs vimineorum vasorum præsidio tormentis verberationem iniri: Mayennius indagandis hostium propugnaculis, lecto leuis armaturæ manipulo in fossas vrbis vltrò prosilit, erumpere ad hæc phalanx instructa, lentóque passu progredi: ille viribus impar, quia aggredi temerarium, pedem referre inglorium ducebat; agnitis iam ex voto muniminibus, hærere in vestigio, cùm loricatus eques, ignotus ille, rotulato ad manum sclopeto generosum equum in Mayennij turmam

Adsunt prouincia nobiles.

Tentata quatuor peditum millibus obsidio.

Fecialis sclopis ab oppidanis exceptus.

Rohanæus & Forcæus vrbe abscessunt.

Admouentur acies muris.

Cauantur valla.

Agnoscendæ vrbis Mayēnius propius ad eam accedit.

Audax in eum facinus.

Mompoulian Fils de la Forcc. Castets Vicōte de Fauas.

turmam concitat, lectóque duce, quem non incerto ictu transfoderet, ea audacia admotum capiti sclopetum displodit, vt misso in comam igne vix reliqua dux saluus euaserit: fugientem Mayennius insequi, adactóque iam ad renes vbi lorica deficiebat mucrone, transfodere, nî se promptiùs in suam ille aciem recepisset.

Protelabatur obsidio.

Protelabatur obsidio, quia si vnam eximis imperatoris audaciam, deficiebant reliqua: enimuero parum præuisam obsidionem destituebant puluis tormentarius, pilæ, parati arte ignes, & alia id genus; vnde verberatio diutius intermissa; imò, quod mali caput, deficiente stipendio dilabebatur impunè miles, nullâ in eum ex lege seueritate, nisi post venditam ære libertatem. & (nî Belebatus Hurault Belebât Hurault raultius dicendo exercitibus Aquitaniæ iuri præfectus, non expectato Regis diplomate, vectigalem Agen. Aginni pecuniam auctoritate propria exegisset, quâ stipendiatus miles) periculum erat, ne desertis à milite signis, incruenta hostis victoria, Regiorum tormenta sibi addiceret: quo facto, quamuis aliàs capitale pecuniam vectigalem sinè diplomate Regio exegisse, habuit & Regis auctoramentum, & publicum liberatæ dehinc prouinciæ applausum, qui tam opportunè eius vtilitati consuluerat.

Belli apparatus deficit.

Belebatis prudens factum.

Marchio Forcæus, apud quem nondum planè constabat eò prouectum audaciæ ducem, vt quatuor hominum millibus, vastam, munitámque vrbem inuaderet; monitus extrema iam pati obsessos, in agro Petragorico duobus hominum millibus collectis, quò moueret castra dubius, diu Perigord.

Marchio Forcæus vrbi oppugnaturus duo hominum millia colligit.

Forcæ Mayennius occurrit.

Garumnæ ripam præterlegit, nihil hærẽs, quin Mayennius prælij æstu, soluta obsidione vltrò occurreret: neque spem omninò fefellit euentus: quippe ad primum rei nuntium Mayennius alas equitum paratas esse iubet Roquelauro, & Albeterrę Marescallis ductantibus, hos mille hastati, sclopigeri totidem sequuti; nec propterea à solutum obsidium: Vignolio etenim primo Castrametatori, id à Mayennio impetij datum, vt etiam viribus hosti impar valla tueretur, & machinas. Properanti adest nuntius, interceptam à Marchione Forcęo Caumontij vrbem, & ni properè aduenirent subsidia, supremum imminere periculum: arcem non præuiso obsidio destitutam annonâ, & milite. Ad hæc Mayennius, etiam inter ipsa febris incommoda, indefesso labore noctu, & interdiu pergere. Nos interea qua proditione vrbs intercepta, districtè memoremus.

Roquelaure. Aubeterre.

Vignolio obsidionis incumbit munus.

Nuntius intercepti Caumontij ad Mayennium missus

Caumont.

Du Maine.

Descriptio Caumontij.

Caumontium ad Garumnæ ripam quà Aquitania patet, vrbs est magni nominis, Sectarijs æquè ac Catholicis eo tempore habitata, in ea Magistratus municipales Catholicæ mixtim & Sectariæ Religionis quatuor, opima & nobilis Comitissæ à Sancto Paulo Principis illustrissimæ ditio: vrbi supereminebat Castrum genio loci instructum, vbi Comitissa Catholicam religionem professa, imò (vt hoc obiter dicam) penè ad miraculum pia, non nisi Catholicum præsidium patiebatur. Sectarijs Rebellibus ad transitum commodissima statio, eiúsque momenti, vt illius possessores sectarij, nulla fictione Aquitaniam possidere dici possent. At arduum eius expugnatio opus aperto quippe marte tentare

La Cõtesse de S. Pol.

Caumontij Castrum munitum Catholicoque præsidio firmatum.

ridiculum, dolo arduũ & periculoſum: atenim oppidanorum excubiæ quamquãm mixtæ, Regi tamen in ſpeciem militabant, neque Sectarijs eſſe quid in cõſilio poterat, niſi conſcijs Catholicis ex lege municipali. non ita tamen difficile fuit Sectarium corrumpere Conſulem, cui ea die agendi ad vrbis portam excubias munus; numerato item precio coëmpta fides eius qui è ſpecula proſpectans, numeratis procul quæ in vrbem aduentabant capitibus, campanæ prodebat indicio: at quia fruſtraneum erat vrbem ſinè Caſtro intercipi; ſimulatur portandi ad ſalutare Baptiſmi lauacrum infantis, in vrbe pompa; inuitatus arcis præfectus Eſtouuilius nihil nectere moras, quò minùs in vrbem deſcenderet. adeſſe intereà Forcæus ad primum ab vrbe lapidis iactum, quando admonitione intima, corde repentino motu palpitante, Eſtouuilius monitum ſe deſuper credit, nihilque moratus quin pareret deo Geniali, vix ſe colli in arcem applicuerat, cùm auditus ad vrbis portam fragor ingens, commiſſo ab ignaris Sectariorum, Catholicorúmque excubijs prælio; at leue illud, conſpirantibus præcipuis oppidanorum in vrbem. Ad hæc Catholici quibus ſuperando colli vires ſupperebant, in Caſtrum ſe laxa fuga proripere, ſed infrequentior fugientium numerus, vrbe priùs occupatâ, quàm detecta proditio. mutuis inter ſe vulneribus transfoſſi Sectariorum plures, quamquam eiuſdem factionis, quod ideò inconſultò geſtum, quia milites exteri quos ſecum Forcæus ductabat, loci, hominúmque ignari, obuios quoſque non habito delectu aggrediebanEſtouuile.

Qua fraude vrbs intercepta.

Corruptus Conſul vigilque ad ſpeculam.

Acceſſitus in vrbem Caſtri præfectus.

Ad portã vrbis committitur prælium.

Vulnerãtur mutuis vulneribus Sectarii.

tur vnde necati Rebellium plerique, obsessa dehinc arx, vbi omnium penuria erat, maximè commeatus; solito in dies singulas præfecto, victum sibi ab vrbe quærere.

Cheuerrius in arcem subsidium ducit.

Nihil ergo moratus Mayennius, præmittit citatis equis Cheuerrium, qui triginta secum sclopetarios in arcem induceret; at neque solatio erat frequentia militum penuriâ laborantibus, nî Doudias postridie, quinquaginta secum militibus, eam obsessis annonæ præsidiique copiam feciſſet, quæ plus æquo foret propulsandæ donec aduenisset Mayennius obsidioni.

Cheuerry.

Doudias Castrum subit.

Doudias.

Adest Mayennius.

Adest interea Mayennius, in phalange florida, cuius tamen subsidium deficiente legionario in obsidijs leue. Forcæus hæc inter partiri in vrbe excubias, summáque contentione in opere assiduus, patefacta aggeribus obstruere, fossas ducere profundiores, quáque accessus in vrbem facilis, asseribus doliisque, compactis claustris, paleâ & limo refercire. Tormentum interea ab arce in eam partem collimatum, vbi conglobati manipuli hostium, certis ictibus sternebat obuios, donec obscura iam luce incerta verberatio fuit. Immissa dehinc à Forcæo patre, qui aduersa fluminis ripa stabat in armis, viginti quatuor plaustra, vbi commeatus, pulueris tormentarij, globorúmque copia ingens, quibus fortior Marchio, erumpit ab vrbe, compactísque procul repagulis loca adiacentia munit duobus circiter, præter oppidanos, gregariorum millibus.

Forcæus pater filio Marchioni opitulatur.

Mayennius dubius, opperiretúrne legionarios, quos nõ longè abesse sciebat, an alarijs quibus præ-

potens erat vltrò in hostem pergeret, inclinantibus licèt præfectorum in moram sententijs, signa repentè conferri iubet, dariq; oppugnationi signum. sed neque hîc prætereundum quod noctem, in frigore quartanæ asperrimo ad fluminis ripam, vnâ indutus loricâ exegerat, primóque quo pugnam indicebat crepusculo, exardescebat, eo æstu quem vulgò à corde in partes extimas reciprocans natura emittit. Iam classicum sonabat, cùm nuntius monet adesse Barrautij, & Ornani à Sancta Cruce cohortes, quæ Burdigalâ Neracum ibant: ad hæc satiùs ductum legionarios expectare quò & minor nobilium iactura foret, & æquior pugna. nec mora duo legionariorum millia Barrautio, & Ornano præfectis adesse, præire Mayennius in hasta nuda, Barrautius à dextra, quà defluit amnis ad accliue collis in quadrum agmen cohortem suam dispon̄ere, Castronouanus lectis tumultuariò locis circumadiacentibus copijs collem occupare, hærere in vestigio non procul Ornanus coaceruati agminis ductor. Ortum adhæc nobiles inter dissidium penè excidio vertit: ad primum cornu conglobati omnes, æmulatoriè pugnam, primus capessere auebat quisque, seu Gallico ad pugnam æstu, seu natalium splendoris conscientia; imò iam in se mutuò vertebant ferrum, nî Mayennij intercessisset prudentia, qui non habito nominis delectu, hastatos illos, sclopetarijs passim immiscuit. Exin collimata, in claustra hostium tormenta duo, quæ post editam continua disploſione ruinam, procul hinc propulsabant obsessos, aut si quem impellebat ad ruinam

Mayēnius signum oppugnationi dari iubet.

Barrau. Saincte Croix. Bourdeaus. Nerac.

Barrautius & Ornanus cum cohortibus suis oportunè adsunt.

Ordo oppugnationis.

Castelnau.

Ortum inter nobiles dissidium à Mayennio pacatur.

Tormenta in hostium clausura displodun-tur.

temeritas discerpebant: ex aduerso ad flumen, nauiculis in plutei modum fatigabatur hostis, ne aut hac parte erumperet, aut subsidio ab vlteriori ripa subleuaretur, quærente vadum Forcæo patre, quo transmearet. His ita gestis, Mayennius ad milites verba facturus conscenderat cespitem: at exercitus loquentem exaudire non poterat, vsu aurium ad fremitus duorum agminum intercepto: equo itaque insiliens in conspectu omnium duces, & proximum quemque interequitans alloquebatur, his auitę gloriæ memoriam reuocans, prædam illis, causam Dei omnibus: nec postulare se vt fortiter capesserent prælium, nî omnibus ipse fuisset exemplo; imò nisi & ipse ad primum cornu dimicaret, laxa vbique fuga desererentur signa; quot cicatrices, totidem corporis decora habiturum quemque, immortale decus, gloriam quæ cœlum æquet, futura victorię præmia; hæc se strenuis dicere, qui & proloquenti fortassis crimini vertent, quòd vana oratione moratus pugnę auidos, de eorum animo addubitasse visus sit; hîc veniam petere, quòd temerario ausu tot heroës accendidisset ad bellum. Ex aduerso Marchio Forcæus clausura, quibus occluserat ad vrbem aditus, nouis repagulis obstruebat; factóque limo mixtim & palea aggere, reparabat ruinam; consternatis dehinc ad vnum Mayennij nomen militibus suis, temeritatē esse clamabat, quam adhuc pro virtute coluissent. hærerent in vestigio intrepidi, primósque conatus propulsarent, sibi rem hodie cum eo esse, qui vbi primum impetum effudit, amisso velut aculeo torpet; Mayennium quan-

Mayēnius ad milites verba facit.

Marchionis Forcæi ad milites oratio.

Du Maine.

tuſcumque ignauis & timidis videri poteſt vnum animal eſſe temerarium,& væcors,hoſtiúmque magis pauore, quàm ſua virtute felicius.vanas illi & exhauſtas,maximè legionarijs acies,raros ordines, extenta cornua, ridiculum eſſe conatum, vbi æquali numero, virtute, animóque maioribus firmantur, quos clauſtra tot, tot munimenta tegunt. Plura parabat, cùm Mayennius dato irrumpendi ſigno, in hoſtium clauſtra primus euadit; haſta illi ad manum, qua in procero corpore, immenſis viribus diſiiciebat dolia humo conferta, & ſi quando conatus haſtæ irritus, periculi immemor, apprehenſum manibus aggerem diſturbabat giganteo conamine. ſequutum acriter nobilium agmen, vallem adiacentem clamore impleuerat, vt reboantibus concauis,millia hominum in ſpeciem exaudirentur,vbi vix legio erat. Hæc inter artificioſi è caſtro ignes in clauſtra iactati damno erant obſeſſis, dum ad vlteriorem ripam Forcæus clangore tubæ,vnde vox exaudiri non poterat, accendebat ad prælium ſuos, adeſſe ſubſidium indicans,vado in præſens aut nauigijs peruehendum: quingenti circa equites erant, quibus ſi tranſitus ad manum fuiſſet, irrita Mayennij virtus illa, quæ portento nobis, nepotibus miraculo futura eſt : enimuerò nihil duxerat potius, quàm vt nauigia quælibet, quæ Garumna defluens habebat, ſecundis, aduerſíſque aquis hinc inde longiùs aut agerentur in imum, aut haberentur ab amne procul: imò ne quid ſuorum tutelæ deeſſet vada circumquaque patentia,vbi facile littus, cauatis in profundum arenis obſtruxerat; quò factum vt nulla

Mayennius primus in hoſtem euadit.

Forcæus pater vltra flumen ſuos accendit ad prælium.

Regiorum formidine, ſpe obſeſſorum inani, pugna proceſſerit. vnde, vt hoc obiter dicam, imprudens habitus Forcęus pater, qui tempore periculoſo, ſolóque inimico flumen traiecturus, prouidiſſe debuerat firmando tranſitui, conuectis ſecum nauiculis; quo facto, vix prohiberi poterat, quin phalãgem ſuam filij cohortibus iungeret. Barrautius ſuperatis ſtrenuè clauſtris, quæ viam ad Caſtrum intercluſerant, ſternit ſibi hàc facile iter, quod ne denuò hoſtis occuparet, aggere munit. Ex aduerſo grauior pugna: iam quatuor horis æquo Marte pugnatum, dubiáque diu fortuna in hoſtes inclinabat, cùm Mayennius, qui inter æſtus incommoda, puluere affatim hauſto, gelidâ fortaſſis reparauerat vires, pugnam inire acriùs, ſequi nouo furore nobiles; nec diu cùm in vrbem retruſus hoſtis clauſtra deſeruit; indicta dehinc repagula quibus ab eruptione tegeretur miles. Iámque prouecta nox erat, cùm Mayennius qui febre, pugnáque fatigatum corpus, medijs caſtris ſomno conceſſerat, ſubito fragore diſcuſſus, ratus cuniculo euerſam arcem, haſtam arripit collectóque leui manipulo in ſubſidium ibat, nî quem præmiſerat nuntius retuliſſet integram arcem, excîtúmque in vrbe tumultum, incertâ adhuc causâ. mitti placuit exploratorem, qui dilapſus ſenſim in muros euadit, hinc nemine obuio, ad interna munimina penetrat, agnitóque demum effugio hoſtium, clamat intentiùs: nec defuere quibus hoſtem inſequi placebat, at obſcura nox, parum tuta Catholicis regio adiacens, exhauſtæque heſterno prælio militum vires, inhibuere facinus. Appetente iam luce agnitum

Parum prouidus Forcaus pater.

Barrautius ſuperatis clauſtris in Caſtrum pergit. Barraut

Retruditur in vrbem à Mayennio hoſtis.

Implacida fragoris imago Mayennio ſomni ocium horrore ſubmouet.

Fugiunt hoſtes.

agnitum, corruisse magnâ ruinâ Ecclesiam; quam ingenti fragore disiecerat pulueris tormentarij copia ingens, loco augusto cum equis impedimentísque coaceruata, quò factum, vt vnâ ruinâ perierit hostibus cum bellico apparatu Ecclesiarum supellex omnis, quam ex rapina malè partam ipsa sibi iure meliori vindicauit Ecclesia. Quo fato id gestum, non apud omnes conuenit, sunt qui miraculo imputent quòd inditus repentè pulueri tormentario ignis, nullo impellente. vltorem Deum, Ecclesiarum prædones in ipsa Ecclesia, multare voluisse (nam & supra supellectilem, ruinâ collisi sectariorum plures.) Non abnegabāt alij vindicem Dei manum; rem tamen citra miraculum gestam, defluente scilicet è fune tormentario inter manus soporati militis accenso, ignis scintilla in pulueré, quod non ægrè fiat: sed veracior sententia ea fuit, periculo adeò imminente vt effugi mors sinè fuga nō posset, tormentarium ea mensura funem igne indito, pulueri admotum, qui præberet temporis satis ductandis equis, parandóq; effugio, quem demum aduentante Mayennio, qui non dubitabatur quin statim habendis Deo gratijs subiret Ecclesiam, depastus ignis in pulueres tormentarium ageret. At quare tamdiu dilatum effugium, incertum; nisi quòd caligine Deus obduxerat proditorum acies, quo factum vt paratus in hostes dolus in eorúmmet capita resilierit. Triste ipsis victoribus spectaculum fuit, dum discusso aggere, qui operuerat stragem, eruebantur corpora, quibus adhuc in extremis cor palpitabat, plúra illa, balteísque auro distinctis illustria, vnde

Disiecta puluere tormentario Ecclesia.

Quo fato id contigerit.

Spectaculū triste.

Magna hostium strages.

grauioris hostium iacturæ non incerta auguria ducebantur; equi etiam plures educti quorum inflatæ adhuc nares generoso in speciem conamine eluctari velle videbantur; spolia item ampla, nisi quòd ea pulueris copia ingens, lapidésque collisi corruperant. Ita seu Mayennij virtute, seu arte propria, occubuere sectarij, qui munitissimam Aquitaniæ vrbem nullâ iacturâ inuaserant; vnde nî Mayennium vltorem inuenissent proditio, vnâ Regis obsidione arceri poterat, eáque diutinâ & difficili. Plerisq; portentum visum est, tria hominum millia postridie quàm aduenissent, arce instructissimâ depulisse viginti duo peditum signa, vbi supra ducentos bis mille legionarij numerabantur: Regiorum quinquaginta desiderati, Rebellium quadringenti; inter quos Nauarræus præfectus veteranus magnum sui desiderium reliquit: turbatis agminibus laxâ se hostis proripiens fugâ, manipulo equitum leui sternebatur; imò nec deerat Mayennio animus patrando facinori; nî parum præuisum effugium, fatigatus à prælio eques insomnis adhuc, & quod teterrimum erat, nî nox obscura supra modum locorum ignaros solo inimico terruissent. Prouectus ergo non sinè timore Forcæus Marchio postera die Castroialousium venit.

Victoria Mayennii insignis.

Nauarræus.

Marchio Forcæus Castroialousium fugit.

Mayennius inter hæc non ignarus Neraceæ obsidioni perneceſſarium se, aciésque suas, appetente ad crastinum luce, iussis præire legionarijs, Neracum iter dirigit. Mompolianus & Castesius vrbis æquâ potestate rectores, fortunâ vtendum rati, quæ se, raro ad obsidiũ hoste tam opportunè offerebat,

Nerac. Mompouillã. Casters.

de eruptione consilium capiunt. habito sexcentorum delectu, feminæ in plateam circa CC. collectæ quibus, dum acriùs pugnaretur ad valla, trahendorum in vrbem tormentorum ordo præscriptus. erumpere dehinc ad primum diluculum, quo fractus à nocturnis vigilijs miles, vulgò laxus agit excubias. neque dum arma capta, cùm occiso exploratore, acti in fugam vigiles. Blagniacus adhæc ordinis in ea cohorte præfectus, qui post exactam ad valla noctem, rarescentibus iam ad solis radios vmbris sacrum audiebat, ratus dimicare adhuc, quos ipse in valli tutelam statuerat, nihil cunctatus, in hasta nuda quò exauditus fragor abripitur, lectóque fugientium hinc inde manipulo, in valla euectus, suorum præsidio destituta videt. non dum hostis nisi cum fugientibus dimicauerat, adsunt recepturi desertum à milite vallum, Blagniacus, & Laterrassius præfectus ille, hic signifer: sequuti ex cohorte plerique manum strenuè conserunt; donec quinque vulneribus saucio præfecto, sclopeti glande ad caput, hastæ ictibus ad brachium manumq; quâ & ipse hastam iactabat, Laterrassio item eò vulneribus, tabo, saniéque posito, vt inferendo, prohibendóque vulneri inutilis foret; de fuga iterum cogitabatur, ni Vignolius primus castrametator, leuem præceps duxisset manipulum quò impellebat prælij moles; redire dehinc fugaces ad prælium, viríque exemplo maximi, qui communi omnibus timore fugiebant restaurare pugnam. Nullo interim obstaculo feminæ, maritis ad valla dimicantibus disturbabāt vasa viminea, quibus tecto murales machinę;

Erumpit in Regios obsessus hostis.

Blagniac.

Blagniacus strenuè agit.

Vulneratur Blagniacus, Laterrassius item.

Laterrasse.

Vignoles.

Adest auxilio Vignolius.

A feminis strenuè adiutum.

dirumpebant dolia, aggeréſque, quibus compoſita clauſtra, trahebant in foſſam tormenta, miſſóque in puluerem igne, vbi vires labori impares erant, corruptis tormentorum fiſtulis, axes, rotáſque igne abſumebant, tentatis nullo obſtante omnibus; donec Vignolius, retracto in foſſam hoſte Regios ſummo vitæ periculo vallis reſtituit, vnde laus in eum immortalis.

Vignolij virtus.

Ferunt ſuppletas identidem nouis delectibus obſeſſorum acies, dum Vignolius numero impar obſtare non poterat, potuiſſe ad libitum ſæpius inſtructâ cum Regijs acie decernere. Mirabuntur retrò ventura ſecula obſeſſos magni animi viros (nemo enim de Mompouliani & Caſteſij virtute addubitet) valentiores milite, non potuiſſe obſidium ſoluere, vbi fracti vigilijs Regij numero impares vix arma ſuſtinebant. Ad Mayennij reditum deſpondent animos obſeſſi; neque Duci ſatis erat Caumontium retraxiſſe in ditionem Regiam, nî pari quoque celeritate in Neracum ageretur: dicto citiùs colliſa reſtitui, effracta reparari, produci vallum, admoueri propiùs tormenta bellica: cùm obſeſſi, deficiente ſubſidij ſpe, poſitáq; in deditione ſalute, colloquij veniam petunt, datur Oratori commeatus, multa hinc inde irritè in pactum deducta, Mõpoliano & Caſteſio conditiones ſibi indecoras negantibus; donec poſtquã eò ventum vt aut oppugnationis álea, aut ſubeundæ propoſitæ à Mayennio deditionis leges, in id conuentũ eſt: Vt præfectura vrbis Catholico cederet, octingentíque Regiorum eius tutelæ excubarent, vſque dum æquata ſolo mu-

Mompolian. Caſtels.

Mayẽnius ab expeditione Caumontij Neracum redit.

Deditionis præſcriptæ obſeſſis legei.

nimina, ipsíque muri, quatriduo de publico alendos milites, vitam, conscientiæ libertatem, & bona, sarta tecta oppidanis habenda. his conditionibus illustre opibus municipium Regi deditum est.

Postridie, prid. scilicet Non. Iul. egressis Rebellibus, vrbem subijt victor; vbi Legionarij Regij, tacito inter se pacto vrbem ditissimâ prædabantur, nî Belebati obstitisset prudentia; qui re agnitâ, militem in furcam agi iussit, quòd poma quæ prostabant ad forum venalia, proteruiâ militari abripuisset, seuerâ iudicij formulâ, nisi quòd vrbem à præda, & incendio eximebat. Translata dehinc Edicti Camera, quæ diutius illustrauerat vrbem, Aginnum Catholicum ad Garumnam municipium, vbi etiamnum hodie perstat.

Belebati prudentia.

Agen sur Garonne.

CAPVT II.

EPITOME.

Neraco Mayennius Castroialousium pergit. vltrò vrbs Regis imperia subit. æquantur solo munimina. vrbis situs. deditæ Sectariorum vrbes plerasque. paratur in Poncios à Rege expeditio. Castronouanus mille & quingentis militibus vrbem subit. habita inter eum & Lesdiguerium colloquia. vrbe abstitit hostis. succedit Regius miles. describitur Poncium. vastandæ prouinciæ Trsumustri Fauasius, Lanouuius, & Bessayus Rupellâ soluunt. in Ecclesias sæuitum crudeliter. Prasinio duceneos strages. iubetur Guisius classem instruere. rebel-

lat Suillium. à Condæo, Comitéque à Sancto Paulo principibus obſidetur, Rhouius nouercam hortatur arcem dedat conatu irrito. munita eis Ligerim Eccleſia à Regiis occupatur. deditur Suillium. Coniaci varia proponuntur: expediátne obuias Rebellium vrbes obſidere, an iis prętermiſſis, rectà Montalbanum caſtra mouere. relata hinc inde argumenta. Rex Cutraci pleraque de prælio adiicit, quo à patre Henrico, fuſus olim Ioüſa præfectus maris. Caſtillionium, Bergeracúmque prętet ſpem dedita. vrbium & munimentorum deſcriptio. Ramburius Bergeraci præfectus.

MAYENNIVS, cuius virtute intra menſis ſpatium capta Aquitaniæ propugnacula duo, quæ omnium iudicio valentiorem duplò exercitum, annum prohibere potuerant, ſectariorum illicò in Aquitania flagellum dictus eſt, ira Dei, mortalium terror, LVDOVICIQVE præpotens dextra; nec diſtulit fortunâ vti, quæ virtuti, quod rarò, tam blandùm arridebat: Caſtroialouſium moturus caſtra fœcialem præmittit deditionis nuncium, aut obſidij: víxque diei iter emenſus erat, cùm obuij Conſules imperia ex placito ſubeũt, ſaluis vita, religione, & bonis, reliquis in victoris arbitrio poſitis. æquata dehinc ſolo propugnacula, quibus munitum oppidum à prorege obſidium propulſare poſſe credebatur, à Rege toto trimeſtri ſuſtinere; earum hæc vrbs, quas Sectarij ſecuritatis appellabant, ſtationario firmata præſidio: regio circumadiacens caſtris, oppidíſque ſecta-

Caſtelſ-jalous.

Caſtroialouſium Mayẽnius caſtra mouet.

Obuii Conſules imperia ſubeunt.

Æquata ſolo munimina.

riorum Rebellium firmata passim, fortiori munimine circumuallabat vrbem, eò loci sitam vt inter Armeniacos, Condomenses, Aquas augustas, Bayonam hodie, & Burdigalam, media, commercio earum vrbium, Hispanicæque negotiationi impedimento foret. perutilis Aquitaniæ, deditio fuit: Castrojalousij exemplo Monsmarsanus, Tartasiúmque in Labretano ducatu securitatis vrbes, Mediolanum in Aquitania, & plures de quibus postmodùm, vltrò Mayennij accessere victorijs. Monhurtium item ad Garumnam, Pardaliani Boëssij ope regio firmatum obsequio, vrbs ad transitum aptissima, quæ tamen, vt videbimus infrà, parricidio in Rebellium manus iterum incidet.

L'Armagnac — Le Cõdomois — Bayõne — Bourdeaux. — Mont de Marsan. — Tartas. — Albret. — Milau. — Monheurt. — Pardaillan de Boissc.

Castroialousis sius.

Plerzque Aquitaniæ Sectarioriũ vrbes Regis imperia subeunt.

Per id tempus, expugnato Rex Engeriaco interea dum legionarij ad Santones leuiori à labore diludio, exhaustas obsidio vires reficiebant, in Ponticum instructam arcem, expeditionem parabat: vrbem Comitiorum auctoritate subierat Marchio Castronouanus, Forcæi nepos, mille & quingentis militibus. præmissus Lesdiguierius, Regem adesse monet, exercitúmque, quo valentius nihil, victorijs assuetum, vnam in misericordia Regis salutis expediendæ rationem esse, quam nisi experiatur vltrò, nihil obstare quin vi maiore in obedientiam adigatur. Ad hæc Marchio anxius in varia ferri, hærere dubius inter spem metúmque, opponere quanquam segniter, delatam sibi Rupellano imperio tutelam vrbis, datam à se Comitijs fidem, dedecus quod subiturus sit, si tanto militum præsidio firmata vrbe ne, quidem viso hoste abscedat. obtendi con-

Pons. — Le marquis de Castelnau.

Paratur in Pontios expeditio.

Castronouanum cõpellat Lesdiguierius.

Castronouani responsum.

Vrget Lesdiguierius.

tra Regium nomen salutem in deditione certam, certius in obsidione excidium : concitatas supra modum Regis iras in eius caput, qui Comitia Rupellana iam antè accendissẽt ad bellum: vnum illum dissidij auctorem haberi & fomitem. His consternatus Marchio, exitij certus si obstaret, sensim dilapsus est magno Rupellanorum mœrore, qui delectam mille & quingentorum militum legionem eo animo immiserant, vt Regem munita vrbs tantisper moraretur, donec collecta in Aquitania messis, laborantes annonâ vrbes nouo commeatu reficeret; dum munimentis intereà quà in Aquitania, quà in Narbonensi Gallia gnauiter incumberetur.

Abscessit Marchio.

Descriptio Poncii.

Poncij ciuitas antiqua nomine, diuitijs, ædificiorúmque luxu illustris, medio monte satis aspero in arcum desinit, Castrum in rupis apice situm est, cui tunc ea densitate muri erant, vt plaustra immania sibi nullo periculo super occurrerent, Miossentij Labretanorũ Ducum gẽtilis opima ditio, vbi numquam olim, nisi solus admissus; verentibus scilicet Sectarijs oppidanis, ne si fortior admitteretur ipse, vellet esse arbiter rei suæ: hodie vrbis, Castríq; pleno iure dominus est, æquatis solo muris, & munimentis omnibus, quæ circumstãbant. Castro nobilis fundus adiacet, centum & quinquaginta feudis nobilibus, quæ à SIRO Poncij pendent (ita loci dominus appellatur) quare, incertum, nisi quòd iurisdictione suprema Regis, quem Sirum dicimus, æmulatur imperium. vetus in vrbe inscriptio prostat;

Miossentii ditio opima & nobilis.

Miossens.

Poncium vrbs antiqua.

ÆLIVS PONTIVS NEPOS POMP. MAGNI TVMVL. Vnde sunt qui vrbis ab eo Pontio originem

nem ducunt, vt & familiæ nobilissimæ, cui nuper in Gallia à Pontijs cognomentum ; vtcumque res se habet vrbs olim magni nominis, armis propugnaculisq; instructissima, hodie pagus est. progrediente bonis auibus Rege, videamus quid interim Rupellæ actum.

Parandæ annonæ nauem Rupellanis instruunt.

Rupellani quibus messis prærepta facultas per strages, quas ferrum & flamma solo circumadiacenti intulerant, Fauasio, Lanoüio, & Bessayo ducibus mille & ducentos homines mari committunt, prædaturos Pictonum plagas. Rupellâ illi præcipiti iam Iulio soluunt, nec longa nauigatio, cùm ad Pictones subeunt malè fidam stationem. ductum hâc ab Ecclesiarum incendio belli exordium, fugati, aut, si obsistebat constantia, iugulati Sacerdotes; Campanæ abreptæ liquandis bello tormentis. Lucioni vrbi Episcopali inualidæ, prædonum manus instabat, cùm auro, pactisque frumenti modijs circa mille redempta vastatio. Iámque parabant oppidani fidem solutione exsoluere cùm Marescallus Praslinius, Dux Ellebouius, & Comes Rupifulcaudius, instructâ phalánge in subsidium opportunè accurrũt. nec mora hastæ subijci placuit annonam redemptionis pretium. hinc ad Benedicti fanum deuecta phalanx auditoq; Rupellanos ad maris littus opportuno loco propugnaculum struere, nihil morata, rectà eò pergit : hærere in vestigio Rebelles, arcémque semistructam pertinaciter tutari, donec in fugam actis, qui vltrò eruperant, reliqui in opere suo velut Bombyces miserè occubuere : inter eos Richardeletus Rupellanæ cohortis

Fauas. Lanouë Bessay. Poictou

In Ecclesias crudeliter debachantur.

Luſſon.

Accurrunt opportune in subsidiũ Praslinius, Ellebouius, Rupifulcandus.

Praslin. pelbeuf Larochefoucaud. S. Benoist.

Fugatur magna iactura hostis.

Richardelet.

præfectus, quæsito diu effugio, in vicinam prorumpebat Ecclesiam, cùm in limine mactator adfuit, quasi & Deus sibi victimam ad Ecclesiæ limen deposceret eum, qui sclopetum in Crucifixi imaginem displosisse accusabatur.

Cogniac. Les ports de Normandie & Bretagne. Dampierre. Le destroit de Gibaltar.

Intereà Rex pridie Kal. Augusti Cogniacum venit, vbi classis præscripto ordine, iubetur Guisius Mediterranei maris præfectus, ad Normanniæ, Britanniæque maritimas plagas, naues bellicas legere, triremes, ductante Dampetro, à Mediterraneo per fretum Gaditanum in Oceanum inducere: iussus item Espernonius quatuor peditum millia, sexcentos equites terrâ Rupellam admouere, quò nihil Rebellionis capiti, cum Pictonibus, Santonibus, adiacentíque Aulnixij solo commercij supereret. Hinc missi à Rege ad confœderatos principes codicilli, quibus de feliciori expeditionis exordio monebantur.

Espernonio cingenda è continenti Rupella da tum munus.

Sancerre.

Dum hęc Cogniaci geruntur, Rebellio quam in Sacrocæsareæ deditione trans Ligerim nemo dubitabat extinctam, nouo furore ad Aurelianenses commota est. Suillium vrbs est Aureliam inter & Gianum solo vbere, excursionibúsque percommodo, vrbi Castrum adiacet Regiæ dignitatis, validum illud, cui tunc Busioüs præfectus erat: data Comiti à Sancto Paulo à Suillia, præfectóque nuper solemniùs fide, nihil actum adhuc ab ijs, quod Rebellionem saperet, donec passa suaderi se Suillia, circumiectarum prouinciarum Rebelles in Castrum admisit: neque aliud à seditioso mulieris ingenio sperandum erat, quæ sectæ suæ in Regium caput ad-

Suillium rebellat.

Sully. Orleãs. Gian.

Busiou. La Dame de Sully.

Rebellionẽ auctorat Suillia.

Orual. Rohan. dictissima, Oruallum Comitem, filium sibi carissimum, Rohanæúmque generum habebat Rebellionis auctores; illum in procinctu, vt Montalbani obsidionem sustineret, hunc firmandis in Rebellione Sectariorum animis huc illuc discursantem. Briquemaut. Trinné. Briquemautius minor, Baróque Trinnæus, quadringentis in Castrum militibus admissi circumadiacentes Biturigum, Aurelianensiúmque prouincias prædabantur: donec Comes à Sancto Paulo ex re consulturus, præmisso qui oppidanis Rebellioni adhuc obsistentibus adesset, Barone Courtenayo, tormenta Aureliâ educi iubet, copiásque legit. E regione Castri cis Ligerim pagus erat, cui à Sancto Patre nomen, inuasum illud à Trinnæo, firmatáque præsidio militari Ecclesia, vt positis vltrà citráque fluuium arcibus, nihil nisi tributo penso commearet.

Comte de S. Pol. Courtenay. S. Pere. *Comes à Sancto Paulo copias legit.*

Crescente in dies Rebellium numero glisscebat audacia, vnde Comes à Sancto Paulo diffidentiâ copiarum, quas iam collegerat, ad Condæum apud Bituriges, Monbasonium Lutetiam, nuncios mittit subsidia petẽs: adesse interim missus à Rege Marchio Rhonius, qui Comitem à Sancto Paulo sequutus, Aubignium venit, oppidum habendo simul colloquio à Condæo lectum, medium inter Bituriges & Aureliam. Ibi de obsidione pluribus actum, in eámque demum conclusum fuit. Biturigibus tormenta duo, Aureliâ quatuor educuntur, missi dehinc tres legionariorum ordines, qui Suillium oppidanorum auxilio subirent. Quæsitum vltimò penès quem rerum in exercitu summa futura esset, Condæúmne, an Comitem à Sancto

Condé. Monbason. Berry. Paris. Aubigny. Orleãs. *Nuncios ad Condæũ & Monbasonium mittit.* *In obsidionem à Cõdæo & Comite conclusum.*

Paulo; diu anceps quæstio: quippe primarius princeps supremam sibi auctoritatem iure sanguinis vindicabat. Contrà princeps item à Sancto Paulo adscribebat sibi iure in speciem meliori imperium idem, parata in vrbem prouinciæ, cuius ipse prorex, expeditione: tacitâ lege sancitum in Gallia iactitans, vt vnius Regis in prouincijs suis proreges imperia subeant. Ne tamen priuatis dissidijs principum, vt assolet, gliscceret superbia hostium, irétque in pessum auctoritas Regis, iure suo cessit Aurelianensium prorex, permissáque omnis in acies Condæo potestas; qui nihil moratus Marchionem Rhonium ad Suilliam mittit: missus, rogat deditionis conditiones iustas excidio certo præponeret: Condæum, Comitémque à Sancto Paulo principes ijs adesse copijs, quibus obsistere velle loco ad delicias magis, quàm ad obsidionẽ parato, ridiculum: si tormenta inferri sustinet, æquandas solo turres, agendos in puluerem muros, destituendúmque decore suo Castrum nobile. A Suillia Busioüm compellat, hortatur ne se cum Castro miserè perdat, non eam Suillio patri, mentem esse, qui Regi militet: his & similibus tentauit Rhonius Suilliæ, præfectúq; fidem, conatu irrito; seu quòd recèns Catholicum auersabatur, seu inueterato in eum nouercæ odio, quæ ditionem opimam Comiti Oruallo filio carissimo destinabat. Admota cis Ligerim in Ecclesiam, vnde sibi arcem parauerat hostis, tormenta duo, quæ post editam indesinenti disploſione ruinam, vi expugnatur, ibi strages maxima; Baro Trinnius, cum ijs quos excidio reliquos fortuna fecerat ad

Iure suo si quod illi erat cedit Cones à Sancto Paulo.

Rhonius conatu irrito Suilliæ Busioque fidẽ tentat.

Busion.

Expugnata Ecclesia que Rebellibus pro pugnaculo erat.

Trinné.

fluminis ripam nauigia quærere, instare victores, præreptáque salutis expediendæ ratione, vndis absorbentibus perire malle, quàm ferro; supráque quindecim, quos mitis alueus transnare tulit, periere reliqui ferro, aut vndis. Hinc Castro propiùs succedunt acies: verberationes duæ indictæ; hæc in Castri muros, illa in aream adiacentem. Appetente iam luce disploſa magna contentione tormenta obsessos ab area in Castrum propellunt, angustum illud, militúmque numero impar, ibi adiacere cadaueribus semitiua hominum corpora, quos vulnera, quos tabum perimebat, pollui cuncta sanie, odore, contactu: rebus ergò sic stantibus, vt sibi ipsemet hostis esset longè infensior, qui hostem à Castro prohibebat, certis conditionibus pacta deditio, in hunc modum.

Strages hostium quà ferro quà vndis.

Deditur Castrum.

NOs Henricus Borbonius, Condæi princeps, rogantibus amicis, quæ nostro iam arbitrio subiacebant condonamus obsessis, vitam, libertatem conscientiæ, & bona, si abiuratâ priùs factione fidem sacramento solemni firmauerint. Actum in Castris ante Suillium 19. Iul. 1621.

HENRICVS BORBONIVS.
FRANCISCVS AVRELIANENSIS.

Supremus hîc in Rebelles trans Ligerim labor, exarmatis enim Sectarijs ea parte omnibus, non vltrà bello sæuitum.

Supremus hic trans Ligerim in Sectarios labor.

Supra memoraui Aquitanię vrbes Sectarias post habitam ad fanum Fidei Synodum prouincialem,

Parum tuta Rebellii fides.

delegato ad Regem Malereto, fidem firmasse tum oratoris voce, tum codicillis ad Regem, verbis magnificis, at rerum vacuis. Si enim Monhurtium, Mõtemmarsanum, & fanum Fidei eximis, quæ Regem dum vixit Boëssius agnouere, reliquæ omnes rerum nouarum studio actæ. Boëssius, ciúsque gener Theobonus dispari fato perstitere in fide, ille ad extrema, hîc ad minùs felicem Montalbani expeditionem, quasi & peierare licitum mutatâ eorũ in deterius sorte, quibus data fides. Postridie quàm Rex Cogniacum venit, placuit deduci in consilium, belli solo Aquitanico mox ineundi rationem; plura vtrimque agitata; satiúsne foret rectà Montalbanum ire, vbi nemo diffitebatur belli molem, an obuias Rebellium vrbes in transitu obsidere. Quibus ea mens erat, vt nullis obsidionibus medijs in Montalbanum nulla dilatione castra mouerentur, aiebant eam Rebellium in Aquitania vrbium caput esse, quæ vt prælongam Regi ad eas vrbes expeditionem parari autumat, ità segniùs munimentis sibi consuluit, aut subsidio militari; posse incautos intercipi dum propugnacula adhuc infecta, præstãt facile obsidionis opus: sparsos hùc illùc per Aquitaniam præsidiarios; quibus vrbem subeundi animus si obsidetur, quos si præuertisse dabitur, vrbem, ad primam tormenti bellici displosionem dedi necessum esse; neque potius consilium, quàm impræuiso vulnere ferire hostem, præuisa animos ignauis addere, vbi etiam strenuos subito metu cõsternant non antè agnita. ridiculum addubitare dirutóne fundamento, disijci debeat superstructa mo-

In vtramq; partem agitatur quæstio.

De Montalbani obsidione differenda aut accelerãda.

Monheurt. Mont de Marsan. Sainct Foy.

Cogniac.

Acceleranda eius obsidium.

Argumẽta quibus ad probaretur.

les ? vrbes Aquitaniæ reliquas vno Montalbano ſubnixas, ſi excutitur, eodem caſu cum eo ruituras; ſecùs ſi dilata ea expeditione, in vrbes obuias caſtra mouere conſilium, expugnandas quidem earum pleraſque in tranſitu, non omnes tamen; ídque ſi ante Montalbani obſidium in prouincia hibernare mens eſt: dehinc appetente hieme non poſſe exercitum tot obſidionibus fractum, quantacumq; hodie alacritate exultet, niſi eneruem, laboribus imparem, fractum & mutilum Montalbani munimentis ſuccedere; notum omnibus Gallorum nimis genium, quàm vt trahi in dubium queat; Giganteos eſſe conatus quos primùm edunt, vbi diutius dimicatum eneruari audaciam, quam non niſi prima conamina illuſtrant. Hinc eſſe in Galliam Narbonenſem facilius iter, vbi Chatillonij fides, deſtitutæ adhuc muniminibus vrbes, conſternati ad inopinum Regis aduentum indigenæ, plenam, ſi fas dicere præſtabunt victoriam, etiam ante hiemem. Contrà quibus Bergeracum, Caſtellonium, Clairacum, obiectóſque ad Regis tranſitum vrbes reliquas, obſideri mens erat. Id eſſe Regibus cum leone commune, vt obuij nihil, in armata ſuperbia lin quant. indecorum Regio nomini vbi in vrbes ſubditas venit, pati oppidanorum proteruiam negantem aditus; imò & ad LVDOVICI illuſtrem iam toto orbe gloriam pertinere, cadat ante eum Rebellio obuia, quam alioquin externi principes ab eo reformidatam ſibi perſuadeant. Si rectà Montalbanum itur longius iter, cœlo æſtiuis caloribus adeò infeſto vt interdiu pergere periculoſum ab æſtu,

Le Languedoc Chatillon.

Bergerac. Caſtillon. Clairac

Eorũ mens quibus obuias vrbes oppugnari placebat.

Argumenta quibus id inducebant.

noctu ab insidijs, ludicrum esse quod adijcitur, vno casu ruituras Rebelles cum Montalbano Aquitaniæ vrbes, quasi ea sit inter vrbes connexitas, quas XXX. leucarum spatium longius, inuicem dirimit; quasi bellum exemplo geratur. At si eas hodie vrbes remorandi Regis, audacia habet, quid sperandum expeditione Montalbani confecta, si confici eam contigerit? expectarine fracto tunc exercitu deditio debeat, nihil minùs, præsentem hîc Regem esse, tunc longo terrarum spatio dissitum; luxuriantem hodie militis audaciam, tunc languidam, iustum exercitus numerum, qui desertis eo tempore signis, futurus haud dubiè tot obsidionibus impar. expugnãdum Montalbanum, aut propulsandum ab obsidio Regem, vtroque casu nihil timendum Rebellibus, quos Rex in transitu præterierit. capto quippe Montalbano, fractum vigilijs militem, sauciatum, ægrum & languidum prius arma positurum, quàm possit etiam lubens in armis retrocedere; prouectâ iam æstate Autumnum appetere, imminere illicò hiemem, quam Montalbani exigendam obsidio nemo non videat, vtinámque etiam eâ exactâ subsequatur deditio. Quod si contrà, absit omen, propulsari obsidionem statutum Deo, non tãtùm sperari non posse, vt in hostẽ miles regrediatur, quin verendum ne coniuratione aut metu signa deserat; spretã fortunam, quæ se vltrò hodie Regi offerat, irrito dehinc cõnatu quærẽdam. Neque obijciendam Regis virtutem, quasi supra fortunæ aleam sit, vnam esse bellicam virtutem, cui fortuna ius dicat, reliquas supra eam positas; penè hîc

nè hîc certam victoriam, quæ Montalbani in ambiguo posita sit. His & similibus scindebatur in diuersa Regis consilium, cùm ipsemet Rex ad præsens periculum naturæ impetu pronus, differri posse negat, quod militi vltrò fortuna offerat: valida erant in speciem hinc inde argumenta; prævaluit tamen ea dehinc apud sagaciores sententia; captis Bergeraco, Clairaco, & quæ superabant à Montalbano in Aquitania vrbibus, leui præsidio occludendos Montalbani aditus, obsidendúmque interim à Mayennio fanum Antonini, vrbem adiacentem, dum Rex cum exercitu suo vltra pergeret in Narbonensem Galliam. Futurum vt hostis leuibus sæpe prælijs ab ineunte autumno, ad imminẽtem hiemem fatigatus, fractus vigilijs, deficiente commeatu, & animo, Regia sensim imperia subeat; & si fuerit ad hiemem pertinax; posse in vrbis ambitu non longè à muris hybernacula statui, munimentis Castella propiùs admoueri, quæ vallis in circulum excauatis (lineas communicationis vocant) sibi inuicem præsidio erunt, sic fugere quidem vrbi superbæ datum, at non effugere. lento conamine sterni superbiam hostis, quæ ad præcocem audaciam glisscit. cunctando parari victorias, quarum decus nimia in prælium auiditate dilabitur. eam sententiam omnium optimam rerum euentus docuere: contrà tamen itum, minùs quidem opportunè, atenim nihil hic Regis sagacitati demptum, quippe rerum euentus eâ vulgò tyrannide sibi fortuna vindicat vt virtuti sat esse videatur magna voluisse, bello præsertim, vbi inceptum gloriosè facinus infelix plerúmque exitus claudit.

Montauban. Dumaine. S. Antonin.

Opinio omnium optima ab euẽtu.

Regina Burdigalã petit.

Appetente ad craſtinum die, Cogniaco Regina Burdigalã ſubit, frequentioribus ſub dio metationibus, quã vt poſita ſupra ſexum crebriùs pateretur incommoda. Rex Barbazieuſium, hinc Mongionum, Cutracum deinde venit: reuocata hîc in memoriam clades maxima, quam Henricus olim IV. profligato præfecto maris Ioüsâ Catholicorum factioni intulerat, placitúmque Regi patriarum virtutum æmulo in arenam, vbi commiſſum olim illuſtre prælium ferris indagato attentiùs loco, diſſeruiſſe pluribus memorant, quid cauſæ fuiſſet, quòd inſtructiore Ioüſa exercitu, fuſus: contra militarem ab eo diſciplinam pugnatum, minúſque quæſitos belli apparatus ad prælium, quàm ad faſtum, radiaſſe auro thoraces ferreos, armillis, criſtíſque comantibus galeas, præpeditos phaleris equos, nimiáque imperatorem audaciâ, non expectatis Matignonij copijs, quæ aduentabant, manum conſeruiſſe, ſeu illum habebat gloriæ libido impotens, cui nolebat conſortem, ſeu ad pugnam præcox auiditas quæ magna perſæpe facinora in peius vertit; ſic perijſſe ſolum, qui gloriæ ſocium habere noluerat. Ex aduerſo pugnatum à patre, quò magnificè minùs, eò gloriosè magis, & ſtrenuè, collocata loco opportuno tormenta, quibus ſinè prælio, cęſæ Ioüſanorum alæ, quæ ſe ad pugnam luctuoſo ſumptu inſtruxerant, quaſi ad nuptias; ferri vnius ab Henrico habitam rationem, ferro tectos milites, ferro pugnatum nihil floccis, ſericóque ornatas haſtas, nudas illas cuſpide acuta, flexili, leuíque ligno, neque coloratos in auro ſclopetariorum balteos, vnde

Cogniac. Bourdeaux.

Rex Cutracum venit.

Barbezieus. Mongioun. Coutras. Ioyeuſe L'Admiral.

Multa Rex de prælio à patre olim in Ioüſam hoc loci cõmiſſo.

Quare profligatus Ioüſa.

Matignon.

Quare victor Henricus IV.

pulueris tormentarij ad ictus ſingulos modioli pendent, pelleos illos, ſemiuſtos, reliquas fumo obductos; vno verbo hinc Græcâ parſimoniâ, & fortitudine ab Alexandro, illinc Perſico luxu, ignauiáque militum à Dario pugnatum.

Boiſſæus Regi ſe obuium ſiſtit.

Dum his, aut ſimilibus proloquebatur Rex, obuium ſe ſiſtit Boiſſęus Pardallianus, quem ſuprà memorauimus habitâ ad fanum Fidei Synodo, vrbes Aquitaniæ Sectarias, in fide, adhibito ſacramento firmaſſe, humaniſſimè exceptus à Rege, fani Fidei, & Caſtellonij Conſules offert: iam enim rebellârant vrbes reliquæ; ab illis oblatæ duarum vrbium claues, promiſsáque in futurum obſequia. Laudatus hîc à Rege Boiſſæus, qui extirpandæ Rebellioni, in Aquitania nihil non mouerat: relatum dehinc, quod omnibus ſtupori fuit, Bergeracum inter Sectarias primariam vrbem meditari obſequium. ea vrbs ad Aquitaniæ terminos Petragoricis adiacet, Petragorici Seneſcalli iuriſdictione illuſtris, commercio celebris ad Duranni defluens, bellóq; multis ab hinc annis inſtructa; diuerſis temporibus munita perhibetur; ab Henrico I V. quo tempore Catholicorum in Gallia factio præpotens, Regem inſectabatur, ídque propugnaculis quinque, forcipe bellica, medióque ad illam propugnaculò. dehinc ann. M. DC. XV. ad prima Rebellionis exordia, adiecta immani mole propugnaculà totidém, cum duobus medijs, quorum vel minimo X L. hexapodum facies erat. X V I. latera, tutaminis lineæ X C. foſſarum latitudo X X. paſſuum, profunditas immenſa, ad angulos tormentariæ feneſtræ ita diſpo-

S. Foy. Caſtil. Ion.

Conſules Caſtellonii & fani Fidei claues Regi offerunt.

Boiſſe.

Bergerac. Perigord.

Dordogne.

Munitum Bergeracũ ad diuerſa tempora.

Munimentorum deſcriptio.

sitæ, vt nullibi statio esset nisi patens vtrinque: ex aduerso ad meridiem pomærium adiacet cui à Magdalena nomen medio flumine, firmatum & illud propugnaculis tribus, duobus medijs, ijsdem arte, & mensura; suprema his manus imposita ad Regis aduentum, si propugnaculum vnum, extimaque fossarum munimina eximis, quæ imperfecta adhuc ann. M. DC. XXI. Neque deerant præsidium, commeatus, & arma: quippe ex finitimis oppidis duo præsidiariorum millia, mille & quingenti conductitij quos Forcæus in vrbem induxisse circumferebatur propulsaturus ipse obsidionem; frumentum & vina quantum huic militum numero satis ad annum. VII. Regij, quod vocant, modi tormenta bellica, minoris L. pilæ ferreæ, sclopeti, hastæ, aliáque id genus, iustum Regi timorem induxerãt ne periculosa, diuturniórque obsidio foret.

Magdelaine.

Præsidium armáque vrbis.

Castelloniũ deditum.

Ad V. Id. Iulij Castellonium ventum, ibi Rex à Foresto vrbis præfecto gratè excipitur; Buillionij ditio est, ea obsidione non parum illustris, quam Mayennio olim ad Henrici III. tẽpora oppugnante, quadrimestri acriter sustinuisse fertur: ex hinc vrbem nouis munimẽtis obduxerat Buillionius, dissidij supra primores Galliæ capax. Castellonio Rex, fanum Fidei venit, vrbem, quæ nihil Bergeraco secunda. illi situs in quadrum, lapideis passim turribus muro interiectis; duplex munimẽtum, vetus illud, hoc nouum, incõcinnum illud pro veteri auorum imperitia, quorum virtus periculis assueta, à propugnaculis abhorrebat; hoc regulare, vt vocant, ductis infelici hoc æuo à Batauorum disciplí-

Castillon. La Foreſt. Bouillon.

Rex fanum Fidei venit

S. Foy.

Bergerac. Castillon. S.Foy. na militiæ legibus. Dicta olim Bergeracum, Castellonium, fanum Fidei Sectariorum ad agros Aquitanicos ambulacra: at rebellauit statim à Montalbani obsidione fanum Fidei, vt in tempore memorabo.

Tres vrbes sectariorum Aquitaniæ olim ambulacra.

Paniſſaut. Paniſſautus popularibus ſtudijs Bergeraci potens, diſpoſitis in obſequia oppidanorum votis ad III I.Id.Iulij Bergeraci nullo apparatu Regem excipit, póſtque quatridui morâ firmatam Rebellium fidem, conceſsâ Ramburio vrbis præfecturâ diſceſſum. At ne prægraui tormentorum pondere oneri cederet pons, cuius non adeò ſolida compages, vt ferendo eſſet, iuſſæ in vlteriorem ripam vi brachij ſubuehi machinæ. Ferunt eò loci dum de munimi-

Rex Bergeracum ſubit nullo apparatu.

Rambures. nibus diruendis agebatur, dixiſſe Regem; optatum à ſe vehementiùs, effecturúmque, ſi quid valet, nihil niſi ad confinia Regni ſui munimentorum eſſe, ſubditorum corda, arces Regi imperuias ſatis, ſi in fide manſerint. quæ ſanè politicæ præcipua regula, quippe tot in vaſta ditione reguli, quot arcium occupatores.

Memorabile Regis apophtegma.

CAPVT III.

EPITOME.

Deditis fano Fidei, Caſtellonio & Bergeraco Rex fanum Bartholomæi venit. ingens ab imbre periculum. magnus erga milites ſuos Regis amor. Altam vineam ventum. Vereus, Schombergus, Conciliique arctioris

primores Toneinſium non ſinè periculo primi ſubeunt. captum de Clairaco obſidendo conſilium. Deſplanus irrito conatu deditionem tractat. ſitus Clairaci. oppugnationum Termeſio Contenantio & Zameto datum negotium. Ioinuillius princeps, tréſque cum eo Galliæ Mareſcalli vrbem agnoſcunt. præcox oppugnatio. Termeſius occumbit. retruditur in vrbē hoſtis. Termeſio Rex in ſolatium adeſt. pleraque hinc inde dicta, laudatur eius virtus. diuiſa in oppugnationes duas verberatio. cohortium, aliorúmque ordo. Schombergus tormentorum ex occaſione præfectus. primipili virtus & præmium. Regina in edito conſiſtens oppugnationes ſpeculatur. obſeſſi deditionem meditantur. miſſi ad Conſtabilem Oratores. quid inter eos actum. Sectarii quare tum primum papiliones dicti.

DEDITIS vt ſupra dictum Caſtellionio, fano Fidei, & Bergeraco, obſtabat adhuc ea parte Clairacum. Iuſſis Rex præire tormentis ſequutus ipſe, Amatum, inde fanum Bartholomæi venit, moráſque operiendis quæ ægrè trahebantur tormentis indixerat, cùm militari conſilio ex re viſum nullâ morâ progredi in hoſtem, parúmne tutâ eâ ſtatione, an intercipiendis Clairacenſibus incautis, incertum. Ad hęc mutato propoſito Rex malis auibus ire, nec proprij conſilij expers, nec alieni incapax, quod rarum habenas rerum ſummo iure tenentibus. Poſtridie fano Bartholomæi Toneinſium iter indictum; Termeſióque, & Zameto Caſtrametatoribus, viſendi

Caſtellionio. S. Foy. Clairac.

Rex fanum Bartholomæi venit.

Aymé. S. Barthelemy.

Conſilii arbitrio. Rex contra ſententiam ſuā progreditur.

Toneins. Termes Zamet.

interim Clairaci delatum munus, data illis delecta manus, quæ dum munimentis succedit supra fidem est quo periculo implicatur exercitus, ipséque Rex, obluctante genio, aliorum arbitrio progrediens. *In periculū incidit.*

Vix quatuor milliaria à fano Bartholomæi emensus exercitus, cùm repentino turbine conglobatæ nubes, densiore nimbo, imbrem effundunt tanta copia, vt intra sex horas, inundata planities circumadiacens, nauigiorum capax, torrētibus vndequaq; peruia fuerit: neque consistere in vestigio datum aquarū violentiâ raptatis militibus quos ipsummet prægraui pondere tegebat ferrum: iam superante militum, equorúmq; infenso imbre latera: progredi aut regredi æquè periculosum loci geniū ignorantibus; hærere difficile, luctantibus ex aduerso ad vestigia torrentis impetu; ad caput, humerósque desuper, imbre: qui sarcinas ipsi suas vectabant, impares cedebant oneri, proiectis in aquam quorum à vitâ potior illis ratio. Intereà Rex oblatam rhedam parum ipse de se sollicitus aspernari, abnegatísque in cōmuni omnium luctu commodis, queis Reges à plebe differre solent, hinc inde ad pericula abripi, his voce, illis gestu, exemplo omnibus solatia præbens. Subijt inter hæc legionum recordatio, quæ fatigando hosti, agnoscendóque propiùs Clairaco præmissæ fuerant; quas nec dubium erat iam ad milliare ab vrbe prouectas. bellicus apparatus, puluis, funes, glandes, aliáq; id genus, quæ illis ductabantur ad prœliū intercepta vndis, mediâ hærebāt viâ, vt plaustris trahendis irritus esset equorū cona- *Ab imbre repentino periculum.* *Proiecta à militū sarcinæ.* *Rex rhedā aspernatus militibus adest.* *Regis prouidentia.*

tus; vnde progressis periculum imminebat quale nusquam ab eruptione, aut insidijs hostium, inermibus sinè prælio iugulandis, non secùs ac pecudibus, puluis, si quem fortè modiolis suis secum traduxerant adeò madidus erat, vt flammæ incapax ipsissimet magis excidio verteret, quàm hosti. Ad hæc iussi qui Regiæ apparatum mulis maioribus vectabant agasones, peristromata auro mixtim & serico fulgida, preciosam Regis supellectilem media deponere via, in quam eâ iam violentia ferebatur torrens, vt secum abriperet obuium quodlibet: superimpositus dehinc puluis, bellique armamenta, quæ citiùs quàm dici possit illata, prouectos imminenti periculo exemere. Dignum imperatore facinus, qui militis saluté nihil habet potius: hinc factum, vt legio, quam Rex præire iusserat, ei se salutem & vitam debere professa fuerit. Appetente nocte Altamvineam ventũ, neque enim per imbris incommoda Toneinsium ex animo iri potuit. vocati dehinc ad diuersorium errantes huc, illuc incerto gressu, idque accensis velut è specula in portu lucernis. Fabulas loqui videar, qui imbrem exprimo penè supra hominum captum, vera tamen relatio, quod nec ignorant quibus iactura supellectilis, merciúmque magno tunc stetit.

Consultum militi suaprouett.

Altamvineam venit.

Hautevigne. Toneins.

Postridie firmati pontes, paratèque, quibus liberè per planitiem commeare dabatur nauiculę, minùs periculosum, quamquam difficile Toneinsium aperuere iter. Vrbem primi subeunt Vereus Procancellarius, Schombergus Comes, Galliæ quæstor,

Du Vair. Schomberg.

quæstor, tormentorúmque ex occasione præfectus, ærarij, quod parsimoniæ vocant, arcarius, quatuor qui Regi ab epistolis, pluréſque ex sanctiore concilio, quorum in periculo diu libertas fuit: quippe vrbem Sectariorum, nulla causæ cognitione ingressi, nisi quòd nuper Regi fidem dederat, nihil habebant præsidij militaris, quo firmaretur statio, vnâ alioquin hostium fide parùm tutâ. Atenim, si prædę ingentis, spes non incerta magnum est ad noxam etiam probis irritamentum, quid eâ vrbe sperandum in quam primores Gallię si diuitias spectes, minori prouidentia confluxerant inductâ secum prædâ, qualem ne quidem à profligato exercitu sperare liceat? Veræus periculum cui se, suósque implicuerat alta secum mente perpendens, habito districtè concilio, quia sensim in vrbem confluebant alarij, stationem ad portas leuem illam, locat, quâ saluti consultum, seu oppidanos ad arduum opus defecit animus, seu quòd ne quidem aduerterant prædam.

Veræus cõcilique arctioris primarij Tolosinum magno periculo subeunt.

Ad vesperam de obsidione Clairaci consilium iniri placuit, quo in vtramque partem agitata iterum quæstio, quam suprà fusè memorauimus, Montalbanúmne omisso Clairaco, eundum rectà, nullis obsidionibus medijs; an obsidendum priùs Clairacum. Vna hæc vrbs prostratæ ea parte rebellioni superstes erat, neque magni apud antiquos nominis, nisi quòd illam firmauerat recèns Rebellio. Factionem iam antè abdicauerat Pujolius vrbis præfectus, vir magni animi, datáque Regi fide tentauerat omnia retrahendæ in ditionem Regiam vrbi, conatu

De Clairaci obsidione consilium capitur.

Montauban.

Puiol.

Puiolius Clairaci præfectus Rebellionẽ abdicat.

irrito; quò factum, seu Rebellionis odio, seu illatæ sibi à suis iniuriæ vindictâ, vt in obsessos ipse, cui loci genius notissimus, perutiliter Regi meruerit.

Designatur in Clairacum expeditio. Substitutus illi Santorsius, qui vrbem regeret: desi- S. Torse
gnatur in Clairacum expeditio, quamquam sagaciorum sententia in Montalbanum iret.

Postridie, qui in XI. Kal. Sextil. incidebat, collectis iam ab imbre hesterno legionibus & tormentis, castra in vrbem moueri placitum procurata interim Burdigalâ septem maioris modi tormenta; missúsque Clairacum, qui Mercurium vbique agebat, pacis proxeneta Desplanus: ille primores municipij ad Comestabilem ducit, quorum ea impudentia, vt fidem dixerint non alio precio venalem, quàm conseruatis libertate, muris & munimentis: re ergo infectâ missi tentandis iterum oppidanorum animis, Lesdiguerius & Boissæus, qui demùm tormentis bellicis abacti procul, referunt ab infida Rebellium fide sperandum nihil.

Desplanus deditionem irrito conamine tractat. Desplā.

Lesdiguieres Boisse.

Situs Clairaci. Clairacum accessu difficili, ad collem asperum situm est; circumstant vineæ, quibus genio loci angusti ad vrbem aditus obducebantur: assurgebant hinc inde claustra frequentioribus tunc manipulis quibus tandem non nisi magnâ Regiorum iacturâ excussus hostis. placitum tripartito agmine ea oppugnari: dextrum cornu Termesio datum, sequuta ducem prætoria cohors; lævum Zameto, medium agmen Contenantio: illum Picardiç, Campaniæ, Bellimontis; hunc Nauarræ, Normanniæ & Chapesij Cohortes, veteranis militibus sequebantur.

Claustra oppugnantur Ducibus Termesio. Zameto. Contenantio. Termes Zamet. Contenant. Picardie. Champagne. Beaumont. Nauarre. Normādie. Chapes

Lesdiguieres Ioinuille. Prasiin. S. Geráis Chaune

Nondum muris succesſerant acies cùm Leſdiguerius magnus Caſtrametator, Ioinuillius princeps, Mareſcalli Galliæ tres, Praſlinius, à Sancto Gerano, & Chaunius, admoti ad munimina propiùs exprorando loco in varias turmas circũequitant: inter hęc Leſdiguerius magno ſolis feruentioris æſtu, adiacentem arboris vmbram ſubit, vnde caſtra, metationes, & valla voluebat animo, cùm ſclopetariorum delecta manus eò intrepidè, pergit: ille velut Archimedes in opere mathematico defixus hærebat, aliud cogitans, cùm ſauciati lethaliter circumſtantes monuere periculi. emiſſus illicò manipulus leuis, retruſit quidem in foſſam primo impetu hoſtes; at concitatis in prælium cohortium animis indebito tempore, paucorum exemplo, pugnatum ab omnibus, rorariorum, quod aſſolet velitatione cauſſam oppugnationi dante: irritus hîc præfectorum conatus, qui & ipſi non niſi in ſpeciem prælium inhibebant. præcox illud cui Rex adeſſe non potuit ex voto.

Verbi proprius à primordijs aguita.

Commiſſum præcoci oppugnatione prælium.

Non expectato ſigno, primus in clauſtra irrumpit Termeſius, non antè prætoria cohors ſequuta acriùs, non antè in hoſtem audaciùs ducta; equitabat ille, non niſi ægrè in veſtigio conſiſtens à vulnere, quod à pila tormentaria acceperat olim ad tibiam, armáque dedignatus quibus tegeretur, enſe nudo ferebatur in hoſtem, exemplo vltrò & voce, accendens Regios, cùm incautè ad ventriculum petitur glande, ictu ſatis lento, quémque vt relatum dehinc à medicis, lorica quælibet retundebat.

Termes

Termeſius primus in hoſtem irrumpit.

Vulneratur lethaliter.

Ad læuum cornu pari alacritate pugnatum, me-

Zametus strenuè agit.

liore fato: Zametus quippe cohortibus suis admotis ad clausstra, propulsabat hostem, illi à tergo Vicius aderat in leui ala, sclopigerísque equitantibus (Carabinos vocant) neque ad medium agmen à Contenantio, minori pugnatum audaciâ, actum vbique strenuè, vnaque demùm retrutus die, pugna vnica hostis, (quod magnis ferè obsidionibus inauditum) in munimenta vrbis se recepit, magnâ & ipse militum iacturâ. Ita perrupti aggeres, quorum expugnatio, (si, more obsidijs solito vallis & fossis actum,) in mẽsem omnium iudicio protrahebatur. At vtinam ita lento conatu gestum opus: neque enim cecidisset hoc prælio Termesius, quem innatus Gallis prælij calor abstulit.

Zamet. De Vic.

Contenantius eum.

Pellitur hostis.

Rex adest.

Interea Rex qui non nisi se præsente committi pugnam iusserat, adesse propiùs, luctuosíque spectaculi futurus testis in eum fortè locum incidere, quà sauciatis transitus erat ad castra: queri primùm quòd Castrametatores parùm imperij memores, se absente signum pugnæ dedissent; illi causati militem, dum eruperat hostis, non expectato signo manum conseruisse, irrita dixere inhibentium imperia, vbi aut non exaudiebantur à strepitu, aut ad pugnæ libidinem spernebantur: lætos se tamen quòd eo absente pugna processerit, qui non nisi magno periculo adesse potuisset. Ad hæc describi pugnę initę rationem, triplici actum oppugnatione, Termesio, Zameto, & Contenantio ductantibus cornua pari vbique fato fugatum hostem, vlteriúsque Rex secundùm sermones hinc inde habitos incautè pergere, cùm stipatorum vulnerati ab hostium muni-

Queritur Rex pugnã se absente commissam.

mentis duo, monuere periculi.

Desiderati ea oppugnatione.

Regiorum plures hoc prælio desiderati; gregarij tamen ferè omnes, si Riuierum Bordeti Legatum, Masotesum, Baronem Maillocum Normannum, Termesiúmque Castrametatorem eximis; quorum hic dolorem exercitus vniuersi, sui desiderio concitauit: triplici claustro hostem excusserat, aditum molitus per aggeres, cùm à læua quâ circumequitans habenas equo laxabat ad pugnam, glande impetitus est; at neque lethaliter, vel si Bubaleum thoracē, qui vulgò ferrei præuius est spissum, ex more induisset: sauciatus in crastinum vixit, non alio quàm Regis solatio, quem & moribundus dum ab eo gratè inuisitur in hæc ferè verba compellat; Nihil se dolere, quòd à vulnere sensim deficeret, optatum à se diutiùs sic mori, qui tanto erga Regem suum affectu vixisset; positam inter arma gloriosè spem vitæ, quam ne quidem hodie reuocaret oblatam desuper; nisi vt pulchrè iterum eam pro Rege poneret; magnum esse, etiam ad Regis absentiam, pro Rege mori; atenim si eius præsentia adijcitur virtutis testis & mortis, viuere denuò qui sic moritur. duo supereſſe ad quæ fluctuans animus dubius inter gaudia & mœrorem hærebat, Bellegardi fratris hinc, illinc vxoris, pignorísque ab ea charissimi memoriam, luctuosam illam; nisi quòd Bellegardo Rex ipse (absit verbo inuidia) frater erit; vxori maritus, filijs pater, communi fratrem, vxorē, & filios amore prosequuturus. Sibi ex bonis quæ fortunâ parantur, præter vxorem iuuenem illam, præsentíque infortunio imparem, & vagientes

La Riuiere. Masotes. Maillocus. Termes

Iactura Termesii omnibus grauis.

Termesius Regem alloquitur.

Cōmendat filios & vxorem.

Bellegarde.

adhuc in cunis infantes duos supereſſe nihil. Reliqua aut ſeruitio Regis abſumpta, aut eò poſita, vt nominibus alienis diſtrahãtur. concitaret miſeri-

Rex ſolatur Termeſinum. cordiam Regiam filiorum eò luctuoſa conditio magis, quòd ſe miſeros neſciebant: victuros eos, ſi quid maiorum exempla, immiſsáque recèns obſequij in eos ſemina valent, in fide coronæ debita; &, ſi parentum exemplis ad mortem filij innatâ virtute rapiuntur, in eadem fide morituros. Ad hæc Rex in amplexus gratiſſimos ruere, ſéque Termeſiæ ſobolis protectorem profeſſus, præceps abire, quia obortas ad mœrorem lacrymas inhibendi animus; quaſi indecoris Regibus lacrymis qui vt ſupra humanas vices poſiti, ita nec debent mortale quid prodere.

Termeſiæ laus. Hîc abundè eſt Galliæ, quòd in lacrymas abeat cui perijt alumnus cariſſimus Achilles ad prælia, in amore Paris, Neſtor ſi quãdo proloquutus: bella apud Germanos, Batauos, Pedemontanos, imò & in Gallia ſectatus vbique: Mauricio Naſſouio in Batauia; Emanueli Sabaudo in Pedemontio; Henrico olim IV. dehinc LVDOVICO Regi in Gallia meruerat, eâ magni animi famâ, vt eius nomen apud exteros in Gallicæ virtutis exemplum traheretur: armato demum in Rebellionem LVDOVICO, dum adeſt vbique ad pericula, fulmineâ glande trajicitur, mirum quòd perierit fulmine, qui ipſe belli fulmen lauris ad gloriam tegebatur. Vir erat ſumma morum elegantia, ingenio illuſtri, ad arma expeditus, aptus alliciendis feminarum amoribus, quod penè illi excidio vertit, dum nobiliſſimam vir-

Allemagne. Hollande. Piedmont. Maurice de Naſſau.

ginem ex Reginæ olim familia in ipsa Regia ad amplexus induxit, vnde nî se fugà inter obscura noctis propipuisset, ferro vitam finierat: hinc exul apud Batauos diu à Venere, Marti militauit. Dicax idem, Curialésque ingeniosis facetijs irridere solitus, primorum gratiâ floruerat, cuius apud illos memoria in longum præpotens erit. Hæc de Termesio, quæ si non rependisset eius virtuti historia, aut parùm virtutis amatrix, aut inuida dici poterat.

Oppugnationis forma in concilium deducitur.

Ad crastinum deductâ in concilium oppugnandæ vrbis ratione, producitur eius in charta descriptio, hîc in varias sententias itû. Regi, & Comestabili placebat in columbarium vrbi adiacens, munitum illud, oppidanísque perutile tormenta duo collimari, quod non incerta displosione disiectum faciliores in vrbem aditus aperiebat: prœualuit tamen duas alibi oppugnationes indici, quarum hæc data Comestabili, illa Lesdiguerio. Intereà prætoria cohors,

Duæ verberationes inuicta.

Bouillõ Regimens. Picardie. Beaumont. Champagne. Piedmont. Normandie Nauarre. Chapes

clausstro immani mole extructo, terram vallo aperit, quod paucos intra dies indefesso labore productum, propugnaculum vrbis, cui à Buillionio nomen, subijt. Ex aduerso Picardiæ, Bellimontísque cohortes clausstrum aggere firmant, Campaniæ legio iussa viam occupare, stationem repagulis claudit, dum Pedemontij, Normanniæ, Nauarrę, Chapesíque viam è regione publicam, quâ recèns hostis deiectus, muniebant.

Dispositæ ad verberationem cohortes.

Ad Comestabilis oppugnationem merebant prætoria excubiarum, Pedemontij & Normanniæ, vbi octo circa hominum millia, Lesdiguerio aderant Picardiæ, Nauarræ, Campaniæ, & Chapesij

cohortes : ibi Praslinius & Chaunius Marescalli, Hîc Ioinuillius, Marescallus à Sancto Gerano, Contenantius, & Zametus regebant ex voto militiam. Trans Oldum, quò vrbs alluitur, iussus Dux Engolismẽsis cum alis equitum, Bellimontísque cohorte stationem locare quà subsidio in vrbem via facilior erat munus ille impigrè obijt, vt est promptus ad arma, bellóque, si quis in Gallia, expeditus & sagax.

Praslin. Chaune Ioinuille. S. Gerã. Contenant. Zamet. Lot. Beaumont.

Engolismẽsis vltra fluuium.

Bello expeditus.

Lesdiguerij valla ad Kal. Sextiles primùm cœpta, assiduóque exin labore producta, medio circa Augusto, Rohanæi propugnaculo instabant, quando placitum obduci ea Castello, vnde dehinc ex transuerso per anfractus, ducta valli in fossam linea, quæ dum opere assiduo fossæ succedit; ex aduerso ad Comestabilis oppugnationem producit vallum Gamorinus Italus, acerrimíque opifex ingenij, qui ex Reginæ matris domo Regi militabat.

Producitur vallorum opus.

Gamorinus Italus magni ingenij opifex.

Gamorin.

Medio flumine assurgit agger, quem continua rupes ab vrbe in vlteriorem ripam porrigit, tignis oppidani, superstructísque lapidibus, demissum natura opus, arte in altum euexerant, mittendæ ripam versùs in molendinum aquæ. Ad ripam vlteriorem exstat veteris Abbatiæ macceries, cuius fundamenta olim à Carolo magno iacta perhibentur : intercludendo Regiis hac parte aditu, ruinam Abbatiæ veterem, vicinásque domos satis arctè firmauerant oppidani : quibus expugnatis, placuit disturbari aggerem, eo animo vt superimpositis ad rupes postibus sterneretur in vrbem via facilis, porrectúsque in latum fluuius longiùs ab vrbe aquas molendino

Rupes medio Oldo assurgunt.

Charlemagne.

dino subduceret; gestum vtrumque ex proposito.

Circa Kalend. Sextil. erumpens in Regios magnâ audaciâ hostis, retruditur non sinè regiorũ iactura; tympanista dehinc egressus, legati cuiusdam, qui prælio occubuisse credebatur cadauer exposcit; at, quæsitum illud diu, nusquam inuentum est, existimantibus plerisque dilapsum eum inter prælium, quod non ægrè fiat, quasi eò deducta spe obsessorum, vt citra vnam Regis misericordiam desperata salus. Dehinc redintegratâ verberatione Kalend. Sextil. sexcenti tormentorum maioris modi vna die ictus numerati; trifariam diuisa displosio, quà amnis in imum defluit, quà Toneinsium hinc, illinc quà aperitur Aginnum, V. ad quãlibet oppugnationem tormentis, quorum præfecturam obibat, magna laude Schombergus, ad Marchionis Rhonij absentiam, qui lubens à castris abesset, an iussus, non probè mihi constitit, nisi forsan quòd Rebellibus tunc patre, agnatisque, parùm tutæ fidei habebatur.

Dilapsus inter prælium legatus.

Triplex verberatio.

Tonneins. Agen.

Rhony.

Schombergus tormentorum præfectus absente Rhonio.

Postridie Rex oppugnari hemicyclum iussit; nec dum classico emissus miles, cùm primipilus virtutis ad Regis oculos edendæ consilio, delecto sclopigerorum manipulo, quà viam in vrbem faciebat ruina prorui; placuit alacritas viri, Regi incauto, qui nec clamori parcens ad circũstantes conuersus; Hem quâ audaciâ, inquit, Quercetanus (hoc primipilo nomen erat) in hostẽ abripitur mirantibus qui astabant memoriæ felicitatem, quæ ipsosmet primipilos, gentem vulgò ignotam retinebat, iussit Rex referre pedem; qui stationi iam incumbebat: acce-

Quercetanus primipilus virtus.

Le Cheſne.

Pedem Rex referre iubet.

nim prædominante propugnaculo Buillionio, ex- Bouillō
cidio Regijs vertisset victoria. exin rogatus ille, quid
Primipilus visa refert. ab hemicyclo interni muniminis foret, adiecit de-
fertum consultò ab hostibus locum, quo parari sta-
tio non nisi summo periculo poterat; hemicyclo
imminere à tergo fossam profundiorem, & latam,
quam crebri aggeres, doliares munitiones, & clau-
stra distinguerent, neque in hemicyclo plenam es-
se victoriam, nî diſploſione priùs continuâ, disiecta
adiacentis propugnaculi moles: cetera vallis, cuni-
culisque in plano esse: magnâ dehinc Regis ipsius
laude, aureisque centum dimissus est.

Regina loco commodo oppugnationē videt. Collis vrbi adiacet, quam Regina, muliebrisque
Regiæ apparatus, videndæ oppugnationi subijt se-
mel ac iterum; disposítis mirâ arte, loco aspero se-
dibus, opertóque à sole veteranis quercubus cœlo,
ne feruentior Caniculæ æstus, cœlo exasperato cor-
rumperet vultus. Hæc à Regijs. obsessis ex aduerso,
seu virium, seu mutuâ inter semet diffidentiâ, agen-
Segnius ab obsessis actum. tibus segniùs. Inualuit in vrbe rumor cuius auc-
torem Comestabilem facit veræ relationis auctor,
oppidanorum plerosque, pecuniâ numeratâ, liber-
tatem municipalium, conductitiorúmque vitam
Quare id. Regi vendidisse; illi contrà vnâ Rebellione noxij,
iniuriâ se postulatos questi, crimen in delatores re-
torquere, vnde glisscebat sensim in vrbe seditio, cùm
Sanuagio suadente (is magnæ in vrbe auctoritatis Sanua-
ge.
præfectus Regi fidus) deditionis consilium captum
Capitur de deditione consilium. saluis libertate, vita, & bonis. Impetrata demum col-
loquij facultate, primus municipij rector habere
se dixit, quod Engolismensi, quem colebat, im-

penſiùs, communicaret: habitíſque hinc inde colloquijs proditum, ſubſcripturos deditionem oppidanos, ſi ſalua forent, de quibus inter ſe iam antè
Deſplã. conuenerant, libertas, vita, & bona. Datũ Deſplano negotium, ille ire, redire ſæpius, negatíſque in pacti formulam conditionibus, vt apud Engeriacos iam antè, clementiam Regis opponere, de ſalute addubitantibus. Dato poſtmodùm ad Comeſtabilem delegatis commeatu, rogant deprecaretur noxijs Regis iracundiam, quando hęc vna ſalutis expediendæ ratio foret: paratos ſe vt iuſſa ſubirent ſaluâ vrbe, quam ſi æquitas damnabat ad prædam, eximebat clementia. Nihil cunctatus Comeſtabilis patêre regreſſus viam dixit, faceſſerent procul à conſpectu, aut nullis conditionibus, genibus Regis prouoluerentur in cuius miſericordia plus præſidij obſeſſis foret, quàm in munimentis quibuſlibet: dilationem noxiam eſſe, tóque pœnas magis accreſcere, quò protelabatur deditio, vocato ad maiora Rege.

Miſſi ad Comeſtabilem Oratores.

Neque hîc omitti debeat quòd ſecundùm obſidionem erumpentibus ſæpe hoſtium manipulis in carbaſea veſte, dum huc, illuc nullo periculi metu volitabant, Papiliones vocatos; quæ dicacitas nullo quod ſciam acumine, eo omnium applauſu excepta eſt, vt Rebelles poſtmodùm, communi aſſenſu Papiliones in Gallia dicti, neſcio an hinc ductâ formulâ, quòd volatu in lucem incauto abreptus papilio, cadit ignis victima, dum nimio auſu circumuolitat, quod Rebellibus Gallis vtcumque conuenire videatur, dum in Regem feruntur, imperij lumen & columen; niſi quod vęcors animal in lucem, amore

Parpaillols.

Sectarijs hic Papilionum denominatio obtigit.

abripitur, Sectarij perduelles odio in Regem ; vtcumque est ab ea obsidione ductam Papilionum denominationem nemo neget, quam & audio apud exteras nationes pari omnium suffragio exceptam; adeò ignarum vulgus nulla causæ cognitione, iure vel iniuriâ in noua fertur.

CAPVT IV.

EPITOME.

Clairacum Regis misericordiam nullis conditionibus subit. pathetica Ministri Clairacensis ad Regem oratio. Lesdiguerius vrbem ingreditur. sequitur Comestabilis. lex Regis arbitrio rebellibus dicitur, damnatis ad furcam quatuor, supplicio eximitur alter. Consul humerali purpureo, patibulo suffigitur. præda inhibetur. seditioni conuitia causam dant. diuersæ hîc multorum sententiæ. Vereus moritur. describitur eius virtus fortunaque districtè. retunditur in eum calumnia atrox. eius testamentum, legata, paupertas. vsurpata à Luyneo sigilla. parum glorioſa parlamentorum silentia. dignitatis affectatæ prætextus. celata edicta quælibet nullo iuris aut iniuriæ delectu. deduntur Regi vrbes pleræque. Mayennio datum id muneris vt circumiectas Montalbano vrbes sectarias obsideret. scribit perhonorificè Tolosano Senatui. scribit item Rex. instruitur Tolosæ bellicus apparatus. Caminadæus præses Regem à Senatu salutat. salutant ab vrbe municipes.

TANDEM ineunte Augusto Regis misericordiæ totos se dedunt oppidani, Oratoribúsque ad eius genua prouolutis in hunc modum Minister proloquutus est. *Deditur Regis arbitrio Clairacum.*

Habes, Rex magne, genibus aduolutos eius vrbis Rebelles, quam proditionis torrens vanâ Religionis imagine, in perduellionẽ recèns abripuit; adsunt ijdem illi, quos væsanus furor in Regem suum armabat modomet, eius iras deprecaturi; qui non nisi nostro omnium excidio IVSTVS esse potes, abdica sanctissimę virtutis elogium, futurus CLEMENS: quãquam simul IVSTVM & CLEMENTEM esse dabitur: neque enim se mutuò extrudunt virtutes sororia inuicem caritate cõiunctæ; vitam afflictis condonans, CLEMENS insimul eris & IVSTVS: CLEMENS, quia perduellibus concessa vita: IVSTVS, quia victuri dehinc nullis vitæ delicijs, exactæ Rebellionis conscientiâ, tortore interno diuexabimur: quidquid id est IVSTI, aut CLEMENTIS arbitrio damus, libertatem, bona, & vitam; tibi vni imperium, nobis vna obsequij gloria stabit: tibi linquitur CLEMENTEM esse an IVSTVM: ad pœnas tua nos deposcit iustitia, quas iam antè experti quid grauius timendum restat ab excidio vrbis nostræ, à vastata ferro prouincio: absumptis reliquis vna nobis libertas superest, vita vna, quæ si adimis, nec adhuc erit quod iustitiæ fiat satis, maiore crimine quàm vt possit vitâ expiari. at absit omen; absit cum Israëlitis nos dicere DEVM VIDIMVS ET MORIMVR, quin potiùs viuemus felices, quia Deum Galliæ tu- *Ministri Clairacensis ad Regẽ Oratio.*

telarem viderimus, erit nobis ſacra Regis præſentia aſylum, cui libertatem, bona, vitam, & ſi quid ſuper eſt debere nos fatebimur. Hinc religionis noſtræ in eum elogia ſempiterna, hinc vota & preces, quibus nocte & interdiu fatigatum numen dabit poſteris exemplar LVDOVICVM IVSTVM, non virtutis modò, ſed fortunæ, eiúſque felicitatis quæ ſupra captum eſt. ADHÆREAT poſthac LINGVA FAVCIBVS NOSTRIS, ſi quid in Regem loquimur, DECIDAT A COGITATIONE SVA INANIS, quiſquis in eum aliquid meditabitur, OBLIVISCAMVR DEXTERÆ NOSTRÆ, ſi tui aliquando obliti Rex maxime! Quid malùm? Regem vnctum Domini non impensè colimus, qui omnium commodis, aſſidua contentione ſtudet? qui æquabili iuris inter ſuos diſpenſatione, omnium beneuolentiam ſibi demeretur? ad quẽ populi ſui, bona & mala adeò ſpectant, vt non aliâ menſurâ ſibi mœrorem, aut gaudia ſtatuat, quàm infortunij, aut felicitatis quæ populum habent? Si vita, Regia nobis deſtinatione ſuppetit, vnum eſt quod te, Rex magne, exorabimus, ſi quid preces enixæ valent, vt perduellionem exactam, fide, obſequióque non dilui modò patiare, ſed & obliterari; neq; enim nobis vita amabilis, quam perduellionis etiam anteactæ memoria faciet noxiam; pereamus ad internecionem vltoribus flammâ & ferro, nî quemadmodum hucuſque perditiſſima fuimus Rebellionis ſimulacra, ſimus dehinc inconcuſſæ Regiæ auctoritatis columnæ, hîc nobis vnus obſequij animus, &, ſi auſim dicere, hæc vitæ ſpes vna.

Placuit Regi, non inconcinna Ministri deprecatio; & Benè, inquit, consultum vobis, dum misericordiam experiri satiùs ductum, quàm armatum furorem: grata hæc fides, quam multo verborum apparatu ad id temporis rerum vacuam expertus, vix à vobis sperare ausim, cui anteacta obuersari palàm est. Intereà sistite vos officio vestro, postridie placiti formulam à Comestabili accepturi, ita Rex districtè, vt assolet. *Ministro Rex districtè respondet.*

Imminente ad crastinum luce præscribendo exitus ordini vrbem Lesdiguerius subit. sequuti prætoriæ cohortis ordines duo, Regio portas præsidio firmant: subsequutus Comestabilis, obuios extra S. Torse vrbem Consules habuit, Santorsiúmque (is præsidiariorum in vrbe præfectus) illi claues vrbis suæ offerre, hic ensem, quo summũ illi in vrbe imperiũ. Rogatus dehinc quid à Rege statutum de vrbe. primùm accusare proditionem, exin audaciam, quæ victorem, fortunatúmque Regem sistere ausa, vix flammis expiari possit; inauditum esse, eius aliquando nominis Regi rem fuisse cum subditis ea libidinis impotentia perduellibus. excîtas vsqueadeò Regis iras, vt nisi interceſſisset ipse aratrum passa vrbs sale, & cinere conspersa, in sectæ opprobrium foret. Impetrata oppidanis vitam, bona & libertatem, si factionis capita eximas, quæ ex æquo præcidi placet: non decimandas vt olim legiones, fortunâ tunc victrice, magis quàm iure; non plectendos præfectos, quos forsan auctores dissidij, legionũ redemptioni deceat esse victimas; quatuor capitibus, iisque vrbi (si quid sapit) inuisis litandum Regi, reliqua salua *Lesdiguerius vrbem subit.* *Sequitur Comestabilis.* *Claues vrbis Luynæo oblatæ.* *Perstringit audaciam.* *Deposcit ad mortem quatuor.*

esse, si abdicatis quibuscumque cœtibus illegitimis, vnius imperio Regis subiaceant, pridiéque à Ministro dicta exequantur.

Hic peroratus alto omnes timore defixit, quippe sibi quisque iudicium timebat perduellionis conscientiâ, quâ rei omnes: at ne diutiùs in suspenso animi, exhibetur charta quæ in placiti formulam deposcebat morti Dionysium Consulẽ, Farguæum patrem Neraceæ Cameræ procuratorem, Farguæum filium Ministrum, Poyum Medicum, viros sectæ addictissimos dissidiíque supra fidem capaces: actus in furcam Dionysius humerali purpureo, togáque Consulari; Poyo data eo momento venia, quo in scalam euectus iam iam librabatur in aërem, Dionysius cõcitatis oppidanis, Farguesij Pater & filius à Neraceæ obsidione, inductis cõtra fidem datã præsidio & armis, iusto Regis iudicio in furca finiere: sed alius hîc Minister, ab eo qui pridie habitis ad Regem verbis sibi eloquentiâ promeruerat gratiam. Præfecti capitalium prudentia inhibuit prædam; quippe vrbem manu viatorum stipante circumequitans, vicos, plateásque firmabat præsidio, ne occasione peccandi abriperetur in licentiam miles. nihil à Regijs in vrbe actum, quod hostem saperet: atenim egressos sors luctuosa egit ad mortem. Concitatus iracundiâ ad Termesij memoriam miles Regius, sibi persuaserat vastandam ferro, & flamma vrbem, iugulandósque ad Termesij rogum præsidiarios velut gladiatorum paria: at obsistente Regis clementia, tacita in abeuntes factione conspirant. Re agnita Comestabilis, firmare legiona-

Eorum nomina in scedula exhibentur.

Denis. Fargues pere. Fargues fils. Poy.

Cõsul Magistratus insignibus in furcam actus.

Poyo in momento vltimo vita data.

Præfectus capitalium prædam inhibet.

Iugulandi hostis consilium à militc capitur.

gionarijs vrbem, patibularias furcas ad vicos disponere, vetare ne vrbe decedens miles, medio exercitu vt assolet transmitteretur, quinimmò paratis ad Oldum nauigijs iussus in aduersam fluminis ripam tacitè transuehi incautis Regijs. Ad hæc ferri tumultuariò ad flumen cohortes, hosti primùm verbis illudere, PAPILIONES adustos vocare, imbelles qui validissimâ vrbe vno timore cesserint: illi militari proteruiâ parũ infortunij memores, iniurias retorquere in Regios, solitáque dicacitate Raualiacos dicere, nõ priùs tamen quàm eos medius iam habuisset alueus. Funis erat ductarius, quem trochlea facilis, rudenti in vtrumque littus protenso duobus ad ripas vlteriorem & citeriorem palis nectebat, quo nullo periculo commeabant in vtrumque portum nauigias quærentibus Regijs vltionis modum, occurrit rudens, qui præcisus, nullo remigio præcipites egit in defluens, vnde in molendina lignea, scopulosque acti, miserè vndis magna ex parte absorpti sunt; qui in ripam citeriorem salui euaserant iugulati ad littus; qui in vlteriorem, post repressam seditionem, Regis imperio Aigulioniũ incolumes deuecti sunt.

Qui de obsidione Clairacensi scripsit anonymus, dissidij causam eò refert quòd armatum contra deditionis leges militem, facto impetu Regij dearmassent, vnde is reliquos etiam inermes timor habuit, vt in nauiculas turmatim elapsi eas impares ponderi in imum egerint: quæsitam in fune traiectitio salutem, ad quem XXX. penduli, præciso fune decidêre in imum. Contrà expeditionis Regiæ relatori placet disploſionem è longinquo victorum

Monitus Comestabilis malo prospicit.

Lot ruuiere.

Iniuriis hinc inde à militibus actum.

Parpaillols.

Raualiacs.

Præcisa rudens in flumen præcipites agit.

Iugulati à milite plures.

Reliqui Regis imperio salui Aigulionium deuecti sũt.

Aiguillon.

Qua fuerit seditionis causa non apud omnes conuenit.

alacritatis indicium, vel, quod assolet, sclopis exonerandis factam, adeò terruisse incautos, vt in portu naufragium fecerint: quidquid id est, nemo ambigat violatam à milite nostro fidem; quod adeò Regi graue fuit, vt auctores seditionis ad fluminis ripam ipsomet quem præciderant fune in furcam agi iusserit.

In furcam acti seditionis auctores.

Secundùm Clairaci obsidionem, Toneinsij, Veræus Procancellarius, pestilenti febre, quæ ad ea tempora grassabatur decessit. Viri illustrissimi cadauer secundo flumine Burdigalam deuectum magno Senatus mœrore perhonorificè exceptum est. decretúmque illi de publico funus. Vir erat maiestatis eximiæ, sagacitatis in publica negotiatione acerrimæ, prudentiæ non vulgaris, seuerus supra modum, Oratorum in Gallia princeps, qui loquutionem Gallicam aut restituit decori, aut decorum in eam primus inuexit. Stoïcorum sapientiæ studens, Deóque supra fidem addictus, patre libellorũ supplicum in Regia magistro natus; vix adoleuerat cùm Aduocatus fisci renuntiatus, præfecturam eo omnium applausu gessit, vt ad principatum Parlamenti Prouincialis à Rege vocatus fuerit, quo munere gloriosè diúque defunctus, à Maria tunc Regente in Procancellarium legitur, quo tempore reluctantibus Sectarijs duo florentissima regna inimica diu, mutuo fœdere nectebantur magna omnium approbatione archiori consistorio præfuit, donec nescio quo fato, nisi quòd tunc prævalebant illicita, rerum administratione motus, ruri mirâ constantiâ pacatam traduxit vitam, nec diu tamen: restitutus

Veræus fato functus.

Clairac. Toneins. du Vair garde des Sceaux.

Illi Burdigale de publico funus decretum.

Laudatur eius virtus.

Describitur eius fortuna.

Prouẽce.

Lisieux. enim à Rege, Episcopúsque Lexouiensis renuntiatus, in Rebelles expeditionem suadet; subit æstus, frigorísque secundùm iter incommoda, qui iam per ætatem prægrauis erat: consilijs vbique sagacibus Regem alleuat; quíque bella suaserat politico, an Catholico zelo incertum, in bello moritur: ita de Veræo Procancellario veritas; cui nihil habet inuidia impotens quod obijciat, quàm latam, eo rogante legem, in quam primus ipse incidisse accusabatur: cùm enim Regis placitum, quo magistratibus soluta in annos singulos Regi pēsione, in tuto erant iudiciales præfecturæ, proscripsisset ille rigiditate stoïca, iniquum adijciens ære parari virtutum præmia, vænalémque purpuram Regis: accidit, fato functis plerísque in Gallia magistratibus, perijsse simul eorum hæredibus præfecturarum pretia, idque eius auctoritate, qui Senatus principatum, non antèà vænalem, numerato pretio ad altiora gratis vocatus vendiderat; quod dehinc primariæ dignitatis commercium exemplo Parlamentis pessimo fuit. adeò verum est, arduum esse sibi, aliísque pari seueritate ius dicere: si vera in probum virum postulario, quod non alio auctoramento vix crediderim, peccauit in vita semel, quem alioquin vix hominem virtus pateretur.

Qui bella Regi suaserat in bello moritur.

Calumnia in eum grauis.

Circumfertur in Gallia eius testamentum non alio quàm philosophi apparatu natum se fatebatur infirmo corpore, laboribúsque impari, infelici memoria; neque se acceptum naturæ referre, præter animi sagacitatem, quam citra philautiã, eam fuisse asseuerabat, vt nihil Gallię, nihil sibi priuatim ma-

Testamentū Veræi.

gni obtigerit, quod præscientiâ supra vices humanas mirabili, non diu antè attigisset. Fuisse Veræ domus eo tempore infortunia maxima, quo mutuis seipsam vulneribus Gallia confodiebat : sensisse se tamen, inter procellosos bellorum ciuilium fluctus adeò propicium numen, vt ad summa dignitatum fastigia, supra spem euectus, præter ambitum diues, supra naturæ infirmitatem cumulatus honoribus, magnatibus præcarus, populo non inuisus habeat vnde immortalem eius prouidentiam laudet, qui magnitudinem eò potentiùs suam prodidit, quòd humuntionem ad ea prouexit, quò vix penetrauerat eius cogitatio. Vixisse se, quandiúque vita suppetet perstiturum in Ecclesiæ Apostolicæ, & Romanæ communione; nec non participem esse velle precum Virginis Deiparæ, sanctorum, fideliúmque quos habet nauicula Petri fluctuans: oppressum se tamen eo dolore diutiùs, quem etiamnùm hodie lugeat ad extrema sequacem, quòd eorum auaritiâ, & ambitione Ecclesiæ reformatio impediatur, quorum interest maximè in melius mutari, quæ labantis licentia seculi parum opportunè induxit. Precatum se diuinam sæpius prouidentiam eorum corda huc flecteret, quibus incumbit sacrorum cura. Si Lutetiæ fatum obiret, aut in vicinia, sibi in Paris. Bernardinorum cœnobio tumulum legere; si Lexouij, in Episcopali Ecclesia; neque velle, nisi operto vultu efferri, feretro plumbeo, cui superimpositum marmor, nullo apparatu, hâc inscriptione. Lisieux.

Laudem ipse sibi struit.

Sepulchrū sibi legit.

Guill. Du Vair Episc. Lexouien. Franciæ Procancell.

HIC EXPECTO RESVRRECTIONEM, ET MISERICORDIAM.

Nat. 7. Maii 1556.

LEGATA ab eo piè relicta ad quinquaginta librarum millia accedebant, leue donum si dignitatem Procancellarij spectas, sed integerrimi viri paupertati conueniens, qui non parato à prædijs vectigalibus fenore, ea nuditate obijt, quâ orbem subierat. celibem magna virtute vitam exegit, quintóque circà post sexagesimum anno finijt. extinctum fleuit populus, fleuere Parlamenta, eò grauiùs quòd vix ei qui substitueretur parem, natura negabat. *Eius legata & paupertas.* *Magno omnium mœrore extinctus.*

Dolorem auxit Luynæi proteruia, qui in contemptum litterarum & togę, sacrum Gallię sigillum statim vsurpauit, iure vel iniuriâ: quasi adeò destituta Gallia viris litteratis & probis, vt vno hoc indicia indigni haberentur tot Parlamentorum principes, tótque ad sanctius Regis Concilium veterani, qui sigilla tractarent. Vnius arbitrio positam armorum, legúmque summam, ad ea vsque tępora inauditum; libidine tamen insolenti ipse etiá sigillis præesse præsumpsit, qui vel vni armorum imperio impar erat. vbique mœror, tacitáque murmura; publicè enim sententiam dicere minùs tutum: nemo *Luynaus sigillum vsurpat.*

apud se de hominis temeritate differens, nō postulabat tacitè affectati imperii, at quia palàm lugere periculosum, vt dixi, nemo prodebat luctum, quasi & deberetur ipsis lacrymis vltor; ipsamet Parlamentorum audacia in vinculis erat: tentauerat quidem ad ineuntem Arpinatis fortunam, Parisiorum Curia VOLATVM AVIVM sistere, quibus supra hominum vices ferebatur in altum, oppositerat temeritati potentiam, affectatósque Ducis, Parísque Gallię titulos magna laude, diu proscripserat, verum glisscente in immensum potentiâ hominis, exactam animi magnitudinem fœdauit silentium altius, seu iusto Regis timore, cuius nomine suam ille superbiam prætexebat, quod minùs creditum, seu metu potentioris fortunæ (FAVOREM tunc vocabant) quod præualuit. Non deerat ius causæ, sed delator; quippe monitus Rex (quod Parlamentis vulgò munus incumbit) non distuliſſet forsan medelam vulneri, populíque gemitibus robustiori Parlamentorum voce ad se delatis, agnouisset ad publicam vtilitatem spectare non ita Regis gratiâ prouehi vnū caput, vt summa rerum, eius arbitrio subsit. Nemine ergo obsistente, qui sub ipsa belli initia Comestabilis, in progressu Procancellarius renuntiatur, condignam tot vulneribus pro Rege exceptis gratiam, ijs scilicet prælijs, quibus ne animo quidem interfuerat.

Parlamenta silent.

Duc & Pair.

Luiræi magè quàm Regis timore.

Prætextus affectatæ dignitatis.

Sed ne deforet affectatæ contra ius dignitatis, prætextus palàm iactitatum, Comestabili ad tēpus commissum sigillorum munus, non ipsam Procancellarij præfecturam, deficiente nempe in castris

qui Veræo ex æquo ſubſtitueretur; maioríſque momenti negotium dilationes expoſcere, at falſum illud; quippe Procancellarij duo, quos penè intra annum abſorpſit atrocitas morbi militaris, etiam eo tempore cum Rege metabant.

Nunquam pecuniaria edicta cælata faciliùs, per fas & nefas, imago ſanctiſſima quæ Regem ſigillo exprimit, non habito delectu, iuſta, illicitáque cęlauit, data hîc quorumlibet ſcelerum venia in imagine Regis: neque enim eorum Rex conſcius. Qui Veræi ſententiâ poſtulatis deiecti antè, ea iterant nouo iam Regno, & obtinent; quaſi in gratiam accepti à fortuna beneficij, deceret pœnæ eximi noxios; torqueríque per nefas ad cauſas ciuiles iuſtitiam. eò venerat Luyneæ ſuperbiæ deformitas, vt ipſimet qui impenſiùs eius fortunæ litabant, ipſi FAVORIS, quem vocabant, contubernales, vix ſubſcriberent facto. Lepidè dictum ad ea tempora memini, non mirandum qui in Gallia præfectus auium erat, tentare intrepidè omnia, nullo Parlamentorum metu, nulláque populi furentis formidine: vtpote qui iam ab auium volatu didicerat quò ſinè periculo fortuna progredi poſſet. Vtcumque res habet memoriam ſui poſteris reliquiſſet magis ab affectati imperij accuſatione immunem; ſi in Comeſtabilis præfecturâ poſuiſſet ambitionis metam, eò prouectus, quò nemini apud nos vltrà iter datum. Conſternata ad Clairaci deditionem circumadiacentia Sectariorum oppida obſequium meditantur; Layraci, Turnoniíque in Aquitania Conſules, Regis imperia vltrò ſubeunt, qui paulò

Celata edicta quælibet.

Dedita Regi nona vrbes.

Grand Faucõnier.

Layrac. Tournon.

antè Comitiorum decretis incautè subscripserant.

Mayennio datum munus obsidendi circumiectas Montalbano urbes.

Ex aduerso ad vlteriorem Aquitaniam Mayennius Dux, Regio vrbes firmabat obsequio; dato sibi hoc munere à Rege, Montalbanum finitimis Sectariorum arcibus destitueret, quæ periculum erat ne obsessis aliquando subsidio forent: enimuerò prudentiæ Ducis commissum, si diuturnior alicubi obsidio præuideretur, tentaret nihil ad Montalbani obsidium appetente Augusto vocatus.

Ad Tolosanum Parlamentum scribit.

Per id tempus Tolosani Parlamenti territorium ingressus ipse, salutando Senatui in hæc ipsamet verba ad eum scripsit, quibus nihil inseram de meo, qui velim prototypum esse magnatibus scribendi hanc supremis Curijs rationem.

DD. Curiæ Parlamenti Tolosani.

Mayennii littera.

OPTAVI vehementius DD. statim ac mihi sortitò Aquitania obtigit, votum ad oculos Senatus vestri exsoluere, quod in oblato vobis iamdiu obsequio humili, nuncupâram: at neque id per negotia licuit; quanquam abundè est, quod Deo habeam gratias, qui minùs cogitanti mihi ad manum dat, quò vestræ vrbi succedens ex voto, Deo, Regi, Tolosatúmque commodis militem. Neratum, Caumontiúmque pro tenui virium facultate eodem tempore, vt scitis, oppugnaui. Debita Deo parum expectata vtriusque deditio, illi honor & gloria, qui stragem hostium, decus & gloriam Regis euexit ad cumulum; parem ab eo gratiam ijs quæ iuxta vrbem

vrbem veſtram ſuperant expeditionibus expeto, & expecto, agite interim votis, quod mea ſpectat non laboris parcus ero, non vitæ, quam nullibi feliciùs impendi poſſe ſentio. Supra fidem eſt quot me nominibus deuinciat vrbi veſtræ, affectus, quem in me proditis, non agam hîc verbis, qui mâlim redamare agendo. Id vnum vobis certiſſimum eſſe velim; non abituram mihi, ſi quid valeo, conſulendi vobis occaſionem, qui eodem vobiſcum affectu arces, quæ vrbem veſtram circumſiſtunt, ita in obſequium retrahere deſtino, vt impotentiâ, quando amore non licet, fiant poſtmodùm Rebellionis incapaces; in quam Rex ipſe ſententiam aſſenſu animi erga ſubditos proniorꝭ inclinat, à quo id mihi prouinciæ datum, vt quamprimùm ad vrbis veſtræ confinia pergam, paraturus Montalbani obſidium, quò magnis ille copiis caſtra mouet, à vobis interim benevolentiam, quam & prodidiſtis iam ſæpiùs expeto, quam niſi ſupra vitam coluero indignus ero, cuius nomen apud illuſtres viros memoretur. Agite, qui neminem vnquam affectu proſequuti, neque debinc proſequuturi eſtis, qui ſupra me vos, veſtráque colat,

DD.

Humilis, addictúſque ad imperia vobis

MAYENNIVS.

Nerac. 14. Jul. 1621.

Sub idem tẽpus, litteras Rex Toloſam ad Parlamentum miſit, quibus ſubmonebat, poſt confectum ad citeriorem Aquitaniam bellum, ſigna ſe in vlteriorem conferre: propoſita ſibi, promiſſáque iam antè à Maſuyero Senatus Principe ſubſidia, quæ ad Montalbani obſidionem Toloſa deſtinabat; in procinctu eſſe expeditionem, hortari promiſſis ſtarent vbi de Toloſatum libertate agebatur. Ad hæc iuſſi à Senatu magiſtratus municipales (Capitolinos à Capitolio vocant) vrbis armamentarium, rei tormentariæ Legatis à Rege miſſis aperire, qui delectu tormentorum, bellicíque apparatus, ad placitum habito, XIII. maioris modi murales machinas eduxere, pulueris tormentarij, globorúmque eam copiam, quæ machinis plus æquo foret. Maſuyer.

Præfectit rei tormentariæ bellici apparatus datur à Toloſanis delectus.

Hinc ſalutandi more maiorum Regis concilium habitum. Exoleuerat longa annorũ ſerie, ſi fas dicere, Toloſæ Reges excipere: vnde neque probè conſtabat quò ei occurrendum; qualíque ritu admittendus in vrbem: à Carolo IX. Regem Toloſa non viderat. Conſultis itaque eius anni actis curialibus proditum eſt, properanti Regi occurriſſe cum Præſide quatuor è Senatu veteranos, non alio quàm cooptationis in Curiam ſuæ delectu: placuit tamen, quando id LVDOVICO ſupra Carolum erat, vt non victor modò, ſed & prouinciæ liberator accurreret, ſuppleri veteranorum numerum, qui VI. Caminadæum III. Præſidem ſequuti, Toloſatum Parlamenti territoriũ ingreſſo Regi ad Aginnẽſem agrũ occurrêre. Excepti perhonorificè, poſt ſalutatum, magno omnium applauſu Regem dimiſſi ſunt. Ibi

Caminadæus Regi ſalutando à Parlamento electus.

Caminade. Caminadæus vt communi omnium voce relatum est magnum facundiæ specimen edidit, districtè proloquutus: subsequuti municipes, qui oblato Regi armamentario instructissimo, militúmque legione qualem expeteret, abscedunt; iussi tormenta proximæ obsidioni educere, cohortémque legere, quæ Mayennio ad leues in ambitu Montalbani obsidiones præstò adforet.

CAPVT V.

EPITOME.

Magnus apud exteros habetur LVDOVICVS. *destinata ad varias expeditiones eius virtus, scilicet post Rebellionem confectam. Summus Pontifex Regii litteris gratulatur. laudatur eius adolescentia, delicias armis postponens. Israëlis fulmen & clypeus, vniuersæ terræ gloria dicitur. inniti regnorum fundamenta fidei orthodoxæ. reuocantur maiorum exempla. Regi non eam mentem vt nouam religionem opprimat. præda ad plagam Agathensem intercipitur. piscatoris commentum. inducuntur in Castrum Batani. capta arma, quorum æstimatio ad CC. aureorum millia. distributa municipiis Galliæ Narbonensis. Sectariis iactura grauis. Batauli fluxæ erga Galliam fidei postulantur. eorum apologia. noxii sapientum iudicio habiti. proscribitur à Sectariis Chatillonius.*

Magnus apud exteros habitus Ludouicus.

FAMA interim, quæ victorias vulgò, stragésque è longinquo in maius auget, LVDOVICI fortunam & animum apud exteros adeò in altum extulerat, vt iam Hercules alter Gallicus monstrorum domitor haberetur; iam apud illos D. LVDOVICI sanctitatem, Caroli Magni præuerterat animum, quæsitáque post confectam Rebellionem expeditione, hinc in Italiam auitum patrimonium, illinc in Palæstinam eius destinabatur virtus. quò factum vt externi principes Legatis ad eum missis virtuti gratulati fuerint, affectu, an timore incertum. Hoc ipso tempore Gregorius summus Pontifex litteras ad Regem dedit in hęc verba.

Summi Pontificis ad Regem littera.

Cariſſimo in Chriſto Filio noſtro Ludouico, Francorum Regi Chriſtianiſſimo, Gregorius XV. PP.

Cariſſime in Chriſto Fili noſter, Salutem & Apoſtolicam benedictionem.

REGIÆ *fortitudinis tuæ præclara facinora, quæ totius orbis Chriſtiani mentem in ſe conuertunt, paternæ noſtræ ſolicitudinis oculos militaris gloriæ ſpectaculis, & triumphorum ſpe non mediocriter oblectant: etenim cùm hæreticam impietatem alibi conquieſcentem, alibi crudeliter dominantem mœrentes conſpicaremur;*

nunc exercituum Deo gratias agimus, quòd tempestiuo ad præliandum tempore Maiestatem tuam ad Catholicæ religionis dignitatem asserendam armauerit. præclarum regalis militiæ tyrocinium, & Christianissimo Rege dignum: quam ætatem alii deliciis, & lusibus per socordiam, & insciti am conterunt, tu procerum discordiis componendis, exercitibus ductandis, hæreticorum arcibus oppugnandis glorios'e iuxtà, ac feliciter transigis. Neque enim sinè Dei consilio, in cuius regno Reges regnant, credibile est ineunte adolescentia, te tantum opus, & tam arduum esse aggressum, vt quę alios pericula & rerum difficultates retardarunt, ea ipsa inuictam animi tui magnitudinem incitarint. Fruere, CARISSIME FILI, tam præclara fama nominis tui, ac Deum tecum præliantem sequere, vt qui Israëli fulmen, & clypeus esse videris, laus Israël, & gloria vniuersæ terrę propediem habearis. Nos quemadmodum ex hoc altissimo Apostolicæ dignitatis fastigio, quò nos licèt viribus impares, misserantis Dei dextra deduxit, exercitibus tuis præsenti animo interfumus, ita & diuina accuratissimis precibus paramus subsidia. Tametsi quæ cohortante Pontifice, & rogante virtute tua cœpisti, non veremur quin constanter perfecturus sis, patere te tamẽ nostris cohortationibus inflammari, saltem vt de veræ religionis dignitate solliciti esse, & tuæ gloriæ fauere videamur. Multa sanè hactenus debes diuinæ beneficentię, atque vt spes & votum nostrum est plura debebis: sed profectò excelsum istud ingenium non humanæ, sed cœlestis sapientię præceptis imbutum credi par est: cùm seriò intellexeris regnorum fundamenta vni orthodoxę fidei veritati inniti, neque enim Domino ciuitates non custodiente vllus

Laudatur Regis adolescentia.

Rex Israeli fulmen & clypeus.

Laus Israël gloria vniuersæ terræ.

Regnorum fundamenta vni orthodoxa fidei veritati inniti.

vnquàm principatus ſecurè conquieſcet. Quàm fideliter Regis ſolium propugnabunt, qui Sanctos ſuis templis deiecerunt, cœlóque ac numero beatorum eximere tentarunt? qui inſtituta maiorum, Regum mores, Pontificum ſcita, Sacerdotum ceremonias impia crudelitate condemnant. Hæc Reipublicæ Chriſtianæ turbamenta, & Galliæ dedecora imperator Regum Deus glorioſæ iſti iuuentuti tuæ comprimenda, atque extinguenda reſeruauit. Cogita nunc vniuerſam Europam, ex tuorum prœliorum euentibus ſuſpenſam, expectare quàm celeriter in Oceanum te duce tutiſſimi belli impetus nauiget; vt quod hæreticorum perduellium aſylum, & propugnaculum eſt, præclariſſimum in omnem poſteritatis memoriam oſtendatur victoriarum tuarum monumentum. Scimus te neque formidine, neque inconſtantia, ab incœpto opere poſſe reuocari: reminiſcere tamen principi, religionis cauſſam tuenti, Sanctos ipſos quorum dignitas vindicatur, commilitones adfuturos: profectò in his aquis Deum adiutorem inuenies, cuius pedibus fluctus in terræ morem obduruerunt, cuius exercitibus vndæ vtrinque diuiſæ, atque in parietum ſpecsem lapideſcentes aditum prœbuerunt. Tunc enim in ſpem certiſſimam adducemur, te regno bene conſtituto, & domita iſtic impietate, poſſe aliquando Orientem, Occidentémque victoriis Gallicis coniungere, maiorum tuorum gloriam æmulatum, qui Pontificum cohortationes, non ſecùs ac Dei iuſſa venerati ſunt. Reuocatur Diui Ludouici exẽplum. *Id te hortatur ſanctiſſimus* LVDOVICVS, *cuius nomen refers, & actiones imitaris; id gentis tuæ auctores, qui Apoſtolica auctoritate in religione propaganda firmiſſimum Regiæ tuæ domus iecere fundamentum.*

Sequere CARISSIME FILI, *orbis decus, cœlestia iussa, effunde iram tuam in gentes, quæ Dominum non nouerunt, vt æternæ misericordiæ thesauros comparet maiestati tuæ, cui Apostolica auctoritate amantissimè benedicimus.*

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris 10. Iulij, anno M. DC. XXI. *Pontificatus nostri anno primo.*

Regi non eã mentem vt Bellum Religioni inferret.

Ita Regem compellabat orthodoxæ Ecclesiæ Princeps, Romanus Pontifex, ratus bellum in religionem moueri, quod longè aberat Regis animo, vti litteris ab eo, sæpiúsque voce, confirmatum memorauimus suprà: neque solus ille eo in errore fuit; credidere externorum plerique ad primum belli xordium, necdum detectâ pleniùs proditione, rebellionis colorem quæsitum, vt in eius excidio caderet religio noua; quod quantum distet à vero non ignorant ipsi Sectariorum primores, nobiléſq;, qui Regem sequuti turmatim, ab eo gratè habiti sunt, imò & dimissi muneribus.

Præda ad plagã Agathensem intercepta.

His ita in Aquitania feliciter gestis ad mediterraneum, præda sorte intercepta est in hunc modum. Ad Kalend. Sextil. ann. M. DC. XXI. prouectâ iam nocte, nauis Batana, onusta armis plagam Agathensem incautè legebat. Scopuli circumeminent, quibus nauita tenebras inter subagnitis, quóque nauim impelleret dubius, anchoram medio Oceano iacit, missus hinc nauigiolo ad littus explorator, oram diu præterlegit nullo obuio; donec offerente se procul inter obscura piscatorio lumine,

Explorator agnoscendæ plagæ littus subit.

quod se eò forsan per lucernam latiùs effuderat opaca nocte, hùc remige impellit nauigium. euectus, piscatoriam ad littus nauiculam, lucernâ illustrem piscandis de more ad lumen piscibus videt. Territus nouo piscator spectaculo (nec enim horâ parùm nauigationi debitâ de hospite cogitabat) arrepto sclopo accessu prohibet; hospes ad hæc morari, agnitóq; sinè armis extraneũ esse, haberi à piscatore humaniter; admissus rogat quæ errantẽ haberent littora, agnitum à se quidem in charta mare Gallicum, at parùm notam plagam, petituróque Fossas Marianas non planè liquere quà tutum iter à scopulis. Ad hæc piscator: quia proloquutum dictio, vestísque prodiderant Batauum, nõ dubitauit, quin Sectariis Fossas Marianas vulgò Aquas Mortuas à Batauia subsidium aduentaret; quin potius amplexatus incautum; Bonis, inquit, auibus ades, fortunæ supra fidem debitor, qui te à longo errore, plagæ vltrò expetitæ sistit; quem inter obscura vtcumque vides ingenti mole assurgere scopulum, stationem in accliui tegit, quam, si sequeris præuium tot expertus pericula, tenes. Adorauit nauta maritimos Deos, qui iactatum diu, emensis medio Gaditano mille circa leucis, quæsito diu portu tam opportunè exhibebãt. Neque diu hęsit, quin piscatori, qui se Sectarium fecerat, arcanum aperiret: Batauiâ adesse nauem, quâ, sumptibus publicis parata arma, Gallię Narbonensis Circulo vectabantur. designatas ad eam plagam Aquas Mortuas quò appellerent, Chastilhonio, cuius apud Batauos illustre nomen, loci præfecto: traiectum vectoriâ naui fretum Gaditanum

Piscatoriam nauim quã lucerna prodebat è longinquo videt.

Accedit propius.

Decipitur à piscatore.

Aigues Mortes.

Piscator se sectarium simulat.

Arcana illi pandantur.

num Lusitaniæ priùs, Africæ dehinc, Hispaniæque
Maior- que. præterlecta littora, Insularum Balearium superata
Minor- que. promontoria, eóque ventum, vbi Rhodanus maria
subit. Ceterùm armandis bissenis hominum milli- *Duodecim hominum millibus armandis inuicta arma.*
bus inuecta arma, tormenta, bellicúsque appara-
tus quanta sint fidem excedere. Piscator instare
ad hæc acriùs, &; Si diei, inquit, crepusculum, vulgò
ad hanc plagam repentinis fluctibus maria tur-
bans, fida statione operiri exposcis, habes ad mil-
liare sobrinum Chastillonij, qui & ipse Sectarius,
honori ducet excepisse hospitem: Non recusauit
gratiam explorator, quin & monitum Nauclerum
nihil de dolo addubitantem induxit in casses: præire
Lespi- nautæ cap de Cete. piscator, Lespinautúmque Cetici præfectum pro-
montorij monere, deuectos ad littus ingenti præda
Batauos, nec moratus, nauitam, sociósque inducit in *Inducti ad Castrum Batani.*
Castrum; ibi propinato largiùs mero præbibitur
hinc inde Chastillonio sospiti: vocatis dehinc ad
epulas militibus, quos adhuc nauigij cura habebat,
substituti præsidiarij arcis, eo colore vt nauem à prę-
donum excursionibus tutarẽtur. Mutati paulò post
placidi Regiorum vultus, Chastilloniúque nomen *Captos se augurãtur.*
abolitum, Batauos periculi monuere, cùm Lespi-
nautus: Nec vos, inquit, decipit timor, subijstis in-
cauti plagam inimicam, in qua tamen, si quid va-
leo, nihil vobis damni parabitur, supra nauis, armo-
rúmque iacturam, quæ Regi vindico. Nauarchus *Humaniter cum iis actum.*
contrà, fœdus Batauorum cum Gallis, mutuámque
libertatem commercij inter confœderatos obijcere,
addere ius gentiũ, hospitiúque proditoriè violari: at
ridicula obiectio, querela leuis, violato prius ab ip-

Disploduntur in lætitia specimẽ tormenta bellica.

sistiret fœdere, qui Rebellibus in Regem suum Gallis, arma submini strabant. Habendis Deo gratijs, tormentorum hostilium disploſione salutatur aurora iam assurgens; atenim ad fragorem circumadiacentes indigenæ attoniti adesse turmatim, ipsé-

Horũ fragore Mommorancius qui non longè aberat adest.

que Mommorancius prouinciæ Prorex, qui nec ita procul aberat citatis equis accurrere; ibi præda ad

Arenæ sistitur præda quæ armis conflabat.

arenam exponitur; primùm VI. Regij modi tormenta bellica, duplicia vocant, VIII. leuiora vulgò planitiei machinas expeditas illas, promptísque percommodas expeditionibus. His addita VIII. item tormenta quibus armata nauis; scloporum quatuor millia, sclopetorum maiorum aut minorum (carabinas & pistoletos dicũt) sex millia, hastæ supra quingẽtas bis mille, quingenti thoraces ferrei,

Armorum bellicique apparatus descriptio.

totidem militares sagi, ducenta pulueris tormentarij cencupõdia, pilæ tormentis seu colubrinis ad decem millia, plumbi liquandis ad sclopetos glandibus copia ingens, postes item roboreæ, struendis pontibus, vallis, castris, pluteis, seu tentandæ obsidionis animus, seu propulsandæ. Prædæ æstimatio

Distribuũtur arma municipijs Galliæ Narbonẽsis.

ducenta aureorum millia superauit, manubijs Rex Mommorancio, præfecto arcis, Grassóque piscatori diuisis, sibi belli machinas addixit, venditáque arma iussit municipijs Galliæ Narbonensis, ex necessitate distribui.

Grauis hæc Sectarijs iactura.

Grauis hæc Sectarijs prouinciæ Narbonensis iactura fuit, qui parãdis sibi his armis Circulum nuper suum auro exhauserant: datum id Chatillonio negotij succesſerat ex voto, nisi nautarum imperitia fecisset in portu naufragium. multa tunc in Ba-

tauos ordines congesta, quibus violati fœderis, ne dicam perfidię postulati, quasi eam tot beneficijs rependerent gratiam; submini stratum illis præsidium, subleuatos traiectitiâ diù pecuniâ, militare etiam-
Mauri- ce. nùm hodie Mauricio legione Gallorum, stipendijs Regijs, quibus hæc gratia tam bellè redditur. Batauí Ordines contrà, nam & studuere ipsi apologiæ suæ, innoxios se, illatíque nescios subsidij faciebant; mercatorem, priuatum hominem, inscio magistratu prouinciam plus æquo destituisse armis, neque vero simile esse, traiecta tot arma, iustum belli maioris apparatum, assensu Reipublicæ, cui potior causa salutis propriæ, quàm alienæ. Prævaluit tamen fidem ab illis violatam; nec potuisse nisi conniuente magistratu, angustâ ditione, politiæque arctè firmatâ regulis, priuatum hominem eam armorum copiam accumulare, quę instruendo exercitui satis foret: oneratiam ipsam, Arausij Principis ad puppim
Prince d'Orange. stemmata prætulisse, vexillum militare Batauorum insignia Ordinum; his addita religio eadem, Chatilloniíque apud Ordines nomen & auctoritas.

Accusati mali erga Regem animi Batauí Ordines.

Seipsos excusant.

Noxii tamen sapientum iudicio habiti.

Fuere qui addubitarint Sectarijs Gallię inferrentur hæc arma, nécne; proditum tamen illata illis; habitâ Nemausi synodo, quâ multis nominibus Chatillonius proditionis erga sectâ postulatus, eò maximè quòd arma magnis sumptibus Circulo Narbonensi procurata prostituit Catholicorum libidini; hinc ESCARLAMBATVS dictus, quasi stipendijs Regijs Sectæ non nisi in speciem militaret, ab eóque tempore, interdictus administratione publicâ, Montispessulani præfecturâ, summáque rerum ad

Probatur illata hæc Sectariis arma.

Nismes.

Proscriptus à Synodo prouinciali Chatillonius.

Priuatam vitam agit.

Narbonenſem prouinciam: quo factum vt priuatam ad Foſſas Marianas vitam diu egerit, vt fuſiùs enarrabimus ſuo loco.

CAPVT VI.

EPITOME.

Vaſtandis Rupellæ agris commiſſus Eſpernonio exercitus leuior. ſtationem parat non longè ab vrbe. erumpit hoſtis. datur ſclopigeris prætorianis primum cornu. palus ab hoſte occupatur. conſeritur manus. diſploſa ab vrbe in Regios viginti tormenta. muris aduoluitur Eſpernonius muniminibus explorandis. Surgerio Iarriam itur. trifariam diuiſus exercitus. oppreſsi à Lanouio vigiles. in vrbem dolo allecti Regii. collata in Molinetum ſigna. Regis infeſta omnia oppidani obſeſsis animos addunt. intermiſſa ab vrbe diſploſio, quare. expugnatur arx. tertium erumpit Lanouius. in vincula prædones triginta aguntur. vtraque meſſe ſpoliatus hoſtis. in Molendina vrbis miſſus ignis. ſtrenuè à Mompoliano actum. Lanouius commeatum priuatis rebus ab Eſpernonio petit datur commeatus. monitus de obſequio, in rebellione perſtat. nobilitatem quæ Regi bella inferat ſeipſam deſtruere. captus ab hoſte regiorum præfectus, qui ipſemet etiam in vinculis, hoſtem capit. dimiſſi nulla redemptione captiui ſtruendis inſidiis Lanouius in ſylua latet. detegitur, quique ſtruebat inſidias, valentioribus inſidiis capitur. ab Eſpernonio gratè exceptus, amicè habetur.

DVM ad Mediterraneum hæc ita geruntur, ad Oceani plagas crebris oppugnationibus fatigatur Rupella diſſidij caput. Iam antè memorauimus Eſpernonium leuioris exercitus renuntiatum imperatorem, vt Aulnixij ad Rupellæ viciniam agros flammâ, ferróque vaſtaret: quatuor illi legionariorum millia, quingenti equites, manus expedita, quam præripiendæ hoſtibus meſſi, primùm ad Santones, dehinc ad ſecundum à Rupellâ lapidem locat, ibi poſitis diu mapalibus in tuto conſedit, vnde vexatus hoſtis, ſignáque ſæpius ad conſpectum vrbis collata.

Eſpernonio datus vaſtandis Rupellæ agris exercitus.

Nondum vmbris ſucceſſerat ſol, eâ die placidus; cùm Imperator, viſendæ vrbis conſilio, præſcribit militiæ ordinem in omnem euentum, ſeu erumperet hoſtis, ſeu admotos propiùs tormentorum diſploſione propulſare mens eſſet; extenta hoc caſu cornua, illo conglobata in ſimul, vtroque permixti ſclopigeris æquali ferè numero haſtati. Delectos ex cohorte qualibet quingentos, leues equitum alæ ſuſtinebant. hoc ordine, expanſis ſignis, tympaníſque pulſantibus, militari greſſu pergebat in hoſtem cùm ab Eccleſię veteris macerie erumpit improuiſò armata manus aggreſſura hoſtem: iuſſi ad hæc ſclopigeri prætorio vigiles (Mouſquetonos vocant alarios) diſploſione hoſtem excipere, dicto citius factum, velitatio primùm leuis, quaſi rorarij militis, dehinc pugna committitur quâ nō acrior antè; donec in arcem leui præſidio firmatā retruſus hoſtis, viam Regijs in vrbem aperit: Eccleſiæ circumadia-

Componit in aciem ordinatam exercitum.

Committitur prælium.

Palus ab hoste occupatur.

cebat palus, à limo vix equis peruia, quà periculosior transitus, quo ad Ecclesiæ angulos dispositi sclopetarij indesinenti explosione aduenientes submouebant: superatur tamen leui iacturâ palus: progressis occurrit ad stadium ab vrbe, noua item palus, cuius dum quæritur vadum, displodi ab hoste tormenta momento eodem XX. quorum incerti ictus terrorem incussere magis, quàm intulêre damnum. Turbatis ad fragorem ordinibus Regiorum, fumóque à puluere tormẽtario edito obscurata luce, elabitur sensim ad paludes Rupellanorum legio, octingentis circa militibus, locus vastis circum saltibus claudebatur, eò legionarijs percommodus, quòd alarijs ferè erat inaccessus; aquas cæcis interdum gurgitibus tegebant cannæ palustres, iuncíque maritimi, quod dubio procul Regijs vertisset excidio, nî eos inuestigata diu via commodior, inuentáq; tandem, trans paludem cõserendæ cominùs manui ductasset incolumes. Rebelles fisi loco oblatum ad hastæ longitudinem prælium, detrectare: Valeta hinc quasi in arce positos aggredi, illinc Roüillacus leuiori manipulo retrudere in ima saltum; vtrinque displosio noxia, Rebellibus minùs, quos tegebant virgulta, & vimina. Espernonius interim ad prælij iam acriùs commoti æstum, vix decem equitibus munimentis vrbis aduoluitur; ignotus circumequitat, exploratísque attentiùs singulis receptui canit, quamquam iam noctis vmbra diremerat pugnam.

Displosa ab vrbe XX. tormenta.

Rupellanorum legio octingentis militibus ad paludes dilabitur.

Commissa pugna.

La Valette. Roüillac.

Espernonius explorat munimenta.

Espernon.

Receptui canitur.

Pridie Kal. Sext. Surgerio Iarriam progredi placuit, pagus est Rupellæ adiacens, vbi dehinc ea ex-

Surgeres. Iarria.

peditione metauit exercitus; periculosum tamen stationis opus vicino hoste; etenim Marchio Roüilliacus & Baro Bironius, loco circum vallis firmando, castrísque componendis præmissi. Iarriam nemine obuio veniunt, Bironius castris expeditè firmandis, Roüilliacus quà eruptio timebatur ab vrbe, propulsando hosti incumbunt, leuioribúsque velitationibus actum, quando prouecta iam die exercitum Espernonius paratis castris inducit, at angustior locus, quàm vt quinque hominum millia exciperet: positis ergo ad circumiectos pagos, triplici statione mapalibus Espernonius Iarriam subit, Crucigalerum & Clauetum exercitus, nec longa quies.

Surgerio Iarriam iur.

Roüilliac. Biron.

Intres metationes diuisus exercitus.

Iarrie. Croischapeau. Clauet.

Lanouë Lanouius vir magni animi, sibi, Rupellanísque indecorum ratus, leuem exercitum, cui profligando satis in vrbe virium foret, stare nullâ iacturâ ad eius munimina, imò inferre vltrò prælium; phalangem armat habitóque legionariorú delectu, quos alà ipse expeditâ sustineret, nullo strepitu in castra dilabitur, priúsque vigiles opprimit, quàm ad arma clamatum. Ad hæc metu correpti stationarij fugere, accurrere castrametatores Baro Bironius, Marchio Roüilliacus, adesse in armis ipse imperator, metu consternatis animos addens exemplo & voce; subito metu correptus miles conglobatur in aream, pugnæ promptuarium (Galli prælij campum vocant, quò sparsæ hùc illùc acies, vbi improuisè classicum sonat subeundis præfectorum imperijs aduolant) hinc sibi Espernonius sexcentos assumit, iussóque sequi alariorum ordine, ductante Valeta, in

Lanouius erumpens Regiorum vigiles opprimit.

Esperon.

Champ de bataille.

Adpugnæ Promptuarium accurritur.

hostem abripitur, leue hîc prælium, seu hostis consultò pedem retulit, seu metu periculi; consultò gestum, prodidit dolus; quippe vbi se ille laxâ in vrbem fugâ effundit, regijs instantibus collimantur in conglobatum agmen tormenta bellica quibus paucis occisis, plerique sauciati; quasi fugæ irritamento, absistens timoris specie Regiorũ conspectu hostis, allicere sequaces in vrbem vellet, certis dehinc tormentorum ictibus à munimentis excipiendos: receptui canebatur, cùm à læuâ auditæ obiurgantium voces, cohors Rupellanorum erat, quæ munito arctiùs Castro prætereũtes regios proteruiâ militari salutabat: nec tulit superbiam imperator, quin signa illicò in Molinetum (id arci nomen erat) conferri iubet; arduum opus: enimuerò vrbi adeò imminebat Castrũ, vt colubrinis eminùs propulsari oppugnatio posset: bipartito agmine actum; prætoriani hinc sclopigeri, imperatori vigiles, delecti, illinc sexcentis scalis, crepitaculisq; irrumpunt, circumequitat phalanx prohibendo ab vrbe subsidio; imò & plerique nobilium prælij æstu desiliunt præcipites equis, hastáque ad primum cornu dimicantes, exemplò accendunt militem. Lanouius nouo alariorum subsidio erumpit iterum, at media inter Molinetum & vrbem phalanx Regia, obstat, ibi prælio duplici haud segniter dimicatum, phalanx, phalangem, legio legionem petebat, at Regijs infesta omnia erant: referente pedem Lanouio, insequentes Regios sternebant ad munimenta vrbis, tormenta minora (Fauconios dicunt) imò & sclopigeri vncinatis sclopis; quo factum vt etiam fugientes

Dolo in vrbem allecti Regij.

In Molinetum collata signa.

Molinet.

Prætoriani Espernonij vigiles in hostem irrumpunt.

Lanouë

Regijs infesta omnia.

Faucõneaux Arquebuses à croc.

gientes Parthorum more vincerent. ex aduerſo tegebatur munimine ad Molinetum hoſtis, vnde non niſi oppugnatione pellendus; arduum opus, ſeu numerum ſpectas, ſeu audaciam hoſtium: attamen Regiorum iam Caſtri muris admotæ legiones inhibuerant diſploſionem tormentorum ab vrbe, quia vix machinæ in Regios collimari poterant, quin Caſtri muri ſimul quaterentur, vnde timore ruinæ, quæ oppugnationē Regijs facilem præſtitiſſet, intermiſſa diſploſio; quod Regijs commodo, obſeſſis excidio vertit. conuenerat interim magnâ frequentiâ Rupellæ populus ad munimenta, fœminæ, pueri, lixæ, nobiléſque paſſim, modò expanſis ſignis vrgebant ad prælium ſuos, voce modò, tubis, tympaniſque, crebris iam oppugnationibus fatigatos accendebant ad pugnam; modò populari applauſu, publicáque acclamatione exceptum facinus pulchrum, ſi quod edebant obſeſſi, profundiore interdum ſilentio actum, ſi quid Regijs cadebat ex voto. Denique, poſt perennata diu vulnera, póſtque productâ ad noctem pugnâ, tripartitâ oppugnatione, expugnata arx victori ceſſit. ducentorum præſidium erat qui (ſi paucos eximis, quos in vincula egit victoris clementia) ſtrenuè in pugna cecidere. Subdito igne, dirutíſque pro temporis breuitate munimentis loco ceditur.

Caſtri muris admouetur.

Intermittitur ab vrbe diſploſio.

Oppidani obſeſſis animos addunt.

Expugnatur arx.

Erumpit ab vrbe Lanouius, expeditáque alariorum manu, Regios à tergo modò, modò à latere nouâ pugnâ infeſtat, accurrere auxilio Eſpernonij phalanx, inſultantes legionarijs noſtris in nouum certamen auertere, donec Iarriam ad caſtra vētum,

Tertium erumpit Lanouius.

Iactura Regiorum hostiumque. Valeta strenuè dimicat.

recensito occisorum numero, ex sclopigerorum imperatori vigilum ordine, inuenti sex, conductitiorum quatuor, nobilium vix totidem: strenuè eâ die à Valeta pugnarum memorant, cui Espernonius, tentandæ virtuti, imperatorio munere cesserat. Laudata quasi turbato naturæ ordine filij adolescentis sagacitas, patris iam senis, qui se militem gesserat, audacia simul & alacritas; adeò vera est iactata apud Gallos paræmia, generosum naturâ equũ nullâ fieri posse degenerem labantis æui iniuriâ. Bironius se item à Bironiorum nomine non degenerem præbuit, Roüilliacus sibi bello quæsitum decus auxit, magno vitæ periculo alarios ductans. La Valete.

Nona Espernonii expeditio.

Refecto morâ breuiori exercitu, paucis abhinc diebus, Espernonius infestandis obsessis, maritimam oram quadringentis equitibus prætergegebat, non longè ab vrbe, cùm in triginta prædatores fortè incidens, apertâ hinc inde plagâ fugaces insequitur, illi in Ecclesiâ secundùm fugam obuiâ salutem quærere, occludere fores, cauare ad latera tormentarias fenestellas: vrgere Espernonius, procuratáque breui crepitacula portis admouere, quæ vi ingenti disiectæ latam victoribus aperiunt viam: parcitum hîc sanguini; si, quos prælij calor ferrò abstulit, eximis.

In vincula acti prædones XXX.

Plura commissa in dies prælia, modò Regijs, modò victoribus Rupellanis, quamquam vastati ad Regis imperia agri inhibuere penitus vtramque messem, maturam illam, vnde militibus Regijs quasi ex præda manubiæ, hanc præcoci adhuc indebitam ferro, quod prægraue hostibus fuit, at neque abire in

silentio debeat incendium victoribus illustre, quo Rupellæ molendina arsisse memorant. in hunc modum. *Vtraque messis hosti præcepta.*

Non satis videbatur Regiorum audaciæ, vastari Rupellanorum agros & prædia, nisi in ipsammet vrbem ferrum grassaretur, & flamma. Placuit ergo tentari in vrbem insigne facinus: molendina vrbi adiacebant loco oppidanis percommodo, initur de immittendo igne consilium; euestigiò manipulatim legi duo peditum millia, trecentos alarios, in quadra agmina disponi acies; extendi ad earum latera alas. media nox erat facinori oportunè obscura, seu quòd illunis, seu quòd cœlum obduxerant nubes: dat se in viam exercitus, indictóque silentio lento passu proceditur, ne collisa inuicem arma strepitum ederent. Difficillimum est progredi in armis nullo strepitu acies, noctu maximè, vbi è longinquo vel leuissimum murmur exauditur, garrulóque milite perstrepunt vulgò ordines; attamen, nemine obuio, nihil reclamantibus ab vrbe vigilibus, admotæ molendinis scalæ priùs intromittunt Regios; quàm ne ipsamet suspicione agnitus hostis: experrecti subito fragore molitores ferro cadunt: post prædam ignis inditur, ligneà erat Molendinorum cõpages, cui admotus ignis tecta illicò corripit, prodítque se vrbi apertiùs: ad hæc clamare vigiles, tumultuariò arma capi, quasi periclitante vrbe: iam ea parte propugnacula, ad flammam in aperto erant, imò & forsan in ipsam vrbem dubijs adhuc oppidanis tentata oppugnatio foret; nî supra ducentis mille legionarijs erupisset Mompoulianus; hic di- *De mittendo in molèdina ignè cõsilium capitur.* *Lentè procedunt agmina.* *Iugulati molitores.* *Erumpit Mompoulianus.*

Mompoulian

micatum ſtrenuè: quippe diem induxerat flamma inualeſcens, emicante velut ad ſolis radios armorum chalybe: nunquam acriùs actum. Mompoulianus vir audax Forcææ ſtirpis gloria, & decus, vltrò ſuos voce accendebat ad prælium; niſcetur Regijs, illi ad frontem, ad latera, à tergo hoſtis; vmbone tamen propellit ictus, ferro adeò infert acriter, vt panegyricum ſibi ab ipſo hoſte promeruerit, dubiam diu victoriam fecerat vnus ille, cùm ferri acie, periculoſo ad frontem vulnere faucius, oculorum vſu ad defluentem magnâ copiâ ſanguinem præpedito, ſe vix in veſtigio ſtantem legionarij tutelæ commiſit ductandum in vrbem; quo factum ſinè morâ, vt deſpondens animum hoſtis, quem vna imperatoris præſentia faciebat audacem, in fugam abreptus, loco, victoriáque ceſſerit; fugientibus illata ſtrages maior, quàm antè.

Vtrinque acriter dimicatum.

Vulneratur Mompolianus.

Deſpondet animum hoſtis.

Rupellanorum hoc prælio centum gregarij, nullo præfecto aut nobile, Regiorum deſiderati, ſupra vnum viginti, inter quos ſex alarum Ellebouij. & Moreti cataphracti. Aiunt Eſpernonij bacillum quem imperia deſignás hùc illùc iactabat, plumbeâ glande colliſum, traiectúmque, quà capiti ſupereminet, galerum glande alia, vnde victimam fortunæ debuit tanto exemptus periculo: nepotis eius Roüillaci equus glande cecidit, eo ad caput leuiter vulnerato: conſumptis dehinc molendinis, compoſitus in nouas acies exercitus regreditur; victoribus flammâ & ferro.

d'Elbeuf. Moret.

Eſpernonius hoc prælio de vita periclitatur.

Roüillac.

Lanouius vſendæ ſorori commeatum petit.

Lanouius Sectarios inter vir magni nominis, cuius olim parenti, & auo bellis ciuilibus Rupella multum debuit, tædio longioris obſidionis (nam & con-

Lanouë

tinente obsidebatur Rupella, vt nihil nisi pugnâ commeare posset) visendæ carissimæ sibi sorori, non longè à prouincia, commeatum ab Espernonio petijt, datur, ille agendis imperatori gratijs Regias acies subit, habitísque in simul vrbanâ comitate verbis, de Sectariorum rebellione districtè dictum. Hîc imperator, virum illustrem hortari meminisset maiorum, quos Sectæ militasse in comperto est, quandiu suis illa Regibus meruit: excusandos vtcumq; videri plebeios, si in Regem arma conuertunt, quando nouæ âuctoritati incubant, quibus in libera republ. imperium est: nobilibus nihil esse posse prætextus, quò armâ capiant: imò victore populo, futura illis infesta omnia, non habito tunc nobilioris prosapiæ delectu. Nobilium interesse in Gallia opprimi rebellem populum, qui libidine impotenti affectans imperium, quid aliud cogitat, quàm plena libertate potiri? feuda nobilibus esse, quibus honorariâ seruitute, populum iurisdictione, aut censibus sibi deuinciant, quæ perire omnia necessum sit, si libertas prævalet. quibus ita positis, non posse nisi efferâ crudelitate armari in Regem suum nobiles, quando ipsorum met interest reprimi audaciam populi. Regem Oceanum esse, aut solem, vnde aquæ omnes, quæ terram irrigant, lumina quælibet quæ cœlum illustrant continuâ emanatione emergunt; nobilitatem, aquas, aut lumina: si Oceanum orbi dempseris, Solémque cœlo; nec aquis terram irriguam, nec luminibus cœlum futurum illustre; si Regem imperio, periturum omne nobilitatis decus, quam vnius coronæ radij

Plura Espernonius inter & eũ colloquia.

Nobilium interesse opprimi Rebellem populum.

Regem Oceanum esse aut solem.

Quare.

Vbi populi arbitrio summa rerum posita est proscribi nobilitatē.

illustrem faciunt. ibi floridam nobilitatem esse, vbi prævalent Reges; vbi summa rerum delata populo, seruire illam arbitrio plebis. in promptu esse etiam apud vicinos exempla: Heluetios, Rhętos, Geneuenses, Batauos Ordines nihil habuisse pręcipui, ad iacta primùm libertatis suæ fundamenta, quàm vt proscriptus nobilior sanguis, æqualitatem non haberet delectu induceret. Contrà florere nobilitatem, vbi Regum imperia vigent: Poloniæ, Britanniæ magnæ, Bohemiæ, Hispaniæ, & supra omnes Galliæ nobilitatem commendari virtute & sanguine, quia Regum imperia subeunt. Populum profligato genio extrema sequi, aut seruum esse omnis capacem obsequij, aut superbâ crudelitate tyrannum. His aut similibus tētauit Lanouium in fidem retrahere Espernonius, conatu irrito. Datam à se Comitijs fidem respondit, quam violare tutis honore & conscientiâ nequeat: neque eò venisse proteruiam populi, vt abdicato Regis obsequio libertæ reipublicæ studeat, vnam quæri libertatem conscientiæ, quæ si dabitur, vitâ & bonis in tuto positis, nihil iussis differenda obsequia.

Suisses. Grisons Geneuois. Hollādois.

Florere vbi Regum imperia florēt.

Polongne. Angleterre. Bohemme. Espaigne. France.

Lanouë

Irrita suasio in Rebellione sua obstinato.

Libertatem conscientiæ Sectarijs tamdiu à Rege concessam.

Ad hæc Espernonius futilem esse prætextum, neque addubitari posse, quin libertas conscientiæ eamet hodie sit apud Gallos, quæ Henricis olim III. & IV. regnantibus. Iustam exercitus Regij partem constare Sectarijs, quibus si prohibitus esset Religionis suæ ritus, annum absisterent procul? vitam & bona Sectariorum scedulâ hodie ex diplomate Regio redimi; obtestatósque apud iudicem, velle se in obsequio & fide perstare, illæsos viuere, nullâ bo-

norum iacturâ; quibus ita positis superesse vnum liberæ reipublicæ amorem, in quem abripiatur secta. Si præmiorum habetur ratio, lucri, aut honoris, plus in nobiles momento vno Regem conferre posse, quàm labantis æui decursu sectam. Decem illi ad minus præfecturarum millia, quas nobilibus impertiatur ad libitum: supra has magnatibus accrescere posse coronæ, quæ vocant munia, magna illa, primoribúsque debita: maioresve nationis, mensæ regiæ, maris, equorum, legionúmque præfecturas, Marescallorum Galliæ Bacillos, prætorianæ, aliarúmque cohortium ordines: torque collegij equitum Regij donari posse; his addi pensiones annuas quibus, alienis sæpe nominibus exhaustæ nobilium facultates restituantur in integrũ, viuátque in debito splendore nobilitas, quibus nemo ambigat sectam destitui. mereri illi stipendijs ipsam suis nobilitatem, bellóque demùm confecto nihil sperare posse, à sectæ ludibrio, Regísque iracundia, quàm rei familiaris dispendium. Nihil his suasus Lanouius, priùs se moriturum dixit, quàm datam Comitijs fidem exueret, sororéque ex destinatione inuisâ, Rupellam postmodùm traiectis Espernonij castris redijt.

Regem nobilibus habere quod impertiatur supra sectã.

Seu honorẽ sectas, seu largitionem.

Postridie alarij circiter viginti, ab vrbe in castra excurrentes, quæsitis longo errore anfractibus, intentato, eóque regijs incauto itinere, quia per angusta & lubrica flexerant, præfectum militiæ dum liberiùs extra vallum diuagabatur capiunt, prædâque ouantes, ne positis ad viam, quâ aduenerant insidijs malè secum ab hoste ageretur, pedem aliò re-

Capitur à Sectarus præfectus Regiorum.

ferunt, quod illis exitio fuit. Espernonius quippe sagacitate imperator eximiâ, profundioribus fossis vias Rupellam omnes iam ante obstruxerat, tutandis scilicet castris: hostis, obducta in quam se primùm proripuerat viâ, aliò iter struere, quo obstructo item, tertium indagare; at fossæ vbique profundiores, nimiúmque abrupti aggeres, quàm vt commeare equitibus datum: Ad hæc præfectus anxijs prædonibus; Video, inquit, prædam vos prædæ esse, captiuíque vestri iure potiori captiuos. dissimulare illi interdum, anfractúsque explorare, quos hinc inde notus loci genius demonstrabat: at fatigatis iam nimiâ agitatione equis, præreptáque effugij spe omni, fateri ingenuè captos se qui cepissent. Pacta dehinc conditio, quâ sacramento præfecti fides adigitur, acturum se cum Espernonio, repetant saluis supellectile & vitâ vrbem suam. ille regredi, exhibere dehinc imperatori viginti prædones, hoc acumine; BIS DENI HOSTIVM ADSVNT, QVOS POSITVS IN VINCVLIS MILES VNVS, EGIT IN VINCVLA. Hæsit defixus diu imperator; neque enim probè liquebat quâ ratione in rem gestam acumen incideret; cùm præfectus rem aperire fusiùs, datáque à se fide, rogare, seruaretur, qui alioquin Rupellam ipse lubens subibat, agendus in vincula. Huic facto arridens imperator nihil addubitare, quin fidei standum foret, quo factum, vt in debito commeatu Rupellam redierint, qui aut capti iam credebantur, aut cæsi.

Cauatis ad vias fossis abruptisque aggeribus occlusum effugium.

Qui ceperãt capiuntur ipsi.

Acutè dictum.

Dimissi captiui nulla redemptione.

Struendis insidijs Lanouius syluã occupat.

Lanoüius, quem suprà diximus post inuisam ex voto sororem Rupellam reuersum, struendis hosti

hosti insidijs, qui ad vrbis interdum munimina liberiùs excurrebat, in nemus vrbi adiacens, quà à castris in vrbem iter, alariorum stationem locat, fisus loco, qui vastis circùm arboribus tegebatur. Inclinabat iam sol ad meridiē, nec positis ad nemoris oram exploratoribus quidquā adhuc prædæ oblatū; cùm famelicus miles, exactis XXIV. nullo victu ad insidias horis, sibi copiam annonæ depoſcit. Missus in proximum pagum pediſequus rustici ope commeatum inferre, ire interim à pago ad Espernonij castra nuntius, detecturus insidias. Dúmque Lanouij manus, absumptas vigilijs vires cibo reparat, instrui Regiorū phalanx expedita; quæsitísque anfractibus, ne ab exploratoribus detegeretur, sylue admoueri à tergo, quà patebat Rupella, quasi parū firmato eo accessu, quà nihil sibi præcauisse creditus insidiator; ita res habuit. Iámque Lanouius refectus cibo, conscenderat arborem, prospecturus velut è speculâ num se præda obijceret, perspicillúmque, quod prospectus longioris vocant, oculis identidem applicabat; cùm irrumpens à tergo Regiorum manipulus incautos priùs opprimit, quàm insidijs adesse insidias agnitum. Lanouius qui ad radices arboris posuerat ferrum, conamine in imum præcipiti voluitur, sclopum arripit, frondosáque adhuc arbore tectus loricam induebat quando circumequitans manipuli ductor; Non habes, inquit, effugiū Lanoui, præpeditus ille semiprælorícâ, post cæsos, aut actos in fugam milites suos; Gratis, inquit, vester ero, si vita promittitur. Ad hæc Baro Nieulius (id præfecto nomen erat)

Missus in pagum pediſequus annonam infert.

Monetur à rustico Espernonius.

Mittitur in hostem phalanx.

Incautus opprimitur.

Lanouius capitur.

Nieulius.

Sſ

se vadem salutis præbere; sequutus fidem, ne dearmatur quidem, donec ad castra ventum, vbi petitum de more sclopum & ensem victori cessit. Dehinc Espernonio sistitur, qui capto blandùm arridens; Si cano, inquit, capiti fidem nuper habuisses, liber vobiscum ageres, quem ipsamet hodie clementia addicit carceri, iustitia morti; at esto, qui gratis noster esse nolùisti, inuitus eris: quamquam & commodo tibi etiamnùm vertet captiuitas, perituro fortassis ad prælia, quibus alioquin vitæ prodigus adfuisses. Quod mea spectat amicè agam, qui magnis animis, prostratos opprimere, opprobrio duco. Ad hæc Lanouius, habitis humiliter gratijs, hortari statueretur redemptionis precium, quò absisteret. Espernonius contrà monendum Regem, maioríque momenti prædam, quàm vt eo inconsulto dimitti debeat; stare eius arbitrio libertatem & vitam. Missus dehinc ad Regem nuntius retulit Espernonio literas, quibus tot victorijs gratulatus Rex, summam rerum credebat eius prudentiæ; futurúmque sibi non ingratum quidquid eo auctore geretur.

Graiè excipitur ab Espernonio.

Arbitrio Espernonij linquuntur libertas eius & vita.

CAPVT VII.

EPITOME.

Afflicti ad continentem Rupellani, subsidijs mari allenantur. Ex vnis, nouus belli ordo præscribitur socijs. Montalbanum, Britanniumque magnum petunt

Comitiorum Oratores ſucceſſu diuerſo. Iubetur iterum Guiſius Maſſiliæ claſſem inſtruere. Periculoſa triremium ad Oceanum nauigatio. Explorando Rupellanorum portui Eſpernonius aciem inſtruit. Angolinium venit exercitus. pons occupatur. erumpit hoſtis. Legionarij manipulatim in circulum dimicant. Funditur Fauaſius, fugiendo vincit. magnum Eſpernonio à tormentaria pila periculum. irritum eius ſtratagema. ipſorum Regiorum ope frumentum Rupellam mari inuehitur. accuſatur ea parte nobilium auaritia. Chalardus frequentioribus claſſem Rupellanam excurſionibus infeſtat. de opprimendo eo conſilium capitur. prælio ſe Chalardus accingit. illi naues auxiliares duæ vadis illidunt vulneratur ipſe. nox prælium dirimit. eius laus. Montalbani obſidio à Rege, Mayennióque paratur. Synodus Nemauſi coït.

DVM ea Regijs felicitate bellum ad continentem gerebatur; nihil deſpondebant animos Rupellani, reparatis abundè viribus, mariq; immiſſo identidem commeatu; quinimò, ne quid adhuc audaciæ deforet, poſt præſcriptum nouo ordine bellum, noua in prouincias diplomata mittunt: cauſſa mutati ordinis ea fuit, quia vt ſuprà memorauimus, primores ſectæ ab illa defecerant, deditæque Regi pleræque vrbes, quarum oppugnationi exigenda æſtas, ipſéque autumnus ſperabantur. Quare neceſſum fuit mutari rerum ordinem prouincijs rectoribus ſuis deſtitutis, captíſque vrbibus quæ Sectæ præſidio in longum tempus

Rupellam mari ſubſidia aduehunt.

Præſcribitur belli gerendi nouus ordo.

futuræ credebantur, donec firmatæ reliquæ. Rupellâ ergo citata nauigia soluunt; hinc in plagam Burdigalensem descensione facta, Montalbanum itur; illinc in Britanniam magnam, Batauiámque appellitur, suppetijs pro religione petendis: vtrumque fato dispari, quippe irrita ad extraneos delegatione, supra prædones aliquot, qui se à plagis Zelandiæ, & Britanniæ vltrò obtulere, nihil Rupellam subsidij missum; ab Oratore Montalbanum misso feliciùs actum, firmatis in rebellione animis, qui nutabant.

Missi in Britanniã oratores.

Angleterre. Hollande.

Infelici successu.

Iubetur Guisium instruere classem.

Infestabat ergò obsistente nemine circumiectas plagas classis inimica; cùm monitus Rex, iteratis ad Guisium litteris iussit nullâ morâ classem iamdiu procuratam transfretare ad Herculis metas. At neque iter expeditum, parum aptis Oceano vastiori triremibus, periculosóque illis Gaditano freto; quâ nouum erat transfretare triremes, bellicis quidem expeditionibus commodas, sed longis erroribus minùs idoneas. Ad imperia tamen res vix antè tanto apparatu tantata perficitur, instructáq; armis, & milite classis, confœderatorum aucta subsidijs, Massiliâ, procurante Guisio soluit, ductantéq; Dampetra magno triremium in Gallia præfecto (Generalem vocant) plagas Agathensem & Narbonensem, hinc Hispaniæ littora, Africámque legit, faciliore quàm speratum nauigatione & magis prospera, de quâ fusiùs suo infrà loco.

Oceani nauigatio triremibus parum tuta.

destroit de Gibaltar.

Dampierre General des Galeres.

Agde. Narbonne.

Rupellanũ portum exploraturus Esperno mius milites legit.

Espernonius interim Rupellani portus explorandus situm, quod non nisi magno periculo poterat, ex qualibet cohorte ducentos milites legit, ex phalange quingentos alarios; habitóque Regio-

rum delectu numerati mille & ducenti pedites, quibus in tria agmina distributis primũ cornu Auriaco obtigit, secundum Roüillaco, reliquam aciem ductabat ipsemet Espernonius.

Auriac. Roüillac.

Nondum illucescente ad III. Eid. Septemb. crepusculo, placuit apertâ planitie in quadra agmina committi acies; hinc militari gressu, signísque expansis Angolinium itur, pagus est ad plagam, paludibus circumiectis portui adiacens, nec vrbe procul: quippe qui vix ab eâ lapideo ponte dirimitur, aptus ideò agnoscendo portui, quia seu plaga obstat, seu agger genio loci assurgens, nullus in eum est ab vrbe prospectus. Progrediente exercitu prę-

Angolin. *Angolinium venit.*

missi rorarij, qui pontem & viarum angusta insiderent: nec diu cùm destitutam præsidio stationem relatum (neque enim visa dum ab vrbe signa, tegentibus dumetis, & aggere) quò factum vt firmatus præsidio transitus periculosum alioquin opus in plano posuerit. ad Monticelli accliue locatur legio, alæ hinc inde ad latera, intereà imperator leuiori manipulo aduoluitur portui; hîc nauta vigil, hoste agnito, ad arma clamat; at neque exaudiebatur ab vrbe reboantibus Oceani vndis, nî disploía illicò tormenta duo, monitos oppidanos impulissent, vt supra mille ducentos gregarios ducibus Gauinio, Verduro legato, Gauinióque filio signifero, ducentósque Fauasio præfecto alarios emitterent.

Pons occupatur.

Espernonius portui aduoluitur.

Nauta fragore exciuo oppidanos monent.

Gauins. Verdure. Fauas. Corelle Chef de bois.

Erumpit hostis.

Iam errore longo ad Corellij caput penetrauerat Espernonius, è regione Capitis lignei ad ostium, quà portum Oceanus subit, cùm viso hoste, nihil cunctatus iubet acies Regias succedere portui; illæ

Designatur ad Bonam-grauam statio. in armis aduolant: lecta hîc legio, quæ Bonægrauæ stationem firmaret loco percommodo, accliuíque aggere, ab vrbe tuto; campo dehinc inter Corelli caput & vrbem medio, in quadra agmina distributũ quod adhuc virium suppetebat, positis ad lęuam Oceano, ad dextram legione prędictà. Ex aduerso, testudineo gressu aduentabat hostis, hoc ordine. Bonegraue. Corellea.

Rupellanorum numerus & ordo. Mille hastatos mixtim & sclopetarios, circumequitantibus in varias turmas ducẽtis alarijs, iustam aciem in triangulum ductabat ad primum cornu Gauinius, legionariorum præfectus, popularibus studijs ad eam dignitatem euectus, qui & ipse Rupellæ oppidanus è fæce populi erat: extenta ad imum cornua duo, Gauinio filio, Verduróque commissa. Iam eò ventum quò Regiorum sclopi non ægrè glandes impellerent, cùm Fauasius vir strenuus & sagax, deducta in concilium pręlij ratione, censuit muniendas sclopigeris circumiectas vineas: vetus est militiæ regula, quâ legionarij occulta saltuum, fallaces dumetis campos occupare iubentur, permissa alarijs planitie, quibus equorũ velocitate in plano est periculũ effugere, aut insectari hostem: at plebeij hominis impotenti ad imperium libidine, spretum viri magni consilium (adeò militiæ rudes supra genium & vires de seipsis præsumunt, posthabitis veteranorum sentẽtiis, vt suomet ipsi indicio maiores habeantur) placuit in manipulos diuidi legionem, qui sibi in circulũ mutuò succedentes indefinenti displosione impeterent Regios: primâ fronte nostris pugna infesta fuit, verberatione continuâ cæsis plerisque: manipulo suc-

Cauinspere & Fils. Verdure. Fauas.

Fauasij consilium spernit Gauinius.

Legionarij manipulatim in circulum pugnant.

cedebat manipulus, cui ſtatim à diſploſione in fugam abrepto ſubſtituebatur nouus item, donec qui prior eruperat, armatis nouo puluere ſclopis repararet pugnam. Nondum redierat in ſemet circulus militaris, cùm Prætoriani vigiles, Loſieriíque Theminij cohors expedita in manipulos abripiũtur Eſpernonij iuſſu, nec diu pugnatum cùm præcipiti fugâ hoſtis cedit loco. hæc legionarij.

Fugatur hoſtis.

Lonſieres. Themines.

A latere acriùs ab alarijs vtrinque pugnatum, Regios ductabant Comes Auriacus, Marchióq; Roüillacus, ſequebantur Freſnoyus & Coulangius, illæ Reginæ, hic Curæi loricatorum præfectus: atenim conſultò Fauaſius pedem refert, inſequutus Auriacus, prælij æſtu ne quidem viam aduertit, cui ſe applicabat alarius victor; profunda illa, ductáque in propugnaculum vrbis recto tramite linea, infeſta diſploſione machinarum; periculum auxerant, ducenti ſclopetarij, quos prærupto vtroque hinc inde aggere, dumetis ſupra viam aſperis circumlocarat Fauaſius, haud belli expers: edita hîc Regiorum ſtrages eò morientibus grauior, quòd eminùs inulti cadebant. At neque pedem retuliſſe inglorium eſt dolo interceptis, iam fugiunt quibus antè adeò luctuoſum parauerat fortuna triumphũ, vt hoſtem diutiùs inſequuti animam in victoria omnes poſituri eſſent: faciliori viâ dumetorum aſpera occupant, vbi cæſi demum ad internecionem legionarij, quibus inacceſſus à viâ ager munimento fuerat.

Dolo illata Regius ſtrager.

Auriac. Rouillac. Frenoy. Coulãges. La Curee.

Pedem referunt Regij.

Hoſtémque mittant.

Longiori iam prælio deficiebant Regios vires, & audacia, reſtauratíſque nouo identidem

lectu, aciebus ouabat hostis: cùm Espernonius conglobatum ad extrema agmen triarios milites iubet fatigatis succedere; restauratum hîc nouo furore prælium. magnum erat in speciem, quod Regijs inferebant damni tormenta hostilia, viginti illa, ab vrbe, aut portu; at re minimum, ad incertos plerumque ictus vanâ displosione.

Redintegratur prælium.

Mensa imperatori instruitur.

Instabat hora iam à meridie prima, cùm ieiunus adhuc imperator prandij sibi copiam in alga deposcit; tumultuariò instruitur mensa, interea nuntius adest maiori quàm antè armorum, bellíque apparatu erupisse hostem, eductas belli machinas duas, quas equite viam designante circumstabat legio: ad hæc Espernonius hausto in Genij solatium mero; Si mihi, inquit, suppeteret diei satis, fallor, aut hæc vobis commilitones tormenta addicerem, loquebatur adhuc, cùm ingenti fragore pila tormentaria repentè præteruolans sauciato nemine terrorem incussit. Sequitur dux conatu irrito; quippe minùs conserendæ manui hostis eruperat, quàm Corelium primo ab vrbe lapide inducendis machinis, & milite, metu obsidionis, vt agnitum dehinc.

Nouæ eruptio renuntiatur.

Magnum Espernonio à tormentaria pila periculum.

Corcelles.

Strenuè vtrinque hoc prælio actum, iacturâ vtrinque æquali: imò si Fauasio peditis ea die ductandi munus incubuisset, addubitatum Regiósne stragi exemisset sagacitas Espernonij. Sed neque hîc præterire liceat commentum magno imperatore dignum, quo perhibetur ad ea tempora vsus ille.

Imperatoris stratagema insigne.

Vastatis Rupellanorum prædijs, primorum in vrbe quorumdam messem, supellectilémque rusticam

cam ſalua habuit, imo & militari ſtatione eximit, quæ bello maxima omnium gratia eſt: quandóque captis à milite eorum armentis, ſupplebatur numerus (ſi quod iam ſibi miles caput addixerat) nulláque dehinc redemptione reddebantur. hinc tacitus in primores, populi rumor, qui litteris demum redintegratur, in ſpeciem arcani ad eoſdem ab Eſpernonio miſſis: donec præfectorum conſilio, detecta fraus ludibrio fuit.

Frumentũ traiectitiũ Rupellam vectatur.

Attamen hoſtibus leue à vaſtatione damnum, ſi quos tot prælijs ferrum abſtulit eximis: quippe eò maiore copia vectabatur Rupellam frumentum traiectitium, quòd eius præreptâ meſſe nouerant extranei mercatores in vrbe penuriam; hinc ſæpius priuatorum ſtudijs Rupellam appulere Batauæ, Britannicæque onerariæ, magnâ annonæ copiâ: imò, quod luctuoſum eſt, apud mercatores Catholicos pręualuit auaritia fidei; minùs quærentibus ijs, quis hoſtis foret, quàm vbi caro frumentum vænale; quæ peſtis penè vbique in Gallia non mercatorum modò, effari puder, ſed & nobilium ipſorum laudatam aliàs integritatem corrupit. Vulgaris omnibus ea libido fuit, redactis alioquin ad extrema hoſtibus; quin & proditionis poſtulati coram Rege plerique nobilium, quòd Fuxenſibus, Montalbano, & alibi frumentum, vináque precio ſubminiſtraſſent, primorum gratiâ, aut fauoribus dimiſſi ſunt, quorum ne flammâ quidem expiari poterat ſcelus; at hæc alibi, ſi memoria ſuppetet.

Nobilium Catholicorum auaritia.

Fuxenſibus Rupellæ, Montalbano frumenta miniſtrant.

Foix. Montauban.

Collata ab hoſte in publicũ præda.

Rupellana claſſis infeſtabat, vt ſuprà dictũ, maritimam oram, collatáque in publicum præda om-

ni, manubias ferendis belli sumptibus, in stipendia viritim distribuebat militi, traducebátque ad proBroüage.

Chalardus ad Broagij portum nauis præfectus.

uincias ex necessitate: quamquam ad Broagij portum prætoria nauis, vna illa, bellóque impar, excursionibus sæpe obsistens, morabatur prædones illato sæpius damno; illi præfectus Chalardus, cui vt plaga notissima erat, ita numquam statione suâ, nisi Chalard.

De opprimêdo Chalardo consilium.

Rupellanorum damno soluebat: opprimendi ergo Chalardi Rupellæ consilium capitur. Nec morâ, in-

Instruitur Rupellæ classis.

struitur classis, nouóque delectu suppletis nautâ & milite reparatur Bataua nauis, ingens illa, bellóque expedita, quam & ipsi Oceani dominam appellitabant, subeunt ducenti milites supráque XX. tormẽta IV. adsunt V. nauigia, leuioris quidem armaturæ, prompta tamen; vltimò triremis ingens IX. tormentis bellicis. eo belli apparatu Rupellã Broagiũ

Broagii portus ad militaria duo aduoluitur.

itur; spe aut intercipiendæ in portu nauis, aut opprimendæ in alto. Triremis, quam impellebant actiùs remiges duobus circà milliaribus aduoluitur portui, classis reliqua promontorium non procul occupat, nihil addubitante præfecto classis, quin Chalardus nullã in triremem morâ erumperet, quæ ad conspectum, fugam adornare iussa, incautum certo implicabat exitio.

Chalardus se prælio accingit.

Chalardus, qui è speculâ procul aduentantem classem detexerat; non ideò deponere pugnæ audax consilium, quin potius, quamquam viribus longè impar, lectis tumultuariò in vrbe militibus prætoriam instruere, nauiúmque præfectos duos Morelalum, & Botonæum, hortari vectorias citò naues educerent, bello minùs quàm exportandis merci-

Morelcau.

Boutonne.

bus idoneas illas. moriendum, aut captâ triremeagendos in vincula Rupellanos: sic profatus, leuiori manipulo prætoriam subit, nec diu cùm adfuere nautæ, centúmq; circa milites, iustum nauigij maioris præsidium: instructa quoq; nauigia duo sublatis anchoris statione soluunt, nō differtur mutua hinc inde tormentorum dispłosio, iámque ad triremem vela intenderāt naues, cùm exasperato Boreâ, Nortum appellant, impulsæ violentiùs carinæ, nullo prælio, fabuloso vado illidunt. exin verberatione cōtinuâ in eas actum, certis magnâ parte ictibus, quia immobiles illæ nihil collimatas machinas eludebant: at neque deerat Chalardus officio suo, quamquam solus. dum tamen hinc inde ad imperia abripitur præceps, vulnus ex assulâ, quam tormentaria pila excusserat gubernaculo, ad oculum excipit, leue illud, nisi quòd visus facilitatem præripiebat copia sanguinis à vulnere defluens: sed neque minoribus ideò facilitate, animóque machinas ille suas displodit, vt immane hostiū tormentum, quod illisis ad vadum nauibus exitio erat, rotis excussum in imum egerit. instructa interim ad portum noua nauis auxilio aderat, at illa per naucleri inscitiam dimicanti Chalardo penè excidio vertit: quippe expāsis vento aduerso velis, quæ à dextrâ adesse debuerat restauratura pugnā, vi ingenti inflatis supra modum carbasis, prætorianæ latus rostro quatit, quæ acta bis, tērque in circulum penè naufragium fecit; dum nullo auxiliatrix gubernaculo arbitrio venti & fluctuum in vada impegit. Destitutâ præsidio omni prætorianâ, circumstat Rupellana classis, hastis,

Naues dua illidunt ad vada.

Chalardus solus depugnans vulneratur.

Nauis eius auxilio adnolans vado illidit.

Ille strenuè dimicat.

vncíſque ferreis: nec propterea Chalardus animo deficere, quin potius obducto faſciâ oculo, militē, nauclerum, præfectúmq; agēs, modò intrepidè currere ad pericula, carbaſis modò, antenníſq; ventū ex neceſſitate metiri, modò imperia à prorâ ad puppim, à puppi ad proram deſignare. Fruſtranea tamen ducis diligentia, non dato iam niſi morte vnâ effugio; quando præceps nox, recurrentíſq; in ſemet Oceani vnda refluens periculo eximunt: quo factum, vt naues, quæ vadis hæſerant, altiore iam redeuntibus vndis Oceano in altum euectæ, circumſtantibus Rupellanis inſtiterint, à quibus nihil illicò cunctatum quin inter noctis obſcura effugerent. Ita Chalardi vnius virtute, ſi non parta Regijs victoria plenior, eluſum ſaltem ſtratagema hoſtium, ab imminentíque excidio liberatæ naues: vnde coronam ſibi nauticā promeruit ille exhinc eâ plagâ notiſſimus, leuioribúſque in Rupellanos excurſionibus, dum à Mediterraneo claſſem operitur illuſtris, quas hîc conſultò ad maiora vocati omittimus.

Rupellani fugiunt.

Chalardi laus.

Intereà Rex Aginni ad Garumnam Montalbani obſidium adornabat; quod dum in vlteriore à Mayennio, ab ipſo Rege in citeriore Aquitaniâ parabitur, oberremus ex occaſione Septimaniam noſtram, vbi Nemauſi habita interim Synodus iniuriosè Chatillonium habet.

Agen. Haute & baſſe Guyēne Languedoc

Nemauſi habita Synodus.

CAPVT VIII.

EPITOME.

Mommorancius Margaritas castra mouet. præfectis militiæ distribuuntur munia. Concium appellitur. Margaritę expugnantur. in turrem se proripit hostis. Nemausenses in subsidium aduolant conatu irrito. hostium strages magna. ab Annonæo actum strenuè. Blaconsius Ensingeautium intercipere tentat, magnáque suorum iacturâ repellitur. Chaillarii rebellant, obsessóque Castro metu Vantadourii aduentantis dilabuntur. Chatillonius à suis rerum summâ mouetur. inseritur latæ sententię formula, quâ pluribus Sectarii de eo querentur. eius apologia, & fides.

Mommorãcy Montpellier.

MOMMORANCIVS iussus à Rege Montispessulani, Nemausiq; agros populari, obsistente non nisi in speciem Chatillonio, æstiuâ Sectarios messe destituerat; quando placuit Margaritas, vrbem Sectariorum ad tria à Nemauso milliaria sitam, admotis interdiu scalis oppugnare. arduum facinus, at Mommorancio dignum, cuius non nisi arduã animus appetit. quadringentis militibus Nemausus firmauerat pagum, nullis munimentis: nisi quæ tumultuariò miles exstruxerat: veteres circumstabant muri, superstructâ macerie tantùm, si tormenta desint

Mommorancius Margaritas castra mouet.

Margueritæ. Nismes.

contra hominum impetum fortes. eo illi animo subierant pagum, vt agrorum vastationi obsisterent. Visum ergò militari consilio operę pretium, citra apparatum nullo strepitu oppugnari locum, imminente alioquin periculo à Chatillonio, aut Nemausijs, qui non inde procul aberant. Dicto citiùs factum. septem ad ea tempora cohortes, tres alariorum ordines Mommorancio imperatori merebant: legionarijs quatuor millibus, trecentis circa equitibus conductitijs adiuncti ducenti nullis stipendijs, nobiles omnes, quos Voluntarios vulgò appellitant, Mommorancij vbique sequaces. Conductos alariorum ordines Baro Castresius Mommorancij Legatus, Perautius Nemausi Senescallus & Baro Couissonus viri natalibus illustres ductabant. Rorarios pugnam adorturos Condominus, & Paladanus. primum cornu expetitum ab omnibus, Suellio & Figuareto nobilibus sortitò obtigerat, agmen medium Marchioni Annonæo Ducis Vãtadourij hodie fratri, Legatis Monmao, & Clausoleso, excursorum præfectura Castresio.

Eius copiæ.

Præfectis militiæ distributa munia.

Castres Perautius. Couissonus. La Cõdomine Paladã. Sueilles. Figuaret. Annonay. Monmau. Clausoles.

Pridie Kal. Iunij Concium sparsus hinc inde conuenit exercitus, ea vrbs est ad Rhodani ripam è regione Vallabreguæ. nec diu cùm via indicitur, quamquam perobscurâ nocte. rarescentibus ad crepusculum vmbris, detecti ab hostibus Regiorũ excursores sclopis excipiuntur; adesse illicò ordinatus exercitus, póstque indictas ad vrbis conspectum preces publicas, tesserámque datam quæ IOANNES erat, dari irruptionis signum. à precibus ad pugnam acriùs itur, certatúmque diu marte

Concium veniunt Mommorancii acies.

Rhosne. Vallabregues.

Oppugnatur vrbs & expugnatur.

dubio, cùm Annonęus poſt ſuperatum ſcalâ editiore murum, nudo enſe propulſat hoſtem, muríque munimentum inuadit, quo pectus tegitur, ſequuti legionarij pari omnes audaciâ murum occupant; hîc ſe hoſtis laxâ in turrem fugâ proripere, accenſíſque ad eius pinnaculum facibus, Nemauſios periculi admonere, qui ad viſam eminùs flammam dum paratur repentè ſubſidium, ne obſeſſos interim deficiat animus, flammis item ab vrbe ſua, quaſi agnito indicio, adfutura mox auxilia reſpondet. Enimuerò Mommorancius minimè dubius quin oppugnatione agnitâ fratrum auxilio Nemauſi accurrerent, alarios ſuos iam antè locarat, quà Margaritas ſubſidiariæ copiæ ab vrbe aduentarent. Nec defuere officio ſuo Nemauſij, quippe erumpens mille & quingentorum hominũ legio, obſeſſis præſtò erat, nî alarij inſeſſis viis obſtitiſſent.

Se in turrem proripit hoſtis.

Faces monendis Nemauſiis accenſæ.

Adſunt in ſubſidium Nemauſij.

Poſt retruſos in vrbem ſuam Nemauſios, deſperatâ præſidiarij ſalute, ſaluâ vitâ abſiſtunt, niſi quòd Mommorancij arbitrio datus Fourniquetus præſidiariorum præfectus. Eâ expugnatione, è Regijs deſiderati duodecim, quos inter Caboyus vir magni animi in Galliæ Narbonenſis cohorte præfectus centuriæ, Mommorancióque ex cuius familia erat, præcarus: at Rebellium iactura maior; quippe ſi octuaginta eximis, quos victoris miſericordia incolumes dimiſit, occubuere reliqui, ſupra vicenos trecenti. Laudatam ad ea tempora memini Marchionis Annonæi audaciam, dato ad prima hęc armorum rudimenta futuræ virtutis indicio, qui nedum hoc prælio adoleuerat.

Iactura Regiorum leuis.

Caboy.

Rebellium maxima.

Ab Annonæo primùm adium.

Marquis d'Annonay.

Multæ strenuè Mommorancius. Pleraſque huic non diſſimiles expeditiones eodem ferè tempore confecit Mommorancius; quæ ijs abundè indicunt ſilentium, qui viro maximo maledicâ tum linguâ inſultabant.

Blaconſius amicos, intercipiendo Enſingeautio conuocat. Per idem tempus Blaconſius Priuatij præfectus, vir ad omnia natus, maximè ad nefas, conuocatis Priuatium Auguſto ineunte amicis, magni eos facinoris conſcios facere, Enſingeautiiq; validiſſimæ arcis intercipiendę, quâ diu apud ſe volutauerat, cogitationē aperire. Enſingautium Caſtrū eſt, genio loci, artéque munitum ad Galliæ Narbonenſis confinia, Anicium versùs, vetus Epiſcopi Anicienſis ditio; ſtatio, eò ſectarijs gratior, quòd hàc illis ex facili à Vellaunijs in Viuarienſes commeatus: ſed non ita expedita eius expugnatio; viſum ergo ex re cuniculis agere, noctúque tentare, quod alioquin ſupra vires poſitum videbatur. Lecti armorum Duces Caſtelonouanus, Amontius, Councoleſius, Sibreraſius, & Chalardus, milites circiter quadringenti, ſclopigeri mixtim & haſtati, quibus ſummo iure præerat Blaconſius.

Enſingeaux. Le Puy. Velay. Viuarés Chaſteauneuf. Amont. Concoles. Sibreras.

Admota caſtro legio intromittitur crepitaculo. Imminebant mediæ noctis alta ſilentia, cùm per viarum aſpera Caſtri muris aduoluitur legio. ibi admoueri nullo obluctante erecto ponti crepitacula duo, diſiectíſque cardinibus viam aperiri quantum ſatis intromittendo homini; experrecti fragore vigiles duo, qui ſe mediâ iam nocte ſecuri applicuerant ſomno, arma capere, at loue ſubſidium. Chalamoundus crepitacularius audax, poſt factam vi viam primus irrumpit, ſubſequutus Amontius milites adhuc in limine dubios trahit in Caſtrum vi, aut exemplo;

Chalamound Petardier.

exemplo; personant vbique fatalia Catholicis verba, VIVANT ECCLESIÆ, occumbunt vigiles, cadit femina, quæ plusquam virili audaciâ mentita sexum, aditu diu prohibuerat hostem. Ad fragorem confusus velut implacidâ imagine flamen curialis, qui ab Episcopo pastoris in vrbe officio fungebatur, somni ocium horrore depositi, nihilque dubius quin Ecclesiarum Rebellium proditione peteretur Ecclesia vna illa, quamquam iam septuagenarius, in hostem irruit; illi obuius Amontius stupere ad senilem audaciam, imbellémque conatum ridere, cùm hastâ transfoditur, subsequutus gregarius cadit eodem ferro, debitæ Sacerdotis manui victimæ. Ex aduerso Chalamontius & Sibrerasius valido præsidiariorum manipulo opprimuntur (iam enim ab excidio in spem salutis euecti stationarij opponebant furori hostium vltrices manus) nec diu cùm se hostis laxâ proripit fugâ, arctioréque ruinâ quâ patuerat aditus, dum seipsos timore propulsant pars in effugio necantur, pars conglobato nimis ad ruinam manipulo sibi inuicem insidias struunt, pars vbi deficit tutior salutis expediendæ ratio, se in fossas à muris præcipites agunt. At, quod illis exitio fuit, imminente luce dum confusis ordinibus, turmatim pecudum more fugiunt, pecu-

Chates. dum item more nullo prælio à Chatesio, qui ad rei nuncium, in Castri subsidiū accurrebat iugulantur.

Blacon. Blaconsius cui prærupta rupium notissima, geniúsque prouinciæ, quadraginta militibus per saltus, & dumeta euasit; ingratus Priuatiensi populo, laniſtáque publicè dictus, qui tot præclaros homi-

Audax fœmina facinus.

Flaminis curialis iam vetuli animus.

Cadit eius manu Amontius.

Cadunt Sibrerasius & Chalamontius.

Se fugâ hostis proripit.

Necati plures.

Blaconsius vita consulit.

Suis debinc opprobrio est.

nes vrbis florem & decus ignaui ſocordiâ ad lanienam ductaſſet.

Chailarij rebellant.

Per idem tempus apud eoſdem Viuarienſes tentatam memorant Chailariæ arcis expugnationem, ea Vantadourij ditio erat, ad Galliæ Narbonenſis Comitia nuper fato functi; Dominum placidæ indolis parum ad arma natum dedignabantur ſubditi, quo factum, vt Chailarij excuſſo ſeruitutis iugo, vnà in Regem, dominúmque rebellarint. Vrbi ſupereminet Caſtrum, cuius tunc Bourguius, præfectus oppidanis magnâ ex parte Sectarijs obſiſtebat, quin rebellioni apertè ſubſcriberent. Enimuerò Priuatienſium firmati vicinià, præſidióque, audax aggreſſi facinus, facto agmine circumſtant arcem; obſidionis illicò nuntius Lauoutam fertur, neque potuit Vantadourius quin duplici nomine copias legeret in ſubſidium; ſeu quia prouinciæ Prorex erat ſeu quòd ipſius res agebatur. Protelauit deditionem Bourguius, donec ad ſubſidij nuntium territi Rebelles, metu hùc illuc dilapſi ſunt, vrbem demum ſubijt Vantadourius victor, vbi priuato diplomate, renuntiatis in Regem, dominúmque ſuum rebellibus oppidanis, muros, quælibétque municipij nobilioris inſignia præripuit, priuilegijs reuocatis; pœnâ de reliquo ad Regẽ cui vni, vitæ, neciſq; ius eſt, remiſsâ, quamquam & ipſe Prorex, de vita Regio nomine ſtatuere poterat.

Chailar

Arcem ex Vantadourij ditione occupare tentant.

Lauoute.

Fugiunt ad Vantadourii aduentũ Rebelles.

Vantadour.

Deſtituta in pœnam muris & munimentis vrbs.

Chatillonius quem iam antè ſæpiùs diximus inter Sectariorum diſſidia, Regi fidum, iuſſus à Rege Rebellionem diu ſimulauerat, magno rei publicæ commodo; donec proditionis in Sectam poſtula-

Chatillonius à ſuis indicio ſiſtitur.

Chatillon.

tus iudicio sistitur, habitâ per id tempus Nemausi Synodo, vbi deferens vadimonium quasi contumax, in hanc formam damnatus est.

Ecclesiarum Reformatarum prouinciæ Narbonensis vlterioris, & citerioris Oratores, Cebennarum, Viuarienſium, Delphinatus præsentes litteras inspecturis

Diploma quo proditionis in Sectam postulatus damnatur.

Haut & bas Lãguedoc Seuenes. Viuarés Dauphiné.

S.

NOTVM facimus vniuersis, quòd delatoribus Cebennarum & Viuarienſium Oratoribus, qui prouinciarum suarum nomine Chatillonium perfidiæ postulant, necnon exautorari petunt, qui non nisi supremo Galliæ Narbonensis excidio, imperatorio munere in ea fungitur.

VISIS, Articulo Comitiorum generalium XIV. Iunij. An. M. DC. XXI. quo Circulo Narbonensi delata potestas prospiciendi ex necessitate ad libitum priuatis, publicísque rebus; ARTICVLO item XVIII. eiusdem mensis. quo eidem Circulo armorum, ærariíq; arbitriũ datur, ARTICVLIS Synodi prouincialis Pousini ad Viuarienses habitæ quibus Viuarienſis Circulus multa de Chatillonio proprętore suo queritur, petítque præsenti eum Synodo

Pouſin.

exautorari, ARTICVLIS item Circuli Cebennarum, quibus Synodus Anduſiana Kalen. Octob. habita Viuarienſium ſubſcribit placitis, ARTICVLIS etiam Colloquiorum Galliæ Narbonẽſis inferioris, quibus abundè patet oppreſſam prætoris adminiſtratione prouinciam, præpoſterè adminiſtratũ ærarium, vrbéſq; eius imperio ſubditas, vnâ improbiſſimi viri auctoritate nutare in fide, quibúſque prouincialẽ hanc Synodum hortantur enixiùs, caueat ne quid ea parte publica res detrimenti patiatur: VISIS item proborum ſententijs, vnóque Eccleſiarum in Gallia omnium voto: perſpecta ex alto perniciosâ Chatillonij in noſtrum caput licentiâ, cui vix aliud in animo eſt, quàm Eccleſiarum diſpendio ſibi fortunam ſtruere, quod tum primùm in comperto fuit, cùm Gallia Narbonenſis afflictis Benarnenſibus præſto eſſe parabat, cui ille ſubſidio audaciùs obſtitit, lectis ſæpius in prouincia copijs, explorandis magè viribus Reformatorum Narbonenſium, monendíſq; dehinc hoſtibus quid virium nobis ſuppeteret, quàm inferendo illis damno, cui non niſi in ſpeciem ſtudebat vni religionis ſuæ excidio natus. Ita proditore ipſo imperatore irritis ſæpe conatibus tentata in hoſtem facinora, ita fractus aduerſis omnibus miles ſigna deſeruit, viriúmque hoſtilium opinione ductus, vbi nihil ex voto cadebat, de viribus ipſe ſuis addubitare cœpit, quod nemo ambigat ſupremam exercitib⁹ ruinam adferre. Quoties vanis ab eo imaginibus deluſæ Eccleſiæ? quoties oblato fortunatè hoſti parcitũ? Quoties publicâ adminiſtratione interdicti, quibus ad

Andu. ſc.

Queſtus iterant.

magna animꝰ ſuppetebat? quoties obſcurata nimbis atrocibus quæ hoſtibus apertã pernicię inferebant? in plano poſita, imò & nemine ſæpius obſtante nullatenus periculoſa; aut ſupra vires eſſe ſuadebat, aut differenda, donec ſcilicet ab hoſte proſpectum. Perpetua illi cũ hoſtibus negotiatio, ſi quẽ reformatorũ compellabat amicè aut liberaliter, vno hoc indicio proditor dici poterat. Nemo neſcit miſſos ab eo ſingulis menſibus bis, térq; in regiã emiſſarios, monendis ſcilicet religionis noſtræ inimicis, ſtruendæque nobis ruinæ, amotis à ſe procul quibꝰ sũma erat publicæ Eccleſiarum ſalutis ratio; ſi quis earum impenſiùs cõmodo ſtudebat, proſcriptus adminiſtratione rerum mouebatur; contrà quorum auctoritate & cõſilio peſſum ibãt omnia, quorúmq; in id inclinabat animus, vt vnita Reformatorũ fides fieret diſſidij capax, excepti ab eo comitate vrbanâ, infidi homines de fide triumphabant, nempe exauctoratis, quorum animis vigebant adhuc veteris auorum fidei ſemina quædam. Præfectos vrbium noſtrarum paſſus eſt, abdicatis Comitijs, hoſtium factioni ſubſcribere; imò velut digno laude facinore, in ſilentio abire permiſit, quæ, poſt amicas monitiones, ferro & flammâ expiare debuerat; at quid bella ijs intuliſſet, quos habuit poſtmodùm ſecreti arbitros, quibúſque arcana conſiliorum aperuit monendis hoſtibus? ſi quando de Comitijs Rupellæ generalibus ſermonem inſtituit, quæ in eorum contemptum inſolenti proteruiâ non adiecit? interceptas ab eo conuocationes, ſuppreſſas regulas vbi de bello in vniuerſum ſtatuebatur, ſpretas prouinciarum mo-

nitiones, eluſa Circulorum decreta, quorum ſæpius ipſe auctor, & in ſpeciem fautor; reuocatum auctoritate priuatâ in quod publicè conuentum fuerat, iuſſam reſtitui hoſtibus prædam, ne petitam quidem; quæ nobis nondum denuntiato bello hoſtis abſtuliſſet, ne ab eo petita quidem; datam in noſmet militi noſtro licentiam omnium, conſeruata hoſtium prædia, quis ea ferat? conſumptos igne Reformatorum pagos, vaſtatam ferro & flammâ eorúmmet ſegetem, exhauſtum ærarium, ſeu adminiſtratione præpoſterâ, ſeu lecto intempeſtiuè milite, abnegata Comitijs imperantibus obſequia, legiones eo poſitas loco, vbi nihil ab hoſte timẽdum, deſertas ex aduerſo Eccleſias, vbi propugnante nemine graſſabatur hoſtile ferrũ; auerſum Engeriacorum ſubſidium, cui ſe Narbonenſis Gallia accingebat, vnde Aquitaniarum iactura emerſit, armatos Circuli noſtri diſpendio hoſtes, comprobatámque longiore ſilentio armorum interceptionem, data ad clades quæ ſæpius pati nos contigit, lætitię maioris indicia, mœroris ſi quando hoſtibus res aduerſæ; conatum eum prouinciam Narbonenſem à Comitiorum ſocietate auertere: plura tentatum quæ hîc forſan præterire ſatius fuerit: quis hæc patiatur diutiùs?

Decretum quo præfecturis mouetur.

His attentiùs perpenſis: quia gliſcit in dies proteruia hominis NOS PRÆDICTI ORATORES, NOMINE QVO SVPRA, Chatillonium præfecturis quibuſlibet, quas Comitiorum auctoritate obtinuerat, maximè Montiſpeſſulani, Foſſarúmque Marianarum exhinc in futurum deſtituimus, reuo- Montpellier. Aigueſmortes.

catâ poteſtate qualibet, quam nobis rogantibus in Cebennos, Gabalos, & Viuarienſes olim ſortitus fuerat, prohibetur adminiſtratio quælibet, ſolutis erga illum ſacramento & fide prouincialibus, irritíſque poſthàc eius decretis, ſeu militiam ſpectant, ſeu ærarium; alariorum, ſclopigerorúmque equitantium ordines duos, quos ille præfectus ductabat, nec non legionarij, qui eius nomine ſtipendia merebantur Eccleſijs, proſcripti exhinc omnes exautorantur; delatâ interim in Eccleſias Prouinciæ rerum ſummâ, donec ei Comitiorum reſcripto ſubſtitutus fuerit, qui prouinciam adminiſtret. Quóque res omnibus innoteſcat, placet decretum hoc in municipali domo publicè legi, referri in acta, pérque prouinciam circumlatum, notum fieri Colloquijs, quorum intereſt. Dat. Nemauſi 21. Nou. 1621.

Geuaudan.

A PONTE *Præſes.*
Le Pôt. PANTELVS *Adiunctus.*
Pantel.
De la DE PISÆVS *à Secretis.*
Piſe.

Chatillonio honori vertit, quòd à ſuis tantâ animi contentione proſcriptus, vnâ fidei Regi ſeruatæ poſtulatione ſummâ rerum mouebatur: ſed ad ea tempora apologiam prælum illi rependit; quâ affectatæ Democratiæ multis Secta argumentis conuincebatur, eò maximè, quòd proſcriptâ Regis auctoritate, poſt excuſſam Monarchiam, Ariſtocratiam abdicabat, antiquato primorum imperio. portentum eſſe accuſationem eiuſmodi, quaſi ſcelus ſit non niſi flammâ expiabile ſeruaſſe Regi fidem; non

Chatillonii apologia.

potuisse fluxæ erga Sectam fidei accusari, qui iure meliori fidem Regi debitam præstabat: ridiculam accusationem, quasi fides vlla, primæuam illam, natámque nobiscum, dum Galli nascimur, proscribere possit: vnam esse fidem, eámque indiuiduam; neque fides dici posse, quasi plures sint, nisi cùm de musica sermo, citharis fides esse, hominibus fidem; multiplicatas illas concentum, quem Græci harmoniam vocant efficere hanc si in semet varia patitur numerum, dissonam inducere omnium rationem, dum concordiam, quæ vna politiæ sonum ex æquo facit, miserè interuertit: hinc bella ciuilia, hinc parũ tuta filio etiam in patrijs laribus salus, si in ea fide dissenserint: vnum Deum, vnũ Regem; vnam Deo fidem deberi, Regi vnam immortalem illam, hanc vitæ terminis circumscriptam. nec accusandum ea parte Chatillonium, conatum in Rebelles animos veram politiæ fidem inducere: quod si crimen est, ánnum è conuerso Reges odisse virtus erit? cui si quando debita remuneratio vnam esse Sectam, cui coronæ debeantur. vsum libertate Chatillonium, ad quam scriptis suis identidem Secta prouocat, dum liberã ad Regis imperia seruitutem, tyrannicis Comitiorum iussis præposuit. præposterè accusatum, qui, quam à Rege vehementer expetit Secta libertatem, vnum Rebellionis prætextum, generoso conamine in Rege quæsitam inuenit. vnam esse in eũ obsequij Regi præstiti postulationem, glorioſam illam, quámque delatorum nemo, si sapit, reo nõ inuideat. abnegauit Comitiorum imperia, ludibrio habuit latas ab ijs leges, oppressit

Vnam esse fidem.

Crimini apud Sectarios ducitur Regi esse fidum.

pressit prouinciales, ex ruina Colloquiorũ rem familiarem auxit, mittenda in Benarnium, Engeriacósque subsidia auertit aliò; quid plura? nuntios, ignaris Circulis, sæpe ad Regem misit, continuâ proditione hostes arcanorum consilij conscios fecit Synodorum elusit decreta; ánnum finis? hostium prædia salua habuit, suorum diripuit ædes, exhausit ærarium, vno verbo infensissimum Sectarijs se præbuit hostem; calumnias ille negauerit, conuincétq; falsi ad libitum: egò datis omnibus, & si quid vltrà excogitari potest, pro aris & focis defendo ex præmissis concludi nihil, nisi quod vito maximo laudi vertat. at intercepta ad plagam Agathensem arma, passus est nullo commoti animi iudicio detentari ab hoste? Scilicet ad ipsius iram, Mommorancius, ipséque Rex prædâ cessissent, hinc opimâ magis, quòd eius interceptio duodecim hostium millia dearmabat, at vos DD. Ecclesiarum Reformati nuper, agite amabò, quâ lege, quo Senatusconsulto subditis licet, inconsulto principe, inducere in eius terras eam armorum copiam adeóne rerum inexpertes, qui omnia in speciem norunt, vt perduelles nesciant, qui Rege inscio, sibi vrbibúsque suis eo apparatu arma procurant? Siluit, prædâ interceptâ Chatillonius, quia militiæ legem nouerat, quâ capta bello, capienti accrescere etiam iure gentium in aperto est. Verùm ad eam ille iacturam, quâ Sectariorum Gallię Narbonensis, exhaustæ penitus facultates, debuerat saltem vel leue mœroris indicium prodere? nempe aduersi casus dolore reparantur; imò & doluit, leuiùs tamen, posito supra fortunam

animo; non secùs ac ea montium supercilia, quę supra nimbos ingenti mole assurgentia, numquam pluuijs irrigantur quibus supereminent.

Plura his addiderat amica Chatillonio apologia, quam quis panegyricum forsan melius dixerit. quibus omissis Montalbanum redeamus, cui iam belli moles incumbit: quamquam ne incautè hîc serie temporum decipiatur qui hæc leget, annotatum velim, latam eam in Chatillonium sententiam, quo tempore Montalbanum obsidebatur mense Nouembr. præcociúsq; hoc loci relatam ideò, quia post expeditas ad Galliam Narbonensem Mommorancij expeditiones, tentatásque ibidem à Sectarijs varias arces, è re duxi vno tenore gesta eodem loci describere, quamquam interiecto temporum spatio inuicem dissita.

CAPVT IX.

EPITOME.

Mayennius Tolosæ agros subit. magno populi applausu exceptus. prouinciæ tutelaris Deus vocatur. Tolosa Palladia olim, hodiéque studiosorum remuneratrix, à Sectariis vndequaque oppressa. laudatur Mayennius. Rapinus Manso Verduni absistit. Bourguius Jordani insulâ, Maraüatus Malouicino. de Mayennio salutando pluribus in Senatu actum. delegatus Manbanius Præses eum magnâ facundiâ salutat. Responsum Mayennii, diruendis tribus arcibus lecti tres Senatores.

perniciosè suasus Mayennius muros Insulę sartos tectos haberi iubet. obstat Belebatus, datóque sibi Senatu, pluribus murorum ruinam suadet. Masnaüs à Senatu iussus solo adęquat muros, qui tam antè arcem munimentáque dissecerat.

SVPRA memoravimus Mayennium post salutatum litteris Tolosæ parlamentum, oberratâ Aquitaniâ, vbi non nisi triumphos Regi, sibi laudem immortalem parauerat, Tolosatum agros subijsse oppugnandis Sectariorum arcibus, quæ Catholicam vrbem circumstabant, magno oppidanorum incommodo; quo populi Tolosani, prouincialiúmque gratiam adeò sibi promeruerat, vt non nisi Mayennij nomen in Aquitaniâ vlteriori & Septimania personaret; dictum eum tunc memini Deum prouinciæ tutelarem, qui eam, animi magnitudine liberasset, affectúque, quod primoribus rarum, erga populum incredibili: vnde item à populo supra fidem redamatus, Luyneæ familiæ in affectatæ popularibus studijs auctoritatis suspicionem venit.

Mayénius ad Tolosa confinia venit.

Dictus prouinciæ tutelaris Deus.

cuiéne. Haut Lãguedoc.

Tolosa vrbs est antiqua & nobilis, Palladiam dixere veteres; quia ab omni æuo Palladis amica fuit, hoc est litterarum cultrix, vbi, vt hoc obiter dicam, etiamnum hodie quotannis ludi toto orbe illustres Kal. Maij exhibentur, quibus adolescentes ingenui velut in Panathenæo, non pyrrhicâ corpus, sed poëticâ exercent animum, virtutis præmia Cynosbaton, Clitia, & Viola; quæ à mensis multiplici vena-

Tolosa Palladia.

Ludis etiãnum hodie floralibus illustris.

tione instructis, magnâ omnium Ordinum frequẽtiâ ex dignitate poëmatum distribuuntur; non nisi cantibus Regijs debita illa (ita metrorũ id genus appellitãt) adeo Regio sunt animo Iudices, quibus remunerandæ virtutis cura incumbit. Promeriti tria præmia poëtarum collegio ascribuntur; fiúntque Clementię assessores, ea nobilissima princeps, quæ ludos, multis abhinc seculis instituisse fertur. At hæc diuerticula sunt, redeo in viam. Præter antiquitatem nominis, Palladięq; dignitatẽ id Tolosę supra reliquas Galliæ vrbes præcipuum est; quòd in communi Galliarum luctu, quem Sectariorum hæresis secum pestilenter induxit, vna inter tot vrbes ab impuro semine illæsa remansit, tentata quidem à Sectarijs sæpius, at semper victrix; vnde ne vnam quidem Nouatorum familiam passa, sanctæ sibi promeruit cognomentum. Sectariorum tamen circumiectis arcibus vsque adeò premebatur, vt vel ad minima belli dissidia non esset oppidanis ad primum ab vrbe lapidem tuta salus. Quod hinc factum liquet, quia vrbe olim pulsi Sectarij, pagos hinc inde nullo custode, nullísque munimentis occuparant, ea dehinc arte firmatos, vt stationibus malè fidis præsidiariæ arces successerint.

Ne vnam quidẽ Tolosę Sectarię familiam agere.

Occupata à Sectariis circumiecta oppida.

Garumnam, quo Tolosa alluitur, ad decem ab vrbe milliaria habebat, vt ita loquar, in vinculis Manśus Verduni quà nihil nisi portorio pẽso commeabat, nec inde procul Aquitaniam versùs occurrebat Malouicinum, Insula dehinc Iordanis: arces eò munitæ magis, quòd eas iamdiu Sectarij detentabant: atenim si quando stipendiariam annonam

Manśus Verduni Malouicinum Iordanis Insula ad Aquitaniam.

Le Mas de Verdun. Mauuaisin. L'Isle en Iourdain.

ſtationarijs Toloſa negauerat, meſſe illicò eâ parte deſtituta, lugebat commeatum omnem, qui in dies ſingulos ab Aquitania magna in vrbem copia infertur, intercluſum, dum in ipſamet vrbis pomœria excurrens hoſtis, diripiebat vicinas ædes, ipſóſque ciues agebat in vincula. & hæc ad Aquitaniam Toloſæ retinacula.

Ad Galliã Narbonenſem Carmanium, Monſcucius, & Manſus ſanctarum Puellarum.

Cis Garumnam, à Gallià Narbonenſi, inſtabat Carmã. Mõcuc. ad VIII. ab vrbe milliare Carmanium, Toloſæ iampridem infeſtum: non longè hinc Monſeucius; hinc ſi euaderes, occurrebat illinc periculoſiſſima omnium ſtatio, loco ad prædam percommodo, Manſus ſanctarum Puellarum, viæ adiacens, Le Mas ſainctes Puelles. qua Tolosâ Narbonam, Maſſiliámque itur; ita quocumque in ambitu Toloſates verterent oculos circumſiſtebat hoſtis. Dilatis in ſequentem annum Carmanij, Montiſcucij, & Manſi ſanctarum Puellarum deditionibus; videamus nunc qua ratione in venabula Regia inciderint lepores, qui Iordanaâ Inſula, Manſo Verduni, & Malouicino quaſi cuniculis ad ea tempora tegebantur.

Debita geſtorum laus Regi.

Nemo ambigat Regi Chriſtianiſſimo debitam omnium laudem, quæcumque eius legatos confeciſſe memorant: at quemadmodum Deo omnium auctore, non ideò tamen minùs facinorum Regibus accreſcit decus; ita quamuis Regi noſtro debeatur libertas, quam ab hoſte profligato Toloſa hodie ad inuidiam poſſidet; nequaquam tamen indignus, cui hoc loci laudem rependamus Mayennius victor, quem & facinori patrando Regis ſagacitas legit, & prouexit ad laudis cumulum virtus,

Neque minùs ideò laudandus Mayẽnius.

quamquam ea laude nobis magè satisfactum putarim, quàm heroïs memorię, cui Christian⁹ orbis est præco. cochleæ succo suo victitant si nihil illis aëris de cœlo illiquitur, heroüm virtus immani seipsam pondere firmans sibi ipsa præmium est, & remuneratio.

Rapinus Manso Verdunorũ abstitit.

Leuis tunc Mayennio exercitus militabat, legionariorum quinque millia, quingenti equites, tormenta octo: his copijs præterlectâ Garumnæ ripâ Manso Verduni succedit: hinc missus ad Rapinum arcis præfectum Fecialis, deditionem rogat; protelabat ille, nondum ex conuentione pretio numerato: iámque oppugnationi tormenta aptauerat dilationis Mayennius incapax, cùm Rapinus in vna principis fide, loco cessit rapinę aptissimo; hinc Iordanæam Insulam ventũ, vbi nihil detrectante Bourguio præfecto, Regiorum statione locatâ, tormentum immane, puluis, pilæ tormentariæ, hastæ, sclopíque magnâ copiâ Regi addicuntur, non priùs tamen, quàm de precio pactum cum Bourguio, cuius fidem circumuenire magno animo indignum erat, expeditionibúsque noxium, quæ superabant.

Rapin.

Bourguins Iordans Insulâ.

L'isle en Iourdain.

Dubourg.

Parlamentum Tolosanum de Mayennio salutando disserit.

Interea Tolosę Parlamentũ de salutando Mayennio cogitabat. At conuocatis de more Cameris proposita à quibusdam difficultas; nempe arduum est in vnam sententiam coïre capita centum, contrarijs vt plurimum studijs & affectibus dissona. Quibus ingrata delegatio erat, Regis in prouincia præsentiam causabantur, cui vni Parlamenta id debeant cultus, & honoris; ad solis ortum stellas obscurari; vbi longè dissitus est, fulgere quidem, sed

non niſi radijs ab eo mutuatis. Legem hanc, longo vſu in Gallia primorum faſtui præualuiſſe, vt cum prouinciarum rectoribus, principibus illis nécne, vbi Rex adfuerit aut leui, aut nullo apparatu agatur, hinc ductâ, vt audio, formulâ; quòd proprætoribus ideò maximè præſtentur honores eiuſmodi, quia Regem exhibent, quæ ſi ad præſentiam Regis perſonata repræſentatio ceſſat, non poſſe ijs niſi iniuriâ deferri quæ vnum Regem ſpectent. Contrà tamen ſancitum penè ſuffragijs omnium, Manibaniúſque Præſes, cum Bartholomæo Gramoundo, & Maſnaüo lecti, qui Mayennio Parlamenti nomine gratularentur, collatíque in ciues Toloſanos beneficij gratias agerent.

Cum rectoribus prouinciarum nullo cultu agendum vbi Rex.

Manibanus. Barthelemy de Gramond. Maſnau.

Delegati ad Mayennium duo cum præſide Senatores.

Poſtridie proloquutus ad eum, Manibanius dixit. Senatum Toloſanum, quia Regibus ab omni æuo addictus fuit, coluiſſe præcipua ſemper veneratione principes, quorum fides, ſtatus Gallici baſis, Regiæque dignitatis columna non immeritò dici poſſit: præ ceteris Mayennium cultu in vniuerſum gratiſſimo excipi, qui Lotharingæ proſapiæ ſurculus florens, & pleriſque in Europa Regibus ſanguine copulatur, & ab ijs originem ducit, quibus Chriſtianus orbis terram olim debuit Idumæam, hodiéque deberet nî Chriſtianorum impietas, manum Dei ad vindictam armaſſet. non eſſe à proauorum virtute degenerem, qui tam ſtrenuè Regi, tamq; vtiliter prouinciæ militaret: vnde minùs imperatoris in eo geſta demirari ſenatum, quàm miracula ſupra vices hominum poſita: portenta eſſe, quęcumque Mayennio auctore prodeunt, neque de victorijs addubita-

Manibanii præſidis ad Mayennium oratio.

Lotharingæ familiæ laus.

Mayennii virtus.

ri,vbi caſtra eo imperante mouentur, vbi etiam leuiter veſtigium poſuit,lauros creſcere,vbi diſtringit ferrum,cadere hoſtem, vbi vel vnum Mayennij nomen perſonat,conſternari gigãteam audaciam.vno verbo nihil eſſe,quod magis Dei immenſitatẽ exprimat, quàm Mayennij , ne orbis quidem terminis circumſcripta gloria. Galliam ſupra rationes ſuas tantæ virtuti deuinctam, prouinciámque præſertim Aquitanicam, quæ ingrata erit, nî ſe vitam, bona,& libertatem Mayennio magno debere fateatur. Parlamentum in cuius purpura Regum auctoritas micat, lætari ſupra modum, quòd communibus ſecum votis , prouinciæ Prorex in publicam vtilitatem feratur; & quando quæcumque in principem cadere poſſunt decora virtutum , inuictus animus, corpus laborum & æſtus non impatiens ceteráque in Mayennio pleniùs adorantur, non defuturum muneri ſuo Senatum; quinimò exſoluẽdæ obligationi quâ tot ei beneficijs aſtringitur,tot præclara facinora, & memoriam in eo inuentura gratiſſimam, & cultum ſempiternum.

Mayennii reſponſum.

Non diſplicuere Mayennio collata quamquam oratorio verborum apparatu elogia: ſéque parlamento ad extrema addictum profeſſus,ſibi abundè notum reſpondit, quid ſupremis in Gallia Curijs debeatur , earum integritati inniti auctoritatem Regis; iaci in purpura Magiſtratus alta Regiæ amplitudinis fundamenta , rerum geſtarum gloriam, & decus vni Regi deberi , qui maiore quàm dici queat affectu ſubditos ſuos proſequutus , libertatem pari omnibus animo procurat: gaudere ſe tamen, quòd

quòd qui ad alias expeditiones deſtinari potuerat, ſorte, aut Rege conſultò ita ordinante, promouendis Toloſatum votis electus fuerit, quibus placidè incumbit, incumbétque dehinc ſi quid valet.

Caſtera de Maraüat.

Ad veſperam, Caſteratium Maraüatium abnegaſſe imperia renuntiatur: pacta iam antè deditio fuerat Manſi Verduni, Inſulæ Iordaneæ, & Maliuicini, non alijs conditionibus, quàm pecuniâ numeratâ; at neque in promptu Regi exſoluendæ fidei in ære facultas, nec eo deficiente abſiſtendi Caſteratio animus, qui Bourguium, Rapinúmque irridebat, quòd fidem de precio Regi habuiſſent, nullâ poſtmodùm in eum actione.

Imperia Maraüatiũ abnegare renuntiatur

Dies aderat in quam Mayennio quartanæ interſtitium incidebat, magnis vulgò facinoribus debita illa, vt ſupra annotauimus ad Caumontium, attamen à Parlamenti Oratoribus rogatus, quamquam recurſantis igne febris æſtuabat, equo inſilit præceps, iuſſíſque ſequi nulla dilatione tormentis, Maliuicini propugnacúlis appetẽte iam luce ſuccedit, eâ Maraüati, qui nihil tale ſibi perſuaſerat, conſternatione, vt ad victoris arbitrium ſubierit legem. Magni nominis ea arx, ſupráque reliquas inſtructa ad bellum, ſeptem in eâ propugnacula, foſſę in exciſa rupe profundiores, decem & quinque tormenta minora, populus diſſidij capax, inertiæ expers, & ad militiam ſatis expeditus Mayennium diu morari potuerant, nî Regis prouidentia, Mayennij celeritas, & ſuper omnia, nî fortuna quæ Regem hoc bello alumnum habuit obſtitiſſent.

Caumont.

Languidus à febre Mayẽnius caſtra in illum mouet

Maloniciũm deditiõ.

Senatui Toloſano, ſolo æquandarum arcium cu-

Difficultatis Insulæ Mansi & Malsuccessus munimentis lectis Senatores. Masnaus Cadillacus Bertrandus.

ra incubuit: póstque exceptum communi omnium alacritate diploma in id regium, lecti Masnaüs, Cadillacus, & Bertrandus cognomento minor, qui Insulæ Iordaneæ, Mansi Verduni, & Maliuicini muris, propugnaculísque diruendis præessent; haud segniter illicò operi incubatum, donec munimenta omnia æquata solo. Mirabantur omnes quo zelo gens rustica in seruitute nata, excutiendo Sectariorum iugo incumberet: ea enim frequentiâ & contentione ex vicinis circum pagis rustici pertinacem in dies operam restaurabant, vt, perspectâ temporis breuitate fidem superet ruina edita. Mansi, quà Aquitania patet, diruta propugnacula quatuor impleuere cespite, limóque fossas; placitúmque dehinc erigi, vbi propugnacula ingenti olim mole assurgebant, tumulos quatuor, superimpositis in rei monimentum ligneis crucibus, cõdignum ea Cruce triumphum, quæ eo diu loci ludibrio fuerat. Quà Garumna defluit, posito è regione Montalbano, labori parcitum, quia prærupta rupes genio loci firmauerat arcem, vt nihil nisi conatu irrito naturam contra tentari posset.

Masnau Cadillac. Bertrãd

Abbas Villalonganus muros Insulæ conseruare studet.

Post diruta Insulæ Iordaneæ propugnacula & castrum, rogatus Cornacus Abbas Villalonganus, qui Mayennio à secretis erat, vir sagacitatis eximiæ, Mayennio olim patri, Cardinalíque Borbonio supra modũ addictus, dũ Catholicæ factionis arcana tractabat, rogatus inquã ille ab Insulanis Catholicis (quorum etiam in vrbe sectariâ frequentior numerus) vrbi Senescalli iurisdictione, & Capitulo seculari illustri mœnia conseruarat, inclinante non ægrè

Cornac Abbé de Villeloing.

in eius preces Mayennio; quin & ipse Masnaüs Senator (quem numquam nisi cum laude memorabo) re infectâ , adactus vi maiore Tolosam rediera: quando Belebatus iustitiæ in Aquitania summo iure præfectus, Regisque apud Mayennium legatus, vt publicę cum eo saluti prospiceret rem apud se maioris momenti perpendens; ex re credidit Senatum adire ; admissus , applausu omnium in hæc verba silentium fregit. *Obstat Belebatus.*

Statim ab accepto intermissi ad Insulæ ruinam operis nuntio, citatis se Tolosam equis venisse , idque mouendis parlamento querelis , quòd adeò segniter expetitæ diu Tolosatum votis ruinæ incumberetur: opposita sibi Mayennij in contrarium iussa, qui Masnaüo inhibuerat opus. Mayennio se quidem addictum, non vsqueadeò tamen , vt Regiam auctoritatem eorum arbitrio linquat, qui principem bonæ alioquin indolis , animíque inuicti , circumstant, prostitutam, si ita res habet, Regis auctoritatem, Mayenniúmque dum importunis plus æquo suasionibus tribuit , salutem prouinciæ, quæ in perpetuum hodie firmari queat, in excidium trahere aperiri Rebellibus certum in Aquitaniá effugium, etiam præter spem. ne petitam quidem eam ab illis gratiam , quos exactæ Rebellionis conscientia adeò noxios facit, vt proprio ipsimet iudicio indigni habeantur , quorum muri subsistant. Atenim Catholicos ipsos, rem inauditam! libellum supplicem Mayennio obtulisse , quo in seipsos proditores , quid aliud dici possit , quàm restem eos sibi texere quo strangulentur? enimuerò non defuisse *Dato sibi Senatu sic loquitur.*

prætextum, quasi Capitulo, Iurisdictioníque vrbanæ indecorum foret nullo murorum ambitu, seu in vitæ, bonorúmque tutelam, seu in vrbis dignitatem circumscribi. hominem homini lupum esse longè infensissimum, magísque timendas, si muri substiterint, à Sectarijs insidias, quàm à feris, si vndequaque patuerint. vrbes minùs lapidum superstructâ mole firmari, quàm fide, oppidanorúmque concordiâ. Thebas olim, ex imperatoris magni responso non habuisse muros alios, quàm ciuium sanguinem, Mantuam Carpentanorum, Regis Hispaniarum sedem illustrissimam, Lutetiámque ipsam, orbis à Româ caput, muris magna sui parte destitui; vbi tamen nemo ambigat in tuto agi: imminere prouinciæ periculum cui nullatenus prospici possit stantibus ijs muris. bello fatigandam aliquãdo clementiam Regis, qui non nisi summo dolore ipsorum etiam Rebellium sanguinem effundat, nec dubitandum, quin armis hinc inde occupata, prioribus dominis eómet restituantur statu, quo bello confecto subsistent. quibus ita positis satius esse debilitari potentiam sectæ quamdiu licet: æquatam iam solo arcem, munimenta vrbis disiecta, superesse muros & fossam, cumulandam hanc illorum ruinâ. obijci Mayennij ducis imperia, leue Parlamento obstaculum vbi contrarium à Rege diploma ad manum esse poterit, imò vbi Mayennius ipsemet, non ingratè excepturus sit glorioſum hoc facinus. astringere se sacramento solemni fidem, subscripturum Mayennium quibuslibet eâ parte Curiæ placitis, susceptáque ex hinc omni in caput suum facti

Madril. Paris.

inuidiâ, futurum se victimam quæ Senatum culpæ eximet, Tolosates seruituti, Aquitaniam vniuersam timori, & malo.

Communi omnium applausu exceptâ oratione, iubetur Masnaüs diruere muros, quod prouinciali um vtilitati Tolosatúmque commodo vertit: atenim Abbati Villalongano res ingrata magis, quàm Mayennio, Regi gratissima fuit, vt litteris dehinc ab eo proditum. *Masnaüs muros diruere iussus.*

CAPVT X.

EPITOME.

Rex à Tolosatibus subsidiarias copias petit. cohors legionariorum, equitúmque ordo, Capitolinis promouentibus, auctore Senatu, instruüntur. Diœcesis, lecta mille, & ducentorum hominum cohorte, prædones ei præficit. vocati in iudicium contumaces exauctorantur. Capusius postulationi eximitur. Mauleonus Baccio adfuturus in Segualterii insidias incidit. occiditur Segalierius. capitur Mauleonus. sine redemptione dimittitur. quare. perfidi habiti Maserēses. habitus & Mauleonus ab illis infidus. numquã ineunda cũ hostibus Rege inconsulto pacta. Mayennius castra in Sectarios mouet. Theminius audax. dedita Mayennio vrbes. Albiasii vrbs inferior capta. Regii claustra extruunt. ortum inter eos dissidium. contra publicam fidem hinc inde actum. vrbs victoris arbitrio dedita. in furcam plures acti. designatur in fanum Antonini expeditio. initur Mayennium

inter & Pennauairium de vrbe dedenda pactum. socor-
diâ suâ Pennauairius apud suos in vitæ periculum in-
cidit. eximitur mortis commento quo populum decipit. ea
de re apud omnes non planè conuenire. Mayennius in fa-
num Antonini castra mouet. iussus à Rege posthabitâ eâ
expeditione in Montalbanum signa confert. consilium
differendæ eius expeditionis infelix.

DVM expugnandis quæ Montalbanum circumstant Sectariorum arcibus, Garumnam transmeabunt Mayennij acies, videamus quid Tolosæ interim actum. Rex haud ignarus quantum exercitui suo virium, longiori expeditione decessisset, rarisiam post crebras obsidiones ordinibus, Tolosates in subsidium scripto inuitat. Illi tot beneficijs à Rege acceptis impares, legionariorum cohortem, alariorúmque instruunt ordinem, præfectis Colomiesio, & Baccio Capitolinis, viris nobilibus, vnáque ad præfecturam municipalem cooptatione Senatus non indignis, qui prouinciam hanc sortirentur: dixi vnâ cooptatione Senatus, municipij rectores eos, quia paulò antè Parlamentum de more Capitolinorum electioni cui se municipes per ambitum, aut per sordes applicuerant, suprema auctoritate intercesserat, suffectísque ex officio proscriptorum loco veteranis municipibus, glorioso Capitolium illustrauerat octumuiratu. Baccius ergò & Colomiesius statim à delato sibi hoc munere æmulatoriè agunt: tormenta maioris modi XV. armamentario educuntur, habitó-

Colomiez. Bacs.

Senatus suprema Capitolinos auctoritate creat.

Colomiesius & Baccius Tolosanorũ cohortum præfecti.

que legionariorum delectu instructa cohors, eis Garumnam, Theminio prius, dehinc Mayennij exercitui iungitur: Baccius quà Tolosæ, quà in vicinia phalangem armat.

Nec deerat interè à officio suo Diœcesis, quin imò Cornussono præfecto duodecim ordinum cohortem instruxerat, magni illam ad Regias expeditiones momenti, nî Centurionum, quos hîc meliùs prædones dixerim, libido impotens, addicto sibi stipendio militum, causam rapinæ dedisset, póstque desolatos Catholicorum pagos, effugio; vnde dehinc velut proditores iudicio militari postulati, vadimonium deseruerunt, si Capusium eximis, qui vnus centuriam suam ad Montalbani obsidionem duxit, veteranæque cohorti ascriptus in finem perstitit; vnde postmodùm in rei bene gestæ remunerationem, fidæ Mansi Verduni stationi successit, vbi etiamnùm hodie stipendijs Regijs perutilem Sectariorum transitui portum occupat.

Cornusson. *Diœcesis cohortem instruxit præfectis prædonibus.*

Capus. *Capusi postulationi eximitur.*

Moris est alariorum præfectis phalangem instruentibus, subsidiarias ab amicis copias petere ostentationi magè quàm prælio, vt interdum quinquaginta Cataphractorum ordo ducentis alarijs constet; breuiùs tamen quàm par sit: etenim nullà sæpius expeditione, statim ab ordinatà ad imperatoris oculos in militares turmas phalange, dilapsis qui non nisi gratis militabant, rarescunt ordines quod sæpe excidio vertit. Mauleonum ergo rogauerat Baccius adforet, quo maiore posset alariorum numero, Labastidam item Colomatũ: hic nemine obuio cataphractis decem Tolosam venit, illi bis

Baccius phalangem instruens amicos in subsidium rogat.

Mauleõ La Bastide de Colomat.

denos ductanti occurrit ad duo à Bellopodio milliaria Segualierius, Rebellionis apud Fuxenſes auctor, qui poſitis loco percommodo inſidijs, vndequaque inſederat viam. Iam ad inſidias ventum, cùm ſuggreſſi propiùs ſpeculatores hoſtium, viſique à Regijs, inſtantis monuere periculi. laxari illicò fræna equis ad regreſſum, qui à tergo patere adhuc ſperabatur; at hoſtis eâ parte frequentior viam occluſerat, relatóque in concilium diſtrictè periculo, placebat Mauleono medijs hoſtium agminibus viæ periculum facere; niſu corporum equorúmque impetu peruaſuros; imparem hoſtium phalangem eſſe; niſi quòd ſclopetarijs trecentis fulciebatur, at nec abreptos generoſo equorum conamine Cataphractos, fixo peditum veſtigio ſiſti poſſe, nec à deſolata phalange præuerti, ſic tutam eſſe in effugio ſalutem. atenim Segualierius dubios adhuc aggredi, præcipitíſque velocitate equi longè à ſuis abreptus caſu an conſilio, deditionem expoſcere. Mauleonus obſtare, manum conſeri, lethali glande traijci Segualierio caput, nutare illicò immani corpore gigas: non procul hinc poſita paſtorum mapalia, quibus Mauleonus occupatis, diu prohibet hoſtem, at leuiori aggere firmato loco, vt plumbo peruijs muris nullo obſtaculo transfoderentur obſeſſi poſt exanimatum, glande medio muro peruiâ, Caſtrouerdunum, ſubijt Mauleonus victorum legem.

Belpech Segualieres.

Mauleono Segualierius ſtruit inſidias.

Suos in ſalutem hortatur Mauleonus.

Committitur prælium.

Occupantur leuiora à Mauleono mapalia.

Chaſteauverdun.

Capitur Mauleonus.

Peruaſerat interim vulnerati Segualierij per vrbem fama, ad quam Maſerenſis populus, ſupra Fuxenſes reliquos ſeditionis capax facto agmine ire victoribus

Maſeres.

victoribus obuiam, discerpendûmq; in frusta Mauleonum, Papistasque socios petere, occurrere præfecti populo furore commoto, datam Mauleono fidem opponere, desideratos hostium plures, vnam in Segualierij vulnere victorum iacturam, leui illo. His & similibus restinctâ seditione, inter obscura noctis Segualierio parentatur, posito in arce præsidiaria, loco tutissimo, Mauleono, vnde amissâ supellectile & equis reuoluto mense, non aliâ redemptione dimissus est; quæ magna hostium gratia videatur, inita inter Maserenses & Mauleonum pacta ignorantibus: Bellopodio quippe Mauleoni ditione, posito ad duo à Masereto milliaria vicinorum sibi infestis inuicem armis, tacitâ lege fuerat conuentum in fœdus, colendis scilicet agris, initíque religione pacti, nullo metu Mauleonus præterlegerat vrbem, quò fluxæ fidei postulatus hostis; quem tamen perfidiæ collatum in se crimen diluisse memini, eâdem pacti religione, quam Mauleonus iam antè violauerat, auxiliares in Sectam copias ad Baccium ductans. sacramento exsolutos se non aliâ denuntiatione, quando hostis sacramento item addictus, primus peierauerat: neque alia ad hæc Mauleono exceptio erat, quàm initum de fœdere pactum, non nisi inter vicinas vrbes, ídque colendis agris, parcitum à se armentis, gregibus, fundis, imò ipsis Rebellis municipij oppidanis, instructámque minùs in Fuxenses à se phalangem, quàm in Carmanios aut Montalbanenses: contrà obijci vnita Sectariorum vota, adeò vt qui prædia Carmaniorum, aut Montalbanensium diripiat, in Fuxenses ip-

Populus Maserensis furore commotus.

Mauleonus sine redemptione dimissus.

Quare.

Fluxæ fidei accusato Maserēses.

Eorum apologia.

ſos caſtra mouiſſe cenſeat, non ita diuiſam belli rationem, vnum eſſe bellum, vnum hoſtem, cauſam vnam; neque ab iniuria capiti illata immunem eſſe qui pedem vulnerat: diſiuncta quidem membra ſi diſſitam eorum compagem ſpectas; vnita eſſe, ſi ex ijs in vnum coïncidentibus ſpiritum, conflari nobiliſſimum naturæ opus, humanum corpus attendis.

Nulla cum hoſte pacta ineunda ni ſi ex Regis placito.

Prævaluit iure ſuo vſum hoſtem, nec eiuſmodi pactum iure initum, rebus in Gallia ſic lege fundamentali ſtantibus, vt ſubditus ſinè aliâ cauſæ cognitione eum ſibi in hoſtem aſſumere teneatur, in quem Rex bella mouerit, nullâ priùs gratiâ, prætextu nullo reconciliandum, quàm aut pace licuerit, aut Regis iuſſu.

Mayēnius in arces Sectariorū caſtra mouet.

Mayennius interim ex Regis placito, tranſmeato ad Granatæ portum Garumnâ, in arces Montalbano circumiectas caſtra mouebat hoſtili ſolo, prævalentibus eâ parte Sectarijs: dum ex aduerſo ad primum à Montalbano milliare Mareſcallus Theminius, lectis tumultuariò copijs, vaſtabat agros: illi aderant Toloſatum auxiliares copiæ, Cornuſſoni patris alariorum ordo, ductante Traueto, cui nullis ſtipendijs aſcripta Toloſæ pubeſcens nobilitas gloriosè multa patrauit poſt aduentum Mayennij; nihil enim à Theminio actum antè, quod Regi commodo verterit, intermiſſa agrorum hoſtilium populatione in ſpeciem iuſſi, quod noſtris dehinc exitiale fuit. hinc Montalbanenſiū proteruia inſolens, qui meſſe deſtituti, vix habuiſſent annonæ ſatis vnde præſidiarias diu copias in vrbe ſua alerent. aiunt magnâ audaciâ Theminium, militis hîc ſuſtinuiſſe

Granade.

Cornuſſon. Le Trauer.

Theminius Montalbanenſium meſſis parcit.

Theminius audax.

partes magè, quàm ducis, quippe munimentis vrbis admotus, diuisis in quadra militaria agminibus suis, diúque hoste prouocato, vbi in apertam planitiem prorumpebat nemo, ad iactum ab vrbe sclopi penetrauit, quando præfecto Bourflanco, manipulatim erumpit hostis: at neque hîc pugnatum: atenim vineis illicò infessis non ausus pugnam, eminùs dissplosione egit, nihílq; Regijs damni illatum (quamquam infesta videbatur dissplosio) præter vulnus quod Fenelonus excepit ad brachium. Mayennius primâ cis Garumnam victoriâ Corbarrium subit, arx erat supra genium loci & munimenta, ducentorum militum firmata præsidio, quâ non expectatis, imò ne visis quidem Mayennij copijs abscessit hostis, ad euulgatam tormentorum famam, quæ in Montalbani obsidionem Regi Tolosa procurauerat: cæsi dehinc Rebellium plures quos Dariatus, vir audax, populóque Montalbanensi præcarus ductabat ad prædam, ille in vincula actus paucis abhinc diebus decessit.

Vrbi admouetur.

Erumpit hostis.

Fenelon.

Corbarrieu.

Cæsi ad Corbarriũ Rebelles.

Dariat.

Dariatus capitur.

Præsidiariam Regiorum stationem tuendæ arci destinatam, distento ad expeditiones longius hinc dissitas imperatore ad internecionem iugulant Mõtalbanenses, interceptâ arce: breuis tamen ouatio fuit; quippe ex aduerso Mayennius Nigrepelissam, nobilem Buillionij ditionem, Regalem vrbem, Calciatam opimam Suillij Baroniam, pluréque eodem tempore arces intercipit ea felicitate, vt quatriduo expeditionem confecerit, cui ne annus quidẽ ex æquo suppeteret. Vix credi potest, quid in hostem valeat euulgata imperatoriæ virtutis fama;

Negrepelisse.

Bouillon.

Realuille.

Caussade.

Mayennio deduntur Sellarioru vrbes.

quippe ad vnum Mayennij nomen, quasi ad reuelatam Perſei parmam in ſaxa rigebant hoſtes, nullo conamine, imò & immobiles niſi ad fugam; quod tunc maximè patuit, cùm Calciatę munimentis ſuccedens, ſaluâ vitâ abſceſſit hoſtis, quem propugnacula ex arte compacta, hemicycli, muniminâque id genus non niſi longa obſidione peruia, tegebant: Suillius enim qui ſibi eâ parte Heluetiorum more ſtruebat pagum, vulgò Cantonem, vrbem percommodam, magnis ſumptibus adeò circumuallarat aggere, vt manus eius dextera vocaretur; ſiniſtra Cardalliacũ, corpus Figeacum, caput Vxellodunũ, circũiectæ arces erãt quas ingenti precio ſibi nuper ille parauerat. Parcitũ hîc ſanguini, quia ſe vltrò dedebat hoſtis, donec Albiaſium ventũ, quod Petræus prę fectus trecentis præſidiarijs paulò antè ingreſſus firmauerat milite: at nihil addubitabat Mayennius, quin deditis Calciatâ, & Nigrapeliſsâ, pateret ſibi nullo obſtaculo, quocumque pergeret aditus. Iuſſi ergo præire Menſores, parando de more imperatori prætorio, ſe ſclopetis ab vrbe exceptos referre; quo agnitum de obſidione cogitare Rebelles. nec mora occludi ad vrbem acceſſus, cingi pedite mœnia, admoueri propiùs legiones, tormenta munimentis ſuccedere, quibus eâdem die ad diſploſionem paratis, de deditione monitus hoſtis, audaci proteruiâ ſuccenſere Regijs, imbellémque Mayennij conatum ridere, cui incruentis victorijs aſſueto parare ſe iactitabat in foſſa tumulum.

Calciata dedita.

Suillius ea prouincia potens.

Canton

Cardaillac. Figeac. Caddenac. La pierre.

Paratur Albiaſii obſidio.

Vrbi ſupereminebat Caſtrum, arctum illud, at pro anguſtia loci firmatum vallis, aggereq; muni-

tum: post ruinam ad vrbis muros editam, primum oppugnationis cornu Broüillio datur, subsequuta Tolosana cohors, hosti pertinaciter prælium restauranti pertinaciùs instat, donec nouo delectu renouatæ oppugnantium vires, magno impetu propulsant hostem; hîc vulnerati Rebellium, cæsíque plures, reliqui arcem occupant, clausta illicò à Regijs in vrbe exstrui, vbi operis gloriam æmulantibus in-
Franco. Ornano uicem præfectis, parum abfuit quin cohortes Franconi, Ornaníque, quæ se pari vtraque affectu operi accingebant infesta in semet arma conuerterint; imò iam collatis hinc inde signis, reboantibúsque tympanis sonabat classicum, nî imperatorià Mayennius auctoritate interceſſiſſet: inter diſſidium vulnerati eminùs ab hoste plures. Vignolius Castrametator producendo, hùc illuc vallo distentus, glande ad humerum traijcitur, magno vitæ periculo.

Capitur vrbs inferior.

Extruitur à Regijs clauſtra.

Ortum Regios inter diſſidium.

A Mayennio pacatur

Petitâ ab obsessis habendi colloquij facultate, in fossam præfectus per funem dilabitur, Mayenniúmque adit, ille vitam & libertatem, hîc vincentis omnia arbitrio linqui petebat, irrito itaque colloquio, fune præfectus in murum euehitur; intereá-
Gramõ. que Comes Gramoundus Castrametator, captâ ex receſſu occasione, tormenta bellica muro propiùs admouet, quasi non aduerteret hostis: ad hæc desiliens iterum præfectus, militiæque regulas id pati negans violatam adijcit fidem, tormentáque retrahi petit, iussus tamen absisteret in vrbem redijt.

Irrita de deditione colloquia.

Gramoundus tormenta propiùs admouet contra fidē.

Posterâ die mittitur à Regijs tubicen, qui promulgatis hinc inde inducijs, mulieris cuiusdam ab vrbe exitum procuraret; nec mora accurrere ad fos-

Vlciscitur iniuriam hostis contra; fidem regiorum plures interficit.

sam nobilium delecta manus, habitura cum hoste colloquium, quando sclopigerorum manipulus collimatis in turmam sclopetis, certis ictibus confodit plures, reliquíſque in fugam actis, magnâ vocis contentione ab vrbe proclamatũ, IVSTAM ESSE QVAMLIBET VINDICTÆ RATIONEM IN PRODITORES. Arduum est bello cum desperatis experiri; quippe vbi eò ventum vt spes nulla salutis affulgeat, extroma tentantur, non alio tunc mortis solatio, quàm non inultum cadere.

Arduum in desperatos bellum.

Patentiore iam murorum ruinâ, quàm vt ab illa manipulus leuior propulsare diutius posset audacem Regiorum conatum, qui iam auidiùs expetitæ oppugnationi instabat, victoris legem nullâ conditione subire compellitur. Mayennius ad hęc Vignolio, qui tunc lethaliter saucius credebatur facturus satis, præsidiariorum præfectum Petræum in furcam agi iubet, nec non Consules fautores diffidij; habitóque dehinc reliquorum delectu, quibus erat à puluere tormẽtario fuliginosa gena ad quam collimari assolet sclopus, patibulo suffecti omnes, non alio illati Vignolio vulneris indicio, quasi sæpius illi in Regios displosissent, reliquis empta libertate parcitum. Præda ingens militi cessit, póstque diruta propugnacula, vastatámque ferro & flammâ vrbem discessum. Regiorum ducentos, hostium totidem eâ expeditione desideratos memorant. deditur exhinc Bourniquellum, vrbs nõ ignobilis, cuius arx inaccesso situ adeò valida habebatur, vt nemo tũc addubitaret, quin trimestrem obsidionem pati posset, quæque ad annum sequẽtem Du-

Vrbs ad Mayennii arbitrium dedita.

In furcam actus praefectus, Consuléque.

La Pierre.

Deditum Bourniquellum.

Bourniquel.

ci Engolismensi, magnum rebellata faceſſet negotium, vt ſuo loco inferemus.

Poſt expurgatam rebelli ſemine eâ parte prouinciam, ſupererat ad vlteriores Cadurcos, Antonini fanum, deſtituti præſidiarijs Montalbani ſpes vna; at longiori vrbs diſſita interuallo, quàm vt ſolo aliquin aſpero, ex temporis breuitate citè in eam tormenta traherentur, non datâ vt ſupra diximus obſidionum Mayennio facultate; niſi quæ expeditiſſimæ forent; attamen præmiſſo tormentorum apparatu, deductáque in concilium obſidij formâ, Mayennio ſiſtitur Pennauairius, ille ſi ſibi fides haberetur, nihil tormentis opus eſſe, traditurum ſe Regijs vrbem, vel leui mille aureorum remuneratione. non diſtulit ad hęc Mayennius quin ſchedulâ obligatoriâ ſe in mille aureos Pennauairij debitorem profiteretur, ſi obſtrictam ille fidem, vrbis deditione exſolueret. ire in vrbem Pennauairius, vbi quia popularibus ſtudijs præpotens erat, ſpecie ſalutis publicæ Regis obſequium plebeiorum ſenſim inſinuat animis, vrbíſque dehinc concilium conuocat, vbi commiſſæ ſibi à municipibus nuper negotiationis cuiuſdam reddità diſtrictè ratione; Reliqua, inquit, in ea charta legetis, oblatam Conſul ſchedam in ea verba legit.

S. Antonin. *In fanum Antonini paratur expeditio.*

Pennauaire. *Pennauairius mille aureis vrbē ſuam vanalem habet.*

Pennauairius ſe ipſis intercipit alua agens

EGO SVBSCRIPTVS MILIE ME AVREORVM ERGA PENNAVAIRIVM FACIO DEBITOREM, SI FANVM ANTONINI EX DATA FIDE DEDIDERIT. *Schedula obligatoria.*

MAYENNIVS.

Acrisi ingenio Pennauairius periculo eximit.

Hærere ad hæc concio mente, animóque defixa, iámq; tacito murmure conſpirat in proditorem populus, cùm ille nihil commotus, quamquam incautè præbuerat chartam; Lætor, inquit municipes, quòd nemini de Pennauairij fide impoſterum addubitare liceat; quod à Mayennio tacitè habueram ſcriptum, prodo palàm, tot arcani conſcios quærēs, quot habeo in vrbe commilitones: vtinā ſic omniū ſecreta in propatulo eſſent. his vos monitos volui, quæri à Mayennio proditorem, adeſſe proditionis præmia, neque omnes acceptas ſchedas eâ in publicum fide prolaturos. Eâ de causâ frequētia vrbis hodiernâ die indixi comitia, vobis auctoribus, in ſpeciem rationum, quas nec reddere paratus ſum, nec peti conuenit vbi de rerum ſumma agitur. His & ſimilibus reſtincto populi furore dilapſus eſt. atenim apud omnes ea de re non conuenit; ſunt quippe quibus placet prolatam in medium conſultò ſchedam, præmiſsâ prius de proditoribus in furcam agēdis oratione, vnúmque ſe ſupra cæteros in vrbe fidum, qui ſcripta in eam cauſam obligatoria aſpernabatur, oportunè geſtum vt poſtulationi occurreret, quam liberiùs agens cum plebe præſenſerat, diſſonis nempe à factione tacita multorum animis; quos deceptos, habitámque Pennauairio fidem hinc palàm eſt, quòd magno dehinc omnium applauſu, præfecturam in vrbe geſſit, quæ neutiquam ei delata foret, ſi habitus reus. Præualuit tamen eorum ſententia, qui deceptum non abſimili ſchedularum formâ memorant commento eluſiſſe fatum: vtcumq; rēs habuerit, irrito Mayennius

Eorum opinio qui conſulò id geſtum exiſtimant.

nius dolo, tormenta præire iussa sequebatur ipse, magnáque animi contentione vindictam Pennauariæ erga se proditionis reposcens, muris exercitum admouebat, cùm à Rege in Montalbanum castra mouere, suburbióque, cui à Borbonijs cognomentum, succedere iussus. paruit ille, quamquam ægrè imperio, præreptam sibi lugens victoriam quâ dubijs inter spem, metúmque oppidanis, iam penè triumphabat.

Mayēnius in fanum Antonini castra mouet.

Iussus à Rege in Mōtalbanum regredi.

Ville Bourbō

Proditum postmodùm, præposterè retractum ab ea obsidione Mayennium, non alio Montalbanen-
Castres sibus effugio, vnâque hâc inter Montalbanum, Castrũ Albigensium, Galliámq; Narbonensem vrbe, quæ cõmeantibus copijs auxiliaribus, asylo esse posset; quâ captâ à nemine addubitatum est, quin & Montalbanum breuiori tempore aut dedi deberet, aut expugnari: præualuit tamen obsidionis dilatio, nempe fano Antonini, reliquísque nullo negotio vrbibus dedendis, vbi Montalbanum, vi, aut gratis subijsset imperia. his addebantur arcana vni nota cõcilio arctiori, quæ dilationem exitialem faciebãt: conscilicet quid Luynæo erat cum rei bellicæ Montalbani summam habentibus, quo ad primos accessus sperabatur deditio: at circumuentus ille, vt videbimus posteà, decepto quamquam innocenter Rege, prouinciam nostram luctuosum belli theatrum fecit.

Infelix differanda illius obsidionis consilium.

• Rohanæus intereà nihil addubitans quin fano Antonini posthabito, in Montalbanum castra mouerentur, ad Albigensium confinia exercitum instruit, seu mittendo obsessis subsidio, seu tentatâ in

Albigenſium vrbem aliquam obſidione, Regis in eam partem copijs auertendis; illi aderant Marchio Malauſius Albigenſium præfectus, leuioris & ipſe ad Realmontium exercitus imperator, Senegaſius, Sant-Amanſius & Cauſſæus Barones, Maſſaguellus, & Bernuyus Villanouanus magni vterque animi, litterarúmq; non minùs capacis, quàm belli Boyerius, Beaufortius, Maſaribaldus, viri ſeu natalibus, ſeu animo illuſtres omnes: quod fuſiùs infra ad Montalbani obſidionem.

Malauſe Realmó Senegas. S. Amãſ Cauſſe. Maſſaguel. Bernuy. Boyer. Beaufort. Maſaribal.

HISTORIA

PROSTRATÆ A LVDOVICO XIII. SECTARIORVM IN GALLIA REBELLIONIS,

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Montalbani partim in Aquitania ſitus, partim in Gallia Narbonenſi. vrbs armis, commercióque florens. vna in tres vrbes diuiditur. Villam Borboniam. Villam nouam, Villam veterem. eius munimenta. deſcribitur obſidionis ordo. metationes. verberationes. Cohortes. præfecti. perduellis præfectorum auaritia. non niſi in ſpecie validus Regis exercitus. Engoliſmenſis vada, portúſque ad Tarnum occupare iubetur. obſeſſorum ordo militaris. Oruallus Montalbani quare præfectus. Forcæus priuatim agens, omnia ex voto regit. triginta legionariorum ordines. eorum præfecti. qui munimentorum propugnationi præeſſent. Oruallus præfectus cohortis. Suillius ad Conſules ſcribit.

PRIVSQVAM Montalbani obsidio accingor, è re duxi de situ, dignitateque vrbis quædam hîc districtè referre, quæ ad pleniorem rerum notitiam spectant.

Montalbanum in Aquitania partim, partim in Septimania

Montalbanum vrbs est, partim Aquitanię ad Caturcos, partim Galliæ Narbonensis vlterioris cis Tarnum, diues opum, commercióque florens; à Rupella seu munimentis ad bellum, seu negotiatione ad commercium Sectariarum vrbium in Gallia facilè princeps, Tarno alluitur; fluuius est eâ parte nauigij capax, quo frumẽtum, vina, eáque quotannis prunorum copia, quæ fidem superet, Burdigalã inuehuntur, Tarno ad Moissaci caput Garumnã subeunte: hinc supra modum diuites oppidani, bellíque exercitationibus assueti, Tolosates ipsos in pacis diuturnioris desidiâ segnes spernebant, eo vt plurimùm more Sectarijs, vt innatâ sibi à Rege diffidentiâ armis commercióque impensiùs incumbant, quod Catholicis non ita obtingit, seu se immani pondere sustinent nihil reformidatis hostibus, seu diuitijs aliunde florent. Circumstabant vndequaque in ambitu, Sectariorum vrbes, quas iam antè captas à Mayennio memorauimus, Corbarrium, Bartæ, arx Mombetonia, Albiasium, Nigrapelissa, Bourniquellum, Calciata, quarum Montalbanum præsidio, mutuóque olim non parum firmabatur commercio.

Armis cõ mercióque florens.

Olim vicinia potens.

Montaubanguiẽne. Querci Haut Languedoc. Tarn. Corbarrieu. Lasbarres. Mombeton. Albias. Negrepelisse. Bourniquel. Caussade. Mõges.

Vrbis situs.

Vrbis situs in colle accliui, quem Tarnus alluit, quinque illi portæ, à meridie prostat porta pontis, ab Oriente Monachorum & fratrum Minorum

Mommirat. duæ illæ; à ſeptentrione, ſancti Antonij s ab occaſu
S. Antoine. Mommirati. Ponte oblongo, at minùs lato dirimitur à Mõtalbano illuſtre pomœrium, cui à Borbonijs nomen, vbi lapis in medio aſſurgens meta prouinciarum illuſtris, à Gallia Narbonenſi Aquitaniam dirimit. Vrbem illuſtrat platea ingens, Lutetianæ Regalis æmula, quæ ad annum M. DC. XIV. fortuito igne abſumpta, ijs dehinc ambitione & faſtu reparata fuit, vt tot palatia demirere, quot mercatorum ædes. E regione portæ ſancti Antonij Vrbs
Villenouuelle. eſt noua, illi Villamnouam appellitant, quæ amplioribus cincta muris, veteríque nuper Montalbano aſcripta vrbem non parum auxit: vnde liquet in tres
Villebourbõ vrbes diuidi vnam, Montalbanum vetus, Villamnouam & Borbonij pomœrium, quod muris, propugnaculíſque firmatum hodie, vrbs eſt ipſo fortior Montalbano.

Pomœrium. Borbony.

Platea ingens.

Vrbs noua

In trẽs vrbes diuiſa vna.

Ea vrbs magnum hodie ſortita nomen, penè antiquis incognita, pagus olim, à Ioanne XXII. ſummo Pontifice in Epiſcopatum erectus, fertilíque ſolo colonijs auctus, in eam ſenſim amplitudinem creuit, quæ ſtupori ſit eius originem non ignorantibus, à Sectarijs ad annum M. D. LXII. intercepta, triplici obſidione claruit ad Monluci & Terridij tempora. Neque vt hoc obiter dicam, illud ego Mõtalbanũ eſſe putarim, quod ad Caroli magni
Renaud tempora Reinaldo nomen indidiſſe memorant vetera Gallorum monimenta, eo ſcilicet Montalbano ad Duranij defluens ſito, vbi etiamnum hodie maceries proſtant. Moris olim erat primum Conſulem non niſi ex nobilium ordine legi, donec in Rempu-

blicam liberam conuersis omnium studijs, proscripta nobilitas plebeis vrbis præfecturà cessit. Propugnacula vrbi supra decem & quatuor, tribus hemicyclis, cornibus, ceteríque id genus munimentis adeò firmantur; vt quo tempore Montalbanum à Rege obsessum est, vix alicui in Europa arci secundum dici posset.

Quatuor metationes.

Propositâ militari concilio obsidij ratione, hunc præscribi ordinem placuit. in metationes IV. diuiso exercitu prima Regi, Piquecotij obtigit, non ita procul ab vrbe; altera Luynæo Comestabili, quæ duæ postmodùm non nisi vnam ad Mommiratum facient, tertia Mayennio Duci, quarta Lesdiguerio, & Ioinuillio principi. Piquecos.

Distributa ad verberationes singulas cohortes.

Praslinio & Chaunio Maresçallis imperatoribus Comestabili militabant cohortes prætoria excubiarum, Heluetiorum, Pedemontana, Normanniæ & Chapesij. Mayennio, ordinantibus ex voto militiam Maresçallo Theminio, & Vilarsio, cohortes Carmanij Comitis, Vicecomitis Arpajoni, Francoui, Barautij, Tolosæ, Susæi, Lausuni, Ornanique à sancta Cruce. Ioinuillio militabant item, San-Gerano præfecto, cohortes Nauarræ, Pompadourij, Campaniæ, Bellimontis, Villeroij, Picardiæ, Heluetiorum, Roqueti, Comitis Riuensis, Mossolensij, Fabregueſij, Marchioníque Portesij, quæ vltima Galliæ Narbonensis cohors dicta postmodùm; quamquam Roqueti, Riuensis, Mossolensij, Fabregueſij, Portesíque cohortes seriùs in castra induxit Mommorancius, vt suo loco memorabimus, vnde leuius earum subsidium.

Chapes. Vilars. Carmã. Arpajoun. Francó. Barraut Suse. Lausun. Saincte Croix. S. Gerã. Pompadour. Beaumont. Villeroy. Roquete. Rieux. Mossolens. Fabregues. De portes.

E regione metationis Regiæ vrbem inter, & Teſconi riuum agebant Eſtiſſaci, Valliacíque cohortes, poſitis mapalibus, quà in Regiam metationem imminebat periculum. numerus militum ex præſcripto militiæ ordine triginta millium eſſe debuerat: atenim quæ præfectorum fuit ad perduellem quæſtum auiditas, contra Gallicæ nobilitatis veterem genium, Rege proditorie vnâ decepto ſuorum auaritiâ, vix decem hominum millia militabant, numeratis in triplum ſtipendijs. imò, quod mali extremum fuit, eò veniſſe deformitatis memorant degenerem Gallorum nobilium liberalitatem, vt mutua ſe inuicem proditione militiæ præfecti circumſcriberent; ita imperator interdum Caſtrametatorum ex parte ſibi addicebat ſtipendia; Caſtrametatores, præfectorum cohortium; hi Centurionum; Centuriones Legatorum; Legati primipilorum, primipili legionariorum, quos, captantibus adhuc lucrum præfectis, non niſi quinquaginta minúſue in quolibet ordine numeraſſes, vbi centum ex lege, ſolutóque in eum numerum ſtipendio eſſe debuerant; ita qui in ſpeciem validus erat exercitus, terruerátque ad primos acceſſus famâ vnâ obſeſſos; poſtquam rareſcere ordines agnitum, hoſti ludibrio fuit. At neque præfectis ſat erat non niſi mutilas habere cohortes, niſi & ipſiſmet, qui actu militabant gregarijs furto abriperentur ſtipendia, quo factum vt miles, qui numquam gratis militar, dilapſus ſenſim ſigna deſeruerit, quod ſupremo fuit excidio.

Teſconi riuiſſeau aſtiſſac. Valliac.

Summa præfectorũ auaritia.

Non niſi in ſpeciem validus exercitus.

Quia fama peruaſerat Rohançum ad Galliam

Narbonenſem, Caſtríque Albigenſium confinia, leuem collegiſſe exercitum, quo nihil addubitabatur, quin in Montalbani ſubſidium extrema tentaret, iubetur Dux Engoliſmenſis leuis in Gallia phalangis præfectus, quà ad Tarnum auxiliaribus copijs tranſitus eſſe poterat vias intercludere, ille mille cataphractis inſedit littora. militabant eâ parte ſclopigerorum equitantium ordines duo Deſplani & Arnaldi, phalanges V. D. Gaſtonis Borbonij Regis Fratris, Vindocinenſis magni in Gallia Prioris Hieroſolymitani equitis, Ioinuillij, Cornuſſoni, & Faudoüaſij: ex aduerſo ad Garumnæ ripam agebant excubias totidem circa equites, præfectis ordinum Mayennio, Theminio, Comite Gramoundo, Marchione Meruillio, & alijs, quibus poſtmodùm vbi nihil ab Aquitaniâ reformidatum indictæ ad valla excubiæ, rariore gregariorum numero. hic Regiæ militiæ ordo.

Caſtres.

Engoliſmẽſis littora ad Tarnũ inſedit.

Angouleſme.

Carabins de Deſplã. Arnaud Gaſton. Vendoſme. Cornuſſon. Faudoüas. Gramõ. Meruille.

Ex aduerſo, Montalbanum in dies confluebant turmatim præſidiarij milites, præfectíque non alio tunc in Aquitaniâ, Galliáq; Narbonenſi Rebellionis aſylo; ibi auctorante Forcæo patre, quamquam in ſpeciem priuato, in hanc formam præſcripta belli formula.

Forcæus Montalbam priuatim agens omnia regit.

Summo iure, Oruallus imperabat, quia in delatâ ei ab Amiliana Synodo prouinciâ, id Colloquium, hoc eſt ea ciuitas incidebat, quod ſuprà fuſiùs; atenim adhuc adoleſcens, quamquam ſtrenuus, & audax ſummam rerum ſocero Forcæo detulerat, qui omnia moderabatur ex voto generi nomine. Vnus vrbi Caſtrametator Comes Bourflancus Benarnenſis.

Orual. Millau.

Oruallus vrbis ſummo iure præfectus.

Bourflancus Caſtrametator.

Bourflanc.

nensis, vir magni apud exteros nominis, militiæ haud rudis, ambitionisque supra modum capax, vt ægrè Orualli Comitis pateretur imperiæ, vnde orta sæpius inter eos dissidia. Quorum omnium grauissimum fuit cùm inconsulto Oruallo, Bourflancus tympanistam iussit colligere acies extra vrbem ductãdas, quod singulari certamine inuicem dirimebãt, nî obstitisset prudentia Consulum. Legionariorum triginta ordines totidem præfectis merebant, quibus Lairacensium primipilus maior Vilesius dabat ex voto legem. Præfectorum nomina quæ rescire contigit ita habeto.

Vilcs. Sergẽt Major de Layrac.

	Præfectorũ nomina.
Vilesius primipil. & præf.	*Viles.*
Francæi Fratres.	*Frances Freres.*
Moncautij Fratres.	*Moncauts Freres.*
Reynesius.	*Reynes.*
Tolosæus.	*Tolose.*
Peyrussæus.	*Peirusse.*
Trabucus.	*Trabuc.*
Ferriéresus.	*Ferrieres.*
Bardonij Fratres.	*Bardons freres.*
Durbanus.	*Durban.*
Vesisus.	*Vesis.*
Darassusius.	*Darassus.*
Guimonetus.	*Guimonet.*
Langladæus.	*Langlade.*
Scourbiacus.	*Scourbiac.*
Verdus.	*Verd.*
Constantius.	*Constans.*
Moysæus.	*Moyse.*
Aussacus.	*Aussac.*

Barthæus. | *Barthe.*
Porteſius. | *Portes.*

Ado prælij, quod vocant, primipilus erat, quamquam non diu; deficienti quippe à Rebellium partibus ſucceſſit Brunæus ſubſidiariæ cohortis primipilus maior. Durando ruſticorum circumiecti ſoli centuria obtigit, Puteano vigilum ad Orualli cuſtodiam ordo delatus eſt, Dujaüo vigilum item Bourflanci ordo alter.

Ado Sergent de bataille. Bruneau. Durād. Dupuy. Dujau.

Nullum præſidiariis ab excubiis diluium.

Nullum legionario ab excubijs interſtitium, ſtabántque ad ſingulas noctes in armis triginta ordines, donec Bellifortis ſubſidiaria cohors, Regiorum exitio penetrauit in vrbem: at ne quid à Regijs dolo aut largitione in præſidiarios tentaretur, excubias mutari placuit incertis tempore & loco, vt qui noctem eâ parte exegerat vigil, longè hinc excubaturus interdiu mitteretur, numquam detecto nouarum excubiarum ordine, quin in armis poſitæ legiones, deſignatæ illicò ſuccederent ſtationi. quo factum vt nihil penitus præſidiario militicum Regijs commercij fuerit.

Beaufort.

Ameto Forcæi filio equitum præfectura delata eſt, minoris illa momenti, rariore obſeſſis phalange, vt aſſolet.

Amet.

Tuendis munimentis præfecti.

Paliaſſæi propugnaculi cornibus ad Carmelitas præerat Auſſeronus, Monaſterij munimentis diu à Ioinuillio verberatis Reynieſus, cui ſauciato Riparianus ſucceſſerat, donec & ipſe vulneratus Vignolio Comitis Bourflanci nepoti & heredi locum fecit. A Septentrione ad Sancti Antonij portam Sauiniaco obtigerat tuendorum trium propugnacu-

Delpalhas aux Carmes Moutié. Auſſerō reynies La Riuiere. Vignoles. Sauiniac.

lorum munus : at nihil illic tentatum à Regijs. Tesconi munimina propugnabat Castelnouanus Forcæi filius, quibus verberatione Regiâ instabant Chaunius & Praslinius, Villænouæ cornua Santorsius, quà Bellifortis subsidiaria cohors vrbem subijt: cis Tarnum Villam Borboniam, Vignaucius Bourflanci Legatus.

Castelnau.

Villenouuelle. S. Torfe Beaufort. Vignaux.

Oruallo insuper cohors decem ordinum erat quæ Nigrepelissæ ordinibus duobus adscriptis, præfecto Marmoniæo, mille legionariorum numerum impleuerat.

Oruallo decem ordinũ cohors missa.

Marmonic.

Comminiscitur eò loci Mercurius Gallicus, Suillium Regis iussu vrbem subijsse, retrahendis in obsequium oppidanis; at falsum illud: quippe non nisi scribere iussus, scripsit satis acri in speciem stylo, filióque Oruallo succensuit; consultò id gestum, decipiendo Regi nécne, incertum.

Ad Montalbanenses Suillius scribit.

CAPVT II.

EPITOME.

Ad nuntium Regii aduentus, Montalbanenses planitiem ipsi suam ferro & flammâ vastant. Mommirati cornibus admota læui prælio cohors prætoriana. fusus hostis consternati obsessi. felix Castrorum metatio. Molendinis suis ignem subdit hostis. Borbonia vrbi succedit Mayennius. strenuè ab eo dimicatum. Sauuagius vrbem subit. oppidanos in obsequium retrahere tentat. proditor habitus. Monasterio vltimùm admotus exercitus. pugnatum ea parte acriter. oppugnatio triplex. vrbs non

vndique obſeſſa. ad tres oppugnationes manus eodem tempore conſeritur. ardet Molendinum tormentaris pulueris. ardent Regiorum armamentaria duo, magnâ iacturâ. moritur ab igne Vilarſius. non conuenire apud omnes de incendii causâ. opinio ea de re certior. exitialem huic obſidioni Sectariorum opem, qui in ſpeciem Regi militabant. verberata acriter propugnacula hoſtium.

Ad nuntiũ aduentus Regii.

POSTQVAM ab exploratoribus Montalbani agnitum, Regias acies ad tertium ab vrbe milliare Auarionem tranſmeâſſe, Mayenniúmque in procinctu eſſe, vt tranſuadato Tarno, Villæ Borboniæ cum exercitu item ſuo ſuccederet; in ruinam ipſa ſuam ingenioſa Rebellio, ædes, prædiáque ſuburbana, ferro & flammâ vaſtat, ſeu præripiendę hoſtibus prædæ, ſeu inducendæ ſtruendis metationibus moræ; ipſis etiam hoſtibus luctuoſum ſpectaculum: pari enim omnium contentione, eodem vbique momento excîtus ignis, vt circumquaque planities, tota è longinquo ardere videretur; ſic vnâ die in flammas abijt, quod longiore oppidani parſimoniâ, aſſiduóque labore parauerant.

Lauayron riuiere.

Montalbanenſes planitiem ipſi ſuam diripiunt.

Crepitabant adhuc incendia, quando è ſpeculâ explorator monet adeſſe hoſtem; nec diu cum tres magno impetu Regiorum cohortes, duobus circa legionariorum millibus in Mommiratũ irruunt. Puteanus ſclopigerorum equitantium præfectus, qui iam antè ab Oruallo, viſendo hoſti præmiſſus fuerat, redire ſinè mora; póſtque relatum ordinem, quo aduentabat acies, erumpere iterum; proruere Or-

Leui prælio Regiæ cohortes Mõmirato aduoluentur.

Mommirat. Dupuy.

Petreboſc. Reynes Lentillac.

ualli iuſſu Petroboſcus, Reyneſiuſque præfecti, ſequi Lentillacus, cõgrediſque cum hoſte non procul à Mommirati cornibus; iam enim eò penetrauerat prætoriana cohors, infeſta obſeſſis eruptio fuit: pleriſque enim deſideratis, transfoſsâque Lentillaco tibiâ, tormentorum irritâ diſploſione, admouentur muris iactura leui cohortes; clauſtrâque exſtruuntur, nequaquam auſo prælium hoſte, à primo conamine.

Fugatur hoſtis.

Fidem ſuperat quâ obſeſſi conſternatione primũ hunc Regiorum impetum exceperint: quos nuper in Regem faciebat audacia garrulos, alto ijdem ad primam obſidionem ſilentio ſtupent, ipſéque populus Rebellionis auctor, Regiorum furore perterritus, neſcio quid præſagâ mente auguratur; quíque heri primores vrbis garriendi licentiâ longè præuerterat, hodie præ illis ſilet. Nec dubitauere poſtmodùm ipſi oppidani ſi Regijs innotuiſſet tanta obſeſſorum formido quin munimenta ad Mommiratum adhuc minùs firma, leui Regiorum conatu expugnari potuiſſent. At Regij magno duxerant facinori admouiſſe munimentis nemine deſiderato acies, vtne quidem ſubierit intercipiendorum cornuum cogitatio, poſito ſupra hominum vires, vt videbatur, facinore: neque præpoſterè deſignata eâ parte fuerat aggreſſio prima, deſtitutis adhuc aggere debito muniminibus; quę tamen inter noctis obſcura oppidani valentioribus ad neceſſitatem animis, ea contentione firmant, vt appetente luce, quadringẽta dolia terrâ cumulata, oppugnationis ſpem omnem ſubduxerint.

Conſternãtur obſeſſi.

Caſtrametantur Regii magna felicitate.

Oppidani Molendinis ad Tarnum ignem subiectunt.

Augusti XVIII. Mommirato item succedunt nouæ acies; agnitóque ab oppidanis non posse molendina ad Tarnum, nisi magno vrbis incommodo subsistere; priusquàm illuc aduentasset Mayennius, subdito igne, nobilissimum opus absumitur.

Mayẽnius in Vallam Borboniam castra mouet.

Inclinato in occasum sole, Mayennius, hostium nemine pugnam ausо, ad pomœrium Tolosanum castrametatur, non procul à Borbonia arce; numerata hîc quinque supra viginti Regiorum signa, quę Tolosæ, circumiectíque soli copijs accedentibus, quatuor circa hominum millibus constabant.

Obscura nox erat, cùm Mayennius moræ impatiens, Ornanum à Sancta Cruce iubet macerierum editiora occupare, locus erat verberationi aptissimus, sensim dilapsa cohors incauto hoste maceriem occupat. Donec rarescẽtibus ad diluculũ vmbris, Petrus Mombarterij præfectus, stationarios priùs in fugam agit, quàm hostem adesse senserint. Aduentu Mayennij redintegratur prælium, póstque exactam mutuis displosionibus diem, non leui obsessorum iacturâ, recepta maceries.

Commissum à Mayennio prælii.

Capit. Pierre.

Erumpit ad Mommiratum hostis.

Eâdem ipsâ die ad Mommiratum erumpens expedito in Regios manipulo Legelæus, distentos parandæ metationi legionarios intercipit, illi in fugam abripi; donec redeunte in semet regiorum audacia retrusus hostis, loco cessit, leuiori hinc inde iacturâ.

Legelé.

Sauuagius vrbem ingreditur.

Postridie, quę in XX. incidebat Sauuagius Monflanquini præfectus, magno populi applausu excipitur, strenuus ille, neque Rebellium subscribens factioni, vt dehinc agnitum. Admissus, copias Regis

extollere, Rebellium conatum dedignari, aſpernari audaciam, magno palàm animo adijciens Regi triginta peditum millia militare, tria cataphractorum: munimentis quidem firmatam vrbem, at præſidiarijs deſtitutam; nihil à Rohanæo ſperandum ſubſidij, cui iam Dux Engoliſmenſis in florida phalange iuerit obuiam, difficilem Tarni tranſitum, occupatáque validis ſtationibus vada & portus viam penitus intercludere. adfuturum mox cum integro exercitu Regem, qui non niſi rorarios deſignandis caſtris præmiſiſſet; numeratum militi nudius tertius ſe præſente ſtipendium, quatuórque aureis donatũ gregariorum quemlibet, confluere vndequaque nobiles, portentóque non abſimilem eſſe reliquum belli apparatum, quem Rex in obſidionem inſtruxit; leuia tamen hæc nî indefeſſo labore Rex ipſe ductaret exercitum: magni ad res gloriosè gerendas momenti eſſe, præuio ipſo Rege exercitum progredi cui triumphanti, militibúſq; non niſi vincere aſſuetis obſiſtere velle, ridiculum. Quibus attentè perpenſis, paratum ſe quidem, vt pulchrâ vitam illuſtret morte, neq; alio, veniſſe animo, quàm vt ſanguinem florentiſſimæ vrbi deuoueat; quam tamen Regis copias ab obſidione propulſare volentem breuiùs futuram luget funeſtum internecionis theatrum. Atenim ſi iuſtis conditionibus excidium præſens præuertere placet, nihil addubitatum quin vita, bona, libertas, ipſíque muri ſarta tecta habeantur.

Copias Regis extollit.

In Regem vbique victorem futuros imbelles conatus.

Vario oppidanorum affectu exceptâ oratione, in deditionem inclinantibus his, prævalente apud il-

Sauuagius in vrbe proditor habitus.

los dissidio, apud omnes in proditionis suspicionem venit Sauuagius, conductique ex hinc exploratores, qui eius gesta tacitè indagarent, quod illi exitiale fuit, vt infrà videbimus.

Postridie præfectis Desplanio, & Vigilantio, (quorum hic genium loci sectarius ipse, Montalbanóque vicinus apprimè nouerat) Monasterij propugnaculis admouentur Regiorum agmina, grauiori quàm antè pugnâ, nempe erumpente à vicinis maceriebus identidem hoste. Donec inclinato in diem medium sole, Bardoni præfecti lethale vulnus præcipiti hostium fugâ diremit prælium; nullâ hîc Regiorum iacturâ cecidere præsidiariorum complures, inter quos Bardonus, quem eximendi periculo militis amor, fatali periculo implicuit. Dum eâ parte in vrbem retrahebatur hostis, ad Mommiratum à Gardesio interceptus legionarius Regiorum, deditionem vltrò mentitur, iussúsque mori, aut arma ponere, dum ea præbiturus officiosam in speciem porrigit manũ, aduolutum propiùs victorem transfodit, vnâ hac salutis expediendæ ratione.

Desplans. Veilles. Moustié.

Monasterio admotæ acies.

Bardon.

Pugnatur.

Occiditur à milite Gardesius.

Gardés.

Oppugnatio triplex.

Posítis in hunc modum castris, in Mommiratum, Monasterium, Villámque Borboniam verberatione triplici actum, illam Regionomine Comestabilis, hanc Mayennius, tertiam Ioinuillius procurabat. At nec ideò vrbs vndequaque cincta: quippe à Mommirati cornu ad medium Monasterij propugnaculum præsidiarijs stationibus planitie vacuâ, liberiùs eâ parte diuagabatur hostis: donec Estissaci, Valiacíque cohortes non procul à primo Villænouę propugnaculo, exstructis castellulis, retruse re obsessos,

Mom. mirar. Ville-bourbõ.

Vrbs non vndique cincta.

Estissac. Valiac. Ville-nouel-le.

sessos, at neque penitus: patebat etenim etiam tunc ad Sancti Antonij portam lata hinc inde planities; quâ leuiori periculo peruiâ obsessis, in dies arcana Regiorum detegebantur, proditoribus vt plurimùm Sectarijs, qui non nisi in speciem Regi militabant.

Mayennius verberationem incoat.

Nondum tormentorum displosio terruerat hostem, cùm ad XXI. Augusti, Mayennius tragicam aperuit Scenam: verberatis eâ die magna contentione muris. Postridie occupantur suburbia duo Tolosanum & Gasserasum, retractis in ea munimenta hostibus, quæ vulgò Coridoros vocant, ductâ ab Hispanis ambulacrorum ratione. hæc Mayennius.

Gasseras. Corridors.

Valla ad Mommiratum excauantur.

Ad Mommiratum valla tunc primùm excauata indefesso labore producebantur; cùm expedito eâ parte manipulo primipili tres in nouum Regiorum opus nullis adhuc firmatum castellulis erumpunt; cunicularij fugam capessere, adesse illis excubiarum præfectus, restaurari prælium, dúmque se audaciùs hostibus miscet Regiorum quidam, hasta ad latus impeti, quam dehinc retrahere hostis incassum tentat, hærente scilicet ad ossa cuspide, vt fuso hoste in castra redierit miles, hastam adhuc infixam vulneri trahens, ibi Tenantij Ministri frater, Sectariorúmque cum eo plures desiderati.

Manus cõseritur.

Tenans.

Ad tres metationes eodem tempore pugnatum.

Ad XXVI. Augusti vno, eodémque tempore triplici ad tres metationes prælio collata signa, eâdem vbique audaciâ, nec dispari fato. Vasa vimínea nondum humo referta proximæ in Mommiratũ verberationi propiùs induxerat Chapesij cohors

Chapes.

cùm Caſtronouanus Forcæi filius eâ parte præfectus militiæ, Roſierum deijciendis in flumen adjacens vaſis emittit, data illi ſclopigerorum delecta manus, quæ arduum auſa facinus, diſiecerat vaſa omnia, ni in ſubſidium accurriſſet Regiorum manipulus. Intereà cis fluuium, ad Borboniam metationem, fluminis ripam præterlegere ductante Capuſio Mayenniana cohors, poſitúmque in ripa vlteriore hoſtem ad latus impetere, cùm Petrus Mombarterij præfectus à Borbonià arce erumpens pugnam eâ parte adornat. hîc à prælio graui, magnam ſibi laudem promeruit Capuſius, qui milites ſuos in fugam abreptos, ad Mayennij demirantis oculos in hoſtem retrahens, victorem vnus viciſſe dici potuit. Caſtelnau. Roſier. Capus.

Committitur ad Borboniam metationem prælium.

Ad Monaſterium item.

Ad Monaſterium interim ſeu exemplo, ſeu fato è regione propugnaculi Rohanæi, manus conſerebatur acriter, Regijs cunicularios hoſtium ab opere prohibere volentibus: deſiderati vtrimque milites æquali numero; retrusíſque, poſt graue vndequaque prælium hoſtibus, diſiecta ad Mommiratum vaſa, appetente luce eodem à Regijs loco in duplum reſtituta.

Molendinum hoſtiũ ardet.

Pridie Kal. Sept. ſeu conſultò, ſeu aſſiduâ maleolorum contentione pulueris tormentarij molendino inditus ignis ſupra quindecim pulueris centupondia, pluréſque hoſtium equos conſumpſit, leue illis damnum. Atenim Kal. Sept. ad Mommirati, arcíſque Borboniæ metationes eo furore ignis tormentarium puluerem depaſtus eſt, vt luctuoſa etiamnum hodie ſit vel ipſa incendij fatalis memoria: illic prætorianæ cohortis pleroſque gregarios,

absumpsit ignis, præfectum neminem, quidquid
Laual-lec. de Laullæo imponat Mercurius; quem glande tra-
iectum infrà memorabimus: hîc iactura maior;
quippe deüstis luctuosè tormentorum præfectis,
Ribei-nac. Comitis Ribeiracij filio, legionariisque pluribus,
Vilars. igne eodem correptus Marchio Vilarsius castra-
metator, Mayenniique ex matre frater, paucis ab-
hinc diebus inter cruciatus, magno omnium mœ-
rore occubuit: deüstos insimul memini, nec enim
tunc procul aberam, Franciscani ordinis Mona-
chos duos, qui, rem dictu mirabilem! depascen-
tibus pilosas vestes flammis, dum subtus carnes
assabantur, non nisi hymnis se solabantur inuicem,
leui hoc ab igne dolore, eum adijcientes redimi, qui
post mortem noxias purgat, quod astantibus stu-
pori erat, & exemplo; luctuosus supra fidem vlu-
lantium clamor, flebilis in flumen se velociter abri-
pientium cursus, quos in via interdum correptus
igne linquebat spiritus.

Ad Mom miratii Bor boniique metationes iacturâ ma gnâ enditum ignis.

Non apud omnes de incendij causâ conuenit: at-
tamen nemo sorti dedit, quòd eâdemmet die, tanto
Regiorum dispendio puluerem tormentarium, lo-
cis adeò dissitis ignis absumpserit. Erant quibus pla-
cebat ab hoste subditum ignem, qui vt ad libitum
ab vrbe in castra commeabat ignotus; imò, vt plurí-
mum Rosario se mentitus Catholicum, quasi aliud
agens, potuerat subdere ignem; quod item duplici
argumento inualuit: scilicet quòd maiore Regio-
rum iacturâ, deserto plerumque primoribus loco
numquam oportuniùs ignis subdi potuerat, quód-
que ægrè tuliſſe circumferebantur obsessi dicacita-

Incendij causam ne minem cer tò agnouisse.

tem Regiorum, qui pridie ſecundùm excubias, ad molendini incendium ridebant effuſiùs, aquámque reſtinguendo incendio deluſoriè offerebant. Prævaluit tamen Sectariâ quidem manu immiſſum ignem, eorum ſcilicet proditione qui pernicioſis ſectæ dogmatibus imbuti, Regi mentiebantur obſequium, quod eò magis vero ſimile viſum omnibus, quòd rei tormentariæ præfecti fere omnes tunc Sectarij erant, Suillio ſcilicet tormẽtorum prẽfecto primario, qui non niſi Sectarios, Sectarius ipſe tormentis à ſe præfeciſſet; gentem eſſe fidei inexpertem, maximè vbi de Religione agi exiſtimat: quò magè accuſatos tunc memini Regij Concilij moderatores, qui ſignis in rebellem ſectam collatis, Caluiniſtas Regi militare patiebantur; hinc frequens Regiorum excidium. Quid enim rationis erat, quo ſperari poſſet, exitio filij patrem, ruinæ parentis filium incubaturum? Síccine mutuâ inuicem caritate coniuncti fratres, ſibi vnâ Regij obſequij cauſsâ inſidias ſtruant? pleraque iuſta eſſe, quorum imbellis hominum indoles incapax ſit, arduum etiam probis ad Regis imperia proſcribere ſanguinem, quid improbis? hinc arcanorum, etiam arctioris Concilij toties hoſtis conſcius, hinc communicata illi toties teſſera, hinc denique Montalbani obſidio feliciùs inchoata in peius vertit.

Opinio certior.

Tormentorum præfecti Sectaris ferè omnes.

Ruinam obſidionis à Regiis Sectarus ortã.

Eâdem die, continuâ machinarum muralium verberatione pulſantur Mommirati, Borbonij, Monaſteriíque propugnacula, machinis XXVII. in Mommiratum VIII. in Borboniam arcem XIII. in Monaſterium V. collimatis, numeratíque ad occaſum ſolis DCCC. circiter tormentorum ictus.

CAPVT III.

EPITOME.

Engoliſmenſis Sectariorum ad Tarnum tranſitui obſiſtit. duplex illis exercitus. ſimulatur in Lomberſium obſidio. hoſtium copiæ & vires. Malauſius Fauchium expugnat. Caſtra in illum Engoliſmenſis mouet. Regiorum ordo militaris. Malauſius aciem inſtruit. Albienſis cohors in ſubſidium oportunè adeſt. fortuitò à Lopeſio pugnatum. fuſi eâ parte hoſtes. in vrbem retruditur Malauſius. deditur Fauchium. deditionis leges. laudatur Engoliſmenſis. cur hoſti pepercerit.

DVM Regij ſenſim hoſtium munimentis ſuccedunt, ad Albienſes Dux Engoliſmenſis Sectariorum tranſitui Regiâ phalange obſiſtit. Commiſſum id illi muneris iam ſuprà retulimus, Tarni littora, portúſque occuparet. Triplex ſubſidiarijs copijs Montalbanum iter patebat, quod fuſiùs infra, quò & aditus omnes inſidere arduum & periculoſum. Duplex hoſti exercitus erat leuis vterque; huic Marchio Malauſius, illi præerat Rohanæus: hic ad quartum ad Albâ Auguſtâ milliare, ille ad Maſameti vallem metabat: inter vtrumque medius Engoliſmenſis, in varias turmas phalangem diuiſerat, locatíſque ad Tarni ripas ſtatio-

Engoliſmenſis Sectariorum tranſitui obſtat.

Sectariis duplex exercitus.

Alby. Maſamet.

nibus, Albæ tunc diludium à Marte quærebat, cùm relato Malausium non procul hinc diripere Catholicorum prædia, statuit ire obuiàm: atenim auertendis aliò hostium copijs, intercipiendóque incautè Malausio, in Lombersium sectariam vrbem obsidionem simulat, tormenta Albâ Augustâ, eâ portâ educit, quâ prostabat Lombersium; percrebrescit hinc inde obsidionis rumor, ipséq; Rohanęus cohortes duas in subsidiũ mittit, prefectis Masaribaldo & Boyerio: ex aduerso Marchioni Malausio merebant quadringenti equites, cohortésque legionariorum tres, præfectis Baronibus à Sancto Amantio, Noguaredæo & Senegasio; quibus postquam adiunctæ cohortes Masaribaldi & Boyerij, nihil addubitatum, quin Engolismensem instructâ acie non ægrè debellarent. Quocunque ergo re casurâ, seu Lombersiũ obsiderent Regij, Realmontiúmve; seu deluſoriè in obsidionum speciem progrederentur, placuit operiri primos obsidionis conatus, fortiori dehinc potentiâ, opprimendis vndique lacessitis: enimuerò Engolismensis, qui nihil de obsidione, nisi in speciem cogitauerat, hærere dubius nouis iam subsidijs fortiore hoste, quàm vt cum eo nisi summo periculo signa conferri possent. Ad hæc superbiens Malausius, Fauchium Catholicam vrbem diutinâ verberatione expugnat; tormenti bellici strepitus, Engolismensem longiùs hinc dissitum monet tentatam ab hoste alicubi obsidionem, dubio diu quò signa conferret, adsunt hinc inde nuntij, quibus de obsidione monitus, nihil moratus eò castra mouet, aut soluendo obsidio, aut debellan-

In Lombersium obsidio simulatur. Lombers.

Masaribal. Boyer.

Hostium copiæ. S. Amãs. Nouguarede. Senegas.

Malausius Fauchium expugnat. Fauch.

Castra in illum Engolismensis mouet.

do hosti. Progresso renuntiatur deditio, neque dum Sectarios cessisse loco, quem prohibendæ obsidioni, (neque enim addubitabant quin breui adforet regiorum subsidium) clausstris, aggeréque firmabant. Engolismensis quamquam raris legionariorum ordinibus, capto oppugnandi pagi consilio in hunc modum acies ordinat.

Desplan. Arnaut. Lacurée. Elbene. Primum cornu Desplani, & Arnaldi sclopigeris equitantibus obtigit, illos Curæus, & Elbenus duobus Cataphractorum ordinibus sustinebant; Curæo à dextra stabant in armis magni Galliarum Prioris, à sinistrâ Faudoüasij ordines, quibus in subsidium rebus desperatis aderant Comitis Alesij, ipsiúsque imperatoris alæ, omnium expeditissimæ. Coaceruatum agmen componebat Regius cataphractorum ordo, vnus ille Hurræo & Lopesio præfectis, qui nõ nisi ad extremũ, signa collaturi, iubentur collem occupare, quà subsidiarijs hostium copijs iter erat. *Regiorum ordo militaris.*

Hurré. Lopes.

Malausius agnito adesse hostem, loco oportuno, cohortes locat, vineæ hinc inde, præruptíque saltus vallem exasperabant, locatæ hîc ad iactum ab vrbe lapidis cohortes duæ, quæ sclopis eminùs, hastis cominus hostem impeterent. vrbem à tergo tuebantur cohortes item duæ, arctam non procul planitiem phalanx expedita, quorum omnium conatui fauebat immane tormentum, quod loco accliui in obuios collimatum, indesinenti displosione Regios infestabat. *Malausius aciem instruit.*

Imperator intereà huc illuc circũequitans territus ad hostium numerum, obseruatâ valle parum phalangi aptâ, addubitare prælium adornaret, nécne,

cui non nisi alariorum præsidium erat: adesse interim nuntius, qui si vel breuiore horulæ spatio differatur pugna, adfuturam Albâ Augustâ cohortem monet. Legionariorum penuriâ laborantibus, placuit subsidium præsens, expedita, diúque expetita cohors, cui, post reparatas cibo leuiori vires, quas longior via absumpserat, propulsandi à vineis hostis, munus incumbit. classicum canitur, nec mora desiliunt in ima proni quingenti Regiorum pediles, leones diceres, ita generoso conamine, in prædam spe iam victoriæ certâ feruntur.

Albienſis cohors Engoliſmenſi in ſubſidiũ adeſt.

Dum ad monticelli radices manus conseritur, in ipso supercilio, quà patebat planities latior, ex occasione pugnatum, in hunc modum. Diximus suprà Hurræo, & Lopesio conglobatum agmen commissum, quo ad rupis edita subsisterent, non irrupturi in hostem, nisi præuio imperatoris mandato. Hærentibus occurrit subsidiaria hostium phalanx, quæ ductante Sanromæo, Sectarijs in auxilium aderat. hîc decepti vtrimque præfecti, quia cassides operuerant frontem, amico se inuicem colloquio compellare, Hurræus Cornussoni quæ etiamnùm expectabatur phalangem esse autumans, Sanromæus, contrà minimè dubius, quin in Malausij alariorum ordinem incidisset; his ita Sanromæus, vrbanâ comitate Lopesium, Hurræúmque salutans; Benè, inquit, vobis commilitones; quò nostram amabò hodiernâ die deduxit fortuna militiã? Lopesius adhęc; Collatis iam acriter signis oportunus ades, &, si me non decipit assuetus eiusmodi casibus animus, vacillat hostis, victoriáque iam in spem nostra est;

Fortuitò ad montis ſupercilium pugnatum à Lopeſio.

Sanct-Rome. Lopes. Hurres.

Decepti in ſimul Regij, Sectariique

Sanro-

Sanromæus, ſibimet ad victoriæ nuntium intimâ gratulatione applaudens; Bene, inquit, at, magnáne hoſtium ſtrage tormentum diſploditur. Ad eam vocẽ proditus hoſtis (nam Regij tormento cærebant) obſtupuit ad Hurræi, Lopeſiique ſilentium altius, qui nihil morati, laxatis in obliquum habenis, hoſtem adeſſe clamitant. Lopeſius in Sanromæum incidens, diſploſo in eum ſclopeto, niſu valentioris equi abripitur, inſtat in equi veſtigia Sanromæus, regreditur alio ad manum ſclopeto Lopeſius, quod diſploſum item incerto ictu, euaſit in aërem; at non ita irritus Sanromæi conatus, quin magno abreptum in ſe impetu præſtolatus, ſclopeto ad caput transfoditsille in momento, leuiori niſu fatum eluctatus, cadit Rebellioni infelix victima; dum à tergo Hurræus ſternebat hoſtem, fruſtraneo Sanromæi conatu, qui iam à ſingulari certamine ouans, in medium ſe proripuerat agmen. Edita hîc hoſtium ſtrages ad internecionem, ſi Sanromęum eximis, quem vnum generoſi velocitas equi poſt rem bene geſtam, in aſylum traduxit. magnum ſui deſiderium reliquit Lopeſius, felici alioquin ſupra fidẽ victoriâ.

Pugna cõmittitur.

Lopeſius occiditur.

Caſus ad internecionem hoſtis.

Cornuſſon. La Curec. Alés. Ex aduerſo Engoliſmenſis Cornuſſonum, qui recens aduenerat, in hoſtẽ ad ſaltus emittit, ſequutus Aleſius, Curæum habet à tergo ſuſtinentẽ, Curæus Engoliſmẽſem, hinc in vineas Albiẽſis cohors abripitur, illinc hoſtium clauſtra perrumpuntur, vtrimque ęmulatoriè depugnatur. Laudatam hîc memini Fontisveteris Albienſis adoleſcentis audaciam, qui perrupto hoſtium clauſtro, in ſigniferum incidens reluctantem ferro adegit ſigno cederet, quod

Fontvieille.

Laudatus Albienſis adoleſcens.

in victoriæ monimentum imperatori obtulit, non mediocrem exhinc promeritus laudem, Regíque in remunerationem ab Engolismensi magno virtutis applausu oblatus. Nec diu cum à Regijs circumiectæ ædes occupantur, quas nec vallo obduxerat hostis, neque præsidio ex equo firmauerat, genio loci fisus: at quia Regiorum hinc infesta disploſio erat; iussa illicò hostium cohors ædes oppugnare, redintegratur hîc pugna, nouis identidem subsidijs rediuiuâ Regiorum audaciâ. Comes Alesius, Baro Contenantius ipſéque imperator, animo supra fidem magno, vacillantes Regios firmant voce & exemplo, donec viribus defecti legionarij in vrbem se laxâ fugâ proripiunt, fugacibus instare phalanx, cùm occasione alarij hostium oportunè arreptâ, in pedites Regios irruunt, rati defuturum eâ parte alariorum præsidium, quando Hurræus coaceruatum agmen iussus emittit, quo maxima clade affectus hostis in vrbem retruditur. C C C C. hostium eo prælio cæsos memorât, quos inter Boierius cohortis præfectus, X Lq; Nobiles; captos C. vulneratos Barones à Sancto Amantio, Nogaredæum, & Senegasium. Regiorum iactura leuior nõ nisi X X. alarijs X X X. peditibus, Larmandio Desplani signifero, Lopesióque desideratis.

Occupãtur à Regijs ædes.

In vrbem retrusus hostis.

Post debellatos instructâ acie Rebelles, quia se reliquiæ prælij in vrbem receperant, placuit obsidionis consilium; procurantur Albâ Augustâ tormenta, nouísque ad victoriæ famam, delectibus supplentur acies. Comes Aubijonus ex antiquâ Ambasianorum prosapiâ, illustris heros, catap[illegible]rac-

Subsidiarie Engolismensi copiæ aduentant.

Aubijoux. d'Amboise.

tos quinquaginta, sexaginta sclopetarios equitan-
Grâual. tes, Granuallus quadraginta alarios, supra quinqua-
ginta ducentos legionarios, Engolismensis subsi-
dio armant. accurrit vndequaque turmatim vicina-
rum circum vrbium populus, quà inermis, quà tu-
multuario ferro; ipsimet rustici magnâ Regiorum
metationes frequentiâ subeunt, palis, & ligonibus,
producendis scilicet vallis: denique Engolismensi *Engolismẽsi omnia ri-deat.*
statim à fugâ hostium, omnia rident: adeò verum
est, vbi se semel blandiens fortuna prodiderit, om-
nia secum in melius rapere; fugientibus è conuerso
omnibus, vbi fortuna eadem fugam meditatur.

His accedebat hostium consternatio tanta, vt *Proponitur tripiex expediendæ salutis ratio.*
cæsis aut sauciatis, quibus animus ad prælium auda-
cior, ad obsidionem experientia maior erat, ne
quidem de propugnanda vrbe cogitarent. Malau-
sius habito districtè sermone, consternatis animos
addit, donec imminente nocte, perpensis ipsemet
attentiùs hostium audaciâ, & numero, de salute ad-
dubitare cæpit: coït militare concilium, ibi triplex
expediẽdæ salutis ratio aperitur; prima, vt perruptis
Regiorum clausstris per calcatum hostem pergere-
tur; altera, vt inter obscura noctis, fauentibus obiec-
tę vallis recessibus, fuga pararetur; tertia deditionem *Deditionis consilium prævalet.*
continebat. Non placuere priores: quia repentino
effugio, sauciati victorum furori exponebantur; in
deditionem ergo itum omnium calculis.

Appetente ad crastinũ luce, tympanista ad extima
murorũ munimẽta, pulsatione amicâ Regios collo-
quij monet: missus nobilis, refert petitum ab hoste,
habendo cum imperatore sermoni, nobilibus tribus

commeatum; datur illicò. adsunt Malausius (quod iure cuilibet mirari liceat, numquam obsessa vrbe abſiſtente præfecto, niſi vbi de deditione conuentum) Cauſſæus, & Baro Senegaſius. ibi multa hinc inde agitata, hoſtis vrbe abſiſtere tympanis pulſantibus, expaſſis ſignis, accenſo fune, glandéque quòd aiunt, in bucca petebat; ſibi alioquin ſatis adhuc adijciens virium & audaciæ, quò diu obſidium propulſaret. Ad extrema, deſperationem magnum eſſe ad glorioſam mortem incitamentum, imò mortem effugere quiſquis contempſerit, quæ timidiſſimum quemque cõſequatur. denique arduum, etiam longè valentioribus cum deſperatis contendere.

Mutuum de deditione colloquium.

Ad hæc Engoliſmenſis, effecturum ſe, vt deſperatio non niſi in hoſtile reſiliat caput, neque effugij viam patere, niſi quam aperuerit victor, occupatos vndique ſaltus, vineas legionarijs obſtructas, vallem vndequaque inſeſſam, vnam in miſericordiâ ſalutem ponere, debitámque ſibi gratiam vitæ, ſi eâ ſaluâ abſiſtitur. His plura addita, quibus ſuaſus Malausius deditionis leges ſubſcripſit in hãc formulã.

Deditionis leges.

Ex placito Regis, Dux Engoliſmenſis, Marchioni Malauſio, Senegaſio, Cauſſæo, præfectis cohortium, Centurionibus, primipilis, nec non gregarijs quibuſcumque has deditionis leges imponit.

I. Obſeſſi ſacramento ſolemni adigent fidem, poſituros ſe capta in Regem arma, neque militaturos Sectæ intra ſex menſes abhinc numerandos; datâ item Regis nomine fide, futuram illis in tuto ſtationem, vbicumq; prædictâ conditione lubuerit.

II. Arce abſiſtent ſaluis vitâ, impedimentis, &

armis, dabitúrque commeatus ductandis ex Malausij animo legionibus

III. Tormentum bellicum imperatoris arbitrio suberit. Actum in castris ante Fauchium 3. Sept. 1621.

CAROLVS VALESIVS.
HENRICVS BORBONIVS.

CAVSSÆVS. SENEGASIVS.

MERCERIVS.

Placuit Regi supra quàm dici possit victoriæ nuntius, magnáque laude publico omnium applausu donatus Engolismensis, qui leui suorũ dispendio tantam hostium stragem edidisset: quamquam non defuere, nescio an inuidos dixerim, qui laudem in peius referrent eo colore, quòd hosti peperciſſet, quem ad internecionem delere potuerat; subscriptas deditionis leges, quo tempore nullo omnia periculo victoris arbitrio suberant: at nec ideò apud sagaciores militiæque non inexpertes minùs laudatus imperator, seu ex veteri Gallorũ parœmiâ, quâ fugienti hosti circumfertur struendum pontem aureum, seu militiæ lege, qua in hostem vltrò cedentem victoriâ, extrema tentari inhibetur, clementiâ scilicet prævalente, aut ipsamet victorum salute, quos si reciprocans fortuna pari aliquando infortunio implicuerit, non disparem ab hoste gratiam speraré decet.

Laudatus Engolismẽsis.

Hosti tunc peperciſſe accebatur.

CAPVT IV.

EPITOME.

Regiorum cataphractus vnus editam in hemicyclo ruinam explorat. Bourfrancus milites hinc indè propugnationi distribuit. Regii in hostem irruunt. retruduntur. cæsi hinc inde plures. Palaretti cadauer ab hoste honorificè habitum. Sauuagius in furcam agitur. Maurgus in vrbem incautus abripitur. præscribitur magnæ oppugnationis in hemicyclum ordo. Theminius occiditur. Cataphracti dilapsis gregariis pugnam adornant. sequuntur confusis ordinibus nobiles. fugatur hostis. expugnatur hemicyclus. Bourfrancus occiditur. funesta Regijs victoria quare. legionariorum ignauia. Dalonus cadit. cæsorum & sauciatorum numerus. Bourfranco à tergo vulnus illatum. quæ ducta hinc in Sectarios augurio. Mayennius summo dolore commotus. Fiasquius & Marauffanus incauti necantur.

Regiorum cataphractus ruinam explorat.

PROVECTA iam nocte, Comes Bourfrancus editam ad Villæ-borboniæ propugnaculum ruinam indagabat, cùm Regiorũ Cataphractus vnus seniſim suggressus, munimentum extimum superat, capitéque in hostilem fossam, locum exploraturus, immisso, post ruinam agnitã, ingenti vociferatione consternat vigiles, effusóque dehinc in fugam abripitur cursu: adhæc

Bourfrancus nihil hærēs, quin capto de oppugnatione consilio Mayennius exploratorem agnoscendæ ruinæ præmisisset, distribuere militiam, Coridoros, fossæ ambulacra, præsidiarijs firmare, ad munimenta extima supplere nouo delectu numerum; ad intima palis & tignis superstruere claustrum, quod obductum fossâ in longum, præcisorium munimētum faciebat, obsessorum ad extrema effugium: hæc inter ad fossam vigil, viso hostium manipulo ad arma clamat; Vignaucius qui ab hesternâ verberatione ruinam reparabat, sclopetarios in hostem displodere iubet; Bourfrancus distentus ad hemicyclum operi, bacillóque hinc inde designans imperia, irruentes Palaretum, & Montesquium, bacillo morari tentat, at leuiori propugnantium conatu, perrumpunt heroës, hemicyclúmq;, luctuosum dehinc internecionis theatrum penitus expugnabant, nî Vignaucius vir audax, fugaces in prælium accendisset, lapidibúsque & tignis retrusisset in munimenta extima Regios. Displosis interim in pontem magnâ contentione tormentis, viam Mayennius in Borboniam vrbem subsidiarijs intercludere tentat, irrito nisu; quippe nouis ab vrbe delectibus, vnâ Bourfranci diligentiâ suppletis obsessorum aciebus Regij victoriâ cedunt.

Bourfrācus militiam distribuit.

Regii in hostem irruūt.

Palaret Mōtesquieu.

Hemicyclū occupant.

Retrusi ab hoste.

Beaumont. Desiderati hostium Bellimontius, præfectus centuriæ, legionariique cum eo I V. vulnerati plures, Regiorum cęsi plerique, quos inter Montesquius & Palaretus viri natalibus, animóque illustres, quibus ea die Rex multum debuerat, si eorum exemplo in hemicyclum irruisset miles. Memini laudatum

Cæsi prōpugnātium plures.

Magna Regiorum iactura.

ad ea tempora ab ipso hoste Palaretum, quem vmbone tectum, circumferebat penetrasse in intimam arcem, glorioſóque à diutinâ pugnâ vulnere cecidisse.

Appetente ad Sept. III. luce, Mayennius tympanistam ad fossæ oram mittit, retrahendis hinc inde cadaueribus, qui procul absistere iussus, ne hostium scilicet munimenta interim obseruaret, hæsit ab vrbe longiùs, donec præsidiarij cadauera eduxissent. Inducias inter, dum liberè hinc inde agebatur Comes Gramoundus, Bourfrancum quo cum olim amicè vixerat, rogat; ille se ad munimina exhibere vocatúsq; in familiare colloquium ab amico, nihil se cum hoste habiturum respõdere, nisi propalàm. ferunt Lariuierum prefectum militiæ, legionarij mentitum habitus, cadauera in Regiorum valla gestantem, explorasse munimina, quod obsessis postmodùm ad eruptiones commodo fuit. Nudis cadaueribus quæ restituebãtur, vnus in syndone tenuissimâ Palaretus, quatuor præsidiariorum ope reddítus est, supremo hoc Forcæi in carissimum sibi agnatum officio. Redintegratâ dehinc verberatione, ad oppugnationem eâ die Borboniam numerati C C XCV. tormentorum ictus, ad Mommiratum XC. circiter, ad Monasterium CLXXIII.

Inducias inter Gramoundus Bourfrancũ rogat.

La rimiere.

Palaret.

Palaretì cadauer ab hoste in tenuissima syndone restitutum.

Sauuagius quem supra audiuimus retrahendis in obsequium oppidanis, magno erga Regem affectu perorantem, iam à Kal. Sept. in vincula actus, eâ die in furcâ glorioso pro Rege supplicio finijt: diffidentiam induxerat habitus ab eo in publicum de Rege sermo, hinc dati illi speculatores monuere petitam

Sauuage.

Sauuagius seipsum prodit.

ab eo

ab eo papyrũ, ſcribêdóq; pennã, auxit intempeſtiua petitio diffidentiã: reddita illi inter hęc furtim ſcheda, adegit militare concilium, vt non aliâ cauſæ cognitione in vincula ageretur; lectáq; dehinc publicè, prodidit quid illi cum Luynæo eſſe, vnde ſuper vrbis deditione pacta iniri, nõ incertum argumentũ duci poterat. Schedæ (ne quid intactum abeat) hic ſenſus erat. Remunerationem quamlibet petentibus, fidẽ in eam aſtringeret exſoluturo haud dubiè Regi; vnde iudicio militari condemnatus, magnâ conſtantiâ obijt. *In furcam agitur.*

Mauro. Eâdemmet die, Mauræum inter, & Regij ordinis equitem, priuatim orto diſſidio, accurrentibus in ſubſidium equitis commilitonibus, Mauræus impar ſe in viam fortuitam præcipiti fugâ abripit fato infelici; quippe laxatis effuſiùs equo habenis, in munimenta vrbis abripitur: hîc rem conſultò geſtam, depoſcíque ſe à Regijs non incertæ morti mentiri; ſingulari certamine cæſum à ſe heroëm, cuius ea in caſtris auctoritas, vt vna ſalus in effugio fuerit. at nec minùs ideò ab hoſte captus, non niſi magnâ redemptione dimittitur. *Mauræus niſu equi in vrbẽ abreptus capitur.*

Mayennius ab heſternâ iacturâ, dolore ſimul & irâ commotus, I V. Septemb. in oppugnationem hemicycli parari omnia iubet. Nec dum penitus Sol nouâ luce noctis horrorem diſcuſſerat, cùm intentiùs quàm antè X I V. tormentis maioribus, quaſſata hemicycli munimenta, dolijs terrâ cumulatis in ambitu ſpoliantur, quo præſtitus ad hemicyclum acceſſus facilior, diſſiliente ſcilicet humo, accliuémque, poſt refertam foſſam, in munimenta viam ſter- *Captum de oppugnãdo hemicyclo conſilium.*

Præscribitur oppugnationis ordo.

nente. Horâ post meridiem circiter secundâ, intermissâ verberatione, præscribitur oppugnationis ordo, sclopetarios XXX. sequebantur hastati XII. totidem scalis; illos à tergo sustinebant X L. cataphracti, quos Mayennius ipse inter alarios legerat: his aderat agmen vltimum, expeditissima nobilium manus, quæ Gallicâ, meliùs dixerim exitiali, pugnandi auiditate præscriptum interuertit ordinem: claudebant aciem, Suisæi & Franconi cohortes.

Quem nobilitas interuertit.

Theminius in eam partem prælii æstu abripitur.

Indictæ oppugnationis fama Regiam metationem peruaserat, cùm Marchio Theminius, eâ parte Castrametator, mortem vbique væsano magni animi impetu quærens, in metationem Borboniam fertur: illi obuius Carbonus vir magni nominis, quò præceps accurreret, rogat. Marchio nihil hærens, indictam ait à Mayennio in Borbonium hemicyclum oppugnationem, in quam datâ OCCASIONE abripitur: ad hæc sequi Carbonus, vno tunc OCCASIONIS, hoc est prælij æstu, præualente.

Sequitur Carbonus.

Carboun.

Præscripto iam oppugnationis ordine metationem Borboniam subeuntes, à Castrametatoribus pugnæ copiam petunt: datur dextrum Theminio cornu, Carbono sinistrum. Interea dum expectatur prælij signum, accurrere hinc inde Iesuitæ, felicésque proclamare eos, qui pro Dei causa vitam profunderent, satísque ad salutem & gloriam videri vixisse, qui animam, quam Deo debebant, tam religiosè támque decorè ei redderent. Sonante hæc inter classico, primus è vallo in hostem irruit Theminius, ferro ad manum, reliqua inermis, rem ausus multò magis ad famam temeritatis, quàm gloriæ

insignem, vixque pedem vallo extulerat, cùm ad caput lethali glande traijcitur. hæsere attoniti diu sclopetarij, quin & exitialis oppugnatio in ipso exordio finem inuenerat; nî Mayennij ordinis Cataphracti X L. Sayano, Mombano, & Dangio ducibus ingenti repente in hostem clamore irrupissent: hîc confusis ordinibus voluntariæ nobilitatis expedita manus in fossam abripitur.

Occiditur Theminius.

Sayan. Monbâ Dangy.

Cataphracti pugnam adornant.

Sequuntur confusis ordinibus nobiles.

Ex aduerso Comes Bourfrancus legionariorum centurias duas, ità propugnaculo, hemicyclóque distribuit, vt sclopigeris ad fossæ pluteos, muniminísque extimi ambulacra, seu Coridoros distentis, hastati de more ruinam propugnarent, præfectis Ferriereso & Moncautio minore: quia tormentarius à verberatione puluis irruentes tegebat, muniminis extimi ambulacra, ne tentatâ quidem ab hoste disploſione priùs occupantur, quàm in eam partem irrumpere Regios agnitum. nulla ergo citra Theminij necem iacturâ in fossam deuoluti oppugnantes, scalas muris accommodant: atenim Regijs infestà ad latus à pluteis (fossarum illi arcas vocant) explosione, iubetur primipilus leui hinc manipulo propulsare hostem; nec diu cùm actus in fugam, munimina extima, fossásque Regiorum arbitrio linquit. Ad hæc inflati lætâ victoriâ Regij in agmina duo diuidere aciem, quorum altero hemicyclus inuaderetur, dum propugnaculum alij adpugnarent, non spe capiendi, sed vt clamore, sclopetorúmque strepitu, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prælij non acciperet, sícque faciliùs distento ad propugnaculum hoste ex-

Ferrieres. Moncaut.

Coffres

Fugatur hostis.

Expugnatur hemicyclus.

pugnaretur hemicyclus qui petebatur vnus; attamen in propugnaculum breuiores scalæ non nisi Regiorum excidio inferuntur; ad hemicyclum via facilior; quia interiecta ad continuam verberationem humus oppleuerat foſſam; terga hîc

Bourfrancus occiditur.

præsidiarij vetere, Bourfrancus quì exemplo, quà voce obsistere, falsóque semel sclopeti sui igne delusus alium exposcere, sclopo nouo sternere obuium, cùm ad occiput ipse traiectus occumbit. Fusis Ferriereso, & Moncautio, Forcæus, Comésque Oruallus ab vrbe ponte medio, subsidium inferunt, quamquam ea parte tormenta indesinenti displo-

Irrita Regiorum victoria.

sione commeantibus infesta erat, sequitur Sauiniacus C. circa gregarijs; at neque minùs ideò triumphus cani poterat, si ex præscripto ordine, illata victoribus dolia forent, saccis, vt assolet terrâ refertis cumulata, quibus munitionem doliarem tumultuariò parare licuisset. rem lugendam! clamabant irrita victoriâ nobiles, eorúmque fidem, si quæ misericordia, appellabant, quibus id muneris datum ante, vt victoribus procurarentur dolia; sed actis in fugam militibus nemo respondebat. dubiâ iam re missis identidem nuntijs vim legionum implorabant, cùm gliscente ad Forcæi, Orualli, & Sa-

Renouatur in eorum excidium pugna.

uiniaci aduentum audaciâ hostium, crebrescentéque numero, restauratur Regiorum exitio pugna; hîc quæ in præcipiti fuga salus quæri debuerat, in prælio desperato miserè prostituitur: non erat sclopetis iam locus; neque enim hinc inde nisi cominùs pugnabatur, hasta in hastam, in mucronem mucro, imò & deficiente interdum ferro vngulæ

inuicem sæuiebant; intereà dum, nobilitas Gallica, quæ turmatim in eam occasionem confluxerat, cadebat sensim, nemine deficientes in prælio vires alleuante. Digna res est quam posteritas sciat; produnt nobilium, qui hemicyclum superarant neminem (quidquid tentarit, numero hostis in centuplum fortior, Regijs ipsis, aëre, solo, & si fas dicere, cœlo in eorum excidium armatis,) inglorio vulnere saucium, neminem, vindicando à præsenti exitio capiti, in fugam abreptum. Cæsis nobilibus, fossam, munimentáque extima recipit hostis, nullo Franconi legionariorum obstaculo. Dalonus vir audax, qui legionarios sequi ratus, viam sibi per hostes cæde ferróque in Villam Borboniam straverat, postquam suorũ neminem ad latera vidit, agnitâ seriùs temeritate meditatur regressum, cùm, hosti iam triumphanti albescente fascià proditus, ferro cadit infelix Bourfranci manibus victima.

Ignauia legionariorũ.

Dalonus occiditur.

Ad eam oppugnationem gregariorum, desiderati pauci, nec mirum, quia fugerant omnes: nobilium X L. vulnerati L X. cæsorum nomina vtinam in promptu essent omnia, quæ hîc referrem; habent enim glorię satis vnde venturis retrò nepotibus debeant commendari: præ alijs magnâ virtutis famâ Marchionem Theminium illustrem tunc memini, quamquam ad eam oppugnationem spretis thorace & galeâ quibus tegeretur, magè adolescentis audaciam prodidit, quàm heroïcam virtutem, quæ, si prudentiâ destituitur, temeritas est: quidquid id est, nemo diffiteatur magni hîc animi heroëm cecidisse, cui etiamsi panegyricum rependeret histo-

Cæsi Regiorum vulneratique plures.

Laudatur Theminius.

ria verax, nequaquam sanè virtutem heroïs assequeretur: desiderati cum eo Carbonus Neboſanenſium Seneſcallus, Lafretæus, Leſpinellius, Valancęus natalibus, virtutéque bellicâ præ alijs notus, Larreququelus, & Dalonus commilitones, mihi indiſſolubili neceſſitudinis nexu copulatus ille, cuius ideò laudibus parcam, ne mihi ipſe videar in cariſſimo capite ablandiri. Sauciati poſt rem gloriosè geſtam Valancęi duo, viri illuſtres, Mayennióque, vno magni animi indicio præcari, Baro Poullæus, pluréſque alij quorum hodie pars maxima mutila eſt.

Carboun. Lafrete. Leſpinelle. Valancé. La Requque-le. Dalon. Poullé.

Iactura hoſtium magna.

At neque hoſti victoria incruenta fuit; Comes quippe Bourfrancus, magnum ſui deſiderium grande traiectus reliquit, cæſis I V. aut V. præfectis, præſidiariiſque circiter X L. luctu ſupra fidem magno ad Bourfranci necem affectus. Montalbanenſis populus, ſolatijq; incapax in pullâ ei veſte parentauit, dictúmque publicè liberatorem vrbis, genialémque religionis Deum occubuiſſe: non apud omnes tamen de eius fato conſtat, aſſeuerantibus pleriſque proditoriè à ſuis interfectum, quod hinc liquebat, quia ſcilicet poſtico vulnere cecidiſſet, quem in cõperto erat terga hoſti numquã dediſſe: priuatis inter eum, Oruallúmque odijs accedebat, quòd ſtudijs popularibus eam oppidanorum ſibi conciliarat gratiam, vt vrbis deditio vnius eius arbitrio ſubeſſe crederetur, in quam non ægrè inclinaturus hinc maximè timebatur, quòd ambitioni ſupra modum addictus & pauper, Regis munificentiâ in momento primoribus regni adſcribi poterat. Nihil eâ de re certò agnitum, ſeu proditionem operuit

Bourfrancus à tergo impetitus. Suſpicioni cauſã dedit

luctus, seu non illegitimo vulnere cecidit.

Ferunt Mayennium, dum adpugnabatur hemicyclus, prælij cominùs ineundi æstu, arripuisse hastam, correptúmque ab amicis irrito diù conatu luctasse, donec strage suorum auditâ penè exanimis in faciem cecidit, tot nobilium iacturâ commotus, Valancæi maximè, cui ad renes transfosso Camerâ ipse suâ, stratóque cessit, vbi postridie magno mœrore finijt. At neque hîc prætereunda silentio Montalbanensium feminarum audacia, quæ adeò virilibus curis sexus fragilitatem exuerant, vt vno ordine viri & feminæ munimina propugnarent, nullo sexus delectu. hæc ad Borboniam oppugnationem Mayennius.

Mayennius magno dolore commotus.

Valancæus camerâ suâ cedit.

Feminarũ audacia.

Ad Mommirati metationem leuiori iacturâ producebatur vallorum opus, ductis sensim labore assiduo lineis, quæ per anfractus in hostium cornua penetrabant, & vbi plus tẽporis, minùs etiam sanguinis impendebatur. Eâdemmet die Comes Fiasquius liberiùs per valla commeans, glande in tormentariam fenestram fortè immissâ, ad latus traijcitur, postridiéque occumbit: vir erat magni nominis, patre Italo, Gallus ipse, bellicâ virtute, & pietate clarus, vt Seraphicam in militiâ vitam traduceret.

Fiasque

Comes Fiasquius occiditur.

Marossan.

Marossanus ibidem, eodem tempore, paríque fato magno Luynæi mœrore cecidit, ingeniosus ille, nec contemnendum ad ea tempora FAVORIS instrumentum.

Marausſanus cadit.

CAPVT V.

EPITOME.

Pactæ hinc inde humandis cadaueribus induciæ. superbè præsidiarius quidam Regium alloquitur. Bourfranci obsessis iactura magna. victor diu Mayennius in valla demum retruditur. vsti plerique militum. de deditione priuatim actum. fortuna inconstans. prætoriani post rem bene gestam pedem referunt. Coridoros Mayennius & Joinuillius superant. Rohanæi ad Consules litterę. Oratorum electio interceſſione populi reuocatur. Nohalianus ad Rohanæum delegatur. subsidiaria cohors Montalbanensis procuratur. captus explorator se mentitur Catholicum. conuersus in Catholicam fidem, morituros votum Virgini nuncupat. eximitur morti magno miraculo. Gasto Borbonius, Baróque Haya, Legatus Britannię Regis, Mossaci malè habent.

Date educendis cadaueribus induciæ.

SEPTEMB. V. quæ in Dominicam incidebat, in Mommirati cornua CV. in Monasterij propugnacula CCV. machinarum muralium ictus disploſi; ad metationem Borboniam, educendis cadaueribus, inducijs pactis, confluxit vndequaque oppugnantium, obsessorúmque multitudo, dicacibúsque proteruiâ militari præsidiarijs, in momento hinc inde disploſum, non aliâ quàm oppidani cuiusdam iacturâ, qui notarium

olim

olim agebat, restinctóque breui dissidio restituta
Albias. cadauera Regijs, eâ conditione, vt capti ad Albiasium Sectarij restituerentur; quod infectum scriptis illi suis queruntur, iure vel iniuriâ mihi non liquet. Laudatum memini superbum præsidiarij responsum; qui à legionario Regiorum rogatus, quid rerum ageret ea nobilium turma, quæ tunc ad munimenta prostabat, dum pridie oppugnabatur hemicyclus, respondit; Præposterè quæsitum à se quod vel ipsa loquũtur cadauera; quasi diceret, nihil esse Regijs, quod acceptâ clade riderent: attamen caro obsessis vnâ Bourfranci nece victoria constitit. Imminente nocte minùs eâ parte intensa displosio fuit, non nisi XXII. machinarum ictibus numeratis. Eâque ipsâ die Tesconum inter & Tarnum excauata tunc primùm à Regijs valla, breuiori tempore munimentis succedent, conatu, vt videbimus, irrito.

Superbum præsidiarij responsum.

Grauior obsessis Bourfranci iactura.

Ad VI. Septemb. displosi in Mommiratum machinarum muralium ictus CLIX. in Borboniam arcem LVI. producendísque hinc inde vallis æmulatorie actum; donec appetente nocte ad VIII. circiterà meridie horam, quia tunc plenilunium erat, Mayennio placuit tentatam toties fortunam experiri denuò, stationémque suis non procul ab arce parare, vbi ad hemicycli latus assurgebat ingenti mole doliũ. Procuratis ergò ex circumadiacenti solo cunicularijs, nouum opus aggreditur; intereà ad dextram, hemicyclũ inter, & propugnaculum, Tolosana cohors iussa fatigare hostẽ, dum assiduo cuniculariorum opere statio firmaretur; leuiori prælio

Indicta à Mayennio oppugnatio.

Tolosana cohors prorumpit in prælium.

occupatur dolium ingens, dum à tergo vasa vimi-
Victor Regius. nea terrâ oppleta (Gabionos appellitant) magnâ Gabiõs.
contentione inferuntur. Hîc diu muniminis extimi
ambulacra possedit victor, Vignaucio, Lariuieró-
que magnâ in vrbem vi retrusis, atenim periculo in
militare concilium districtè deducto, placitum sup-
pletis aciebus expugnari firmatam iam à Regijs
In castra retruditur. stationem; vocati Reynieſius, Marmoniæus, Pere- Reynies Marmonié. Perery.
riúsque præfecti, totidem centurias in oppugnatio-
nem ductant. Pererius à tergo, Vignaucius, Lariuie-
rúsque à fronte Regios adoriuntur; non antè maio-
re nostrorum pertinaciâ dimicatum; donec pro-
ductâ in mediam noctem pugnâ, numero hostium
victi Regij loco absistunt.

Regiorum damnum. Magnum hîc Regiorum detrimentum si nume-
rum, minimum si conditionem cadentium spectas
XL. legionarijs desideratis, ad internecionem ce-
cidere cunicularij L. Lapeirosium fratris Lapeirosij Lapei-
rouse.
legatum, lapidum grandine, nullo lethali vulnere
oppressum memorant, Mondosilius Mauuesini si- Mon-
dousil.
gnifer traiecto, dum cunicularios ad opus accen-
dit, humero cadit; Lacauberum ita absorbet artifi- Lacau-
bere.
cij flamma, vt vnâ rei bene gestæ memoriâ superstite, reliqua absumpserit ignis, vnde ne ossa quidem
à prælio inuenta sunt. Sauciati Lapeirosius centuriæ Lapei-
rouse.
Tolosanæ præfectus, Feudi Marchio spei maximæ Fim-
marcon.
Vsticum vasis militis. adolescens, Paulhacúsque Tolosanæ cohorti nul- Paulhac
lis stipendijs ascriptus. Luctuosa præ alijs legiona-
riorum sors fuit, qui dum vasa viminea subeunt, fu-
ne illa traiectitio in designatam stationem hume-
ris illaturi, vncis ferreis in fossam hostium tra-

cti subditâ vasis flammâ, lento igne inter cruciatus dispereunt. Nihil die VII. hinc inde actum, quod nos hîc morari diutius debeat, lentâ displosione, numerati machinarum muralium in Mommiratum XL. ictus: in Villam-Borboniam XLIX. in Monasterium CVI. habitum tamen ad vesperam Regios inter, præsidiariósque de deditione colloquium; Veiriesius tanti proxeneta negotij Sectarius ipse, Oruallum, Adonem, Chamieriúmque dato commeatu egressos, hortatur diu salutem ipsi suam, decus & dignitatem vrbis ne prostituant gratis, afflictíque commiseratione gregis tandem aliquando in deditionem ducantur; nullam esse bello salutem, quantocumque hodie fortuna applausu obsessis ridere videatur; diem eamdemmet, fortunam duodecim horis metiri, quarum si suprema in primam æquabilitate coïncidit, portentum esse. Raros Regiorum ordines, nouis breui delectibus supplendos, casúque fortiorem assurgere Gigantæam eius audaciam, qui arcem Borboniam oppugnat; moriturum breui, aut expugnatâ arce triumphaturum. Nihil à Rohanæo sperandum subsidij, qui exercitus sui florem nuperâ ad Fauchium clade amiserit; infestas ab Engolismensi ripas, quà illi transitus, eámque prouinciæ oram ad singula stadia ita vrbibus refertam Catholicis, vt non nisi summo periculo commeari possit. Sic ille ad Regij Oratoris præsentiam proloquutus, eo districtè responso dimittitur; Nullam equidem bello salutem esse, hostibus scilicet, quibus acceptæ iam sæpius clades spem omnem salutis subduxerint: eo tamen

Veiries. — Fauch.

Colloquiũ de deditione primatim habitum.

Fortunæ volubilis.

Sectarioꝝ responsum audax.

esse in publicum amore obsessos, vt nullatenus legitimæ pacis conditiones recusent; nihil tamen de deditione agi posse, nisi postquam Regē inter & Comitia de pace in vniuersum conuenerit, quam nec ipsi tractare audeant, nisi Comitiorum, Rohanæique assensu.

Occupatā prætoriani stationem deserunt.

Irrito in hunc modum colloquio redintegratur postridie verberatio, in Monasterium, Villámque Borboniam lentior, in Mommiratum eâ pertinaciâ, vt post CXLI. ictus, prætoriani vigiles fossis successerint, vnde tamen infestis artificij ignibus, nondum firmatâ ex æquo statione pellūtur: discerptam eâ die memorant tormentariâ pilâ puerorum turmam, dum in plateâ liberiùs agit, cęsis, vulneratísque pluribus.

Discerpti tormētaria pila pueri.

XI. mensis, post quassatum CXXXIX. machinarum muralium ictibus, Tarni propugnaculum, indicitur à Mayennio non procul ab eo, ad Coridoros (ita imposterum quamquam barbarè extimi muniminis ambulacra vocabimus) statio; quæ fusis hostibus, doliarique munitione firmata, Mayennianis dehinc commodo vertit.

Ad Coridoros Mayenniana statio.

Ad XII. renouatâ acriùs verberatione in Tarni propugnaculum Mayennius disploḋit CXL. ictus, Comestabilis in Mommiratum XCIV. incertos magnâ ex parte omnes, in Monasterium Ioinuillius CCCXXXIX. subsequutâque ad vesperam eâ parte oppugnatione, Coridoros Regij, quantâcumque illos pertinaciâ propugnaret hostis, expugnant; neque enim in Reynieſij hemicyclum penetrare ex animo datum, obsistentibus magnâ con-

Coridoros item Ioinuillius superat.

Reynies

Laguepie. Sauiniac. Durād. Lacoſte

tentione Sauiniaco, Barone Guepio, Durando, Coſteque præfectis. Cæſis XXX. hoſtium inter caduera inuenta virago, quæ virilem mentita habitum diu reſtaurauerat pugnam; munimenti extimi (Contreſcarpam foſſæ appellitant) poſſeſſoribus in eum modum Regijs, ab Adone prælij maiore primipilo, in vrbe publicè, ſæpiúſque dictum, ſaluo honore deditionis leges ſubiiri ex militari regulâ poſſe; cùm foſſæ munimen extimum hoſtis occupat.

Deditionē Adonſuadet.

Adon.

Iam ſuprà diximus Veirierum, plura cum Oruallo, Adone, & Chamierio loquutum; ex hinc Rohanæum adijſſe, à quo demum, die menſis XIV. codicillos ad Conſules, in hæc verba retulit; Se gratiæ à Montalbanenſibus acceptæ imparē eſſe multis nominibus, eò maximè, quòd niſi ſui ipſius cōſenſu nullas deditionis conditiones ſubire velint; in eādem ſe cum illis ſententia eſſe, ſcilicet differendam deditionem, donec in vniuerſum de pace pactum fuerit. Pleraque ſibi in abdito eſſe, quæ metu proditionis non auſit committere nuntio, de quibus, ſi cum eorum Oratoribus cōferre dabitur, ſibi abundè eſſe, quod pacem ſperare audeat.

Veirierus Rohanei codicillos Montalbanenſibus præbet.

Nihil ad hæc cunctati Conſules habito diſtrictè conſilio, Adonem, Chamierúmque legunt, qui vrbis nomine, cum Rohanæo Reipublicæ vtilitati proſpicerent; obtinetur non ægrè à Comeſtabili commeatus, viæ ſe legati accingebāt, cùm ortâ repentè ſeditione, intercedentis auctoritate populi à delegatione prohibentur: conuocari iterum concio, adeſſe ſtipante populo Tribunus, interceſſionis eam cauſſam addere, quòd in vrbe Ado prælij pri-

Lecti Oratores duo.

Populo intercedente reuocantur

mipilus maiori, non posſit nisi contra militiæ leges procul absistere; quódque adeò Regijs inuisu mſit vel vnum Chamierij nomen, vt neutiquam tutus illi commeatus habeatur. legi ad hæc Nohaillanum Montalbanensem oppidanum, municipiísque Syndicum non inexpertem; quod adeò Adoni ingratum fuit, vt ipsamet die vrbe egressus, fidei sacramentum Regi præstiterit. Nohaillanum sequutus iussu Regis Desplanus irritâ postmodùm negotiatione Rohanæum adit; nisi quòd à Comestabili indicto illi colloquij die Villamurij, designato se tempore adfuturum respondit. Intereà tamen à Nohaillano monitus nihil differri deditionem posse, si subsidium deforet, coram ipso Desplano, qui in speciem cultus importunâ illi vbique præsentiâ aderat, simulatâ in vrbeculam adiacentem obsidione, Bellifortis cohortẽ, quam in eam expeditionem emittere fingit, iubet rectà Lombercium ire, traiectóque vbi commodiùs Tarno, Fanum Antonini, hinc mediâ Gresiniâ (sylua est profundissima) Montalbanum. at hæc infrà.

Adó Sergent de bataille.

Nohaillanus delegatur.

Eum Desplanus sequitur.

Subsidiaria cohors obsessis procuratur.

Nohaillan.

Villemur.

Gresinie.

Per id tempus, vrbem inter & Tesconi riuum, quâ parte Valliaci, Estissacíque cohortes metabant, interceptus hostium explorator, eò solùm quòd mente, animóque defixus hærebat, non vltrà ire, non regredi ausus; in vinculis Valliaco Comiti sistitur, rogatúsque, Quid proditionis altâ secum mente perpenderet? respondit, Catholicum se orthodoxum, Regi militaturum ex agro recèns Petragorico aduenisse; prodidere tamen perduellem codicilli, quos albescente papyro, vt nihil legi pos-

Valliac. Estissac.

Captus explorator mentitur se Catholicũ.

set, negauit ille litteras, donec ignis absumpto humore, qui ex arte obduxerat chartam, aperuit fraudem. Nec diù cùm præpositi rerum capitalium sententiâ reſti addicitur. Dati illi Trasius & Langladæus Franciſcani ex Recollectis, ſæpius de ſalute animæ monito, conuictis Calumniatoribus, ſuadent, vt Catholicum ſe Romanum moriturus profiteatur, profeſſus, multa ſe audiſſe olim adijcit de Deipara Virgine quæ fidem tuperent, cui & votum nuncupare in ſpem ſalutis quidem. Ad hæc Trasius, nihil differri ſupplicium poſſe, adeſſe carnificem reſte ad manum, nec procul hinc patibulum: nihil tamen cunctatus Sclarmondus (id eo nomen erat) votum Virgini nuncupat, vitium eluctari dabitur, habiturum ſe grates ad ſacroſanctam Montiſſarati ædem præcaturum illam Virginis, vti in dies miraculis prodit. Non iuſit inficias Trasius, ſuprema que hortatione commonitum, ſalute conclamatâ carnifici linquit. Iamque à ſcalâ in imum detruſo pedibus tortor inſultabat, cùm ſponte interciſo funereus in terram ruit: rogari hîc reram capitalium præfectus morti eximeret, quem Deus portento ſupra vices humanas mirabili viuere adhuc velit: ille id Regis imperia pati negãs, iubere reſte duplici patibulo ſuffigeretur iterũ. Res ita habet, legitur firmo ſtamine duplex funis, collo inditur, agitur in altũ reus, in imũ detruditur, collo infelix carnifex, iamq; nemo mortuũ diffitebatur, cùm par fato deficiens iterùm duplex funis, humo reum exponit: nunquã intentius acclamatum, vndique MIRACVLI, MIRACVLI nomen perſonat, ipſoque capitalium præfec-

Trasius Langlade. Recollects.

Sclarmond.

Reſti addicitur.

Ad fidem Catholicã conuerſus votum Virgini Deiparæ nuncupat.

Bis morti non niſi miraculo eximitur.

tus equo præceps desiliens, laxari restē iubet, à collo pendulam; quæ vestigium iugulo tam altè impressérat, vt primâ fronte strangulatum nemo addubitarit; cùm ille placidè oculos explicans prodit à reste, aut præcipiti casu sibi damni illatum nihil.

Miraculo mortis exceptus.

Regi exhibetur.

Præfectus ad Regem accurrere, crebrescentéque miraculi fama, Scharmondus adesse, aduolui Regis genibus, veniámque criminis petere, quod tanto ipsemet Deus miraculo condonasset; Rex se vltrem negans, vbi Deus ipse miraculo parceret, vitam donat, exsoluendóque ad Virginem Montissarrati voto, numerari iubet profusâ largitione pecuniam. Vidi ego à voto reducem, Franciscanúmque Recollectum supra publicam fidem eâ de re scriptum habui, propriâ ipsius manu ita obsignatum, HIPPOLYTVS LANGLADÆVS RECOLLECTVS INDIGNVS.

Gasto Borbonius magno vitæ periculo ager.

Ad hæc ipsa tempora militari morbo, qui tunc grassabatur Gasto Borbonius Regis frater Moissaci, magno vitæ periculo laborabat, iámque præsentibus malis futura perpendens pullam Gallia vestem induerat, quando ad habitas publicè preces meliùs habuit princeps: faxit Deus, vt qui à Rege in Gallia primus est, nobilitate sanguinis, virtutum omnium cumulo primus item ab illo dici possit; multùm dixi, parem enim LVDOVICO nostro si virtutes attendis, etiam venturis rectiùs seculis natura negabit. Baro Haya extra ordinem Britanniæ Regis legatus, contracto ibidem ab aëris pestilentiâ morbo, diu salutem in periculo habuit, assiduæ medicorum, quos illi Rex procurauerat curæ, vitam à Deo debens.

Votum illi.

Baro Haya Britanniæ legatus ægrotat.

Interea quia subsidiariam Montalbanensibus cohortem

Engoulesme. Mommorancy. Vendosme. Lautrec Lavaur. S. Supplice.

cohortem aduentare fama peruaserat; Ducibus Engolismensi, Mommorancio, & Vindocinensi, stationes ad Albiensem prouinciam distribuuntur, Lautricum illi, huic Vaurum, tertio Fanum Sulpitij; quamquam eâ parte tentatum nihil, suprà Albiensis agri desolationem, quem, obluctantibus licèt imperatoribus, proteruia legionariorum depopulabitur. at hæc infrà.

Stationes in subsidiariam cohortem distributæ.

CAPVT VI.

EPITOME.

Infortunatus Mayennius à casu fortior hostem premit. à Guisio, & Schombergo inuisitur. magno omnium mœrore occumbit. Guisius & Schombergus defectis animo legionariis adsunt, castráque salua habent. Tolosæ Mayennio velut parenti patriæ parentatum. habita ad principis Lotharingi funus oratio. multis illi nominibus Aquitania deuincta. laudatur quòd vitulo numquâ aureo immolauerit, quòd inueterato odio Luynæum prosequutus, numquam FAVORI *litauerit. Mayenii in Sectarios odium. expugnatæ ab eo in Aquitania vrbes. illata Aigullionum eius ossa. Parisiensis populi ab eius funere immensus dolor. ortâ seditione Carantonio Templo subditur ignis. actis in furcam seditionis auctoribus restincta seditio. Pontes Lutetiani ardent. iniuriâ dictos incendiarios Caluinistas. decretæ de publico eleemosynæ. Mommorancea principem Galliæ parit. in pontem Bor-*

bonum magnâ contentione disploditur. expugnantur Monasterii à Ioinuillio munimenta magnâ laude. Reynesius vulneratur. sufficitur ei Riparianus. cuniculus ad Mommiratum Regis infortunatus. vasta ruina reparatur. Rohanæi ad Consules codicilli.

Infortunatus Mayennius à casu fortior.

QVæ aliũ consternassent infortuniâ, quibus violentiùs in dies afflictabatur Mayennius, in eo rupem inueniebant Caucaso duriorem; glomerabantur in eius caput mala, vt virtuti heroicæ aduersa consultò fortuna videretur. Iam valla in fossam hostilem induxerat, occupatísque muniminibus extimis, deditionem breui eâ parte sperabat aut expugnationem, cùm ad Sept. XVI. Guisium & Schombergum amicè eum inuisentes in valla ducit (quasi vnâ hâc festiuè habendi hospitis ratione) sequi Guisius & Schombergus, celeritatémque operis mirantibus; Minimum, inquit, istud; quamquam nihil hosti est, quo effugiat, si pluteum semel, qui portæ adiacet tormentis disiecero; his dictis designaturus locum assurgit, cùm in eam partem collimato præsidiarius sclopo eâ fati malignitate displodit, vt leuissimo in speciem ad sinistrum oculum vulnere ceciderit heros rotulati sclopi, vt dehinc agnitum tenuissimâ glande. Schombergus fuentem excipere, nec diu cùm de salute animæ sæpius monitus, sublatis in cœlum oculis penè in momento expirauit.

A Guisio & Schombergo inuisitur.

Guise. Schomberg.

Occiditur Mayennius.

Hîc supra fidem est, quo luctu in vniuersum miles imperatoris sui fatum prosequutus sit, vnâ ipsius nece, vulnerati lethaliter legionarij, desertâ militiâ

impedimenta legunt; cùm Guisius effusus in lacrymas, victo ex rei necessitate gemitu, præsentiâ suâ acies erigit, agminâque huc illuc circumequitans, adesse clamat, amisso principe Lotharingo, nouum Lotharingum, redirent ad castra, viuere in Guisio imperatorem illis, si non ingrata imperia forent: at enim vbi disparem animo vultum diutiùs ferre nequit, secedit; ex aduerso dilapsos Schombergus milites quà minis, quà precibus in valla retrahit, Mayennium non nisi leuiter vulneratum, si starent in armis nihil esse periculi, si dilaberentur omnia desperata. His plura hinc inde addita, quibus in vallà redijt miles, sic castrorum ad Borboniam metationem eâ die Guisio & Schombergo debita conseruatio.

Guisius & Schombergus conservatos milites confirmant.

Maior hîc Galliæ, ne Christiani orbis dixerim, iactura fuit, quàm vt cõcipi possit, nihil stylus habet, quo mœrorem populi, nobilium eiulatus, parlamẽtorum, ipsiúsque Regis dolorem exprimat: silebo igitur ne contra historicam dignitatem, alijs in speciem proloquentibus, videar questus ipse meos depromere: vbique in Gallià principi parentatum, Toloſæ maximè, vnde in publicum prodijt Oratio funebris, quâ, non inepte, Iudæ Israëlitæ comparabatur in ea verba ex I. Machab. cap. IX. FLEVERVNT IVDAM OMNIS POPVLVS PLANCTV MAGNO, ET LVGEBANT DIES MVLTOS, ET DIXERVNT; QVOMODO CECIDIT POTENS QVI SALVVM FACIEBAT POPVLVM ISRAEL? His addebatur; Soluamus bono principi stipendiarias lacrymas, flent omnes, flent ignoti, flent timentes, flent & inuiti, flent & qui

Tolosa Mayennio parentatũ.

Habita ad eius funus Oratio.

videbantur inimici : omnes enim non imperatorem tantùm, sed & parentem Patriæ obijsse illacrymant, suáque omnes funera dolent. heu! heu! sublatus es, & hæc omnia simul tecum: omnes pariter abiere delicię & lætitiæ nostræ, iam curæ irruunt, iam molestiæ hinc inde pulsant, & solæ angustiæ te abeunte remanserunt. Accedebat ex II. Regũ cap. III. NEQVAQVAM VT MORI SOLENT IGNAVI MORTVVS ES ABNER, MANVS TVÆ LIGATÆ NON SVNT, ET PEDES TVI NON SVNT COMPEDIBVS AGGRAVATI : SED SICVT CADERE SOLENT IVSTI CORAM FILIIS INIQVITATIS, ITA CORRVISTI, adhuc Bordonius (id Oratori nominis erat) ego nihil habeo, quod adijciam, quàm vniuersum Aquitaniæ luctum, quę supra publicam iacturam prorege carissimo destituebatur, cuius virtuti minimum est voces, & verba rependere, nî stylo plusquàm ferreo ignitus amor, pulchrum MAYENNII nomen inurat cordibus, quæ illi à Rege debẽt, quod spirant. Bourdon.

Multis nominibus Aquitania Mayẽnio deuincta.

Rex naturâ, virtutéque constans diu ad nuntium, lacrymas eluctatus, dolorem cohibere non potuit; quinimò obortis ad mœrorem lacrymis secessúque commisso dolore, multa secum altâ cogitatione volutabat solus, qui neminem in secreti conscientiam adesse voluerat; vnum aiunt væsanâ crudelitate FAVOREM, explicatis placidè ad rei nuntium oculis, nihil prodidisse doloris; quia nempe purpuratis omnibus AVREO VITVLO immolantibus, vnus Mayennius idolorum cultu constanter abstinuerat, ab vno Regis obsequio, quid quid aliun-

Numquam aureo Vitulo immolauit Mayennius.

de seruitutem sapit aspernatus: hinc mutua inter Luynæum, & illum odia, potentioribus vtrisque, ille gratiâ populari, hic diuitijs, quàm vt se ferre inuicem possent. quippe arduum est eodem loci potentiam & concordiam esse. Silentibus reliquis principibus, vnus ille operam conductitiam Luynæo negabat, vnde exhinc potentiùs viri audacia velut frenis exsoluta prorupit.

Inueterata inter Mayennium & Luynæum odia.

Mœrorem Regiorum augebat triumphus hostium, quibus in momento res patuit, quidquid illi non nisi biduo pòst compertam asseuerent; nec enim nisi collimato in Mayennij caput sclopo disploserat infelix legionarius, quinimò obseruatâ mitellâ cæruleâ, quam ad collum Torquatus eques gestabat, non incerto ictu agnitum caput transfoderat. Vidi ego priuata Montalbanensium eâ de re scripta, quibus virtutem principis, quam nemo diffiteri audeat, in altum efferunt, positúmque aiunt vno vulnere vitæ Mayennij finem, odióque, quod non ita diu (sic enim loquuntur) in Sectam vniuersam conceperat. Sic Mayennius finijt principum exemplar, imperatorum ad militiam typus, præcarus suis, hostibus vnâ denominatione formidabilis: sic finijt post captum Neracũ, Caumontiũ, Castrũjalousium, Mansum Verduni, Insulam Iordanæam, Malouicinum, Albiasium, Bourniquellũ, Nigrampelissam, Calciatam, Regalẽ vrbem, Mombetoniã arcem, Bartas, Corbarrium, aliásque his similibus arces, quod supra enarrauimus. Sic iterum Mayennius finijt, cuius virtus, si vel vnum ad Regis latera habuisset imitatorem aut æmulum, confectam pe-

Mayennii in Sectarios odium.

Expugnata à Mayennio vrbes.

nitus, Rebellionem hodie gauderet LVDOVICVS, quam enſe ipſe ſuo, vnius ope Mayennij proſtrauit victor, retinentem quid adhuc poſſeſſionis antiquæ, in duabus vrbibus Rupellâ & Montalbano, ad quas firmat etiamnum veſtigia, expugnatis reliquis. ſed hæc infrà ſuo loco.

Poſtquàm ad Mombetoniam arcem, expoſito de more cadauere, exercitus Mayennij ſuprema defleuerat, habitus illi extremus honor, oſsáque gentili tumulo ſecundo Garumnâ Aigullionum inlata, vbi ſuprema illi officia rependêre ſui. Aiguillon.

Eius oſſa Aigullionum illata.

Lutetiæ ab eius funere ſummus dolor.

Vbi occubuiſſe heroëm Lutetiæ conſtitit, nihil in vrbe ſupra populi planctus, & lamenta auditum, neque dici poteſt, quis arctum Regis Conſilium, quis Senatum habuerit mœror; in Sectarios vbique clamor; delendum ad internecionem perfidæ gentis ſemen; fatale Regijs aciebus eorum contubernium, qui in obſequij ſpeciem Regem circumſtant, toties peieratum ab ijs, vt vix ferro & flammâ expiabile ſcelus. Qui Lutetiam nòrunt, eam ſciunt immani pondere vrbem, quæ non niſi ex gladiatoriâ viuentes habeat eo numero, qui componendo prædonum exercitui ſatis eſſe poſſint, gens deſidioſa, nõ niſi fortunę arbitrio viuens, aliorum damno, capitiſque in dies periculo. Illi ad rei nuntium, rati prædæ occaſionem oblatam, vrbem per turmas circumire, iurgijs primùm Sectarios vrbis oppidanos excipere, à verbis ad verbera, à verberibus ad incendium, ab incendio ad prædam iri: inter ſeditionem dilapſi plerique Carantonium oppidum (ibi Lutetiani Sectarij, religionis ſuæ ritus non procul Charenton.

Orta ſeditio.

ab vrbe celebrabant) circumstant; nec diu cùm direptis ædibus, templum occupatur, ibi conferri in medium scamna, cathedram ipsam & libros, subdíque ignem; vt arserit eâ die pagus, diuitijs recèns ad Sectariorum frequentiam auctus. *Ardet Caventonium templum.*

Lutetiæ interim, municipij Magist-ɔɹɐɯ) smɐr torum præpositum vocant) restinguendæ seditioni vrbem circumequitare, agere in vincula reos, furori opponere purpuram; at irrita penitus erat, prævalente seditione, auctoritas; nisi ad commoti præsentiam populi dissidij auctores duo, in furcâ proditionis pœnas luissent. *In furcam acti seditiosorum duo.*

Ad XXIV. Sept. prouectâ iam nocte, fato an consilio, incertum, arsere nobilissimi pontes, quibus à molitoribus & mercatoribus nomen, illius iactura leuior, quippe à carbasea supellectile, quæ eo loci prostabat vænalis igne absumptum nihil, præter magni pretij ædes: huius id fuisse dispendium memorant, vt octingenta aureorum millia supra ædium æstimationẽ, mercatoribus perijsse haud in dubio fuerit: enimuero vasa hîc aurea, argenteáque, eâ à mercatoribus copiâ asseruabantur vt supra fidem sit quid illis perierit; argentum solidum, signis aspera pocula, pura, cælatáque vasa, primùm ignis liquauit, dehinc absorpsit defluens; quamquam minimi ea iactura momenti; si cum vnionibus, adamantibus, topasijs, armillis, aliísque id genus à muliebri mundo conferantur, quæ omnia aut Sequana secum in Oceanum inuexit, aut deuorauit ignis. Nondum probè liquet, cui infortunium debeatur; sunt quibus placeat inditum à Sectarijs ignem,

Le pont aux Musniers, aux Marchans.

Pontibus Lutetianis subditus ignis.

Seine.

Falso creditũ à Sectariis subditũ ignem.

quasi ægrè tulissent Carantonij templi incendium, tacitâque secum mente vindictam meditati, non aliam in promptu habuissent, quæ in vniuersum magis infesta foret; atenim deest postulationi probatio, vel vno hoc indicio, quod si tempora ritè perpendimus, inueniemus dubio procul Septemb. XXIV. conflagrasse pontes, & insequenti XXVI. inditam pago Carantonio flammam; vnde ea feliciùs probatio duci poterit, immissum pontibus ignem, vnâ in Sectarios suspicione, accendisse in eorum ruinam nullâ causæ cognitione populum.

Decreta de publico eleemosyna.

Parlamentum ruinâ agnitâ publicas decreuit eleemosynas, eorum solatio quibus ab igne, omne penitus patrimonium aberat; at leue viris olim ditissimis eleemosynarum subsidium; ferunt Lutetiani parlamenti præsidem, eo incendio ædes amisisse quæ in singulos illi annos viginti librarum millia rependebant.

Mommorãcæa principem Gallie parit.

Per id tempus Mommorancæa Condæi primarij principis vxor, hæredem illi, Galliæque masculum peperit, optatus diu masculus ille partus in Gallia, ex quo ab Henrici fato luctuoso, tribus è prosapiâ Regiâ principibus viduatum fuerat regnum, Aurelianensi Regis fratre, Contio, & Suessionensi. magno omnium applausu exceptus fœtus, cui si Delphinus, cœli liberalitate accresceret, foret liliorum amantibus lętitiæ complementum. Monsieur d'Orleans. Conty. Soissõs

Mayennio Mareſcallus Theminius ſuffectus.

Extincto ad metationem Borboniam imperatori suffectus Mareschallus Theminius, qui primi antè Castrametatoris officio fungebatur: ille nihil Mayennio magnitudine animi impar, eâdem die

(ne

(ne vniuersi exercitus consternatio pateret obsessis) verberationem acriùs redintegrari iubet, ictúsque machinarum muralium numerati ad vesperam CXV. Iam suprà memorauimus Borboniam arcem, ab vrbe Tarno amne dirimi; visum militari concilio operæpretium, collimari in pontem tormenta IV. quorum indesinenti displosione quassatus ille, Villæ-Borboniæ, vrbísque commercium intercluderet: Septembris ergo XVII. in pontem L. ictus displosi, postridie, totidem circiter, donec post diutinam verberationem agnitum conatu irrito lapideam molis ingentis columnam verberari.

In pontem magna à Regiis contentione displosum.

XX. mensis intensiori quàm antè displosione actum: in Villam-Borboniam CCCXXVII. ictus, quibus disiecto propugnaculi apice, Coridori omnes facto impetu expugnantur, vnde Vignaucio, qui tunc fortè aberat, immensus dolor; in Mommiratum nullo dehinc prælio C. circiter, in Monasterium quà ad fossam munimen ingens assurgebat (passerem vocant) CCXLVII. nec dubitauere obsessi quin magni aliquid in eam partem Ioinuillius meditaretur. Nihil moratus Reynierius stationem nouo milite supplet, hemicyclum, illíque claustrum adiacens nouo præsidio firmat, centurias ad fossam duas in quadra distribuit: euaporatur interim magnâ cuniculus violentiâ, irrumpunt in claustra & Coridoros Regij; pellitur hinc magnâ iacturâ hostis, ab hemicyclo in fossam artificij ignes iaculatur, femina prę alijs audaciâ habitúque conspicua vbi ollas liquatâ pice refertas in turmam irruentium iactat, glande transfossa viam in hemicyclum

Moyneau.

Oppugnatio ad Monasterium.

aperit. Hæc inter adesse Forcæus, iámque à Regijs expugnatos Coridoros, tentare irrito nisu. Reynie- Reyniés Dubois Lariuiere.
Reynesius vulneratur. sius ad imperia huc illuc distentus ad tibiam glande traijcitur, Bucæus, Riparianúsque vulnerantur: denique XXX. hostium cæsis, saucíatis XL. quos inter præfecti plerique, in Regios non nisi nocte appetente victoria inclinauit; magnâ Arpajoni Lou- Arpajoun. Louiéres.
In Regios victoria inclinat. siericque laude expugnatis munimentis extimis, Coridoris magno & minore, clausstro, hemicyclóque.

Reynesio sufficitur Riparianus Postridie post suffectum Reynesio Riparianum, Forcæus qui hesternam Regiorum victoriam ægrè ferebat, clausstra à Ioinuillio recèns locis expugnatis constructa, tormentis ab vrbe quassari iubet, oppugnandi animo: imò & disploſæ machinæ ruinam ediderant, oppugnatióque in procinctu erat, cùm ad raros præsidiariorum ordines, militari consilio pugna inhibetur, conseruando scilicet militi.

Cuniculus ad Mommiratum Regijs infortunatus. XXII. Sept. cuniculo ad Mommiratum eo Regiorum infortunio inditur ignis, vt resiliens in ipsosmet propugnaculi disiecta moles, penè omnes obruerit, quibus primum cornu obtigerat; hîc miserè sepultum memorant Lamaisonum magnum Lamaison. Chapesianæ cohortis primipilum, qui euaporato
Lata à cuniculo ruina. cuniculo parabat irrumpere. Non antè à cuniculo ruina vastior: quippe XX. pulueris tormentarij centupondia ruinam aperuerant V. circiter & XX. passuum. Ad rem vtrimque impræuisam, vtrimque pauor; primum Regiorum cornu ruina oppressérat, reliquis vix progredi ausis; præsidiarios qui eâ parte agebant humus item dissiliens absorpserat viuos, vt

oppugnantibus, propugnantibúsque diu desertus
Lantas. locus; donec Regiorum Lantasius, ruinam occupare iussus, Normannicæ cohortis centuriam, cuius ipse præfectus erat, magno in hostem impetu agit; at munitâ præsidiarijs iam antè ruinâ, post graue præliũ retrusus in fossam glande cadit. Fusis Regijs obsessi ruinam reparabant, cùm tormenta in eam partem displosa magnâ illos clade afficiunt, occiso
Lague- inter alios Barone Guepio, in cuius audacia magnum obsessis erat rebus gerendis momentum. Auertendis ergo à verberatione ad prælium Regijs, quò murus interim reficeretur, erumpit præsidiarius, manúmque strenuè conserit, dum à tergo cunicularij palis, & ligonibus nouum ducebant murum: fatigatis à prælio qui primi eruperant, habito legionum delectu, noui substituuntur; donec ad noctis crepusculum productâ pugnâ, æquali hinc inde iacturâ in munimenta retruditur hostis; quod ruinæ supererat nocte intempestâ reparatur. Parum
La For- abfuisse memorant quin Forcæus, Oruallus, Caec. Orual. stronouanus, & Puteanus primus Consul, quorum
Castel- consilijs & auctoritati rerum summa inerat, muni-
nau. Dupuy. menti ruinâ obruti fuerint, qui vix inde pedem extulerant, cùm dissectum est.

Tormenta Regiorum ruinam reparantibus infesta.

Magnum Forcæo Oruallogue periculum.

XXVII. eiusdem mensis lentâ supra modum verberatione nullo vtrimque prælio actum: imminente
L'Isle- nocte Insuladomus Sectarius nobilis codicillos ad
mais. Consules mittit; Rohanæi se Oratorem cum Oratore item Regio tractandæ paci adesse, prætérque commeatum expectare nihil; re in concilium deductâ datur commeatus; legati ad hæc vrbem su-

Initum de deditione consilium.

Rohanæi litteræ.

bire, redditíſque à Rohanæo litteris, de fide Inſulædomui habendâ conſtat, qui Rohanæi animum rogatus depromere, adiecit; huc ſe à Rohanæo miſſum, habendis primùm Montalbanenſi populo gratijs, quòd nihil niſi ſe conſulto ad ea vſque tempora geſſerint, monendis dehinc de ſtatu in quem fortuna militiam ſuam deduxit, amiſſum nuper ad Fauchium exercitus ſui florẽ, quíque prælio etiamnùm ſuperſtites forent, ſacramento in fidem Regi adactos ad certum tempus; vix reſiduas ſibi cohortes V. vbi nec hominum quatuor millia, nec arma ex æquo tentata à ſe mittendo obſeſſis ſubſidio extrema; at irritum fuiſſe conatum, Tarno ad Regiorum continuas ſtationes imperuio: ſupereſſe id vnum, vt iuſtis conditionibus victoris legem ſubeant, duram eſſe legem quam imponit neceſſitas, cedendum tamen. Ad hæc ſtupere oppidani, animóque defixi, in dubium trahere quæ audierant, aut non eam eſſe Rohanæi ſententiam, quam ad Regij Oratoris præſentiam, non audeat Inſuladomus depromere, aut deceptum falsâ de vrbis ſtatu relatione Rohançum. agnoſcendæ rei vocatur in ſecretum ille, intercedit Deſplanus Orator Regius, ferendam negans hanc ſubditorum à Rege ſuo diffidentiam; exhinc oppidanorum coïre concilium, conueniréque omnium calculis non habendam Inſulædomui fidem, donec oppidanis apertiùs Rohanæi animus pateat; petendum in eam rem à Rege commeatum, mittendo ſcilicet ad Rohanæum Oratori, qui oppidanis eius animum, præſentémque militiæ ſtatum certò referat: etenim negato certis de cauſis à Rege

Obſeſſos habet ſtupor.

Re infecta hinc inde diſceſſum.

commeatu, nihil hinc inde actum.

Quæ sequitur Septemb. XXIII. hosti quidem funesta fuit, desideratis Sectariorum aut captis D. nec ideò minùs infesta Regijs non nisi in speciem victoribus. expeditionem paulò altiùs repetamus.

CAPVT VII.

EPITOME.

Obsessi, vigiliis assiduóque labore fracti subsidiariam cohortem expetunt. triplex legionariis Montalbanum iter patebat. Rohanæus in Labruguieram obsidionem simulat. de subsidii transitu monitus Engolismensis stationes nouo delectu supplet. fanum Antonini Bellifortius subit. transuadato flumine in quadra agmina acies ordinat. Pennauairio duce cohors Gresiniam subit. incutitur timor ingens cohorti. sacramento in vtam adactus miles. variæ ea de re Regiorum sententiæ. decepti communicatâ hostibus tesserâ Heluetii. primum agmen sinè prælio vrbem ingreditur, in secundum acriter pugnatum. tertium ab Aguienno postera die capitur. accusatur Luynęus. signa hostium capta. irritum hostem inter & Theminium colloquium. dissidium in vrbe. Regiorum cuniculus ab hoste aperitur.

Debilitati hostes cohortem sub sidiariam in dies expectabant.

REGIORVM assiduus labor, eò rerum summam deduxerat, vt obsessi citra præsidiariæ cohortis spem vnã, desperatâ salute languerent: cæsis à diutinâ iam obsidione plerisque, pluribus sauciatis, debilitatis labore & æstu qui superabant, vt vel ferendis armis impares forent, res in extremum illis discrimen venerat: cùm Rohanæus ratus (vt res erat) Sectæ salutem in Montalbano sitam, Bellifortium (cui ex militari audaciâ non iniuria id naturâ inditum nominis) iubet calcatis hostibus rectâ Montalbanum ire. triplex iter patebat. Inter Albam Augustam, & Insulam Albigensium Catholicas vrbes, vadus erat, nec procul hinc portus, ad quem apertâ dehinc planitie, transmeari poterat Tarnus; id primum iter, arduum illud circumstantéq; hinc inde phalãge Regiâ, legionario periculosum. Ad sinistrâ Castro Albigẽsium in plano erat Reuello Sectariâ vrbe, Carmanium viâ; Carmanio Montalbanum, non nisi mediâ Tolosâ, transmeando scilicet Tarno ad Villæ-Borboniæ pontem, eò tutiore itinere, quò impręuisum erat, id secundum. A dextrâ, non procul assurgebant montes, non nisi legionarijs peruij, hàc in aduersam planitiem cohors deuoluta, fanum Antonini non ægrè subitura sperabatur, placuit tentari eâ parte fortunam.

Beaufort.

Triplex Castro Montalbanum iter.

Alby. L'Isle.

Reuel. Carmã.

Rohanæus obsidionem simulat.

Nihil ad iussa moratus Bellifortius, Castro Lomberssium pergit: interea à Rohanęus auertendæ à Tarno procul Engolismensis phalangi, in Labruguieram obsidionem simulat, educuntur Castro tormenta bellica, obsidioníque in promptu appara-

Lõbers. Labruguiere.

tus, cùm Bellifortij cohors à præfecto Lomberſiæ arcis, quæ vrbi ſupereminens à Rege ſtabat, deregitur. Nec morâ, tormenti ab arce iteratâ diſploſione, monetur Engoliſmenſis, cuius non hinc procul ſtatio erat, monitus, in armis ad ripam Tarni eſſe iubet alarios, ſtationéſque nouo delectu ſupplet: atenim Bellifortius, qui non niſi nocte appetente ſe commiſerat viæ, ſuperatis nocte intempeſtà per varios anfractus periculis, ad primum diei crepuſculum, Cordes. Corduam Catholicum pagum ad Tarni ripam venit, non alibi facilius vadum; Regiorum ſtatio leuis in fugam agitur, interiectóque trium horarum tempore, quo Regij interim adeſſe potuerant, vlteriori ripæ ſiſtitur cohors, non niſi legionariorum duobus aut tribus ad fluctus aduerſos deſideratis; trans flumen Bellifortius agmen in quadra diſtribuit, militaríque greſſu explicatis ſignis, tympaníſque ſonantibus fanum Antonini ad veſperam venit, ieiuno adhuc poſt XXIV. horas milite: quamquam ſunt quibus placeat traiectitiam cuilibet militi annonam Lomberſij procuratam, panem viritim, quem munitionarium vocant, medio fune tormentario in faſciæ modum, ad latus pendulum.

De ſubſtantransitu monitus Engoliſmenſis.

Stationes nouo delectu ſupplet.

Fanũ Antonini Bellifortius ſubit.

Trans Tarnum patebat hinc inde planities lata, ad quam vel leuiſſimus L. equitum ordo, cohortem mille & ducentorum hominum ad internecionem deleuerat. Nihil metũ ſolutus Bellifortius, quamquam amnem iam tranſuadarat, in duas turmas aciem diuidit, creditóq; ſibi extremo cornu vtpote quà imminebat periculum, Roſſilierum à frõte primo agmini præficit, à dextrâ progredi in armis

Tranũ flumen acies ordinat.

Roſſeliere.

iubet Brunæum magnum cohortis primipilum, Boyerii centurias nuperæ ad Fauchium cladi superstites ductantem. Brunæau.

Posterâ die inclinato in occasum sole, iussa progredi subsidiaria cohors, Pennauairio ductâte Gresiniam subit, ibi exactâ nocte, crastinóque ad vesperam, viæ denuò salus committitur; longus hîc ducis imperitiâ error; iámque Bellegardam die appetente ad tertium ab vrbe milliare ventum, cùm regredi iterum ad noctem vsque placuit, faciliore scilicet inter obscura accessu, minúsque periculoso. Hæc inter, ad rarescentes vmbras detecti X. nõ procul equites, vsqueadeò subsidiarijs timorem incutiunt, vt turbatis illicò ordinibus, dilapsóque hinc inde milite, vix Bellifortio præfecti astiterint I V. donec agnitum non alios esse Cataphractos, quàm præfectorum ipsiusmet cohortis pedisequos, quos procul à cohorte egerat diutinus error, dominorum. equis subuectos: atenim deficiente in sylua commeatu (iam enim X L. horas ieiuni exegerant) fanum Antonini regredi placuit; hîc dubius inter spẽ, metúmque miles hæsitare, hærere quippe inglorium, regredi turpe & periculosum, prægredi exitiale videbatur; cùm Bellifortius habitâ districtè concione, sacramento in viam adactos iubet vrbe absistere, rogátque municipes, si pari iterum ignauiâ regredi legionem contingeret, pelleretur ab aditu procul.

Pennauairio ductante cohors Gresiniam subit. Pennauairie.

Incutitur timor ingens cohortis à suismet

Sacramẽto in viã adigitur miles.

Varia Regiorum sententiæ.

Quia Montalbani salus vna in subsidio posita erat, statim à legionis transitu monitus Rex, in militare concilium rem districtè refert; in duas hîc sententias

tentias itum; ſtabat potior ab ijs ratio, qui eundum hoſti obuiàm cenſebant phalange expeditâ; at preualuit eorum opinio cuius Leſdiguerius auctor, quibus duci foſſam placebat, quà hoſti iter; commiſsâ

Eſtiſſac Heluetijs, Eſtiſſacíque cohorti ſtatione: cauatis ergò ad primum ab vrbe lapidem foſſis, exſtructíſque firmandæ ſtationi clauſtris, operiebantur Heluetij

Albias. Negrepeliſſe. hoſtem; cùm ille Albiaſium inter & Nigrãpeliſſam

Lauaizon. tranſuadato Auarione, per obſcura noctis, in leuem equitum ſtationem incautus incidit; at non alio quàm ſclopetorum niſu in fugam abripitur eques;

Baſſompierre. Baſſompetrus, alariorum turmà à tergo inſtare; cæſis hinc pleriſq;, pluribus illinc vulneratis nullo prælio ſubſidiarij vltrà pergere, inulti cadere quos à tergo Regij feriebant; à fronte, ſibi viam per foſſas, per valla armis ſternere, aduerſæ Heluetiorum cohorti (vbi detectâ proditio) obluctari: communicata etenim hoſti per nefas teſſera Heluetios diu decepit, vt primum agmen elabi in vrbem permiſerint, rati cohortem regiam, quæ ſtationem eâ parte ſubiret. Secundum agmen ductabat Roſſelierus, Paſcaletus & Pennauairius tertium. hîc prælium acre:

Roſſeliére. Paſcaliet. Pennauaire. quippe Heluetij fraude agnitâ, clamore ingenti, diſtrictis acinacibus irruere; Roſſelierus à dextrâ viam moliri per clauſtra; Bellifortius qui iam primo agmine vrbem ſubierat, deſignandæ ſuis quà facilior tranſitus viç, regredi, ſeu militis amore, ſeu prælij æſtu. atenim vbi errantibus meme adſum Bellifortius, clamitat, duplici vulnere ſauciatus ab alarijs capitur. Intereà oppidani accenſis ad pinnas lucernis, errantibus vrbem indicabant, tympaníſque ad

Commiſsũ Heluetijs, Eſtiſſacõq; propulſãdi ſubſidii munus.

Primum agmen ferè illa ſum vrbẽ ingreditur. Alterum eã ſecundo cõmittitur.

Accenſa ab obſeſſis ad pinnas faces.

Pulsatæ campanæ.

munimenta, tubis, & campanis indesinenter pulsantibus accendebant ad prælium; atenim pars viæ ignara præcipiti cursu in profundiores agi fossas, pars in claustra munitósque incidere aggeres, pars suggressa feliciùs in vrbem elabi, tentatáque nunquam nisi in obsistentes pugnâ, Regios magnâ ex parte intactos præterire.

Primum agmen ingressum.

Secundum magna ex parte cæsũ.

Tertium in vincula actum.

In tria agmina diuiserat Bellifortius cohortem M. & C C. legionariorum; primum agmen prodítione prædictâ, nullo in vrbem prælio euasit: secundum partim viam sibi ferro aperuit, partim intercidit: tertium quod C C C. circa militibus constabat Pẽnauairio duce, ab vrbe prohibitum Gresiniam syluã appetente luce subibat, cùm ab alarijs Regiorũ, quos Comes Aguiẽnus ductabat, in vincula acti omnes, Tolosam in Sectæ ludibrium missi sunt, vnde post afflatos diu pestilenti halitu carceres, vt sẽtentiam iudicum, reorum mors inopina præuerteret peste luctuosâ cadentium, Burdigalam secundo Garumnâ ad triremes, quæ tunc Rupellam circumstabant mittuntur: atenim Oceano perduellionis vltionem Garumna inuidens, actas in scopulos cymbas absorbet, vt ne vnum quidem caput euaserit. quod infrà.

Aguien

Infortunio inopino aquis absorpti.

Iactura hostium simul & victoria.

Iacturam hîc hostium memorant D C. hominum fuisse, ducentos circa cæsos, reliquos actos in vincula, vrbem ingressos D C. plerisque sauciatis, vnde non leue obsessis præsidium.

Accusatur cã de re Luynæus.

Memini iactatos ad ea tempora in moderatores concilij militaris ab ijs questus, quibus res innotuerat. Infelix Luynæus, qui seu simplicitate plusquàm

puerili, seu innatâ sibi remi ilitaris imperitiâ decipi se ab hoste passus illusoriam hîc præstitit Regis auctoritatem. Oppidanorum illi plerique mentiebantur fidem, vt in spem quotidie Montalbanum expugnaretur; habebatur præ alijs in vrbe potens aliquis, Forcæus ille, nécne, mihi nondum constitit, qui sæpius à Comestabili literis compellatus, optatam à se quidem responderat vrbis deditionem, & procuratam pro tenui facultate; at irritum fuisse conatum præualente Rebellium factione, neque sibi ad manum esse milites, quibus aut portam occupet intromittendis Regijs, aut seditione in vrbe valentiùs excitatâ, viam expugnantibus facilem sternat; si dabitur subsidiaria cohors, non dilaturum se vrbis deditionem, aut si dedi nequit, positurum in plano expugnationem. Habitâ Comestabilis fide, alarijs ad Tarnũ pugnã inhibuisse, Bellifortioq; aperuisse vrbem circumferebatur, quod ab Elbeno detectum memorât, qui desertæ ad Tarnum stationis, datíque hostibus transitus postulatus, codicillos in medium produxit, quibus hosti commeatum dare iubebatur. At incertum illud, mihíque non alio auctore datum, quàm tacito tunc rumore.

Deceptus ingeniosa fraude.

D'Elbene.

Signa hostium capta V I. quorum primarium eam inscriptionem præferebat VI VIA FIT. Bellifortius, Pennauairiúsq; capti, quique temeritatis pœnas non nisi capite luisse debuerant, mansuetè habiti, præter spem omnium, illi castris pro carcere datis, hoc Tolosam misso, vnde pactâ ad annum sequentem pace saluus dimittetur.

Signa hostium capta Martiscè cum Bellifortio à Rege actum.

Ad Kalen. Octobr. inito Theminium inter &

hoſtem colloquio multa ille de Regis clementiâ, pleraque hic de diffidentiâ quam ſe iuſtè concepiſſe aiebat: irritíſque viri olim Montalbano amici precibus & minis, iuſſis abſiſtere Oratoribus indefinẽti diſploſione actum. Eâ die vallis in hoſtium foſſam inductis, propugnaculo, quod à læuâ Borboniæ portæ aſſurgebat, ſuccedunt Regij, ſtationémque in foſsâ ſolido aggere firmant, vt propugnaculum manu ipsâ contingerent.

Irritum, hoſtem inter & Theminium colloquium.

Diſſidium Brunæum inter & Roſſelierum vnde ortũ.

Ortum Brunæum inter, & Roſſelierum ſuper ſubſidiariæ cohortis præfecturâ, capto Bellifortio, diſſidium; Roſſeliero ſcilicet præfecto primę centuriæ, Brunæo eiuſdem cohortis maiore primipilo vtroque ſibi primariam dignitatem vindicante, ita compoſitum eſt; vt Brunęo primipili in vrbe maioris (prælij primipilum vocãt) munus quod ab Adonis ſeceſſu vacuum adhuc erat, Roſſeliero præfectura cohortis obtigerit: atque ita ſatisfactum vtrique; indecisâ quæſtione, cuius etiam ijs, qui quotidie militiam tractant, difficilis deciſio videatur.

Roſſeliere premier Capit. Bruneau Sergent Major du Regiment.

Productus in vrbem cuniculus ab incauto hoſte aperitur.

VII. eiuſdem menſis productus in vrbem à Regijs plus æquo cuniculus, ab hoſte qui vallum ducebat incautus, aperitur; cunicularij illicò in fugam abripi, haſtati Regiorum (quamquam anguſtum foramen erat) cum præſidiarijs manum conſerere; at leuior ea pugna fuit, quâ nec hoſtem hoſtis videbat, nec vtrimque irruere poterant.

CAPVT VIII.

EPITOME.

Eruptionem in Borbonia caſtra hoſtis meditatur. præſcriptus à Forcęo eruptioni ordo. Barrautii cohors negligenter ad vallа excubat. erumpente Sauiniaco manus conſeritur. fugantur vigiles. Carmanius reſtaurat pugnam. in fugam agitur hoſtis. magnum hinc inde diſpendium. Franconi virtus. Carmanius ſauciatus. hoſtium Riparianus plumbo traiectus. ſtratagema non illepidum. oppugnatio à Regijs vniuerſa. Chamierius magno oppidanorum luctu occiditur. irritum Comeſtabilis, & Rohanæi colloquium. Proconſules in vrbe in ſubſidium Conſulum creati. Mombrunus in Delphinatu Sectarios armat. captus Laſuſæus Comes. fanum Fidei, & Monhurtium rebellant. à Sauiniaco trucidatur Boëſſius. accuſatos filium eius & generum. quare. Rex à funere dolet.

AVII. Octobr. ad XI. nihil memorabile vtrimque actum, ſolitóque diſploſio lentior: XI. tandem Forcæus nouæ cohortis ſubſidio auctus, non antè tentatam in Borbonia caſtra eruptionem indicit: quippe Regijs muro ſuccedentibus, nî diſiectis ciò aggeribus, & clauſtris repellerentur, imminebat Borboniæ arci fatale periculum. eruptionis hic fuit ordo. *Eruptionē in caſtra Borbonia meditatur Forcæus.*

Iubetur maior vrbis primipilus ex qualibet cen-

turiâ legionariorum VI. habere delectum, duorum haſtatorum, I V. ſclopetariorum, quo habito CC. LXX. milites mediæ plateæ ſiſtuntur. lecti aſcaletus, & Prætæus qui eruptioni eâ lege præfecti, vt primùm Regiorum ad foſſam ſtatroni ſubderetur ignis, aggeréſque & clauſtra diſturbarentur; dum Sauiniacus vir audax C. & L. militibus ab hemicyclo in valla, machináſque murales penetraret. Sauiniacum Durfortius cohortis Orualli primipilus maior ſuſtinebat; ſtabat ad munimenta tubâ prælio legem daturus Forcæus.

Eruptioni præſcribitur ordo.

Paſcalect. Dupred

Sauiniac. Durfort.

Præſcripto in eam formam ordine, iubetur delecta manus pontem ab vrbe in Borboniam arcem tranſmiſſura, ignitos ſcloporum funes extinguere, ne ab igne Regij vigiles in eruptionis ſuſpicionem venirent. Ex aduerſo, nondum orto crepuſculo Barrautij cohors, quæ ad excubias noctem exegerat, labore eneruis, vigiliiſque fracta, pars laxatis in ſomnum membris altâ quiete decumbebât, pars appetente iam iam luce, ſolutis excubijs deſeruerant valla, cùm, tympanis Regiorum, Dianam quod aiunt, ſummo manè pulſantibus, Sauiniacus circumire, hortari ſua quiſque munia obirent, ſclopetíſque non in falſum diſploſis progrederentur intrepidi. Nec mora, præſidiarij cæteruis decurrere in valla Regiorum; vbi defecerant ſclopi, nunc manualia ſaxa, præuſtas modò ſudes, obiectáque fortuitò ligna iacere, nunc clauſtrorum trabes manu prẽnſare, auellere, & in renitentes cominùs niti. Regij contrà (quamquam incautos deprehenderat hoſtis) depellere obuios, deturbare vmbonibus, congeſtas la-

Barrautii cohors ad Regiorum valla excubans.

Erumpit hoſtis.

Manus conſeritur.

pidum moles tueri, nox alijs in audaciam, alijs ad formidinẽ opportuna, incerti ictus, vulnera improuiſa, ſuorum atque oppugnantiũ ignoratio: at crebreſcente numero hoſtium, rariores Regiorum excubiæ cedunt; iam nullo obice valla, imò & machinas murales poſſidebat Sauiniacus victor, cùm Comes Carmanius vir ſtrenuus, neque animi magnitudine indignus, qui à magno olim Monlucio originem ducat, arreptâ tumultuariò haſtâ in hoſtem abripitur, ſequuntur præuium Ornanus à Sancta Cruce, Franconus, Vice-comes Boſquius, Benqueſius præfectique cohortium, coëunt legionarij, primorúmque exemplo manum ſtrenuè cõſerunt.

Fugatur Barrantii cohors.

Le Cõte de Carmã. Mõluc.

Carmanius reſtaurat prælium.

Ornano Francõ. Delboſc Benque

Sequitur Franconus & alij.

A tergo interim Paſcaletus & Prataeus, progreſſo vlteriùs Sauiniaco minoris modi tormentum in foſſam trahunt, machináſque murales clauis corrumpere tentant conatu irrito; dum enim ſe operi accingunt, Regij auxiliares, qui clamore turbido, præcipitíque occurſu Sauiniacum viæ incertum agebant in fugam, renouato hîc acriùs prælio ſternunt obuios, fugientéſque ad ipſa hemicycli munimenta inſectantur.

Fugatur hoſtis.

Obſeſſorum eo prælio XXX. deſideratos memorant, quos inter Petroboſcus centuriæ præfectus, popularibúſque ſtudijs magnæ in vrbe auctoritatis. Regiorum iactura maior: quippe ſuprà legionarios centum, occubuere Vice-comes Boſquius, Mareſcalli Theminij ex ſorore nepos, Franconúſque cohortis præfectus, quorum ille in primo adoleſcentiæ flore magnæ ſpei adoleſcens, hic animo præ ceteris commendabilis & pietate, quod in ex-

Iactura hinc inde.

Peire-boſc.

Deſiderati Boſquius & Franconus.

tremis prodidit; lethali enim ad pectus glande traiectus, ſtatim à vulnere deficientibus eum viribus, ſacrum in tabernaculo quod moriturus ſubierat, celebrari iubet, Euchariſtiæque ſacramento munitus, nihil mortem eluctatus placidè in momento expirat, vir magnæ apud Aquitanos auctoritatis.

Carmanius duplici vulnere ſaucius.

Comes Carmanius duplici vulnere ſauciatus magnum virtutis ſpecimen edidit; quippe poſt retruſum in munimina hoſtem, foſſam, aggeres, clauſtráque Regiorum muris adiacentia recipit magnâ laude; dignus ſanè cuius memoriæ lauros appendat poſteritas, eius tamen virtutem heroïcam adeò fortuna æmulatur aut inuidet, vt à Regiâ procul, vbi non niſi fortunæ litatur, ſeceſſum apud ſuos quærens ambitionem eogatur exuere. Carmain.

Laudatur eius virtus

Die III. collimatis in Mommiratum tormentis X. magnâ contentione diſploditur, póſtque ruinâ hexapodum X. apertam, oppugnatio parabatur, cùm à præmiſſo exploratore relatum, immensâ denſitate murum ad IV. à ruinâ paſſus aſſurgere, niſúque non niſi irrito redintegrari eâ parte verberationem. Inter hæc Riparianus, dum à munimini-

Riparianus glande traiicitur.

bus caput exerit, ab exploratore Regio glande ad caput traijcitur, vir magnæ apud obſeſſos auctoritatis; quíque Reynieſio paulò antè, ad Monaſterij propugnationem ſucceſſerat, Vignolium Bourfranci nepotem ſucceſſorem habet. Vignoles.

Obſeſſorum ſtratagema.

Die XIV. prouectâ iã nocte Vignaucius Borboniæ arcis præfectus, terrendis Regiorum excubijs equo fame languido longiorem ad collũ baculũ aptat; colligatis ordine certo ignitis funibus, vt ſecundum

dum tenebras è lõginquo primũ erupturi hoſtis agmẽ viderentur. Ad arma illicò in caſtris clamari, ſuppleri nouo delectu excubias, accendi ad prælium milites, equus famẽ tabeſcẽs nõ procul à vallis hærere defectus viribus, Regij vltrò prælium auſi quò ſcintillabat ignis diſplodere, donec acto in terram equo, credidere metu dilapſum hoſtem.

Indicitur ad tres metationes in vniuerſum oppugnatio.

Poſtridiè indici placuit vniuerſam ad Mommiratum, Borboniam arcem, & Monaſterium oppugnationem: vnde, dubio procul certæ expugnatio ſperari poterat, nî proditoriè à Sectarijs, qui Regem circumſtabant monitus hoſtis: ille Regij conſilij conſcius, præfectis ad metationes munia diſtribuere, hortari milites, præciforia à primis muniminibus valla ducere, in effugium; cùm eodem ferè tempore, quamquam diſparibus militum alacritate, & animo, euaporati cuniculi tres ruinam edunt; in Mommiratum prætoriana cohors irrumpit, póſtque diutinam pugnam leuiori hinc inde iacturâ munitionem doliarem expugnat, loco diſploſioni percommodo. Accendebat præſentia Regis legionarios, donec glande non longè ab eo traiectus miles primores adegit, quà precibus, quà vi amicâ procul hinc periculo imminenti Regium caput eximerent.

Monetur proditoriè hoſtis.

Rex nom procul ſpectabat pugnam.

In Borboniam arcem, propugnaculúmque Pallias. liaſſij ad Monaſterium minore contentione dimicatum, quamquam ibi à cuniculo, hîc à recenti tormentorum diſploſione ex æquo ruina patebat: etenim oppugnatione præuisâ hoſtis, ita militum ſtationes diuiſerat, vt quòcumque Regij ferrum verterent, adeſſet in armis præſidiaria manus, cui quò res

cumque caderet, cauatis opere interno fossis, non procul à ruinâ, effugium in tuto patebat. Tormentariâ pilâ ad Palliasseum propugnaculum, Minister Chamierius occubuit, vir apud Sectarios vanâ eruditionis opinione clarus, cuique Montalbanensis populus iamdiu summam rerum crediderat, concionem ipsamet die dimiserat, patheticè peroratus in hæc verba, NON INGREDIENTVR, quæ demissâ primùm voce, dehinc clariore, postmodùm intensissimâ, magnâ populi acclamatione pronuntiarat: thorace ferreo tectus, hastáque ad manum cecidit, quique vnus Rebellionis in Gallià auctor dici poterat, in Rebellione perduellem animam posuit.

Chamierius Minister tormẽtariâ pilâ occumbit. Chamier.

Suprà diximus à Comestabili indictum Villamurij, Duci Rohanæo colloquium; quippe commeantibus vtrimque nuntijs nihil in summâ pacis proficiebatur; atenim mutato certis de causis loco, Reynesium tertio à Montalbano milliari circa id temporis conuenêre. Multa hinc inde proposita; Rohanæus, firmam tota Gallia pacem, Comestabilis præter debitam Regi obedientiam proponebat nihil, paratum Regem vt parceret; attamen firmandæ in posterum oppidanorum fidei, quę identidem vacillabat, arcem in vrbe designari, magè in ciuium salutem, quàm in libertatis excidium. Rohanæus seu potestatis in Montalbanenses diffidentiâ, seu iniustis ex animo conditionibus, re infectâ Castrum Albigensium redit.

Comestabilis & Rohanei colloquium irritum. Villemur. Reyniés

Erumpens hostis. Ad XXIX. Octobr. nocte concubiâ in Ioinuillij castra erumpunt obsessi, præfectis Ameto Forcæi filio, & Santorsio; numquam maiore hinc Amet. Sainct-Torse.

inde contentione dimicatum. Sternuntur primi vigiles, vasáque tormentorum viminea diu ab hoste occupantur; donec appetente luce Regij, ad nouum delectum redintegratâ audaciâ, retrudunt
Peirille. nisu valentiore hostem. Præsidiariorum Peirilius adolescens glande cadit; nec procul hinc Peirilius pater, filio in extremis adfuturus aduolat, illum item transfodit plumbus, vt morienti filio moriturus pater incubuerit, ad nuntium præceps accurrere, qui superabat è familiâ vnus Peirilius, dúmque fratri, parentíque prouoluitur nõ dispari fato inter vtrumque medius cadere. Quia huc vsque obsessi Consulum auctoritati crediderant vrbem: imparibus one-
Cõstãs. ri I V. imò & magnâ ex parte ægris, placuit Procon-
Burgades. sules totidem ad munia illis publica adesse, Con-
Roques Reste. stantium, Burgadesium, Roquesium, & Restæum.

Cũ Peirilio patre pereunt filij duo.

Proconsules in vrbe creati.

Pridie Kal. Nouembr. parato in Mommirati cornu cuniculo, prætoriana cohors in armis præsto esse iubetur: quia tamen ab exploratore relatum fuerat procul inde abesse præsidiarios; ne cuniculi innoxia illis euaporatio foret, placitum ad extima cornu munimenta, præmitti gregarium, qui amico in speciem dono, racemos obtulit, adesse illicò magnâ frequentiâ stationarij, vt subdito igne euaporatus cuniculus ruinâ plerosque obruerit, quos inter
Imbert. Masgrenier Bardon Mombrun. Imbertus præfectus, Masgrenierus, Bardonúsque viri primarij.

Hostes Regiorum dolo decepti.

Per idem tempus, Sectarios in Delphinatu Mombrunus ad arma concitabat, tacitáque factione Gra-
Lasuse. Grenoble. tianopolim intercepturus, Lasusæum Comitem operiebatur: nec diu cùm Lasusæus turmam alario-

Mombrunus in Delphinatu Sectarios concitat.

rum expeditam Mombruni copijs auxiliarem in Delphinatum ducit; inualeſcit proximè adfuturi ſubſidij rumor, armantur ruſtici, locorúmque haud inexpertes, inſidias rupes inter & ſaxa ſtruunt: locus erat arctiore ad circumiectos montes ſemitâ, ſaxis confragoſus, ideóque alarijs non niſi ægrè peruius: ibi ruſticorum inſidijs interceptus Comes aut mori iubetur, aut ſiſtere. ille in fugam abripi, póſtque lõgiores anfractus, viarum ignarus, quia in gyrum vertebatur ſemita, in eaſdem inſidias recidere, vbi mori iterum iuſſus, aut ſiſtere, in vincula cùm Vicecomite Machautio actus, Gratianopolis Parlamento ſiſtitur. Monitus intereà de Mombruni proditione Rex, Leſdiguerio iubet codicillis generi audaciam morari, ſi à ſuſpicione criminis, quod in eum iactabat populus, immunis eſſe vellet: ſuccenſuit ille temeritati, ſcripto irrito; donec poſt ſolutam Montalbani obſidionem, pacatis præſentiâ ſuâ diſſidijs, innoxium ſe à Mombruni Rebellione prodidit. at hæc poſtmodùm ſuo loco.

Capitur à ruſticis Comes Laſuſaus.

Machaut. Grenoble.

Ad Mombrunum Leſdiguerius ſcribit.

Suprà memorauimus Boëſſium Pardallianum, virum omni virtute præditum, niſi quòd erat Caluiniſta, Monhurtium, fanúmq; Fidei in Regiam retraxiſſe ditionem. Rex in gratiam facti, præfecturam illi vrbium ſaluis munimentis conceſſerat: etenim maioribus heros experientiâ & animo, quàm vt magnis expeditionibus diſtento Regi non adeſſet; Mirambello filio Monhurtij, Theobono genero fani Fidei præfecturas paulò antè crediderat. Illi vbi Montalbani obſidionem in peius Regi vertere audiunt, perniciosè à Comitijs ſuaſi rebellare in-

Fanũ Fidei & Mõhurtium rebellant.

consulto Boëssio, præcipitíque Octobri hostilitatem in Regios omnimodam exercere. Iussus malo medelam adhibere Boëssius, citatis equis Monhurtium, venit vbi (quâ pollebat auctoritate) vnâ sui præsentiâ consternatis Rebellibus, non ægrè restaurat debitam Regi fidem: imò, quod mirum cuilibet videatur, præsidiarij perduelles, quos ex circumiecto agro ad prædam, tutelámque vrbis acciuerat Marchio Mirambellus, vbi adesse Boëssium audiùt, laxâse ab vrbe proripere fugâ, arctioribúsque ad frequentiam fugientium portis, se in fossam à muris præcipites agere; adeò verum est, domandis hostibus, præualere interdum legionibus integris vel vnius capitis famam.

Missus Boëssius.

Rebellionē vna sui præsentia dissipat.

Sopitis eâ parte dissidijs, vrbéque nouâ præsidiariorum statione in Regis obsequio firmatâ, Gensacum pergit, vrbecula erat Castro non inualido, quæ Monhurtium inter, fanúmque Fidei media, fidem cum illis deposuerat: admissus, nemine palàm obsistere auso, præsidiarios Rebelles absistere iubet, locíque pedaneo iudice, & Nausio viris non contemnendæ in vrbe auctoritatis accitis, fidem Regi debitam placidâ insinuabat oratione, modúmque conseruandæ dehinc vrbis proponebat, cùm Sauiniacus Aineſſæus, vir ad omne flagitium natus, XL. sclopetarijs Boëssij cameram subit, ille amicos ratus, primùm comiter salutare, dehinc agnitâ ad silentium altius proditione, accurrere ad sclopum, adesse illi Sacerdos ex familiâ, sclopo ad manum: Sauiniacus Iudici, Nausióque, qui Boëssium etiam tum circumstabant iubere absisterent, displodere

Gensac.

La Nausc.

Sauiniac d'Aineſſe.

A Sauiniaco occiditur

Sacerdos cum eo cadit.

exin X L. in momento ſicarij, cadere inultus heros, pluſquàm X X X. vulneribus: Sacerdos quem inſimul morti addixerant, diutino niſu eluctatus mortem, cæſis gladiatorum duobus, numero cedit, caditque Rebellioni victima.

Multi Boëſij necem parricidium dixere.

Non defuere ad ea tempora, qui Boëſſij necem parricidium dicerent, reis ſcilicet Marchione Mirambello filio, & Theobono genero; illo reſtituendæ Monhurtij, hoc conſeruandæ apud fanum Fidei Rebellionis: quod ſi ita habet, pereant vltoribus ferro & flammâ, qui probiſſimum, inuictíque animi virum, qui patrem proditoriè trucidarunt; ſi ferrum & flamma deſunt, diſpereant vltrice conſcientiâ ferro & flammâ internis, quos væſana prædæ, imperandíque libido fecit parricidas: quamquam non ità de parricidio conſtitit, vt non aliâ cauſæ cognitione condemnari hîc debeant, vix aliâ in eos probatione, quàm recentis in Boëſſium odij, præſtitíque ſicarijs ad fanum Fidei, Monhurtiíque aſylis capta exhinc in Regem apertiùs arma.

Non apud omnes ea de re conſtat.

Rex ad nũtium vehementer dolet.

Vix dici poteſt, quàm fuerit Regi ingrata viri bello perutilis, magníque momenti cædes, cui debitam primam Aquitanicarum vrbium obedientiam nemo ambigebat; quamquam eò tunc infortunij Galliam deduxerat belli atrocitas, vt cadentibus in dies magnis viris, renouando toties ad noua funera dolori impares animi callum malis obducerent, vnde deſideratis interdum primoribus vix in exſequiarũ ſuprema rependebãtur gemitus. Redeamus ad Regem, cuius virtutem ad Montalbãni obſidionem perfida ſuorum eludit induſtria.

CAPVT IX.

EPITOME.

Mommorancius à Galliâ Narbonenſi tribus hominum millibus adeſt. magno vitæ periculo ægro, dilabuntur vniuerſæ eius acies. militaris morbus in caſtris peſtilens. Sparſus à milite in Luyneum rumor effugio cauſam dat. luctuoſus legionariorum ſtatus. ab imbre noua peſtis. ægri milites Toloſam inuecti. immenſa matronarum caritas. decem oppidanorum millia Toloſæ militari morbo cadunt. togati arctioris Regis conſilii eâ peſte malè affecti. erumpit in caſtra Ioinuillii hoſtis magnâ hinc inde iacturâ. irritum de deditione colloquium. rareſcit in dies ad morbos, militúmque fugam exercitus. ſoluitur obſidio. quare. in Luyneum poſtulatio. eius ad Modenæum litteræ apologeticæ.

Languedoc

PER idem tempus Mommorancius Galliæ Narbonenſis copias, quæ tribus circiter legionariorum millibus conſtabant, ad Regis imperium in Montalbanum ducit, præfectis Comite Riuenſi, Marchione Porteſio, Barone Roqueto, Moſſolenſio, Fabregueſióque; data illi ad portam ſancti Antonij metatio. Nec diu cùm morbo militari correptus, Rapiſtagnum Albigenſium vrbem inuehitur; vbi magno vitæ periculo diutiùs ægro imperatore, Narbonenſis miles ſenſim dila-

Mommorancius tria hominum millia in Regias acies induxit.

Rieux. Portes. Laroquete. Mouſſolens. Fabregues. Rabaſtens.

Magno vitæ periculo ægrotat.

bitur, vt paucis postmodùm diebus, ne quidem vnus à fugâ superstes remanserit. Marchionum Villaregij & Annonæensis cohortes, exercitui statim adscriptæ, subsidio vtcumque fuere afflictis: atenim præsidium leue vbi XV. adhuc peditum millia in iustam obsidionem deerant.

Dilapsi ad vnum milites.

Villeroy. Annonay.

Militaris morbus grassatur.

Dilapsi milites signa in dies deserebant, seu deficiente illos stipendio, eorum scilicet perfidiâ, qui tractabant ærarium; seu militari morbo, qui adeò grassabatur, vt à Rege (quam vni Deo gratiam Gallia debet) vix aliquis ab ea peste immunis euaserit. Accedebat tacitus apud legionarios rumor, primores inter de pace conuentum, fictitiáque esse quæcumque in obsidione gererentur; fidos Regi milites vni Luynæo victimas cadere, cuius ita ingenium est, vt innatâ ad iniustam potentiam diffidentiâ, ex Villamurio, Montalbano, agróque hinc inde circumiacente Ducatum sibi destinet, ad Montalbanum primariam vrbem struendâ arce: his addita pleraque infortunia, quibus metationum imperatores ad præcocem victoriæ auiditatem, indebito tempore munimenta oppugnantes, tot militum, tot nobilium capitibus hosti luctuosè litauerant. Ad hæc mœsti manipuli, vicem commilitonum miserantes, ne lacrymis quidem temperabant, decesserat ambitio gloriæ felicium hominum vulgò affectus, vna misericordia præualebat.

Sparsus in Luynæum rumor.

Deplorabilis militum status.

Ex imbre nouam in milites pestis.

Postridie Kal. Nouemb. tantâ imbrium copiâ afflictas Regiorum excubias memorant, vt ad valla, vbi miles excubare cogebatur, restagnantes aquæ, nouam aëri pestilentiam adiecerint, quâ miserè cadens

dens exercitus in dies rarescebat, eâ ergò peste afflictis aciebus, subuehendis Tolosam ægris currus procurantur, vbi eà matronarum caritate exceptos memini, quæ fidem omnem superet, gloriosâ sæpius inter eas æmulatione, quæ plures priuatim ægros aleret, impensis proprijs (ipsis etenim ægris, quod inauditum, aberant stipendia) at, quod Tolosatibus mali extremum fuit, arctioribus nosocomijs, quàm vt vel centesimam ægrorum partem caperent, oppidanorum illis distribuuntur ędes, quod adeò vrbi lethale fuit, vt militari morbo grassante in ipsa oppidanorum capita, decem millia eâ peste perierint. Ioüsa Comes à Magno Prato, eâ febre, quam medici exanthema vocant, vulgus purpuram, extinctus, magnum Regi sui desiderium reliquit, strenuus adolescens, qui Ioüsæ stirpis surculus vnus nondum exactâ ætatis olympiade quarta se comitem ad pericula Regi præbuerat. Tolosæ iacet, ad Diui Stephani Metropolim, columnam inter & maius parrochiæ altare; neque ab ea peste immunes obsessi, quippe aut fœtore cadauerum, aut recidentibus penè in singulos dies excubijs adeò malè afficiebantur, vt rarescentibus morbo pestilenti præsidiarijs videretur ferro Regiorum vindictæ gloriam malè afflatus aër inuidere.

Matronarum Tolosanarum erga milites caritas.

Decem oppidanorum millia Tolosa militari morbo extincta.

Icyeuse Comte de grãd pré.

Comes à magno Prato morbo excedit.

Secundùm obsidionem togati magni nominis duo eodem morbo intercidũt, Philipeauxius, quem naturâ rudem, fecerat experientia longior sagacissimum, Seauxiúsque adhuc iuuenis, Regi ad publicas negotiationes à secretis vterq;, Status vulgò Secretarios vocant. Illi suffectus Aruautius fra-

Togati magni nominis pereunt.

Philipeaux.

Seaux.

ter, virſagax magnæque in concilio Regis arctiore auctoritatis; huic Seauſius ætate iam decrepitâ pater, qui nuper eâ dignitate filio ceſſerat. Toloſę item eodem exanthemate ad caſtra aëris peſtilentiâ contracto exceſſit Faber Pibracius D. Tarabelli, in ſanctiore Regis conſilio Senator magni nominis, ſtirpíſque nobiliſſimæ. De Seaux. Pibrac. Tarabel.

Obſeſſi, quorum ad Monaſterium munimenta extima hemicyclúmque, Ioinuillius victor iam antè expugnarat; in conſilium deducto diſtrictè periculo, reparandam eruptione ruinam ſtatuunt (neque enim ſpes aliunde ſalutis affulgebat) præſcribitur in obliquum cuniculi modus, Ioſſæo datur id in craſtinum muneris, habetur ex qualibet centuriâ VIII. legionariorum delectus; primum cornu Boutarico, Portuſio, & Pererio præfectis committitur; Sauiniaco & Puteano procurandi in tuto regreſſus cura incumbit ad Teſconi ripam; Salſæo & Roſſeliero erupturum è foſsâ agmen obtingit. Ex aduerſo Picardiæ cohors agebat excubias, firmatis ex æquo milite ſtationibus, ſolidóque aggere munitis clauſtris; vt non niſi grauiſſimo hinc prælio pelli poſſet. Præcipiti nocte, dilapſi à Paliaſſæi propugnaculo Rebelles, Teſconi riuum ponte ſuperant, hîc Regiorum vigiles ad prænitentis lunæ radios detecto hoſte, clamare ad arma; hærere in veſtigio Rebelles, Regij vocem intenſiùs tollere, audaciâque militari, modo prouocare ad prælium, ignauiæ modò exprobrare moras; cùm Oruallus, timidi haud dubiè hoſtis id ſtratagema ratus, cuniculo quem ad primam Regiorum

Eruptionis in caſtra Ioinuillii forma.

Ioſſæ. Boutaric. Portus. Pereri. Sauiniac. Dupuy. Salſe. Roſſeliere.

Picardiæ cohors excubias agit.

Enaporatur cuniculus.

ſtationem produxerat, ignem ſubdi iubet; nihil moratus Boutaricus irruere, ſterni primos vigiles, manum ad vaſa viminea conſeri; numero victi Regij cedere, corrumpi tormenta, ſubijci vaſis vimineis ignem. Non procul hinc ſtationem è regione oppugnans hoſtis, magnâ vi in Teſconum retruditur, eâ Regiorum felicitate, vt cùm ad quingentos hinc inde paſſus eſſet tranſuadabilis riuus, in eum ſe locum præcipiti fugâ præſidiarij egerint, vbi in vorticem ſinus agebatur; quo factum, vt nullo periculi metu X L. in aquas dilapſis ne quidem vnum caput euaſerit, re ſanè portento plenâ, quandoab origine riui ad oſtium, quo Tarnum ſubit quæſito abſorbendo hoſti ſinu oportuno, ne inueniri quidem poſſit vel vnus tantâ aquarum copiâ, demiſſis ſupra modum riuuli aquis. Boutarico guttur glande trauerſicitur, Palleuillius præfectus haſtâ transfoſſus cadit; Portuſſius X X. & V. vulneribus ſauciatur. Regiorum item magna iactura fuit, deſideratis C C. circiter; hoſtium cæſi C. quos inter Boutaricus eruptioni præfectus, nobileſque non pauci.

In fugam actus hoſtis demergitur non ſinè portento.

Boutaric. Palleuille.

Boutaricus glãde trãſfoditur.

Deſplano procurante mota denuò deditionis quæſtio ad Rohanæum iterum reijcitur, datóque obſeſſis in eam rem à Rege commeatu, Caſtelnouanus Forcæi filius, Puteanus primus Conſul, Beraudus Miniſter, Nohaillanus, Francæus, Vignaucius, Puteanus præfectus & Roſſelierus eliguntur, qui ſaluâ libertate, reliqua Rohanæi placito ſubderent. Nocte appetente Deſplanus vrbem ſubit; at nondum ad iter accinctis Oratoribus, rogatus noctem in vrbe exigeret, viæ ſe cum illis ad crepuſ-

De deditione colloquium.

Caſtelnau. Dupuy. Beraud. Nohaillan. France. Vignaux. Dupuy. La Roſſeliere.

Miſſi ad Rohanæum Oratores.

culum commissurus; non ægrè cum hoste moratur. At irrita negotiatio fuit; Rege nisi Montalbani deditionem; Rohanæo, prædictisque Oratoribus pacem in vniuersum petentibus.

Rarescit ad morbos fugamque exercitus.

Nemo ambigebat quin obsessis virium satis superesset, quò instructâ cum Regijs acie dimicarent: quippe defectus stipendio miles eâ coniuratione signa deseruerat, vt vix quatuor hominum millibus Regius constaret exercitus: atenim vbi cladibus iam sæpe acceptis militiam, vel miles vnus impunè deserit, nemo in fugam non abripitur: æmulatoriè ergo Nouembri ineunte inter legionarios agebatur, quis prior soluto militiæ sacramento absisteret; neque aderat qui fugitiuos retraheret ad signa; cùm militari lege vbi desunt stipendia militi, præfectos iure communi deficiat in eum iurisdictio.

Enimuerò pluuijs inualescentibus, grassantibus ad corruptum cæli tractum morbis, militibus quorum ad ardua ferebatur animus cæsis aut sauciatis, imbellibus in fugam abreptis, aut adeò consternatis, vt ne ad ipsam quidem disploſionem suppeteret animus, non erat quod de protelandâ diutiùs obsidione cogitaretur. Inito itaque de eâ soluendâ consilio, placuit valla primùm ad Monasterij metationem deseri, dehinc ad Mommiratum, vltimò ad Borboniam arcem, quod maiore quàm dici possit hostium alacritate nullâ nostrorum iacturâ actum. Termẽta interim Castrũsarracenum inuehuntur, in proximam Monhurtij obsidionem, de quâ infrà.

Soluitur obsidio.

Castelsarrasy.

Solutâ obsidione, iubetur Desdiguerius, sistendis

Mombrun. Mombruni incursionibus in Delphinatum redire, vbi quàm vtiliter Regi militauerit in tempore memorabimus. *Lesdiguerius in Delphinatum redit.*

Iam suprà solutæ obsidionis caussas districtè retulimus; id ex eorum mente addo, quibus inter aspera seruitutis liberè tunc loqui licebat. Regem heroïcâ virtute hoc bello vbique victorem, ab ijs eâ expeditione deceptum, quos iam antè deceperat hostis (absit enim mali quid in illos animi ominari) Montalbano cum reliquis vrbibus, quas iam antè Rex expugnarat collato, nihil addubitabant quin primores vrbis, aut largitione corrumpi se paterentur, aut ad vnam Regis præsentiam cederent: etenim nouisse debuerant neminem potentiorem dici posse, vbi omnia populi arbitrio cedunt: si res alibi ex voto successerat, non ideò id à fortunâ beneficij sperandum, vt se præter morem diu præstaret çquã. Neq; habendam adeò fortunæ fidem, vt leuissimo exercitui credi debeat munitissimæ vrbis expugnatio. magno belli apparatu terreri hostem, maximè vbi non nisi plebeijs hominibus constat, quos vulgò rerum extima superficies decipit. *Quare solus obsidionem continuerit.*

Ad hæc scripsit Mercurius Gallicus, non potuisse distractos ad alia belli neruos & componendo exercitui Regio sufficere, & explendę ad satietatem Comestabilis auiditati, collectum ab eo non nisi in rei familiaris augmentum, publicum priuatúmque ærarium, sexcentos in dies operarios ad Castrum Lisiniacum, totidem ad Quillebouiam arcem, octingentos Ambiani, quingentos Caleti ducentos ædibus Luynæis, quæ in fortunæ felicio- *Typis excusa in Luynæum eo tempore postulatio.*

Lesigni. Quillebeuf. Amiens Calais.

ris portentum Lutetiæ assurgebant, labori assiduo incumbere, qui non nisi pecuniâ Regis conducti; intereà dum milites ad Montalbani obsidionem pars nudi rigebant frigore, pars inediâ extinguebantur. hinc populorum in illum odia, hinc publici questus, de quibus à Capitalium Præfecto maiore Modenæo (quem Tolosam tentandis populi erga se animis ab obsidione præmiserat) sæpius monitus, quò molliret inuidiam, ita rescripsit.

Modenæus cur Tolosa à Comitiis bili præmissus.

Modenæ.

Se iamdiu calumniæ telis assuetum, quíque innocenter omnia gesserit victurum in eodem proposito, quidquid latrent inuidię canes; non esse quòd amici doleant se vndequaque lacessitum, prohibente scilicet calumnię tela clypeo innocentię; illi accedere fidem inuiolatam, quę dum exemplo caret, vix contumelię eximi possit: neque mirandum quòd sibi maledica lingua insultet, quæ non nisi virtuti obgannire amat; si in Deum ipsum homines blasphemâ temeritate feruntur (absit verbo inuidia) quidni se impetant? Præposterè accusatum se, quòd in supremæ potestatis ambitum flexerit, qui numquam potestatem affectasse dici poterat, nisi quò vtiliùs Regi Galliæque in vniuersum militaret. Ingratos supra modum Tolosates qui memoriâ vsqueadeò destituantur, vt tot beneficijs à se acceptis etiam impares, ea in peius vertant: immemorem vrbem, quæ si se procurante Luynæo meminerit hodie liberam, quid non illi rependere debeat? Non esse quòd Parlamentum à se gloriosè gesta malè detorqueat: tutam Senatoribus mollémque inter lilia stationem, dum vindicandę illorum liber-

Luynæi ad Modenæum littera.

Senatui Tolosano succenset.

tati, ad valla ipſe, pericula ſubit; prouocare ſe ab illis ad Deum, cui vni intima cordium ſcrutari innatum ſit. Verum à calumniâ eò differre; quòd ſe hæc hominum animis gratè inſinuat; illi aut non habetur fides, aut vbi diſſimulari nequit ita per nefas torquetur in peius, vt iam verum eſſe deſinat. Nihil hęſurum diluendis criminibus, quæ in ſe ad obſidionis infortunia conijci audit; non ignorari, quâ magni animi contentione ſuſceptum obſidiũ, quâ in eam diem prouidentiâ productum, quot, quantíſque procuratum laboribus, quibus valla toties cauata periculis; neque id aliam ob cauſam, quàm vt ex Regis voto felicem expeditio ſortiretur effectum. Vni Regi poſt Deum geſtorum à ſe rationem deberi, cúmque, ipſomet Deo teſte, à criminibus innocens foret, quorum populari proteruiâ poſtulabatur, effecturum ſe dehinc ſileant, qui tam peruicaciter garriunt, nõ eo enſe, quem Gallię Comeſtabilis niſi bello ſternendis hoſtibus gerat; ſed validis argumentis, quibus (ſi ab inuidiâ apologiam veritas eximit) prodet faciliùs vanâ rerum imagine deluſos, impudentiúſq; loquutos; neque fulgorem honorũ precatum ſe vmquam, excubias & labores vt vnũ è militibus pro vnâ Regis incolumitate maluiſſe. In procinctu quidem obſidionem eſſe vt ſoluatur; non ideò tamen Montalbanenſibus quod rideant; cedentem loco principem, eas legionariorum in ambitu ſtationes locare, quæ fictitiam libertatis imaginem, mutent in ſeruitutis iugum. Neque hinc Toloſatibus eſſe, quod adhuc latrent, eos non niſi vrbis ſuę fructuarios, Regem proprietarium

Apologiâ Lugnæus à crimine innocentiæ ſuam eximere tẽtat.

esse, cuius supra illos interfit haberi sartam tectam, & quà Montalbanenses instant ab inimicâ depræ-datione præstari immunem; in id verti studia Regis, imò in id tacitâ eum lege obligatum, quando id vtilitas prouinciæ, id Galliæ decus & gloria flagi-tant. Nihil reformidatam à se populi furentis auda-ciam, Regis se affectu minùs ad fastum, quàm ad publicam vtilitatem vsum; nihil habere in vita in-nocenti quod timeat, & sibi multùm supérque vitæ futurum, quod tali cum Rege expleuerit. Ceterùm sibi ad manum esse, quod Tolosam ex placito vs-queadeò malè afficiat, vt ad ipsos nepotes transeat lacessiti iniuriâ Comestabilis dolor; atenim quan-do vrbis commoda Regio splendori, communíque Galliæ vtilitati nectitur, depositurũ se iniuriarum actionem, vt bene agendo aut populi sibi gratiam promereatur, aut (quando omnia in peius vertit) vt acriùs eum in seipsum accendat. Glorioſam inui-diam, quam virtus excitat, decorum, optabiléque odium, cui vnus in publicum amor causam dat.

In hunc modum Comestabilis furorem populi deprecabatur; quamquam omnium ad ea tempo-ra iudicio, rei malè gestæ conscientia ipsi in supplí-cium verteret. Ipsamet eius scripta in caput illi re-torquebantur, maiore scilicet quàm par esset con-tentione susceptâ sui apologiâ: quippe spreta exo-lescunt, si irascare agnita videntur.

Postulationem in eum, ipsiúsque apologiam bonâ fide reposui, tuum esto iudicium, qui hæc leges.

HISTORIA

HISTORIA

PROSTRATÆ

A LVDOVICO XIII.

SECTARIORVM

IN GALLIA

REBELLIONIS,

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

EPITOME.

De obſidendo Monhurtio conſilium capitur, quamquam variis ſuper eâ expeditione ſententiis. Cadenetus, Baſſompetrus & Roquelaurus Monhurtium cingunt. Rex Toloſam venit. Regina Lutetiam vocata ad Capitolinos ſcribit. Puymiſſoni ad Regem Oratio. Regis reſponſum. inſtruitur pompa ingreſſus. Regii ambulacri ad ſanum Rochi deſcriptio. Thronus Regius, Camera, Conclaue. ab Ordinibus ſalutatur. Toloſatum militare agmen. Ordo ingreſſus. delegati ad Regem à Senatu Oratores. illorum cum Luynæo colloquia. victoria ad Fuxenſem prouinciam illuſtris. Monhurtii obſidio.

In Monhurtium signa conuertuntur.

SVPRA memorauimus ſecundùm Montalbani obſidionem rebellaſſe Monhurtium, cæſúmque ſuorum proditione Boëſſium Pardallianũ. Rex ſoluta ſtatim obſidione, ſeu in parricidij vltionem; ſeu ita ſuadebat neceſſitas, in Monhurtium ſigna conuertere ſtatuit. Deducto in militare conſilium negotio in duas ſententias itum; Comeſtabilis rectà Monhurtium nullà dilatione pergendum; purpurati reliqui, quibus iam obſidionum tædebat, Toloſam eumdum cenſebant. Hæc viæ præcipitis Luynæo argumenta: magnis vulgò expeditionibus dilationem noxiam, huic maximè, quâ hoſtis incautus deprehendi poterat ad famam indicti à Rege Toloſam itineris; deſtitutam adhuc præſidiarijs, munimentíſque vrbem ne tormentorum quidem conſpectum paſſuram, ſi protelabitur, ſitum in facili opus non niſi magnâ poſtmodum iacturâ expugnãdam. Toloſæ delicias militem præſtituras eneruem, vt ad voluptates velut ad ſcopulos, frangatur eius virtus, nec niſi ægrè hinc retrahendum, vbi velut hamo delicijs hæſerit.

Varia ſuper ea re ſententia.

Luynæo placet rectà Monhurtium ire.

Regi cõtrà. Regi cõtrà placebat; atenim quia numquam (quod Reges plerumque amant) voluntate pro ratione vtitur, in eum modum tuebatur ſententiam. Defectum viribus militem, víxque à diutinà obſidione armis ſuſtinendis parem eſſe, cui ſi noua in momento expeditio committitur periculum eſt ne aut ſigna deſerat, aut malè, redintegrato morbo diſpereat; quæſitum à Marte diludium etiam breuius, & reficere vires languidas, & procurandæ ſtipendiariæ

pecuniæ commodum esse. Tolosam à Lutetiâ primariam Galliæ vrbem, non iniuriâ Regis sui præsentiam poscere, quem numquam vidit. Regem solem dici, qui Regno suo haud disparibus debeat lucere radijs; pulchra, squalidáque vno aspectu à sole illustrari, à Rege, non habito locorum delectu, ipsa etiam regni extrema, montibus aspera, aut plana, inuisi debere. Ventum ad XV. à Tolosâ milliare, quę vnum Regis sui aduentum spirat; & nî secum iniuriosè agitur. sperat habituros quod de Rege suo querantur ciues, si post expensas magnifici ad ingressum apparatus retroceditur. Dandum sibimet aliquid, qui vrbem toto orbe illustrem, cui gratiâ Dei imperat subire auet, tum excolendæ oppidanorum fidei, tum agnoscendis subditis.

Tolosam appetit.

Caddenet. Bassõpierre.

Toloſam ergo indictâ viâ, iubentur Caddenetus & Bassompetrus quatuor peditum millia secundo flumine Monhurtium inuehere: cingendæ interim vrbi, donec Tolosâ Rex quàm primùm adforet.

Tolosam indicitur iter. Insi Caddenetus Bassompetrus & Roquelaurus Monhurtium cinguntur.

Roquelaure.

Roquelaurus lectas in Aquitania, Regis imperio alariorum turmas, in eam expeditionem ducit, Regémque ad vrbis viciniam præstolatus in proximum omnia obsidium parat.

Regina, quæ Moissaci secundùm Montalbani obsidionem VI. ab vrbe milliari diutiùs hæserat, principe Contiâ, Mombasoniâ Comestabilis vxore, Vernoliâ sorore Regis naturali, aliísque comitibus, quamquam Tolosam vehementer appetebat, visendis scilicet sacrosanctis VI. Apostolorum, innumerísque Martyrum, aut Confessorum reliquijs, quas magnâ veneratione ad Diui Saturnini ædem

Regina Tolosam venire exoptat.

DeCõty. De Mombason. Vernoüil.

gem, quàm publicum liberatorem inueniſſe, liberatorem publicum, qui vix ſemeſtri decurſu, ea gloriosè patrauerit pubeſcens adhuc, quæ Reges olim Galliarum, etiam poſt quadrageſimum annum ne cogitatione quidem attigiſſent. In admirationem virtutis heroïcæ cum Toloſatibus Galliam, cum illâ orbem vniuerſum veniſſe; Deíque potentiam pleniùs in LVDOVICO adorari, qui vt omnia poteſt, ita in LVDOVICVM Regem transfert omnium poteſtatem. Nihil eſſe ad manum, quod donum id Dei in Regem feliciùs exprimat arcâ fœderis, ad cuius conſpectum vnum hoſtium conſternabatur audacia, deponebant duritiem effera corda, corruebant gloriosâ inuicem æmulatione munimenta. Si quid adhuc Rebellionis in prouinciâ ſpirat, poſitâ breui feritate Dei arcam, Eccleſiæ primogenitum, Regem Gallię adoraturum. Satius eſſe dum prouecta ad cumulum virtus Regia ſtylum vincit, ſilentio magnitudinem profiteri. Toloſam tot nominibus, quibus Regi deuincta, imparem, non ea exſoluere paratam, niſi admiratione, commendatione, obſequio, &, ſi auſit dicere affectu ſempiterno, quinetiam tot beneficijs indignam, nî ſanguine rependit gratiam, qui ei item ſanguini commixtus, quem tuendæ olim Religioni parentes eôdem loci impendere, erit obſequij in Regem, pietatis ad Deum, fidei erga vtrumque, æternum venturis retrò ſeculis monimẽtum. Futurum vt propediem, in publicum prodeat voti hodie ad obſequium nuncupati, in arâ fidei exſolutio, VIVERET, DOMINARETVR, REGNARET, ET DIV ET FELICITER.

Regis responsum

His Rex districtè, Tolosatum affectus & obsequia à se iamdiu agnita, non indigere Oratore, perstarent quibus fidei præ ceteris gloria debita est; vocatum se ad expeditionem, non habere, quòd moras diu in vrbe nectat, nec posse vltrà VIII. dies differre discessum.

Priuatim Rex salutatur.

His dictis in Archiepiscopales ædes medius inter Capitolinos euadit, priuatímque à Parlamento salutatus, priuatim egit. Donec illucescente Dominicâ, quæ mensis XXI. faciebat tacitè Rex dilapsus ab vrbe, ad fanum Rochi primo ab vrbe lapide venit. Ibi arte mirabili è regione publicæ viæ XXIII. hexapodum longitudinis, IV. latitudinis in Tuscana coronide, ad rusticas columellas hærente, assurgebat Regium ambulacrum. Coronidem sustentabant quaternæ Dorici ordinis stylobates columnis, Basibus, capitellis & coronidibus marmoreis; Cyprij æris clathri stylobatem æquantes ambulacrum cingebant, ad cuius extrema duo scalæ assurgebant latissimæ, hinc aditu venientibus, illinc abeuntibus patente regressu; ambulacri medium illustrabat Regius thronus, in gradus quinque assurgens, cui ad dextram Camera Regia, cuius aditus Regis, Galliæque stemmata in auro illustrabant, incrustati vndequaque in quadra cærulea minio & auro parietes coruscabant, laquearia Regijs insignibus, sceptris mixtim & duplicibus LL. coronatis, trophæis, palmis, lauris, aureis insimul & argenteis æquore cæruleo distinguebantur. Ad Cameræ angulum in secessu conclaue erat, tapetibus splendens filis auro mixtim & serico mirâ arte intertextis: ambulacri

Rex ad Fanum Rochi venit.

S. Roch

Regii ambulacri descriptio.

Thronus Regius.

Camera.

Conclaue.

conopęum ſparſis ſinè numero lilijs aureis, cærulei ſerici erat. Ad ambulacri extrema duo aſſurgebant auguſtalia tabernacula, operculo teſtudineo quę ardoſię cruſtis in quadrum operta ad columnas IV. capitellis, & coronidibus ſuis ſtabant mirâ arte.

Rex tribunal ſubit.

His ità ordinatis Rex inſtructum Regio apparatu ſubire tribunal, adeſſe illi à dextrâ D. Gaſto Borbonius eius frater, à ſiniſtrâ Luynæus Comeſtabilis, circumſtantibus nullo ordine purpuratis, quos infrà memorabimus; ad ambulacri extremum quà Toloſam ſpectabat, Vrbis Ordines ab Heluetijs vigilibus in hunc modum admitti. Prima Regem ſa-

Claret. La Valete.

Ab Eccleſia ſalutatur.

lutauit Eccleſia Metropolis, Clareto, ad Valetæi Cardinalis abſentiam Vicario generali, Parlamentíque Senatore proloquente. Ab Eccleſiâ Matrice aſcendere centum Senatores in purpurâ, humerali pelliceo circumducto ad collum, quadratíſque pileolis, qualem Patriciorum olim habitum memo-

A Parlamento reliquiſque ordinibus.

Bertier. Maſuyer. Caminade.

Berterius Regem excipit.

rant. Hîc peroratus Parlamenti nomine Berterius non niſi tertius in Senatu Præſes, ægris Maſuyerio Caminadæóque primo & ſecundo Præſidibus magnum facundiæ ſpecimen edidit, aliorum infortunio felix, neque virtute indignus, cui hoc beneficium fortuna rependerit: ſupplendo Parlamenti Præſidum numero, data de more, Senatorum De-

Caulet.

cano Cauleto inſignia Præſidis, pileus ſerico auróque illuſtris & latuſclauus, precioſis mure pontico pellibus, panno ad humerum aureo. Senatui inſtabant Rationales Galliæ Cauleto Præſide,

Barclay

Senatoris fratre. Illis alma Academia Rectore Barclaio I. V. Profeſſore Regio, viro eruditiſſimo, ce-

teríque ex dignitate Ordines. Qui à dextrâ ambulacrum ſubierant, è regione ad ſiniſtram dilabebantur, donec in veſperam inclinatâ iam die ſubiturus vrbem Rex equo inſilit.

Toloſatum militare agmen.

Præcedebant XX. familiæ Religioſæ; apertâ planitie VIII. Toloſatũ millia in armis ſtabant ordinibus VIII. quorum præfecti totidem, non niſi auro & lapidibus precioſis diſtinguebantur; legionarios ſequebatur puerorum nobilium inſtructa phalanx, auro ſegmentatis veſtibus albis, eos Regi ephœbos Toloſa obtulerat: ſuccedebant nondum primâ lanugine adoleſcentes centum, purpureo, cæruleóque ſerico, diſtinguentibus ſaga filis aureis intertextis; hi iam grandæui, equorúmque capaces, ſtabuli maioris ephœbi ex veteri ritu dicebantur. Poſiti hîc in diametrum Ordines vrbis, vt qui primi Regem ſalutauerant, in extremis ei propiùs aſſiſterent; vrbis apparatum claudebat Senatus, ab illo alariorum Regis ordo expeditus, Capitalium in Gallia præfectus Modenæus, præfectus Heluetiorum vigilum, emeriti dehinc vigiles, tubicines, Fecialis, Mareſcallus Praſlinius, Comes Schombergius, Liancourtius Bellegardo abſente magni Galliæ armigeri officio fungens, enſémque prę ferens quem apparatus vocant, Dux Luyneus Galliæ Comeſtabilis Regium enſem vibrans, aderat demùm omnium diu oculis expetitus LVDOVICVS Galliarum & Nauarræ Rex ſemper inuictus, ad latera hinc inde armigeri nobiles, cuſtodieq; Regiæ Scoti pedites; equitabat à dextrâ Ioinuillius magnus Galliæ cubicularius, à tergo D. Gaſto Borbonius Regis frater,

Centum ephœbi eamera. Centũ item ſtabuli maioris.

Ordo ingreſſus.

Modenc. Excpts. Praſlin. Schõberg. Liancourt. Luynes. Ioinuillie. Monſieur le frere du Roy.

Ornano frater, Ornanúſque alariorum in Galliâ præfectus ſpei eius admotus, vltimùm Cardinalis Radeſianus, Dux Ellebouius Lotharingus princeps, Duces Luxemburgenſis & Aluynus, quos nobiles penè innumeri ſtipabant. ſequebantur non procul centum Regij ordinis Cataphracti. Populi qui ab vrbe in occurſum proruperat numerus, quinquaginta hominum millia ſuperabat, vt niſi inter perpetua populi accurrentis ſepta, via equitibus vlla pateret, vnde hic acclamantium VIVAT REX ſtrepitus vt ne quidem XL. tormenta quę interim à muris diſplodebantur exaudire daretur.

Rés. delbeuf luxembourg. Aluy.

Populus Regi in occurſum venit.

Arnaud bernard Eo, ſi memini, ordine Arnaldi Bernardi portæ ſucceditur, ad quam ordinis dorici triumphalis arcus Saturno ſacer, tot acuminibus Regis prudentiam commendabat quot erant apophthegmata, quæ prætereo hîc breuitati ſtudens, eò maximè quòd Gallico paſſim, Italico, aut Hiſpanico ſale, ſplendorẽ hîc ſuum deſiderarent, quem ab idiomate peregrino mutuabantur. Ad portam à Capitolinis Rex excipitur, rogatúſque in ipſo limine ſacramentum in imagine Crucis pręſtaret, conſeruaturum ſe priuilegia vrbis, iureiurando in id Regiam fidem aſtrixit; vmbulâ exin auguſtali exceptus, maiore quàm antè populi acclamatione vrbem ſubit, Capitolinis VIII. totidem vmbulæ bacillos præferentibus. Cœli aſpectum obducebat cœlum aliud, ipſúmque coloris cærulei: progreſſis, inter ſigna cęleſtia mirâ arte è cœlo pendula occurrebant VI. arcus triumphales hemiſtichijs ingeniosè animati, qui à primo totidem planetas exhibebant. Saturno ſuc-

Ad Arnaldi Bernardi portã arcus triũphalis.

Rex à Capitolinis ceptus ſacramentum præſtat.

Septem arcus, triumphales, ſeptem planetas exhibent.

ceſſerat Iouis arcus, pietati ſacer; dehinc Martis, fortitudini; Solis, iuſtitiæ; Veneris, gratiæ; Mercurij, dexteritati; Lunæ, vigilantiæ; qui inſcriptionibus Latinis Regis prudentiam, pietatem fortitudinem, iuſtitiam, gratiam, dexteritatem, & vigilãtiam commendabant. Ad plateam, cui à Diuo Stephano cognomentum aſſurgebat columna ingens, pedum LXX. cuius capitellum illuſtrabat ſtatua Regis cataphracta, generoſum in ſpeciem equum domans, nudo capite, ſceptróque ad manum; ad ſtylobatis angulos proſtabant hirſutis pellibus Gigantes quatuor, qui manibus ad tergũ reuinctis, afflicto vultu, obtutúque in terram defixo triumphum victoris adornabant, hi expugnatarũ vrbium genij, qui triũphantis iras geſtu humili, cõpoſitoq; ad miſericordiam vultu deprecabantur, eâ artis induſtriâ vt in commiſerationem ſpectantes ipſos traherent. Baſim decorabãt tabellæ quatuor, vbi Regis deſcripta trophæa naturam aſſequutâ dici poterant, nî ſupra naturam, aut vices hominum poſita tot facinora. Inſcriptiones, hemiſtichia, apophthegmata, emblemata, aliáque id genus diſpoſitos per vrbem ornauerant arcus, auctoribus Boiſſiero, Furnio, Alardo, & Catello viris vel hoc vno indicio non parùm ingenioſis. Omnium opifex manualis Chaletus Trecenſis, pictor, ſtatuarius, architectúſque non modò expeditiſſimæ manus, ſed & ingenij ſagaciſſimi, reliquis artibus picturam, cui vni ex profeſſo incumbit, illuſtrantibus.

Columna ingens.

Ingenioſi acuminum auctores.

Boiſſiere. Dufour Alard. Catel. Chalete. Troye.

Manualis opifex.

Ex ſolemni ritu obeuntâ Rex in triumpho vrbe Templum Diui Stephani, matricẽ Eccleſiam ſubit,

vbi habitis Deo gratijs, decantatóque solemniter DD. Ambrosij & Augustini hymno, facibus plusquàm bis mille illustrantibus noctem, in ædes Archiepiscopales, Templo contiguas euadit.

Ad Regem à Senatu delegati Oratores.

Posterâ die, primarijs è Senatu stipantibus delegatur à Parlamento ad Regem Berterius Præses, afflictæ prouinciæ protectionem petiturus, quæ periculum erat ne castris in Monhurtium motis à Montalbanensibus diriperetur; plura coram Rege magnâ facundiâ præfatus præses, ex præscriptâ sibi à Parlamento formulâ, adiecit adesse ad Tolosæ viciniam, vndequaque Rebelles quibus inuictum Regem terga vertisse dixerint nationes exteræ, si indebito tempore Lutetiam redit. Exin humanissimè à Rege habitos, Luynęus excipit. Pleraque hîc ex temporis necessitate, in eius laudem sapienter cõgesta; ille paucis multa complexus; non ita semper loquutum Senatũ, cùm se populo victimam dare conatus est, scilicet eam esse rei bene, vtilitérque Tolosatibus gestæ remunerationem: attamen sibi à calumnijs in se velut tela congestis tot clypeos esse, quot Galli Regis obsequio fidi, nihil mirandũ tamen si secum Senatus non nisi calumnijs egit, qui Regem modomet, temeritate inauditâ, dixerit, hostibus terga vertere si Lutetiam, indebito tempore molitur iter. Plura adijciebat, cùm ad temeritatis nomen, silente præside, qui non nisi absolutâ proloquentis oratione respondere parabat, Bertrandus maior longioris impatientiâ moræ; Temerarium, inquit, dici non posse Senatum, nisi temeritas est prospicere ne quid detrimenti Respublica capiat; inauditam tot seculis eam in Par-

A Luynæo male habentur.

Temeritatis Senatus increpat.

Bertrandus maior respondet.

lamentum temeritatis postulationem, neque Reges eâ vmquam audaciâ proloquutos. Imò proditionis in Regem, postulandum quicumque rebus sic stantibus contrà adblandiatur, perduellem esse, qui vanis aucupijs gratiam captans Regi, conscientiâ obluctante, imponit. Eam Parlamentorum edictali lege iustam auctoritatem, vt quę aulici Regi celauerint nullo timore detegant, si è publicâ salute videntur. Ceterùm vix vrbis primores sermone, vix visu dignatus est, vt nullo discrimine gratiam aut fastum ipsorum ad conclaue ianitorum pati cogerentur ipsimet Oratores, quos ad magna interdum negotia vrbs aut Senatus delegabat.

Victoria ad Fuxensem agrum Regi renuntiatur.

Intereà ad Regem nuntius venit cæsos ad Fuxensem agrum Rebelles: nos eam hîc expeditionem paulò altiùs repetamus. Rohanæus mille circiter legionarios, Poudresio prælij primipilo in Fuxensem agrum ductandos commiserat, illi sociatus Baro Leranus, tribus circiter hominum millibus, signa in Barilium confert obsidendæ vrbi: nec morâ procurantur Apamijs Sectariorum vrbe, non procul hinc tormenta. Durbanus (quamquam Lerano affinitate coniunctus) propulsandę obsidioni vrbem subit; at rarioribus præsidiarijs nihil obstare potest, quò minùs tormenta muris admoueantur. mittere interim hinc inde nuntios, Regem obsidionis monere, nobiles prouinciæ amicos hortari adforent, nullâ dilatione: Rex Duci Engolismensi, procurandi subsidij negotium dare, legi mille alarios seriùs tamen, quàm conserendæ manui operæpretium: quippe iam antè Aunousius magni in eâ pro-

Eius expeditionis descriptio.

Obsessum Barilium Durbanus pro Rege subit.

Indigena nobiles conueniunt.

Poudres Sergét de bataille.

Barilles.

ramiés.

Durbã.

Aunous

Mauleō Lacourt Castanias. Sainct-Chamā. Ornola

uinciâ nominis heros, Mauleonus, Vicecomes Courtensis, Castaniacus, Sanchamandus, Ornolacus, Barbasanus, pluréſque Galliæ Narbonensis nobiles, inferendo vrbi subsidio conuenerant: atenim expeditâ phalange deerant legionarij, quorum magnum erat soluendę obsidioni momentum: placuit tumultuariam pagis adiacentibus rusticorum legionem componi, quâ è longinquo territus hostis (neque enim adhuc agrestium agnouerat incompositos ordines) de obsidione soluendâ cōsilium capit. Exin non procul ab vrbe in quadra militaria acies diuidit Leranus pater, tormentáq; intereà dum à tergo pugnabitur, Apamias, quatuor à Batilio milliaribus trahi haud segniter imperat. Sequebantur agmina militari gressu, explicatis signis, tympanísque pulsantibus. Verùm ad difficilem ab imbre viam, hærentibus passim tormentis, dum hostis consistit, Regij nobiles primum agmen assequuntur; erumpere interim ab vrbe Durbanus, hostémque ad extremam aciem, dum manus ad primum cornu conseritur, fatigare; ibi acriter vtrimque pugnatum. Mauremontius postremæ aciei præfectus, post rem strenuè gestam occumbit, Leranus filius captus, præualente agnatorum in phalange regiâ numero, tacitè liber dimittitur. Reliqui magnâ ex parte cæsi; atenim dum conserebatur manus, magnâ tormenta celeritate Apamias inlata.

Soluitur obsidio.

Cæterus conseritur.

Cæjus hostis.

Mauremont

Captus Leranus filius dimittitur.

Rebelles ea clades Fuxenses magno supra fidem dolore affecit; quippe suprà cæsos mille circiter, captis nobilium plerisque, inter quos Moncluus;

Mōclu.

Mauremontius ea die infelix.

immensum illis sui desiderium reliquit Mauremontius, vir magni animi, pręlióque sagax, quem Vicecomes Courtensis ex matre nepos, inter dimicandum diù quęsierat oculis, ad albescentis equi indicium, cui vulgò insidebat; ateâ die clauum eius pedi induxerat ferrarius faber, vt mutato equo demissâque ad oculos casside nusquam agnosci potuerit, donec initâ cæsorum ratione inuentus est inter cadauera nudus. Laudatos memini præ ceteris Aunousium glande ad tibiam vulneratum, Barbasanum, Castaniacum, Courtensem, Sanchamãdúmque, quorum hic statim à prælio decursorijs equis Tolosam venit, nuntiandæ Regi hostium cladi, sibi, qui inter purpuratos notissimus erat, victoriæ laudem asscribens, quod apud expeditionis ignaros inualuit.

Commendatur nobilium virtus.

Confecto hoste Engolismensis adest.

Fusis, cæsísque hostibus, mille Dux Engolismensis alarijs adest, pręreptum sibi victorię decus dolẽs, quod vnus si adfuisset suprà indigenas nobiles haud dubiè reportasset. Exin distributę equitibus ad Fuxensem agrum stationes, quod prouincialibus etiam Çatholicis ad medullas corrosis excidio vertit.

Monhurrij obsidio.

Mareschallus Roquelaurus vt iam antè attigimus Regis iussu Griniauti, & Ribeyraci cohortibus Mõhurtium cinxerat: illi prętò erat Bassompetrus octo prętorianę cohortis ordinibus, Pedemontanâ & Nauarręâ vbi VIII. circiter hominum millia: Vias hosti phalange obduxerat Mareschallus Cadenetus, vt ab vnâ Regis præsentiâ nihil iam obsidioni Regiæ deforet.

Roquelaure. Griniaur. Ribeiracus.

CAPVT II.

EPITOME.

Comestabilis vocatum Arnousium aulâ absistere iubet, iussáque Regis prætexens, in speciem dolet. Arnousii responsum quo Luynæũ ostracismi auctorem facit. minùs sibi, quàm Societati timere. vrget Luynęus, multáque de Arnousio queritur. ille abiturus Regem salutare auet. Radesianus responsum à Rege refert. multa insimul proloquuntur. communis omnium ad rem parùm præuisam stupor. suffectus Pater Seguiranus vir prudens & doctus. Monhurtii obsidio. Theobonus, Comestabilis alarios clade afficit. cuniculi duo. oppugnatio prætorianæ cohorti infelix. cadit Lousterus, laudatur Achilles ad pedem vulneratus. Theminii Patris dolor. Aquitaniæ præfecturâ donatus. vrbs deditur saluâ præsidiariorum vitâ. eam miles victor deprædatur.

REx Nouemb. XXIII. Tolosâ Monhurtium properat: atenim Comestabilis consultò moratus, Arnousium Societatis IESV, Regiæ directorem conscientię acciri iubet; seu missionis à Rege legem acceperat; seu iam eum ærmulæ potestatis tędebat. Adesse Arnousius, quęsítóque Comestabilis secessu, in hæc verba præfari; Dolere se plusquàm dici possit quòd prohibendæ viro sibi carissimo Regiæ conscientiæ directionis

Comestabilis Arnousium vocat.

Arnoux

sibi à Rege ipso incubuerit munus, proditum à se sæpius affectum, quo innatâ beneuolentiâ Patrem, Societatémque prosequatur, nec habuisse alium à sectetis, cui lubentiùs fidem, conscientiámque crederet; ideóque tentata à se omnia, quò à proposito Regis animus auerteretur; atenim nisu irrito, perstitisse non aliâ quàm placiti ratione Regem; iussúmque sibi, Arnousium Curiâ interdiceret.

Curia abstinere iubet.

Arnousii responsum.

Ad hæc Arnousius, quamquam ad rem parum præuisam mente, animóque defixus erat; Non esse, inquit, quòd tantâ animi commotione doleret, quod ipse vnus auctorauerat. se ab omni labe immunem, eò solùm expelli quòd Regem vbique depositâ fictione Regem esse voluerit. Testem aduocare Deum & Angelos, vt suprà id tentatũ à se nihil. Habere se tamen immortali Deo grates, quòd implicitum curis, negotiísque seculi, immensâ prouidentiâ medio fluctuantem Oceano, fluctu, non nisi in speciem aspero ad portum agit; de prędestinatione suâ ad Deum, tunc à se primò addubitatum, cùm in Curiam accitus, negotiísque publicis suprà ambitum ex necessitate implicitus, periculosam purpuratos inter vitæ aleam subijt: nunc (quantùm homini fas est) de salute certum, plusquàm credi possit, eorum esse debitorem, quibus exsilij felicioris gratiam debet. Conatum pro virili in dirigendâ Regis conscientiâ, vt LVDOVICVS Regis, Luynæus Comestabilis officio fungerẽtur, reliqua calumnias esse, tacitásque hæreticorum factiones, qui se Regis præsentiâ arceant, quò facilior dempto impedimento pateat ad illũ accessus, quò nemo in Regiâ post-

modùm,

modùm, liberiùs in eos inuehatur. Neque esse quòd Luynæus Arnousij exsilium doleat, quo ipsemet religiosa simplicitate triumphat: optare se quidem ardenter, vehementissimè, caligantes eius oculos Deus immortalis aperiat aliquando, qui repulsæ vnus est auctor, visurum eum, caput innocentissimũ, ipsíque Luynæo saluâ Regis auctoritate addictum, nullâ aliâ postulatione depelli, quàm immensi in Regem, Galliámque amoris. Grato sibi suprà modum sessu, vnum superesse quod timeat, ne scilicet, quod vni Luynæo debitum nemo ambigat, consilio sanctiore, Regéque ipso auctorante gestum Gallia reliquúsque orbis existimet. Societatem, cuius excidio nimis quàm multi inuigilant, hinc grauiùs accusandam, amotóque Arnousio trahenda in Societatis innocentiam, aut Regij odij argumenta, aut criminis. Luinæus contrà præposterè in se coniectum, cui præter supremam hanc operã nihil de suo cõtulerit, quãquã, si querelas mouere dabitur, sibi abundè esse, quod de Arnousio queratur, qui nisi manifestâ ingrati animi notâ, se multis Luynæo nominibus obligatum diffiteri nequeat; nihil tamen non ab eo tentatum, quò vir non nisi publicæ vtilitati studens, summâ rerum moueretur, quam fide agnitâ Rex ei credidit; futilia esse quæ adiecerat, conatum se vt Rex, Rex esset: quasi verò alicuius magis interfit, Regem, nullo medio Regem esse, quàm eius qui illi omnium debitor, nihil aliorum imperio sperare audeat. Stupere quòd ità proloquutus qui se intus & in cute nouisse debuerat; nihil se vnquam habuisse præ oculis, quàm vnã Regis auctoSocietati non sibi timet.

Virget Luynæus.

De Arnousio queritur.

ritatem, quam si quis à se asserit vsurpatam, calumniam esse. Ceterùm iussa Regia non pati appellationem, neque dilationem. Ad hæc Arnousius; Méne, inquit, Curiâ absistere, insalutato Rege. Comestabilis vrgere, sic placitum Regi. Rem trahere in dubium Arnousius quando Luynæus; Tentabo, inquit, iterùm Regem; tibíque ad crastinum eius arbitrio super eâ re legem dabo. Sequi ergo è longinquo Regem, dummodò nõ assequeretur, iussus; Rege Granatam prouecto, Capellę Abbatiam, duobus ab vrbe milliaribus postridie venit, vbi rarescentibus ad primum crepusculum vmbris, Radesiano Cardinali, qui Regis vltimò placitum referebat in occursum properat; ibi à primis vrbanâ comitate sermonibus, legi apertâ hinc inde planitie, mapale rusticum, Cardinalem comitabatur non nisi Protonotarius vnus, Arnousium item vnus, fidus ille vtérque, quibus absistere iussis, pastoris illi tabernaculum subeunt. Cardinalis iussum se nullâ spe reditus Patrem dimittere; dictam à Rege legem, quâ in momento aulâ abstinere iubeatur: quo procurante, in aperto esse, non adeò Curiæ inexpertem Arnousium; qui conglobati in se nimbi atrocioris caussam ignoret, neque alium sibi Regiæ voluntatis, quam renunciat, interpretem vno Luynæo, cui quanta fides habenda sit, videat ipse. Ad hæc Arnousius; Regéne auctorante, vel inscio gestum id anxius, Radesiani quo cum magnâ olim necessitudine vixerat sagacitatem super eo negotio consulere, quid amicâ monitione factum vellet: Radesianus eo districtè dilemmate rem expedire;

Regem Arnousius antè discessum salutare auet.

Grenade. La Chapelle.

Radesianus Cardinalis responsum refert.

Mutua Arnousium inter & illũ colloquia.

Vel, inquit, Rege auctore, vel inconsulto negotium gestum; si auctore, parendum; si inconsulto, absistendum item, potentiore in Regis Curiâ Comestabilis factione, quàm vt impunè abeant spreta eius imperia. His suasus Arnousius, Rege Monhurtium pergente, Tolosam redit. Atenim quia ex rerum necessitate Luynçum antè scripto identidem compellabat, acceptis item sæpius ab eo codicillis quos tacitâ insimul lege, statim ac legerant, committebant igni, misit ad eum litteras quibus multa illi quamquam leniter, stylóque oratorio exprobrans, ab accusatione vindicabat innocentiam suam.

Ad rem nouam animi omnium altâ admiratione defixi hærebant; pelli Regiâ Arnousium, vbi nihil non posse credebatur; Rege ne quidem salutato cogi abssistere, qui pridiè ad placitum eius moderabatur affectus, eo potissimùm tempore, quo Caluinistis pristinâ potestate deiectis, conscientiæ consilium prævalebat: vix hominum memoriâ prodi posse potentiorem Regiæ conscientiæ directorem, quia Regem LVDOVICVM, maiorum nemo pietate præuerterat, eiusmodi potestati vnam Regum pietatem mensuram esse; pissimo Regi potentissimum esse conscientiæ directorem. Viciſſe tamen contrarium Luynæi affectum; neque destitutum Arnousium, nisi quòd Comestabili summam rerum habenti in potestatis nimiæ suspicionem venerat, quæ vna reformidabatur. Qui Regem ex officio circumstabant, aut numeratâ pecuniâ, pollicitisque corruptos, aut si corruptelæ obstabat nobilitas animi omnes procurante Comestabili destituros. Non

Stupent purpurati.

Potès apud Regem habitus Arnousius.

Luynæus potentior.

Pulsi à Regia quos reformidabat Luynæus.

esse purpuratis aliud numen, quod adorarent; adesse Regi quòcumque iret conductitios ad latera speculatores, quorum aciem nihil effugeret, auditum nihil; sic nota ei omnia, cuius saluti expediebat nihil ignotum esse: vnum eo tempore superfuisse Arnousium audaci, subtilíque ingenio, qui negatâ conductitiâ operâ indebitæ potestati obsisteret; vnâque hâc postulatione depulsum. Quæsitum diu, qui prædictis conditionibus substitui posset, inuentum neminem. Donec re in consilium districtè relatâ placitum è Societate eligi, qui innocentiâ, simplicíque viuendi ratione, vnam Regis conscientiam tractans, reliqua arctiori concilio crederet.

Suffectus Seguiranus vir magnus,

Lectus dehinc Seguiranus, sapientiâ, doctrinâque illustris, qui publica, priuatáque negotia exosus vni Regis conscientiæ etiamnùm hodie magnâ laude incumbit. Seguiranus Iesuite.

Ordo obsidionis Monhurtii.

Rex Tolosâ Granatam, hinc Lectoram, Lectorâ Neracum, Neraco Longam-Tiliam quatuor Monhurtio milliaribus venit: nec mora, triplex in vrbem oppugnatio præscribitur, prima ad Garumnę ripam, Pedemontij & Griniautij; secunda, quà vrbs Toneinsium spectat; tertiáque ad vlteriorem fluminis ripam Nauarræ, Ribeiraci, & prætorianæ excubiarum cohortibus obtingit. Grenade. Lectore. Nerac. Lõgueville.

Theobonus Comestabilis alarios deprehendit incautos.

Theobonus intereà collectis ad fanum Fidei copijs de immittendo Monhurtium subsidio cogitabat; quia tamen Monhurtium inter & Fidei fanum, vrbes inuicem longiùs dissitas, nihil effugij habentibus supra vires negotium erat; placuit subsidij in prædę mutari cõsilium. Cataphractorũ Comestabi-

Gõtaut. lis ordo non procul à Fidei fano Gontauti agebat fisus loco, rarioribus passim, aut laxis excubijs: nocte intempesta, silentia inter & horrorem Theobonus legionarios centum quinquagintáque alarios Gontauto admouet, suggressúsque ipse leuiori in pagum manipulo, primos vigiles sternit, experrecti reliqui arma capere, sed irrito nisu, pars trucidantur, pars quà via data in fugam se conijciunt, impedimenta & equi victori cedunt. Attamẽ postridie Luxemburgensis vindicandæ, quam intulerat hostis fratri Luynæo iniuriæ, ducentis alarijs Gontautum venit, vbi in nouam prædonum manum incidens, cæsis L. in fugam reliquos agit; quamquam non incruenta Regijs victoria fuit; quippe Baro Clermont. Claromontius stirpe nobili, quia pugnam sinè ferreo thorace inierat, glande traiectus magnum sui desiderium reliquit.

Plerisque cæsis in fugam actis reliqui.

Baro Claromõtius occisus.

Ineunte Decembris X. disploſa in muros indesinenter tormenta XVIII. ruinam edunt. Procurati exhinc cuniculi duo, successu dispari euaporantur; hinc ad prætorianæ cohortis oppugnationem magno impetu terra dissiliens propugnaculum ingenti ruinâ euertit, eâ, quod tunc portento datum, præsidiarij cuiusdam felicitate, vt vi pulueris tormentarij in altum iactatus, eodemmet cespite, in quo firmauerat vestigium, incolumis terram subierit; illinc contrario cuniculo opus euanescens, Ribeiracæ cohortis oppugnationem irritam præstat.

Cuniculi in muros duo.

Patebat ergo prætorianæ legioni ruinæ plusquam ex æquo; imò si quid eâ die pristinæ habuisset virtutis, ad Regis oculos, qui spectandæ oppugnationi

adesse voluerat, munitissimam primo conamine expugnauerat vrbem; cuniculo statim succedunt artificij ignes, pilæ ignitæ, pelues pice & resinâ fumantes, hastæ flammæ, cæteríque id genus parati arte ignes, seu terrendi hostis animus erat, seu à ruinâ igne propulsandi: procuratæ interim amne aduerso nauiculæ, vnde pluteis tectus miles (namque vrbem fluuius alluebat) à ruinâ procul auerteret hostem. Enimuerò deficiente prætoriana cohors animo, leuiori quàm speratum prælio pedem refert, vt non iniuriâ dici possit vices suas ipsam militiæ virtutem pati, quíque hodie inuicti animi est, cras imbelli, aut nullo conamine debellandum.

Artificij ignes.

Prætoriana cohors pedem refert.

Regiment des Gardes.

Illucescente Decembris X I. Lousierius, cui à nupero Marchionis Theminij fato, Marchionis Theminij nomen obtigerat, suprema Marescalli Theminij mascula proles, dum ad valla sua distentus operi, bacillo designabat imperia, glande ad pedem, leui in speciem vulnere sauciatur; atenim, quia se incautus amni commisit non procul à castris sanando vulneri euehendũ, adeò recruduisse vulnus memorant, vt paucis pòst diebus magno omnium mœrore interierit: vir erat magni nominis, Cadurcorum recenti promotione Senescallus, D. Gastonis Borbonij primarius eques, Nauarræ cohortis præfectus, prælijs sæpiùs gloriosè gestis insignis, spes vna Theminij patris, militibúsque præcarus: atenim non admittente eas exceptiones fato, qui Nestoris annos impleſse debuerat Achillæo vulnere cadit. Dictum ad ea tempora memini Achillem Gallicum, qui vix primo adolescentiæ flore,

Lousierius occiditur.

Lousieres.

Quercy

Laudatur eius virtus

Quare dictum Achilles.

magnâ virtutis commendatione fauciatus ad pedem, indebitam morti animam Achillæo in vulnere posuisset. Prodiere statim in publicum consolatorij ad Marescallum Theminium codicilli, quibus Orator multa de Deo proloquutus vnam in fati necessitate afflicto patri consolationem proponebat; imò nec se hominem prodidit, cui vix trimestri spatio, duplici funere progeniem masculam, nepotémque Bosquium arma subduxerant, seu solatium præstitit virtus heroïca, seu leue cæsorum desiderium. Exin reparando Theminiorum nomini, quamquam senectute prægrauis Lanoüiam eximiâ formâ viduam ducit, cui ab heroüm funere non aliud debuerat solatium supereſſe, quàm effrænata etiam infra magnum animum lacrymandi licentia; nempe positâ supra hominum vices tam subitâ, támque irreparabili iacturâ, vt solatium addere videretur ipsamet solatij desperatio.

Theminij patrùs à fanere dolor.

Lanoüe

Rex literis solatus afflictum remunerandæ in patre natorum virtuti, profusâ liberalitate dona, noüámque illi præfecturam impertitur. Marescallus Roquelaurus Aquitaniæ magnâ ex parte legatus erat, residuum in prouinciâ legationis munus non diu antè à Rege obtinuerat Montispanus Gondrinus: procuratur Theminio integra Aquitaniæ legatio, Roquelauro in remunerationem datis ducentis librarum millibus, præfecturâque Lectorensi diu ab eo expetitâ; Gondrino concessa, quam Theminius antè administrabat Benarnij prouincia; sícque tribus vnâ permutatione ex æquo satisfactum.

Data Theminio prætoria Aquitaniæ dignitas.

Monteſpan Gondrin.

Roquelauro præfectura Lectoræ.

Gondrino Benarnij.

Posterâ die redintegratâ verberatione oppugna-

tio in vniuersum indicebatur, cùm Marchio Mirambellus, Vicecomésque Castesius vrbis æquâ potestate præfecti, habendo colloquio inducias petunt. committitur Gondrino negotium, illi dedi-

Mirambeau. Castets.

Vrbs Regi arbitrio salua vitâ dedituꝛ.

tionis conditiones in schedam relatas proferre; Gondrinus contrà scriptum reijcere, vbi vnam Regis sui misericordiam subire subditos deceat. desperatâ salute protelari quidem in crastinum obsidionem posse; at non nisi certissimo obsessis excidio: acturum se tamen, si quid erga Regem precibus valet, præsidiariorum vitæ consulatur. Subiere obsessi legem, primóque diei crepusculo, viæ se accingebant, cùm Regius miles prædæ impatiens, in vrbem tumultuariò abripitur, vbi nî Marescalli Roquelauri, qui sibi eâ obsidione magnum nomen parauit, vigilantia acriter obstitisset, periculum erat, ne ad internecionem caderet hostis.

Vrbem Regius miles prædatur.

A prædâ, vrbi subditur ignis, muniminâque solo æquantur, vt ne ipsamet quidem vestigia vrbis hodiernâ die supersint; condignam temerarijs oppidanis pœnam, qui inuicti Regis victorias morari præsumentes, in ruinam ipsi cum vrbe sua dilapsi sunt.

***

CAPVT

CAPVT III.

EPITOME.

Luynæus exanthemate moritur: purpuratorum varij ad rei nuntium affectus. Morientem deficiunt omnia. statim eius memoriam amici abdicant. Duo illi præ ceteris fidi. deplorabilis defuncti ſtatus. quem omnia ſequebãtur deſtituunt omnia. purpuratorum ſpeculum. Burdigalam cadauer infelix ſecundo amne inuehitur. Rex Luynæam litteris ſolatur. Mareſcallus Sangeranus delatam ſibi in Aquitaniâ præfecturam abdicat. Subſtituitur Engoliſmenſis. Aquitania vlterior Ellebouio obtingit. Nigrapeliſſa & Burniquellum Vigniaucij factione interciptuntur. obſidetur ab Engoliſmenſi Burniquellum & capitur. Oruallus actis in vincula Figeacenſibus Catholicis, agrum adiacentem deprædatur. illi Pibracius obſiſtit.

Lõguetille.

SECVNDVM obſidionem, Longę-Tiliæ febre acutiſſimâ correptus Luynæus, minore quàm creditum Regis mœrore excedit: defuncti cadauer ita in momento diaphanum fuit, vt vitreum eſſe dixiſſes; Medicis exanthemati morbo peſtilenti maculas toto pellucidas corpore imputantibus. ad rem impræuiſam purpuratorum alijs mœrore confectis, geſtiebant prę gaudio alij, prout ſuam ſibi quiſque fortunam propo-

Luynæus moritur.

Varij purpuratorum ad eam mortem affectus.

nebat in melius, aut in deterius mutatam.

Nunquam sinè obtrectatore fuit, quem mors gratiæ exemit, plura in eum statim ab extremis conjecta, quæ hîc præterire satius duxerim, ne mortuo insultans videar cum laruis luctari. Nondum exhalauerat animam, cùm defuere eodem momento, supellex, amici, familiares, medici, ea denùm omnia, quibus paulò antè legem summo iure dabat. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quàm fama potentiæ non suâ vi nixæ. statim desertum Luynæi limen, quique illi impensiùs litauerant dum spirabat, Dei (si fas dicere sui) ipsam memoriam execrantur. Vbi in transcursu notari velim quanta amicis curialibus habenda fides. Nemo ambigat Luynæum, dum præfecturas, ęrariúmque distribuebat ex animo, multorum sibi conciliasse affectus, & gratiam, collatis scilicet supra auri largitionem, dignitatibus, reliquísque, quæ vulgò Regis arbitrio cedunt. Inter hos tamen, quorum haud infrequens numerus, vix inuenti duo, qui morienti oculos clauderent, supremáque illi exsequiarum procurarent. Fidus illi præ omnibus, ad extrema perstitit Abbas Rosselaius Italus; olim ex Reginę Rosselay. parętis familia, quam, cùm Luynęus cuilibet auctoritati anteïre studens, ingeniosis hominibus destituere sibi proposuisset, hunc præ ceteris legerat, qui corruptionis in principem nobilissimâ capax, illi peierasse circumferebatur, Marchionémque Monium Mony. Reginæ item assecla, in eamdem secum fortunam allectum, fecisse pariter violatæ fidei reum: quamquam Monij fortuna potior, qui præter Scotica-

Morientem destituunt omnia.

Amici ipsam eius memoriam abdicant.

Vnus illi ad extrema fidus Rousselaius.

Vir olim Reginæ addictus.

rum præfecturam excubiarum, ſibi Forcæi rebellione delatam, primus Reginæ regnantis eques, procurante Luynço renuntiatus fuerat, vnde etiamnum hodie ſexaginta illi librarum millia in annuas penſiones. Roſſelaius contrà, quamquam præ ceteris Luynçi ſecreti conſcius, triſtium, lętorúmque ſocius, vnúſque è curialibus ſeceſſus comes, immunis à largitionibus vixit, non aliâ quàm Luynæi affectus gratiâ. vnus ille, ſi Contadum eximis, Comeſtabilis, quod aiunt, creaturam, demortuæ fortunæ luctuit. Deficientibus cereis ad iuſta exequiarũ, imò & ſyndone, quâ fortunatiſſimi olim hominis cadauer infortunatum inuolueretur, ære ille ſuo comparauit. portentum inauditum, poſſidebat nudius tertius, quę in hominem cadunt omnia, quem hodie deficit carbaſus funeraria; turma heri nobilium, eius æmulatoriè premebat veſtigia, foris, domi, vbique illi ad imperia aſtans, quem hodie fugiunt nobiles, lixæque ipſi aſpernantur. Dignitates Eccleſiaſticas, Epiſcopatus, Abbatias, ceteráque id genus, quæ Regis Galliæ arbitrio ſubſunt, diſtribuebat ex placito, ſtipabant Diaconi, Sacerdotes vno verbo ſequebantur innumeri opimorum Sacerdotiorum captatores, hodie vix obuius Monachus ſupremum morientis ſpiritum excipit: demortuo ne Sacerdos quidem vnus, Chriſtianis de more ad cadauer precibus iuſta exſequiarum perſoluit; in quo ſpirabant omnia, deſtitutus omnibus exſpirat ſolus: O ſpectaculum, cui ſi Luynæi potentia non ignorabitur, vix habitura ſit fidem poſteritas! ô humanæ vitæ ſpeculũ, cui ſi ſe purpurati introſpiciunt, abundè habeant

Contade. *Contadus Comeſtabilis ſtem ſidus.*

Deplorabilis defuncti ſtatus.

Quem omnia ſequebantur deſiciunt omnia.

Purpuratorum ſpeculũ

quò adeò inſtabilis titillationes honoris, quò ſplendorem familiarúmque decora, quò ſpes vno diuitiarum præſidio nixæ, quò demum omnia quæ tam fluxâ poſſeſſione, decus ſinè decore, honorem ſinè honore ſapiunt, abdicentur.

Exenteratum cadauer.

Fama tunc inualuit poſt commiſſum cymbæ cadauer exenteratum, polluta tabo & ſanie viſcera feminis ad fluminis ripam lintea repurgantibus tradita abſtergendo ad aquam ſanguini, ſeparandæque ſaginæ; eáſque demum operæ conductæ pretium repoſcentes, deficiente pecuniâ, non niſi ſalſo piſce, qui ad cymbam proſtabat dimiſſas, ſcilicet præſtitæ Comeſtabili operæ condignâ eâ remuneratione, quam ipſe piſcator gratis erogauit.

Burdigalã inuehitur.

Conditum aromatibus cadauer obeſum Heluetij vnius cuſtodię creditum, Burdigalam ſecundo Garumna inuehitur: vbi nullo donatum honore, imò ne in vrbem quidem inductum populi metu, in ſtatione ad portum malefidâ reclinatur, donec Malliacum, ad Turonenſem agrum, quod ille titulo Luinæi Ducatus illuſtrauerat nuper, condigno vtcumque honore inlatum eſt.

Omnia ad Luynæi exceſſum in aulâ mutantur.

Statim à rerum arbitri exceſſu, nouam aula faciem induit, quóſque in imum eius olim vita agebat, eoſdem hodie mors in altum euehit: contrà ad rerum faſtigia fortunâ bene auſpice euecti, non alio infortunio decidunt, quàm eius excidio, cui vni præpotens innitebatur auctoritas: FAVOREM illicò ſummâ rerum amouent paſſi eius calculo Oſtraciſmum, & qui ſibi commiſerationem conciliabant miſeri, felicioribus nunc auſpicijs inuidiam

excitant; quippe ità humanarum rerum vices habent, vt vbi fortunæ felicioris carbasos, fauens placidúsque Fauonius inflat, cadant ex voto quęlibet, calcatíſque non niſi roſis, felicitatem ne ipſa quidem cogitatio aſſequatur; atenim mutatis rerum vicibus vbi vel tantiſper declinat ventus idem, ruant in peius omnia, vnóque hoc fluctuantis fortunæ indicio, non aliâ cauſæ cognitione terga amici vertant, infenſi quibus auctoritas antè imponebat ſilentium, impudenter loquantur; obganniant, qui adblandiebantur, à paraſitis ſatyræ prodeant; vt ad eam rerum humanarum vnius arbitrio fortunæ mutationem, non immeritò dici poſſit, ſummum hominis bonum vni virtuti ineſſe, quam raro inter luxum, vanóſque aulæ apparatus inuenias. *Rerum humanarum vices.* *Quæ cœlo ſubiacent, fortunæ ſubeſſe.*

Proſcripti antè non aliâ quàm præſtiti infenſis Luynæo obſequij poſtulatione reſtituuntur; reſtauratur debita iure ſanguinis auctoritas, parens filio, filius parenti gratulatur, exultant faciliore iam ad aulam acceſſu primores, ipsíque qui conductitiam illi operam venditâ libertate pręſtabant, quamquam ſupra fidem captabant lucrum, innato tamen libertatis amore, iam ſe iugo eximi gaudent, aratrúmque boues infortunati deponunt; triumphat populus rege humaniſſimo, cuius placidiſſimam indolem aliquando flexura in peius timebantur audaciſſimi capitis pernicioſa conſilia; exultant præ omnibus Parlamenta, quorum auctoritati tacitis ille factionibus ſtruebat inſidias, quibus non niſi publico bono ſtudentibus, obijciebat ille temeritatem. *Exultat in funere populus.* *Exultant Parlamenta & nobiles.*

Ea communi tunc gaudio causa prætexebatur, quòd extincta semel Rebellione æternùm in Gallia pax sperari poterat, nempe vnius excidio, cessante primorum prætextu, quos nemo dubitabat publicam nouo bello redintegraturos calamitatem, altâ adhuc mente repostis veteribus, vnde à Luynæo querebantur, iniurijs. Rari lacrymantium questus, seu dolebat nemo, seu promerendæ sibi fortunæ, quæ tunc non nisi à funere ridentibus arridebat, lacrymis consultò abstinebant. Regi leuis dolor, nempe magnitudine animi victo gemitu.

Diuturnæ pacis ducta hinc augu-ria.

Eorum opinio qui Luynæi memoriam inhibuntur.

Nec deerant, qui publicas inter acclamationes, populi socordiam tacitâ crudelitatis, ignorantiæque postulatione perstringerent. crudelitatis, ductis hinc argumentis; quòd vix hominum forti conueniat, demortuorum, vno vindictæ ardore temerare manes; non nisi lepores, ex veteri emblemate, mortuo leoni illudere, ignauos defunctis. Parcendum tamen ignaro populo, qui sæpius, causâ incognitâ, risum aut lacrymas, vanis deluforiisque imaginibus, in contrarium accommodet tempori, vt cùm flendum maximè, effusiùs rideat; cùm exultandum effundatur in lacrymas. Posse opinionem defendi quæ Luynæi morte & rebellionem potentiùs, quàm antè subsistere affirmet, & auctorari in Regem ipsum factiones. Comestabilem eximiæ olim prudentiæ virum, sagacis, expeditíque ingenij, fortunâ quidem (quod nec diffiteri queat) in propria commoda plus quàm par esset abusum: atenim id illi cum fortunatis aulicis, nemine exempto, commune fuisse; si nimij erga agnatos affectus postulabatur,

Redintegrari eius funere rebellionem.

laudandum immenſo in Regem amore obſequió-
que; ſi Regis gratiam promeritus, profusâ eius li-
beralitate gaudebat, laudem à ſummâ munificen-
tiâ Regi accreſcere, ſi poſitis ſupra natales & ſortem
honoribus auidè inhiabat, peccaſſe quidē; at neminē
immunem ab eo crimine, ſi crimen eſt, ſuos quem-
que nęuos illi imputare, quem mors inopina exe-
mit potentiæ. Laudandū quòd in Sectarios Rebel- *Bellum in Rebelles ab eo ſuaſum.*
les, Regis animum primus concitarit, quòd bello
ſuaſo pericula primus, quidquid inuidia garriat, pro
libertate publicâ, pro Rege ſubierit. Concilio in ex-
peditione non militari modò, ſed quod cauſarum
ciuilium vocant, magnâ integritate, maioréque
tunc, quæ hodie tamen in peius vertatur, laude præ-
fuiſſe; fortunâ Regis oportunè vſum; hos ſecundùm
expeditionem pecuniâ, illos pollicitationibus, ſpe
aut timore, Regio addixiſſe obſequio. Quæ ſummo
iure gerere viſus ſæpe, niſi conſulto priùs oraculo
Regis, geſta nunquam. Enimuerò ſi quid in obſi- *Rerum ex-pertem.*
dione Montalbanâ peccauerat, nuſquam ab effectu
imperatorem condemnandum, ſequutum ea me-
dia, quæ iam alibi ſæpius profuiſſent. Defuturum
eius morte prudentiſſimi viri conſilium, ad cuius
extrema ſi lætitiæ ignes excitat deluſa populi ſim-
plicitas, mutandos eos, breuiúſque fortaſſis, quàm
exiſtimetur in pyras buſtuarias: nemini, ſi Regem
eximis, Gallici ſecreta imperij feliciùs, faciliúſque
innotuiſſe, quæ priuſquàm ſucceſſuro experientia
longior aperuerit, pleraque timenda, quæ ne qui-
dem hodie præuideri queant. His plura quamquam
tacitè addebantur, quæ Luynæi viri procul dubio

ingenioſi memorię debita hîc repoſui, innocens ille nécne, mea non intereſt, qui non niſi denudatam hîc veri ſimplicitatem nulla gratiâ exprimo, timore nullo.

Rex Luynæam lite-ris ſolatur.

Statim à Luynæi funere afflictam eius vxorem Rex codicillis ſolatur. extincto Luynæo, aſpirare adhuc leniter eius poſteritati fortunam, cuius Regio affectu auctor ipſe, impoſterum fautorem ſe pollicetur: attamen ſeu fragilitate ſexus, ſeu parando, ſibi, Luynææque familię primorum ſubſidio, vix emenſo à Luynęi exceſſu ſemeſtri, ſecundis inoluitur votis, ducto Ioinuillio principe, qui eius iamdiù amore deperibat; condignis Comeſtabilis viduæ nuptijs, quam niſi Principi, ſecundò nubere, apud nos decor vetat.

Secundù il la inuolu-tur nupcys.

Soluta Montalbanenſi obſidione, Rex qui ęgrè ferret peruicacem impunè Rebellionis audaciam; caſtella in vrbis ad iactum lapidis ambitu exſtruere deſtinarat, cingendo ijs Montalbano, quæ vallis (lineas communicationis appellitant) ſibi ab hoſtis eruptione inuicem præſtò adforent. Mareſcallo Sangerano quatuor hominum millibus, ea prouincia ſortitò obtigerat: atenim quia præpoſterè adminiſtrato ærario ſtipendia deerant, præfecturâ ille vltrò abſtinuit, nihil addubitans quin vbi ærarium deforet, pupillum & viduam opprimere cogeretur. ſubſtituitur illi Dux Engoliſmenſis (mirum quòd detrectatam à Mareſcallo præfecturam ſubierit princeps.) Engoliſmenſi datur Theminius Legati auctoritate, Caſtrametatoribus Bourguio Leſpinaſſęo, & Contenantio.

Mareſcal lus Sange ranus dela tam ſibi præfecturã abdicat.

Subſtituitur illi Dux Engoliſ-menſis.

Dubourg Leſpinaſſe. Contenant.

Ex

Ex aduerſo, Aquitanię vlterioris Duci Ellebouio Lotharingo Principi præfectura incumbit; non niſi quatuor legionariorum millibus: Caſtrametatoribus Vigniolio, Lauſuno, Bourdelio & Curſono; quibus poſtmodùm ad celebrem Toneinſij obſidionem aſcripti Cornuſſonus, Vicinus ab Ambra, & Arpajonus. At hæc ſuo infrà loco.

Duci Ellebouio Aquitaniæ vlterior obtingit.

Vignoles. Lauſun. Bourdeilles. Curſon. Toneins Cornuſſon. Voiſins d'Ambres. Arpajon.

His in hunc modum præſcriptis, frigora inter & glacies Rex Lutetiam properat.

Sectarij perduelles, quos Rex vix integro ſemeſtri L. ad minùs vrbibus in Aquitaniâ deſtituerat, vt vnum illis ſupereſſet eâ prouinciâ Montalbanum, Regijs ſegniter hybernantibus, neque dearmatis ex iuſſu captarum vrbium oppidanis, de intercipiendis ijs conſilium capiunt. Montalbano adiacent Nigrapeliſſa & Burniquellum s tacitâ in vtrumque factione ſigna conuerti placuit. monentur Sectarij oppidani, adfuturos poſtridiè nocte intempeſtâ liberatores; ſi arma deforent, ſtarent ad murum vigiles, ſin obſiſteret præſidiariorum ſolertia, propinato largiùs mero infunderent caliginem oculis, vniuerſâque rerum in vino obliuione, fraudis ſuſpicionem auerterent. Res ita habuit, appetente nocte propinantibus oppidanis, præſidiarij liberiùs indulgent genio, vt effuſam ciuium liberalitatem demirarentur, qui ſponte, vtróque offerrent, quod antè vis vna extorquebat. Vigniaucio datum id negotij, Sectarijs ex voto cadit: Nigræpeliſſæ, ſomno, vinóque ſepultis Regiorum vigilibus, infelix Valiaci cohors ad internecionem iugulatur. Burniquelli non adeò Sectarijs expeditio feliciter cedit: quippe

Nigrapeliſſa & Burniquellum à Sectarijs intercipiuntur.

Burniquelli caſtrum validè obſiſtit.

interceptâ vrbe præsidiarij, in arcem se recipiunt, Vigniauciúmque strenuè propulsant donec Engolismensis in subsidium adfuit. Hîc mendacij simul & impudentiæ postulari necessum est, qui Matthæi nomine, eo tempore fato functi, expeditionem nobis regiam Gallicè exarauit, qui perfricta fronte loquentem inducens, qui iam antè obierat, interceptâ à Vigniaucio vrbem, castrúmque mentitur, cùm re verâ castrum ad extrema validè obstiterit. rem paulò altiùs repetamus. Vi-gnauc.

Engolismẽsis in subsidium adest.

Engolismensis vbi ab hoste vrbes interceptas agnouit, re in vltimare consilium districtè relata, in Burniquellum signa conuertere statuit; positâ scilicet in plano eâ obsidione, castróque adhuc prohibente hostem: etenim, desertis magnâ ex parte signis, rariori busque, quàm ad eam obsidionem par esset ordinibus, citari Pibracium placuit, qui lectâ recèns mille & ducentorum hominum cohorte, Maluicini hybernabat. Ille haud segniter, quò ab Engolismense iussum, nocte, interdúque eâ frigoris intemperie pergere, vt transuadato media glacie Tarno legionarij, tres secundùm viam frigore obrigescerent, vt immobili ad glaciem vestigio dixisses statuas. Postridie Burniquellum venit, iussúsque suburbium muris adiacens occupare, diutino illud prælio expugnauit, desideratis legionariorum circiter. LV. Ardonióque præfecto, viro clarissimo, qui nuper à Catulinio ad fidem Catholicam conuersus ingenti in sectarios odio ferebatur. Hostibus supradictis nouis exercitibus desidentes Regio-

Pibracius aduolat. Pibrac.

Manuoisin.

Occisus Ardonius.

tu nihil heius dedi tio protelari poterat, nî rupis inac-
cessa, militibus L. ducentísque panibus præfectus
Vlmodæus superasset; quamquam ducentis legio-
narijs, leuiore non nisi ducentorum panum sub-
sidio, Iustarretus Pibracæi cohortis præfectus,
per abrupta, viam delectæ manui, commeatuíque
molitur, vt iam nihil eâ parte Regis timendum fo-
ret. Desperatâ Rebelles castri deditione, conser
uandæ vrbis spem abdicant. Datur mutua habendo
colloquio fides, diéque ab obsidione decimoquin-
to saluâ vitâ, impedimentis, datóque Nigrampe-
lissam commeatu Vigniauciis præsidiarijs C. C. C.
vrbe absistit. Obsidioni, Regiorum præfuere Engo-
lismensis, Theminiúsque, Castrametatore Contenan-
tio, cohortibus Picardiæ, Chapesij, Pibracij,
Mommoranciúque Hierosolymitani equitis.

In castrum commeatus inducitur.

Oulmede. Iustarret. Contenant. Picardie. Chapes. Pibrac.

Post confectam in hunc modum expeditionem,
hybernacula legionibus distribuuntur, Dúxque
Engolismensis & Theminius Cadurcos hybernatu-
ri petunt. Per idem tempus Oruallus Comes, vir
audax Cartusio, Sauiniaco, & Veyriero comitibus,
Figiacum venit, vrbs est ad Cadurcensem agrum
Catholicis mixtim, & Sectarijs oppidanis, æquali
rebus administrandis potestate; nisi quòd validissi-
mam arcem, vrbis dominam Sectariorum Rebel-
lium præsidium habebat, præfecto Suillio: legiona-
riorum mille illi supra ducentos, Alariorum trecen-
ti erant. nec mora, actis in vincula Catholicis, à qui-
bus redemptionis aliquid sperabatur, pelluntur reli-
qui; exin ferro & flammâ vastatur solum adiacens.
Suillius inter hæc, qui caninâ plusquàm impudentiâ

Oruallus Figiacum venit.

Charrus. Sauiniac. Veyrieres. Figeac.

Malè habiti Catholici oppidani.

Suillij commentum.

fidem Regi mentiebatur, ad Mareſcallum Theminium ſcribere, multáque de Oruallo filio queſtus, eius ſe captiuum imponere, penè actum in vincula nihil habere reſiduæ poteſtatis, quò oppidani Catholici reſtituerentur in integrum. Deberi vltorem parricidio, quem ſi à Theminio ſperare dabitur, paratum ſe vt Vxelloduno, Figiaco, reliquiſque arcibus cedat: enimuerò ludicra hæc, vt docebit nos hiſtoriæ ſeries.

Alariorum ordo ab Oruallo opprimitur.

Ad ſecundum Figiaco milliare laxioribus hybernabat excubijs Engoliſmenſis Alariorum ordo primarius: pagus erat Liſſaci nomine, non niſi clauſtris quà hoſti patebat via, munitus: intercepti vigiles, improuiſo ad ſubitam diſploſionem ſtrepitu alarios excitant, illi pars nudi, pars tumultuariò loricati accurrere; at leui Regiorum præſidio crebreſcente numero, audaciàque Rebellium, cæſis pleriſque reliquis in fugam actis, prædâ, locóque Oruallo ceditur. Liſſac.

Pibracius illi obſiſtere iubetur.

Siſtendis Orualli incurſionibus, iubetur Pibracius, qui poſitis ad fanum Antonini mapalibus eâ parte ſtatuerat hyberna, cohorte ſuâ inſtare hoſti, diſtributis militi ſuo ad Figiaci, Vxelloduni, Caiarci & Cardalliaci ambitum ſtationibus; data illi dehinc Meruillij Alariorum turma expedita, cuius præſidio pleraque in decurſu hiſtoriæ gloriosè patrabit: exin Mareſcallus Theminius Moiſſacum venit. Figeac. Caddenac. Caiarc. Cardail lac.

CAPVT IV.

EPITOME.

Parlamento Burdigalenſi æquandorum ſolo Clairaci muniminum prouincia à Rege incumbit. A Leſiniano intercipitur Clairacum. Ducæus Senator capitur. Proditione Lachenaij Royanum deluſoriâ oppugnatione expugnatur. Lachenayus in vincula agitur. Vicius Procancellarius renuntiatur. Regis ad Reginam parentem literæ. Forcæus & Theobonus ſubſidiarijs copijs aucti Ellebouio faceſſunt negotium. Rex Lutetiæ magno populi applauſu, cultúque ſingulari excipitur. Luynæi præfecturæ varijs diſtributæ. Quillebouium dirutum. Ambianum Luynei filio quamquam infanti conſeruatum. Leſdiguerius Rebelles in Delphinatu in obſequium retrahit. Ad Vaurenſem agrum ingenti clade affecti Montalbanenſes.

INTEREA ad Aquitaniæ vlterioris, Pictonúmque confinia, nihil tacitis factionibus non mouebant Rebelles, quò expugnatas nuper à Rege vrbes, in ditionem ſuam retraherent: quas inter, Clairacum, non à Forceo, vt impoſuit Mercurius mendax, ſed à Leſiniano eodem circiter tempore intercipitur; proditionem paulò altiùs repetamus.

Statim à Clairaci deditione, Burdigalenſi Parla-

Demanda ta Senatui Burdigalensi æquandorum Clairaci munimina provincia.

mento æquandorum solo muuiminum munere à Rege delato, demandatâ Ducęo senatori eâ prouincia segniter labori incumbitur, quódque mali extremum est, versi in luxum, & segnes prædarum opulentiâ milites, lasciuiâ stationes omittere assueti, somno, vinóque procumbunt; vnde Lesinianus, Castro ad vrbis viciniam sito, nihil addubitauit, quin leuiori periculo præsidiarij vigiles intercipi possent. Lectis ergò inter noctis obscura prouincialibus ijs, quorum adhuc nutabat fides, primò secretum aperire, dehinc vt in facili negotium erat proponere, sibi fidum magníque animi Clairacensem oppidanum præpotentem in vrbe, cuiúsque ædes muris adiaceant, fidem in præclarum id facinus obstrinxisse; aperiendum præstitutâ die, ad vrbis fossam foramen, quantùm satis esset intromittendo homini, suggressos liberatores, vacuas sensim ædes subituros, nullâque Regiorum suspicione vrbem exin occupandam. Ad hæc iureiurando adacti omnes, concubiâ nocte quâ designatum iter intrepidè pergere; exin mille legionariorum expedita cohors in fossam deuoluta, foramine medio in vrbem penetrare, dum oppidani Sectarij, præsidiariorum hospitem quémque suum in strato iugulant. Regij vigiles ad arma clamare; perrumpere ex aduerso, cohorte suâ Lesinianus, vt leuiore Regiorum conamine occupatâ vrbe, ceciderit præsidiaria cohors, Ducæo, à quo opima redemptio sperabatur, acto in vincula. Ibi Societatis Iesu sacerdotem memorant magnâ inter cruciatus cõstantiâ dilaniatum, quam, licèt bello ex parte politico, politicam moriendi ra-

Le Duc.

Lesinianus intercipiendi Clairaci auctor.

Proditionis modus.

Vrbs intersipitur.

Agitur in vincula Ducæus.

Dilaniatus Iesuita.

tionem in martyrium flexisse plerisque placuit, vno religionis odio, dilacerato sacerdote.

Royan. Eodem fere tempore Lachenaij præfecti proditione Royanum maritima vrbs magnique momenti, & nominis intercipitur. rem ita gestam memorant.

LaChes-naye. Statim à Lachenaij spontaneâ deditione Rex, quamquam Sectario, Royani præfecturam ei saluam habuerat. ille parum beneficij, fideique memor, ne Rebellionis auctor propalam haberetur, tacitâ cum Rupellanis factione paciscitur, conuentâ deditione Soubisius Rupellâ soluit, admotisque vrbi legionarijs bis mille, scalas tumultuariò muris accommodat: ibi non nisi delusoriâ vtrimque displosione, vanis ictibus capta ascensu munimenta; nudatique exin propugnatoribus muri non ægrè superantur, vt vrbs desiderato nemine Rebellium subierit legem. Expugnatâ vrbe in arcem decurritur, quæ item à ludicro prælio statim dedita. Proditionis suspicionem auxit, quòd Lachenayus minor Lachenaij præfecti primarij legatus, pactâ in speciem deditionis lege, præfectus arcis proclamatur, idque fratre destituto, qui tunc consultò aberat. Actum id vnâ Lachenaij proditione, consilium defectionis improbantibus oppidanis, qui tamen eò inclinare videbantur, cùm prohibere non possent. Nihil moratus Lachenayus maior, citatis ad Regem quis accurrere, proditionisque pœnas à fratre reposcens, præfecturâ destitutum se queri, non aliâ quàm præstiti Regi obsequij causâ. Rex nihil cunctatus perduellem in vincula agi iubet; iudicesq; co-

Quâ perfidiâ Royanum intercepium fecerit.

Lachenayus habitus proditionis auctor.

In vincula agitur.

gnitione extraordinariâ inquirendæ proditioni delegat.

Paucis ab hinc diebus tentata in Mornacum Castrum à Rupellanis expeditio, Burdigalensium industriâ, præcipitíque ope, illis excidio vertit, quâ expeditione laudatam memini Senatus Burdigalensis virtutem, qui mutatis in cassides pileolis, humeralibúsque in balteos, militiæ passim Senatores suos præfecit. Mornac

Gallia sex mensibus sine Procancellario fuit.

Totum iam semestre destituta Procancellario Gallia minùs feliciter exegerat, iuráque & leges pessum ire lugebant, quos florentis alioquin imperij infortunia tangunt, quando eius excessu, qui sigilla nuper sibi impudenter ascripserat, funerato Comestabili insimul, & Procancellario, restituitur primo decori toga, habitâque vnà cooptationis in sanctiore Regis Consilio ratione (quamquam multorum iudicio restitui Cancellarius pristinæ sigillorum præfecturæ debuerat) placuit Procancellarium eligi, qui ceteris ætate, longioréque rerum experientiâ anteiret. Vicius ille, vir sapiens, vnâque prægrauis annorũ serie, ingenio sagaci magè, quàm expedito. De Vic.

Vicius veteranus in consilio Regis Procancellarius renuntiatur.

Regi ad Reginam parentem codicilli.

Paulò pòst Burdigalæ Rex parentem Reginam codicillis hortatur, præsentiâ suâ consiliísque salutaribus, quibus administrata olim feliciùs Gallia, filio Regi adesse velit; notam Galliæ pluſquàm dici possit prudentissimæ principis fidem, sagacitatem, publicíque fluctuantis identidem regni negotijs vigilantiam, optatum à se diutiùs daretur intima gratulatione matrem carissimam amplexari: iter indictum Lutetiam quò si in occursum accurreret renouandos

renouandos affectus, naturâque feliciùs auſpice, communicandam regni adminiſtrationem. Monhurtium à ſe expugnatum, intercepta recèns proditione Rebellium Clairacum, Royanúmque; at leuia hæc, vbi apertiùs protegendo Eccleſiæ primogenito cœlum armabatur. Dilatas in ver proximum expeditiones, quando ità ordinauit Deus, vt debitam deliciis adoleſcentiam tubarum clangoribus, periculíſque glorioſiùs exigat. Nihil ad hæc Regina parens Lutetiam pergere diſtulit, vbi magno omnium applauſu, Luynæi memoriâ non niſi in publicum populi Pariſienſis odium renouatâ, aurei amœnitatem ſæculi inducere viſa eſt. *Lutetiam Regina venit.*

Ellebouius interim ad vlteriorem Aquitaniam auctoritatis Regiæ vindex, Forcæi, Theoboníque factiones opprimebat; quamquam poſt debellatum nuper à Rege Monhurtium, obſidionis reliquias, Marchionem Mirambellũ, Caſteſium, quingentóſque legionarios copijs illi ſuis aſcripſerant, vnde ſupra ducentos mille pedites, trecenti alarij. Nihil eâ acie quamquam leui, viris audacibus intentatum, quibus ſupra Ellebouium id præcipuum erat, quòd natali ſolo leuioribus bellum impenſis, certâque circumiacentis plagæ notitiâ gerebatur. At hæc infra. ſoluentem interim Burdigalà Regem aſſequamur, qui hinc Blauiam, Blauiâ Engoliſmam venit: illi eò loci expeditiſſimâ frequentíque nobiliũ manu Condæus Princeps in occurſum adeſt. Engoliſmâ Pictauium itur. ibi Comiti Rupifulcaudio proprætoria Pictonum præfectura cedit, deſtituto in perduellionis pœnam Rohanæo. Laudatum hîc *Ellebonio negotium faceſſunt Theobonus & Forcæus.* *Rex Engoliſmam venit.*

Theobon.

Blaye. Angouleſme. Poictiers. La Rochefoucaud.

à Rege commendatione publicâ memorant Espernonium quòd leuiore exercitu, & Rupellanos vtrâque messe destituisset, & cladibus sæpiùs nullâ suorum iacturâ affecisset. Pictauio Turones ventũ, ibi (namque inlatum iam antè Luynæi cadauer) cõdigno felicissimi olim hominis reliquię infelices honore donantur, supremúmque conclamatus Malliacum inuehitur, vbi etiamnùm hodie iacet. Hinc Nauarræa cohors Salmuriam subit, vrbem magni momenti, quam tacitis Rupella factionibus interceptura timebatur; Turonibus Blæsas, Blæsis Aureliam, Aurelià Rex Lutetiam venit, vbi magnifico apparatu excipitur in hunc modum.

Supremo donatus honore Luynæus.

Mallié.

Saumur

Tours. Blois. Orleans Paris.

Lutetiam venitum.

Magno Rex apparatu exceptus.

Duodecim legionariorum millia ad pagum Rubeimontis duobus ab vrbe milliaribus in quadra militaria distribuuntur, ibi quidquid Lutetia pretiosi habet; gemmæ, armillæ, vniones; quidquid splendidi, sericum, segmenta filis argenteis passim, & aureis intertexta, ceteráque id genus repercussis opportunè radijs eâ maiestate fulgebant, vt demissos totidem è cœlo soles diceres. Rex ad populi conspectũ gratissimi, rhedà desiliens, seu prospectandorũ agminũ; seu se populo Parisiensi exhibendi animus erat, magnâ alacritate adequitare; hinc, subiturus vrbem, à Memmio Præside, mercatorũ Præposito excipi, dum ad suburbium sancti Iacobi XXX. machinæ murales disploduntur, artificij ignibus illustrantibus noctem. Regi ad latera equitabant D. Gasto Borbonius, Condæus, Suessionensis Gallię Principes, Ioinuillius, Vindocinensis, Mombasonius, primorúmque non pauci: donec ad Virginis

Montrouge.

Rheda desilit.

De Messmes Preuost des marchands.

Condé. Soissõs. Ioinuille. Vendosme. Mombason.

Principes illi comites.

Rets. Deiparæ Metropolim Eccleſiam Radeſiano Pari-
Roche-fou-caud. ſienſi Epiſcopo, Rupifulcaudióque Cardinalibus;
magnâ populi acclamatione excipitur, vnde exin
poſt decantatum de more DD. Ambroſij & Au-
guſtini hymnum, regio palatio ſucceditur, vbi re-
ducem Regina maritum, Parlamentum protecto-
rem, populus patrem incredibili applauſu ſalutant.

Luynæi præfecturæ diſtribuun-tur.

Supererat à Luynęi exceſſu id vnum ſubſtituerentur rectores vrbibus, quas ille regiâ diu munificen-
Calais. tiâ adminiſtrauerat. Icciæ arci, quam hodie Caletũ dicimus, maximi ad Britannicum mare momenti
Bolonge. præficitur Palliaſſæus; Bononiæ non procul inde
Aumõt. Aumontius; Farę Bellimontius; intereà dum Quille-
Quillebeuf. bouium arx munitiſſima, quia procul à Galliæ orâ
Lafaire. Beaumont. in regni excidium non niſi mutuis Gallorũ diſſidijs aſſurgebat æquatur ſolo, quam item ſibi cũ reliquis Luynæus aſcripſerat. Luynæi filio, adhuc in cunis

Quillebouium diruitur.

Ambianũ Luynæi filio conſeruatur.

Amiens Ambianum in Picardia creditur, dato illi Legati no-
Caddenet. mine patruo Caddeneto, vbi aſſeruari Luynæi theſauros inualuit rumor. Neque hîc prætermitti debeat, quòd qui à ſecretis Luynæo erat, dum viueret, eodẽ tempore Lutetiæ in vincula actus eſt, pluribus in eum poſtulationibus, quarum præcipua peculatus erat; quamquam dehinc ſeu gratiâ, ſeu quòd reuerâ innocens erat, dimiſſus eſt.

Leſdiguerius in Delphinatum properat.

Ab obſidione Montalbanâ Leſdiguerium, ſiſten-
Mombrun. dis Mombruni incurſionibus, in Delphinatũ à Rege miſſum ſuprà retulimus. Magno ille Catholicorum exceptus gaudio, in Mombrunum, quem à Rebellione generum diffitebatur, cuíque filiam vxorem politico diuortio ſubduxerat, arma

conuertit, imò & quâ pollet apud prouinciales auctoritate dilapsis hinc inde Rebellibus Mombrunum, ne pugnam quidem ausum opprimebat, nî se ille subiturum ex placito Regis imperia literis monuisset. Atenim extirpandæ penitùs in prouinciâ Rebellioni, Sectariorum Synodum Diæ coïre iubet, vbi post habitam de obsequio Regi debito fusè orationem, sacramento solemni fidem omnium astrixit publicâ Comitiorum Rupellanorum abdicatione, Catholicos Sectarijs, Sectariósque Catholicis, datâ inuicem fide coniungens. His ita gestis, ne quis exin ignorationem prætenderet ordinationem propria manu obsignatam, DELPHINIQVE cęlatam sigillo promulgari iubet, quâ, nullâ exceptione morti addicebantur, qui in armis prouinciam circumirent; exin gratissimâ Delphinatus pace potitus est; nisi quòd Blaconsius, vt narrabimus infrà, ad Rhodani ripam prædonem aliquandiu egit. Vnde non mediocri laude donatus Lesdiguerius, cuius immensam in Delphinatu potestatem agnouere olim Reges nostri, expertúsque est eo tempore LVDOVICVS; seu triginta annorum spatio ius in prouinciâ omne præscripserit, seu (quod malim) ità prouinciæ genius est, vt eam Proreges iure summo administrent ipsíque Parlamẽto præfecti, eorum quoque nomine (quod inauditum alibi) pronuntientur Curiæ placita. Sed hæc parerga, redeo ad rem.

Rebellione suffocata.

Synodum coïre iubet.

Dio.

Dauphin.

Blacons

Rhosne

Potens supra fidem in Delphinatu Lesdiguerius.

Ad Vaurẽsem agrum ingenti clade affecti Montalbanenses.

His eo modo in Delphinatu gestis, ad Galliam Narbonensem Vaurensi agro, magnâ clade à Vaurensibus oppidanis Montalbani Rebelles afficiun-

LaVaur

tur, res ità contigit. Montalbanenſes iamdiu annona defecerat, quo factum, vt præſidiarij corroſis ad intima præcordia oppidanis, vbi nihil ad eſum ſuperabat, præcipiti Ianuario, pars Antonini fanum, Amilianum, pars Fuxenſem agrum, pars Caſtrum Albigenſe non niſi in ſolatium vitæ petierint; adeò diuturnior illos obſidio malè affecerat. Ianuarij ergo XXII. trecenti legionarij appetente nocte Vaurenſem agrum ingreſſi, quia frigore obriguerant excitato mediâ planitie igne, produnt ſeipſos. Nec morâ monitus Gachapellus primus Vauri Conſul, legere ducentos circiter oppidanos, quibus pons, quâ hoſti tranſitus, occupatur. Appetente luce adeſſe Rebelles, relatóque ab excurſoribus interceptum pontem, vbi neque progredi, nec regredi datur, deſertam mediâ viâ domum Aurini nomine inſident, tormentariiſque ad angulos feneſtris apertis, obſidionem pati velle ſimulant. nihil moratus Regiorum præfectus domum circumſtare, leuioréque damno admotis muro legionariis ſuis, tripartitam oppugnationem indicere; occluſis foribus, plerique in tectum euadunt, quo lateribus deſtituto nihil morantur ignem. Obſeſſi ad hæc deſperatâ ſalute, deditionis legem expoſcere, Regij inexorabiles vrgere pertinaciter, cùm Durfortius cohortis præfectus erumpens Gachapelli miſericordiam ſubiturus, ne Catholicus intereà miles quid in eum tentaret, in eius amplexum proruit, quod illi in momento excidio fuit: quippe Regij vbi præfectum ſuum hoſtis amplexibus implicitum vident, rati aduerſo pugione transfoſſum, ſclopos in am-

S. Antonin. Millau. Foix. Caſtres.

La Vaur

Gachapel.

Aurin.

Rebelles leges deditionis flagitant.

Durfort

Durfortius occiditur.

plexantem diſplodunt pluſquàm centum, vt confoſſus penè vulneribus totidem Gachapellum prægraui in terram pondere egerit, illæſum alioquin, quod ſanè portento dari potuit. Renouatâ exin miles audacia, aduerſa ad limen clauſtra perrumpit, nullàque miſericordiâ imbelles, qui iam antè arma abdicarant trucidat. Rebellium cæſi ducenti ſupra, XXX. vt ne victores quidem cæſorum numerum aſſequerentur, capti XXII. quos inter Paſcaletus, quem ſæpius in obſidione Montalbanenſi memorauimus ſuprà, centuriæ præfectus, Lacaſſaniçus, Rebouliúſque præfecti item, Ratus, Horteſiúſque legati, Magnauillæus primarius ſignifer, Cattæus item ſignifer. Cæſorum præcipui Durfortius cohortis præfectus, Polus, Rebouliúſque legati. Royus ſignifer, primipili quatuor, nobiliúmque complures; ſigna quatuor Regijs in victoriæ monimentum ceſſere, quæ inter, primarium (COLONELLVM vocant) appenſa illa ad Epiſcopalem Vauri Eccleſiam, vbi etiamnum hodiè proſtant. Regiorum eo prælio non niſi VII. deſiderati. Hîc ſe item mendacem prodidit Mercurius noſter, dum Vicinum ab Ambrâ imponit præclaræ huius expeditionis auctorem, qui bello diſtentus alibi, hinc longiùs eo tempore aberat.

Cæſorum Rebellium numerus.

Gachapel.

Paſcalet.

Lacaſſagne.

Rat.

Hortés.

Lagranuille.

Catte.

Polus.

Reboul.

Le Roy.

Capta hoſtium ſigna in triumphũ ad Eccleſiam appenſa.

LaVaur

Voiſins d'Ambres.

Redeamus in Aquitaniam vlteriorem, vbi ſecundùm hyemis aſperioris frigora Ellebouio Duci vniuerſum Gallici belli pondus incumbit, torpentibus alibi ad hybernacula ſua militibus.

CAPVT V.

EPITOME.

Ellebouius Duraſio intercepto in Marchionem Forcæum ſigna conuertit. Forcæum caſtrũ obſidetur. inſtructâ acie dimicatur. victoria diu incerta in Regios tandem inclinat. Bordelius Forcæo Ellebouij iras deprecatur. Caſtro ad enixas nobilium preces parcitur. Gallicæ nobilitatis indoles peſſima. Catholici à Sectarijs malè in Galliâ Narbonenſi habiti. Soubiſius plagam Oceani deprædatur. Captus à Sanſurino Humierus magnificè habitus ſinè redemptione liber dimittitur.

d'Elbeuf. Duras

DVx Ellebouius, Duraſio ad Petragoricum agrum intercepto, mille Pedemontanæ cohortis legionarios, loco percommodo in ſtationem locat, nempe fatigando hoſti, qui non longè hinc aberat; Monſeguti interim hybernabat, cùm nuncius præcipiti Ianuario monet Marchionem Forcæum tranſuadato Duranio, fano Fidei copias ſuas in Petragoricum agrum ductare: nihil cunctatus ille, iuſſis morari Griniauti, Ribeiracíque cohortibus, reſiduis in hoſtem copijs fertur. Legionarijs mille, quingentis equitibus Forcæo venerat in occurſum, cùm ille haud prælium auſus, qui honori minùs inhiabat quàm prædæ, quæſito effugio euadit. Ellebouius Bergeracum

Ellebouius Duraſium intercipit.

Monſeguti.

Dordogne.

In Marchionem Forcæum arma conuertit.

Griniaut. Ribeirac.

Bergeracũ venit.

non procul ab hostibus opportunè subit, hyberníque ex temporis necessitate militi distributis, prælij occasionem captat.

Bordelij cohors.

Bordelius interim, vir eâ prouinciâ magni nomi- Bordeilles.
nis, mille legionarijs Regis copias auget; frequentibúsque passim ex agro circumadiacenti ad Ellebouium nuntijs, quibus ferro & flammâ impunè grassari hostem monebatur, prædonibúsque Forcæum Castrum asylo esse, de arce obsidendâ (quamquam minùs opportuno tempore) consilium capit. Nec mora, moniti prouinciæ nobiles turmatim adesse, haberi legionariorum delectum, ne debito arces Regiæ præsidio destituerentur, eligi è Cursoni co- Curſon.
horte sexcentos, Lausuni quingentos, Ramburij Lauſun.
trecentos, Pedemontana quingentos, quibus as- Ram-
bures.
criptâ trecentorum alariorum phalange, procura- Pied-
tísque ex æquo tormentis, obsidetur pridie Kalend. mont
Februar. Castrum. Nec diu cùm disposa tormenta ruinam aperiunt: iámque in oppugnationem miles ruebat, cùm inclinato ad occasum sole Forcæus, non procul à castris, non nisi C C. legionarijs, alarísque circiter XXX. detegitur; consultò gestum, quò in dispositas à tergo insidias Regij victoriâ læti, dum fugientem assequi vellent, inciderent. Exploratores hosti agnoscendo præmissi, legionem referunt sylua adiacenti latere, quam ad latus, instructus equitum ordo sustineat. Re in consilium districtè relatâ, prævaluit Ellebouij sententia, quæ audaciùs in prælij instructi aleam inclinabat; atenim ne à præsidiariorum eruptione Regijs periculum à tergo immineret, cohortem eâ parte in armis stare iubet,

Captum de obsidendo Forcæo Castro consilium.

Detecta hostium insidiæ.

iubet, progreditúrque ipſe Bordelio, Lauſuno, Curſonóque Caſtrametatoribus. *Hoſtium canitus.*

Prouecta nox erat, cùm repentè inconcinnæ canentium voces, intempeſtiuo ſtrepitu Regiorum aures percutiunt, anxiiſque, quídnam hic cantus lætitiæ proderet, explorator accinctum prælio hoſtem referre, qui de more pugnam initurus præcineret. Ad hæc imperator vix ſui præ gaudio compos circumequitare inſtructa iam agmina, hortari innatâ viris magnis virtute capeſſerent prælium, puerorum eſſe terriculamenta eiuſmodi cantus, cygnæam vocem, quæ in extremis deprecaretur mortem, raros hoſtium ordines, eneruem audaciam, quódque omnibus præualet, cauſam iniuſtam. illis nescio quo fato id eſſe innatum, quando muris teguntur vtcumque ſtrenuè dimicent, vbi apertâ planitie conſerenda manus, fauiſcant. Is militum ardor verba ducis ſequebatur, ità ſe in momento ad pugnam expedierat vetus miles, vt victoriæ certus imperator pugnæ ſignum dederit; acies, quamquam auidè prælium appetebant, gradu immotæ, & anguſtias loci pro munimento retinentes, poſtquàm propiùs ſuggreſſus hoſtis certo iactu ſclopos exhauſerat, in cuneum magnâ alacritate prorumpunt; turbatóque ingenti clamore ſilentio noctis, alarij quidquid ſepſerat aditus perrumpunt valentiore equorum niſu. Enimverò quia malignè prænitens Luna vix noctis auertebat horrorem, indicti magnâ roborum copiâ ignes, quaſi buſtuarijs pyris, hoſtium præuertentibus funus. Vacillauere diu Ramburij, Pedemontiíque cohortes, quibus primũ

Ellebouius milites accendit ad prælium.

Conſeritur manus.

Excitati nocte media ignes.

cornu obtigerat; præpostero quippe militiæ ordine hostis, seu primâ fronte terrendis Regijs, seu quòd aliunde ità ex loci genio videbatur, triarios primùm erupturos primâ locarat acie, quod Regijs incautis exitio penè fuit. Iam sclopi defecerant, initâque cominùs pugnâ hasta in hastam, in mucronem mucro ferebatur; permixti confusis ordinibus Regij, & Rebelles, incerta sibi mutuò vulnera inferunt obscurâ Lunæ, igniúmque luce: si quem ad tesseram memoria deficit, vno hoc indicio proditus hostis, à suismet trucidatur. Perennantur vulnera nouis hinc inde militum delectibus rediuiua; iactura tamen æqualis vtrimque, vtrimque Mars æquus.

Vacillant Regij.

A Regijs tormentis strages magna.

Assurgebat haud procul mediâ arenâ monticellus, quo Ellebouius tormenta ità disposuerat, vt clauis, catenis ferreis, plumbeísque glandibus referta stragem ingentem ederent: at nec ideò hostem deficiebant vires: quippe vbi de summa rerum agitur, omnium diribitrix necessitas etiam imbellibus animos addit. libertatem miles, bona, & vitam; Forcæus supellectilem, fortunam, catissimúmque sibi Forcæum Castrum tuebantur.

Ellebonius suos accendit.

Ellebouius interim aciebus suis adequitare, gestu, voce, quódque màgis imperatorem deceat, exemplo ad pugnam accendere, dubios placidâ oratione firmare; fugaces minis, ferróque retrahere ad periculum. Appetente luce magnâ hinc inde strage non nisi Cadmæa victoria sperabatur; cùm Ellebouius Bordelij cohortem, Sayanísque alarios coa- Sayan.
ceruatum agmen in hostem emittit, quorum alacritas necdũ experta prælium, vbi defessum hostem

Fugatur hostis.

adoritur, sternit leui conamine obuium; donec ad nouum regiorum subsidium desperatâ salute hostis faciliori per rupiũ auia effugio, terga præbuit. Haud locorum ignaris erat in facili fuga, aslurgẽtibus hinc inde collibus asperis, quos dumeta adeò sepserant, vt per inaccessa abreptos insequi arduum, imò periculosum foret: vnde leuior hostiũ strages, quos alioquin Regij ad internecionem deleuerant. Illustris ea victoria fuit, magè hostium pertinaciâ, quàm cæsorum numero; quippe diutino horarum VI. prælio, vix supra ducentos quinquaginta occisi: Regiorum sauciatis pluribus, pauci desiderati. *Iactura Rebellium.*

Iam nihil addubitabatur, quin, redeuntibus ad castri oppugnationem militibus triumpho lætis, cederent ne ausi quidem propugnare Rebelles: patebat namque à tormentis ruina quantùm expugnationi satis; cùm Bordelius, in cuius virtute & animo magnum rebus gerendis momentum erat, frequenti Nobilium manu stipatus, Ellebouium in hæc verba compellat. *Bordelius Ellebouij iras Forcæo deprecatur.*

Ad manum illi in præsentiarum esse, quo prouinciæ nobiles, etiam Catholicos immensâ sibi gratiâ deuinciat. Leonem, qui magnitudinem animi exprimit, prostrato hoste aspernari victoriam; quasi inglorium sit triumphantis iras deprecantem, cedentémque victoriâ opprimere, qui si vixerit vnâ victoris gratiâ spirans, eius quotidie triumphos vitâ vnâ, quam se illi debere profitebitur, renouabit, gratiámque referet vbi dabitur: eam hodiernâ die Forcæi sortem esse, vt proprio damno expertus quàm sit arduum eos cominùs aggredi, ad

quorum vbique pedes lauri, vbique palmæ assurgunt, victoris misericordiam, si quæ in armis pietas, imploret; quidquid prostrato hoste honoris, quidquid ab eius ruina laudis sperari potest, iam abundè reportatũ. Fusum instructà acie hostem expugnatũ Castrum, quod nec diffiteatur Forcęus ipse in extremis agens; superesse id vnum, nobilissimi præda castelli fiat militum auaritiæ satis, quod non Forcææ familiæ modò; sed & prouinciæ nobilitati luctuosum erit. Antiquam eà prouinciâ domum, quam publicæ vtilitati interfit præstari à deprædatione incolumem; ita rerum habere ordinem, quæ cœlo subiacent, vt qui Rebellis hodie, aut futurus sit postmodùm Regi addictissimus, aut tales habiturus nepotes: nec extrema in excidium hostis lege militari tentanda, nisi cùm in exteros bellum. Parcendum vrbibus, Castrísque Nobilium, vastando alioquin breuiùs quàm dici possit etiam florentissimo regno, destituendísque nobilitate suâ prouincijs. Ceterùm paratũ esse Forcæum, vt fide, vitâque imposterum melioribus, rebellionem diluat, propriâque ipsius manu obsignatam schedam, quâ fidem astringebat depositurum Rebellionis protectionem Castrum, bellóque ciuili in neutram partem inclinaturum. Nihil à Sectarijs suprà, Regem exposcere; enimuerò si diutinâ perduellione Forcæus indignus habetur, in quem habitâ eius ratione id beneficij conferatur, adesse prouolutam imperatoris sui genibus Petragorici agri nobilitatem, quæ, si quid in victoriam recenti prælio contulit, (quod leue sit, vbi laus vna imperatoris virtuti debeatur) Petrigord.

non aliam rei bene gestę remunerationem exposcit, quàm Forcæi Castri incolumitatem, quam si impetrarint enixæ preces, futuros se in gratiam beneficij ad extrema inuictissimo Principi mancipatos.

Ellebous responsum.

Heîc Lotharingus Princeps, quamquam oppugnationem indixerat; Nihil obluctari se, inquit, virorum illustrium precibus: indignum sanè Forcæum, qui eam à Rege gratiam obtineret, qui Henrico olim IV. nominibus penè innumeris deuinctus debuerat à factionibus in successorem filium immunis esse. indignum item tot præclaris intercessoribus eum, qui nihil ingenui, nihil excelsi præferat; concedi tamen virorũ illustrium petitionibus, quod non nisi Forcæo negari poterat; attamen eâ conditione, vt si, cui nunc parcitur Castrũ, Rebellioni postmodùm refugio esse prodetur, non aliâ causæ cognitione in flammas abeat. Diruta exin munimenta, quæ firmauerant arcem.

Parcitur Castro.

Gallica nobilitatis pessima indoles.

Ibi ex occasione notari velim pessimam Gallicæ nobilitatis indolem, quæ, vulgò cõtra armorũ ordinẽ, non nisi ęgrè sibi mutuò bellũ inferre amat, vitæ nobilium, ædibúsque parcens, seu contra ius gentium innatâ clementiâ; seu paris aliquãdo infortunij timore, quo scilicet parem expectat gratiam. Non ità Hispani nobiles, qui belli sibi legem Regis arbitrio dicunt: non ità apud nosmet Sectarij, qui ferro & flammâ planitiem, castra, vrbésque ipsas vastant non alio, quàm religionis delectu: quod ipsum eodem fermè tempore in Gallia Narbonensi citeriore maximè patuit, vbi crudelitate plusquàm tyrannicâ Catholici oppidani in dies munimentorum

Catholici à Sectarijs malè habiti.

operi adigebantur, vt eorum ope assurgerent, quæ Religioni Catholicæ fatalia timebantur.

Rohanæus Montempessulanum venit.

Ineunte Februario anni à reparatâ salute M. DC.XXII. Rohanæus Galliam Narbonensem citeriorem oberrans, Montempessulanum venit, vbi nihil detrectatis honoribus, qui vni Regi debeantur, augustalem vmbulam subit, populique magno lætitiæ indicio acclamationes in ea verba excipit; VIVANT ECCLESIÆ, ET ROHANÆVS. At morâ breuior; Montepessulano quippe firmandæ Rebellioni Nemausum; Nemauso, Vticam; hinc Alesium, Alesio in Viuarienſem prouinciam itur, prout audierat vacillare vrbes. Hæc in Gallia Narbonensi. Mompellier. Nismes Vsez. Alés. Viuares

Soubisius plagam Oceani vastat.

Interea Soubisius ad Aquitaniæ vlterioris confinia, quà Garumna fluuius Oceanum subit, maritimam oram ferro & flammâ vastabat; Royano Burdigalam inter, Rupellámque medio; vt nihil nisi penso tributo in Aquitaniam à Santonibus commearet. Præcipiti Februario Humierus aulæ Regiæ primarius nobilis Burdigalâ Lutetiam decursorijs equis properabat, cùm Sansurini Royano præfecti insidijs interceptus, Royanum ducitur. ibi comitate Sansurini vrbanâ exceptus, præter spem cum hoste humanissimè liber agit. Attamen quia se contra militiæ legem, captum contendebat, in iudices vtrimque conuentum, vt si non iure actum liqueret, dimitteretur; sin minùs, redemptionis pretium capientis arbitrio staret. Lecti iudices iure captum pronunciare; statutum exin redemptionis pretium triginta librarũ millibus, quę dum Humierus nume- Royan. Guyenne. Saintõge. Humieres. Sainct Seurin.

Captus à Sansurino Humierus sinè redẽptione dimittitur.

rare parat, Sanſurini liberalitate gratis liber eſſe iubetur. Humierus eam ſe hoſti gratiam debiturum negans, obteſtari; numeratámque pecuniam offerre vltrò, negare Sanſurinus, donec hoſtili munificentiâ victus ille, cogitur loco abſiſtere; vnde laus immortalis Sanſurino accreuit, cui vni Sectarios inter, aiunt Catholicos eo bello beneficium debuiſſe.

CAPVT VI.

EPITOME.

Soubiſius diſſito longiùs Rege, terrâ marique ſæpius victor. Purpurati Burdigalenſes auctore Senatu præter morem arma capiunt. Eſpernonius prudentiâ Fabianâ commendatur. Leſdiguerius ad Regem ſcribit ſuadendę paci. initum ſuper eâ re conſilium. prævalet in bellum ſententia. in Aquitaniam via indicitur. Monreuelum Ellebouius expugnat. Toneinſium interceptum. præſidiarij iugulati. Themininius & Ellebouius in ſubſidium dedito Caſtro aduolant. Feminarum effera crudelitas. acto in vincula La-Vauguiono cæduntur reliqui. Expugnatur à Regiis prima vrbs. femina à Regijs occiſa. Forcæi acies fuſa. capta eius ſupellex. Leſdiguerius Pouſinum ad Rhodani ripam obſidet & capit. Soubiſius Pictonum plagam vaſtat. Pibracius ſtrenuè Oruallo obſiſtit. arcem validam ad Oldum expugnat magnâ hoſtium clade. Soubiſius in Talomontios obſidionem ſimulat. Rupibaritautus arma in ſubſidium capit. acre prælium. victoria incerta.

Soubisius ad Oceani plagam victor.

OVBISIVS tribus circiter legionariorum millibus Oceani ad Pictones plagam ferro & flammâ vastabat, vt nihil incendium aut ruinam effugeret: non inde procul Campanię cohors hybernabat fidâ Broagij statione, Broage. quando arcis præfectus, quamquam numero impar, cum Soubisio signa conferre statuit. Atenim infortunata Regijs pugna; quippe vix quingenti legionarij instructâ acie prælium ausi, numero cedunt, pars in fugam acti, pars cæsi.

Victoriâ læti Rebelles, rebúsque eâ parte secundis insolescentes, terrâ, marique vix vllo iam obice Santonum, Pictonúmque prouincias deprædantur; obsistunt pro virili Senatus Burdigalensis purpurati, qui Castrametatore Ornano à Sancta Cruce copias Burdigalenses ductabant; at leue Catholicis non nisi cohortis vnius præsidium, vbi præter tria legionariorum millia, VIII. expeditissimæ naues diripiebant plagam mille supra ducentis sclopigeris. Audaciam auxit quòd Espernonius sagacissimus imperator, dum dilapsis militibus suis rarescere ordines videt, Iarriâ, & Cruce-Galeri vbi ad primum ab vrbe lapidem metauerat diu, Surgerium regreditur, prudenti sanè consilio; neque enim canum imperatorem decuisset, imparibus vndequaque armis, Regium decus hostium furori prostituere, debitâ eâ efferuescenti adolescẽtię temeritate: ille cõtrà Fabiano exemplo cunctando restituit rem, hostémgue regressu magis profligauit, quàm si vltrò signa contulisset, etiam instructâ acie futurus victor.

Senatores Burdigalenses arma capiunt.

Espernonius sagax imperator.

Iarric. Crois-Chapeau. Surgeres.

Fabij exẽplo cunctatur.

Intereà

Interea Lesdiguerius seu illum diuturnioris belli tædebat, seu afflicti commiseratione imperij dicebatur, ad Regem litteras scribit, quibus bello nullam esse salutem contendens in pacem inclinabat; si sibi tanti moles negotij crederetur, retrahendos in fidem vna conscientiæ libertate Rebelles. Minimi eam momenti concessionem, quâ Regum Galliæ placitis quinquaginta abhinc annis gaudeant. Nihil eâ gratiâ auctoritati Regiæ detractum iri, sanguinisque parcendum, qui, si redintegrabitur expeditio, hostili adhuc ferro debeatur. arma in potiorem differenda occasionem, conseruandásque bellis extraneis florentis imperij vires. Ad hæc deducto in consilium negotio, Rex Condæum, Suessionensem Guisium, Etigolismensem, Brulardum Sillerium Galliæ Cancellarium, Vicium Procancellarium, Mombasonium, Schombergum, Pisiæúmque, cuius consilijs magnum rebus gerendis momentum inest, accíri iubet, prolatísque in medium Lesdiguerij literis, inclinantibus in pacem rogatis, Regis, Condęi, reliquorúmque Principum sententiæ, quæ ad bellum ferebantur, præualuere: multos prædarum cupido stimulabat, alios ambiguæ domi res, hos timor, illos gloria; ità boni, malíque, studio dispari, pacem hi, bellum illi cupiebant, problematicâ sapientum iudicio eo temporis quæstione. dein quâ ratione bellum gereretur districtè dictum; quæsitúmque primò Regémne viæ longioris periculis implicari iterùm expediret: nec diu agitatum id caput; irritis nempe conatibus, quibus Regis præsentia deforet, quod antè sæpiùs experientia docuisset: etenim quâ

Lesdiguerij ad Regem litteræ.

Quibus pacem suadet.

Initur super ijs codicillis consilium.

Condé. Soissõs. Guise. Angoulesme. Brulard. Silery. De Vic. Mombason. Schomberg. Pisieux.

Præualet belli sententia.

progredi satius foret incertum : duplex via patebat, illinc Lugdunum, Lugduno in Galliam Narbonensem; hinc Engolisma in Aquitaniam: vtrimque ingruebat hostis. Si rectà Lugdunũ pergeretur, obstabat Delphinatus, vbi, quamquam Lesdiguerium suprà retulimus rebellionẽ penitus extirpasse, superabat adhuc negotij satis, ipso (quod tunc circumferebatur) dubio in fide Lesdiguerio. Instabat dehinc prouincia Narbonensis, in quâ præter plerasque vrbeculas, de quibus infrà, vnde tamen Rebelles totidem sibi arces parauerant; Monspessulanus, Nemausus, Vtica, Priuatiúmque assurgebant, non vndequaque perfectis adhuc munimentis, quæ summa omnium ratio erat expediendo eâ parte tuendi, nempe nondum adæquato muniminm opere Rebellibus illius prouinciæ intercipiendis. Contrà, Aquitaniam versùs occurrebat primùm Rupella dissidij caput, quam Rege iterum prætereunte stare incolumem inglorium videbatur, hinc Royanum, in Aquitania Monsflanquinus, fanum Fidei, Monsmarsanus, Antonini fanum, Montalbanum, Nigrapelissa, Vxellodunum, Figiacum, Athilianum, quæ totius Galliæ munitissima propugnacula, expugnari necessum erat, aut dedi, ante Galliæ Narbonensis expeditionem, quæ tamen citato opere indigebat. Omnibus attentius perpensis, commisso Rex, quod in magnis assolet, Dei prouidentiæ negotio in Pictones iter indicit, exercitúmque per hyberna hinc inde distributum ad Pictonum oram, quà Britannia patet, paratum esse iubet, interea dum alendo ipse immenso corpori

Duplex Regia via.

In Galliam Narbonensem.

In Aquitaniam.

Aquitaniã versus iter indicitur.

Lyon. Lãguedoc. Angoulesme. Guienne.

Mompellier. Nismes. Vsez. Priuas.

La Rochelle.

Monsãquin. Sainct Foy. Montde Marsan. Sainct Antonin. Montauban. Negrepelisse. Caddenac. Figeac. Millau.

ærarij rationem iniret. Dum instruetur Lutetiæ belli apparatus agrum Petragoricum, Aquitaniamque leuiter oberremus.

Vix Burdigalam intercepti Clairaci peruaserat nuntius, cùm Clairacenses oppidani quotquot in manus incidunt, aguntur in vincula; nempe commutando illis Ducæo, Atenim leue in eam redemptionem subsidium, nî Lesiniani filiæ duę, quas Rupellam, sequuturus ipse, si Clairaci proditio defeciisset, paulò ante præmiserat, oportunè ibidem cum pretiosâ supellectile in cassas incidissent. Quæ dum Vrsulinarum Monasterium in custodiam sexui non indecoram Curiæ placito subire coguntur; videamus quid interim aduersò Garumnà Toneinsij actum. Post dolosè captum à Marchione Forcæo Montem-Flanquinum, intercipiendi Toneinsij Forceus pater consilium init.

Burdigala capti Clairacenses.

Capta Marchionis Lesiniani filia duæ.

Mon-flãquin.

Toneinsium nuper, vt suprà relatum, gratis agnouerat Regem, vnde nihil in vrbe mutatum, futurâ, vt sperabatur, oppidanorum fide præsidio Regi omnium validissimo. Vrbs est in duas diuisa vrbeculas, castro non inualido quod illis supereminet, domino feudi nobilioris Comite La-Vauguiono, qui, sub idem tempus, angustiore in arce suâ commeatu hybernabat. Forcæus haud ignarus oppidanos, quibus leui Regiorum præsidio vrbs antè credita, in rebellionem inclinaturos, tentatâ infidâ ipsorum fide; dictâ die, mille legionarijs adesse ad muros, quos dum præsidiarij Regii propugnare conantur (quamquam rariore milite conatus leuis) à tergo ab oppidanis lacessiti, numero cedunt, immanique feritate

Toneinsium à Forcæo intercipitur.

Iugulantur præsidiarij.

post deditionem iugulantur; at nisi expugnaretur castrum irritâ expeditione, signa in illud illicò conuertuntur, missúsque fecialis La-Vauguionum de deditione compellat; Intrepidum ille mentiri vultum, paratúmque se respondere vt gloriosâ priùs morte finiret, quàm leges deditionis vllas pateretur. Attamen vix in triduum protelari deditio poterat, destituta commeatu, præsidióque arce.

Moniti Ellebouius & Theminius scriùs adsunt.

Interea ne conatu inani hostium præda fieret, Theminium, qui hinc longiùs in Aquitaniâ citeriori hybernabat, Ellebouiúmque Petragoricis distentum expeditionibus monet, quam citè adforent desperatis alioquin rebus: illi stationarios expeditè colligere, moliri exin viam per gelu & glaciem. Seriùs tamen quàm vt oportunè La-Vauguionũ, præsidiarióque fame iam & inediâ tabescẽtes liberarent.

Dum habetur de deditione colloquium fit in castrum impetus.

Quarto die à primâ Castri obsidione, nullâ subsidij spe, La-Vauguionus in deditionem, colloquij facultatem exposcit, absistit Castro nobilis, quem dum Forcæus propositis consultò difficultatibus moratur diutiùs, miles facto in Castrum impetu incautos vigiles sternit, segniúsque ad datam fidem excubantes priùs opprimit, quàm proditio agnita. Nullo hîc, si La-Vauguionum eximis, nobilium, sexus, aut puerorum delectu, trucidatur ad internecionem præsidium, ipséque legatus: quamquam non nisi in Forcæi fide egressus antè. neque in cæsorũ funere barbaries effera metam inuenit, in demortuos sæuitũ atrociùs: quippe denudatis mediâ plateâ cadaueribus, quę sanie, tabóque fluentia, ore ipso, nec dum animâ exhalatâ etiamnũ spumante, horrorem magè quàm

Hostium crudelitas.

iracundiam furenti licèt hosti excitare debuerant, impuræ, atrocésque supra sexum viragines, insolenti proteruiâ illudebant: partim cęsis, partim spirantibus adhuc amputatæ nares; at minimum illud, præcisa inauditâ libidinosi sexus crudelitate virilia, quæ sibi per ludicrum iactantes inuicem, pilas deluforias habuere nouo immanitatis genere, cui veteribus historiarum monimentis exempla desunt: at meminerint eius feritatis Megeræ infames, cuius breui eôdem loci cum fœnore pœnas luent.

Feminarum proteruia ferias.

Cæsis ad internecionem pręsidiarijs vno La-Vauguiono in vincula acto, non dubitauere Rebelles quin moniti Ellebouius, Theminiúsq; postridie adforent, vnde magnâ contentione, reparandis ruinis nocte & interdiu incubuere; neque fefellit illos opinio: quippe posterâ die Ellebouius Theminiúsque quinque circiter legionariorum millibus, vrbis accessus intercludunt; dehinc in vrbeculam quę primùm occurrebat facto impetu irruunt; stupere hostis, & quamquam mente, animôque parum pręuisâ eâ irruptione defixus erat, in vestigio constanter hærere; retrudi Regiorum primi; qui oppugnationem ab illis restaurant, pedem item referre; donec postquàm ad triarios ventum, dato nobilibus ad oppugnationem primo cornu, ingenti clamore in propugnãtes irruitur, qui iam exhaustis diutinâ displosione sclopis, nõ nisi hastâ adpugnantes propulsant; renouatur hîc prælium rediuiuâ nouo delectu regiorum audaciâ, nutant hostium ordines, seu diuturniore iam pugnâ, seu metu: nec diù, cùm ascensione superantur muri. hinc citè hostis (quamquam

Cæsis prasidiarijs agitur in vinculà La-Vauguionus.

Ellebouius Theminiúsque insedunt ad vrbem accessus.

Expugnatur vrbs prior.

eâ expugnatione cecidere plures) in aliam se recipit vrbem cuius munimenta diuturniorem obsidionem pollicebantur.

Femine à militibus Regijs occisæ.

Desideratos Rebellium quadringentos memorant, pleraſque feminas, in quas efferus miles depositâ toruis oculis quæ sexui debeatur humanitate, crudelitatis haud immemor, quã in Regios nudius tertius exercuerant, ferro vltrice nõ habitâ decoris, lacrymarúmque ratione graſſatur: vnde nihil mirandum si eo passim bello, nullo sexus delectu debacchatur miles, ipsis feminis immani barbarie, supra sexum prælium ausis, Regiorúmque mapalia, dum obsessi erumpebant, distento ad pugnam milite passim subeũntibus, vbi trucidatis qui decumbebant ægris aut saucijs, ingenti sæpius strage afficiebant incautos; quod retroactis seculis inauditum: inuentis quidem apud veteres feminis, rariùs tamen, quæ prælij aleam subire sustinerent, quod apud nos toties, quoties Rebellium obsessæ vrbes.

Inaudita feminarum audacia.

Forcæus propiùs ad regiorum castra accedit.

Postridiè Forcæus, qui inferendo obsessis subsidio se statim à Regiorum aduentu Clairacum vicinam vrbem receperat; trecentis equitibus, legionarijs quadringentis non procul à Regiorum castris metatur, seu diripiendorum animus erat, seu auertendis, quod malim, ab obsidione copijs. Ellebouius, vbi eo numero adesse hostem agnitum, quingentis Sclopetarijs, Cataphractis ducentis illi in occursum properare. Forcæus qui iacturâ nullâ terga nec ingloriè vertisse potuerat, hærere immobili gressu; legionarium latâ in profundum viâ, quam oportunè insederat, ab Ellebouij alariorum

incursu tegit; displosione hinc inde haud segniter agitur, donec Forcæus receptui canit; legionarij dimicando pedem referre, quósque apertâ planitie, suprema internecione deleuerat victor, via monticulis asperatâ, magnâ ex parte in vrbem euadunt vix quinquaginta desideratis. Alariorum iactura leuior, nisi quòd Forcæi supellex ingentis pretij, legionarijs Regiorum in prædam cessit.

In fugam agitur amissâ supellectile.

Mompoulianus Castesiúsque vrbem prò pugnant.

Mompoüillã. Casters. Vrbem propugnabant Mompoulianus, Viccomésque Castesius, æquali imperio, mille & ducentis militibus. Obsidione bipartitâ, hinc quà vrbs

Du Bourg Lespinasse. Mas d'Agen. Clairacum prospectabat quatuor cohortibus Bourguio Lespinassio Castrametatori, oppugnationis munus incumbit; illinc quà Aginniacus Mansus

Obsidio bipartita.

Ribeiracc. Ladousse. prostabat Ellebouio Principi, & Marescallo Theminio, Picardiæ, Pedemontij, Ribeyraci, & Ladousæ cohortibus. vbi ex occasione notari velim Ladousam, matronam esse nobilem, quę illustri ad Petragoricum agrum nomine, veteres Amazonum fabulas bellicâ virtute longè anteuertit: ad singulare certamen vocata sæpius, priuata ferro vltrice dissidia diremit, mentita virili habitu sexum. Numquam insilit equo, nisi diuaricatis tibijs, caligis, galeróque crispantibus de more cristis, ferro ad latus, duplicíque ad ephippium sclopeto; legerat illa in eam obsidionem cohortem validam; cui tunc, occupatâ ad aliam expeditionem matre, Ladousius filius præerat.

Obsessis vrbecula angustior erat, firmata tamen munimentis & fossis: etenim arctiore loco, saucia-

Obsessi loci angustijs oppressi.

tis, ægris, sanisque nullo ordine confusè agen-

tibus, ſanie, pędore, contactu polluebatur locus, vt in vrbis ambitu non niſi peſtilens afflaretur aër: accedebat quòd arctiore areà pręciſorijs munimentis retrò exſtruendis deficiebat humus, quod obſeſſis mali extremum erat; quamquam Mompouliani, Caſteſiíque virtute victis difficultatibus protelabatur obſidio in dies, ad quam Vicinus ab Ambra, Cornuſſonúſque vocati, Caſtrametatorũ præfecturâ glorioſè defuncti ſunt. At hæc infra. Oberremus interim Galliam, vbi vere iam ineunte omnia in bellum inclinant. Ambres Cornuſſon. Vicinus Cornuſſonúſque noui ea obſidione Caſtrametatores. Pouſin. Baiſſurbais.

A Mediterraneo Leſdiguerius, poſt reſtitutum priſtinæ tranquillitati Delphinatũ, munitiſſimas ad Rhodanum vrbes duas, Pouſinum & Baiſurbaiſſium qua fluuij Rebelles cõmercium intercluſerant expugnare ſtatuit. Illis Blaconſius audaciſſimum caput præerat: arduáque cuiuis alij ea expeditio, Leſdiguerio in plano fuit. decem hominum millia in expeditionem leguntur, ſuccedit muris VIII. muralibus machinis, diſtribuitur in oppugnationem exercitus, deduntur vrbes, redditâque dehinc Rhodano nauigationis libertate, ingenti populus acclamatione Leſdiguerij virtutem excepit, quem paulò antè ſatyricà libertate criminum poſtulabat, quæ ea expeditio abundè diluit. adeò verum eſt populum immanem eſſe belluam, quæ non niſi ex præſenti vtilitate, aut incommodo, amoris, odiíve capax, non aliâ magnatum virtutes menſurâ metiatur; vt ſupra fidem magnus illi ſit, cui bona recèns, libertatémque debet; eneruis contrà, animóque imbelli, qui ſe totum illi non deuouet, partámque popularibus Leſdiguerius Baiſſurbaiſſium, Pouſianúmque capit. Blacon.

popularibus ſtudijs auctoritatem dedignatur.

Ad Oceanum Soubiſio Rupellani crediderant quatuor circiter legionariorum millia, quibus Pictonum, Santonúmque plagis vaſtatis, vbi prædæ nihil ſuperabat, in Britanniam ſigna conuertere ſtatuit; hinc in citeriorem Normanniam: cùm Rex moræ impatiens ſtatim à Paſchate diem expeditioni indicit. *Soubiſius Pictonum plagam vaſtat.*

Quercy Caddenac. Figeac. Cardaillac. Caiarc. Pibrac. Ad Cadurcos Suillius, qui ſe Orualli filij captiuum imponebat, Vxelloduno, Figiaco, Cardaillaco, Caiarcóque arcibus nõ longè inuicem diſſitis circumiacentem agrum deprædabatur; quamquam vix aberat dies, quin Pibracius, qui ad earum arcium ambitum locauerat cohortem ſuam, manum cum illo conſereret, velitatione, aut prælio: quinimò pretioſam Orualli Comitis ſupellectilem, cuius centum librarum millia æſtimatio ſuperabat, poſitis oportunè ad ſyluam inſidijs, interceperat; nî datus à Theminio diplomate commeatus prædam inhibuiſſet. dimiſsâ igitur ſupellectile, in venabula incidit Iolius Miniſter, qui Montalbano Figiacum properabat, inuentæque inter eius impedimenta ephemerides Montalbanenſis obſidionis, quibus quidquid in abdito intùs ab hoſte actum, prodebarur hiſtorico ſtylo; niſi quòd in Regios dicax erat, eæ diutius mihi quæſitæ venêre tandem in manus, ſuo ſuprà loco repoſitæ bonâ fide. *Pibracius Orualli incurſiones moratur.* Iolij.

Lot. Non procul Vxelloduno ad Oldi amnis ripam, parando ſuis tranſitui, validam Suillius arcem extruxerat, quod Regijs exitiale, intercluſo illis fluuio, hoſti percommodum erat. Pibracius admotis *Arcem ad Oldum amnem ingenti vi expugnat.*

scalis arcem mediâ die oppugnat. Primum cornu præfectus Iustarretus ductabat, Pibracius oppugnationi distribuebat militem, ille fatali glande traiectus post rem gloriosè gestam occumbit; hic scalis murum superat, præsidiariósque ad vnum iugulat, non ausis subsidium mittere Vxellodunensibus, qui vix hinc milliari spectabant prælium. Ab arce in circumiectas ædes prædæ studio miles decurrere, vbi præsidiarijs conatum adhuc propulsantibus, crepitaculo disiecti viam aperiunt, acti hîc in vincula plures, recensitóque cæsorum hinc inde numero, ducenti hostium pars desiderati, pars in vincula acti; Regiorum decem, quos inter Iustarretus vir magni animi, cohortísque Pibraceæ præfectus. Iustarret.

Soubisius in Tallamontium obsidionem simulat.

Intereà ad Pictones Soubisius, post deprædatas Olonæas arenas, in Tallamontij arcem obsidium meditatur, aut simulat. Monitus Rupifulcaudius, La Rochefoucaud. qui nuperâ promotione prouinciam administrabat, La Rochebaritaut. Rupibaritautum prouinciæ nobilem hortatur propulsandę obsidioni arcem subire velit: ille nihil moratus, centum alarijs, legionariísque non nisi XXX. properabat in subsidium Regiorum, cùm Cressonierus, qui tunc Mareillij hybernabat Soubisij iussu, La Cressoniere. Mareil. loco oportuno insidias struit, sclopetarijs equitantibus centum, ducentísque alarijs. Insidias euaserant Regij, seu præcipiti gressu, seu quòd se viæ, hosti parum notæ commiserant: at nec ideò minùs Cressonierus sequi elapsos. Rupibaritautus vbi hostem adesse agnouit, quamquam laxâ fugâ euadere poterat, congredi maluit: non antè, quod sciam, alarios inter acriùs dimicatum: Rupibaritauti equo

Rupibaritautus Regiorum subsidio arma capit.

Insidias euadit.

Committitur prælium.

transfosso tam diù ille pedes dimicauit, donec armorum pondere prægrauis ingruenti manipulo cessit actus in vincula. Eschasserius, Logeriúsque nobiles, primùm equis excussi, dehinc quà deficiebat ferreus thorax transfossi sunt. vigintíque circiter Regiorum eo prælio cecidêre, capti quindecim. Nec probè constitit cui debita victoriæ palma, æquali hinc inde strage; Regijs sibi trophæum ascribentibus, quòd vltimi arenæ possessores victoriam Regi proclamâssent, solitâ formulâ VIVAT REX. Rebellibus contrà id vsurpantibus gloriæ, quia Regiorum plures (quod vnum victoriæ indicium est) ceciderant; quamquam eorúmmet confessione caro illis victoria constitit, desideratis eo prælio quinquaginta, quos inter quatuordecim nobiles, Cressonierus, Soubisij legatus, qui diu Comitiorum generalium præfecturam gesserat, Greuçus, Castaneræus, Marmandus, Dominouanus, Bellipratanus; Chasselendierus, pluréſque alij. vtinam ita sæpius vicerint.

Eschasserie. La Logerie.

Dubio etiámnùm hodie euentu.

Regij victoriam sibi ascribunt.

Rebelles contrà.

La Greuc. Chateneraye. Marmande. Maison neufue. Beaupré. Chasselendiere. Montreuel. Madalian.

Hostium strages.

Ellebouius, cuius virtuti vix condignam laudem rependat historia, monitus Monreuelo, velut prędonum spelunca, prouincialium Rebellionem foueri, prædámque huc, incendio & ruinâ partam transferri; nihil hiberno frigore territus castra in arcem mouet, quam, suburbijs primùm Madaliani virtute non ægrè occupatis, ingenti vi oppugnat.

Monreuelum Ellebouius expugnat.

La Mote-Gachon.

Arci, Forcæi nomine præerat Motagachonus; abnegatâque diu deditione, Regiorum plures ad ad primos accessus desiderati, quos inter Madalianus, tormentorúmque præfectus à Sancto Iacobo.

Regiorum plures cæsi.

Sainct Iacques

Februarij XXVIII. indefinenti disploſione, diſiecto muro, poſt diutinum prælium expugnantur munimina, ſauciato lethaliter, dum ruinam propugnat, præfecto arcis Moragachono, centúmque circiter cum eo gregarijs. Turris non hinc procul aſſurgebat, in quam ducentis legionarijs confugiunt Rebellium præfecti quatuor; nec morà, placitum victoriâ lætam cohortem, in eam ferri; atenim deſperatâ ſalute obſeſſi, extrema tentant; Regij contrà, recenti pugnâ enerues & fracti fatiſcunt, dilatâque in craſtinum nouâ oppugnatione, præfecti interim vitam ſibi ſaluam ſtipulantur, præſidiariósq; victoris arbitrio linquunt, indignam viris illuſtribus deditionem, quibus aut ſaluos eſſe non niſi cum legionarijs deceat, aut gloriosâ cum illis morte finire, mutuâ inuicem neceſſitudine copulatis præfecto & milite, quæ niſi iure gentium violato violari non poſſit.

Arcis præfectus occiditur.

Turris deditur.

***

HISTORIA

PROSTRATÆ A LVDOVICO XIII. SECTARIORVM IN GALLIA REBELLIONIS,

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Rex Lutetiâ Nannetes venit. Soubisius supra fidem audax, non diu tamen. Regi tunc exercitus leuior vnde. Riæ insulam Soubisius diripit. Expediátne Regem instructâ in eum acie experiri. Præmissus Buscocarquesius. Rex ipse superato amne in hostem pergit. præscribitur in prælium ordo. Legionarij magno periculo Regem sequuntur. Militum in Ludouicum Regem amor. eius virtutes commendantur. Soubisius fugit. strages Rebellium. victoria Regi penè incruenta. Eorum, captorúmque numerus. debitam à Deo vni Regis præsentiæ cladem. dedita exin plereque arces.

Rex Nannetes venit.

REx factionem Rebellionis in dies gliscere videns, præcipiti Martio Lutetiâ Aureliam; Aureliâ Blœsas venit, vbi expeditè copias quæ circumquaque hybernauerant, in vnum coïre iubet, quibus auctus, secundo amne Nannetes præteruehitur, retrahendo Rupellam Soubisio, qui sex peditum millibus, sexcentisque equitibus vastabat maritimam oram. obstiterat pro virili Rupifulcaudius; at leuioribus copijs conatu irrito. Nantes

Soubisij audacia.

Soubisius nihil Regis præsentiâ territus iactare palàm, sibi audaciæ satis & virium, vt instructo cum Rege prælio experiretur. dictum audax, verum tamen; vix sex peditum millibus compositò tunc Regis exercitu, diuisis scilicet ex prouinciarum necessitate copijs, quæ circiter quadraginta legionariorum millibus constabant, imperatoribus Espernonio ad Rupellam, Ellebouio ad Aquitaniam, Mommorancio ad Galliam Narbonensem, Lesdiguerio ad Delphinatum; alariorum sex millia, quidem Regi merebant; at cum peditatu prædicto distributis ijs, vix Regem tunc quingenti stipabant.

Regi quare leuis exercitus.

Rię insulam Soubisius occupat.

Hæc inter affertur Soubisium apud Insulam, cui Riæ nomen, positis mapalibus consedisse, fisum genio loci; quia asperis circùm saltibus claudebatur: purpurati ad hæc subeundam prælij aleam negare vbi Rex adforet; scilicet militari lege cautum, rarò totis viribus manum conferi. Batauiam, quæ iam ab annis circiter L X. belli in Europa theatrum non iniuriâ dici possit, vix periculosam aleam instructo ter prælio subijsse. magnum hîc in Regia- L'isle de Ré.

perſona momentum eſſe, quam, quò res cumque cadat, imminenti periculo implicitam nemo ambigat. fugandum hoſtem, aut Regijs ab eius conſpectu fugiendum; ſi fugabitur, quod rebus ſic ſtantibus arduum videatur, imminere Regio capiti, incertam à plumbo, aut ferro aleam, quando is inuicto Principi animus eſt, vt deſidioſus prælij ſpectator eſſe non ferat. Si contrà (abſit omen) Regis acies in fugam agi contigerit, aut in hoſtium manus incidendum, aut glorioſis inter arma vulneribus Regi finiendum; ipſammet mali exitialis cogitationem fatalem animis. timendum velut præſens, quod tantâ Galliæ iacturâ accidere non ægrè poſſit. Neque eam, etiam in Regias partes inclinantis victoriæ vtilitatem, quæ damnum ex aduerſo æquet. agendum in fugam Soubiſium, milite, ſitu, genióque loci fortiorem; glorioſum illud, ſed nec ideò dedendam Rupellam, nec Regis triumphos augendos, cuius virtutem tot victorijs eò prouexit apud exteros fama, vt laudis cumulum aſſequuta, nihil nouo iam decore indigeat; imò nec penè augeri poſſit. Nempe egregiam giganti laudem, pigmęum auſum cominùs congredi, ſternere; ſpolia ampla, magnúmque decus LVDOVICO HERCVLI GALLICO, repurgare imperium monſtro, quod, præter innatam feritatem, nihil magni animi præ ſe ferat.

Periculoſum ad Regis præſentiam prælio experiri.

Nullam aut leuem à victoriâ vtilitatem.

His, aut ſimilibus ab eâ expeditione Regis animus auertebatur, cùm ipſe naturâ ad belli pericula pronus; Nec patiar, inquit, ſubditi ſuperbiam, Regis ſui fortunam & arma adeò dedignantis, vt acie cum eo inſtructâ congredi auſit; nec me, detrectato

Præmittitur in insulam Buscocarquesium.

prælio, vniuerso hodie orbi, posterisque fabulam dabo. Adesse interim nuntius, quo monitus Rex paratum Soubisium vt Riæ insulam diriperet: nihil distulit Buscocarquesium, manu expeditâ præmittere: nec mora, locorum haud ignarum præfectum legio, alæque, quam in partem ducerentur nesciæ, sequi, citóque agmine in insulam abripi: vrbs eâ parte mari adiacet Riæ nomine, eam Buscocarquesius inuadit, propulsatóque diu Soubisio, vbi numero vincitur, datâ in insulam viâ, hostem ab vrbe prohibet, Regémque periculi monet. Insessâ Soubisius insulâ, quà videbatur descensus in eam commodior VII. tormenta locat, reliqua aquis vndequaque stagnantibus, ad crescentem fluctum penè imperuia, aditu admodū periculoso natura sepserat. Insulâ iam ab hoste occupatâ, quę aliū cōsternassent pericula, Regem impulere, vt citiùs, maioríque quàm antè animo eò signa conuerteret, pergit intrepidè susceptum iter, sequuntur legiones, alę, Principes, nobilésque Regi imperatori suo adequitant, præfecti prælij ordinem præstolantur.

Riæ. Boiscarquois.

Rex ipse in hostem pergit.

Iam lux appetebat, cùm Rex fiduciâ ac spe plenus alacres milites, arma capere, & exire in aciem iubet: Rupifulcaudius interim, tribus circiter hominum millibus leuiores Regis copias augere, militíque nouos animos addere, æquo iam Marte, si numerum spectas pugnaturo. metationem illi præscribit Rex ipse, bacillo huc illuc designans militiæ ordinem, mandátque hærere immotum, donec iussus iret in hostem. Præmissi, qui vada tentarēt exploratores, demissis iam aquis, triplex

Rupifulcaudius Regi iungitur.

La Rochefoucaud.

referunt,

referunt, quod si protelabitur opus, breui aquis obduxerit vnda refluens, quę iam sensim demissior, post sex horas in seipsam foret recursura. Ad hæc triplicem aggressionem indici, diuidi in tria exercitum agmina, Condæo primum, secundum Schombergo, Rupifulcaudio tertium credi. Condæum stipabant Vindocinensis, Maresçallus Praslinius, Bassompetrus; Schombergum Auriacus, Rupifulcaudium Suessionensis Galliæ Princeps; Estissaci, Rainuillij, San-Vincentiique cohortes, dein Regiam prætorianos vigiles ductabant ad primum cornu; Maresçallus Vitrius, Zametus, Mariliacúsque Castrametatores. Rex circumequitans distribuebat militaria ad præliuni munia, cùm renuntiatur alarios hostium, pugnam adorturos turmatim aduolare. experiri ad hæc præmissi iterum exploratores quâ vado transmeabilis riuus; at nec dum se in mare receperat fluctus, donec demissis nocte circiter mediâ aquis, creditâ Rex vndis fluctuantibus salute imperij, non sinè periculo transmeat, sequi indictâ causâ alarij, vltráque positi in turmas distribui nouo iam ordine.

Prælij ordo.

Schomberg. La Rochefoucaud. Condé. Vendosme. Prasslin. Bassompierre. Auriac. Soissõs. Estissiac. Rainuille. Sainct-Vincét. Vitry. Zamet. Marillac.

Rex vado amnem transmeat

Excursorum præfectura Bassompetro datus, quem dum Maresçallus Vitrius sustinet, primum agmen Regi, Condæóque incumbit; illum cataphracti Regij ordinis centum, hunc leues Regis alarij totidem stipant. Equitum exin Guisij ordo, Suessionensi Principi; Rupibaritauti, quem supra captum memorauimus alæ, Voluntariique, quos ad Regem Regina parens miserat nobiles, Vindocinensi creduntur. Regi ad latus aderant non indigni, quorum

Nouus vltra amnem ordo.

cā expugnatione cecidere plures) in aliam se recipit vrbem cuius munimenta diuturniorem obsidionem pollicebantur.

Femine à multitudo Regijs occisæ.

Desideratos Rebellium quadringentos memorant, pleraſque feminas, in quas efferus miles depositâ toruis oculis quæ sexui debeatur humanitate, crudelitatis haud immemor, quā in Regios nudius-tertius exercuerant, ferro vltrice nō habitâ decoris, lacrymarúmque ratione graſſatur: vnde nihil mirandum si eo passim bello, nullo sexus delectu debacchatur miles, ipsis feminis immani barbarie, supra sexum prælium ausis, Regiorúmque mapalia, dum obsessi erumpebant, distento ad pugnam milite passim subeuntibus, vbi trucidatis qui decumbebant ægris aut saucijs, ingenti sæpius strage afficiebant incautos; quod retroactis seculis inauditum: inuentis quidem apud veteres feminis, rariùs tamen, quæ prælij aleam subire sustinerent, quod apud nos tories, quoties Rebellium obsessæ vrbes.

Inaudita feminarum audacia.

Forcæus propius ad regiorum castra accedit.

Postridiè Forcæus, qui inferendo obsessis subsidio se statim à Regiorum aduentu Clairacum vicinam vrbem receperat; trecentis equitibus, legionarijs quadringentis non procul à Regiorum castris metatur, seu diripiendorum animus erat, seu auertendis, quod malim, ab obsidione copijs. Ellebouius, vbi eo numero adesse hostem agnitum, quingentis Sclopetarijs, Cataphractis ducentis illi in occursum properare. Forcæus qui iacturâ nullâ terga nec ingloriè vertisse potuerat, hærere immobili gressu; legionarium latâ in profundum viâ, quam oportunè insederat, ab Ellebouij alariorum

incursu tegit; displosione hinc inde haud segniter agitur, donec Forcæus receptui canit; legionarij dimicando pedem referre, quósque apertâ planitie, suprema internecione deleuerat victor, via monticulis asperatâ, magnâ ex parte in vrbem euadunt vix quinquaginta desideratis. Alariorum iactura leuior, nisi quòd Forcæi supellex ingentis pretij, legionarijs Regiorum in prædam cessit.

In fugam agitur amissâ supell. Eccle.

Mompoullianus Castesíusque vrbem prò pugnant.

Mompoüillã. Casters. Vrbem propugnabant Mompoulianus, Vicecomésque Castesius, æquali imperio, mille & ducentis militibus. Obsidione bipartitâ, hinc quà vrbs Clairacum prospectabat quatuor cohortibus Bourguio Lespinassio Castrametatori, oppugnationis munus incumbit; illinc quà Aginniacus Mansus prostabat Ellebouio Principi, & Marescallo Theminio, Picardiæ, Pedemontij, Ribeyraci, & Ladousæ cohortibus. vbi ex occasione notari velim Ladousam, matronam esse nobilem, quę illustri ad Petragoricum agrum nomine, veteres Amazonum fabulas bellicâ virtute longè anteuertit: ad singulare certamen vocata sæpius, priuata ferro vltrice dissidia diremit, mentita virili habitu sexum. Numquam insilit equo, nisi diuaricatis tibijs, caligis, galeróque crispantibus de more cristis, ferro ad latus, duplicísque ad ephippium sclopeto; legerat illa in eam obsidionem cohortem validam; cui tunc, occupatâ ad aliam expeditionem matre, Ladousius filius præerat.

Du Bourg Lespinasse. Mas d'Agen. Ribeirac. Ladousc.

Obsidio bipartita.

Obsessis vrbecula angustior erat, firmata tamen munimentis & fossis: etenim arctiore loco, saucia-

Obsessi loci angustijs oppressi.

tis, ęgris, sanísque nullo ordine confusè agen-

tibus, ſanie, pędore, contactu polluebatur locus, vt in vrbis ambitu non niſi peſtilens afflaretur aër: accedebat quòd arctiore areà pręciſorijs munimentis retrò exſtruendis deficiebat humus, quod obſeſſis mali extremum erat; quamquam Mompouliani, Caſteſiíque virtute victis difficultatibus protelabatur obſidio in dies, ad quam Vicinus ab Ambra, Cornuſſonúſque vocati, Caſtrametatorũ præfecturâ gloriosè defuncti ſunt. At hæc infra. Oberremus interim Galliam, vbi vere iam ineunte omnia in bellum inclinant.

Ambres Cornuſſon.

Vicinus Cornuſſonúſque noui ea obſidione Caſtrametatores.

Leſdiguerius Baiſſurbaſſium, Pouſianúmque capit.

A Mediterraneo Leſdiguerius, poſt reſtitutum priſtinæ tranquillitati Delphinatũ, munitiſſimas ad Rhodanum vrbes duas, Pouſinum & Baiſurbaiſſium qua fluuij Rebelles cõmercium intercluſerant expugnare ſtatuit. Illis Blaconſius audaciſſimum caput præerat; arduáque cuiuis alij ea expeditio, Leſdiguerio in plano fuit. decem hominum millia in expeditionem leguntur, ſuccedit muris VIII. muralibus machinis, diſtribuitur in oppugnationem exercitus, deduntur vrbes, redditâque dehinc Rhodano nauigationis libertate, ingenti populus acclamatione Leſdiguerij virtutem excepit, quem paulò antè ſatyricà libertate criminum poſtulabat, quæ ea expeditio abundè diluit. adeò verum eſt populum immanem eſſe belluam, quæ non niſi ex præſenti vtilitate, aut incommodo, amoris, odiíve capax, non aliâ magnatum virtutes menſurâ metiatur; vt ſupra fidem magnus illi ſit, cui bona recèns, libertatémque debet; eneruis contrà, animóque imbelli, qui ſe totum illi non deuouet, partámque

Pouſin. Baiſſurbais.

Blacon.

popularibus

popularibus ſtudijs auctoritatem dedignatur.

Ad Oceanum Soubiſio Rupellani crediderant quatuor circiter legionariorum millia, quibus Pictonum, Santonúmque plagis vaſtatis, vbi prædæ nihil ſuperabat, in Britanniam ſigna conuertere ſtatuit; hinc in citeriorem Normanniam: cùm Rex moræ impatiens ſtatim à Paſchate diem expeditioni indicit. *Soubiſius Pictonum plagam vaſtat.*

Quercy Caddenac. Figeac. Cardaillac. Caiarc. Pibrac. Ad Cadurcos Suillius, qui ſe Orualli filij captiuum imponebat, Vxelloduno, Figiaco, Cardaillaco, Caiarcóque arcibus nõ longè inuicem diſſitis circumiacentem agrum deprædabatur; quamquam vix aberat dies, quin Pibracius, qui ad earum arcium ambitum locauerat cohortem ſuam, manum cum illo conſereret, velitatione, aut prælio: quinimò pretioſam Orualli Comitis ſupellectilem, cuius centum librarum millia æſtimatio ſuperabat, poſitis oportunè ad ſyluam inſidijs, interceperat; nî datus à Theminio diplomate commeatus prædam inhibuiſſet. dimiſsâ igitur ſupellectile, in venabula incidit Iolius Miniſter, qui Montalbano Figiacum properabat, inuentæque inter eius impedimenta ephemerides Montalbanenſis obſidionis, quibus quidquid in abdito intùs ab hoſte actum, prodebarur hiſtorico ſtylo; niſi quòd in Regios dicax erat, eæ diutius mihi quæſitæ venêre tandem in manus, ſuo ſuprà loco repoſitæ bonâ fide. *Pibracius Orualli incurſiones moratur.* Iolij.

Iot. Non procul Vxelloduno ad Oldi amnis ripam, parando ſuis tranſitui, validam Suillius arcem exſtruxerat, quod Regijs exitiale, intercluſo illis fluuio, hoſti percommodum erat. Pibracius admotis *Arcem ad Oldum amnem ingenti vi expugnat.*

ſcalis arcem mediâ die oppugnat. Primum cornu præfectus Iuſtarretus ductabat, Pibracius oppugnationi diſtribuebat militem, ille fatali glande traiectus poſt rem gloriosè geſtam occumbit; hic ſcalis murum ſuperat, præſidiariósque ad vnum iugulat, non auſis ſubſidium mittere Vxellodunenſibus, qui vix hinc milliari ſpectabant prælium. Ab arce in circumiectas ædes prædæ ſtudio miles decurrere, vbi præſidiarijs conatum adhuc propulſantibus, crepitaculo diſiecti viam aperiunt, acti hîc in vincula plures, recenſitóque cæſorum hinc inde numero, ducenti hoſtium pars deſiderati, pars in vincula acti; Regiorum decem, quos inter Iuſtarretus vir magni animi, cohortíſque Pibraceæ præfectus. Iuſtarret.

Soubiſius in Tallamontium obſidionem ſimulat.

Intereà ad Pictones Soubiſius, poſt deprædatas Olonæas arenas, in Tallamontij arcem obſidium meditatur, aut ſimulat. Monitus Rupifulcaudius, La Rochefoucaud. qui nuperâ promotione prouinciam adminiſtrabat, Rupibaritautum prouinciæ nobilem hortatur propulſandę obſidioni arcem ſubire velit: ille nihil moratus, centum alarijs, legionariiſque non niſi XXX. properabat in ſubſidium Regiorum, cùm Creſſonierus, qui tunc Mareillij hybernabat Soubiſij iuſſu, loco oportuno inſidias ſtruit, ſclopetarijs equitantibus centum, ducentíſque alarijs. Inſidias euaſerant Regij, ſeu præcipiti greſſu, ſeu quòd ſe viæ, hoſti parum notæ commiſerant: at nec ideò minùs Creſſonierus ſequi elapſos. Rupibaritautus vbi hoſtem adeſſe agnouit, quamquam laxâ fugâ euadere poterat, congredi maluit: non antè, quod ſciam, alarios inter acriùs dimicatum: Rupibaritauti equo La Rochebaritaut. LaCreſſoniere. Mareil.

Rupibaritautus Regiorum ſubſidio arma capit.

Inſidias euadit.

Committitur prælium.

transfosso tam diù ille pedes dimicauit, donec armorum pondere prægrauis ingruenti manipulo cessit actus in vincula. Eschasserius, Logeriúsque nobiles, primùm equis excussi, dehinc quà deficiebat ferreus thorax transfossi sunt. vigintíque circiter Regiorum eo prælio cecidêre, capti quindecim. Nec probè constitit cui debita victoriæ palma, æquali hinc inde strage; Regijs sibi trophæum ascribentibus, quòd vltimi arenæ possessores victoriam Regi proclamâssent, solitâ formulâ VIVAT REX. Rebellibus contrà id vsurpantibus gloriæ, quia Regiorum plures (quod vnum victoriæ indicium est) ceciderant; quamquam eorúmmet confessione caro illis victoria constitit, desideratis eo prælio quinquaginta, quos inter quatuordecim nobiles, Cressonierus, Soubisij legatus, qui diu Comitiorum generalium præfecturam gesserat, Greuçus, Castaneræus, Marmandus, Dominouanus, Bellipratanus; Chasselendierus, pluréssque alij. vtinam ita sæpius vicerint.

Eschasserie. La Logerie. *Dubia etiámnùm hodie euentu.* *Regij victoriam sibi ascribunt.* *Rebelles contrà.* La Greuc. Chateneraye. Marmande. *Hostium strages.*

Ellebouius, cuius virtuti vix condignam laudem rependat historia, monitus Monreuelo, velut prædonum spelunca, prouincialium Rebellionem foueri, prædámque huc, incendio & ruinâ partam transferri; nihil hiberno frigore territus castra in arcem mouet, quam, suburbijs primùm Madaliani virtute non ægrè occupatis, ingenti vi oppugnat.

Maisonneufue. Beaupré. Chasselendiere. Montreuel. Madalian. *Monreuelum Ellebouius expugnat.*

Arci, Forcæi nomine præerat Motagachonus; abnegatâque diu deditione, Regiorum plures ad primos accessus desiderati, quos inter Madalianus, tormentorúmque præfectus à Sancto Iacobo.

La Mote-Gachon. *Regiorum plures cæsi.* Sainct Iacques

Februarij XXVIII. indefinenti disploſione, diſiecto muro, poſt diutinum prælium expugnantur munimina, ſauciato lethaliter, dum ruinam propugnat, præfecto arcis Motagachono, centúmque circiter cum eo gregarijs. Turris non hinc procul aſſurgebat, in quam ducentis legionarijs confugiunt Rebellium præfecti quatuor; nec morà, placitum victoriâ lætam cohortem, in eam ferri; atenim deſperatâ ſalute obſeſſi, extrema tentant; Regij contrà, recenti pugnâ enerues & fracti fatiſcunt, dilatâque in craſtinum nouâ oppugnatione, præfecti interim vitam ſibi ſaluam ſtipulantur, præſidiarióſq; victoris arbitrio linquunt, indignam viris illuſtribus deditionem, quibus aut ſaluos eſſe non niſi cum legionarijs deceat, aut gloriosâ cum illis morte finire, mutuâ inuicem neceſſitudine copulatis præfecto & milite, quæ niſi iure gentium violato violari non poſſit.

Arcis præfectus occiditur.

Turris deditur.

***

HISTORIA

PROSTRATÆ A LVDOVICO XIII. SECTARIORVM IN GALLIA REBELLIONIS,

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Rex Lutetiâ Nannetes venit. Soubisius supra fidem audax, non diu tamen. Regi tunc exercitus levior vnde. Ria insulam Soubisius diripit. Expediátne Regem instructâ in eum acie experiri. Præmissus Buscocarquesius. Rex ipse superato amne in hostem pergit. præscribitur in prælium ordo. Legionarij magno periculo Regem sequuntur. Militum in Ludouicum Regem amor. eius virtutes commendantur. Soubisius fugit. strages Rebellium. victoria Regi penè incruenta. Cæsorum, captorúmque numerus. debitam à Deo vni Regis præsentiæ cladem. deditæ exin plereque arces.

Rex Nannetes venit.

REx factionem Rebellionis in dies gliscere videns, præcipiti Martio Lutetiâ Aureliam; Aureliâ Blœsas venit, vbi expeditè copias quæ circumquaque hybernauerant, in vnum coïre iubet, quibus auctus, secundo amne Nannetes præteruehitur, retrahendo Rupellam Soubisio, qui sex peditum millibus, sexcentísque equitibus vastabat maritimam oram. obstiterat pro virili Rupifulcaudius; at leuioribus copijs conatu irrito. Nantes

Soubisij audacia.

Soubisius nihil Regis præsentiâ territus iactare palàm, sibi audaciæ satis & virium, vt instructo cum Rege prælio experiretur. dictum audax, verum tamen; vix sex peditum millibus compositò tunc Regis exercitu, diuisis scilicet ex prouinciarum necessitate copijs, quæ circiter quadraginta legionariorum millibus constabant, imperatoribus Espernonio ad Rupellam, Ellebouio ad Aquitaniam, Mommorancio ad Galliam Narbonensem, Lesdiguerio ad Delphinatum; alariorum sex millia, quidem Regi merebant; at cum peditatu prædicto distributis ijs, vix Regem tunc quingenti stipabant.

Regi quare leuis exercitus.

Rix insulam Soubisius occupat.

Hæc inter affertur Soubisium apud Insulam, cui Riæ nomen, positis mapalibus consedisse, fisum genio loci; quia asperis circùm saltibus claudebatur: purpurati ad hæc subeundam prælij aleam negare vbi Rex adforet; scilicet militari lege cautum, rarò totis viribus manum conferi. Batauiam, quæ iam ab annis circiter L X. belli in Europa theatrum non iniuriâ dici possit, vix periculosam aleam instructo ter prælio subijsse. magnum hîc in Regia- L'isle de Ré.

persona momentum esse, quam, quò res cumque cadat, imminenti periculo implicitam nemo ambigat. fugandum hostem, aut Regijs ab eius conspectu fugiendum; si fugabitur, quod rebus sic stantibus arduum videatur, imminere Regio capiti, incertam à plumbo, aut ferro aleam, quando is inuicto Principi animus est, vt desidiosus prælij spectator esse non ferat. Si contrà (absit omen) Regis acies in fugam agi contigerit, aut in hostium manus incidendum, aut glorioſis inter arma vulneribus Regi finiendum; ipsammet mali exitialis cogitationem fatalem animis. timendum velut præsens, quod tantâ Galliæ iacturâ accidere non ægrè possit. Neque eam, etiam in Regias partes inclinantis victoriæ vtilitatem, quæ damnum ex aduerso æquet. agendum in fugam Soubisium, milite, situ, genióque loci fortiorem; glorioſum illud, sed nec ideò dedendam Rupellam, nec Regis triumphos augendos, cuius virtutem tot victorijs eò prouexit apud exteros fama, vt laudis cumulum assequuta, nihil nouo iam decore indigeat; imò nec penè augeri possit. Nempe egregiam giganti laudem, pigmęum ausum cominùs congredi, sternere; spolia ampla, magnúmque decus LVDOVICO HERCVLI GALLICO, repurgare imperium monstro, quod, præter innatam feritatem, nihil magni animi præ se ferat.

Periculosum ad Regis præsentiam prælio experiri.

Nullam aut leuem à victoriâ vtilitatem.

His, aut similibus ab eâ expeditione Regis animus auertebatur, cùm ipse naturâ ad belli pericula pronus; Nec patiar, inquit, subditi superbiam, Regis sui fortunam & arma adeò dedignantis, vt acie cum eo instructâ congredi ausit; nec me, detrectato

Præmittitur in insulam Buscocarquesium.

prælio, vniuerso hodie orbi, posterisque fabulam dabo. Adesse interim nuntius, quo monitus Rex paratum Soubisium vt Riæ insulam diriperet: nihil Rié. distulit Buscocarquesium, manu expeditâ præmittere; nec mora, locorum haud ignarum præfectum legio, alæque, quam in partem ducerentur nesciæ, sequi, citóque agmine in insulam abripi: vrbs eâ parte mari adiacet Riæ nomine, eam Buscocarquesius inuadit, propulsatóque diu Soubisio, vbi numero vincitur, datâ in insulam viâ, hostem ab vrbe prohibet, Regémque periculi monet. Insessâ Soubisius insulâ, quâ videbatur descensus in eam commodior VII. tormenta locat, reliqua aquis vndequaque stagnantibus, ad crescentem fluctum penè imperuia, aditu admodū periculoso natura sepserat. Insulâ iam ab hoste occupatâ, quę aliū cōsternassent pericula, Regem impulere, vt citiùs, maioríque quàm antè animo eò signa conuerteret, pergit intrepidè susceptum iter, sequuntur legiones, alę, Principes, nobilésque Regi imperatori suo adequitant, præfecti prælij ordinem præstolantur.

boiscarquois.

Rex ipsē in hostem pergit.

Iam lux appetebat, cùm Rex fiduciâ ac spe plenus alacres milites, arma capere, & exire in aciem iubet: Rupifulcaudius interim, tribus circiter hominum millibus leuiores Regis copias augere, militíque nouos animos addere, æquo iam Marte, si numerum spectas pugnaturo. metationem illi præscribit Rex ipse, bacillo huc illuc designans militiæ ordinem, mandátque hærere immotum, donec iussus iret in hostem. Præmissi, qui vada tentarēt exploratores, demissis iam aquis, triplex referunt,

Rupifulcaudius Regi iungitur.

La Rochefoucaud.

referunt, quod si protelabitur opus, breui aquis obduxerit vnda refluens, quę iam sensim demissior, post sex horas in seipsam foret recursura. Ad hæc triplicem aggressionem indici, diuidi in tria exercitum agmina, Condæo primum, secundum Schombergo, Rupifulcaudio tertium credi. Condæum stipabant Vindocinenſis, Maresc allus Prasslinius, Bassompetrus; Schombergum Auriacus, Rupifulcaudium Suessionenſis Galliæ Princeps; Estissiaci, Rainuillij, San-Vincentiique cohortes, dein Regiam prætorianos vigiles ductabant ad primum cornu; Maresc allus Vitrius, Zametus, Mariliacúsque Castrametatores. Rex circumequitans distribuebat militaria ad prælium munia, cùm renuntiatur alarios hostium, pugnam adorturos turmatim aduolare. experiri ad hæc præmissi iterum exploratores quâ vado transmeabilis riuus; at nec dum se in mare receperat fluctus, donec demissis nocte circiter mediâ aquis, creditâ Rex vndis fluctuantibus salute imperij, non sinè periculo transmeat, sequi indictâ causâ alarij, vltráque positi in turmas distribui nouo iam ordine.

Prælij ordo.

Schomberg. La Rochefoucaud. Condé. Vendosme. Prasslin. Bassompierre. Auriac. Soissõs. Estissiac. Rainuille. Sainct-Vincẽt. Vitry. Zamet. Marillac.

Rex vado amnem transmeat

Excursorum præfectura Bassompetro datus, quem dum Maresc allus Vitrius sustinet, primum agmen Regi, Condæóque incumbit; illum cataphracti Regij ordinis centum, hunc leues Regis alarij totidem stipant. Equitum exin Guisij ordo, Suessionensi Principi; Rupibaritauti, quem supra captum memorauimus alæ, Voluntariique, quos ad Regem Regina parens miserat nobiles, Vindocinenſi creduntur. Regi ad latus aderant non indigni, quorum

Nouus vltra amnem ordo.

hîc nomina ad posteros transmittantur, Vindocinensis magnus Galliæ prior, Duces Fronsacus & Radesianus, Maresçallus Praslinius, Marchiones Courtenvautus, & Nigellanus, Schombergus quem animo simul & prudentiâ illustrem Rex eâ die sibi consultorem delegerat.

Fronsac Retz. Courtenvaut Nesle. Schomberg.

Legionarij vbi Regem periculo implicitum audiunt, Bassompetro, cui exhinc excursorum vt suprà retulimus munus incubuit, Baronéque Palüao primo Regis tricliniario ductantibus, amnem transuadant, superantibus ipsamet præcordia vndis; quò loci obseruari velim ingentem militis Galli erga Regem suum amorem: hærebant inter sacrum & saxum dubij pedites, nec satis illis audaciæ suppetebat, quò intentatum experirentur alueum. accedebat quòd reciprocans iam iam Oceanus inflato nouis fluctuum incrementis canali regressum occludebat, vt aut omnino pereundum, aut vincendum foret.

Bassompierre. Palüau.

Legionarij magno periculo amnem transuadãt.

Militum in Regem amor.

Has inter angustias vix Regij transitus fama peruaserat, cùm eodemmet quo terrebantur antè periculo milites, Regem sequuturi fluctuum se misericordiæ credunt, regiæ salutis adeò memores, vt sui obliti vitã haud incertæ morti exponere glorioſum ducerent. Rege optimo qualem hodie Gallia experitur, omnes vnius spiritu viuunt, nemóque illi superstes aut optat esse, aut potest. Imperatorem suum præcarum habent milites eo ipso quòd imperator est; at si beneficio huic, quod fortunæ aut natalibus plerumque debeatur, accedunt heroïca in prælium virtus placida indoles, pietas, clementia, subditorũ

Quã amabilis Rex Ludouicus.

amor, iustitia, æquanimitas, omnia supra fidem magna, si liberando populo sanguinem, si iustitiæ stabiliendę labores, si protegendæ Ecclesiæ vitâ ipsam impendit, quem fortuna, natales, aut virtus fecere Regem, annum dignus erit, quem supra vitam miles, populúsque habeant carum? is est LVDOVICVS, cui nec adulabor, si adiecero magnitudine animi Henricum patrem; pietate præuertere, penè dixi Ludouicum IX. nisi quòd inter sanctos ascriptus ille, vno hoc indicio virtute cuilibet mortalium maior haberi debet.

Ex aduerso Soubisius, quem eâ die nescio quæ præter morem habebat tacita consternatio, dum demissæ aquæ effugium dabant, quinquaginta alarijs, desertis ignauiâ incredibili signis fugam adornare; legionarij, quíque superabant maiore alarij animo hærere primùm, instare Rex ipse generoso equo agmina circumequitans, cùm hostis turbatis ad eius conspectum agminibus pars turmatim in naues, quæ in algâ reciprocantes vndas operiebantur ad fugam, euadunt; pars in dumeta hinc inde dilabūtur, fato æquali omnibus, hos rustici, illos expugnatis nauibus Regij milites ad internecionem delent. Præda ingens victoribus cessit, quam inter inuenta tintinnabula sacra plura, campanas vocant, quæ deprædatis Ecclesijs, liquandis tormentis bellicis, Rupellam Soubisius asportabat. Alarij interim qui prælium ausi, fugiente Soubisio, audaci in speciem vultu firmauerant in algâ vestigium, repentinâ consternatione pristinæ virtutis immemores; imò & omnium nescij non arma,

Soubisius in fugam abripitur.

Ingens hostium strages.

non ordinem, non consilium seruare; sed pecudum more trahi, occidi, capi, dum Regij incensi memoriâ laborum se quisque vltione & sanguine explebant; quibus equi velociores, per paludes, per saltus, vt cuique sors viam dabat, abripiuntur.

Cæsorum numerus. Illustrior ea victoria Regi, quàm credi possit; quippe supra mille quingentos, quos Rebellioni abstulit primus militum furor, quingentos circiter quos rusticorum falces, opimam demessuere segetem, incidere in victorum venabula & casses septingenti, quos inter si Soubisium eximis, militiæ præfecti omnes, Motæus, Arnaldius, Veterouineus, Comes Marenius, pluréſque de quibus addubitatum diù, Rebellionis crimen eorum capite expiaretur, nécne; imò & debitæ illos implicuerat pœnæ armorum æquitas, nî Regis clementia præualuisset. signa nullo exempto, septem tormenta bellica, totidémque naues auxere triumphum.

Captiua Rege.

Soubisius. La Motte. d'Arnauds. Vieille-Vigne. Marenes.

Redeunti in tabernaculum defessoRegi, qui assiduâ contentione, quindecim iam horis vix vlla quiete adequitarat, occurrunt consilio minùs, quàm sorte quinquaginta hostium cataphracti, in quos emissa centum alariorum expedita manus decem agit in vincula, reliquis præcipiti fugâ in paludes actis, vbi vndis, fame, rusticorúmque manu intercidêre. Exin à Rupifulcaudio expugnata Chaumæa arx, quâ quadringenti Rebelles saluâ vitâ abstiterunt, gesta hęc ad XIV. Kal. Maias.

Chaume.

Soubisius fugâ iterum elabitur. Posterâ die, dum quantâ potest celeritate Soubisius in fugam abripitur, in Bayersium Rupifulcaudij legatum, longè viribus imparem incidit, eo fato, vt

Bayers.

triginta suorum captis, vix ipse equi valentioris nisu euaserit: adeò semel in fugam dilapsum consternant omnia, vt ipsamet dumeta & arbores seu vmbrâ, seu impellente leniter vẽto terrorem incutiant. vix erant qui deditos caperent, vix qui posita ignauiter arma exciperent, intereà dum in fidam non procul hinc stationem Soubisius euadit, vbi diebus aliquot moratus, postquam audijt sedatum populi Rupellani furorem, Rupellam solus redit, qui nudius tertius sex hominum millibus portu soluerat.

Quas in eius caput imprecationes coniecerit proteruia populi, nôrunt, qui mille supra ducentos eâ clade Rupellæ oppidanos vrbis florem, desideratos non ignorant, quorum matres, vxores, agnati, mala eius excidio omnia imprecabantur, ignauiæque postulabant, qui tot præclaros viros apertâ pernicioso exemplo fugiendi licentiâ, morti exposuisset. *Eam victoriam portentum esse.*

Regijs iactura non nisi gregariorum septem fuit: vbi iure mirari liceat, quî factum vt Soubisius, vir alioqui audax, quod nec diffiteri liceat, eâ die, copijs, loco, Rupellæque viciniâ longè valentior, vix hoste viso fugerit; quod plerisque placuit Regiæ præsentiæ imputandum, cuius fronti nescio, quem immortalis Deus characterem impressit, quo insinuatur subditorum animis aut amor, aut terror, vt qui non amauerit, timeat. Dehinc validissima Rohanæ ditionis castra duo ad arenas Olonças, Belliuisium, Aspremontiúmque cedunt, quæque initiò obsistere velle videbantur, consulta meliùs misericordiæ se Regis committunt. *Dedita exin Regi arbes.*

Beauuoir. Aspremont.

Sexcenti eâ victoriâ capti Nannetes ducuntur vbi XIII. in furcam actis, reliqui præfecti capitalium sententiâ ad triremes damnantur.

Memorant postquam Rex transuadato canali subierat insulam, deductâ in militare hostium consilium ineundi prælij ratione, Soubisium negasse palàm, conferenda cum Rege signa, quam dum argumentis tegebat ignauiam, venisse in mentem astantibus, ferro eum transfodere; quod ad inopinum Regis aduentum, subita fugæ aut pugnę necessitas auertit.

CAPVT II.

EPITOME.

Suffectus Espernonio, Suessio consanguineus Regi Princeps. conceptum hinc mœrorem sapienter veteranus dissimulat. Regem sequitur, cuius exin liberalitate non parum gaudet. in Royanum castra mouentur. classis Gallica, subsidiarijs aucta triremibus Olysipponem appellit. Taillaburgum nouo firmatur præsidio. Mommorancius quamquam adhuc ager rem strenuè gerit. Vieulesij Comitis ad vallem Saxiacam victoria. Aunousius Sectarios ad Castrum-nouum-Arrij ingenti clade affixit. Toneinsij obsidio. irritum deditionis consilium. Molendinum magna hostium iactura expugnatum. Forcęus in subsidium Mompouliano adest. vulneratus ad caput Mompoulianus. manus conseritur. Cornussonus, Vicinus ab Ambrâ, plurèsque occisi. Res ab Elle-

bouio ſtrenuè geritur. Theminius quamquam æger dimicat. feminarum ab urbe erumpentium crudelitas. urbs deditur. in Forcæum poſtulatio. Caſteſius peregrini habitu Romæ hæreſim abdicat.

ANNVS iam in ſeipſum recurrebat, ex quo Eſpernonius imperatorium munus Rupellanis terrâ fatigandis ſuſceperat, quo gloriosè defunctus Regi in expeditiones Aquitanicam & Narbonenſem adeſſe iubetur; veteranì nempe conſilio maximi rebus bello gerendis momenti. Suffectus illi Comes Sueſſio Regi conſanguineus Princeps, ſpei maximæ adoleſcens. *Suffectus Eſpernonio Sueſſio Princeps.*

Diſplicuit procul dubio ea Eſpernonio non aliâ causâ mutatio, quàm Regis placito; quamquam ne cum Principe Gallo videretur de gradu contendere, quâ pollet prudentiâ lubens in ſpeciem cedit, qui niſi coactus, ſummóque dolore parebat. Attamen ſequi à Rege iuſſus prætexere primùm decrepitam ſenectutem, cui tandem aliquando quietem indulgere neceſſum ſit; nec ſibi, vni Regum obſequio nato poſt ſexaginta annos, quos magnam partem bello expleuerat, ſatis virium ſupereſſe, quò longioris expeditionis erroribus & periculis implicetur; quod reſidui ſibi ad vitam temporis, Deo, virtutique magis, quæ viam ad cœlum ſternit, debitum, quàm bellicæ, vanóque gloriolę apparatui. Iuſſus tamen iterùm, imperio ſe facilem prętſtat, diſſimulatóque præreptæ ſibi præfecturæ dolore, viæ ſe cum Rege accingit, non ignarus Principi in *Mœrorem Eſpernonius diſſimulat.* *Iuſſus Regem ſequitur.*

dies ad manum esse, quo subditi mœrorem, interdum ex rerum necessitate illatum, subitâ lætitiâ, gaudióque cumulet inopino; nec spem fefellit euentus: quippe supra purpurei Galeri decus, quod Archiepiscopo Tolosano eius filio, viro haud immerenti, à summo nuper Pontifice Rex impetrarat (minimum illud, vbi id sibi Archiepiscopi filij virtus, natales, doctrináque promerueranr) suprà id gratiæ Valetam eius filium Vernoliæ exhinc naturâ sororí matrimonio Rex destinatione coniunxit, quod bello mox ad præcipitem annum confecto, Lugduni consummatum videbimus, si eò vsque progredimur. quibus omnibus superaddita proprætoria Aquitaniarum inferioris & citerioris præfectura, quam nisi principibus debitam in comperto est, ad felicitatis omnimodæ cumulum eueient virum haud immerentem. At hæc infrà, si dabitur.

Collata in eum à Rege beneficia.

La Valette. Vernueil.

Suessioni in consultorem Vitrius datus.

Suessioni etiamnùm adolescenti datur Maresscallus Vitrius vir prudens, magníque animi, qui consilio illi adforet; quo munere quàm defunctus sit gloriosè, infrà memorabimus. Vitry.

In Royanũ castra mouentur.

His ità gestis in Royanum signa conuerti placuit, datáque Espernonio cingendæ vrbis curâ, iubetur Suessio Rupellanis terrâ obsistere, quo minùs aut de inferendo subsidio cogitarent, aut de plaga vt antè diripienda. at nihil obstabat, adhuc quin XX. nauibus commeatum ex placito subsidiúmque inueherent; cùm oportunè nuntiatur classem Regiam superato Gaditano Olysipponem appulisse. Suprà attigimus iussum à Rege Guisium, classem Galli-cam, quam portus vulgò Massilienses habet à Mediterra-

Royan.

Le destroit de Gibaltar. Lisbonne. Marseille.

Classis Gallica.

Mediterraneo in Oceanum expeditè subuehi procuraret: accesserant subsidiariæ confederatorum
Dampierre. triremeis, bellicęque naues, quibus Dampetrus triremium in Gallia præfectus maior, Generalem vocant, ineunte vere non sinè periculo Olysipponem
Bayone. appulerat, hinc Aquas Augustas, Bayonam vulgò,
Sainct Malo. Bayonâ Regis imperio Aletensem portum subeunt, vbi Aletensiũ maritimę gentis, viginti expeditissimę naues classem operiebantur, quæ nondum obsesso Royano Santonũ plagã hoc ordine prętergreditur.

Auxiliares confederatorum copiæ.

Primam aciem componebant quatuor supra decem Massilienſium naues bellicæ, omniũ quas Mediterraneum habet expeditissimæ; succedebant decem triremes Gallicæ, exin Reipublicæ Venetæ auxiliares triremes, ingénsque illa maris Adriatici domina quadriremis, Turcorum terror, ducentis tormentis bellicis, milléque supra ducentos militi-
Malte. bus formidabilis; claudebat agmen Melitensium. immanis quadriremis trecentis instructa equitibus, quibus adiuncti milites quadringenti; illam ad la-
Toscane. tera hinc inde firmabant duodecim magni Etruriæ ducis bellica nauigia, quibus confederato, agnatóque Regi opitulabatur. His adscriptæ XX. Aletensium naues.

Niortio Rex Santones venit, relatóque Tailla-
Niort. Saintes. Taillebourg. burgi præsidiarios nutare in fide, maioris momenti eâ aree, quàm vt dubiam Rex pateretur, nouo illam firmauit præsidio, initâque panopliæ, quæ eò loci asseruabatur ratione, inuenta arma instruendo non ægrè decem millium exercitu. Santonibus Roya-
Sainct Seurin. num itur, vbi Espernonius cum Sansurino præfecto

Taillaburgum nouo præsidio à Rege firmatur.

deditionis iam conditiones tractabat. Hæc ad Oceanum.

Mommorancius adhuc æger.

Ad Mediterraneum Mommorancius Narbonenſis Galliæ Prorex, à morbo, ad Montalbanam obſidionem contracto, nondum planè conualuerat, nec minùs ideò quamquam æger, viribúſque impar fatigabat hoſtem, Caſtrametatore Marchione Porteſio, eius ex matre auunculo, cuius virtuti ſupra fidem eſt quantùm Gallia Narbonenſis debeat, qui Mommorancio duce nihil periculis detrectatis, liberauit à tyrannicâ Sectariorum oppreſſione prouinciam; tria illi peditum millia, ducenti cataphracti merebant: Chatillonio ad Foſſas Marianas priuatam intereà vitam agente, nihílq; in Sectarios auſo, qui vxorem, filiúmq; apud Montiſpeſſulanenſes haberet in vinculis, nulla miſericordiâ iugulandos, ſi bello ſuam ille operam Regi præſtitiſſet.

Le Marquis de Portes.

Sectarios in Galliâ Narbonenſi infeſtat.

Aiguesmortes.

Vieuleſij Comitis victoria ad vallem Saxiacam.

Per id tempus Comes Vieuleſius Bruguierâ, Biterras in Mommorancij ſubſidium properabat: cùm Tanuſius ad Saxiaci vallem, loco dumetis obſito inſidias ſtruit; Vieuleſij frater Mombrunus excurſores ductans inſidijs circumuoluitur, preliúmque vix equitibus decem adornat: auditus à Vieuleſio ſcloporum fragor monuit manum conſeri, nec mora, ſclopo ad manum reliquâ alariorum turmâ fratri aduoluitur: pugnatum diù ancipiti marte, donec Tanuſius in fugam actus quadraginta quinque ſuorum deſideratis, impedimentis, equíſque amiſſis vix ſaluus euaſit.

Vieulezieres. La Bruguiere. Tanus. Saiſſac. Mombrun.

Suprà, ad finem Ianuarij, neſcio quo fato nobis excidit Regiorum ad Caſtrum-nouum-Arrij

Caſtelnaud'Arry.

Aunoux Seuenes. Foix. Castres.

victoria illustris; quâ præfecto Aunousio, Sectariorum Cebennensium cohors, dum à Fuxensi procuincia Castrum Albigensium remeat ad internecionem cadit, captis signis, quæ etiamnùm hodie in victoriæ monimentum Tolosæ ad D. Stephani Metropolim prostant, viridi, rubeo, albóque coloribus. Ellebouium, Theminiúmque ad Toneinsij obsidionem distentos reliquimus antè, redeat iam ad illos historiæ series.

Aunousij in Sectarios victoria illustris.

Ad VIII. Kal. Maias post apertam diutinâ verberatione ad propugnaculũ vrbibus intermedium ruinam, placitum admotis scalis oppugnari; delecta nobilium manus Feudimarchioni, in oppugnationem datur, instant gregarij, quorum agmen, ne in fugam abriperentur, nobilium manipulus claudit. Manus hinc inde conseritur strenuè, Feudimarchionem traijcit ad humerum plumbus immani vulnere, vacillabántque præfecti sui discrimine acies, nî positi à tergo nobiles restaurassent pugnam, donec diutino prælio fatigatus hostis loco cessit. Propugnaculi possessor Ellebouius, nouum cuniculárijs opus indicit, claustra, aggeres, valla, & fossas, stationem ab hostium eruptione firmantia, vbi demum Picardiæ cohors in tuto excubias egit. Posita dein loco oportuno tormenta, obsessos adeò infestant, vt colloquij veniâ impetratâ (quamquam rem consultò gestam plerisque placuit) quinque ab vrbe nobiles subierint Regiorum castra, proponendis conditionibus deditionis, quibus Mompoulianus, Castesiúsque subscribere parati essent. Quæsitę ab obsessis longiores ambages absumendo tem-

Fimmarcon

Expugnatur propugnaculum.

Vulneratur Feudimarchio.

De deditione colloquiũ irritum.

pori, intereà dum subsidium parabatur, legésque Ellebouio deditionis non aliæ propositę, quàm pulsantibus tympanis, signis explicatis, ignito tormentario fune, glande, quod aiunt ad buccam, saluisque impedimentis, vrbe & libertate ciuium. Ellebouius contrà, vnam Regis misericordiam pro lege dabat, quam si vltrò obsessi admitterent futurum aiebat vt vita, libertas & bona illis salua forent. displicuere præsidiarijs conditiones, maioríque quàm antè contentione redintegrata exin verberatio.

Molendinũ magnâ hostium iactura expugnatur.

Postridie Molendino, quod claustris, superstructóque aggere Forcæus non vrbe procul, parandæ eâ parte obsessis libertati, firmauerat; magna suorum iacturâ deijcitur, desideratis legionariorum circiter quadringentis, captis nobilium multis, Forcæo, Theobonóque vni equorum velocitati vitam debentibus.

Forcæus Sectarioru̇ vrbes in Toneinsij subsidium concitat.

Desperatâ obsessorum salute, Forcæus Mompouliano filio, quem præ ceteris habebat charissimum opitulaturus, Sectarias Aquitaniæ, Petragoricorúmque vrbes in subsidium concitat. Liberadam haud magno periculo momenti maioris vrbem, quàm vt ità eius protectionem prouinciæ abdicent: adesse in vicinià Clairacum, vnde Toneinsij muris, trium horarum spatio, legio admoueatur; si inter hæc eruperit Mompoulianus soluendam obsidionem, expugnatis Regiorum castris, captâ supellectile, fusis, cæsísque, qui obsistere ausi; fatigatos diutinâ obsidione Regios; missos à se sæpius in eorum castra exploratores, qui laxas excubias referant, militaréque, vbi nox ingruit, stationes passim desertas;

vrbem eam communicandis inuicem consilijs percommodam, vnúmque, qui sectæ hodie superſit Tolosâ Burdigalam Garumnæ transitum. Dictis parent Sectariorum municipia; atenim quia infesta illis planities, præsidiarijs vrbium circumadiacentium non nisi Regijs, positis militaribus sagis, & armis, nec turmatim, vt assolent milites, Clairacum indictâ die coëunt, vnde conflato supra ducentos mille gregariorum exercitu, præcipiti Aprili, Forcæus monito staret in armis Mompouliano, prælio se accingit. Quod antequàm describimus, monebo laborantibus annonæ penuriâ obsessis, illatum secundo Garumnâ, magnâ copiâ commeatum, militari, quod Forcæus armauerat, nauigio; non ausis prælium seu imbelli animo, seu pecuniâ corruptis, tribus Hierosolymitanis equitibus, quibus Burdigalensis Senatus nauiculas sex in eam expeditionem instructas commiserat, quod obsidionem in moras diuturniores traxit.

Coëunt Sectarij.

Commeatus Toneinſium infertur.

Fama tunc inualuit glande sauciatum, quà cranij extrema capillicium subit Mompoulianum, dum Regios [illegible] oppugnatione domus muro adiacentis prohibere conatur, expugnatámque domum magè hostium [illegible] consternatione ad eius vulnus, quàm Regiorum virtute, quamquam strenuè conseruerant manum: leue vulnus vix plumbo cutem cranij extimans delibante, quod tamen illi excidio erit, vt infrà videbimus.

Vulneratur Mompouſianus.

Forcæus haud ignarus Regios facinoris, quod parabat futuros conscios, fatigandis ijs, edito non procul à castris colle sese ostentat sæpius, signis expli-

Forcæi ſtratagema bellicum.

catis, tympaníſque pulſantibus; Regij ex aduerſo ad arma accurrere, in arenam, (prælij campum vocant) inſtructis aciebus deſcendere, præſtolari hoſtem, qui renouatis ter, quatérque in die eiuſmodi fictionibus Ellebouio, Mareſcallóque Theminio eâ arte illudit, vt miles nocte inſomnis, interdiúque in armis ſtare coactus vix ijs ſuſtinendis par eſſet. Poſtquàm biduò Regios conſilij ſui anxios fecit, ratus fictionem vt antè credituros, mille circiter pedites, quadringentos equites prouectâ iam nocte Clairaco emittit, quæſitóque longiore in circulum anfractu, per amica ſilentia non vrbe procul, profundâ & latâ viâ conſiſtit. agmina ductabant Forcæus pater, Marchio filius, Marchióque item Bourſoleſius: progreſſos, primo diluculo explorator detegit, diſploſóque ſclopeto, ſtationarios, quos diuturniores noctis excubiæ in ſomnum imminente aurorâ laxauerant, monet adeſſe hoſtem. Nec mora, loco oportuno Forcæus pedites locat, ad Toneinſienſis propugnaculi latus, viâ eius profunditatis, quæ militem à Regiorum diſploſione tegeret, ea via eſt quà Marmanda patet: præmittit [illegible] centos ſclopetarios, qui loca hinc in [illegible]derent quà in prælij campum iter erat, ſcilicet [illegible]obiendis à latere Regijs, dum in arenam de [illegible]currerent. Ità res accidit. deuolant ex præ[illegible]ordine nobiles & gregarij facto agmine, viámque incauti ſubeunt, vbi ſauciati plures, plerique cæſi. Parte aliâ in Toneinſienſe propugnaculum acie ſuâ Forcæus irruit, albis ad collum mantilibus, quo ſecundùm tenebras ſe inuicem ab hoſte diſtinguerent. Ad eam

Champ de bataille.

Cum Regijs ſigna conferit.

Bourſoleſes.

Marmandæ.

Propugnaculum oppugnat.

Arpajō. S. Chamaran. Perdigal. Leſſarras. Brigantin.

fortè fortunâ ſtationem Vicecomes Arpajonus vir ſtrenuus, Sanchamarandus, Perdigalius, Leſſarraſius, Brigantinúſque voluntarij nobiles agebant excubias, quorum virtuti nemo dubitauit debitam eâ parte victoriam, fuſis magnâ iacturâ hoſtibus.

Ab Arpajono reſtituitur.

Intereà ſcloporum fragor, inconcinnæ, rudéſque dimicantium voces, tympanorum ſtrepitus, tubarum clangor Ellebouium, Mareſcallúmque Theminium imperatores, qui non procul hinc ad prætorium quiſque ſuum ab excubijs, ſomno matutino membra crediderant, implacidâ velut imagine turbant, ſublato ſomni otio; illi arma capere; quamquam Mareſcallus quartanâ laborans vix in veſtigio conſiſtere poterat: Ellebouius, dum caſſidem, thoracémque æneum ephœbi duo offerunt, in procinctu armigero vt ea aptaret, caput ad feneſtram exerit, quà prælij campus proſtabat, cùm victor hoſtis, ingenti vociferatione, tabernaculo eius aduoluitur. Ille omiſſis armis, equo inſilire, ferróque ad manum in hoſtem decurrere, ſequuti ex familiâ nobiles aliquot, morti eximunt, ſternúntque obuios.

Fragore Theminius Ellebouiúſque experrecti.

Erumpit inermis Ellebouius.

Cornuſſon.

Non procul hinc Cornuſſonus Toloſatum Seneſcallus in turmam hoſtium incidit, quam ratus amicam; Quid moramur commilitones, inquit, quin aut propulſemus ingruentem hoſtem, aut pulchrâ gloriosè dimicando morte finiamus? Dixerat, cùm inimicâ phalange circumuolutus, ſclopetis excipitur, triplicíque vulnere ſauciatur, nec minùs ideò pugnâ abſiſtit. Poſt diutinum prælium, viam ſibi in vrbem ſtrauerat victor hoſtis, Mareſcallúmque Theminium ægrum in vincula deſtinabat, cùm

Cornuſſonus lethaliter vulneratur.

re agnitâ Arpajonus eius gener, expeditâ duodecim equitum turmâ hostem à tabernaculi aditu prohibet, donec in prælium accinctus Theminius equo irrumpit; non antè acriùs dimicatum, vbi supra modum laudata Vicecomitis Arpajoni virtus, cui vitâ debuisse Theminium nemo tunc dubitauit.

Ab Ambra eiúsque nepos occisi.

Ex aduerso ad syluæ profundioris oram Vicinus ab Ambra heros inuicti animi, eiúsque ex fratre nepos Vicecomes Montis clari etiamnùm adolescens, quibus vix nobilium quatuor aderant, dum sequuturum alariorum ordinem autumant, in legionarios fixo vestigio præstolantes deuolant: pugnatum hîc acriter, at auerso Regijs marte; quippe dum detrectantibus prælium alarijs nostris, ducentorum impetum vix octo equites sustinent, miserè occumbunt. Mon-clar.

Traijcitur lethali glande Vicinus ab Ambrâ, nec diu fatum eluctatus equo excutitur; accurrere eius nepos, quem in defectum prolis sibi ex stirpe heredem scripserat, equo desilire, retrahendo hinc procul patruo palpitanti adhuc, cùm plumbo traiectus ipse in exspirantem cadit, haud indignus qui magni animi, ingentísque erga suos affectus commendatione donetur. Laudati præ alijs Comes Ribeiracus, Motæus Altifortius, Marchio Dousius, Vigniolius primus Castrametator, Arpajonus illeśi omnes; nisi quòd Dousius sauciatus, diu vitam in periculo habuit. Desiderati post rem strenuè gestam Boneulius magnâ virtutis famâ illustris, Picardicæque cohortis præfectus, duo eiusdem cohortis legati, Belhadæus, Plenipugnius Casausius, triginta que cum illis legionarij.

Strenuè à Regijs actũ.

Ribeirac. LAMOTTE d'Hautefort. LaDouse. BONEUIL Belhade Pleinipoing. Casaus.

Dum

Dum ità ad primum ab vrbe lapidem manus conseritur, erumpit Mompoulianus, quamquam à vulnere tardior, Dousiique cohorte, quæ ad valla agebat excubias, in fugam actâ, Pedemontanam retrudit, intereà dũ egressæ feminæ ferro & flammâ militum mapalia diripiunt, vbi, quod & alibi gestum sæpius, post iugulatos ad internecionem saucios, ægrósque, ignem subijciunt castris, tormenta corrumpunt, puluerémque & pilas tormentarias in vrbem asportant, glorioso admodùm hosti facinore; nisi post fugatum magnâ iacturâ Forcæum, post cæsos trecentos subsidiariorum, in vrbem retractus Mompoulianus recrudescente vulnere pœnas temeritatis luisset.

Erumpit ab vrbe Mompoulianus.

Retruditur magnâ iacturâ.

Ferunt febre debilitatum Theminium, dum sui immemor ferebatur in hostem, deliquium animi passum, vt in prætorium mortuo haut ab similis illatus, redeunte non nisi ægrè spiritu, reliqua saluus euaserit. Deo vni debita victoriæ laus, posito supra hominum vices facinore.

Magna hîc Rebellium, iactura fuit, lætáque Regijs non immeritò dici victoria poterat, nî summo omnium mœrore desiderati Cornussonus, ab Ambra, Monsclarius, Boneuliúsque, viri quorũ animo, & consilijs magna erant bello momenta. Accusatum ad ea tempora memini Forcæum patrem, quòd parum partæ armis famæ eo prælio consuluisset; qui ad manum habuerat, vnde solutâ obsidione principem, Galliæque Marescallum caperet, ingenti exhinc redemptione liberandos. Debitam Regiorum salutem receptui, cui præcociter inclinatâ iam in

Iactura regiorum Rebellúmque.

Accusatur Forcæus.

ſuos victoriâ ceciniſſet, vt quo tempore deſperata Regiorum ſalus, editam memorent Rebellium cladem, non aliâ ſubiti receptus ratione, quàm timore. Magnum diuinæ in Regios prouidentiæ indicium, quæ tacitâ conſternatione in fugam hoſtem eo momento adegit, quo Regij terga vertebant.

Deditum Toneinſium.

Obſeſſi eò poſitis rebus, vt neque iam à Forcæo ſubſidium, nec malis quibus afflictabantur remedium ſperare poſſent, colloquij rerum facultatem ab Ellebouio petunt, datur: póſtque varias altercationes in deditionem demùm conuenitur hâc formulâ.

Deditionis leges.

I. Tormenta bellica quæcumque in vrbe inuenta fuerint, Regi addicentur.

II. Diruetur quâ deſignabunt obſeſſi murus, parando diſceſſui.

III. Impedimenta, armáque dato commeatu Clairacum inuehentur.

IV. Præſtabitur de non mouendo intra ſex menſes in Regem bello ſacramentum.

Mompouliana ager.

His ità præſcriptis Caſtronouanus vrbem ſubit, datáque obſeſſis iuriſiurandi formulâ, ſacramentũ ab omnibus excipit; vrbe exin abſiſtunt præſidiarij octingenti, Mompouliano primâ ægrè aciem ductante, qui à vulnere, morbóque tabeſcebat; nec diu equum paſſus in manualem ſe cathedram conijcit: claudebat agmen Vicecomes Caſteſius. Quamquam præfectorum conditio diſpar, ille breui ſeu à vulnere, quod ad caput acceperat, ſeu morbo, parum Rebellioni debitam animam nobiliorem poſuit, magno ſuorum mœrore, qui Forcææ ſtirpis no-

Caſtelnau.

Paulò poſt excedit.

bilissimum germen erat. Hic peregrinum agens, incultus, carbaseâ veste, scipione oblongo ad manum, ad cuius extremum assurgebant tria lilia, víxque vno ephœbo eodem habitu comite, Romam venit, vbi ignotus diu; donec abdicandæ hæresi Sillerium Hierosolymitanum equitem, virum prosapiâ illustrem, qui tunc Galliæ Legatū agebat, adit, à quo, summo Pontifici exhibetur; mirantibus qui astabant, quòd inconcinnum, habitúque rudem peregrinum ingēti Legatus honore donabat, quem nemo dubitauerat mendicum. Prouolutus summi Pontificis genibus, Rebellionis in Deum, Regémque suum crimen, quod iam diutinâ pœnitentiâ diluisset, sanctâ benedictione expiari petit. lactem, se, hæresímque insimul hausisse, patréque natum hæretico insanis erroribus ab Ecclesiâ procul innutritum; at Orthodoxos eos omnium optimos esse, quos aliquandiu hęresis habuit, si quando propitiante numine Petri fluctuantem nauiculā subeunt; notos illis abusus, notam pertinaciæ hęreticæ licentiam, manifestam singulari numinis beneficio Catholicæ fideiveritatem. Se inter reciprocantis fortunæ fluctus, Dei gratię suprà quàm dici possit debitorem, post expertam sæpius in Regem suum (quod vehementer dolet) incerti prælij aleam, post propulsata diù, recénsque tria obsidia, Neraci, Monhurtij, Toneinsíque, Mayennio, Rege ipso, Ellebouióque Principe Lotharingo ad diuersa tempora oppugnantibus adesse incolumem, cui toties vita præripi debuit, quoties in Regium caput, in fidem Catholicam, in Deum ipsum ferrum exeruit. Magnum

Castesius Caluinismū in manibus summi Pontificis abdicat.

Eius ad summum Pontificem oratio.

agrum vastabat, obsistere tentant. Errabat velut vmbra, infelix alariorum ordo, Villæque Borboniæ confinia diripiens, proditorio sanguine sæpe Manibus imperatoris olim sui litabat: cùm Vignaucius, etiam tunc Borboniæ arcis præfectus, sexaginta equitibus, quos ducenti sclopetarij, quinquaginta hastati stipabant, erumpit: illi Girardus vir magni animi in occursum ire, sustinere primum agmen Bastidæus; iámque alarios inter (nondum enim pedites venerant) strenuè conferebatur manus, cùm Vigniaucius plumbo traiectus cadit. Non distulere ad præfecti sui necem in fugam abripi præsidiarij Montalbanenses, quos ad Villæ-Borboniæ munimenta insequutus Girardus victor, magnam sibi promeruit laudem, cæso Villæ-Borboniæ præfecto, viginsque insuper oppidanis, qui præfectum ipse suum Mayennium, inuictum Principem, eodemmet loci amiserat. Regiorum vix desideratus vnus, qui equo indomiti oris diu incassum obluctatus, in vrbē inuectus est, vbi agnitus, ferro vltore transfoditur.

Vignaux. *Occiditur Vigniaucius.*

La Bastide. *Montalbanensium strages.*

Præcipiti Martio Fauasius, Sansurinúsque, fanum Viuiani obsident, vrbem iam antè à Sectarijs ferro & flammâ vastatam. Monitus Ornanus equitum ordinem in eam partem ductat, nec mora, collatis signis, post diutinum prælium solutâ obsidione in fugam abripiuntur Fauasius, Sansurinúsque, desideratis Rebellium centum viginti quinque. condignam sacrilegis pœnam, qui, direptâ nuper eôdem loci Ecclesiâ, sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum ludibrio habuerant, calcato prô nefas! pedibúsque attrito pane Angelorum.

Fauas. Sainct Seurin. Sainct Viuian. Ornano. *Magnâ iactura Fauasius in fugam agitur.*

Lescunus capitis capite plectitur.

Inter reliquias prælij Lescunus, Benarnensis olim Parlamenti Senator, magni apud Sectarios nominis, quémque suprà sæpius memorauimus, sensim dilapsus Royanum appulit; hinc Clairacum rectà instituebat iter, cùm à San-Leodegario ad Cosas nõ procul Santonum plagâ interceptus, tentatóque (quamquam viribus impar) prælio vulneratus, Burdigalę Senatus placito, capite mulctatur, qui Comitijs diu Rupellanis præfuerat, eorúmque diplomata vigintiquatuor, ad nouos cohortium, alariorúmque delectus, quà in Aquitaniam, quà in Benarnium asportabat, Rupellano sigillo cælata, propriáque ipsius manu ità obsignata; LESCVNVS *Præses.* ROVSTELAVTVS *Adiunctus.* GOVTTÆVS, RIFAVTIVS *à Secretis.* Perduellis infame caput etiamnùm hodie, ad Royani portam, quà mari alluitur prostat, in ęternum prostratę Rebellionis monimentum. Hęc ad Aquitaniam. Lescun. Sainct Leger. Cosas.

CAPVT III.

EPITOME.

Espernonius Regis iussu Royanum cingit. Malè à suis habetur urbis præfectus Sansurinus. Royani descriptio. admotus muris exercitus. oppugnatio duplex. expugnantur propugnacula duo. sepulti ruinâ quadraginta Regiorum nobiles. Royanum Regi deditur. deditionis conditiones. Mons-Marsanus intercipitur. delusus Forcæi commento Theobonus illi fauit Fidei præfecturâ

cedit. Condæus Ellebouij copias suis ascribit. Deditur Clairacum. pugnatur ad primos fani Fides accessus pertinaciter. Forcæ, vrbe deditâ, ad Regem oratio supplex. habentur publicæ ad Eucharistiæ solemne supplicationes. Regis immensa pietas. Dux Vindocinensis sacramento Clairacenses in fidem adigit.

VPRA ex occasione attigimus præmissum à Rege quatuor legionariorum millibus Espernonium, cingendo in proximam obsidionem Royano. Nondum vrbi admouerat acies, cùm illi in occursum obuius à Sansurino vrbis præfecto nobilis, monet, Sansurino rem esse in abdito, quam, si dabitur commeatus, Espernonio communicare aueat. Nihil moratus imperator, commeatum dare; adesse ille, proditóque prouiore in obsequium animo, deditionis legem subire. Pactis conditionibus redierat in vrbem, seu communicando præfectis arcano, seu instruendo Regij ingressus apparatui; cùm sclopetis exceptus cogitur Espernonij misericordiam experiri, à quo perhonorificè habitus, multa de præsidiariorum proditione queritur, Regíque non inutiliter militat in vrbem, quam intùs nouerat.

Espernonius Royanum cingit.

Sansurino Royani negatur ingressus.

Royanum vrbs est loco ad commercium percommodo, nempe quà Garumna fluuius Oceanum subit, portu illustris, quem arx Tremolliæ ditionis validissima firmat, duplices illi fossæ, inaccesso circumasperis rupibus aditu. His accedebant nouo propugnacula opere, hemicycli, forcipes, cornua,

Royani descriptio.

La Trimoüille.

aliáque id genus munimenta, quibus Rupellanorum identidem inuecto subsidio, semestrem vrbs obsidionem passura sperabatur. Suburbium mari adiacet, vbi Espernonius locatis Campaniæ, Buriíque cohortibus Regem operitur. Interea præsidiarij, Sansurini conscios, quicumque deditioni subscripserãt, in vincula agunt, direptísque eius ædibus in commune conferunt prædam, publicóque ipsius naues addicunt.

Vrbi cohortes ad moenitur.

Champagne. Bury.

Postridie Rex vrbi exercitum admoturus cohortes prætorianam, Nauarræ & Castribayardi, quà rupes ad Fossilionem assurgebant distribuit, póstque indictam in propugnaculum cui à Soubisio nomen, oppugnationem, ad Campaniæ, Buriíque metationem designatur in portum, arcémq; adpugnatio duplex; donec diutinâ verberatione quassatis propugnaculis duobus, Soubisiano, quódque illi adiacebat, bifariàm oppugnari placuit. Regij in ruinam duplici agmine prorumpere; hos Marescallus Vitrius Castrametatoribus Mariliaco, & Senecæo; illos Marescallus Praslinius ductabat, Castrametatoribus Valancæo & Bassompetro. Huius oppugnationis valla produxerat Gaborinus acerrimi ingenij opifex, illius Pompeius Tragonus vterque Italus. Nec diu pugnatum cùm hostis in fugam abripitur.

Duplex oppugnatio.

Expugnantur propugnaculadiuo.

Regimẽt des Gardes. Nauarre. Castelbayard. Fossillon. Vitry. Marillac. Senecay. Valãcé. Bassompierre. Gaborin. Pompée tragon.

Expugnatis munimentis, Gaborinus præcipiti Rebellium effugio fraudem suspicatus, quà augurabatur cuniculum eludit sagax; quæsitóque circulo, propugnaculum occupat non nisi à tergo, vbi haud ægrè cuniculum detegit, cui iam obducto foramine ignis

Gaborini sagacitas.

ignis subijciebatur; parte aliâ, minori à Tragone Pompeio diffidentiâ itum, ac ideò maiore Regiorum iacturâ; quippe dum tympanis pulsantibus, expalsísque ignis medio propugnaculo triumphatur, cuniculo subditus ignis eâ circumiacentem humum ruinâ euertit, vt sepulti quadraginta nobiles, luctuosam Regi præstiterint expugnationem, hos inter Humierius primarius aulæ nobilis, vir magni animi, quem suprà memorauimus, libertatis nullâ redemptione gratiam eôdem loci ab vrbis præfecto accepisse; desiderati insuper Bassæus & Matha viri illustres, centum circiter Campaniæ, Buriísque cohortium milites; Maresc allus Vitrius leuiter sauciatur, quíque illi ephœbus cassidem offert lethali vulnere cadit: Comitis Pongibauti balteus plumbo traijcitur, eo nihil læso.

Tragoni inscitia.

Sepulti ruinâ quadraginta nobiles.

Humieres.

Bassé. Matha.

Pontgibaut.

Ad VI. Eid. Maias duo item propugnacula Soubisianum inter & vrbem media expugnantur; posteráque die, quæ à primâ obsidione sexta erat, munimentis tympanista absistens, commeatum tractandæ deditioni petit; dum Fauasius, Lanouiúsque qui paulò antè vrbem subierant, ne sibi præmaturæ deditionis imputaretur dedecus, mari dilabuntur. Vndecimâque tandem in has deditionis leges conuentum.

Regnum dedistum.

Fauas. Lanouë

I. Rex vitam, & libertatem oppidanis, præsidiarisque salua habet.

Leges deditionis.

II. Abscedent quò lubuerit, præterquàm in Insulam Argentoniam, & Medocum. Supellex, armáque salua sunto, exceptis tormentis bellicis, puluere & pilis tormentarijs.

l'Isle d'Argeron. Merloc.

III. Præreptam egresso nuper Sanſurino, nobilibúſque ſupellectilem bonâ fide reſtituent, naues quas ad portum habebat, ceteráque; aut vbi ea defuerint, legitimam omnium æſtimationem.

IV. Actum nuper in vincula Pouſacum præſtabunt in momento liberum, obſidéſque in id ex delectu dabunt. Pouſac.

V. Edictorum beneficijs, quæ libertatem conſcientiæ continent, fruentur oppidani.

VI. Si quibus Rebellionem impoſterum abdicare mens eſt, tutò illis apud ſuos agere liceat; ſi in perduellione perſtare, ſacramento ſolemni adigentur, non collaturos ſe cum Rege ſigna, quamdiu vita ſuppetet.

VII. Inclinante in veſperam ſole munimenta & muros prætorianis militibus committent, ac omnium interim obſides dabunt.

Actum in caſtris ante Royanum XI. Maij, anno à reparata ſalute M. D C. XXI.

Mons-Marſanus intercipitur.

Per idem tempus ad Aquitaniam Caſtronouani proditione rebellauit Mons-Marſanus, vrbs bello inſtructiſſima, dum Theobono ad fanum Fidei non illepidè illudebat Forcæus. Ille vrbis præfectus Forcæum inconſultò iam antè admiſerat, qui exin nihil non mouit, quò vrbis imperio Theobonum deijceret. Marchio eius filius ſecum fortuitò vxorem formâ commendabilem in eam vrbem induxerat; neque inter armorum ſtrepitus deerant amoris ludicra (nempe amicâ Marti Venere) donec ex Comico ſale ad ignem propiùs accedens Theobonus totus incaluit: iam mutantur belli in Caſtelnau. Mont de Marſan.

Deluſus haud illepidè à Forcæo Theobonus.

amoris consilia, iam in Omphale prostituitur Lernæus victor, quíque nuper tormentario pulvere ruliginosus phalangem ductabat cataphractus, hodie Cyprio puluerulentus, amorem sectatur, non nisi Veneris imperia subiturus. Non displicuêre Forcęo tam oportuni amores; imò nurum rogat enixiùs, mentiretur vultu placido affectum, quæque saluo honore conferri excœcando homini possent, conferret in magni facinoris spem non incertam. Actâ in cassis ferâ, vt nè quidem iam eluctari posset, dum non nisi vanis amorum aucupijs deluditur, non differt tacitâ factione Forcęus quâ pollicitationibus, quâ donis corrumpere quibus arcis tutela incubuerat, ipséque Theobonus perniciosè in commodum ipse suum se suaderi passus, nescio an in spem delusoriæ Veneris, præfecturâ Forcæo cedit; vnde remunerationē à Rege ingentem obtinere potuerat.

Forcæo præfectura cedit.

Iam antè scripsimus commissum Condæo leuem exercitum, quo Regi, mox sequuturo, sterneret viam. Datum id illi à Rege muneris Toneinsium diutinâ iam Ellebouij obsidione fatigatum expugnaret, in Clairacum, Montémque Marsanum castra demum moturus, obsidendo vltimùm fano Fidei, quibus expeditionibus adfuturus ipse, præuij cum reliquo exercitu, vestigia premeret. Tentandam tamen antè clementiæ viam, quam, si vltrò subirent præfecti vrbium, præscribendas ex Condæi placito deditionum leges. Ellebouius Condæi aduentum subscriptâ Toneinsij deditione præuenerat, hinc iunctis agminibus valido in Clairacum exercitu itum. Cùm Condæo obuius à Lusinano

Condæi copiæ Ellebouij exercitui adscriptæ.

nobilis, monet Regis obsequio addictum Lusinianum in procinctu esse, vt fidem Regi proderet; hortari tamen habitâ impensarum ratione, quas in vrbem reparandam de suo contulisset, remunerationis à Rege aliquid haud immerenti obtineretur, qui non alijs conditionibus vrbe absistebat. Ad hæc Condæus insigni prudentiâ Princeps, nobilium sanguini parcere auidus, neque ignarus vel vnius dici obsidionem, eius deditionis precio longè cariùs Regi constituturam, viginti aureorum millia Lusiniano in spem deditionis promittit, vrbéque potitur, quæ trimestrem obsidionem pati haud ęgrè poterat.

Clairacum Regi dedi-tur.

Mons-Marsanus item.

Lusinianum imitatus Castronouanus, Montem-Marsanum decem aureorum millibus vendit; Rege, quod Gallicæ nobilitati non iniuriâ dedecori imputari queat, vrbium suarum emptore. Superabant eâ parte fanum Fidei & Monsflanquinus Forcæo præfecto; propositæ huic deditionis leges, quibus se subscripturum Forcæus negans, Condæum adigit vt in fanum Fidei castra moueat. Normannię cohors, cui primum cornu obtigerat, sauciatis Barone Valiaco, Combaretóque, post diutinum prælium, præsidiarios in fossam retrudit; Pedemontana nihil segniùs suburbium occupat, vulnerato ad brachium Fontenaio legionis præfecto, pertinaciter ad primos accessus vtrimque dimicatum; donec gregariorũ sauciatis, cæsísque pluribus, retractus in munimina hostis liberã hinc inde planitiem linquit.

Mons-flãquin.

Pugnatur ad primos fani Fidei accessus.

Valiac. Com-baret.

Iam succedebant muris legiones, vasáque proximæ verberationi viminea in procinctu erant, cùm

De Lomenie Sieur de la ville aux Clercs.

procurante Lomenio Villæ ad clericos, viro haud vulgaris prudentiæ, in deditionem conuentum, his conditionibus; Vt ducenta aureorum millia, restaurandæ familiæ Forcæo cederent, Maresçalli Galliæ præfecturâ, bacillum vocant, donaretur, diplomate veniam sibi, natis, familiæ, militibúsque suis à Rege obtineret. Munimenta vrbis ex placito diruenda, saluis muris.

Deditur vrbs.

Pactâ in hunc modum deditione, venienti Regi in occursum properat, genibúsque supplex aduolutus, lacrymis oportunè obortis in hæc verba præfatur: Vix exprimi posse quo dolore perduellionis exactæ memoriam ferat, perfidum se supra hominum captum, paratum, vt proprio sanguine proditionem diluat; torrentem Rebellionis sequutum, quam (nisi lacrymarum torrens expiabit) superesse vnam, quam impendat pro Rege, glorioso condignóque proditione, vulnere vitam; momenti minoris lacrymas, minoris vitam ipsam, quàm vt scelus omne vnâ proditione commissum illis expiari queat: neque vulnere glorioso sibi debitâ mortem, quem potiori iure indecorus publico iudicio præstolabitur finis, cui si eximitur, gratia est, quam vni LVDOVICO, velut liberatori Deo in æternum debitam profitebitur. Paratũ se vt Regi militans sanguinem, vitámque in illos impendat, quorum olim fuit & vita & sanguis. Ad hæc Rex non defuturum se officio Regis, si Forcæus postmodùm subditi muneri non defuerit. His districtè, vt assolet, dictis, in vrbem magnâ omnium acclamatione admittitur.

Forcæi ad Regem oratio supplex.

Habitæ ad fanum Fidei S. Eucharistiæ supplicationes.

Posterâ die, quæ in sacrosanctæ Eucharistiæ solemne incidebat, habendis ex veteri Ecclesiæ ritu supplicationibus, Regio apparatu vici exornantur; dúmque peristromata filis aureis intertexta plateas illustrant, post celebratum, ministro Archiepiscopo Turonensium, sacrum, ad sanctam Tours. synaxim immensâ Rex pietate accedit; hinc Deum-hominem aperto capite, cereóque accenso ad manum, gestu humili, vultúque ad amorem composito adorat & sequitur: vt singularem Regis pietatem ipsimet suspicerent Sectarij, mente, animóque defixi. Vmbulæ plusquàm augustalis, quâ V. Sacramentum tegebatur bacillos quatuor præferebant primores totidem, Condæus Galliæ Princeps, Vticensis, Radesianus Duces & Pares, Prasliniúsque Galliæ Maresscallus. Regi astabant Cardinalis Radesianus, Torquati equites, Aulici, prouinciæ nobiles, eâque frequentiâ populus vt vrbs angustioribus terminis circumscripta, vix capax excipiendæ multitudini foret.

Regis immensa pietas.

Sequuti Principes, Ducesque.

Condé. Vsez. Retz. Prasliu.

Res est non indigna relatu Regem eâ fanum FIDEI die subijsse, qua Ecclesia orthodoxa Catholicorum FIDEM in Eucharistię Sacramento quotannis renouat.

Dux Vindocinensis sacramento Claracensibus in fidem adigit.

Paulò pòst Dux Vindocinensis Clairacensibus iureiurando in obsequium adactis, tractatum iam antè, procurante Ducæo, deditionis negotium conficit, firmatâ nouis stationibus vrbe, præscriptóque diruendorum muniminum ordine.

Le Duc.

CAPVT IV.

EPITOME.

Dux Suillius verſipellis homo dolosâ proditione Regi iterum illudit. Lamontium emeritum à cuſtodia miſſum à Rege, vt eius arces ſubiret, malè decipit, nouis commentis nectens moras. Forcæum Marchionem, euocat qui occupatâ arce, Oruallum ab eâ in ſpeciem depellit. A Vibracio, Suillius in Forcæum ſubſidium petit. legit ille auxiliares copias. decipitur. Regis ad rei nuntium ire. eius ſuper eâ re ſententia ad ſeueritatem inclinans. Condæus præualet. queritur de Marchione Forcæo Suillius. deduntur arces. vnde apud nos Vxellodunum, Caddenacum dictum. capitur à Carluſio Suillius. A Toloſano Senatu Rex Moiſſaci ſalutatur. Nigrapeliſſa ingenti hoſtium clade expugnatur. Deditur Caſtrum, cui parcitur abſumptâ vrbe.

IAM nota nimis Suillij, viri verſipellis proditio nequam, quàm vt in dubium traheretur. Hærebat ille etiamnùm dubius, Oruallóque filio perduellionem imputabat, cuius ipſummet nemo diffitebatur auctorem; captum ſe à filio iam antè impoſuerat, recénſque libertate donatus ſacramento fidem aſtrinxerat, admiſſurum ſe in arces ſuas ex placito Regis præſidium. Nihil adhæc differt Lamontius Scotus, emeritus à cuſtodiâ

Suillius homo verſipellis.

Lamont exempt des Gardes.

Regi adhuc illudit.

miles, quinquaginta Heluetijs rectà Vxellodunum pergere, datísque Suillio à Rege codicillis paratum se, vt Regis iussu eo præsidio subiret arcem. Hîc deprehensus in manifesta proditione Suillius, hærere primùm nescius quam in partem verteret dolum: instare Lamontius, fidem Regi datam non ità violandam; neque ità procul hinc Regias acies, quin postridiè decem hominum millia, tormentáque viginti muris succedant: Suillius contrà, paratum se vt fidem exsolueret, nouo tamen dubio, quod ex nouis emergat conferendas iterùm deditionis leges, quod Regi ipsi commodo vertat; absisteret tantisper, donec delegatione iam vltimâ, quam ad Regem parabat, de eius voluntate fieret certior; dimittendam interea Pibracij cohortem, quæ Vxellodunum, Figiacum, Cardaillacum, Caiarcúmque arces Regi amicas ità opprimeret, vt non iniuriâ Pibracius perduellis dici posset, qui Regios vanâ Rebellionis imagine tam acriter infectaretur; armis hinc inde hostilibus abstinendum, donec reuoluto mense (quam vltimò deditioni dilationem petebat) præscriptam sibi ab ipso Rege legem subiret.

Pibracium longè absistere petit.

Post exactum mensem adesse iterum stipantibus ijsdem Heluetijs idem Lamontius, cùm Suillius extrema tentat: iussus ex pacto arce absisteret, moras in crastinum nectit, interea dum monitus Marchio Fórcæus in subsidium aduolat; atenim ne proditioni videretur ipsemet post datam toties fidem subscripsisse; diuiso in castellum & arcem Vxellodu-no, Oruallo arce creditâ, in castellum ipse secedit.

Nouum Suillij commentum.

nec

nec diu, cùm in vrbem Forcæus Orualli ex sorore frater, magno applausu excipitur; ibi à mutuis fraternâ caritate amplexibus in mensam itur, quam gratulaturus fratri Oruallus multiplici venatione instruxerat: iámque bellaria inferebantur, cùm ludicrâ proditione Forcęus, acto fratri ad iugulum ferro, cedere arce iubet, aut mori. Oruallus ad hæc, delusoriâ formidine, nihil moratus arcem aperit, quam non alio Forcæus sibi præsidio firmat, ipsismet Orualli familiaribus, quique illi antè merebant legionarijs. rem ridiculam! cui nemo habuerit fidem, aut apertiùs Regem delusum crediderit.

Forcæus arcem delusoriè sibi seruandi procurat.

Re agnitâ Suillius, fune pediſequum per fenestram demittit, Pibraciúmque, qui tunc Faisseliæ agebat, interceptam monet à Marchione Forcæo Vxelloduneam arcem, legeret in subsidium expeditas acies, dum sibi virium suppetebat satis, quò in triduum hosti obsisteret. Pibracius vir sagax à pediſequo Suillij codicillos exposcere, ille negare datos sibi, eò positis rebus, vt ne leuiores quidem literarum moras pati potuissent: rem trahere in dubium viri haud inexpertis prudentia, ne tamen officio defuisse videretur, cohortem suam in vnum legit, impetratísque à circumiectis municipijs auxiliaribus copijs, mille & quingentos legionarios in ordinatam aciem instruit, quibus adiuncto alariorum Meruillij ordine, Suillij pediſequum, dato illi in comitem familiari ex suis, renuntiare iubet postridiè adfuturam, Pibracio procurante, subsidiariam manum; illi ad syluæ oram, quà prærupta rupium ingenti præcipicio assurgebant, detectis in-

Suillius mentis à Rege fide à Pibracio auxiliares copias petit.

Faisſele

Meruillie.

Pibracius in subsidiũ copias legit.

ſidijs, per dumeta, ſyluæque anfractus dilabuntur, caſtellúmque incolumes ſubeunt. Ex aduerſo Pibracius ratus, vt res erat, eâ parte latere inſidias, apertâ planitie molitur iter, Figiacóque primùm, dehinc Vxelloduno ſuccedit, hîc expaſſis ſignis, tympaníſque pulſantibus in quadra agmina copias diuidit, lectáque non arce procul arenâ, hæret in veſtigio, ſignum quoddam à Suillio præſtolatus, quo in quam partem irrumpendum deſignaret. Cùm morę impatiens, Gargaſſium centuriæ præfectùm iubet expeditam manum muris admouere; ille ſupra fidem audacter, haſtâ ad manum, leuiore manipulo foſſæ aduoluitur, eruptúmque legionariorum ordinem magnà vi in arcem retrudit, donec machinis à Caſtro muralibus, dehinc vbi propiùs acceſſerat ſclopis exceptus Suillij proditionem Pibracio retulit.

Suillij proditio detegitur.

Gargas.

Regis in Forcæi necem ſententia.

Ille nuntium ad Regem nihil differre, qui deductà in arctius belli conſilium proditione, in eam ſententiam inclinabat, vt præfecto capitalium traditus Forcæus pater ad Vxelloduni foſſam obtorto collo in vinculis traheretur, vbi aut ad conſpectum filij ferro vltore caderet, aut dedi arcem procuraret; fidem patris recenti iureiurando adactam in obſequium, non à ſe ſolùm, ſed à filijs, familiáribúſque Regi præſtandum ſ peierantem, capite noxio luiturum pęnas. At Condæi pręualuit in contrarium ſententia, qui litem eò ſuam faciebat, quòd Regis iuſſu pacta deditionis cum Forcæo nuper inijſſet, quæ contra fidem datam violari nefas contendebat, datam à ſe recèns Rege auctore fidem, quæ niſi leui

Prævalet Condæi opinio.

huic in Forcæum ſuſpicioni præualet, ludibrio eſſe, quæ ipſe geſſerit: vni Suillio eam proditionem deberi, qui Marchionis Forcæi nomen perduellioni ſuæ prætexit. Datum id Condæi precibus, paulóque pòſt, abſiſtente Marchione Forcæo, deditum Regi Vxellodunum. Querebatur eo tempore Suillius prærepta ſibi à Marchione quinquaginta aureorum millia, coactúmque ſe ferro ad iugulum, vt acceptam haberet nurus dotem publico inſtrumento. *Suillij in Marchionem Forceum querela.*

Arcem, quæ nulli in Europa ſecunda dici poſſit, niſi quòd anguſtior eſt, præfecto emerito Lamontio ſubeunt quinquaginta Heluetij; Cardaillacúmque, dein Figiacum, & Caiarcum haud diſpari fato in Regias manus incidunt, diruuntúrque à fundamentis munimenta, ſi Vxellodunum eximis, cuius propugnacula in tempus ſarta tecta habuit Rex; hodie vix in rupe aſperâ proſtat quondam validiſſimæ arcis monimentum. *Dedite arces.*

Lamont exempt. Cardaillac. Figeac. Caiar. Caddenac.

Vxellodunum Cæſari, ab eius temporibus Caddenacum vernaculâ indigenarum voce dictum eſt; nempe quòd rebellantes præſidiarios diutinâ obſidione Romanus imperator debellauit, non aliâ proditionis pœnâ, quàm quòd oppidanis extrema narium prȩcidi iuſſit; vnde deluſoriè vrbs Cap-de-Naſum tunc dicta, corruptâ poſtmodùm voce Caddenacum denominata eſt, primâ ſyllabâ aut extremam apud nos rei cuiuſpiam partẽ ſignificante, aut priuationem rei cuiuſlibet; ac ſi diceres nemini nares ſuperfuiſſe. Hîc Suillianæ tyrannidis finis, hîc in verſipellem hominem Regiorũ meta laborum; niſi quòd dum Vxelloduno Suillium, ditionẽ ſuã trans Ligerim *Vnde Vxellodunum Caddenacũ dictum.* *Detinetur Suillius.*

ſidijs, per dumeta, ſyluæque anfractus dilabuntur, caſtellúmque incolumes ſubeunt. Ex aduerſo Pibracius ratus, vt res erat, eâ parte latere inſidias, apertâ planitie molitur iter, Figiacóque primùm, dehinc Vxelloduno ſuccedit, hîc expaſſis ſignis, tympaníſque pulſantibus in quadra agmina copias diuidit, lectáque non arce procul arenâ, hæret in veſtigio, ſignum quoddam à Suillio præſtolatus, quo in quam partem irrumpendum deſignaret. Cùm morę impatiens, Gargaſſium centuriæ præfectum iubet expeditam manum muris admouere; ille ſupra fidem audacter, haſtâ ad manum, leuiore manipulo foſſæ aduoluitur, eruptúmque legionariorum ordinem magnâ vi in arcem retrudit, donec machinis à Caſtro muralibus, dehinc vbi propiùs acceſſerat ſclopis exceptus Suillij proditionem Pibracio retulit.

Suillij proditio detegitur.

Gargas.

Regis in Forcæi necem ſententia.

Ille nuntium ad Regem nihil differre, qui deductâ in arctius belli conſilium proditione, in eam ſententiam inclinabat, vt præfecto capitalium traditus Forcæus pater ad Vxelloduni foſſam obtorto collo in vinculis traheretur, vbi aut ad conſpectum filij ferro vltore caderet, aut dedi arcem procuraret; fidem patris recenti iureiurando adactam in obſequium, non à ſe ſolùm, ſed à filijs, familiàribúſque Regi præſtandum; peierantem, capite noxio luiturum pęnas. At Condæi prędaluit in contrarium ſententia, qui litem eò ſuam faciebat, quòd Regis iuſſu pacta deditionis cum Forcæo nuper inijſſet, quæ contra fidem datam violari nefas contendebat, datam à ſe recèns Rege auctore fidem, quæ niſi leui

Prædaluit Condæi opinio.

huic in Forcæum ſuſpicioni prævalet, ludibrio eſſe, quæ ipſe geſſerit: vni Suillio eam proditionem deberi, qui Marchionis Forcæi nomen perduellioni ſuæ prætexit. Datum id Condæi precibus, paulóque pòſt, abſiſtente Marchione Forcæo, deditum Regi Vxellodunum. Querebatur eo tempore Suillius prærepta ſibi à Marchione quinquaginta aureorum millia, coactúmque ſe ferro ad iugulum, vt acceptam haberet nurus dotem publico inſtrumento. *Suillij in Marchionem Forcæum querela.*

Arcem, quæ nulli in Europa ſecunda dici poſſit, niſi quòd anguſtior eſt, præfecto emerito Lamontio ſubeunt quinquaginta Heluetij; Cardaillacúmque, dein Figiacum, & Caiarcum haud diſpari fato in Regias manus incidunt, diruuntúrque à fundamentis munimenta, ſi Vxellodunum eximis, cuius propugnacula in tempus ſarta tecta habuit Rex; hodie vix in rupe aſperâ proſtat quondam validiſſimæ arcis monimentum. *Dedita arces.*

Lamont exempt. Cardaillac. Figeac. Caiar. Caddenac.

Vxellodunum Cæſari, ab eius temporibus Caddenacum vernaculâ indigenarum voce dictum eſt; nempe quòd rebellantes præſidiarios diutinâ obſidione Romanus imperator debellauit, non aliâ proditionis pœnâ, quàm quòd oppidanis extrema narium præcidi iuſſit; vnde deluſoriè vrbs Cap-de-Naſum tunc dicta, corruptâ poſtmodùm voce Caddenacum denominata eſt, primâ ſyllabâ aut extremam apud nos rei cuiuſpiam partẽ ſignificante, aut priuationem rei cuiuſlibet; ac ſi diceres nemini nares ſuperfuiſſe. Hîc Suillianæ tyrannidis finis, hîc in verſipellem hominem Regiorũ meta laborum; niſi quòd dum Vxelloduno Suillium, ditionẽ ſuã trans Ligerim *Vnde Vxellodunum Caddenacũ dictum.*

Detinetur Suillius.

repetit Gergobinæ in Boijs, à Comite Carlusio, Regis iussu, inhibetur vlteriùs pergere, habitúsque exin honorificè, detinetur, donec in pacem vniuersam conuentum. Moulins en Bourbõnois.

A Parlamento Tolosano Rex salutatur.

Aginno Rex Moissacum venit, vbi Parlamenti Tolosani nomine à Mansencallo, Bartholomæo Gramondo, & Clareto Senatoribus, proloquente Caminadæo Præside, viro illustri, magno omnium applausu salutatur. Hinc bipartito exercitu, pars in Nigrampelissam, pars in Fanum Antonini signa cõuertit; intereà dum Zameto mille alariis in Galliam Narbonensem, vastandis Sectariorum agris, iter indicitur. Agen. Moissac. Mausencal. Gramont. Claret. Caminade. Zamet.

Vindocinẽsis in fanum Antonini, Rex in Nigrampelissam castra mouent.

Vindocinensi, cingendi fani Antonini, Pedemontij, Vibraij, & Valliaci cohortibus munus incumbit. Ex aduerso Rex ipse, ductante primũ agmen Condæo, in Nigrampelissam signa conuertit; vrbs erat quatuor à Montalbano milliaribus, valido præsidio, munimentísque præter vetera nouis firmata, vt diutinam passura obsidionem crederetur. Ad VII. Eid. Iun. admotis incruentâ pugnâ non vrbe procul legionibus, munimentis tormenta vndecim succedunt, diutinâque displosione ruinam edunt, quantùm in oppugnationem satis: præsidiarij quamquam angustiore loco quadringenti, deditionis conditiones exposcunt, quibus saluâ vitâ, reliqua Regis arbitrio stabant. His Condæus respondere, meminissent iugulati nuper ad internecionẽ præsidij Regij, neque salutem obsessis, nisi quam ferro vindicarent. Vesperascente ad IV. Eid. Iun. die, post editam quadraginta pedum ruinam, vniuersâ in vrbem oppugna- Vendosme. Vibray. Negrepelisse.

Expugnatur vrbs.

tione actũ, vbi vix dici potest quàm strenuè manum conseruerit prætoriana cohors, sternuntur primi propugnantes, expugnantur munimina, muri occupantur, non parcitur sexui, ad vnam nuperæ internecionis memoriam adeò misericordia exulat, vt ipsimet infantes nullâ innocentis ætatis exceptione raptentur ad mortem.

Dum prędæ, incendio, & ruinæ auidiùs incubant Regij milites, in arcem, quæ vrbi supereminebat, reliquiæ prælij ducenti circiter Rebelles euadunt, qui postridiè deficientibus commeatu & animo, nullâ lege credunt se misericordiæ Regis: at nullâ in laniſtas clementiâ, patibulo suffiguntur ad vnum, pœnásque luunt iugulatæ proditoriè Valiaceæ cohortis. Ferunt præsidiariorum quemdam, dum socios, ad circumiectas arbores suffigebant carnifices, rogasse enixiùs capitalium præfectum, daretur id morituro gratiæ, vt ad arborem non procul hinc sitam, quam manu ipse propriâ seuisset, haud implacidâ morte finire daretur. Nec displicuit præfecto acumen ingenij ad Orci fauces tam blandùm garrientis, factúmque voto satis. *Deditur nullâ lege castrum.*

Boüillõ Arce conseruatâ, quia Buillioneę ditionis erat, vrbem absumpsit ignis, vt vix eius hodie supersint vestigia, adeò ipsis muris fatale est, si quando in Regem suum oppidani rebellant; neque incruenta nostris victoria fuit; Baro quippe Esgullius Nauarreæ cohortis centurio, Fontenaius, Villanouanúsque nobiles desiderati, sauciatus Toulongeonus, gregariíque non pauci. *Vrbs à prædа, igne absumitur.*

Esgully
Fontenay.
Villeneufue.
Toulõgeon.

CAPVT V.

EPITOME.

Vindocinensis Regis iussu in fanum Antonini castra mouet. vrbis descriptio. aquæ circumquaque rupes. machinis muralibus inaccessus locus. viam operæ labore assiduo sternunt. propulsatur hostis pretium ausus. Rex ipse acies suas vrbi admouet. tormenta decem in verberationem aptantur. Regi periculum à pilâ tormentariâ imminet. Vulneratur Radesianus. propulsantur successiuè Normanniæ, prætorianorumque cohortes. vniuersâ oppugnatione expugnantur munimina. Cæsi Regiorum nobilium plures. Vrbs deditur. patibulo suffecti Rebellium quindecim. commendatur haud immeritò Regis virtus. Montalbanenses dum in subsidium accurrunt ad internecionem cæsi. Diruuntur vrbis munimina. Mommorancius in Narbonensi prouinciâ rem strenuè gerit.

Vindocinensis in Antonini fanum castra mouet.

VINDOCINENSIS, commisso id sibi muneris vt fanum Antonini Regio milite quàm citè cingeret, Valliaci, Vibraiique cohortibus haud segniter castra in vrbem mouit. Fanum Antonini ad Cadurcorum confinia vrbs est, vno olim prunorum commercio adeò illustris, vt quamquam angusta, Galliæ nuper, Belgio, Britanniæque magnæ eam plus æquò mercem suppe-

Vaillac. Vibray.

Quercy.

ditaret; vnde longiore annorum decursu diuites oppidani vniuersam hodie agri circumiacentis depopulationem lugent. valle accliui sita vrbs, montibus circùm asperis cingitur; assurgentibúsque hinc inde rupibus inaccessis, ipso loci genio eò validior habebatur, quòd rupium aspera machinis muralibus imperuia videbantur. Naturę muniminibus accedebãt manualia munimenta; à Septentrione, propugnacula duo, hemicyclis, forcipibúsque de more firmata suis; ab Oriente simul & Occidente cornua, hemicyclíque in naturæ subsidium ingenti mole assurgebant; à Meridie, Auairione fluuio alluebatur, vado immeabili, quem inter & vrbem eminebat lapideus murus, cui à tergo platea ingens distribuendis in agmina præsidiarijs; vnde velut prælij promptuario, nouo quasi delectu firmatæ ad muros stationes, si quando oppugnabantur. Cetesùm vix vrbem obsidionis Regiæ fama peruaserat, cùm assiduo cuniculariorũ opere cauati olim in rupe gradus, quibus in vrbem descensus erat, ità asperantur, vt vndequaque non nisi confragosa saxa assurgerent: hinc non incerta diutinæ obsidionis auguria ducebantur, eò positis rebus, vt quæ nisi tormentis bellicis vrbs expugnari poterat, inexpugnabilis haberetur, loco tormentis inaccesso. His accedebant præter oppidanos mille & ducenti præsidiarij, quos nec deficiebant annona, arma, nec proximi à Montalbanensibus subsidij spes haud incerta.

Fani Antonini descriptio.

Lauairon.

Auiæ circumquaque ruper.

Locus tormentis bellicis inaccessus.

His sic stantibus Vindocinensis, quem stipabat Maresçallus Theminius, tres Pedemontij, Vibraij & Valiaci cohortes montibus circumasperis admouet,

Cuniculariis datum ad negotij viam sternerent.

cuniculariósque præmittit, sternendæ machinis muralibus viæ. Legionibus antè intentatum iter ingenti animo per auia molitur imperator, cùm hostis conserendæ manui non vrbe procul, raris, dissitísque inuicem apparet ordinibus; nempe præruptis rupibus minimè passis aciem ordinatam. leuior hic præsidiariorum conatus, quàm speratum, ductáque tunc primùm proximę expugnationis auguria ad præcipitem fugam, in quam leui quidem iacturâ, præcociùs tamen per auia rupium hostis abripitur; atenim maior hinc Regiorum triumphus, quòd abrupta montium, & anfractus illis incognitos diu intactâ vrbe conseruaturus circumferebatur. Hæc Pedemontana, interea dum ex aduerso cohortes Vibraij & Valiaci vallem insident, vbi pertinaci prælio fusis hostibus, expugnatur tandem columbarium æquali vtrimque dispendio; nisi quòd in vrbem suam retrudebantur sensim Rebelles, quæ obsessorum ruina est vna omnium maxima.

Hostis prælium ausus retruditur.

Progreditur Vindocinensis.

Rex ipse exercitum vrbi admouet.

Ad XVIII. Kal. Quintil. vniuersum Rex ipse exercitum muris admouet, póstque distributa occludendi in vrbem accessus Burij, Estissaci, Picardique cohortibus munia, oppugnationis cura Chapesianę, Nauarræ, Normannicę, Prætorianęque cohortibus incumbit. Hæc inter affertur superesse hosti claustra in montis accliui aliquot, quibus nî deijceretur quàm primùm, periculum erat, ne firmatâ validiùs statione, præstaret imperium montem. Ad hæc Vindocinensis præfectum Nantasium ducentis circiter gregarijs iubet eâ parte in hostem ferri, qui non diu eluctatus, desideratis quindecim,

Bury. Estissac. Chapes.

Nantas

Nantasius hostem fugat.

cim, effusâ in vrbem fugâ abripitur.

Postridiè, rem insperatam! assiduâ cuniculariorum operâ decem tormenta bellica munimentis succedunt, ínque duplicem verberationem, hinc ad Regis, Castrametatoribus Valancæo, & Senecæo, illinc ad Vindocinensis oppugnationem distribuuntur, Castrametatoribus Mariliaco, & Arpajono, viam, quam natura negabat, muralibus machinis sternente industriâ. *Tormenta decem munimentis succedunt.*

Distributis octo ad vallem tormentis, duobus ad montis decliue non vrbe procul colubrinis, munimentis hostium vallo succeditur, ipso Rege oppugnationes, verberationes, & valla designante, quod penè illi excidio fuit: quippe dum visendis muniminibus propiùs aduoluitur muris, stipante Duce Radesiano, in eam partem displodítur minoris modi tormentum, quo collisa rupis dutities, saxis hinc inde disiectis circumstantes pars cædit, pars sauciat, quos inter Radesianus collisо genu, diu vitam in periculo habuit. Eo Regis discrimine adeò in præsidiarios accenditur miles, vt sinè mora Normanniæ cohors, productis iam in cornua vallis, oppugnationem tentarit; numquam maiore obsessorum audaciâ dimicatum; anxia diu pugna, diu vtrimque Mars æquus; cùm feminæ væsano furore, vacillantibus suis in propugnationem succedunt, non parcitur artificij ignibus, pars ollas pice, resináque refertas conijciunt, pars ebullientem aquam in aduolutos effundunt, pars ignitas iaculantur hastas; donec inclinatâ in vesperam die retrudítur magno Normanniæ cohors dispendio. Desi- *Magno Regis periculo Radesianus vulneratur.* *Normanniæ cohors propulsatur.*

derati Cadrouſſetus primipilo maiori in ſubſidium datus, pluréſque gregarij; ſauciati San-Lazarus, Bellofontius, Lancheriúſque. Cadrouſſet. Sainct Lazare. Bellefont. Lancheres.

Ad infelicem eius oppugnationis euentum, exire à prætoriana cohorte tacitum murmur, quo debitum ſibi primæ oppugnationis vbique decus queſta primùm, dein in craſtinum prælij copiam petit. Illuceſcente itaque ad XIII. Kal. Quintil. aurorâ, prætorianæ virtutis Rex ipſe futurus teſtis, pugnam haud procul ſpectare voluit. Dato ſigno perrumpunt prætoriani vigiles, ſuperatâque non ægrè foſsâ, cornua ingenti vi adpugnant; at non diſpari hoſtium audaciâ fuſi, cedunt victori palmam, qui vincere olim aſſueti, non niſi hoſtili cruore paſcebantur; atenim ſuperbo militi moleſtum ſupra fidem, Regem habuiſſe ignauiæ teſtem; quem viſendo prælio inuitarat ipſe.

Rex ipſe prætorianorum ignauiæ teſtis.

Poſterâ die vniuerſam Rex oppugnationem indicit, victóque mœrore, quem à duplici iacturâ conceperat, legionariorum ad quatuor millia haberi delectum iubet, procuratis in cornua cuniculis, quibus poſtquàm ſubditus ignis, Pedemontana cohors ingenti vociferatione in medium irrumpit, vbi Lauerdinus eius cohortis præfectus haud ſegniter dimicans glande occumbit. Vibraij, Valiacíque cohortes ad læuam magnâ contentione dimicant, non procul hinc Nauarræa, ad cuius primam aciem eius præfectus Palüaus, vir magni animi duplici vulnere cadit poſt rem ſtrenuè geſtam. Ex aduerſo, non niſi fatigando, auertendóque ab oppugnationibus prædictis hoſti, Baro Palliesius Normanniæ cohortem

Vniuerſa oppugnatio.

Occiſi Lauerdinus.

Paluaüſque cohortium præfecti duo.

Lauerdin. Paluaü. Palliez.

maior primipilus ductat, glandéque, collimato in obliquum sclopo, eâ fati malignitate ad siniſtrum oculum vulneratur, vt auulsis fatali plumbo, medio naſo ambobus oculis in momento excœcatus ictu eodem, ſuperuixerit eo diebus aliquot vulnere; donec depoſito, quem antè profitebatur, Caluiniſmo, magno omnium mœrore finijt. *Paliesius lethali vulnere sauciat.*

Ad dextram prorumpit Chapeſius, póſtque diutinum prælium munimenta aſcenſione ſuperat, deſiderato nobilium Faduræo, centuriæ legato. Ex aduerſo nouâ interim prætoriani virtute dedecus heſternum reparabant, diſcurrebant hinc inde ex Caſtrametatorum imperio voluntarij nobiles Marilliaco, Senecæo, Arpajonóque ductantibus, quos inter laudati præ alijs Biſcarraſius, Cahuſacúſque fratres Reginæ parenti familiares duo, viri magnâ virtutis famâ illuſtres; illi crus, huic renes obliquo vulnere transfoſſi, vt medius inter hoſtes, fatiſcentibus à vulnere renibus, cetera illæſus, prouolutus in faciem, manibus in terram actis, inflexíſque genibus, reptili ſe in Regiorum agmen receperit greſſu, brutum diceres, ita ſerpebat quadrupes: quod poſtquam Regi Mariliacus retulit, condignâ fratres remuneratione donauit, ſeu in gratiam Reginæ parentis, ſeu virtuti heroïcæ facturus ſatis. Hîc Baro Salignius magnum ſui deſiderium reliquit. Non antè hoſtium iactura maior; deſideratis quippe ducentis, præfectis octo, quindecímque feminis, expugnata cornua Regijs adeò auxere animos, vt conſternatâ præſidiarij audaciâ, nihil poſtmodùm tentauerint, quod gloriam ſaperet. *Chapeſius munimenta expugnat.* *Voluntarij nobiles rem ſtrenuè gerunt.*

Fadure. Marillac. Biſcarras. Cahuſac. Salignÿ

Occisus Betancurtius.

Producebantur magnâ omnium alacritate valla, cùm Vicecomes Betancurtius distentus operi, glande lethali ad caput vulneratur, miscente, vt assolet, fortunâ, lætis tristia, triumphos iacturis.

Iam obsessis omnia in peius ruebant, cùm desperatâ armis salute, tentandę iam seriùs Regis clementiæ, Consulem primarium ad Regem delegant, qui vnam oppidanorum vitam impetraret. Commissum id Principi Condæo, Vindocinensi, & Schombergo negotij, ità conficitur; vt (si Consulis vitam eximis, quam ille sibi aliorum excidio saluam stipulatur) reliqua Regis arbitrio subsint; nisi quòd quadraginta aureorum millia vrbis deprædationi redimendæ statuuntur, lætæ militibus diutino labore fatigatis manubiæ.

Vrbs deditur.

Ad X. Kalend. Quintil. vergente ad occasum sole prętoriana cohors, Heluetiique vigiles vrbem subeunt, dum ex aduerso pręsidiarij penitus exarmati, bacillo ad manum absistunt, ductante San-Sebastiano, quem Sectarij propulsandæ obsidioni præfecerant: oppidanorum quindecim acti in furcam, quos inter factionis caput sutor aliquis, procuratori Regio substitutus, dissidiisque fomes Minister, non ille tamen, quem olim ex Franciscanorum familiâ imponit Mercurius Gallicus, qui saluus euasit, quòd fideles Regi præstitisset operas.

Patibulo suffixi quindecim.

Regia virtus cōmendatur.

Quæ omnium iudicio trimestris ad minimum futura credebatur obsidio, immensâ Regis vigilantiâ, cui si se ipsam Gallia immolat vix condigna erit remuneratio gratiæ, nobilium virtute & sanguine, non nisi decem & trium dierum fuit; vt ad tot, tan-

táque facinora, quæ se in Regium decus velut catenæ annulos nectunt, non immeritò LVDOVICVM HERCVLEM GALLICVM dixeris, qui non suadâ, vt ille quondam, neque compactis auro, sed ferro catenæ annulis, omnium vota & animos ad se allicit, tot triumphis quot annuli, tot vrbibus expugnatis commendabilis, quot eâ catenâ impliciti inuicem orbes.

Montalbanensium in subsidiũ accurrentium clades.

Ludicrum est quod eâdemmet die Montalbanensibus accidit, qui haud immemores beneficij, quod subsidio nuper oportunè immisso Antoninis debebant, trecentos legionarios Montalbanensis militiæ florem nocte intempestâ subituros vrbẽ emiserant. Illi deditionis ignari prouectâ iam nocte, obstante nemine; quippe Rex aliò castra mouerat, muris succedunt. Pręmissus explorator in Regiorum vigilẽ incidit: ille forte, an consilio veniente postquàm se Montalbanensium subsidij exploratorẽ dixit, magnâ excipere in speciem alacritate, operiretúrq; tantisper hortari dum stationẽ ad portam excubantem monebat: ità res habuit: monet stationarios Regius vigil, explorator suos adesse iubet, panduntur portę, hostis turmatim ingredi, in regiorũ amplexus miles aduersus, qui tenebris imputabat quòd nostrorũ non nouerat ora, & habitũs, magnâ gratulatione proruere; cùm numeratis iã ingressorũ capitibus, ne dolus, struentibus excidio verteret, quã erexerant cratẽ ferream demittunt Regij, datóq; signo Mõtalbanenses ne quidẽ ausos pręliũ iugulãt. Non differtur ad Regẽ nũtius, quo monitus ducẽtos circiter, quibus occlusę portę elapsos; Capellam iubet quà designatum iter

La Chapelle.

trecentis legionarijs ferri; quo factum vt per auia rupium Montalbanenſes latenter ſuggreſſi, pars in Regiorum venabula, pars in ruſticorum vltrices manus inciderint, à quibus nullo ordine, nullâque miſericordiâ necati omnes, vt ne quidem ſuperfuerit ſtragis nuntius.

Vrbi præficitur Perroudilius.

Perroudil. Bernard. Dehault poul.

Vrbi præficitur Perroudilius quadringentis circiter præſidiarijs; diruendis munimentis F. Bertrandus Senâtor Toloſanus, cui magno vitæ periculo ægro, ſuffectus ab Alto pullo Senator item, qui egregiè commiſſo ſibi munere defunctus æquauit ſolo munimenta & muros, quod prouinciæ circumiacenti, quam inde prædabantur Sectarij, ſupra fidem commodo fuit, non alio illis ad viciniam obice quàm nobilium Catholicorum aliquot, quos inter Prunæus vir animi imperterriti, qui eâ parte ſæpius adortus hoſtem, ſæpius etiam ab inſidijs hoſtium, vix domeſtico famulatu deprehenſus facinora edidit, quæ portento magis conueniant, quàm virtuti.

Prunæi virtus.

Laprune.

Iam ſuprà diximus præmiſſum in Galliam Narbonenſem inferiorem mille cataphractis Zametum, cuius oportunè ſubſidio auctus Dux Mommorancius circumiectum Montiſpeſſulani, Nemauſi, Vticæque agrum, ſummo Rebellium diſpendio vaſtat; vnde deſtitutis meſſe Sectarijs, cæſiſque ſæpius (ſi quando contrà audebant prælium) magnum ſibi promeruit nomen.

Zamet.

Mommorancius agros Rebellium vaſtat.

Mompellier. Niſmes. Vſez.

CAPVT VI.

EPITOME.

Rex deuictis Antoninis Toloſæ magno populi applauſu excipitur. Senatus Principis Maſuyeri ad Regem oratio, quâ magno labore parta, haud ægrè dilabi queritur. vrbium quę captæ ſemel rebellarant enumeratio. Non habendam primoribus fidem, quorum ſæpe intereſt non exſtirpari diſſidij fomites. mediatores Regem inter & & populum eſſe Senatus patres. Dolorem omnium maximum, quòd Rex velut miles pericula ſubeat. vota in Regiam ſalutem nuncupata. Regis reſponſum. pecuniaria edicta Senatui propoſita, magnâque ex parte reiecta. Juſtitia Gallię Regum. diſceſſuro Rege publicus mœror. in Proreges querelæ. Carmanij dediti nuntius. deſcriptio vrbis. fortunæ debita expeditio. deditur Cucquium.

RÆCIPITI Iunio, fano Antonini Rex Toloſam venit, vbi vix dici poteſt quantâ populi acclamatione exceptus fuerit, qui vnam ſublatis Sectariorum circumiectis arcibus libertatem ſpirabat, ſperabátque felicibus liberatoris publici armis. Ad vrbis portam à Capitolinis gratulabundè ſalutatus leui pompâ in ædes Archiepiſcopales euadit, vbi à Senatu in purpurâ ſalutatur, proloquente Maſuyerio Senatus Principe, viro

Rex fano Antonini Toloſam venit.

Le Maſuyer.

Massyeri ad Regem oratio.

omni virtute prædito, quem etiamnum morbi diuturnioris reliquiæ adeò malè afficiebant, vt vix illi vires suppeterent sustinendis in vestigio membris; attamen victâ, generoso ad Regis sui præsentiam conamine defectione virium, eius genibus aduolutus ita præfatur.

Lætari Parlamentum, quòd expetitus diù post noctem dies, Galliæ tandem aliquando Narbonensi illuxerit, spissioris olim nimbi iam ad solis, ad LVDOVICI præsentiam rarescere tenebras; satis indultum nocti, satis grassatam inter obscura perduellionis tyrannidem, sat sceleri, omniúmque licentiæ datum. Et quando rebus humanis hunc æterna pròuidentia præscripsit ordinem, vt continuâ mutatione voluantur, mutandam tandem in melius Sectariorum in Gallià Narbonensi proditionem; imò & penitus ab infelici alioquin agro pellendam, vbi quinquaginta iam annos vnius sectæ arbitrio debacchata est. Catholicos ordine iam suo dominaturos, qui plusquàm mille quingentis ante sectam annis nullo, aut leui obice Deum inibi in orthodoxâ fide coluerant. At neque satis ad immortalem famam, victoriæ decus imperatoribus esse, nisi tot nobilium sanguine, tantóque parta discrimine conseruentur: in id conferre animos Parlamentum, in id vota cum eo Galliam vniuersam, vt immensis laboribus parta, militari prudentiâ, consilio, imò & hostium diffidentiâ sarta tecta habeantur. Neque plenam esse victoriam, nisi quâ diu potiare; id à Rege exposcere haud immerentem Galliæ nobilitatem, quæ vulneribus sanie, tabo, quæ laboribus

Felix Catholicis illuxisse annum.

Magno parta labore magnâ industriâ conseruanda.

laboribus ſuis acquiſita, luget in dies Præfectorum ſocordiâ redire in Rebellium manus. Addubitatum diu, quid magè glorioſum, armis parare lauros, an partas prudentiâ militari ſeruare? victoriâque omnium calculis indignum iudicatum, qui labore quæſita dilabi patitur, eiúſque laudem etiam immenſam fatiſcere in vagum puluerem, qui palmas demetit, quibus exin hoſtium triumphi illuſtrentur; vincere magnis innatum animis, conſeruare prudentibus; illud militem audacem ad prælium, id imperatorem ſagacitate ſuâ malis obſtantem decere. Reuocãdum in memoriam quantâ nobilium iacturâ, quibus redierint in ditionem regiam pignoribus captæ ſemel vrbes, quas dein Rebellio intercepit, Royanum, Toneinſium, fanum Fidei, Monsflanquinus, Mons-Marſanus, Clairacum, Bruniquellum, Nigrapelliſſa pluréſque aliæ. Deſideratos nouis expeditionibus eius virtutis heroës, quorum iacturam Gallia venturis retrò ſæculis lugeat, quorúmq; bello externo propagandis imperij finibus iure meliori vita debebatur: largitionibus immenſis exhauſtum ærarium, vnde bellum ſuis hodie neruis deſtitutum lugeret Rex ipſe; niſi ſupra reliqui orbis Reges diues, immenſos theſauros in vno diademate poſſideret; communicatos proditoribus Coronæ honores, præmiáque vni virtuti debita coronaſſe flagitium, retrahendis ſcilicet in Regiam ditionem vrbibus, quæ vnâ præfectorum ſegnitie rebellarant: neque ſupereſſe malo remedium, niſi perduellium munimenta vrbium, ipſíque muri funditus corruunt, retineri muniminibus integris, velut in glebâ rebellio-

Non minor gloria partã tueri quã acquirere.

Vrbes à Rege ſemel captæ quæ exin rebellarunt.

nis antiquæ poſſeſſionem, quam radicitùs extirpaueris complanatis ijs. vnam hanc eſſe (ac ſi alas fortunæ præcideris) retinendæ victoriæ rationem. Futuram eam eloquij libertatem prouinciarum rectoribus, Aulicíſque ingratam, quorum forſan interſit ſtare Rebellium muros, hoſtémque graſſari, vnde illis tantùm auctoritatis accreſcat, quantùm pace diuturniore decreuerat: atenim eam eſſe Parlamentorum libertatem, quæ vulneri cicatricem mentiri, dum vrget neceſſitas, opprobrio ducunt. indignos eſſe quos Rex ſecreti ſui conſcios faciat, qui adulatoriè, ſin mâuis proditoriè eius auribus illudere ſolent, quos moratur cupido, metúſue, quò minùs aut ad publicam vtilitatem loquantur, aut agant. Mediatores Regem inter & populum Parlamentorum patres, qui non ausâ in Principis aulam penetrare timidâ plebe eius planctus robuſtiori voce ad aures Regias deferant. Regum Galliæ ſupremam poteſtatem ijs fundamentis ſtare, vt interdum humillimis Parlamentorum monitis cedant, eorúmque ſuaſionibus, mutare ſententiam ament. Populi vocem poſt vota in Regiam ſalutem nuncupata in id vnum ferri; vt ſi Toloſam amat LVDOVICVS, eam ab hoſtili deprædatione ſecuram præſtet; circumiectas arces Sectarias expugnari velit; quando voluiſſe ſat eſt, vbi leuia munimenta vel ad vnum Regis nomen fatiſcent. Expugnari velit, at neque id ſatis, nî expugnatas, diruendas procuret, neque procuraſſe ſufficit, nî nobilium, qui arma tractant diffidentiâ, delectis è Parlamento Senatoribus id munus incumbit: neque id adhuc ſatis, niſi diruta poſt-

Primorum ſæpe intereſſe non extingui bellorum fomites.

Mediatorum Regem inter & populum officio fungi Parlamenta.

modùm reſtitui vetat, non habitâ primoribus ſuper eo negotio fide. tacitam eſſe Nobiles inter, qui arma tractant, legem, quâ in hoſtem extrema tentare prohibitum, exſtirpando alioquin ſeditionis ſemini quo paſſim aluntur. Supereſſe vnum quod lugeat Gallia, quódque publica gaudia haud iniuſto timore moretur, nec pati poſſe liliorum amantes, Regem adeò ſui immemorem, vt legionarijs militarem prælio gloriam inuidere videatur, ità nullâ ſuorum memoriâ pugnæ aleam ſubit. Síccine caput cœlo cariſſimum, deliciæ imperij Gallici, amor exterorum, síccine LVDOVICVS hoſtium terror, orthodoxæ fidei vindex, prælij diſcrimen ineat, centena hominum millia, Regni ſalutem, fidem Catholicam, omnia ſecum fortunæ inconſtanti exponens? fortunæ, quam magnis ſæpe illudere in comperto eſt; quæ primorum vulgò iacturâ triumphat, heroüm trophęa & palmas cõſultò demetens, quò ipſa hominum arbitrio maior habeatur, dum magnos opprimet. Si ſui prodigum magnitudo animi facit, meminerit ſe Regem, cuius vitę vna imperij ſalus ineſt, parcat viduis, pupillis, parcat Senatui, quos ſecum in periculũ trahit; id à pijſſimo Rege flagitare Deum, qui vetet in diſcrimen adduci nullâ neceſſitate imperia. Ineundam hodie populo ſtipulante obligationem, quâ LVDOVICVS fidem adigat depoſiturum ſe militis in prælio æſtum, qui Rex eſt, ſibíque factum ſatis poſthàc crediturum, ſi ordinatis imperatoriâ ſagacitate aciebus, reliqua Caſtrametatorũ, militúmque virtuti cõmittat; clauum hîc eſſe æneum, quo fortunæ rota, quæ in circulum

Hortatur Regem ne vt aſſoles pericula ſubeat.

Meminerit ſe Regem, non militem.

volat sistatur. Confectam propemodùm Rebellionem, exteros ad heroïcam LVDOVICI virtutem mente, animóque defixos, diffusos lætitiâ Gallos, gratulabundos amicos, hostes consternatos, quibus dum accedunt populi immensus amor, Parlamentorum vota, Dei protectio, nihil obstare quin Christianissimo Regi optare, imò & sperare audeat, quęcumque Reges felicissimos præstant, vitam diuturnam, lilia placidissimo cœli rore conspersa, amœnitate Zephyri, nullo casus timore gratè hinc inde nutantia, florida semper, fluidam vno, continuóque deliciarum tenore ætatem, progeniem masculam, coronam Occidentalis imperij, Lunam Orientis immenso Gallici Solis fulgore obscuratam, cœli demùm post exactum Nestoris æuum, cœli cui nascimur, cuíque viuere hominem decet, possessionem.

Vota Regia prosperitatis.

Regis responsum.

Hîc paululum hærere Rex, donec sopito circumstantium ad applausum murmure, lætari se supra modum eâ publici erga se affectus demonstratione, perstaret vitâ intemeratâ Senatus, quóque populus cepisset pede pergeret. Ceterùm exhaustas ad belli sumptus, largitionésque immensas, quas in Sectarios conferre necessum fuit, ęrarij vires, quæ nisi edictorum quæ procuratori suo commisit acceptatione, Senatus reparat, imparem se bello, quod Tolosatibus liberandis in Galliam Narbonensem orditur.

Pecuniaria edicta proponuntur.

Posterâ die ab Aduocato fisci proponuntur edicta pleraque (restaurandi in Gallià ęrarij modo oportuno quidem, nisi vulgò noxium foret) quæ inter vix vnum admisit Senatus, populi saluti studens, quem plerumque edicta eiusmodi opprimunt; vbi

ex occasione ab exteris annotari velim datum Parlamentis id à Regibus Galliæ priuilegij, vt edicta eiusmodi, vel antiquent, ex veteri Romanorum formulâ, vel in acta redigant sua, quo facto promulgantur; Principibus Gallis etiam subditorum arbitrio, quæ summa æquitas est, iustos esse volentibus: iustam regnandi rationem! quę primò Deum auctorem habet, exin acclamationes & vota populi, primorum assensum, Parlamentorum calculum, iuris denique diuini & humani comprobationem. *Regum Galliæ iustitia.*

Vix fama peruaserat Regem in procinctu esse, vt vrbe in Narbonensem expeditionem absisteret, cùm mutantur illicò populi in lacrymas gaudia, nempe Tolosam circumsidentibus adhuc Sectarijs arcibus, vnde quà prostat Gallia Narbonensis, in ipsamet Tolosæ promœria excurrebant Rebelles. *Tolosani in lacrymas gaudia mutant.*

Suprà ex occasione memorauimus; Mansum Verduni, Insulam Iordanæam, & Malouicinum, quæ ad Aquitaniam, si fas dicere, Tolosam habebant in vinculis, in Regiam ditionem, Mayennio procurante, retracta; supererant cis Garumnam Carmanium, Mons-Cucquius, Mansúsque Sanctarum Puellarum, tria vrbis alioquin liberæ retinacula.

Mon-cuq. Carmã. Le Mas Santos-puellos.

Rogauerat iam antè Regem Parlamenti ordo enixiùs, re, quam gloriosè inchoasset, infectâ penitus abire nollet, id exposcere salutem publicam, id Regium decus flagitare, populíque acclamationes & vota. Quibus Rex, quamquam in preces inclinabat; Narbonensem expeditionem adeò non pati *Rogatus Rex tantisper morari respondet.*

moras, vt, si protelabitur, periculum sit ne in irritum cadat confecta iam propemodùm expeditio. leues Tolosatibus circumiectorum Rebellium obices, quorum vrbes, intereà dum in Galliam Narbonensem progredietur ipse, haud difficilè expugnabit commisso in id illi exercitu, Vindocinensis. Masuyerus Senatus Princeps ad hæc; Magnam quidem Proregum virtutem, multúmque illi reliquam Galliam debere; adeò tamen illorum imperio, & auctoritate infelicem Septimaniam nostram, vt quæcumque exacto iam seculo in eâ Proreges gesserint penè illi excidio verterint; eam esse fati malignitatem, quod adhuc repetat, vt quod iam ab annis ferè centum, Proregum inibi auctoritate gestum, populo ruerit in perniciem certam. bonam illis mentem, immensam in publicum caritatem, magnum animum, quæ tamen seu maligno cœli aspectu, seu infelicioribus illorum armis, prouincialibus parum fuisse prospera nemo nescit. Eam vulgò esse primorum qui prouincias administrant hodiernâ die astutiam, vt primarias vrbes, quæ seipsas alioquin pondere suo sustineant, à circumiectis hostium arcibus opprimi ament; siue oderint quæcumque alienâ ope non indigent, siue stabiliendæ potentiùs propriæ ipsorummet auctoritati. Necessitatem præcipitis in Montempessulanum expeditionis proponi imò & vrgeri, vt violentiùs exin Sectarij Tolosatum iterum diripiant prædia, saluis munimentis quæ vix tormentorum conspectum paterentur.

Vrget Masuyerus.

Lãguedoc.

De primoribus queritur.

Carmanij dedita nuntiat.

Hæc inter affertur deditum Regi Carmanium, quod, verso rerum ordine, publicum mœrorem in

tanta commutauit gaudia, vt repentè vici vndequaque Regi applaudentis populi lætâ acclamatione perſonarint. Rem Toloſæ pergratam paulò altiùs repeto.

Deſcriptio Carmanij.

Carmanium vrbs eſt, Carmanij Comitatus primaria, Monluci heroïs illuſtriſſimi ab vxore ditio nobilis: ſtatio hinc Sectarijs Narbonenſibus percommoda olim, quòd Rebellibus refertam Mazameti vallem fere claudebat, ſectariáſque in vicinia vrbes, Reuellum, Soriciúmque firmabat, inſimúlque ab ipſis firmabatur; locus tranſitui Caſtro Albigenſium Montalbanum, & contrà aptiſſimus, genióque loci & arte munitus. Obtigit ſecundum Regis Toloſæ moras „diſtribui hinc inde ad vrbis ambitum acies captando interim otio; dúmque genio indulget miles, Valancæus Caſtrametator agnoſcendis Carmanij munimentis, nullo obſidionis animo centum circiter alarijs, muris non procul ſuccedit. Oppidani (quamquam iam antè moniti nihil in eos tentaturũ Regem quidquid ſimularet) vbi alarios vident munimentis aduolui, rati Regij exercitus excurſores, qui cingendæ vrbi de more prærirent, inire deditionis conſilium, in quam tandem, obluctantibus pleriſque, potiori ſententiâ itum. Hìc vrbe abſiſtere Conſules in oliuæ ramo, ſtipante populo; ìmò iam alarios ſuos in aciem ordinauerat Valancæus, nihil hærens quin erumperet in pugnam præſidiarius miles, cùm aduoluti genibus Conſules deprecantur iras, pacémque expoſcunt; ſi ſalua libertas, vitáque forent, reliqua Regis arbitrio ſtare. Valancæus primùm mente, animóque

Montluc.

Mazamet.

Reuel. Soreſe.

Valancæus viſendæ propiùs vrbi accedit.

Metu obſidionis occurrunt in oliua oppidani.

defixus obſtupeſcere, adoratâ dein fortunâ, quæ Regi tam blandùm arridebat, fidem obſtringere facturum ſe cum Rege, vita, libertas, & bona ſalua accolis habeantur; nec differt illicò Toloſam nuntium, vbi, vel vno hoc beneficio, Valancæi nomen haud immeritâ virtutis commendatione perſonabit, quamdiu vrbs nobiliſſima ſtabit. Caumello Senatori diruendorum muniminum incubuit labor, quod ille muneris ſupra publicam vtilitatem prædij ſui vicinià haud impigrè obijt. Caumels.

Vrbs dedi-tur.

Mons-Cucquius item dedi-tur.

Deditus exin Mons-Cucquius, quem magnâ contentione munimentis deſtitui Altipullanus Senator procurauit. Progreſſúſque Regis exercitus iam Manſum Sanctarum Puellarum, vrbem in itinere obuiàm attigerat, cùm præmiſſi exploratores referunt deſertam penitus. nec mora, irruere miles, prædæ primùm animo, dein vbi aſportatam ſupellectilem agnitum, ſubijcere ignem, qui oborto oportunè vento vrbem eâ voracitate depaſcitur, vt poſt æquata ſolo Bertrandi maioris ope propugnacula, vix hodie murorum veſtigia appareant, vbi vrbs olim. Haurpoul.

Le grãd Bertrãd.

***

HISTORIA

HISTORIA

PROSTRATÆ A LVDOVICO XIII. SECTARIORVM IN GALLIA REBELLIONIS,

LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Vindocinenſis, armis in Septimaniâ vlteriore præficitur. Rex præmiſſo exercitu Caſtri-noui-Arrij moratur. Donaudus Mirapiſcenſis Epiſcopus, rudis at audax homo multa coram Rege præfatur. Rupifortius perduellionis poſtulatur. Carcaſſonę incendiũ & eius deſcriptio. Diſploſa reſtinguendo igni in ædes tormenta. luctuoſa ab igne ſtrages. Vnde tantum incendium. Sueſſio magnâ laude agrum Rupellanum diripit. mari fatigantur Rebelles. capta nauigia duo. Leſdiguerius hæreſim abdicat. Ludouiſium inter (qui ſummus hodie Pontifex) & Leſdiguertum ſermo. Crequius Mareſcallus & Delphinatus Prætor. eius filius Proprætor. Leſdiguerius

Comestabilis Regiique ordinis torquatus eques. Rei gestæ haud indigna relatu formula. primis fidei sanctæ mysterijs initiatus ad sacram synaxim accedit. Fortuna viri non immerentis.

Vindocinēsis in vlteriori Gallia Narbonensi armis præficitur.

IN Septimaniam citeriorem Rex castra moturus, vlteriorem Vindocinensi credit, octo circiter legionariorum millibus, alarijs mille, Castrametatoribus Halierio, Bironio, Arpajonóque; cohortibus Chapesij, Vibraij, Valiaci, Villaroij, Pibracij, Griniauti,& alijs: alariorum ordinibus Halierij, Liniereſi,Marchionis Meruillij & Arnaldi.Quibus adiunctus Huraultius Belebatus iuri in castris dicundo, summo iure præfectus, vir prudentiæ singularis, qui & stipendia procurabat. Bas Lāguedoc. Duhalier. Biron. Arpajō. Liniéres. Meruille. Arnaud.

Rex Castri-Noui-Arrij moratum præmittit exercitū.

IV. Kalendas Sextiles Rex Tolosâ, Castrum-Nouum-Arrij venit; vbi, post initum districtè belli consilium, iubetur Praslinius, Valancæo, & Mariliaco Castrametatoribus sequuturo mox Regi viam sternere, rectáque Biterras castra mouere, donec Betarrium obsideretur. Progressis vltrà aciebus,vix duo peditum millia quingenti equites Regi superabant; cùm Mirapiscensis Episcopus, Benedictinus olim Monachus, vir rudis, magni tamen in fide Catholicâ zeli, multa coram Rege de perduellione Fuxensium questus,adijcit, si veteri Ecclesiæ ritu sibi datur cohortes instruere, paratum se vt Comitis Carmanij eâ prouinciâ Proregis ope, nullis Regis sumptibus in sectariam Fuxensis ditionis Rebellio- Castelnau-d'Arry. Beziers. Betarrieus.

Mirapiscēsis Episcopus in expeditionem Fuxensem commeatum offert.

nem arma capiat, sibi frumentum diutinâ parsimoniâ, ea iam suppetere copiâ, quâ immensus diu exercitus ali posset; adfuturos in subsidium prouinciæ nobiles, quos fides erga Deum & Regem, odium in Sectarios, suorum, patriæque amor ad arma impellet: superesse vnum Regis assensum, quo abundè erit.

Ad hæc Rex, actis feruenti in hæreticos Episcopo gratijs, dare se gerendi ex arbitrio belli habenas respondit; captísque exin Fuxenses Catholici, imperatore Carmanio, commeatuum procuratore Chalabræ. Episcopo, Castrametatore Barone Chalabræo armis, multa in perniciem Sectariorum, Lerani præsertim eorum præfecti, gesserunt, quæ infrà memorabimus.

Castri-Noui-Arrij Rex medicaminibus curauit corpus, seu malè habebat, seu ne corrupti pestilentiâ aëris, laboréque diuturno fatisceret. Paulò pòst Rochefort. postulatur Rupisfortius Mirapiscensis familiæ, quòd Fuxensibus Sectarijs eâ copiâ frumentum precio numerato suppeditasset, quod alendis diu satis foret, flagellatâ alioquin suprà quàm dici possit apud illos annona. Ægrè tulit Rex viri prosapiâ illustris perduellionem, imò causæ cognitionem Parlamento crediderat, ni Condæus interfessisset. *Rupisfortius præstiti Sectarijs subsidij postulatus.*

Carcassonne. Castro-Nouo-Arrij Carcassonam, vrbem non ignoti apud antiquos nominis, validissimâ loco edito arce, Carcassonâ Narbonam, Narbonâ Biterras, Pezenas. Biterris Pedenatium, sin mâuis Piscenam, quamquam longiore tempore interiecto, venit. *Rex Carcassonam venit.*

Luctuosum supra fidem fuit, quod postridiè à

Luctuosum Carcassonæ incendium.

Regis discessu Carcassonæ obtigit. In mensam Regis destinata venatio priuatis oppidani cuiusdam ædibus, ideóque ad Regij apparatus culinám angustioribus, ea carbonum copiâ assabatur, vt diuturno ignis violentioris calore æstuans ex lateribus, & terrâ congestâ pauimentum, quasi per intimam penetrationem flammam emortuam per trabes & lacunaria sensim transmiserit, quod dehinc vrbi exitiale fuit: vbi enim totâ die in occulto fomite pernicioſus delituit ignis, inclinatâ in mediam nocte diu pauimento, & trabibus intercluſus, eâ tandem violentiâ euaporatur, vt irrita fuerint oppidanorum remedia quælibet. Maiore quàm dici queat impetu peruagatum incendium proxima primùm, deinde quasi per saltum remotiora corripiens, plana, edita, circumiecta, longiùs posita nullo ordine depopulatur, eâ rapacitate, vt quæcumque subsidia præuerteret velocitas mali: funesta vrbis facies, lamenta virginum, fessáque ætate senum, eiulatus infantium dum correptis subito igne ædibus pars sibi fugâ consulebant, pars sanguinis caritate, filijs, agnatis, parentibus, vxoribus, amicis: efferri hinc strato incubantes ægros, pars nectere moras traducendæ supellectili, pars festinare, dúmque velociùs fugiunt, hærere passim vicis arctioribus, quos iam multitudo, trabes, tignáque oppleuerant, vt se insimul operæ impedirent. Flammis circumuenti generoso conamine eluctantur, aut si desponden animos miserè inter cruciatus dispereunt. qui in proxima, impetu euaserant, ijs illicò flammâ correptis, procul effugiunt; at in longinqua elapsos assequitur

Eius descriptio.

ignis, vt obuia quælibet depascenti, viam sternere oppidanorum fugam diceres; vnde quà vitarent, quà in flammam inciderent ambigui, complere vias, sterni nullo per agros ordine plebs, nobiles, pueri, senes: posterà die finis incendio factus, flammâ hausti per immensum ædibus, vt prospectantibus patens hinc inde campus, & velut vacuus cœli vndique tractus occurreret.

Disposa in ades tormenta.

Dum nullo obice inferiorem vrbem depascebatur ignis, disploduntur in ædes igni contiguas murales machinæ, quibus bona, seque ipsos in publicâ necessitate, vrbis saluti deuouentibus oppidanis corruebant circumvicina igni ædificia, quamquam nec eâ ruinâ hærebat incendium, per inane, quod inauditum erumpens. Plateâ mediâ, cui plusquàm centum cubitorum (si fas cum Mathematicis loqui) circumferentia, mapale ligneum assurgebat, laterculis opertum, quod depastus ignis portento fuit, vix ferente naturâ, vt nullo medio vltra centum cubitos sponte proriperet.

Ædificiorum numerus quæ ignis absorpsit.

Ædium, quas ignis absumpsit, haud difficile fuit inire numerum; quamquam ne vacuam quidem aream postridiè discernere poterant proprietarij, adeò locum ipsum deformauerat ignis; supra Franciscanorum cœnobium simul & Ecclesiam, ducenta septuaginta duo ædificia numerata sunt, quibus pars deustis, pars dirutis deserto haud absimilis etiamnùm hodie ea vrbs videatur.

Prima adeò pertinacis incendij causa.

Ferunt pertinacis ad extrema ignis non aliam fuisse causam, quàm quòd per tabernas mangonum, quibus id mercimonij vulgò prostat, quo

flamma alitur, cœptus infeliciter ignis; vnde ſtatim inualeſcens, vento crebeſcente vicis anguſtis, veteribuſque, raro lapide ædibus, longitudinem vrbis penè in immenſum corripuit, vt etiam poſt tres ab incendio Lunas, dum veteribus fundamentis ſubitaria in tẽpus ędificia exſtruuntur, valentiores etiamnùm flammę eruperint, quas inter ipſa ędificiorum rudera, operientibus limo & ceſpite, alebant adhuc in abditis reſinæ, picis, oleíque copia ingens.

Remiſſa Carcaſſonẽſibus tributa.

Noui differuntur ad Regem ab vrbe Oratores, quibus immenſâ munificentiâ id ſolatij datum, vt præter Laudimia quæ Regi ex venditionibus iure dominij, ceſſura erant, in annos decem tributa remitterentur.

Per idem tempus Milhordus Hayę, Regis magnę Britanniæ extra ordinem legatus, biennio iam eo munere exacto in Gallià, in Britanniam redit, tentatâ ſæpiùs irrito niſu pace; quo tempore Soubiſium ferunt Dorum appuliſſe, qui celeberrimus Angliæ portus eſt, vbi flagitatis incaſſum à Iacobo copijs auxiliaribus, Scotiam in ſectæ ſubſidium commouere conatur; atenim repulſam paſſus, piratas Anglos, ſeptingentos circiter, prædæ ſtudio Rupellam inuehit, quos infrà magnâ ex parte deſertores videbimus.

Millord de la Hayc.

Soubiſius Britanniã magnam fruſtra tentat.

Douure

Eſcoſſe.

Briſſacus Rohanæi vxorem Fraxineto, arce valida Briſſacum ducit Regis iuſſu, vbi diu captiua; donec agnito non ideò Rebellionem abdicare maritum, priuilegio ſexus dimittitur.

Freſnoy Briſſac.

Succſſio agrum Rupellanum diripit.

Præcipiti Iunio, Succſſio Princeps Rupellę agrum vaſtabat ferro & flammâ, octóque peditum, duobus

equitum millibus diripiebat maritimam oram. Plures inter hæc, vna omnium maxima hosti infertur clades; cùm enim succisa pratorũ fœna in procinctu essent vt à nostris educerentur, ratus Suessio extrema tentaturum hostem, priusquàm messem ità sibi præripi pateretur, procuratis magno numero plaustris, insidias loco oportuno locat, sclopetariorũ equitantium ordines duos, legionariorum centurias item duas, præfecto Villafortio; nec spem fefellit euentus. Dum enim tympanis sonantibus, expassisque signis asportatur à Regijs fœnum, deuolat in prata Rupellanorum expedita cohors, erumpere illicò insidiæ, inuoluere hostem, pugnari hinc inde strenuè; sed à fronte, à tergo, ad latera impetitis Rupellanis, in Suessionem victoria demum inclinat eà Rebellium strage, vt vix è quadringentis, triginta euaserint, captis Bessæi nepote viro illustri, primorum vrbis quatuor, signis peditum duobus, equitum altero; quod Principi etiamnùm adolescenti maximo honori vertit, Vitrióque eius tunc consultori.

Villefort.

Cæsi Rebellium plerique.

Bessaye.

Ad eum modum terrâ fatigatis Rebellibus, non minor mari inferebatur clades, occlusis classe Regiâ quibuslibet ad portum meatibus, triremibúsque, agentibus successiuè excubias, quà subsidiarijs nauigijs facilior transitus videbatur; nec procul hinc Olonij gens maritima, quorum agros recèns Rupellani vastauerant, hostilem diripiebant plagam, cùm naues Rebellium duæ, quæ præfecto Bomportio, iam Rupellæ portui succedebant, insidijs circumuolutæ post prælium acre, diutinúmque in Re-

Mari fatigantur Rupellani.

Olonois.

Capiuntur Rebellium nauigia duo.

giorum manus deueniunt, vbi acto in vinculis Bomportio; commeatus copia ingens, quæ Rupellam inferebatur, victoribus cessit.

Paulò pòst Marescallus Galliæ Lesdiguerius post nauatam Regi sedulò, fidelitérque operam, Catholicam fidem amplexus est, in quâ ab ortu adoleuerat; iam supra diximus, abstinuisse illum magnâ laude Rebellium factionibus, víxque vnum inter primores, fide inconcussâ, Regibus vbique suis militasse: vnde plerisque placuit hanc esse à Deo obsequij Regibus præstiti remunerationem, vt qui impensiùs Dei viuentis imaginem coluisset, prototypum, Deum ipsum longè ab erroribus adoraret; adeò gratâ Deo fide, quam subditi Regibus suis præstant, vt in momento remunerator ipse & remuneratio se totum dedat ijs, qui fideles Regibus præbuerint operas. Quàm fuerit Regi gratus rei nuntius non ignorant, quibus immensa LVDOVICI pietas nota est: amabat ille, neque hercle iniuriâ, Bonam Lesdiguerium; vnde vehementiùs veteranum Gallicæ coronæ ministrum, haud nouum liliorum protectorem, natum ad Regum imperia, bellóque præ ceteris vtilem lugebat fluctuoso mari naufragum, tentatâ iam sæpius nisu irrito eius conuersione, desperatæ salutis habebatur, cùm pneuma diuinum, quod tonitrua, & fulgura stipant, obluctantem repentè adigit, vt discussis tenebris, in fidei Catholicę lumen placidè oculos aperiret.

Lesdiguieres.

Fidei Regibus seruatæ Lesdiguerio remunerationem esse, immissam celitus fidem.

Bonc.

Ludouisiũ inter & Lesdiguerium sermo.

Rem eo tempore scriptam memini non indignam, si vera est, quam hôc loci referamus. L. Ludouisium, qui nondum Cardinalis erat, à summâ

Sede

Sede, pacandis Hiſpanum inter & Sabaudum diſſidijs delegatum, de fide Catholicâ cum Leſdiguerio tunc Caluiniſtâ ſermonem inſtituiſſe, qui rem ſeriam in iocum vertens; Catholicus, inquit, ero, cùm te Eccleſia tua ſummâ ſede donauerit, nempe poſitâ ſupra ſpem omnem, viri iam ſenis, & ne quidem adhuc Cardinalis, in Eccleſiæ faſtigium promotione. nec diu cùm Duce Sabaudo ægrè ferente, quòd Oratorem ſibi ſummus Pontifex ſacro Purpuratorum Patrum non adſcriptum Collegio delegabat, procuratur haud immerenti Eccleſiaſtici purpura principatus, renunciatúſque in eam negotiationem Cardinalis, paulò pòſt primâ ſede per adorationem donatur: quod Leſdiguerio tantum ſtuporem attulit, vt, promiſſi haud immemor, de fide Catholicâ tum primùm cogitarit.

Crequius Mareſcallus & Delphinatus prætor.

Ad eum nuntium, Rex omnium prodigus vbi Crequy de fide agitur, Crequio Leſdiguerij genero haud immeritam Mareſcalli dignitatem, prętoriámque dauphiné. Delphinatus prefecturam impertitur, Comiti Saul- Comte de Sault tæo eius filio proprætoriam; Leſdiguerio ipſi, quod vnum ad honoris cumulum deſiderari videbatur, magni Galliæ Comeſtabilis primarium decus, cui acceſſit Regiorum Sancti Spiritus equitum torquis aureus, cruce placido tertiæ perſonę illapſu illuſtris. Comeſtabilis diploma, Crequius nouâ promotione Mareſcallus, torquem Regij ordinis Lomenius villæ ad clericos à Rege obtulere.

Leſdiguerius Comeſtabilis & ſancti Spiritus eques.

Ambrũ. Ad X. Kalend. Auguſt. in Archiepiſcopi Ebrodunenſis manibus, magnâ populi accurrentis frequentiâ, Gratianopoli hæreſim abdicat, in hunc

modum. Postquàm Archiepiscopum inter & Lesdiguerium de Orthodoxa fide pleniùs conuenerat, datur in proximam conuersionem fides, adesse Regio nomine Crequius, qui id Regij placiti testatus, si quando fidem Catholicam amplexabitur Lesdiguerius primariâ armorum præfecturâ donandum, adijcit, ad manum diploma esse, quo iamdiu meritam, cuíque vna hæresis obstet, dignitatem obtineat. Lesdiguerius ad Parlamenti proceres (namque Senatus aderat) conuersus; Diu est, inquit, cùm sectæ errores meliùs consultus deposui, adeste dum Patres, mecum matricem Ecclesiam sacro audiendo subituri. His dictis in Ecclesiam stipantibus plusquàm mille nobilibus euadit, vbi à sacro, magnâ facundiâ Archiepiscopus Ebrodunensis eo themate ex Prophetâ Baruch cap. 4. concionem habet: CIRCVMSPICE HIERVSALEM AD ORIENTEM, ET VIDE IVCVNDITATEM A DEO TIBI VENIENTEM. ECCE ENIM VENIVNT FILII TVI QVOS DIMISISTI DISPERSOS, VENIVNT COLLECTI AB ORIENTE VSQVE AD OCCIDENTEM. Redditis exin à Rege codicillis, Comestabilis Galliæ ingenti omnium applausu renuntiatur.

Rei gestæ formula.

Ambrũ.

Posterâ die, maiori quàm antè apparatu, Regij ordinis torque', à Lomenio, magno eiusdem ordinis præposito donatur, stipantibúsque eiusdem ordinis equitibus Crequio, Alincurtio, Sanchaumondo, Lomenióque; eâ pietate ad sacram synaxim accedit, vt in se omnium conuerteret ora, & oculos.

Ad sacram synaxim accedit.

Lomenic.

Alincourt.

Sãchaumond.

Fortunam nemo tunc satis mirari poterat, quæ ex nobili quidem; at non primorum sanguine nato, Mareſcallum Galliæ, ex Mareſcallo Comeſtabilem fecerat, & ſi auſim fortunæ dare, quod Dei vnius decretis debeatur, Catholicum; æmulantibus, vt ita loquar Rege, Deóque: hoc fidem Catholicam placidè inſinuante, quæ gratia omnes continet; illo quidquid magni in mortalem cadere poteſt, niſi Rex eſt, liberali manu impertiente. Faxit Deus meritam diu poſſideat dignitatem, cui Gallia à Rege debet, quod ſpirat.

CAPVT II.

EPITOME.

Mombrunus deſperatis in Delphinatu rebus Montalbanum venit. renuntiatur imperator. Reynieſium, Labaſtidámque oppugnat. Vindocinenſis arces recipit. in Lombercium caſtra mouentur. hoſtium effugio vrbs capitur. Ordo exercitus. prudentiâ commendatur Vindocinenſis, qui audacior eſſe noluit. Mommorancius ad Montispeſſulani vicinitam rem ſtrenuè gerit. Betarrium obſidetur & capitur. hoſtium ſtrages. diſtributę in varias obſidiones copiæ. militari morbo Cardinalis Radeſianus Biterris occumbit. Mauguionum deditur. Maſſiliarguę, Aymarguæ, Lunellúmque expugnantur. Rex Lunellum venit. Sommierium obſeſſum Regis imperia ſubit. violatur à milite data Lunelli fides. Piloni cohors ceſa. Gallica nobilitas commendatur.

Mombrunus Montalbanum venit.

ESDIGVERIO ad fidem Catholicam conuerſo, Mombrunus olim ipſius gener naufragam lugens in Delphinatu Sectariorum poteſtatem, leuibus, quæ à naufragio ſuperabant tabellis, Montalbanum peruehitur vanâ præfecturæ vrbis imagine, quæ à Bourfranci, Vigniauciſque luctuoſis fectę funeribus, arbitrio populi ſtabat. Gratè hominem excipit nouitati ſtudens inſania populi; cùm ille parando ſibi per ruinam & incendium nomini, lectis tribus præſidiariorum cohortibus in Reynieſium Caſtrum vrbi adiacens, poſtridiè quàm aduenerat ſigna conuertit. Ea arx eſt, vbi nuper Reynieſius laniſta, vxorem, eiúſque fratrem Vicecomitem Panatæum, & Vicecomitem Paulinum Sectariorum primores duos, deprehensà in adulterio cum Paulino vxore, barbarâ internecione deleuerat. Exin eâ ſecundùm Montalbani obſidionem expugnatâ Vlmodæum Rex centum legionarijs loco præfecerat, cui ob exitialem lucri auiditatem vix quadraginta imperabant quo tempore obſeſſum Caſtrum.

Mombrum. Reyniez. Panat. Paulin. Loulmede.

In Reynieſium caſtra mouet.

Tribus legionariorum millibus, centum cataphractis, duobus maioris modi tormentis, ductante primam aciem Reynieſio in expeditionem iturs nec diu cùm tormenta ſimul & acies muris ſuccedunt. Territus repentino hoſtium aduentu Vlmodæus, quamquam propulſandæ obſidioni impar erat, in ſpem ſubſidij (neque enim Vindocinenſis procul aberat) rem ſtrenuè gerit. Poſt exactam indeſinenti verberatione noctẽ appetente luce Secta-

Verberatur indeſinenti diſplosione caſtrũ.

rios ruina vastior ad oppugnationem impellit; quia tamen magno animo obsessi nullo machinarum metu, superstructis aggere, humóque tignis ruinam reparabant, hastarúmque cuspides quà via latior, nullo in speciem metu, irrupturo hosti opponebant, placitum dolo agi.

Expugnatur quà dolo quà proditione.

Craticula ingens prostabat, euacuandis, quà Tarnus defluit Castri purgaminibus; in eam partem Reynesius crepitaculum infert, quo disiecta crates viam in Castrum aperit, dum parte aliâ proditor rusticus, qui Catholici mentitus ora, & habitus se in arcem receperat, demisso ponte hostem vltrò admittens in proditionis remunerationem primus occumbit: ruinam ex aduerso propugnans Vlmodæus plumbo cadere, sterni qui tumultuariò ad craticulæ disiectæ strepitum propulsandis Rebellibus turmatim accurrerant, non inulti tamen; donec inualescente hostium numero Castrum penitus expugnatur: atenim dum ad prædam distentus miles, cæsis penè ad internecionem præsidiarijs, huc illuc nullo metu, liberiùs agit, maiore quàm dici queat strage, à præsidiarijs non nisi duobus afficitur, qui desperatâ salute, scalam angustiorem quà in editam turrem ascensus erat, hastâ ille, hic securi insident; vt hastam à fronte primus hosti opponeret, gradu alter omnium editissimo à tergo securi feriret, quem morari haud potuerat cuspis: cæsorum eo stratagemate numerum haud inire promptum fuerit; imò velut victimæ mactabantur prædones reliqui, nisi defecti tandem viribus Regij duo, indesinenti impares lanienæ

Victorum magna strages.

se vltrò morti obtulissent : vnde nihil victoribus fuit, quod triumpharent, desideratis eâ expugnatione quinquaginta, quos inter præfecti, nobiliúmque plures. Non procul hinc in La-Bastidam signa conuertuntur, castellum erat genio loci inualidum, rarísque milite & munimentis firmatum; obsidij non alia causa quàm quòd hostis commeatus penuriâ laborans, audierat annonam eò loci, ingenti copiâ, vináque affatim asseruari; soli circumiacentis rusticis in Castrum velut in asylum, messem suam, supellectilémque asportantibus. Ardua hinc expeditio, quòd nouem Montalbano milliaribus dissitâ arce, vel leue Regiorum subsidium, agro inimico hostem opprimebat. Vix primam tormenti disploſionem passi præsidiarij despondent animos, dúmque deditionis consilium ineunt, expugnatione subitâ ad internecionem iugulantur. nullo dein obice diripitur castrum; vináque & frumentum in publicum conferenda, irrito nobilium Catholicorum, qui ad eam expeditionem conuenerant nisu, postquàm arci subditus ignis, Montalbanum inferuntur. Statim ac Vindocinenſi arces interceptas relatum, eò castra moueri iubet: exiguus tamen retrahendis in ditionem Regiam arcibus labor; vix enim alariorum aduentûs fama peruaserat, cùm hostes, desertis Villabrumiero, Reyniesio, quásque circumiecto solo inuaserant, Montalbanum haud impigrè se recipiunt. Exin Víndocinenſis Lombercium capit, vrbem quam Sectarij Rebelles quinquaginta abhinc annis occupabant, arce Regiâ, vt suprà sæpiùs diximus.

Expugnatur la Bastida.

La Bastide.

Diripitur ignique creditur.

Vindocinénsis arces recipit.

Villebrumier. Reyniez. Lombers.

Rem paulò altiùs repeto.

Descriptio Lombercij.

Lombercium ad Albigenſes, vrbs eſt in collis decliui ſita, anguſtior, neque magni apud antiquos nominis, arce illuſtris quæ à Panati nuper ditione, procurante d'Elbeno Albienſi Epiſcopo in Regiam retracta eſt, eius præfectus Leſcurius, Sectarios oppidanos præſidiarijs centum habebat velut in vinculis, vt nihil extra vrbem ſuam tentarent. Vindocinenſis, poſitâ in facili expeditione, eò caſtra mouet, tormentis ſex, cohortibus Chapeſij, Pompadourij, Suſæi, Villeroij, Valiaci, Pibracij, Vibraiſque, quę vltima dilapſis magnâ ex parte militibus, non niſi ducentis conſtabat. Alariorum ordinibus VI. Engoliſmenſis quem Bordæus ductabat; Vernolij, La-Voulæo legato, Elluij, Linieresi, Chambreti, Florambelli ab Ambra; ſclopigeris equitantibus Arnaldi, Mayennij olim Principis Motæo præfecto, Mombruni à Villis, Preſqueſiique, qui Vindocinenſis alarij omnes, ſi Meruilij ordinem eximis, quem Montalbanenſibus opprimendis paulò antè ad Tarnum reliquerat: nec diù eluctatus hoſtis inter obſcura ſenſim abſiſtit, incautis Regijs, donec appetente luce viſus non vrbe procul collem ſuperare, ad cuius faſtigium leuiore exercitu venientem operiebatur Malauſius.

Vindocinenſis Lombercium capit.

Panat. d'Elbene. Leſcure. Chapes. Pompadour. Suſe. Villeroy. Valiac. Angouleſme. Laborde. Verneuil. LaVoulée. Elluy. Linieres. Chambret. Ambres Arnaud. Lamothe. Mombrun des-Villes. Preſques. Meruille.

Deſertâ vrbe in varia feruntur præfectorum ſententię, pars diripiendam ad hoſtis conſpectum, pars ſubitâ aſcenſione ſuperandum collem, imparémque Malauſium opprimendum, pars inſtructo in aciem ordinatam exercitu, ſubijciendũ vrbi ignem ſentiebant, cùm ad obortum oportunè ventum

Prudens Vindocinẽsis, magè quàm audax.

pluuia ingruens, alarijs præpotentem Vindocinenſem monet aggrederetur hoſtem, cuius non niſi legionarijs conſtabat exercitus, quibus ſupra modum aduerſus imber præſtabat in facili victoriam Regijs, nî maiore quàm par eſſet prudentiâ imperator, futura perpendens inhibuiſſet prælium, quod diu iam vtriuſque excurſores exercitus, magnâ contentione commiſerant. Placuit miſſis incendiarijs flammâ vaſtari vrbem, edictâ priùs capitis pœnâ, ſi quis prædæ ſtudio ſigna deſereret. Res ita habuit; vrbem, prædámque inſimul abſumit ignis, non ſinè militum murmure: quo facto laudatam memini imperatoris ſagacitatem; Malauſio non in aliam ſpem expectante, quàm vt prædæ innatâ militibus auiditate, deſererentur ſigna, turmatímque vrbs inſeſſa vndique, nullo diriperetur ordine; quam ille occaſionem captaturus, deſcenſum meditabatur, vt dehinc agnitum; cecidiſſétque ex voto propoſitum, nî obſtitiſſet Haliero ſuadente imperator. Quamquam pleriſque viſus Vindocinenſis parum conſuluiſſe honori, qui auerſo legionarijs hoſtium tempore, alarijs fortior haud dubiè victor erat, ſi ſecundum pluuiam conſeruiſſet manum.

Hæc inter affertur Mombrunum tribus legionariorum millibus ferro & flammâ Catholicorum vaſtare prædia, circumiectúmque Montalbano agrum inauditâ crudelitate diripere. nec morâ vrgente Parlamento in eam partem ſigna Vindocinenſis conuertit, vnde, non auſo prælium hoſte, in minùs felicem Britextæ expeditionem regreditur, de quâ ſuo infrà loco.

Intereà

Intereà Mommorancius, Zameti alarijs auctus, Sectarios Montiſpeſſulanenſes æſtiuâ meſſe deſtituebat, vt ſuprà diximus, nouiſque in dies expeditionibus fatigabat, in quos vna iam Regis ira, armáque vertebantur. memorabile inter alia commentum eſt, quo trecentis legionarijs, meſſorum habitu, dum plauſtra in ſpeciem educendæ meſſis armis onuſta ſequebantur, in viciniam vrbis induxit, locatis oportunè alariorum non procul inſidijs, vt quingentos hoſtium auſos præripere meſſem nullâ ſuorum iacturâ penè ad internecionem deleuerit.

Mommorancius agrũ Montiſpeſſulani vaſtat.

Betarrieus. Ex aduerſo Rex Betarrium obſidebat, ea vrbs eſt montibus circumaſperis, Rebellium olim tranſitui percommoda, prætérque genium loci munimentis câ arte firmata, vt in eius obſidione exigenda æſtas crederetur: premiſſi Praſlinius, Mariliacus, & Valancæus impigrè muris acies admouent, quamquam hoſtis tentandæ cominùs pugnæ in occurſum eruperat, vbi poſt diutinum prælium, victoria in Regios inclinauit, pauci hinc inde cæſi, plures ſauciati, leuíque iacturâ dici poterant Regij, extima foſſarum munimina (contreſcarpam vocant) expugnaſſe, nî Capellæus præfectus plumbo cecidiſſet; nec magnus exſtruendis mapalibus militi labor; quippe vrbem propiùs circumſtabant antiquæ maceries, quibus tectus, muris ſenſim ſuccedebat, machinis muralibus eo impetu diſijcientibus munimenta, vt poſtridie quàm obſeſſa vrbs ruina ingens patuerit.

Betarrium obſidetur.

La Chapelle.

Verberantur muri.

Rebus eò poſitis, vt oppugnatione in craſtinum indictâ Regij iam in procinctu eſſent, relato præſi-

diarij in concilium militare periculo, in varia ferri; atenim vbi omnium calculis in deditionem non conuenitur, dilabuntur nocte intempestâ ducenti, quibus vrbem dedi placuerat. Praslinius re agnitâ fugaces insequi, appetentéque luce, quos viarum ignaros timor faciebat, aperto loco aggredi; nec diù cùm cæsis centum, captísque quinquaginta, reliquis parta effugio salus.

Ducenti hostium dũ dilabuntur cæsi.

Victoriâ lætus miles in oppugnationem redibat, cùm rarioribus præsidiarijs oppidani, misso tympanistâ, colloquij facultatem à Praslinio flagitant; multa hinc indè congesta; illi vitam, libertatem, & bona salua petere; sibi adhuc suppetere virium satis, quò aut proteletur deditio, aut si placet muros expugnari, Regiorum strages magna edatur. Praslinius contrà desperata illis omnia proponebat, eóque positas res, vt vnam Regis clementiam nullâ lege subire gratia illis omnium maxima foret, cui quò magis differebant se totos credere, eò magis Rebellionis crimen asperabant: abnegantibus, vita condonatur, vrbísque deprædatio si duodecim aureorum millibus eam redimerent. Vrbe deditâ, eorum quos pridie Praslinius in vincula egerat, decem patibulo suffecti, crimen in furca publicum expiant, debitâ Praslinio eâ expeditione, non Mommorancio, vt plerisque placuit.

Vrbs deditur.

Sub idem tempus Aluino Schombergi filio imperatore supra quingentos tria Germanorum millia tormenta maioris modi quindecim secundo Rhodano in Narbonensem prouinciam inuehuntur, vnde Mommorancij, Regísque, quas Condæus,

Aluin.

Iuncta insimul copiæ in obsidiones distribuuntur.

Lates. Schombergus, Praſlmiúſque ductabant copijs inſimul ad pontem Lateſij iunctis, triginta circiter hominum millibus conſtabat exercitus, iuſto in Montiſpeſſulani obſidionem numero. Quamquam ne vrbi, quæ reliquarum caput haud immeritò dici poterat, membra ſupereſſent, quibus potentiùs Regi obſiſteret; placuit in diuerſas eodem tempore obſidiones diſtribui acies. Mommorancio creditur iterum, cui antè imperabat exercitus, quò in Mauguionum iret, reliquas ſibi acies aſcribit Condæus, Mauguion. Lunel. Maſſiliarguis. expugnandis Lunello, Maſſiliarguis, reliquíſque vrbibus Montipeſſulano ad viciniam poſitis.

Cœlo interim æſtiuis caloribus infeſto militaris morbus eâ acerbitate graſſatur, vt ad afflati peſtilenter aëris impurum tractum plures exanthemate occumberent, quàm hoſtili ferro; at præ alijs luctuoſa erat Biterrenſium facies, exitiali peſte cadentium, morbo adeò ad caniculam incaleſcente, vt primùm nobiles exteros, dehinc oppidanos penè ad internecionem deleuerit peſtilentia febris. Nobiles inter Tilladetus prętorianorum prefectus, vir magni animi, prudentięque haud vulgaris, qui armis ab ineunte ætate tractatis, bellóque innutritus, veteranos inter magnum ſibi promeruerat nomen: at leuis iactura fuit, leuis omnium mœror, vbi eodemmet tempore Cardinalis Radeſianus eodem morbo finijt; caput ille Sanctioris Regis conſilij, magnâ laude diù rebus Gallię præfuerat; atenim Regem in expeditione ſequutus, Sectariam hæreſim, quam reliqui armis infectabantur, dum ſalutaribus exſtirpat cõſilijs gloriosá morte occumbit, condignum Cardinali

Militaris morbus graſſatur.

Tillad. Cardinal de Retz.

Cardinalis Radesianus Biterrenſi febre occumbit.

funus, qui dum Ecclesiæ Militantis dignitatem vindicare conatur, haud iniusto Dei decreto post rem gloriosiùs gestam Triumphanti ascribitur. Non antè eo in Sectarios bello iactura maior, seu consilio sagacitatem spectas, seu rebus gerendis auctoritatem.

Mauguionum Mommorancio deditur.

Mauguionum intereà, cuius aditus stagnantibus aquis natura adeò sepserat vt legionibus imperuij haberentur, eâ felicitate Mommorancius obsidet, vt quæ diutiùs propulsandam obsidionem sibi proposuerat gens maritima, ad prælium vulgò expedita, flagitiíque præ alijs capax, post duos dies nullis conditionibus subierit legem, quà viginti actis in furcam, reliquis concessum vt viuerent. Mauguiono in Massiliarguas castra mouentur, non procul hinc sitam vrbem, quam munimentis, præsidióque adeò firmauerant Montispessulanenses, vt signis explicatis, dum muris admouentur tormenta, eruperit ducentorum expedita cohors, manúmque haud segniter conseruerit, vbi magno Regiorum mœrore plumbo traiectus Baro Mompesatus, Marchioni Portesio Castrametatori in subsidium datus, paucos post dies occubuit: neque minùs ideò retrusus in vrbem hostis.

Massiliarguæ obsessæ dicuntur.

Massiliargues.

Mompezat aide de Marechal de Camp.

Posterâ die, postquam murales machinæ ruinam ediderant, in deditionem conuentum, saluis oppidanorum vitâ, libertate, & bonis. Massiliarguis in Aimarguas signa conferuntur, ea vrbs magno nuper in Galliâ Narbonensi dissidio causam dederat, Ducis Vticensis opima ditio, quam transitui percommodam detentabant Rebelles, non alio possessionis titulo, quàm publici in sectam commodi. Nec dum

Legem subeunt Aimargua.

Aimargues.

Duc d'Vfez.

vrbi Mommorancius admouerat acies, cùm animis defecti præsidiarij loco absistunt.

Post repurgatum eâ parte Sectario Rebellium semine Narbonensem agrum, Condæi exercitum Lunel. Mommorancius subit, mouendis insimul in Lunellũ castris, quæ, si Montempessulanum & Nemausum eximis, Sectariarum eâ prouincia vrbium validissima habebatur. Arcem recenti subsidio firmauerant mille Cebennarum Rebelles, quibus totidem oppidani ascripti, circumductâ ex æquo muniminibus vrbe sibi virium gloriabantur abundè, quò trimestri obsidione Regis exercitum frangerent, differendo in annum sequentem Montispessulani obsidio. *In Lunell. signa conseruntur.*

Admotis non vrbe procul aciebus oppugnatio duplex indicitur, prima Condæo Principi in Castrum; altera Mommorancio incumbit in propugnaculum, quod immani mole à dextra assurgebat. Exin aperiri, producíque labore assiduo valla, donec ad extima fossæ munimina ventum. *Duplex oppugnatio.* *Hæc Condæo Principi: illa Mõmorancio committitur.*

Nondum ex æquo murales machinæ ruinam ediderant, nouóque auctis subsidio oppidanis, versurum excidio Regijs obsidium timebatur; cùm Mommorancius porrectis supra spem quà vrbem oppugnabat vallis, obsessos adigit, aut oppugnationis incertæ aleam subirent, aut in crastinum deditioni subscriberent: prævaluit deditionis consilium, in quam datis vtrinque obsidibus ità demùm conuenitur; vt præsidiarij ense vno, reliqua inermes, salvis libertate & vitâ abssisterent; oppidanis vita, libertas, & bona sarta tecta haberentur, æquarentur solo munimina, ipsi- *Deditum Lunellum.*

que muri. Ità quæ trimestris futura credebatur obsidio vix triduana fuit, nempe indesinenti tormentorum duodecim displosione, militúmque Regiorum maiore quàm speratum audacià. Iactura minor quàm dici possit; quippe si Courbonem exi- Courbon. mis, Estissaceæ cohortis præfectum, qui glande occubuit, nihil damni ab hoste illatum; nisi quòd dum in muros disploditur immane belli tormentum, reboante in fistulam vento, flamma erumpens in tergum aduerso flatu resilit, vnde quinquaginta legionariorum repentina strages, actà violentiùs in puluerem tormentarium, qui retrò asseruabatur scintillâ.

Oborto repente incendio igne corripiuntur Regiorum plerique.

Post deditam V I. Eidus Augusti vrbem, præsidiarijs absistentibus, repentina Regiorum seditione violatur fides, ferróque ad internecionem cadebat hostis, nî præfectorum vigilantia obstitisset; quos inter Praslinius, ipséque Condæus Princeps, qui restincto dissidio proditionis auctores in furcam agi iubet. Postridie repentino incendio, sorte an consultò incertum, arsere viginti ædificia, plerisque eam stragem coniecto in puluerem tormentarium igni imputantibus.

Seditione militari violata fides.

Ad eam obsidionem Condæus Princeps, primarius imperator, legatus Mommorancius, Castrameratores erant Bassompetrus, Mariliacus, Valancæus, Portesiúsque viri haud immerentes.

Pridie quàm in deditionem conuentum, Pilonus temerarium caput & vecors, octingentis legionarijs, circumiectam prouinciæ oram deprædabatur; Regiíque impedimenta exercitus longiùs posita

Piloni cohors fusa & cæsa.

diripiebat; cùm monitus cataphractorum Guisij
Bliquy. legatus, Baro Bliquius, lectis alarijs octuaginta, in
Ribau- eum castra mouet: Ribauto, Mansio, Gadaucurtió-
te. Mansés. que nobilibus in eam expeditionem vocatis prima
Gadau- committitur acies, víxque milliare emensum, cùm
court. in hostem incidunt: non differtur quamquam numero impare prælium, accurrit Bliquius, vno sclo-porum fragore monitus manum conseri, productâque, marte dubio, ad vesperam pugnâ, in Regios demum victoria inclinat. Nocte perobscurâ dilapsis plerisque, captos centum, sauciatos totidem, cæsos ducentos memorant: Regiorum vix legionarius alter occubuit, eo nobiliore victoriâ, quòd incruenta fuit, vnde supra modum à Rege laudati Baro Bliquius, Mansius, Ribautus, Gadaucurtiúsque, viri haud indigni quorum nomina posteritas sciat.

Fenoüil let. Hæc inter Fenoilletus Monspessulanus Episcopus, magnæ vir facundiæ, eruditionísque non vulgaris, eâ Biterris coram Rege eloquentiâ in prouinciæ Narbonensis Sectarios verba facit, vt debitam iamdiu Gallicæ eloquentiæ palmam sibi ipso Regis calculo promeruerit. *Fenoilleti ad Regem oratio.*

Beziers. Pesenas Rex Biterris Pedenatium, Pedenatio Lunellum venit, vrbem, Montempessulanũ inter & Nemausum mediam, eo consilio, vt medio exercitu mutuum vrbium commercium intereluderetur, legerétque interim in quam verteret arma. Attamen quia ad pontem illi Latesium, milliari à Montepessulano iter erat; iubetur Bassompetrus quingentis alarijs pontem insedere, ne subitâ forsan eruptione, Regem præsidiarij vix quinquaginta stipatum equitibus, adori- *Rex Lunellum venit.*

Bassompetrus Galliæ Mareschallus.

rentur. Bassompetrus indictâ equitum turmâ in occursum venire, Lunellúmque, non ausо prælium hoste, ductare Regem. Vbi laudatum ex occasione velim heroëm magni nominis, quem eo circiter tempore Rex vnâ virtutis commendatione Mareschalli Galliæ præfecturâ donauit.

Dum Lunelli militare Regis consilium in varia fertur, problematicâ multorum iudicio eâ quæstione, quam in partem castra mouerentur, nempe medio duas inter vrbes exercitu, quarum alteram oppugnari necessum erat; Marchio Portesius, Mariliacúsque Castrametatores in Sommerium arma conuertunt. vrbs erat monte circumaspero, arce validâ, munimiubúsque, quod aiunt, magnâ ex parte regularibus; suburbia ad montis decliue nullis olim muris firmata, eâ arte propugnaculis, hemicyclis, ceterísque id genus munimentis recèns circumobduxerât oppidani, vt ipsamet pomœrij oppugnatio arduum, ingentísque periculi opus haberetur.

Sommerium obsidetur.

Sommiere.

Castrum expugnatur.

Castrum haud procul vrbe situm, cui à Villâ veteri nomen, seu quòd eâ olim parte assurgebat Sommerium, quod indigenis placet, mutatâ exin sede; seu id nominis Castro forte obtigit. Obsidetur Castrum; nec diu cùm salua libertate & bonis loco cedit, præfectus, rarioribus, quàm vt Regiam obsidionem pati posset præsidiarijs.

Villeneuille.

Erumpit hostis.

Postridie Condæus Princeps, Mommorancius, Schombergus, Prasliniúsque habito militari concilio statuunt monti admouere exercitum; erumpere hostis, Regiósque vltrò adorturus, in planitiem deuolare, non antè dimicatum acriùs, renouari iden-

tidem

tidem prælium nouis legionariorum delectibus velut rediuiuum, perennari nouis ac nouis incrementis vulnera, donec æquali hinc inde dispendio in munimenta retrusus loco cedit.

Bifariam vrbs oppugnatur.

Paulò pòst duplici verberatione actum, Mommorancio hinc, illinc Marescallo Praslinio oppugnantibus, vtrinque premitur hostis; prętoriani vigiles, Pedemontanæque cohortis legionarij, ductante Mariliaco montem ascensione superant oliuetis adeò obsitum, vt in hostem vbique Regius miles locorum ignarus incideret, vnde cæsi plerique,

Pigeolet. quos inter Pigeoletus vir magni animi prætorianæque cohortis præfectus, qui post rem sæpius bello in Sectarios Rebelles gloriosè gestam, eâ infeliciter expeditione finijt. Sauciati Malirius, Biscarrasiúsque Reginæ familiaris, quem ad celebrem fani Antonini oppugnationem vulneratum memorauimus suprà.

Pigeoletus cadit.

Maliri. Biscarras.

Eò positis rebus, vt nullum obsessis effugium, spes nullâ salutis affulgeret, vrbe præsidiarij cedunt saluis vitâ, libertate, supellectile & bonis. Quæ præcipitis victoriæ laus procul dubio vni Regis præsentiæ debeatur; perhibentibus exacti iam seculi monimentis, copijs etiam valentioribus magni Proregem nominis trimestri obsidione frustrà vrbem eadem me ttentasse. Et hæc in Galliâ Narbonensi.

Deditur vrbs.

***

CAPVT III.

EPITOME.

Mansfeldij exercitus qui è longinquo in maius audiebat, Sectarijs perduellibus animos addit. Eius origo & mores. Quâ spe, cuiúsque in Galliam suasione venerit. describitur exercitus. conuocatur Lutetiam militare concilium. præscribitur belli ordo & formula. primorum in publicum ad eam expeditionem amor. Niuernensis, exercitus imperator renuntiatur. delegatur ad Mansfeldium orator. pleraque hinc inde dicta. fœdus ad tempus initur. Halberstadius à Mansfeldio deficit. Consaluus Cordubensis Hispanas acies Niuernensi offert. desperatis in Galliâ rebus effugium parat Mansfeldius. datos obsides dolo reuocat. Niuernensis offerendo subsidio legatum ad Cordubensem mittit, par redditurus. Dux Essuorum Niuernensis Principis primogenitus febre extinguitur.

Rumor Manisfeldiani aduentus.

DESPERATIS Sectariorum in Galliâ rebus, peruadit rumor Ernestum Mansfeldium, procurante Buillionio, eorum subsidio viginti Germanorum millibus aduentare: nec diu cùm affertur Campaniæ illum extrema, Mediomatricúmque ditionem flammâ & ferro diripere. Rem ab origine paucis expedio. Mansfeld. Metz.

Ernestus Mansfeldij Principis filius naturalis,

Germanico bello, quo Palatini legatus erat, eã omnium licentiâ sibi militis nuper promeruit gratiam, vt qui nihil possidet, quémque fœtu velut abortiuo natura produxit, immensâ in milites auctoritate diu Germaniæ terror habitus, Cæsaris æmulus haud iniuriâ dici potuerit, donec Palatini extincta factio adegit sibi aliunde victum quęreret, quem ab ineunte ætate non nisi incendio, patriæque ruinâ parauerat; Palatinatu ad Rhenum, Alsatiáque deiectus, in Galliam castra mouet, seu eximendis, quod à Spinolâ imminebat periculo quæ superabant Palatino confecti iam belli reliquijs; seu prædæ studio, fertilibus passim prouincijs Galliæ, pasímque etiamnùm quà Germaniam subeunt hoc in perduelles bello illæsis. His accedebant Buillionij Sedanensis Principis per legatos identidem missos suasiones, quibus supra exspectationem diues, supra ambitum magnus in spem erat, si viginti hominum millibus adforet: ab exercitu quem crebris obsidionibus iam penè confecerat sterilitas Septimanici agri, cœlíque æstus, nihil esse in Gallià quod eum copijs suis impunè grassantem morari possit. Octingenta circiter milliaria Campaniam inter & Septimaniam interiecta; nec posse Regem, etiam posthabitâ Narbonensi expeditione, nisi exeunte Autumno, regni sui ad Germaniam confinijs præstò esse. Ad æstiuos calores demissos adeò amnes, vt vbique transuadari haud ægrè possint. Posse superatâ Campaniâ in Lutetiam nullo obice castra moueri; subituras interea victoris legem vrbes in transitu quaslibet, aut numeratâ pecuniâ agri sui deprædationẽ redemptu-

Mansfeldius quis & vnde.

Boüillõ Prince de Sedan.

Quâ spe in Galliam venerit.

Lãguedoc.

Proponitur lucrum & decus.

ras. Expugnanda in momento Lutetiæ pomœria, quorum vel minimo ditentur acies, neque futuram à periculo immunem vrbem ipſam, adſcriptis in Mansfeldij militiam Sectarijs quotquot cis Ligerim mentiuntur obſequium; conſtituras quadraginta ad minimum legionariorum millibus acies, quibus aut coronã cum Rege partiatur victor; aut ſi minùs placet aliena inuadere, ingenti pretio victoriã cedet. afflictorum ſolamen, publicæque libertatis aſſertorem vocandum, pacíſque, quod immenſo honori ducere debeat, Sectarios inter & Regem diribitorem haud immeritò habendum; quando aut propoſitæ ab eo pacis conditiones, aut ſubeunda belli pericula.

His aut ſimilibus ſuaſus Mansfeldius caſtra in Galliam mouet. Validus illi exercitus, cui impunitas, prædæque licentia ferro vbique & flammâ latam ſternebant viam, vt imperatori, non niſi rapinæ, incendiíque ſtipendijs decem alariorum millia legionariorum totidem militarent. Præfecti legionariorum præ cæteris duo Valmeſorius, & Boiſinius; alariorum Marchio Durlacius, Iuſtoüs, Mittæus, Comes Oedemburgenſis, Bellimontius Lotharingus, pluréſque alij. Primam aciem ductabat Halberſtadienſis vir magni apud Germanos nominis, mediam Mansfeldius ipſe, vltimam Dux Veinmarius Saxo.

Deſcribitur Mansfeldij exercitus.

Valmeſour. Boiſine. Durlac. Iuſto. Mitte. Edemburg. Beaumont. Halberſtad.

His copijs Mansfeldius Lotharingiam, quam in ſpeciem amici tranſitus ſubierat, deprædatur; exin Virdunenſium, Mediomatricúmque ditiones opimas. Non differtur à Principe Lotharingo Lutetiam

Ducis Lotharingi ad Regnum conatus.

Duc de Veinmar. Lorraine. Verdun Metz.

nuntius, quo Regina, Mansfeldij copias Galliæ confinia viginti prædonum millibus diripere monetur; ſpurium caput, inuiſum cœlo, ſolóque hominem nullâ clementiâ, nullóque amici aut inimici agri ordine, ferro & flammâ vaſtare agros; prædæ, cruori, incendióque aſſuetum Buſiridem inſtare manſuetiſſimæ totâ Europâ genti, vnde vehementiùs placidę Gallorum indoli à tyranniçâ incurſione timendum. vaſtatam ab infidâ gente prouinciæ ſuæ oram; imò niſi oppoſuiſſet valentiores alariorum acies deſperatam ſubditorum ſuorum ſalutem.

Regina primorum consilium conuocat.

His à confœderato Principe monita Regina, militare concilium haud ſegniter conuocat. Nec mora, coïre primores, quos Lutetia tunc, circumiectæ-

Brulard de Sillery.

que habebant prouinciæ; adeſſe Brulardus Sillerius, vir prudentiâ, magnóque conſiliorum momento exteris æquè notus ac Gallis, qui prouectâ ætate, laboribus, longioríſque vię incommodis impar, Cancellarium magnâ gloriâ agens, ſigillis tunc ceſſerat; (quamquam bello confecto, redintegratâ pleniùs auctoritate reſtitutum infrà videbimus ex voto Gal-

Ianin. Neuers. Mombaſon. La Chaſtre.

liæ:) illi adiuncti Ianinus præſes, Duces Niuernenſis, Mombaſonius, Mareſcallus Caſtræus, pluréſque alij. Multa vtrinque agitata; ſatiúſne foret monito Rege inſtruendi exercitus ordinem operirisan vltrò copias rebus ſic vrgentibus legere? In eámque demũ ſententiam itum, vt retrahendo in Germaniam hoſti, quàm citè inſtruatur exercitus; cui, donec à Rege nuntius, belli præſcripſerit legem, collatis in publicum, priuatorum donis ſtipendia numerabuntur. Renuntiatur exin Niuernenſis, exercitus

Præſcribitur belli gerendi formula.

imperator; ad hæc ne muneri ſuo defuiſſe viderentur primores, æmulatoriè copias in eam expeditionem deſtinant. Niuernenſis legionariorum octo millia, octingentos alarios, ſclopigeros equitantes ducentos. Engoliſmenſis, quinque peditum millia, mille ſupra ducentos equites, trecentos ſclopigeros adequitantes (Carabinos vocant.) Dux Chaunius Picardiæ Legatus quingentos equites, quatuor alariorum millia. Dux Bellegardæus Burgundiæ Rector, peditum cohortes duas, trecentos cataphractos. Longouillanus Normanniæ Prorex, leuis armaturæ alarios ducentos, Matignonij cataphractorum ordinem, octingentóſque nullis ſtipendijs nobiles.

Angouleſme.

Primoribus diſtribuuntur munia.

Chaune.

Bellegarde.

Lõgueuille.

Matignon.

His conſtabat Regis exercitus, quem aduentare vix caſtra Mansfeldij peruaſerat rumor, cùm dilapſis, rebellantibúſque magnâ ex parte copijs, Gallia abſiſtere cogitur, vt infrà memorabimus.

Niuernenſis exercitus imperator.

Præſcripto in eam formam exercitûs ordine; Reginæ iuſſu Niuernenſis in Campaniam citatis equis properat, nec mora Mouſoniam arcem, cuius Comes à Magno-Prato præfectus, quam nemo dubitabat, quin Mansfeldius oppugnaturus foret, magnâ operarum contentione firmari iubet, hemicyclis, propugnaculis, præſidio, commeatu.

Mouſon. Grand-Pré.

Ad Mansfeldium Oratorem delegat.

Nec multò pòſt delegatur ad Mansfeldium orator, qui Niuernenſis nomine pacem expoſceret; Monteræus (id Oratori nomen erat) plura coram illo præfatus, in hæc verba finem dicendi facit; in procinctu Niuernenſi pro Gallo Rege triginta legionariorum millia, quæ centum millibus tumul-

Monteræau.

tuariò, nullóque ordine (quales Mansfeldij copiæ) lectis prævalerent; vi cogendum agro alieno absistere, si gratis nolit.

Mansfeldius ad hæc; calumnias esse quæcumque in se iactaret inuidia, paratum se vt Regi militaret; rogare tamen perpenderetur, quibus sumptibus ab Alsatiâ venisset in Galliam, se Palatini legatum viginti hominum millia ductare Boëmici belli reliquias, quibus cõfecto Palatino, à medio iam anni decursu stipendia desint; dari optionem quos, quótque exercitibus suis Rex ascribi velit, quibus militari lege stipendia pendi necessum sit, reliquis in Batauiam præbendæ Ordinibus opi, dono millium aureorum C C. remittendis; futurum se dein Regis Galliæ subditum, si in alienigeno solo haud indignâ remuneratione morari dabitur; natum se Principem, neque adeò abiectæ conditionis, quin Hispanorum immensa in eam causam dona, Venetorum profusam supra quàm dici possit liberalitatem spreuerit; Hispanos odio innato prosequutum, Venetos dedignatum, magno vtrisque animo illusisse; minimum esse quod à Rege expoſcat, Mareſcalli Galliæ præfecturam, opimámque ad Lutetiæ viciniam ditionem, Marchionatus, aut Comitatus titulo.

Habitus oratorem inter & Mansfeldium ferme.

Niuernensis vanâ spei imagine Mansfeldium deludendum ratus, missos ad Regem à se codicillos monere, quibus propositæ conditiones, quæ eius vnius arbitrio stabant, aperirentur; ferro interim abstinendum, præscriptâ donec lege, Regis diplomate amicus imò & Gallus habeatur. Ille trans

Fœdus ad tempus initum.

Mosam ad Lotharingię confinia positis castris commeatum à Niuernensi, exercitui suo fame iam tabido expoſcere, quem alioquin morari haud posſit, quin parando victui transmeato amne diripiat Galliam. Res ità habet: conuenitur in munitionarios, quos vocant, certo numero panes, qui in dies Mediomatricum vrbe in Mansfeldij castra asportarentur; donec Mediomatrices longioris moræ, & impensę pertęsi negata annonâ adigunt, vt amne transuadato, etiam inuitus in Galliam castra moueat. La Meuse.

Mouſono, arci ad Galliarum limites haud inualidę, admouebantur hostis acies, cùm Marchio Dampetrus, manu expeditâ erumpens, captâ supellectile, sauciatis pluribus, cæſis excursorum sexaginta reliquos in fugam agit. Mouſon. Dampierre.

Halberſtadius à Mansfeldio deſicit.

Hæc inter Dux Brunſuicensis Halberstadius, seu nobiliorem animum prædæ, incendióque accommodare graue erat; seu Mansfeldij dedignabatur imperia, duo alariorum millia, obluctante imperatore in Batauiam ductare parat; ortâque postridie seditione, totidem nullo prefecto equites castris absistunt, obuia quælibet in prædam, seu victum rapientes. Consternatus ad hæc imperator, nihilque hærens, quin aut inità coniuratione vniuersus rebellaret exercitus, aut secum rebelles auderent prælium, Comitem à Magno-Prato rogat mutuâ confœderatione paciscerentur. actum ità; datur Dux Veinmarius Saxo in obsidem fidei, octóque tormenta bellica, quę Mouſoni, velut in pignus præfectus asseruaret, donec in propositas conditiones Mansfeldium inter & Regem conuentum. Brunſuic Halberſtad. Veinmar.

Consaluus

Gonçales de Cordoüa.

Consaluus Cordubensis Regis Hispaniarum legatus, qui Mansfeldij premebat vestigia, conseruandis eâ parte Hispani ditionibus, ad Luxemburgensem agrum, Hispani ditionem, non procul à Mansfeldio posuerat castrâ, cùm auditâ crudelitate, quam prædo nothus in Gallos exercebat confœderationis religione Antonium Contreram ad Niuernensem mittit, qui auxiliaribus copijs oblatis, magnâ Principis gratulatione dimissus est.

Hispanus Gallo auxiliares copias offert.

D. Antonio Cõtreraz.

Halberstadius, quem supra rebellantem vidimus, rariore milite quàm vt in Batauiam solus penetraret, renouato fœdere Mansfeldio iungitur: donec desperatis in Gallicâ rebus, in discessum, sin mauis in fugam mutuò conuenitur: retrahendis tamen obsidibus, quos Comiti à Magno-Prato Mousoni præbuerat, addictum se nullis conditionibus Regis obsequio simulare, longiorísque tædio morę paratum, vt dimissis exercitus sui impedimentis, sex feminarũ millibus, ascriptísque Batauorum militię, quos Rex habere noluisset, Cassinam Niuernensis castrum rectà pergeret Proregis imperia subiturus, quoad sibi à Rege formula belli præscriberetur. His suasus Comes, bonâ fide Ducem Veinmarium Saxonem dimittit, tormentáque abduci patitur, quæ Mansfeldius, ne velociùs abeuntem, secundùm viam solo aspero morarentur, Sedani in depositum Duci Buillionio linquit, quæ exin audio sibi iure dominij ab eo vindicata, magè pignus creditæ à se Mansfeldio pecuniæ, quàm depositum asseuerante.

Halberstadius ad Mansfeldium redit.

Dilabuntur Germanicæ aciei.

Paulò pòst, plaustris, viæque quibuslibet impedimentis subditur ignis, nullâque ægrorum caritate,

quos ruſtici dein per agros, & prata, velut pecudes mactabãt, abſiſtitur.

Gallus Hiſpano ſubſidium offert.

Per Hannoniam Batauorum Ordinum ſubſidio properabat, cùm Conſaluus Cordubẽſis Iuodio, vbi ſtabat in armis, ire in occurſum ſtatuit. Hæc inter, miſſi Regio nomine à Niuernenſi ad eum Oratores, monent ſi Gallicis copijs, quæ iam in procinctu erant, Hiſpanus indiget, paratum Regem vt confœderato Principi ſubſidium mittat. Vnde laudatus Niuernenſis, quòd, ne expectato quidem Regis ſuper eâ re imperio, magnitudine animi ab Hiſpano, qui iam antè Gallis copias ſuas obtulerat, vinci noluiſſet. Atenim fatis vulgò, nullo ordine lætis triſtia miſcentibus; incruentâ potitus victoriâ Niuernenſis, primogeniti ſui, Ducis Eſſuorum, ſpei maximæ Principis funere in immenſum affligitur; qui dum ad quartam ætatis Olympiadem placidè properat, implacidâ malè afflati aëris peſtilentiâ finit, cœli intemperiem impuro copiarum Mansfeldij halitui pleriſque imputantibus. Malè ſit ſpurio Principi, qui vaſtatam ad Germaniæ confinia Galliam Principe haud illegitimo viduauit, qui magnę indolis manifeſta ſigna, adhuc in teneris agens, præbuerat ſæpius, non indigna Mantuanæ proſapiæ ſoboles. Hic Mansfeldianæ in Gallia deprædationis exitus, quam Buillionio velut auctori debitam nemo tunc ambigebat; indignâ Gallo in patriam, Regémque ſuum proditione, cui vltor haud immeritò debeatur. Inſtructâ dein acie ad Hannoniæ limites Mansfeldium inter & Cõſaluum pugnatũ, vbi magnâ vtrinque ſtrage, non probè liquet penès quem victoria ſteterit. At hæc nihil ad nos.

Hainaut. Iuoy.

Rhetelois.

Moritur Dux Eſſuorum.

Buillionius proditionis poſtulatur.

CAPVT III.

EPITOME.

Præsidiarij Rupellani, deficiente stipendio in oppidanos rebellant. Sueßio impigrè imperatorio munere fungitur. ordo exercitus, Castrametatores, præfecti, militum numerus. Pompeij Tragoni opificis Itali acerrimum ad manualia opera ingenium. Crucigalero exercitus Regius Lalæum venit. describitur arx Ludouicæa. Erumpit in Regios hostis. Mediâ viâ subitaria claustra excitantur, in urbem retruditur. Angli à Rebellibus ad Regios deficiunt. desperata Rupellanorum, terrâ marique salus. Themimius Montalbanensem agrum ferro & flammâ vastat, vineas solo æquat. Carmanij in Fuxenses expeditio. Expugnantur Mirabatum, Peiratum, Bastida Limbrassacumque Lerani ditiones opimæ. Lerani vxor marito vltimam naufragij tabulam saluam habet. struuntur Castaniaco insidiæ, quas ingenti prælio euadit. commendatur eius, nobilisimque virtus.

RVPELLANOS terrâ, marique fatigatos iam in stipendia ærarium, in victum annona deficiebant, quando repentinâ in oppidanos coniuratione conductitijs rebellantibus numerantur de publico tria aureorum millia, adactis triginta oppidanis, vt ea vrbi in mutuum darent, vnde eâ pecuniâ, maritimæque oræ deprædatione substitit aliquandiù classis. *Præsidiarij Rupellani in oppidanos rebellant.*

Arx Ludouica.

Ex aduerſo ad continentem nihil muneri ſuo deerat Sueſſio Princeps, quinimò Vitrij legati ſui prudentiâ, Pompeiíque Tragonis arte mirabili, admotis vrbi aciebus Regijs, arcem in immensũ exſtruxerat, vnde viginti quatuor tormenta bellica indeſinenti diſploſione tonabant; rem, quę etiamnùm hodie Rupellanis exitio vertat, paulò altiùs repetamus.

Ordo Sueſſionis exercitus.

Suprà memorauimus, armorum ad Rupellam imperium Sueſſioni Principi delatum, cui legato Vitrio merebant ſex legionariorum millia, ſexcenti alarij; peditum Caſtrametatoribus Auriaco, Seneterrâ, Burguióque Leſpinaſſio, qui vnus, idémque eſt, contrà quàm à Mercurio ſcriptum, equitum Marchione Nigellano; cohortibus, Comitis Sueſſionis quæ prætoriana erat, Campaniæ, Chatelier-barloti, Caſtribaiardi, Menileti, à ſanctâ Gemmâ, San-Viuiani, Baronis Malioti, Valetæi Hieroſolymitani equitis, Seneterræ equitis, Ribeiraci, & Vicecomitis Auſteli; alariorum ordinibus Reginæ parentis, Reginæ coniugis, Sueſſionis, Nemouſij, Mareſcalli Vitrij, Vernolij, Comitis Moreti, San-Lucani, Braſſaci. His aderat magni opifex ingenij Pompeius Tragonus Italus, qui inaudito ſuperioribus ſeculis auſu portus Rupellani oſtium, cui milliaris latitudo eſt, immani catenâ claudebat, nî militari conſilio viſum ſatius, terrâ arcem exſtruere Rupellæ æmulam, quæ vallo ad oſtium ducto (lineam vocant) infeſta tormentorum diſploſione tranſitum inhiberet.

Auriac. Seneterre. Bourg. Leſpinaſſe. Neſle. Chatelier-Barlor. Caſtelbayard. Saincte Gême. Sainct-Viuian. Maliot. Ribeirac. d'Auſtel Nemours. Verneuil. Moret. Sainct Luc. Braſſac. Pompee Tragon.

Pompeius Tragonus magni ingenij opifex.

Exercitus Lalaum venit.

Struendæ ex deſtinatione arci Iarriâ & Crucigalero, vbi diu metauerant acies, Lalæum itur; locus

Iarric. Croix-Chapeau. Laleau.

ex aduerſo erat, parando commodiſſimus munimento, marique claudendo Rupellanis ſubſidio; pugnatum hîc ſtrenuè, obſiſtentibus pro virili Rupellanis. Vitrij tamen animo & virtute Lalæum exercitus ſubit, haud milliari ab vrbe.

Deſcriptio Ludouicæ arcis.

Deſignatum exin Rupellam inter & Caput ligneum, ingens munimentum, cui à D. Ludouico inditum nomen, quod ſuperſtructis ad latera propugnaculis quatuor, in quadrum aſſurgens, vallis hinc inde, quà Oceanum ſpectat, in ſtadij longitudinem ad littus vſque excauatis, intermedio centum hexapodum ſpatio, in eam partem porrigebatur quà Ligneum Caput alluitur mari; vbi propugnaculum ingenti item mole excitatum infeſtâ colubrinarum diſploſione prohibebat naues à portu.

Le fort S. Louis.

Chef de bois.

Erumpit hoſtis.

Rupellani, quibus arce Ludouicæâ prærepta libertas, præcipiti Iulio ſexcentos legionarios, quadraginta alarios in eam emittunt, ſtipabant plauſtra pleraque, nempe ſtruendis tumultuariò clauſtris, vbi Regij fortiores erumperent. Munimentis, nullâ Regiorum diſploſione aduoluti, hærere in veſtigio primùm, anxij quid tam alta ſilentia augurarentur; dein Malioto qui agebat excubias inhibente maiore quàm antè ſilentio diſploſionem, pedem tantiſper referre, inſidiarum metu, donec Sueſſio phalange inſtructiſſimâ adfuit. Ad hæc impares Rupellani, plauſtra quibus tegebantur opponere Regijs, clauſtra, quæ moles tignorum importuna, interiectę trabes, haſtatique ad angulos faciebant imperuias; quò tamen infeſtâ tormentorum in eam partem ab vrbe collimatorum diſploſione peterentur Regij;

Maliot.

Clauſtra tumultuariò excitat.

effugium simulant, rati vbi pedem referrent sequuturos magnâ contentione Regios: atenim Comes Auriacus fraude agnitâ in aliam partẽ acies ductat, disploſáque tempore eodem tormenta ab vrbe, nauibúſque XX. ſi lixam eximis vnum, qui miſerè diſcerptus eſt, nihil Regijs damni intulere; pleriſque oppidanorum, Sueſſionis muralibus machinis, quas in fugientes collimarat cæſis, aut ſauciatis: quâ die memorant Sueſſionem admotis propiùs loco oportuno tormentis, quadraginta in vrbis ædes ictus, magnâ ruinâ diſploſiſſe, quod Rupellanis, qui ſe paulò antè terræ, mariſque dominos gloriabantur dedecori vertit, Sueſſioni, Regiiſque armis honori.

In vrbem reiruditur.

Anglorum manus à Rupellanis deficit.

Poſtridie Anglorum delecta manus in ſpeciem eruptionis, præmiſſo Oratore, Sueſſionis tabernaculum ſubit, pacémque orat; paratos ſe, vt gratis Regi militarent, qui Rupellæ inediâ tabeſcebant, fame extinguebantur. Sueſſio habitis amicè gratijs nihil indigere alieno ſubſidio Regem, qui ſternẽdis hoſtibus plus æquo ſit fortior datur exin transfugis Nannetes vſque commeatus, vnde in Angliam ſoluunt. Rupellani vbi agnitum dilapſos Anglos, eorum præfectum ignarum effugij, non aliâ cauſæ cognitione agunt in vincula, rati proditionis auctorem, qui patibulo dein ſuffectus, an fuerit dimiſſus, non probè liquet. Nantes

Afflicti terra marique Rupellani.

Hic Rupellanorum ad ineuntem Autumnum ſtatus, quibus annona, lignúmque intercluſo Regiorum nauigijs portu, arcéque Ludouici inhibente tranſitum, adeò deerant; vt in ſingulos dies ſtipendiaria annona vnciatim militi diſtribueretur;

rari præſidiariorum ordines, oppidaníque, pars nuperâ ad Olonias arenas clade cęſis, pars ſauciatis, aut ægris, nihil vrbi virium ſuperabat præter nauigia centum, quæ milite, bellicíſque tormentis ex æquo inſtructa infeſtabant maritimam plagam, quamquam ſuas illis fortuna vices, bello iam penitùs confecto, rependet infrà.

Theminius agros Montalbanenſiũ vaſtat.

Interea ad Aquitaniam vlteriorem Mareſcallus Theminius opima, ingentíſque ſpei Montalbanenſium vineta depopulatur, non alio ſubſidio, quàm lectis tumultuariò vrbium circumiacentium copijs,

Meruille. Lamoliere.

ſi Meruillij alariorum, Toloſæ quem Mollierius ductabat legionariorum ordines eximis, cataphractóſque centum, qui prouinciarum Propręſtores bello vt plurimum ſtipant. Conſtabat tribus circiter legionariorum millibus exercitus, cùm mille ruſtici, totidémque exercitus lixę, perticis, falcibúſque prægrandibus, poſt admotas, non vrbe procul acies, ad Montalbanenſium conſpectum iubentur ſolo

Vineta diripit.

ęquare vineas, dum miles ex aduerſo ſtabat in armis. Mombrunus, quem ſuprà præfectum vrbi memorauimus, duobus præſidiariorum millibus ire in occurſum, ratus opprimi poſſe militem, vinearum depopulationi intentum: atenim ſpem fefellit euentus: quippe commiſſo eo munere ruſticis, lixíſque vt ſuprà dictum, in quadra agmina diuiſus miles in veſtigio præſtolabatur hoſtem, quo factũ, vt Mombrunus haud ſegniter retulerit pedem. Ad hęc Re-

Magna imperatoria audacia.

Arpajõ. Ialenques.

gij nobiles Meruillius, Arpajonus, Ialenquſ, pluréſque quos ductabat Theminius ipſe, prælij æſtu in hoſtem ferri, collatíſque leuiter ſignis ad ſuos in

effugium simulant, rati vbi pedem referrent sequuturos magnâ contentione Regios: atenim Comes Auriacus fraude agnitâ in aliam partẽ acies ductat, displosáque tempore eodem tormenta ab vrbe, nauibúsque XX. si lixam eximis vnum, qui miserè discerptus est, nihil Regijs damni intulere; plerisque oppidanorum, Suessionis muralibus machinis, quas in fugientes collimarat cæsis, aut sauciatis: quâ die memorant Suessionem admotis propiùs loco oportuno tormentis, quadraginta in vrbis ædes ictus, magnâ ruinâ displosisse, quod Rupellanis, qui se paulò antè terræ, marísque dominos gloriabantur dedecori vertit, Suessioni, Regiísque armis honori.

In vrbem retruditur.

Anglorum manus à Rupellanis deficit.

Postridie Anglorum delecta manus in speciem eruptionis, præmisso Oratore, Suessionis tabernaculum subit, pacémque orat; paratos se, vt gratis Regi militarent, qui Rupellæ inediâ tabescebant, fame extinguebantur. Suessio habitis amicè gratijs nihil indigere alieno subsidio Regem, qui sternẽdis hostibus plus æquo sit fortior datur exin transfugis Nannetes vsque commeatus, vnde in Angliam soluunt. Rupellani vbi agnitum dilapsos Anglos, eorum præfectum ignarum effugij, non aliâ causæ cognitione agunt in vincula, rati proditionis auctorem, qui patibulo dein suffectus, an fuerit dimissus, non probè liquet.

Nantes

Afflicti terrâ marique Rupellani.

Hic Rupellanorum ad ineuntem Autumnum status, quibus annona, lignúmque intercluso Regiorum nauigijs portu, arcéque Ludouici inhibente transitum, adeò deerant; vt in singulos dies stipendiaria annona vnciatim militi distribueretur;

rari præſidiariorum ordines, oppidaníque, pars nuperâ ad Olonias arenas clade cęſis, pars ſauciatis, aut ægris, nihil vrbi virium ſuperabat præter nauigia centum, quæ milite, bellicíſque tormentis ex æquo inſtructa infeſtabant maritimam plagam, quamquam ſuas illis fortuna vices, bello iam penitùs confecto, rependet infrà.

Interea ad Aquitaniam vlteriorem Mareſcallus Theminius opima, ingentíſque ſpei Montalbanenſium vineta depopulatur, non alio ſubſidio, quàm lectis tumultuariò vrbium circumiacentium copijs, ſi Meruillij alariorum, Toloſæ quem Mollierius ductabat legionariorum ordines eximis, cataphractóſque centum, qui prouinciarum Propręſtores bello vt plurimum ſtipant. Conſtabat tribus circiter legionariorum millibus exercitus, cùm mille ruſtici, totidémque exercitus lixę, perticis, falcibúſque prægrandibus, poſt admotas, non vrbe procul acies, ad Montalbanenſium conſpectum iubentur ſolo ęquare vineas, dum miles ex aduerſo ſtabat in armis. Mombrunus, quem ſuprà præfectum vrbi memorauimus, duobus præſidiariorum millibus ire in occurſum, ratus opprimi poſſe militem, vinearum depopulationi intentum; atenim ſpem fefellit euentus: quippe commiſſo eo munere ruſticis, lixíſque vt ſuprà dictum, in quadra agmina diuiſus miles in veſtigio præſtolabatur hoſtem, quo factũ, vt Mombrunus haud ſegniter retulerit pedem. Ad hęc Regij nobiles Meruillius, Arpajonus, Ialenqus, pluréſque quos ductabat Theminius ipſe, pręlij æſtu in hoſtem ferri, collatíſque leuiter ſignis ad ſuos in

Theminius agros Montalbanenſiũ vaſtat.

Meruille. Lamoliere.

Vineta diripit.

Magna imperatoris audacia.

Arpajõ. Ialenques.

circulum regredi, tentato ad fastum magè prælio, vano gloriolæ apparatu, quam inferendo hostibus damno, quod Gallis inueterati moris est, plerumque contra militiæ disciplinam.

Posterâ die, collatis trans fluuium signis, leui obice, æquantur solo ingenti operarum contentione vineæ, quæ ad Mombruno supra fidem dedecori vertit, quem nemo dubitabat posse (si quid habuisset ingenui) æquo Marte cum Regijs manum conserere, haud dispari præsidiariorum, ciuiúmque Montalbanensium numero, vrbísque vicinià, quæ fusis asylum pollicebatur; victoribus promptum ad captiuos, prędámque transmittendam receptaculũ. Enimverò ne tentatâ quidem ab hoste velitationis aleâ vastatis, direptísque vineis Theminius victor ingenti populi acclamatione loco absistit; vnde magnum sibi promeruit nomen.

Hostis eiũ Regius fortior non audet sue prælium.

Dum ad Rupellã, Montalbanúmque hæc ità geruntur, Comes Carmanius, Fuxensis prouinciæ prętor, duobus circiter legionariorum millibus, cataphractis centum, Fuxensium oram diripiebat, maximè Baronis Lerani Sectariorum eâ prouincià Rebellium imperatoris, cuius prædia, opimásque ditiones Fuxensis ager habet, priuatorum id odijs gestum, an in publicum amore, liberandæ scilicet à tyrannica dominatione prouinciæ, incertum.

Carmain.

In Fuxenses expeditio.

Leran.

Ineunte Iunio ad Rupem Vlmeti conuenerant cataphracti centum, mille supra quingentos legionarij, quibus exin adscripti prouincialium plures: coïerant item eôdem loci Leuius Mirapiscensis Marchio, Lerano gentilis, fratérque ex sorore, Baro Chalabræus

La Roque. Bolmés

Leuis de Mirepois.

Instruuntur Carmanio imperatore acies.

Chalabræus prosapiâ, animíque magnitudine illustris, indigenæque nobiles, quibus Mirapiscensis Episcopus, procurandæ militi annonæ adiunctus.

Mirabat. Habito districtè consilio placitum in Mirabatum castra moueri: arx ea ad Fuxensium confinia, Leranæ ditionis erat. Primam aciem ductabat Baro Chalabræus Castrametator: nec diu cunctatum, cùm admotæ acies muris, dato oppugnationis signo irrumpunt; pugnatum hîc diù, seu præsidiariorum pertinaciâ, seu quòd nullâ tormentorum displosione præuiâ, muri ægrè ascensione superabantur: attamen inclinatâ in vesperam nocte expugnatur Castrum, nullâque misericordiâ ad internecionem cadunt Rebelles; nec priùs loco ceditur, quàm subditus ignis æquasset solo arcẽ, circumiectásq; domos. *Mirabatum expugnatur.*

Le Peirat. Paulò pòst in Peiratum Lerani item Castrum signa conuerti placuit; at arduum opus murali tormento destitutis Regijs; neque enim sperari expugnatio poterat, nisi aut consternatis indesinenti displosione præsidiarijs, aut editâ quantùm satis foret oppugnantibus intromittendis ruinâ. Nemine tamen obsistente, suburbium, positæque circum ædes, Lerani feuda diripiuntur; donec tormentis quæ breui adfutura sperabantur, vrbem ipsúmque Castrũ expugnare daretur. Exin Castaniaco, Sectariorum ad Fuxensem agrum flagello, vastandi Apamiarum, Sauerduni, Maserensísque agri munus incumbit, quod postquam magnâ Rebellium iacturâ factum, Allemanicam arcem nuper à Barone Lerano interceptam minoris modi tormento expugnat. *Castaniacus agrum Rebellium vastat.*

Pamies. Sauerdun. Maseres. Le fort des Allemans.

Præcipiti Augusto, aucto nouis delectibus Carmanij exercitu tribus peditum millibus, centum quinquaginta alarijs, centum sclopigeris adequitantibus, procuratis Castro-Nouo-Arrij tormentis duobus, militiæ præfectis Marchione Mirapiscensi, Chalabræo, Viuario, Baccio, Castaniaco, Dalono, Bastidæóque, in Peiratum expeditio indicitur, pleriſque priuatorum, vt suprà attigi, odio imputantibus, quòd Leranus vnus eâ expeditione petebatur. Infeliciùs muris admotæ acies: quippe Baro Marqueinius, Brossæúsque nobiles, præsidiarijs indesinenti displosione propulsantibus Regios, plumbo cadunt; vnde irâ incensus miles, non expectatâ ex æquo ruinâ, postridie eâ contentione vrbem, Castrúmque adpugnat, vt irrito præsidiariorum conamine, expugnatis, post cæsos ad internecionem Rebelles, reliqua sibi addixerit ignis.

Peiratum à Regys expugnatur.

Le Viuié. Bacs. Dalou. La Bastide.

Non procul inde, commercio prę cęteris florens vrbecula, diues opum, Bastidam appellabant, eiusdẽ Lerani feudum nobile: illuc quoque motis castris, leuiori prælio expugnatur; nisi quòd Daloni frater ad primos accessus occumbit, neque prędidiarijs parcitur neque vrbi; illi ferro vltore cadunt, hęc flãmâ.

Capitur Bastida.

La Bastide.

Kal. Septemb. ridente tam blandùm fortunâ, Limbressacum, haud inualidum eiusdem Lerani castrũ tentari placuit; arx prędterquàm quòd genio loci fortis, munimentis, prędidióque firmata, vt positum suprà Carmanij vires facinus crederetur. Agnoscendis de more muniminibus, prędmissus Catellus eques plumbo ad tibiam vulneratur. Nec mora, admoueri non procul acies, produci valla, donec tertio à prima

Limbressacum obsidetur.

Limbressac.

Catel.

obsidione die, disiectis hemicycli muniminibus, Castaneto præfecto eius oppugnatio demandatur; manus vtrinque conseritur strenuè, donec victus Regiorum numero & audaciâ, hostis in vrbem retruditur.

Castaneto.

Posterâ die, indictâ oppugnatione, per auia dilapsi Rebelles, vrbem suam victoris arbitrio linquunt, quam, nihil dispari reliquis fato, absorbet flamma, vix residuis hodie Castrorum vrbiúmque vestigijs.

Vrbs ab hoste deserta.

Hæc inter, Sectariorum infortunatissimus Leranus, qui Fuxensis prouinciæ Comitiorum Rupellanorum nomine, prætorem agebat, Masseresij, lugebat Castrorum suorum ruinam, eâ, vt aiunt, Rebellium mali erga imperatorem suum animi demonstratione, vt nihil in debacchantes eâ expeditione Regios tentarint, seu inuiso illis Lerano, seu quòd mâlim merâ impotentiâ.

Iam Carmanij, Regiorúmque nobilium virtus, eò Lerani fortunam deduxerant, vt ex amplo patrimonio vna illi Leranea domus supereſſet; cùm indictâ vltimùm in eam expeditione, victori in occursum venit Leuiensis Leranea Marchionis Mirapiscensis soror, rogátque afflicto, fragilíque sexui bella ne inferat, sat vindictæ, sat gloriæ, sat decori Regio datum, nihilóque minùs futurum victorem, qui prostrato viro vxori pepercerit, Catholicam se, eiúsque familiæ, quæ magnum in prouinciâ nomen sortiatur; fratrem habere, cuius à Carmanio, in prouinciâ, auctoritati & nomini debitum victoriæ decus haud immerito dici possit. crudelem illum nî

Lerani vxor salutat illi Leraneum castrũ præstat.

Eius ad Carmanium oratio supplex.

ſaluti ſororis, agnatorúmque proſpectum velit. minimum eſſe quod flagitet, captas Leraneæ ditionis vrbes quatuor, deletos ad vnum oppidanos, vaſtatos ferro & flammâ agros, direptam domini, ſubditorúmque ſupellectilem, ne ipſa quidem priſtinæ dignitatis veſtigia ſupereſſe, perijſſe coniugi ſuo omnia, in æternum ſeu priuatorum, ſeu Regiæ vindictæ monimentum; petere id vnum ſibi innocenti & Catholicæ viuere liceat, quę nec factionibus Sectariorum ſubſcripſerit antè, nec ſuum poſthàc Rebellioni ſuffragium datura ſit. Nihil nobiliſſimæ olim familiæ, nihil ab vniuerſa ruina reſidui eſſe ſupra Leraneum Caſtrum, quod ſibi à coniuge commiſſum, lubens Regi cedat, ſi prædæ, incendióque parcitur. Ad hæc Carmanius vir manſuetæ indolis; comitate erga ſexum vrbanâ; Subſcribere ſe, inquit, ſupplicibus votis, Caſtrúmque Sectarij in Regem ſuum perduellis, Catholicæ coniugi concedere dum promiſſis ſtaret; quamquam collata indebito, vt videbatur tempore, in feminam gratia, illi ſtolido populi iudicio in peius vertit.

Struuntur Caſtaniaco inſidiæ.

Leuibus velitationibus exacto Septembri, Lerani animum tandem aliquando vindictæ ardor ſubit. Alariorum Carmanij ordo, præfecto Caſtaniaco, eo furore vaſtabat Fuxenſium Sectariorũ agros, vt æſtiuâ ſibi meſſe pręreptâ, ſpem omnem autumnalis exuerent: cùm operę pretiũ militari cõſilio viſum inſidijs tentare fortunã, quę ſe aperto Marte tã pertinaciter prodebat auerſam; nec mora vocatis Apamiarũ, Sauerduni, Reuelli, Maſereſij, circumiectarúmq; vrbium ſtationarijs, ſexcentos pedites, alarios centũ & Reuel.

Belpech Mõtaut quinquaginta leguntꝫ auditóque Caſtaniaci alarios in procinctu eſſe, vt Bellipodio Altimontium irentꝫ ſyluis amne medio interiectis, inſidias locant.

Soluebatur intereà Caſtaniaci agmen, ſeu dilu- *Alliciendis.* dia quærentibus alarijs, longiore iam expeditione *in prælium* fatigatis, ſeu priuatim ità ſuadebant res cuiuſque *Regius præ-* familiares; Mauræus iam appetente luce abſceſſe- *miſſi ab ho-* Maurc. La Baſtide. *ſte alarij.* rat, Baſtidæus receptui in domum ſuam canebat, conſcenderátque equum, cùm affertur, expeditam alariorum turmam non procul Regiorum diripere Bacs. ædes. Caſtaniacus nihil de inſidijs cogitans, Baccium fratrem decem alarijs, ſclopigeriſque equitantibus quatuor, iubet inſtare hoſti; donec ipſe reliquum agmen in prælium ordinaſſet. Baccium ſequitur delecta manus, quæ vix in conſpectum venerat cùm hoſtis fugam adornare, ſequi laxioribus habenis Baccius, premere non procul fratris veſtigia Caſtaniacus frater, quem triginta circiter alarij ſtipant; atenim inſidijs vndique circumuoluto Baccio nihil damni illatum, datúſque liber tranſitus nullo obice, eo nempe inſidiatoribus animo, vt Caſtaniacus, cuius vnum caput petebatur, frequen- *Caſtaniacus in inſidias incautus euadit.* tioréſque cum eo alarij ſequuti Baccium in caſſes inciderent; nec ſpem fefellit euentus. Caſtaniacum circumſiſtunt quingenti legionarij, centum quinquaginta alarij; vt à tergo, à fronte, ad latus, vtrinque incumberet hoſtis. Ille nihil deſpondens animum, ſuos primùm hortari fortiter capeſſerent prælium, nec niſi fugiendo Parthorum more dimicarent: quia tamen premebat acriter hoſtis, identidem actis in gyrum equis redibant in hoſtem, leuí-

que conamine morabantur, donec iterum laxioribus habenis in fugam prorumperent : nunquam audaciùs tam iniquâ prælij lege à triginta alarijs, in septingentos pugnatum, cęditur Monsclusius Merouillaneæ familiæ strenuus eques, qui vix adoleuerat, Aulixius, Peirerianus veteranos inter vir magni nominis, metationúmque in eo equitum ordine procurator. Laudem partæ in fuga victorię promeruit sibi Castaniacus, cuius ijs expeditionibus virtutem, si dixero ipsis historiarum veteribus monimentis, quæ portento fabulas sapiunt, exemplo carere, vix condignam heroï rependero laudem. Commendatus item Carrieranus Tolosas, Bastidæus, meliùs dixerim vno verbo laudatos omnes, qui, nî obstitisset virtus plusquàm heroïca, vitam exempto nemine, in armis posuisse debuerant.

Monclus. Aulix.

Lapeirriere.

Commendantur ea expeditione Castaniacus, nobilésque.

Carrie-re.

Retractis ab hoste in Bellipodium Regijs, tympanis sonantibus, expasísque signis in Masereſium perduelles se recipiebant, cùm Baccius, Castaniaci excursorum ductor, retrusis in vrbem Rebellibus quos infectatus diu fuerat, equis sudore madentibus, defectísque redit; nec diu cùm detectis septem hostium signis, regredi inglorium, progredi temerarium ducens, nullo in speciem timore in vestigio hęret; atenim fuga exitialis erat fessis equis, neque alia in promptu via, nisi quę Masereſium ductabat. Ad hæc hostis, quo impellente incertum, inglorié tamen suprà quàm dici queat, non ausus prælium, diuerticulum longiori circulo quęrere, quod salutem Baccio attulit, qui desperatâ magis per effugium salute firmauerat in arenâ vestigium, specie

Belpech Masé-res.

Baccius remeans in hostem incidit.

conſerendæ manus, quàm quòd ſalutem prælio ſperare auderet.

Poſtquàm ad eius conſpectum à dextrâ dilapſi Rebelles, pergere ille, infortunati quid de Caſtaniaco fratre eò auguratus, quòd vox nulla, nullus tubarum clangor exaudiebatur; nec iam dubitabat, quin cæſis ad internecionem alarijs ſuis, frater quem, vnam furori ſuo Rebelles victimam appetebant, gloriosâ morte finijſſet; cùm in cadauera ſecundùm viam incidit; agnitóque ſuorum ore (nuda enim nullo cultu, præreptis ab hoſte veſtibus iacebant, ſpectaculum triſte) nihil addubitat quin inſidijs interceptus frater, ſuos inter occubuiſſet, quæſitóque diu nec inuento cadauere, creditum, odio heroïs ab hoſte abductum, cùm nuncius fratrem, alarióſque ferè omnes Bellipodium reduces monet. Dignam expeditionem quę primarias inter, eo in Rebelles Sectarios bello, aſcribatur, quâ tam iniquo marte cæſi hoſtium XV. Regiorum vix totidem.

Bellipodiũ illæſus euadit.

CAPVT IV.

EPITOME.

Nouo legionariorum delectu Vindocinenſis fortior de Britextæa obſidione cogitat. ſimulatâ in ſanum Pauli obſidione in Britextam ſigna conferuntur. Ca[illegible] tur non vndique tamen, quod n[illegible] quam anguſtior. Subſidiu[illegible]

libera, infertur. adpugnatur irrito conamine propugnaculum. nouo subsidio fortiores obsessi nouam spem induunt. Arpajonum inter & Vindocinensem rixæ. oppugnatio nuperâ infelicior. Obsidio soluitur. accusatur tacito populi murmure Vindocinensis. eius apologia ex sagaciorum mente. militum, præfectorúmque in eumdem querelæ. Themitius impetratas copias in Montalbani expeditionem ducit. Masnaüs salutem publicam miserè prostitutam lugens, dolori succumbit & moritur. Themitius arces Montalbanum circumstantes recipit, ignémque Sectariorum prædijs subdit.

Duo legionariorum millia Vindocinensis acies augent.

VINDOCINENSIS post desertum ab hoste Lombercium, receptásque minoris momenti ad Montalbani viciniam arces duas, transmeato Tarno in Narbonensem sibi à Rege demandatam prouinciam redit; nec dum Vaurum venerat, cùm Britannicam Comitis Maritimæ eius filij, Griniautíque cohortes adesse relatum, illam supra ducentos mille legionarij, hanc circiter mille, expediti omnes componebant. His copijs auctus, quò moueret castra dubius, militare concilium conuocat, in variásque sententias itum; pars fanum Pauli Amiatensis, pars Britextam obsidere volentibus: prævaluit tamen Britextea obsidio; tum quia fanum Pauli, minoris momenti vrbecula habebatur, leuioribus etiam eâ expugnatâ in Regios cõmodo [illegible] tum quòd positis circumquaque Sectabus, non adeò in facili erat [illegible] miectæ hostium vrbes, pericu-

De Britextea obsidione consilii.

ta Vaur.

Martegues.

S. Paul de la Miare. Britexte.

periculosum opus inducerent. Quò tamen faciliùs interciperetur destituta præsidio militari Britexta, spargitur in speciem arcani tacitus rumor, po-

S. Paul. stridiè castra in fanum Pauli mouenda, minúsque firmatam vrbem, in spem deditionis proximæ, obsidendam. Peruadit Britextam, Castrum Albigensium, circumiectásque Rebellium vrbes hic rumor; nec mora quod paulò antè Britextam subierat militare præsidium, nocte intempestâ absistens fano Pauli succedit; cùm Vindocinensis doli, prudentiæque haud expers, signa in Britextam impigrè confert, priúsque muris acies admouet, quàm adesse Regios agnitum.

Simulatur in fanum Pauli expeditio.

In Britextam castra mouentur.

Lescure. Cingendæ vrbi Lescurianæ Albigensium cohorti, alariísque cura incumbit; attamen quod fuit mali caput, non nisi eâ parte cingitur, quâ oppugnari placuit; locatâ non vrbe procul Pibracij cohorte vnâ, ad Monticelli decliue quà venturum hostile subsidium timebatur. Vnde procul dubio ortum Regiorum excidium, commeatu, subsidióque, sæpe hosti illatis; libera circumquaque in vrbem, nisi quà oppugnabatur, planitie. Centum quinquaginta legionariorum subsidio aucti præsidiarij, Chapesij, Susæíque cohortibus, dum propugnaculum editâ ruinâ oppugnant, ingentem cladem inferunt, propulsántque; quamquàm non incruenta illis victoria fuit, quippe eâ oppugnatione tot Rebellium cæsos memorant, vt petituros subsidium nouum Oratores statim ad vrbes circumpositas delegarint, quod dum illis nouo delectu paratur; Vindocinensis stationes locat, quà nuper auxi-

Vrbs cingitur.

Subsidium obsessis illatum.

Propugnaculum irrito nisu à Regiis oppugnatum.

liares copiæ ſubierant vrbem; ſeriùs tamen, ſegniúſque.

Interceptus, dum viam in vrbem per anfractus quęrit, Rebellium explorator, Vindocinenſi ſiſtitur, proditúmque codicillos obſeſſis in ſolamen afferre, quorum ſecretum in abdito fuit; notis hieroglyphicis, arcanum tegentibus: rogatus diù rem noſtris ænigmaticam aperire, maluit pertinacis vęſaniæ in furca pœnas luere. Paulò pòſt nocte concubiâ legionarij ducenti, expeditum obſeſſis ſubſidium, eademmet quâ nuper viâ, leui non niſi duorum vigilum obice in vrbem dilabuntur, fugientibus turpiter Regijs, qui ad foſſam medio excauatam itinere, loco oportuno agebant, vnde in Villeroij cohortem, cui eâ nocte excubiarum incubuerat munus, accuſatio grauis; actúſque in vincula, cui eâ ſtatione delatum imperium primipilus; proditionis, ſeu imbellis animi poſtulatione (nam vtrumque bello capitale eſt) patibulo ſuffigitur.

Subſidium obſeſſis inferitur.

In furcam actus prs. mipilus.

Agnitum ab imperatore, prędectíſque iam ſeriùs, præpoſterum fuiſſe conſilium, quo vetitum milite vrbem cingi, niſi quà oppugnaretur. Hæc inter adeſſe à Rege nuntios, quo Vindocinenſis, niſi triduò vrbs expugnabitur, obſidionem ſoluere iubetur, rectáque Montempeſſulanum pergere vbi, tunc belli mòles. Ille in ſpem deditionis, protelare in dies, cùm affertur tentandæ prælio inſtructo fortunæ aduentare Malauſium, quem quatuor legionariorum millia, quingenti alarij, iuſtus in eam expeditionem numerus ſtipabant. Arpajonus Caſtrametator, qui eâ forſan die ex officio agebat excubias,

A Rege nuntius iubet obſidionem ſolui.

Ad nũtium aduentus hoſtium Arpajonus ire obuiàm parat.

vir magni animi, manipulum legere, iturus hosti obuiàm, quando Vindocinenſis, ſorte an conſilio in eam partem accurrens, magnum facinus auſum increpat, vetátque in occurſum ire. Arpajonus ſibi ſtationem in eam diem præfecto id poſſe inhiberi negans, aut iturum ſe obuiàm adijcit, aut neminem. contrà imperator, ſuum eſſe legem bello dicere, ſibi imperia, quibuſlibet alijs delatam à Rege obſequij gloriam. Arpajonus ad hęc, legem veteris Gallorum militiæ opponere, quâ accurrenti in obſeſſorum ſubſidium hoſti, qui tunc excubat Caſtrametator, occurrere iubetur; eam belli legem imperatricem eſſe, cui ipſum imperatorem parere deceat. Iuſſus tamen aut mori, aut firmare in vallo veſtigium; reſpondit, nec hęſurum ſe loco, dum ceteri dimicarent, ſibi inglorio; nec erupturum in hoſtem, quando ſic vnâ placiti ratione iubebatur; futuram tamen poſtremam eam legem, quam ſibi Vindocinenſis dixerit, detrectandis impoſterum à ſe quibuſlibet ad eas expeditiones muneribus, quibus ille imperia dabit: nihil dein moratus caſtris abſiſtit magnâ animi virtutíſque famâ, quòd tam acriter imperatori, qui iam apud milites, iure an iniuriâ, malè audiebat, obſtitiſſet.

Rixa Arpajonum inter & imperatorem.

Poſterâ die Mareſcallus Theminius, qui ductandis in circumiectas Montalbano Sectariorum arces, Valiaci, Pibracij, Griniautíque cohortibus, alariorum ordinibus Cluij, Chambreti, Linieresi, Arnaldi, & Preſqueſij, Regis iuſſu in caſtra venerat, re infectâ ad Montalbani expeditionem redit, quam ex neceſſitate narrationis ſuprà memorauimus, ſe-

Theminius copias auxiliares incaſſum petit.

quutus Arpajonus Castrametator, insalutato imperatore abijt. Nec multò pòst nouis à Rege codicillis iussus obsidionem soluere Vindocinensis, tentare supremo conamine fortunam statuit.

Oppugnatur frustraneo adhuc nisu propugnaculum idem.

Post redintegratam à primo crepusculo verberationē; inclinato in medium sole, oppugnari propugnaculū idem placuit irrito nuper nisu tentatum. Bironio Castrametatori datur id muneris, legionarios in aggressionem ex æquo diuideret, cuniculares parandæ medio propugnaculo stationi procuraret, voluntarios nobiles retraheret à periculo magis, quàm in pugnam accenderet. Nihil cunctatus ille post agnitam de more ruinam, ex qualibet cohorte centurias duas; quolibet alariorum, sclopigerorum equitantium ordine viginti deligere, qui sibi inuicem eâ lege præstò forent, vt fatigatis qui primi irrupissent, succederet nouo quasi delectu manipulus integer; donec perennatis pugnâ diuturniore vulneribus retruderetur hostis: magnâ vtrinque contentione dimicatum pro victoriâ Regijs, pro salute præsidiarijs depugnantibus; cùm munimento, subitâ eóque breuiore Regiorum victoriâ excussis Rebellibus præcociter triumphus canitur; iámque firmandæ medio munimento stationi inferebantur quamquam seriùs dolia, cùm ingenti clamore, pugnæ præsidiarij restaurandæ prorumpunt, non antè pugnatum acriùs, donec retrusi in fossam Regij à fossâ dein in valla, victoriâ cedunt.

Obsidio soluitur.

Postera die rubore manifesto suffusi milites Regij, despondere animos, spéque expugnandæ vrbis penitus abdicatâ, primores quibus eâ obsidione im-

perium erat, criminum postulare, quæ hîc præterire satius duxerim, seu falsa in eos accusatione, seu imputando vni fortunæ malignitati successu. Quidquid id est, tentatis frustra omnibus, obsidio soluitur, cui à tertia Regis iussione, oportunè color quæsitus, Vindocinensem vtcumque exemit inuidiæ. Agmen vltimum Pibracio, Cluyóque committitur; illo cohorte suam ductante, hoc alarios centum, in quos nihil tentauit hostis, abundè sibi factum putans quòd obsidio soluebatur.

Populi in Vindocinẽsem postulatio.

Vix obsidionis solutæ fama peruaserat, cùm calumniæ & conuitia in Vindocinensem inaudita, vesanâ populi libidine conijciuntur, Britextæa infortunia vni imperatoris ignauiæ (sic enim præposterè loquebatur) imputantis. Legionarios qui vrbem cinxisse debuerant, agendis ad prætorium excubijs distentos, vt magis obsessum imperatoris tabernaculum videretur, quàm vrbs; hinc mali caput, cui ascribebatur quòd militari concilio statuta in pessum ibant, non nisi pro arbitrio Vindocinensi gerente bellum, neque demandatis vnquam exequutioni, in quę concilio habito præfectorum calculis conuentum fuerat. hæc populus. Contrà quibus mens melior, nec excusabant penitùs imperatorem, nec in eum infelicem obsidionis exitum omninò conferebant: præposterum fuisse consilium, quo vrbem nisi quà oppugnaretur, cingi prohibitum, quo item tormenta minoris modi duo, quę in fossam vrbis collimauerat Pibracius, vnde strages hosti maxima inferri potuerat, indebito illi tempore prærepta fuerant, alióque translata; breui

Eius apologia.

tamen expugnandam vrbem nî tertium à Rege iussum, etiam inuitum imperatorem ad obsequium adegisset. non potuisse sinè perduellione manifesta diutiùs protelari obsidium, quod vbi hostis agnouerat, pugnauerat acriùs in spem proximę liberationis. Hæc districtè de Britextæa obsidione, quam post exactum mutuis hinc inde cladibus mensem, Regiæ iussionis prætextu Vindocinensis soluit.

Britextâ Vaurum venit exercitus, vbi nec diù hæret, ad irati imprecationes populi non auso moras nectere imperatore. Vauro Lobeinsium itur; ibi numeratis stipendijs miles noua in imperatorem suum conuitia conijcit, palámque præfecti questus mouent, quòd quæ vitæ periculo, ingentique ad valla labore promeruissent stipendia, nullo sibi iure addiceret imperator, qui contrà, vbi deforent, ea de suo contulisse debuerat: placuit tamen plerisque, infensi imperatori suo militis calumnias esse; falsa, an vera postulatio, viderint quorum interest.

LaVaur

Lobeius

Militum in Vindocinensem questus.

Postridiè Maresçallus Theminius, Masnaüsque Senator Lobeinsium veniunt; ille copias in Montalbani expeditionem à Rege destinatas, hic petiturus obsideretur in transitu leuioris momenti Sectariorum castrum, vnde circumiectam prouinciam impunè prædabantur. Theminio ceduntur cohortes Valiaci, Pibracij, Grigniautíque; alariorum ordines, Cluij, Chambreti, Linieresi, Arnaldi, Pressíque. Masnaüo negatur haud iniustæ petitionis effectus eo colore, quòd iteratis à Rege iussis nullà dilatione parendum; nec posse tentari obsi-

Masnau

Theminio ceduntur copiæ.

Masnaüs rem iustam sibi negari luget.

dionem vllam, inhibente Rege, nullóque medio rectà in Montempeſtulanum eundum. Iuſta in ſpeciem exceptio, niſi Maſnaüs vir magni animi bis, térque repulſam paſſus, quo ardebat in publicum zelo, propoſuiſſet vix milliari à via quà exercitui tranſitus, diſſitum Caſtrum, quod nullis munimentis, præſidio nullo vix tormenti bellici conſpectum paſſurum foret. Enimuerò ne miſſo quidem ad Caſtrũ Feciali, qui deditionẽ expoſceret, quod abundè erat, maluit vltrà pergere Vindocinenſis, quàm mœſtos ad ſolutam recèns obſidionem prouincialium animos, leuioris huius gratię beneficio alleuare: vnde is dolor Maſnaüm Toloſani Parlamenti Senatorẽ inuaſit, vt proſtitutam lugens ſalutem publicam; febrem ſtatim contraxerit, vnius, ex medicorum relatione doloris effectum: quæ ad malè afflati peſtilentiam aëris ingraueſcente morbo, præmaturo funere extinxit, quem, ſi quid virtus ad vitam valuiſſet, annos Neſtoris implere debuerat. Non antè Toloſatibus iactura maior; eorum appello fidem, quibus nota viri in Deum pietas, erga principem fides inconcuſſa, in publicum flammeus vbique zelus, caritas in proximum æſtuans, quibus demum nota virtus in arduis ludens.

Contractò-que morbo extinguitur.

Vindocinenſis in Galliam Narbonenſem citeriorem, Mareſcallus Theminius in vlteriorem; ille in Montempeſſulanum, hic in Montalbanum caſtra mouent. Montalbanum eò loci ſitum ſuprà memorauimus, quem circumquaque cingunt Sectariorum vrbeculæ, totidem olim arces, in quas ſecundùm Britextæ obſidionem ab hoſte nuper in-

Theminius arces recipit Montalbanenſiumque prædia vaſtat.

terceptas Theminius expeditionem indixit : nec mora, expugnantur haud ægrè Lasbartæ, arx Mombetonia, Corbarrium, ad Tarni oſtium quà amnis Garumnam ſubit propugnaculum ingens, cui à cuſpide nomen, pluréſque his ſimiles arces, quibus vini recentis, frumentíque copia ingens aſſeruabatur, transferendo Montalbanum commeatui. Exin circumiectis Sectariorum caſtris eo militum furore ſubditur ignis, vt ad quartum ab vrbe circumquaque milliare, ne ipſa quidem ædificiorum veſtigia appareant. Hæc Theminius ad Aquitaniæ vlterioris confinia.

Lasbordes. Mombeton. Corbarrieu. La Pointe.

CAPVT V.

EPITOME.

Expugnatis ad Galliam Narbonenſem Sectariorum vrbibus, in Montempeſſulanũ caſtra mouentur. Pleriſque ea expeditio præpoſtera videtur. Varia hinc inde argumenta. Rohanæus prębito ſibi à Rege cõmeatu Montempeſſulanum ingreditur, pacémque niſu irrito tractat. Mommorancius Cebennas vaſtat. Baro Roquetus glande occumbit. Montipeſſulano viſendo propiùs, Comeſtabilis munimentis aduoluitur. Exercitus auctior. Leſdiguerius caſtris abſiſtit. quare. oppugnatur vrbs biſariam. prętoriana, & Picardica aggreſſiones. Diſpoſiti ad vias quibus hoſti tranſitus alarij Regis. Delecti præfectis primoribus nobilium manipuli. Vicelegatus Auenionenſis ab hoſte capitur. Roſſelaius, Viciúſque excedunt. Commartinus Procancellarius renuntiatur.

DVM

DVM haud indignâ magnis animis æmulatione, ad Rupellæ confinia Sueſſio Princeps, ad Montalbanum Mareſcallus Theminius, ad Fuxenſem Comitatū Comes Carmanius Rebelles Sectarios opprimebant, Rex captis in Gallia Narbonenſi Carmanio, Manſo Sanctarum Puellarum, Monte-Cucquio, Betarrio, Maſſiliarguis, Aimarguis, Lunello, Sommierio, Fano Ægidij ad limites prouinciæ s in Montempeſſulanum caſtra mouere ſtatuit: quamquam, deducta in conſilium militare eâ expeditione, pleriſq; placebat, poſt confectum iam crebris obſidionibus exercitum, ſatius eſſe diludium à bello quæri, quàm nouos periculosâ obſidione ſubire labores. Accedebat quòd imminente Autumno, morbíſque graſſantibus arduum erat vrbem inſtructiſſimam obſidere, cui expugnandæ vix annus ſatis foret; vrbium quas Gallia, quin & forſan earum quas reliqua Europa habeat validiſſimam, duobus præſidiariorum millibus, totidem oppidanis gente ad bellum expeditâ firmatam, annonâ quantùm huic numero militum in annum abundè ſit, tormentario puluere, pilis, plumbo, tormentis bellicis, ceteríſque id genus adeò munitam, vt ſi ſteterint inſimul oppidanorum fides & opera, ſuprà vires, ſpémque omnem ſit eius expugnatio.

Regis in Gallia Narbonenſi victoria.

S. Gil. les.

Montempeſſulanum non eſſe obſidendum.

Contrà, quibus placebat tentari obſidium, quos inter Condæus primarius Princeps; Præpoſterè opponi crebris obſidionibus fatigatum militem, quem præda ingens, quem victoriæ vbique ſequaces in

Contra obſidendum eſſe.

momento refecerint; defectum viribus, audaciâque tunc dici posse exercitum, cùm cladibus sæpe exhaustus, vulneribus, sanie, tabo, caloribus æstiuis debilitatus, cœlo, soloque aduersis fatiscit. Enimverò (quod vni Deo beneficium debeatur) Regias acies, quas bello diuturniore confeciſſe debuerant gelu, via longior, cœli ad caniculam intemperies, morbi militares, Mars sæpè dubius; annona modò largior, modò deficiens, cæteráque id genus belli incommoda, eo tamen statu hodie positas, vt conflatum nouo delectu exercitum magè dixeris, quàm veterana agmina, quæ in immensum exacta terrarum spatia Narbonensi prouinciæ sistunt; alacritatis non aliam causam quàm prædas, frequentibus victorijs vbique partas. Enixam mulierem non meminisse pressuræ, militem laborum, æstuum, vulnerúmque immemorem vbi vicerit, paratum vt nouæ obsidionis incommoda subeat, vbi peculium manubijs auxit. Neque timendam eò loci hyemem, qui gelu, pluuiámque nesciat.

His suasus Rex animum in obsidionem conuerterat, cùm Comestabilis per nuntium monet, inita Rohanæum inter & se de pace colloquia, quæ si Regiâ auctoritate comprobata velit, nihil hærendum, quin breui in vniuersam pacem conueniatur. Bulionius vir sagax, tanti proxeneta negotij, codicillos à Rege ad Comestabilem refert, quibus datâ sibi tractandæ pacis facultate, cum Rohanæo ad primum Nemauso milliare de pace consilium init; multa hinc inde allata, conuentúmque tandem, vt Rohanæus, suadendæ oppidanis paci Montem- Bulion.

peſſulanum ſubiret; datur in eam rem à Rege commeatus, Crequiúſque Mareſcallus, quingentis alarijs vrbi incolumem ſiſtit: donec irritâ negotiatione petito iterum commeatu, ſtipante Crequio, Nemauſum redit; nec dubitatum ampliùs, quin caſtra in vrbem illicò mouerentur. *Robanæus pacem negotiatione irritâ tractat.*

Ceuennes. Interea Mommorancius Regis iuſſu in Cebennarum confinia ſigna contulerat, auertendis Montepeſſulano procul prouincialium Sectariorum armis, qui in vrbis ſubſidium conueniſſe circumferebantur. Ille Regis imperia magno animo exequutus, prouinciæ inimicam oram primùm diripit, dein, id quoque iuſſus, obſidia ſimulat in pleraſque eodem tempore vrbes; nec irrito ſanè euentu: quippe Sectarij, qui iam lectis in vnum vrbium præſidarijs, iuſtum exercitum compoſuerant, dum ſuæ quiſque vrbi ſuccurrere auet, ſenſim dilapſi ſigna deſerunt, quod Regi fuiſſe percommodum nemo ambigat. *Mommorancius Cebennenſem agrum diripit.*

Quiſſac Sauue. Quiſſaci diebus octo moratus Mommorancius, Sauueo in ſpeciem obſidendo illuc caſtra mouet, Marillaco & Porteſio Caſtrametatoribus, ludicróque prælio dum admouetur muris exercitus, Baro Roquetus plumbo cadit, magno Regiorum mœrore: exin ad Montiſpeſſulani obſidionem reuocatur exercitus. *Baro Roquetus letbaliter ſauciatur.*

Comeſtabilis Priuatio incaſſum tentato, leuem alariorum turmam in ſubſidium Regi ductauerat, cùm vrbis munimenta propiùs agnoſcere iuſſus, Eſpernonium, Schombergúmque qui tormentorum præfectum agebat, ſibi comites deligit, ſtipant *Vrbem Comeſtabilis agnoſcit.*

voluntariæ nobilitatis, alariíque conductitij bis mille, agitur ad vrbis ambitum gyrus, intereà dum à propugnaculis indesinenter collimata in turmam tormenta disploduntur, vnde nihil Regijs damni (quamquam Gallico ad pericula æstu vrbem propiùs circumsteterant) detecto, interim ad oliueta, nõ vrbe procul insidiæ Comitem Malliæum adigunt, Maillé. in eam partem leui alariorum turmâ prorumperet: hærere in vestigio lacessitus hostis, fisus loco, quia plurimis circumquaque arboribus claudebatur, eóque magis equis imperuio; nec diu pugnatum, cùm glande ad genam traiectus Malliæus magno vitæ periculo pedem retulit.

Sanciatur Comes Malleus.

Postridiè duplici cohorte augetur exercitus, Bi- Berry. turigum instructissimà, quam Condæus in eam obsidionem Regi procurárat, Nerestaníque ingenui adolescentis, eius filij, quem suprà ad Pontes Cæos cæsum memorauimus. Iussus exin Comestabilis in Priuatij obsidionem castris absistere, quæsito, vt plerisque placuit, eius expeditionis prætextu, quò Condæus nullo obice exercitui Regio imperia daret: quippe id Comestabilis officio inesse creditur, vt Regis vnius imperia subiturus, principibus quibuslibet in exercitu legem dicat, quod Condæo primario Borbonij sanguinis Principi graue, Regem impulit, vt colorem eius obsidionis quæreret.

Augetur exercitus.

Lesdiguerius quare castra abstitat.

Intereà Lugduno aduehebantur secundo Rhodano qui non procul Montepessulano maria subit, commeatus, tormenta bellica, pilæ, puluis tormentarius, arma, ceteráque id genus in obsidionem necessaria, quod exercitum supra fidem reficiebat.

Paulò pòst militari consilio duæ oppugnationes indictæ à Sangelij Columna, ad Peironi portam, vrbe reliqua ne quidem milite cinctâ. Regi ad primum ab vrbe milliare, tabernaculũ; nobilibus non hinc procul Villænouæ metatio erat, vrbecula est quam mare alluit. Distributis in obsidionem muneribus prima oppugnatio Regi incumbit, quam à prætorianis militibus, excubiarum aggressionem; altera Mommorancio, quam à Picardiæ cohorte, dixere Picardicam. Regi ad primam oppugnationem, legato Condæo, militabant cohortes prætoriana, Pedemontana, Nauarræa, Normannica, Estissaci, Heluetiorúmque; Castrametatoribus Prasslinio, Bassompetro Maresçallis, Valancæóque; manuali vallorum, muniminum, machinarúmque opifice Gaborino Italo, quem sæpius suprà cum laude memorauimus. Mommorancio è regione merebant cohortes Picardiæ, vnde oppugnationi nomen, Narbonensis Galliæ, Perauti, Annibalis Mommorancij, Biturigum, Montoisonij, duóque Germanorum millia.

Pila Sangelij. Le Peirou.

Duæ oppugnationes hæc Regi illa Mommorancio.

Distributa in munia cohortes.

Mommorancij oppugnatio.

Peraut. Bourges. Montoison.

Non procul ab vrbe, Maresçallo Sangerano alariorum præfecto, quà auxiliaribus hostium copijs transitus esse poterat, statio indicitur, hoc ordine. Cataphractorum Regis primarius ordo Salęnouæ agebat; eiusdem leuioris armaturæ alarij centum, Verunæ; D. Gastonis Regis fratris instructa centum equitum turma, Elbeno præfecto, ad Fanum Ioannis de Bedasio; Ellebouij, Ioinuilij, Mommorancij, Portesij, Couuissoni, quæ duobus circiter alariorum millibus constabant, varijs hinc inde

Alarij Regij inhibendo suffidio ad transitum locati.

Salęneufue. Lanerune. S. Iean de Bedas. Couisson.

locis ex neceſſitate diſpoſitæ. Sangerano phalangis præfecto in dies Rex ipſe præſtò aderat, voluntarijs nobilibus mille ſuprà quingentos, quibus demum labore aſſiduo fatigatis (namque cohors hoſtium, obſeſſis illatura ſubſidium ad ſyluæ profundioris oram quotidie erumpebat, ſuſceptura viam) placuit alleuando labori, leuiores principum, primorúmque manipulos legi, qui viciſſim excubias agerent quà timebatur hoſtis; illi æmulatoriè amicos quiſque & familiares in turmam ſuam allicere, profuſáque liberalitate, alariorum ſibi promereri gratiam, quos ordinibus ſuis aſcriberent: duas ſibi Rex turmas delegerat, Chaleſio, Rhodeſióque præfectis. legerant ſuam quiſque Ioinuillius, Ellebouius, Vindocinenſis Hieroſolymitanus eques, magnúſque Galliarum Prior & Princeps, Courtanuautus, Comes La-Voutæus, & Poliniacus; quos, ne in idem tempus coincideret labor, ſibi mutuò ſuccedere placuit, geſtúmque ità, Regijs aciebus quę vrbem in tuto circumſtabant perutiliter.

Deliguntur nobilium manipuli quibus primores præerant.

Chales. Rhodes

Courtãuaut. La Voulte. Poliniac.

Agentibus vrbe procul excubias alarijs; cohortibus ad primum lapidem, inhibendo item tranſitui, ſtationis munus incumbit Normannicæ, Raſtenclierij, & Montisferrierij; nec ideò Nemauſi præſidiarij excurſionibus in exercitus Regij impedimenta abſtinebant. capto Mauguionum inter & metationem Regiam Boiſſierio, qui præfecti tormentorum legatum agebat, præda tam blandùm allectis placuit tentari facinus audax, quo Apoſtolicæ Sedis Vicelegatum, Comitem Torignium, PorteſiumBalduinum pluréſque ſimul,

Raſtenclieres. Montferrie.

Boiſſierius ab hoſte capitur.

La Boiſſiere.

Torigny. Portes. Baudoüin.

nobiles, quos à castris Auenionem pergere audierant, in vincula agerent. Regem, summi Pontificis Vicelegatus, offerendo Auenionensium subsidio inuiserat, reducémque stipabant Comes Torignius, PortesiusBalduinus ærarij Regij præfectus, nobiliúmque complures, cùm Sectariorum insidijs inuolutus capitur, Nemausúmque velut in triumphum ductatur. Vnde opima capientibus redemptio, vnâ Regis liberalitate accreuit: quamquam non deerant, qui contrà militiæ leges captum contenderent, ducto hinc argumento, quòd extraneus, nihil bello in Sectarios Rebelles à Rege moto implicitus, ab eorum incursionibus immunis esse debuerat, in alienâ ditione dissidij expers.

Vicelegatus Auenionensi capitur.

Sub hoc ipsum tempus Rosselaius Italus, quem suprà sæpius memorauimus, morbo militari excessit, vir ingenio acri, experientiáque defecatâ, Reginæ primùm parenti, exin Luinæo à secretis fuerat: atenim summam olim rebus gerendis auctoritatem à Luinæi excessu exuerat penitùs, vitámque non nisi priuatam agens, stipabat in expeditione Regem, fortunam quæ diuerterat iterum tentaturus, quam inuenit in præcipiti funere, vitâ anteactâ condignam. Eodem morbo Vicius Galliæ Procancellarius finijt. ab Aquitania olim, natali solo Lutetiam venerat, vbi post exactam bonis artibus adolescentiam virilem ætatem maioribus regni negotijs insumpsit: exin ad primam senectutem delegationibus extra Gallici fines imperij gloriosè defunctus, sanctiore diu consilio Veteranus consedit: donec in decrepitam ætatem inclinans, Procancellarij digni-

Rosselaius moritur.

De Vic.

Vicij Procancellarij excessus.

tate eo tempore donatus est, quo vitâ functo Luynæo, quem Comestabilem insimul & Procancellarium Gallia tulerat, togæ arbitrio cessere sigilla, quę inter armorum licentiam sibi ensis addixerat: leuis eo funere mœror, senectute defecto Procancellario, ferendóque labori iam impari.

Nemo tunc dubitabat, quin Brulardo Sillerio Galliæ Cancellario restituerentur sigilla, quibus diu magnâ laude præfuerat; cùm rebus aulicis vulgò sic se habentibus, vt nisi occasioni adfueris ipse dum se vltrò offert, rarò etiam meritâ fruare dignitate, in Aligrium & Commartinum, qui tunc fortassis aderant, Regis arbitrio itum; prævaluerátque Aligrius, nî Principi inter primores magno addictus, in suspicionem nimiæ erga illum propensionis venisset, quod reputatur crimini sigilla tractantibus, qui primores vno ordine omnes habere debent, coronæ Gallicæ affectu vno pręualente. Commartinus ergo vir prudens, qui Regio iam insenuerat concilio legitur; vt plerisque tunc visum fuerit habitam vnius ætatis eâ promotione rationem, Viccio, Commartinóque viris iam decrepitis succesſiuè eâ dignitate donatis, quibus, sapientũ calculis, nihil præ reliquis virtutis in erat, aut meriti, quò eam sibi præfecturã promererentur. Vix tamen trimestris Cõmartini possessio fuit, sigillis, si fas dicere, in Gallici splendoris sacrarium, in Brulardi magni manus redire appetentibus vnde diuerterant; faxit Deus haud immeritâ diù fruatur dignitate, cui nisi se fateatur Gallia ex asse debitricem ingrata erit. At hæc infrà si eò prouehimur.

Sillery.

Viccio succedit Commartinus.

Aligre. Commartin.

CAPVT

CAPVT VI.

EPITOME.

Leuiore prælio expugnatur à Regijs hostilis ad collem sancti Dionysij statio. Erumpit hostis, agnito Regiorum ad eam stationem præsidio. Fusis Regijs Mommorancius, Fronsacúsque Duces accurrunt. Ille tribus sauciatus vulneribus prælio superstes est, hic quadraginta cadit. acti in fugam Rebelles. nobilium Regiorum plerique cæsi. Ingens omnium à Fronsaci funere dolor. in primores querelæ. Fortunam Mayennij Fronsacique disparem. Mommorancium Rex inuisit, virtutique heroïcæ gratulatur. Argencurtius munimentum eôdem loci excitat, quem Regij deseruerant, supra vires positum opus rati. peccatum à nostris eâ expeditione grauiter. in singulas stationes alarij iam seriùs distribuuntur. Espernonius prouinciæ Aquitanicæ prætor renuntiatur. Zametus magnum sui desiderium relinquit. Portesius hostem in munimenta sua retrahit magnâ laude. Roquelaurus Zameto substituitur. Gaborinus glande occumbit.

D III. Non. Septembr. clades, quâ non maior antè, Regijs aciebus infertur. Inclinatâ in mediam nocte, Gaborino machinarum, vallorúmque opifici, munimentum expugnari placet, quod ad sancti Dionysij collem, è

Expugnatur hostilis ad collem sancti Dionysij statio.

regione vrbis, opere assiduo exstruebat hostis. Nec mora, lectis quadringentis è Normannica, ducentis Nauarrea, totidem Pedemontana, Fabreguesij & Sambreti cohortibus integris, magnâ vi in eam partem irrumpitur, leuíque prælio expugnatur locus, retrusis non sinè iactura in vrbem Rebellibus. Indicitur exin indesinenti labore nouum cuniculariis opus, firmatóque aggere & limo claustra excitantur. Atenim dolijs, saccísque terrâ oppletis deficientibus, quod plerumque nostris alibi exitiale fuit, leuius munimentū paratur, cuius post creditam Fabreguesio & Sambreto custodiā, loco absistitur.

Eruptionis in Regios ordo.

Vix veteranæ cohortes in suas se metationes receperant, cùm obsessi in Fabreguesium, Sambretúmque erumpere statuunt; eruptioni hic ordo præscribitur: Tres legionariorum turmas in quadra agmina distributas, stipabant quinquaginta cataphracti, rem antè inauditam, quibus manum conferere inhibitum, nisi post initam acriùs à gregarijs pugnam. Legionarijs præerat Argencurtius vir magni animi, bellóque expeditus, qui extima vrbis munimenta designasse vnus circumferebatur; alarios ductabat Calongius Rohanæi legatus: quibus ità dispositis, placuit in speciem tractandæ captiui cuiusdam redemptionis, indagandis reuera Regiorum excubijs, præmitti tubicinem, cui obducti fasciâ oculi; donec Regiorum proteruiâ militari, quasi positis eò rebus, vt nihil ab hoste timendum, subducto in contemptum velamine, statio, claustráque ostentantur, quibus ille circumspectis attentiùs, erupturo hosti omnia refert, vnde mali caput.

Argencour.

Calonges.

Commentum hostiū.

Exploduntur tria tormenta bellica eruptioni ſignum, factóque repentè agmine prorumpit hoſtis; Fabregueſius, Sambretúſque ſuos hortari fortiter capeſſerent pugnam, nec paſſo diutiùs loqui periculo, ire in hoſtem; rari dimicantes ſtrenuè præfectos circumſiſtunt: pugnatur tamen vnâ illorum virtute acriter, donec crebeſcente hoſtium numero, abreptíſque in fugam legionarijs ſuis, gloriosâ morte occumbunt. Scloporum intereà fragor, clamor hominum, tubarum clangor, tympanorum ſtrepitus repercuſſo in immenſum aëre à Regis tabernaculo procul inde exaudiuntur. nec mora, Mommorancius, qui Aleſium Comitem ex ſorore nepotem ægrum inuiſurus, vno Mombruno comite huc venerat, equo fortuito inſilire, laxíſque in monticellum habenis accurrere, quem Regij fugaces deſeruerant: ſequi Dux Fronſacus Aurelianenſis proſapiæ Princeps, qui nedum adoleuerat, Marchio Veuronus, Hoquetotus, Mombrunus, & alij; Rex ipſe collem, qui non procul oportunè aſſurgebat conſcendere, viſendo prælio.

Erumpunt Rebelles.

Mommorancius Fronſacúſque accurrunt.

Fronſac. Veurō. Hoquetot. Mombrun.

Mommorancius Dionyſianæ colli aduolutus, diſſipatas acies, ignauos iam à prælij exordio in fugam abreptos, ſtrenuos exhalatâ recèns animâ inuenit caleſcente adhuc ſanguine mediâ arenâ ſpumantes, rari vnâ deſperatione, magno ad honeſtè moriendum incitamento, firmabant veſtigium pertinax, non aliâ ſpe, quàm vt moriendo glorioſè finirent. Iam Fabregueſij fratres, Sambretúſque à cohortibus ſuis ignauiter, ne dicam proditoriè deſtitutæ, vitam haud inglorijs vulneribus inter arma

Regij in fugam acti.

posuerant, ídque eódem loci in cuius custodiã destinati, quamdiu vita superstes fuerat, conseruarant. Cæsis cohortium prę fectis, grassabatur impunè hostile ferrum, quóque legionarijs obstitisse animus tulerat, equorum nisu sternebant sequaces alarij; cùm desperatis rebus, in subsidium aduolant Mommorancius, Fronsacúsque; nec mora, retractis in prælium suis, hostium præcipitem in momento victoriam sistunt, quæ periculum erat ne ad ipsum Regis tabernaculum nullo obice penetraret. Mommorancius dum incautè in fugaces longiùs à suis abripitur, hastâ in obliquum, ad ventriculum sauciatur, vnde leue vulnus, non nisi delibatâ cute extimà. Animos addit resiliens magnâ copiâ cruor, turbámque dimicantium maiori quàm antè contentione intersecans in præfectum Carlinquassium incidit. Ille Mommorancio agnito, nec ne; ex filis tamen aureis vestem distinguentibus, torquéque Regij ordinis, quem gestabat, primorum aliquem auguratus, ingenti animo depugnare, instare Mommorancius, donec hostis in terram actus vitam humiliter deprecatus, ensem victori cedit: hinc vocatus aliò, ferrum fortuito equiti in victoriæ monimentũ præbere, nihil hærens, quin hunc suorum comitem sibi fortuna dedisset, cùm eques (namque alariorũ Rebellium erat) penè eodem ense victorem transfodit; hìc fatum lethale euaserat, cùm rursus instãtes duos gladio ita excipit, vt ante ipsum exanimes procubuerint, nõ inulti tamen; duplici enim vulnere sauciatus ipse, diu vitã in periculo habuit. Haud dispari animo Dux Fronsacus ex aduerso dimicans quadraginta

Mommorancij Frõsacique virtus.

Vulneratur Mommorancius.

Cadit Frõsacus.

vulneribus cadit, vt qui omniũ iudicio victor hostis, ad Regis conspectum in fugam actus loco cesserit. *In fugam agitur hostis.*

Luctuosa Regijs ea victoria fuit; hostium enim vix centum desideratis, occubuere Regiorũ ducenti; quamquam minima eo numero iactura, nî legionarios inter cecidissent nobilium, primorúmque complures. Flebilis præ ceteris Dux Fronsacus, prosapiæ Aurelianensis illustrissimus Princeps, Comitísque à sancto Paulo soboles vna, adhuc adolescens, qui ad prima armorum rudimenta luctuosè finijt, prælio quidem glorioso; sed quod à legionario committi debuerat: neque enim ita creantur Principes, vt ad occasiones singulas incertã periculi aleam subire debeant. Precioſior est imperio Gallico eorum sanguis, quàm vt sic indictâ causâ effundatur: atenim hic vulgò est ingeniosus Gallorum in suam perniciem animus, hæc primorum audacia, vt detrectasse prælium crimini reputent, neque sibi vnquàm factum abundè credant, nisi, cùm ipsismet legionarijs æmulatoriè dimicauerint. Parcant mihi hoc loci primores, si liberè loquor & sinè fuco. res Galliarum agitur, quis sileat? Melius honori publicęque consuluerint vtilitati, si meminerint eius legis, quà olim capitale imperatori erat, prælij subijsse aleam, nisi rebus penitus desperatis. Gregariorum iactura minimi est momenti, at Principum, primorúmque irreparabile damnum; pereat gregarius miles, parum refert tantâ Gallici sanguinis propagatione, dummodò Principes Regni columina, Magnales imperij bases & fundamenta, nobiles coronę ornamentũ, & dignitas, conseruentur. Horum tamen, *Iactura Regiorum maxima.* *Non debere primores incertam prælio-rum aleam subire.*

quod mali ſummum eſt, iactura fuit eo bello omnium maxima, quod vni legionariorum ignauiæ imputandum nemo ambigat: quippe defectis virtute militari gregarijs noſtris, peſſum ibant omnia; niſi nobiles, primoréſq; reſtauraſſent pugnam; hinc iactura omnis, hinc crebriora nobilium funera, hinc cæſi ad obſidiones duas Principes duo, ad Montalbanam Dux Mayennius, Mompeſſulanam Fronſacus; ille alienigeni Lotharingorum ſanguinis; hic Gallici Aurelianenſium; ille poſt ſubitam ſæpius marte dubio prælij aleam; hic in primo virtutis conamine; ille poſt quadrageſimum quintum, hic penè ad vigeſimum ætatis ſuæ annum; ille vno ad oculum vulnere eminùs, nullóque prælij æſtu inultus; hic cominùs, poſt vindicatam manu propriâ necem, quadraginta plagis occubuit.

Mayennio confertur Dux Fronſacus.

Regiorum ad eam obſidionem ceſſatio.

Mœrorem exercitus in Fronſaci nece vniuerſum, auxere funera Marchionis Veuroni, viri proſapiâ illuſtriſſimi, Hoquetoti, Comvareti, Luynæi olim nepotis, Mombruni, Fabregueſiorum fratrum, Sambreti, Luſſani, Laterraſſij, quem ſuprà ad Neracçam obſidionem cum laude memorauimus, aliorúmque, quorum ſi memoriam poſteritas obliterari patitur, ingrata erit.

Conuaret.

Mommorancius à Regeinuiſitur.

Mommorancius triplici vulnere ſaucius, haud illegitimè dici poſſit exercitus eâ die protector, Regiíque honoris aſſertor, quod à cohorte Normannicâ, cui, cæſis primis cohortibus prælij onus incubuerat, adeò agnitum; vt ſtatim à primo vulneris, quem vocant apparatu, eius tabernaculo aduoluti præfecti cohortis, gratiam vitæ conſeruatæ habuerint, cui de-

beri quod ſpirabant non diffitebantur. Neque hîc prętermitti debeat Regem ſtatim à prælio Mommorancij prętorium ſubijſſe, laudatáque virtute heroïs gratulatum, quòd vulneribus tribus fortunę litaſſet, totidem plagis, quot ferro hoſtes transfoderat. Vnde laus Mommorancio immortalis.

Inclinato in veſperam die, placuit collem aſcenſione ſuperari; non alio argumento, quàm quòd hoſtis ab eo tantâ pertinaciâ prohibuiſſet Regios. Prouectâ itaque nocte Ioinuillius, Praſſinius, Baſſompetrus, Gamorinúſque, agnoſcendo propiùs loco, inter noctis ſilentia ſenſim ſuggreſſi, collem conſcendunt, indagatóque attentiùs eius ſupercilio, in quo arcem conſtruerent, terræ inopiâ (namque confragoſa rupes hinc inde aſſurgebat) pedem referunt. Atenim Argencurtius extimorum munimentum in vrbe prætectus, vbi re infectâ Regios regreſſos videt, cunicularijs ſuis, nouum in rupe opus indicit, eâ contentione, vt munimentum eademmet die ingenti mole conſtruxerit, vbi Regij exploratores ne quidem aduerterant humum.

Argencurtius munimentum in colle à Regijs deſerto excitat.

Præpoſterè quidem ſępius geſtum à Regijs eâ expeditione bellum; ſed non alibi magè ſupinus error; quid enim obſtitit, quò minùs viri magnę alio quin rebus bellò gerendis experientię, primos obſidionis conatus in eum montem conuerterent, qui vrbi ſupereminens habebat illam quaſi in vinculis? hinc pernicies omnis, hinc ſtrages illa, quę diu Gallię luctuoſam eam obſidionem pręſtabit. Statim vrbe deditâ omnibus patuit, quod neque ipſi diffitebantur Rebelles, palàm profeſſi, ſi primo obſi-

Peccatum contra militarem diſciplinam à Regijs.

dionis exordio interceptum à Regijs monticelli iugum, cedendum loco obsessis, aut nullâ spe ad munimenta extima moriendum fuisse; vt mirari iure liceat, quî factum, vt viri prudentiâ militari commendabiles, ad ipsum obsidij exordium ne quidem cogitarint de statione ad supercilium montis locandâ, quod haud ęgrè poterant, neque demum, vbi rei necessitas patuit, arcem construxerint, vno hoc prætextu, quem præposterè quæsitum in momento prodidit hostis industria: atenim id bello cum omnibus quæ cœlo subiacent rebus commune passim, vt suas patiatur vices, quósque consilijs prudentioribus oracula dixeris, vanis sæpè rerum imaginibus deludantur; vix alioquin homines quibus ex naturæ fragilitate peccare innatum. Ab eâ hostium eruptione, quia illata ab alarijs strages fuerat, placitum diuidi exin in legionarios, & alarios stationes, vt si fortassis denuò erumperent equites ab equitibus exciperentur.

Alarij in stationes singulæ distributi.

Espernonius prætor Aquitaniæ renuntiatur.

Espernonius quamquam imperij ad eam obsidionem expers, valla tamen quotidie, & oppugnationes Regio iussu explorabat, oberratísque castris, pleraque vir experientiæ defecatæ concilio militari proponebat, quæ in melius verterent; cùm Regi donari virum haud immerentem placuit prætoriâ Aquitaniæ præfecturâ, quam ille iamdiu in votis habuerat, dignus qui Mayennio Principi, eo munere magnâ laude defuncto succederet; vt hodie quæcumque in nobilem cadere possunt, obtinuisse dici possit, si Galliæ ensem eximis, quem & puto illi aliquando fortuna rependet.

Septem-

Prid.Non.Septembr.in Mommorancij metationem eo furore erumpit hostis,vt consternati vigiles vix prælium ausi valla deseruerint; adesse interea Zametus Castrametator,fugaces quà minis,quà precibus, cohortationibúsque in pugnam retrahere; restaurari prælium, delectúque nouo suppletis Regiorum excubijs retrudi magnâ iacturâ hostis. Cùm victor Zametus aliò pedem referens, à Peironi propugnaculo,dum Coudronum alloquitur tormentariâ pilâ lethaliter petitur, quæ post collisum Coudroni femur, cæsos equum, pediſſequúmque inter vtrumque medium, effracto Zameti crure, equum, equitémque deijcit, vnde paulò pòst magno omnium mœrore occubuit. Vir erat, prosapiâ Italus, magnis animo, & experientiâ,cuiusq; virtuti non parùm eo bello debitum nemo neget; Castrametatoris diu officio functus viam sternere dicebatur, quæ ad Galliæ Maresealli præfecturam ducit, obtinuerátque haud immeritam dignitatem, nî præcoci, glorioso tamen fato finijsset.

Hostis trũpens à Zameto retrudit.

Zamet.

Cou-dron.

Casus Zameti magnum sui desiderium reliquit.

Zameto subsstituitur Roquelaurus,vir laboris admodùm patiens, magnâque apud exteros virtutis famâ. Manualia ad eamdem Mommorancij metationem opera designabat Meinius, qui hodie Baro Chabanus appellatur, quem eâ arte aiunt in hostiũ munimenta produxisse vallum, vt nullâ suorum iacturâ penè in fossæ munimenta extima penetrarit eâ parte Mommorancius. Excubijs hic ordo impositus,vt vigilem ad valla legionem sustiñeret non procul à vallis legio integra, in quadra militaria distributis gregarijs, quod sæpius hosti erumpenti

Roquelaurus Zameto subsstituitur.

Roque-laure.

Le Meinc. Chabã.

iacent. triginta quinque machinis muralibus vrbs verberatur. Roquelauro exitiale in alienos officium. Regiorum strages & fuga. Bassompetrus manu subsidiariâ accurrit. cæsi præfectorum plures. Roquelauri magna iactura. Rex subsidiariæ hostium cohorti in occursum impigrè properat. Nouis delectibus suppletæ acies. Vindocinensis, qui quatuor hominum millia ductarus sperabatur, vix mille supra quingentos ductat. Lesdiguerius quatuor legionariorum millibus Regis exercitum auget. initur de pace concilium. conuocati primores. Comestabilis de pace ineunda oratio. Principis Condæi bellum suadentis item oratio. in vtramque partem agitatâ abundè quæstione in pacem conuenitur. Condæus præira exsoluendo in speciem voto in Italiam pergit.

HEMICYCLVM firmabant hinc inde cornua, quæ Regijs indesinenti displosione suprà quàm dici possit obnoxia, oppugnari placuit. Nec mora, prætorianæ, Pedemontanæ, Nauarreæ, Normannicæ, Estissacíque cohortibus datur id muneris, vt habito militum delectu, nempe ex qualibet cohorte centurijs duabus in hostem irrumperent. Dextrum Pedemontanæ, quam Nauarræa sustinebat, læuum Normannicæ, cui prestò aderat Estissacea, agmen medium prætorianæ incumbit: quia tamen iam antè sæpius agnita legionariorum vbi soli dimicabant ignauia, placitum deligi ex cataphractorum ordine quolibet alarios decem, qui in tres diuisi manipulos legionariorum ad tres oppugnationes vestigia premerent, succederéntque.

Indicta in cornua oppugnatio.

Præscribitur in oppugnationem ordo.

in prælium; nec defuere muneri ſuo nobiles voluntarij prætorianâ cohortem magnâ ex parte ſequuti.

Expugnantur cornua. Perobſcura nox erat, cùm Regij poſtquàm carbaſea ferreis thoracibus induſia ſuperinduxerant agnoſcendis ſe inuicem, in cornua vi ingenti irrumpunt, quę diutino, grauíque prælio expugnantur demum, cęſis hoſtium octuaginta, legionariorum Regis quinquaginta, nobilium decem, quos inter Tarautius vir magni animi Montíſque-Peſſulani, iuri dicundo præfectus, Luyneæ fortunæ ſuperſtes adhuc, eques Manicanus, Lagoüs, & alij. Paulò pòſt miſſus ad hemicyclum tympaniſta, qui retrahendis hinc inde cadaueribus inducias peteret abſiſtere procul iubetur, vt cadauera vtrinque inſepulta iacuerint, donec Regij vallis huc ſenſim productis, triduò pòſt, demortuis iuſta exſequiarũ perſoluunt; quod religionis officium, etiam ſuis ab hoſte ideò negatum referunt, vt fœtore cadauerum, nõ procul hinc Regiorum ſtatio malè afflaretur, cogerentúrque loco abſiſtere ſtationarij. Crudeli ſanè, ignotóque ipſis etiam barbaris ſtratagemate, maximè vbi ſuorum promiſcuè cadauera iacebant cum Regijs.

Caſi vtrinque plures quos inter Tarautius. Taraut.

Irreligioſum hoſtiũ ſtratagema. Manican. Lago.

Triginta & quinque tormenta vrbem verberant. Præcipiti menſe, ſupra quinque machinæ murales triginta, Schombergi tormentorum præfecti diligentiâ, opitulantibus Boiſſiero, & La-Moliero eius legatis, quà in munimenta, quà in ædificiorum ruinam collimatæ, nullâ intermiſſione diſploduntur; producebatúrque vallorum opus, cùm diuturnioris impatientiâ moræ, viſum ex neceſſitate oppugnari quæ ſuperabant cornua. Diſcurrentibus huc illuc ad imperia præfectis, Ferronus, Bordetúſque

La Boiſſiere. La Moliere.

Ferron. Bordet.

Nauarræ cohortis centuriones vnâ, eâdémque glande occumbunt. nec minùs ideò paratis in oppugnationem omnibus, cuniculis subdebatur ignis,

Castelnau. cùm interim tormentariâ pilâ cæsus Castronouanus, vir magni rebus gerendis momenti, prætorianorúmque præfectus, irrupturos subito terrore consternat. *Cæsus Castronouanus terrorem suis incutit.*

Euaporatis minore quàm speratum ruinâ cuniculis Nauarræa, Estissacíque cohortes prorumpunt,

Ceran. Frenelles. póstque diutinum prælium cæsis Cerano, Frenellesióque præfectis magnâ iacturâ propulsantur; quod

Roquelaure. vbi à Roquelauro agnitum, vallo inter vtramque oppugnationem medio (lineam communicationis appellitant) à Mommorancij metatione, vbi Castrametatorem agebat, ad Regiam præceps accurrit; atenim præpósterum in alienos beneficium illi excidio vertit. Vix enim Nauarræis opitulaturus conseruerat manum, cùm lethali glande traijcitur, cadit insimul Castrametatoribus subsidiarius à Sancto Ioanne vir strenuus, Fretæus Estissaceæ cohortis primarius signifer; Plessius glande ad oculum petitur. Iámque in fugam abripiebatur miles, cùm Bassompetrus ferro ad manum, Guitautum quinquaginta Pedemontanæ cohortis militibus sequi iubet, nec diu cùm glande cadit Guitautus, cui substitutus Guiermontius plumbo item occumbit, nouum Guaüs manipulum ductat, glandéque traijcitur. Donec Espernonius, desperatis rebus, Nantasium iubet centuriam in eam partem ducere, sequuti voluntarij nobiles acri prælio hostem in fugam agunt.

Roquelauri præpostero in alienos beneficium.

S. Iean Aide. Freté. Plessis.

Guitaut.

Regiorum strages & fuga.

Bassompetrus in subsidium adiolat.

Guiermont. Gua.

Nátas.

Commendatos ad eam oppugnationem memini Espernonium, Bassompetrum, Valançúmque, quibus debitum victorię decus; quamquam lethale foret sic sępius vincere; irreparabilis quippe tot inter nobiles Roquelauri Castrametatoris iactura; Gallus natione, diu subsidiarijs apud Venetos exteris magnâ laude præfuerat, neque aliam ob causam veniſſe in Galliam circumferebatur, quàm vt à Rege Venetis in bellum Rhæticum, quod tunc ad Valtolinam gerebatur, auxiliares copias impetraret. Eà legatióne defunctus, gloriâ impellente nectebat in castris moras, delatíque sibi Zameti nece necessitate imperij, Castrametatorem agens, protelabat Venetias reditum, cùm glande nimis officiosus occumbit; officiosum dixi, cùm enim prætorianis eius oppugnationis incumberet onus ad Regiam metationem, non erat quòd Mommorancij, cui merebat, desertis castris, ex aduerso in prætorianæ cohortis subsidium præceps accurreret; stationem suam adeò iussis tueri ipsis præfectis, vt piaculum habèatur etiam conserendæ alibi manui eam deseruisse.

Magna Roquelauri iactura.

Magna item Castronouani in prætoriana cohorte præfecti iactura fuit; petentibúsque ingenti contentione opimam eius præfecturam primoribus, postpositis Rex omnium votis, Estissaceæ cohortis primarium centurionem, veteranum militem vocari iubet, habitâque virtutis vnius ratione, haud immerentem eo munere donat: condignam Rege remunerationem, qui posthabitis gratiâ & fauore vnam coronasse virtutem gloriæ ducit.

Prætoriana cohortis præfectura donatus primarius Estissaceæ cohortis præfectus.

Iam ſuprà memorauimus, lectos à Rege primores aliquot, qui collectis manipulatim amicis, alariorum expeditas turmas, ſubſidiarijs hoſtium viam auſis opponerent, quod magnâ laude actum, ipſo Rege qui duas ſibi turmas delegerat, excubias paſſim agente, nocte interdiúque.

Miſſus intereà à San-Gerano alariorum prefecto ad Regem nuntius, quo obſeſſis militare ſubſidium non vrbe procul adeſſe monebatur, impulit equo impigrè inſiliret, in eámque partem præceps ferretur; non alibi nobilium erga Regem amor apertiùs innotuit: peruadit illicò rumor Regem in occurſum hoſti properare; nec mora, nobiles turmatim accurrere, ſequi tumultuariò pars loricati, pars inermes, quà viam Rex præuius demonſtrabat; initóque nobilium numero, inuenta duo millia. Primam aciem ductabat Eſpernonius, qui, quamquam prouectiore iam ſenectute, generoſum equum conſcenderat, veſtéque coloratâ armillis & auro diſtinguentibus ſericum, primæ adoleſcentem lanuginis gloriosè mentiebatur. ſtipabant primorum turmę, quibus adequitabat Rex medius, ſcintillantibus prę-lij æſtu, oculis, alarióſque quà geſtu, quà voce ad pugnam accendens.

Rex ſubſidiarijs hoſtium copijs in occurſum properat.

Non diſtulit qui ſe iam viæ commiſerat hoſtis ad vnum Regij occurſus nuntium pedem referre, donec ſyluæ profundioris anfractus, quos diù antè inſederat tenuit; vbi notari par eſt armatum diu, noctúque Regem, viginti quatuor horis vix vllâ quiete hoſtes inſequutum.

Rareſcentibus, morbo autumnali, cladibúſque

Nouis delectibus supplet a acies.

iam sæpe acceptis, ordinibus, nouis in dies delectibus restaurabatur exercitus, nempe cohortibus San-Chaumondi, Vicecomitis Lestrangij, Vilarsiique, quorum hic ad Sancti Dionysij collem, cæsis Sambreto, & Fabregueſio ſucceſſit. Paulò pòſt expectatus diu Vindocinenſis, qui quatuor legionariorum millibus, in ſubſidium oportunè adfuturus ſperabatur, vix mille ſupra quingentos, exercitum auget; quod in eum inuidiam auxit. ſtipabant cohortes, Chapeſij, Pompadourij, Comitis Maritimæ Britannica, Caſtrametatore Halierio; Pompadourij, Britanniceque cohortibus Peironum inter & Mommorancij oppugnationem prescripta metatio, Chapeſianæ ad Regiam verberationem commiſſum vallorum munus.

Sainct-Chaumont. Lestrãge. Vilars.

Vindocinenſis mancas cohortes ducitat.

Martigue.

Leſdigueriis quatuor hominum millibus adeſt.

Ex aduerſo Comeſtabilis poſtquàm in vniuerſum de pace cum Rohanæo conuenerat, ex Viuarienſi in Narbonenſem prouinciam, cum expedito exercitu venit; legionarijs quatuor millibus, alarijs quadringentis, Caſtrametatoribus Saulteſio & Turnonio, viris proſapiâ illuſtribus, Talaróque; alariorum ordines quatuor ductabant præfecti totidem, quos inter Comes Lieguenſis vir ſtrenuus. Aucto his copijs exercitu Regis, iam erat deſperata Rebellium ſalus, cùm in pacem inclinans Comeſtabilis, ſeu Sectarijs olim ſuis id etiamnùm gratiæ rependere auebat, ſeu ità ex rerum neceſſitate videbatur, Regem perinuitum ſuaſionibus importunis adegit, vt de pace cum Rebellibus ineundâ ſuaderi ſe pateretur. Habito ſuper eâ re diſtrictè concilio contrarijs hinc inde ſtudijs actum. Conuocati

Du Sault. Tournon. Talar. Liegue.

Initur de pace conſilium.

Condæus

Condæus Princeps qui tractatam se inconsulto pacem querebatur, Comestabilis, Schombergúsque ex gente armatâ; ex togatâ Commartinus Procancellarius, cuius consilio minimum tunc erat rebus gerendis momentum, Pisiusiúsque, Brulardi magni, Galliæ Cancellarij filius, ingenio sagax, magnæque morum innocentiâ & virtute apud Regem auctoritatis.

Iussus à Rege Comestabilis sententiam dicere in hæc verba silentium fregit. Neminem latere posse quin sua non parùm interfit bello nunquam finem imponi; Comestabilis se, immenso Regis beneficio dignitate donatum, etiam Principibus Gallis præesse, vbi in prælia classicum sonat, potiorem esse Comestabilis inter arma præfecturam, quæ pace diuturniore vilescat, vnde in comperto sibi ipsi aduersari, qui, rebus sic stantibus, pacem exposcit; neque sibi obijci posse imbellis animi labem; bellis olim Galliæ intestinis, externísque nimiùm notũ se, quàm vt ei postulationi subiaceat. Quæ cùm ità sint posse se audacter de pace ineundâ sermonem instituere, qui bellis gloriosè insenuerit, (absit fastus eloquio) nihil esse intra vel extra fines imperij Gallici, quod pacem hodie non proponat, velut summum Galliæ bonum. Reuocandum in memoriam, pristinum Galliæ decus, florem liliati imperij, qui tribus abhinc annis ità emarcuit, vt quæsita hodie in seipsâ Gallia infelix, vix prodere quid possit quod illam exprimat; cumulatas ruinas ruinis, funera funeribus, veteres bellorum ciuilium flammas nouis incendijs auctas, paricidia in dies nouis atrociori-

Comestabilis suadenda paci oratio.

búsque congesta parricidijs, scelerum omne genus impunè debacchatũ, ex regno olim florentissimo, quæ est eius calamitas, feciſſe ruinæ omnimodæ, excidiorum, flammarum, incendiorum, parricidiorum, omnium denique scelerum lugendum reliquo orbi theatrum; subire tandem aliquando debere Regis animum eam cogitationem, Gallos esse qui se inuicem inauditâ feritate ad internecionem iugulant; parentes, filios, fratres, agnatos se mutuis hoc bello vulneribus in Galliç ruinam destruere, quæ dum ità intrà Gallici fines imperij luctuosè Regno nobilissimo cedunt, explicare in eius excidium oculos vicinum hostem, cuius stomacho decoquendis alienis ditionibus adeò innatus calor, vt nihil euomat, id abundè testari Vallem-Tolinam, vbi gens innocua, vno religionis prætextu opprimitur. Neque aliam oppressionis re verâ causam, nisi quòd ab Hispanis in Belgium, Germaniam, Italiámque hàc facillimum iter, positúsque regnorum auidis in plano transitus: nec adeò dissitam inde Galliam, quin à vicino hoste timendum illi vehementer, vbi futurus victor. relictam tacitâ maiorum traditione eam legem, quâ vicinas inter nationes, quarum æqualis potentia, expedit medium esse obicem, quo terrarum communio, ditioníque alienæ vęsana libido inhibeantur; quam politiæ legem Hispanos præ ceteris spectare nemo ambigat. mutandam in melius belli infeliciùs in Gallos ipsos initiationem, confœderatæque nationi opem inferendam, quam & Veneti enixiùs petunt: id iure suo Rempublicam poscere, quæ nunquam Galliæ Re-

gibus defuit, id gentem innocuam flagitare, quæ ab Hiſpano oppreſſa, non habet in promptu tutelarem Deum, cui lubentiùs ſalutem ſuam credat, quàm Galliarum Regem: Nihil eſſe, quo pax quę ſummum omnium bonum eſt differri diutiùs debeat, nullam bello ſalutem, maximè quod in ſubditos geritur. diſcerpi mutuis hinc inde vulneribus viſcera, ſanguinémque effundi qui iure meliori bello in Barbaros debeatur. Enimuerò, inulto Rege, iniquam eſſe vel ipſam de pace cogitationem, neque ſe profligatę adeò mentis, qui pacem tractare contendat non proſtratâ penitus perduellione; primum id ineundæ pacis fundamentum; extirpandum radicitùs Rebellionis ſemen, vníque Regis clementiæ ſtandum. initum à ſe recèns, auctore Rege, cum Rohanæo de pace colloquium, tacitâque lege in id conuentum, quod Regi honori, Galliæ vtilitati & commodo vertat. Nemauſum, Vticam Montempeſtulanum, Fuxenſem agrum, imò & Rupellam ipſam diffidij caput, eius ſtatim ac fidē Regi præſtiterit, ſequuturas veſtigia. Nec dubitare ſe quin crimen ſit omnium maximum Regi ſuo, temerario auſu bellum intuliſſe; bellorum tamen egregios fines quoties ignoſcendo tranſigitur. Ceterum vix bello diuturniore ſperari poſſe, quod vna dies nullo diſcrimine offerat: atenim ſi tormenta, pœnalibus iudicijs, capitibus noxijs adhuc debita videbuntur, vnam ijs pœnam eſſe omnium maximam, conſcientiâ vltrice vitam infelicem protrahere, quibus quantò longior vita, tantò plus ſupplicij erit.

Hîc peroratus circumſtantium in ſe conuertit

ora & animos, cùm Condæus Princeps iussus sententiam dicere, sic præfatus est.

Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent, Principum diuersam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. Neque exspectandâ imperij Gallici tranquillitatem pace intercedente, quam aut breui extinguet fortuna malignior, aut mutabit in peius atrocitas belli; alta pacis fundamenta non nisi bello diuturniore iaci, quæsitam præcoci auiditate, sin mauis segnitie pacem, vbi illam inueneris, in peius ruere, ipsisque interdum auctoribus excidio vertere: pacem Deam omnium optimam, quæ vt bello vno destruitur, ità bello eodem validiùs stabilitur. tentanda in pacem omnia ad primum belli ineuntis exordium; at si semel conserueris manum, delendos ad internecionem hostes, aut ità habendos in vinculis vt triumphi exin magè, quàm rebellionis indices esse possint. Ceterùm ad famam Regis pertinere, perduellionis excidium, cui si innatâ sibi clementiâ parcit, impotentiç dabunt exteræ nationes, quod humanitati debebitur. Non posse nisi iniuriâ haberi de pace cõcilium, rebus eò deductis, vt aut malè disperet Rebellio noxia, aut se nullâ lege Regis clementiç dedat, quod in comperto est, quàm sit hodie ab eius mente alienum. Cẽtum supra quinquaginta vrbes, totidem Sectatiorum Rebellium arces à Rege expugnatas, quod residuum est, inediæ magis, famíque deberi, quàm gladio: supereſſe Rupellam, Montalbanum, Amilianum, Castrum Albigensium, Nemausum, Vticam, Fuxensem minoris momenti prouinciam;

namque Montiſpeſſulani conclamatã ſalutẽ nemo abneget. Rupellam terrà, mariq; validiſſimis cinctã exercitibus, illinc à Guiſio quà mari alluitur, hinc à Sueſſione, non habere vnde diu ſubſiſtat, cõmeatu, cõmercióq; penitus intercluſis: Montalbanũ à Theminio meſſe autumnali deſtitutum, annonâ, circumiectíſq; olim arcibus deficientibus, vix in ver proximũ deditionẽ protelare poſſe, inediâ tabeſcere præſidiarios, fame extingui oppidanos: nec poſſe in dubium trahi, quod nouis in dies nuntijs confirmatur: adhibituras operi ſupremam manum hyemales glacies, ad quas aut frigore rigebit miles, aut ſuperimpoſita trabibus ædificia diruet, parando vrbis ruinâ ligno. Caſtrum Albigenſium, Nemauſum, Vticam, vrbéſq; lõgiùs à ſe inuicẽ diſſitas, circumiectis agris Regio milite inſeſſis, vbi commercium libertáſque defuerint, mole ſuâ ruituras. Non aliàs ſperandum in Gallîâ Rebellionis exitium; neque Sectarios cum armis, inueterata in Reges ſuos odia poſituros, mentituros ex rerum neceſſitate Regi fidem, quam veteri maiorum traditione violare amant, quoties iuuat: pollicitationes quibus incautis illudere ſtudent, Gomorrhęis pomis haud abſimiles eſſe, quæ intrinſecùs fauillaceę, ambitione cutis extimę cohibentur, vt vel leui preſſa tactu non niſi in fœtorem, fumúmque abeant. Si blandùm loquuntur, hyęnas eſſe; ſi lacrymis obtinere tentant quod petunt, Crocodilos; ſi armis abſtinent, meram impotẽtiam; confectos diludium à bello magè reparandis viribus expoſcere, quàm pacem diuturnam. Nec poſituros tam facilè odium, quo ſupra Reges reliquos

LVDOVICVM, vnum sectæ extirpatorem prosequuntur: tacitis primùm apud exteros factionibus, exin maiora ausos ad minimâ dissidij auram, primoribus qui nimis quàm multi in Reges interdum rebellant adfuturos: eò positos hodie Sectarios perduelles, vt ex se nihil possint; vbi factio aliundè ingruet vehementer timendi. Bello extingui Rebellionis semen quod pace diuturnâ alueris. Ridiculum esse quod perduellionis tędio ductos adijcitur fidem in obsequio renouaturos, verba esse & voces, quęcumque paci ineundę consultò garriant; imò & ducendum validum hinc fluxę illorum fortunę argumentum, quos gentem suprà quàm dici possit superbam produnt ipsamet eorũ scripta, iactatæque ausu olim temerario in Regem voces; neque humilĩ oratione deprecaturos bellum, nî desperatâ penitus salutem agnoscerent. Deniq; posse quidẽ propositis cõditionibus iniri pacem, nunquã tamen à Condæo primario Gallię Principe obsignandã, futurã posteritati, ab eius consilij postulatione, immunem eius memoriã.

Praualet pax.

His multa addita, quibus posthabitis, Rex in Comestabilis sententiam iuit, pręualuítque de pace sententia; quod vbi à Condæo agnitum in Italiam iter meditatur, voto Virgini Deiparę exsoluendo, quasi nec sibi factum satis crederet, nî eo loco abesset procul, vbi in pacem conueniebatur. Principis ergo mentitus ora & habitũ in Italiam vno Annonæo comite pergit, Romæque proditus primarius Galliæ Princeps perhonorificè à summo Pontifice excipitur, quod graue tulit, seu fastum pietate Christianâ auersatus, seu libertate vitę, quam habet carissimam.

Condæus in Italiam voto exoluendo pergit.

CAPVT VIII.

EPITOME.

Vbi de pace Lesdiguerium inter & Rohanæum, conuentum, Rohanæus pactis inducijs Montempessulanũ subit. paci obsistit populus. Rohanęo periculum à suis immittit. vrbe absistunt præsidiarij stipendio dimissi. Rohanæus obsignatâ pace Regem adit. Calongij Sectariorum nomine ad Regem oratio supplex. Diploma quo pacis leges à Rege præscribuntur. Conditiones tacitæ, Rohanæo, priuatimque vrbibus nonnullis concessæ. Diruendorum Montispessulani muniminum Valancæo munus incumbit. diruitur Castri Albigensium post pacem promulgatam Ecclesia Cathedralis. classis Regia. Guisius Rupellanam classem prælio instructo in fugam agit. pacem Rupellani orant. Ludouicæam arcem subit Campaniæ cohors præfecto Arnaldo.

POST indictas hinc inde in triduum inducias, vrbis matronæ, virginésque, quas habet loci genio Monspessulanus supra reliqua prouinciæ municipia, & plures, & formâ pulcherrimas, ad munimentorum ruinam turmatim accurrere, placidéque exceptos nobiles Regios, quos nuper petebant ad mortem, amicè compellare; donec exacto mutuis vtrinque colloquijs triduo, Rohanæus Nemauso Montempessulanum venit

Virgines matronæque vrbu nobiles Regios amicè compellant.

ſuadendæ ſeditioſo populo paci. Spargitur interea per vrbem tacitus rumor, non in aliam cauſam veniſſe, quàm vt amplam ſibi fortunam oppidanorum excidio ſtrueret; eum inter & Regem de pace conuentum, quæ eius vnius commoda ſpectans, vrbem Regis arbitrio linquat, nempe à milite diripiendam, ferro dein & flammâ vaſtandam. moriendum aut prœuertendâ nefariam ſcelerati capitis proditionem. Hæc oppidani. Cùm ex aduerſo præfecti militum, ipſíque præſidiarij, quos aut iam magnâ ex parte obſidij diuturnioris tœdebat, aut in partes ſuas donis, pollicitationibúſque traxerat Rohanæus, Regi parendum clamant, vbi de pace cum Rohanço reformatorum in Gallia imperatore conuenerit; datas ei, Comitiorum generalium auctoritate, liberas pacis ineundæ habenas, cui obſtare velle proditio ſit. Ceterùm aut obſignandas conditiones, quas ipſe ſubſcripſerit, dum ne libertatem publicam opprimant, aut nullâ miſericordiâ ad internecionem iugulandos qui obſtiterint.

Rohanæus vrbem ingreditur.

Paci obſiſtit populus.

Rohanæus de vita periclitatur.

Mutuas inter populi, prœfectorúmque altercationes, parum abfuiſſe memorant, quin Catarinotæ, gens deſidioſa, flagitiíque capax, qui iam facto agmine Rohanæi circumſteterant œdes, ferro illum transfoderint; imò iam perierat infelix diſſidij victima, nî Calongius validâ præſidiariorum manu ſeditionem compeſcuiſſet.

Petitionibus Rel. ſtum ſit ſæpè.

Superabant etiamnùm dubia quædam in quæ nondum penitus conuentum fuerat, irritíſque hinc inde delegationibus, placitum haberi Rohanæum inter & Comeſtabilem colloquium: ad Dionyſiani

montis

montis decliue conuenitur, Rohanæum ſtipant Nemauſi, Vticæ, Caſtri Albigenſium, Amilianíque Oratores, quibus Regiâ clementiâ factum ſatis.

Vrbe ſoluto ſtipendio abſiſtunt præſidiarij.

Poſtquàm in pacem conuentum, vrbe abſiſtit præſidiarius miles, extimáque inter munimenta & muros ſtationem locat; donec ſtipendio, quod vnum operiebatur, dimiſſus eſt: ſuccedunt Regiorum quatuor millia, quibus prætoriana vigilum, Heluetiorúmque cohortes conſtabant.

Rohanæus Regem alloquitur.

Poſterâ die, quæ in XV. Kalend. Nouembr. incidebat, Rohanæus poſito enſe Regis genibus aduoluitur ſupplex, veniámque proditionis precatur & pacem. Nec plura loquutum Rex gratè excipit, vitâque meliore Rebellionis crimen impoſterùm diluere iubet. Paulò pòſt Montiſpeſſulani, Vticæ, Nemauſi, vnitarum in Gallia Narbonenſi vrbium, Cebennarúmque Oratores, proloquente Calongio diſſidia inter Montiſpeſſulani præfecto, in hæc verba Regem compellant.

Calongij ad Regem oratio ſupplex.

Adeſſe Sectariorum Galliæ, Benarniíque principatus prouolutos ad genua humaniſſimi Regis Oratores, perduellionis primùm veniam petituros, dein pacem, ſi quid preces enixæ valent. Neminem diffiteri, quin æquitas ſupremo addicat ſupplicio, quos Principis immenſa clementia, quos innatus illi erga ſubditos amor patibulo eximit. Si quæritur proditionis cauſa, non aliam eſſe præter eam conſcientiæ libertatem, cui populi omnes innato erga religionem ſuam affectu impenſiùs ſtudent: atenim colorem hunc perduellio-

ni ab ijs quęsitum, qui bella appetebant; quippe qui sperarent futuram ineundi belli rationem omnium optimam, quæ pro religione faceret. Nec dissimulandam coram Rege, qui Deum exprimit, vnam veritatem; capta communi Ecclesiarum assensu arma in spem vindicandæ eius libertatis, quam breui tacitis inimicorum factionibus opprimendam rumor erat: at vbi agnitum non cogi à Rege conscientiam, quam Deus vnus pro arbitrio moderatur, depositam in momento Rebellionis feritatem, Regisque sui genibus humillimè aduolutos vrbium Oratores, qui, si vnam eximis conscientię rationem, nihil ad reliqua libertatis expoſcunt. Natos se in suauissimo Regiæ potestatis iugo, quæ libertas sit placidè seruiens; natos se in Galliâ, vbi Reges amasse hereditarium sit; ab ijs ortos, qui parandæ Henrico olim IV. Galliarum coronę sanguinem & vitam impenderint: neque Principem diu gratiam illis debuisse, collatis in eorum progeniem tot beneficijs, vt ingrati animi labes manifesta sit in protectoris sui heredem, in LVDOVICVM Regem omnium maximum arma conuertisse; scelus nullis expiabile flammis, nisi eius atrocitatem leniret conscientię libertas, quam sensim abreptam imponebant quorum in seditionem inclinabant affectus. Quod vbi procul esse à Regis animo agnitum, omnium votis in obedientiam itum, statutúmque pacem precibus impetrare; Rebellibus parum debitam gratiam, Regis tamen clementiæ, quæ subditos omnes vno affectu prosequatur consentaneam. id sperare gentem olim Rebellem, hodie nullis

conditionibus ad imperia mancipatam.

Ad hæc Rex; Enixis primorum precibus exoratum se vt pacem perduellibus indulgeret, qui, nisi immenso crimini gratia in immensum rependitur, cadere ad internecionem debuerant; Deum tamen imitari se, cuius imaginem præferat, dum vitæ anteactę penitentiâ ductis parcit lubens in spem melioris vitæ. *Regia respōsum.*

Posterâ die vrbem Rex ingenti ipsorum etiam Sectariorum applausu ingreditur, vbi sex diebus moratus, diploma quo pacem subditis indulgebat promulgari iubet in hæc verba.

LVDOVICVS DEI GRATIA Galliæ & Nauarræ Rex, vniuersis præsentes litteras inspecturis S.

CHRISTIANVM Principem, qui Deum timeat, abhorrere ab effusione humani sanguinis hinc maximè decet, quòd Omnipotentis imago in homine cæso inclementer impetitur; vnde nec ei solùm bellis ciuilibus perniciosâ regnorum peste abstinendum; sed & quærenda attentiùs conseruandę subditos inter concordię ratio quæliber, quò & debitam Regi fidem præstent & *Diploma pacis.*

placidâ insimul communione vitam traducant. Testem adesse Deum, cui & vitâ Reges & coronam debent, eorũ, quę pacandis Regni dissidijs plusquàm intestinis, à primâ belli origine gessimus. Testem Galliam ipsam, testem reliquum orbem, quo Nos iure, quâ necessitate auctoritatem Regiam armis vindicare coëgerit subditorum Rebellio; seu quibus primi ad pueritiam nostrã tumultus bellici debẽtur; seu vltimò Sectariorum perduellium, eorũ quos vęsana libido nuper ad arma impulit, qui dissidijs, publicísq; Regni felicioris calamitatibus, velut in luto sues saginantur. quæsitũ prępostere moti in Regem suum belli prętextũ, ab oppressâ libertate conscientiæ, quam nemo illis maiorum nostrorum, quod nec ipsi diffiteantur, sartam tectam sanctiùs habuit. Decessorum nostrorum felicis memorię Regum edicta, in eorum fauorem inducta, ne pessum irent curauimus; tentauimus ad primum mali nascentis exordium extrema quælibet, quibus irritis, immenso dolore cepimus arma, quæ protectionis iure meliori quis arma dicat, quàm oppressionis, vti falsò imponere studuit Rebellioni quæsitus color. Hęc Nos oppressionis iniqua postulatio etiam inuitos adegit, vt potestate quâ immediatè à Deo regnamus, in perduelles tandem aliquando vteremur; gestum ex voto supra fidem feliciter; donec nullâ effugij spe perduelles depositâ feritate, clementiæ nostræ genibus prouoluti, Principis arbitrio sui credidere, quod antè armatâ manu tentauerant.

Quę cùm ità sint, Nos ad clementiam naturâ proni, post vindicatam armis auctoritatem, vnâ po-

puli afflicti commiseratione, in eam sententiam inclinantibus Principibus, Ducibus, & Galliæ Paribus, Coronæ Gallicæ ministris, quibuslibet demum Concilij nostri Senatoribus, diximus, decreuimus, declarauimus, dicimus, decernimus & declaramus; id ex mente nobis esse quod semper fuit, vt Edictum Nanneticum, prout in Parlamentorũ acta relatum est, sartum tectum imposterum habeatur; restauretur fidei Catholicæ, Apostolicæ & Romanæ vbicumque intermissum fuerit exercitium, neque à decimarum, fructuúmque quorumlibet, qui ipsos ratione officij spectant perceptione, priuentur Ecclesiarum possessores.

Religionis insuper, quam Reformatam dicunt facultatem liberam, vbi fuit antè, concedimus; iurisdictionum sedes, Rationum & Vectigalium Cameras, ijsdem locis restitui placet, vbi à Sectarijs olim iura reddebantur, exceptâ Neraci Camerâ vnâ, cuius sedi postau ditos Aquitaniæ Oratores ex æquo prouidebimus.

Placet munimina quælibet noua, vrbium, arcium, pagorum, Castrorúmque quæ hodie Sectarij detinent, æquari solo; maximè quæ ad insulas Riæ, Oleronæámque recèns constructa sunt, immutatis reliquis, nempe veteribus muris, portis, & turribus.

Inhibitum posthàc volumus quibuslibet Sectariorum municipijs, prętextu quolibet, munimenta, fossas aut muros de nouo excitare.

Quæ vt ex datâ fide procedant, obsides nobis ex delectu dabuntur, quò in eam rem delegati iuxta

monitiones legémque quam ipſis præſcripſeremus, muniminibus diruendis tuto, ſedulóq; incumbant.

Iubemus, vrbes Rebellium quaſlibet, quæ poſt decimum quintum à primâ huius edicti promulgatione diem, pacis ſubierint legem, edicti beneficio frui nemine reclamante.

Quia Comitia ſæpius indixiſſe, ipſis Sectarijs exitiale fuit; inhibemus imposterum Circulos, Cõcilia, abbreuiatas Synodos, Comitia, quaſlibétque illegitimas conuocationes ad pœnam criminis, quod nõ niſi capite diluetur; niſi nobis interdum ex causâ contrà placuerit. Quamquam non ea nobis mens, vt Colloquia, Conſiſtoriíque collegia, quæ eorum conſcientiam ſpectant, penitùs proſcribantur.

Geſta perperam ab ineunte Ianuario anni reparatæ ſalutis M. DC. XXI. ad hodiernam diem condonamus, exceptis criminibus execrabilibus, quæ edictum Nanneticum articulo LXXXVII. continet, quorum apud Magiſtratus noſtros iudicium eſto.

Concedentur priuatim Briſonio, Priuatienſibúſque diplomata, à poſtulatione quælibet in eam diem liberatoria.

Quòd de Rationalibus ęrarij noſtri eſt, qui vectigalem pecuniam, inter armorum diſſidia vi maiore adacti, hoſti ceſſiſſe produntur, placet edicti, eâ parte Nannetici obſeruari articulos LXXVIII. & LXXIX.

Quælibet Parlamentorum placita, Magiſtratuúmque inferiorum ſententias, decreta, ceteráque id genus, quæ inter armorum licentiam in Sectarios

lata prodentur, iuxta eiusdē Edicti articulos LVIII. LIX. & LX. irrita esse placet.

Contrà, valida sunto iudicia quælibet lata Sectarios inter ab armorum præfectis, seu ciuilia fuerint, seu pœnalia.

Statim ab huius edicti promulgatione, libertate donentur captiui hinc inde nulla redemptione, irritis quibuslibet obligatorijs schedis, quas libertati obtinendæ subscripserint, nisi eas iam numeratâ pecuniâ dissoluerint.

Schedulę obligatoriæ, nomina, rationes, actiones, officia, honores, gradus & dignitates non aliâ causæ cognitione ijs restituentur, quibus belli atrocitate prærepta fuerint; nihil obstantibus fisco addictionibus, donisque quibuslibet à nobis in priuatos collatis: exceptis tamen militię muneribus, de quibus antè liberè inter partes conuentum fuerit, aut quæ nobis in alios remunerandæ virtuti conferre videbitur, prędtitis priùs indemnibus, qui ea possederint.

Quæ omnia iuxta Nannetici edicti articulum LXXXII. obseruari placet, delegandis pro arbitrio præfectis militiæ, & magistratibus, qui id negotij ex data sibi formula gerant.

Mandamus dilectis, fidelibúsque Parlamentis nostris, Cameris Edictalibus, Nomarchis, Senescallis, aut eorum Legatis, & quibuscumque Iudicibus, ad quos placiti nostri exequutio spectat, curent quàm citè edictum hoc legi, promulgari, & in acta sua referri. Procuratoribus item fisci nostri, eorúmque substitutis committimus, prospiciant ne quid contra diplomatis huius formulam fiat. Ita enim

placet. In cuius fidem præsentes litteras sigillo nostro muniri iussimus.

Datum Monspessul. XX. Octob. ann. à reparata salute M. DC. XXII. Regníque nostri XIII.

LVDOVICVS.

Auctore Rege.

PHELIPPEAVXIVS.

In maiore ex cera rufa sigillo.

Conditiones tacitæ Rohanæo Sectariorúmq; vrbibus cõcessæ.

Diplomati huic accedebant tacitæ leges, quas vna Regi clementia dixerat; quibus Valesiorum Ducatus opima & nobilis ditio in sexcentarum mille librarum hypothecam Rohanæo cedebat. Póstque ducenta illi librarum millia in remunerationem eorum quæ bello amiserat numerata, deducitur in stipulationem Soubisij pensio annua, quam illi Rex bellum antè pendebat, nouáque librarum sex millium pensio Calongio constituitur. Præstitæ item ab euersione munimentorum immunes Rupella, Montalbanum, Castrum Albigensium, Amilianum, Nemausum, Vticáque; Rupella & Montalbanum omnino; quatuor reliquæ non nisi ex parte, vt semidiruta hodie munimenta præstent magè inualidas vrbes, quàm si penitus destructa forent. Quod ad Montempessulanũ spectat; ita lex dicta, vt munimina quælibet æquarentur solo, Consuléſque imposterum Catholici mixtim & Sectarij æquali numero crearentur, qui olim Sectarij omnes, quod exin

exin Regis arbitrio gestum. Negata insuper veteri titulo possessio vrbium quas securitatis, matrimonij, fideique obsides, Sectarij rebus olim felicioribus appellabant; extinctæ tum Ministrorum, tum Præfectorum vrbium pensiones; Stationariorum stipendia annua, quæ Reges pernicioso exemplo, medij iam penè decursu seculi de suo pèndebant, proscripta.

Interea dum stabiliendæ paci Mompessulani Rex crebriora concilia habet, triplici cohorte augetur exercitus, Montespani, Ragnij, & Tremontij quæ tribus hominum millibus constabant, placitúmque solutis magnâ ex parte cohortibus reliquis, stare illas in armis, donec iacta vbique firmiùs pacis fundamenta. Datum exin Valancæo diruendorum Montispessulani muniminum munus, quod ille Picardicæ, Normannicæque cohortium subsidio magnâ laude obijt, non sinè Sectariorum murmure, qui parum sibi seruatam fidem prepostere querebantur.

Montespan. Ragny. Tremont.

Valancæo munus diruendorum muniminũ incumbit.

Preaux. In acta Tolosani Parlamenti, procurante Preauxio Regio in eam rem Oratore refertur diu expetitum diploma, missíque hinc inde à Masuyerio Senatus Principe ad Sectarias vrbes nuntij, lætâ vbique acclamatione excipiuntur, eò positis Sectariorum rebus, quod nemo ambigat vt vnâ tunc Regis clementiâ starent.

Neque hîc omitti debeat væsanâ priuati cuiusdam libidine, statim ac certus pacis initæ rumor peruaserat, dirutam Castri Albigensium Ecclesiam Cathedralem, prædæ minùs animo, quàm pellendæ

Castri Albigensium post pacem promulgatã diruta Cathedralis Ecclesia.

Cameræ Edictalis, quam vnus ille, pedaneus Iudex habebat auctoritati suæ exitialem; neque penitus spe suâ cecidit: indebito enim tempore sacrilegos oppidanos Rex Cameræ translatione mulctauit, Insulæque eam Albigensium ex æquo restituit, vnde in Catholicorum necem diuerterat olim. Exin irritis ad Regem in dies delegationibus queruntur Sectarij sibi iniuriâ præreptam Cameram, vel dirutæ à pace initâ Basilicæ vnâ postulatione indigni, qui eam supremæ iurisdictionis sedem aliquando obtineant.

Classis Regia.

Nondum pacis nuntius ad Guisium venerat, cùm in hostilem classem fortuitò incidens instructâ acie dimicare statuit; prælio præscriptus hic ordo.

Guisc. S. Luc. Mantv.

Primum agmen ductabat Sanlucanus nauigijs decem, medium Guisius quindecim instructissimis, vltimum Mantius sex, quorum primario à Virgine Deiparâ nomen. Circumstabant hinc inde triremes Galliæ decem, viginti & duo nauigiola, quibus supra mille ducenti milites vecti, prælij primipilo Boucio, viro haud inexperti.

Du Bouc.

Guisius manum cum hoste conserit.

Ad VI. Kalend. Nouembr. non procul à continente hostem Regia classis ad sancti Martini plagã intercipit. Nec morâ triremes ad cursum expeditæ adornant prælium, interea dum Guisius prætoriâ vectus, stipante Rupifulcaudio, lentiùs vehitur defectus vento. Diu irritis magnâ ex parte ictibus tormenta hinc inde disploduntur, donec obortus oportunè ventus, Regios magnâ vi in hostium classem impellit, nunquam acriùs dimicatum, cùm hostis flexis in obliquum proris, deficientem subitò Regijs ventum, plenis excipit velis, quibus iniquo

Marte certabatur, cùm ſubitò prætoriam circumſiſtunt pleraque facto agmine nauigia, quæ inter duo penè illi excidium inferunt: nexę rudentibus fibulæ in eam coniectæ, hoſtium arbitrio, quò lubuerit trahunt. Iámque malleolis, muricibus ignem præferentibus, haſtis ardentibus, falaricis, aliíſque id genus flammæ artificijs, quæ in eam coniecerat aduerſus miles iam tota ardebat, nî magno illam Guiſius animo, flammæ, naufragióque exemiſſet, quod non priùs actum quàm demerſa in imum indeſinenti tormentorũ diſploſione nauigia duo, vnde artificij ignes iaciebantur. ibi reſtinVince-guerre. guendo diſtentus igni Vinceguerra vir ſtrenuus glande occumbit.

Liberatus ab incendio Guiſius claſſe in vnum lectâ triginta hoſtium naues vndequaque circum- *Magnum illi ab incendio diſcrimen.*
Ioigny. ſtat, præſtò adſunt Rupifulcaudius, Comes Ioignius, Sanlucanúſque eo impetu, vt niſi nocte diremptum prælium ad internecionem Rebelles cecidiſſent. Dilabitur ſecundùm tenebras hoſtis eò faciliùs, quòd Regiorum teſſeram fortè inter dimi- *Nox prælium dirimit.*
candum exauditam, vbi opprimebatur, velut clypeum opponebat, quo factum, vt tenebras inter minori iacturâ euaſerit.

Poſterâ die diſſipatâ ad maritimam oram claſſe inimicâ, in Regios identidem incidebant colliſæ *Regiorum victoria.*
naues, quas inter proprætoria tormentorum diſploſione continuâ in imum agitur; exin tria mercatorum nauigia, quibus annona Rupellam vectabatur in Sanlucani manus incidunt: vnde versâ in vrbis excidium eâ expeditione, ingens Rupellanos ha-

buit mœror. Regiorum cæsi quadringenti, Rebellium duo millia, actæque in imum suprà prætoriam, decem naues. Neque dubitabatur, quin Guisius fugaces diu insequutus, postquàm eos ad sancti Martini plagam interceperat, bello victorem faceret Regem, qui iam prælio triumpharat, cùm expeditâ cymbâ signum Rupellanorum militare in obsequij specimen ad eum mittitur, nempe eo colore, quòd pace iam subditos inter & Regem initâ, abstinendum armis; nec diu cùm datâ à Guisio viâ, positis vexillis, vmbulísque ad Regiæ conspectum classis, secundo vento Rupellam dilabuntur.

Iactura hostium.

Paulò pòst missis Rupellani ad Suessionem Oratoribus pacem orant: dimisso exin exercitu Regio, Campaniæ cohors, præfecto Arnaldo, LVDOVICI Champagne. Arnaud arcem subit, vnde etiamnùm hodie Rupellani se contra ius, pactámque pace initâ conditionem in vinculis esse querunturs nouísque in dies ad Regem delegationibus diruendam arcem contendunt. de bello hactenùs.

Pacem Rupellani orant.

Tandem ergo Titan è caligine prodit, tandem hyemales in frigore brumas extinguit verna felicitas, & puro incorruptóque aëris tractu, impuris omnibus exhalatis, tandem dies expetitus affulget. Faxit Deus in cuius manibus cor Regum est, suprema hæc sit Regiorum in Galliâ laborum meta, Sectarísque Regibus præstare obsequium suo dispendio docti, posita ad Regis vnam mansuetudinem arma patiantur otio diuturniore induci rubigine; ità illis, nobísque, parabitur post strages immensas aurei amœnitas seculi; ità placidi, pace diuturnâ, astri

aſpectu Galliarum lilia reflorebunt; ità vno omnes ordine à Rege habiti, Sectarij mixtim & Catholici, factionibus penitus abdicatis fraternâ inſimul caritate ſibi præſtabunt operam. Ità LVDOVICVS cœli amor, deliciæ imperij Gallici, ità nullo obice Rex Galliarum erit, cuius proditoria nuper Rebellio ſupremâ æmulabatur potentiam. Procul abeſto Gallorum animis ſtabiliendæ in ſtatu Regio Reipublicæ liberæ libido impotens; qui in libera Regum ſeruitute naſcimur, quid malùm! mangonum, lixarum, vno verbo quid plebis infimæ ſubeamus imperia? Sat bellis datum, ſat perfidiæ, ſat perduellioni indultum, qui ſolo eodem naſcimur & viuimus, quidni eumdem Regem ijſdem voto & animis proſequemur? hæc eſt ſpes vna Gallorum qui lilia amant, quâ ſi ad nouam perduellionem ceciderint, caueant, qui hodie vnâ Regis clementiâ ſpirant, ne iuſtitiæ eius immenſæ, æternum aliquando prodant poſteritati monimentum.

***

FINIS.

INDEX
LOCVPLETISSIMVS
RERVM, VERBORVMQVE MEMORABILIVM,
QVÆ HAC HISTORIA CONTINENTVR, serie Alphabeticâ digestus.

A

BBAS Villalongaqus, V. *Cornacum.*

Abbates in Benarnio sententiæ in Parlamento prouinciali dictionem habent. 63. V. *Episcopi.*

Abbatia Clairacensis à quo olim fundata, 280

Ado prælij primipilus 378. deditionem Mõtalbanensibus suadere tentat, 413. delegatus à Consulibus ad Rohanæũ, à populo reuocatur, quare, 413. 414. Montalbano abssistit, & Regi fidei sacramentum præstat, ibid.

Ærarium bellicũ aliò quàm ad stipendiam militum à Luĩnæo destinatum, 453.

Aggerum ad Rupellæ viciniam iussu Espernonij circumquaque excauatorum vtilitas, 319. 320

Aguienus Comes, reliquias subsidij Montalbanensis in vincula agit, 434

Aimarguæ Ducis Vticensis optima ditio, à Sectarijs interceptæ, 604. deduntur Mommorancio, 605

Alainius legatorum à Comitijs Lodunensibus offerẽdis Regi ternionibus, tertius, 32

Alarij Regij ad accessus Mõtispessulani inter obsidionem quo modo locati, 645. ad frequentes Nemausiorum eruptiones quo pacto eis consultum, 646. 663

Albaterra Marescallus iussus à Mayennio in Neracensem obsidionem copias legere, 239.

Albiasij Consules in furcam acti, 366

Albiasium à Mayennio obsidetur, 364. & expugnatur, vrbs inferior, 365. deditur ad arbitrium Mayennij, 366.

Albiensis cohors oportunè Engolismensi ad Fauchium auxiliatur, 392

Alcsius Comes ad Montempessulanum ægrotat, 651

Aligrius quare Commartino in Procancellarij dignitate postpositus, 648.

Alnetense prælium Germanis Sectariorum auxiliaribus, in Gallia luctuosum, 13.

Altifontanus Soubisium apud Fecialem excusat ad Engerlacos, 212.

quando & vbi magno Rebellium mœrore cæsus, 219. 220. quare illi inter silentia noctis parentatū, ibid.
Altipullanus Senator Tolosanus diruendis muris, munimentisque fani Antonini à Parlamento præfectus, 574. & Montis Cucquij, 584
Aluinus Schombergi filius Regis exercitum tribus Germanorum millibus auget, 602
Sant-Amantius cohortis præfectus sub Malausio, 390. ad Fauchium vulneratus, 394
Ambiani præfectura, Luinæi filio conseruata, 499
Ambosiana Caluinistarum coniuratio in Francisc um II. quando & quomodo machinata, 4. 5.
Ambulacri Regij ad fanum Rochi apud Tolosates descriptio, 462. & quæ hinc pendent, ibid.
Ametus Porcæi filius equitū apud Montalbanenses præfectus, 378. eruptioni in castra Ioinuillij præest, 442. 443.
Amicorum curialium instabilis fides, 482.
Amontius crepitacularius audax ad Ensigeantium manu Sacerdotis septuagenarij cadit, 337
Angli à Rupellanis deficiunt, & Regi operam suam offerunt, 622. ijs Nannetes vsque datur commeatus, ibid. inde in Angliam soluunt, ibid.
Anglorum præfectus, à suorum defectione in vincula à Rupellanis actus, 621. incertum qui dein habitus, ibid.
Angolisinium pagus ad Rupellæ vicinium, 325.
S. Aniani Comes, V. *Comes à S. Aniano.*
Annibal Mommorancius, Mommorancij Proregis frater naturalis, & commilito, 51.
Annona à Benarnio interuersa Rege ibi agente quâ mente, 61. quo pacto obuiam itum huic incommodo, ibid.
Annonæus Marchio ad Margaritarum expugnationem strenuè agit, 335. cohortem ad Montalbani obsidionem ducat, 448. Condæo principi in Italiam comes, 670
Antonini fani deditio à Pennauairio Mayennio pacta, 367. cur non ex voto successerit, 368. obsidio à Mayennio parata, 368. 369. quæ deinde differtur, quo consilio, & fine, 369 vrbis descriptio, 566. 567. illi Vindocinenses legiones admouet quo successu, 567. 568. oppugnationes binæ vbi, & quibus copijs indictæ, 569. oppugnatio vniuersa in vrbem quo ordine à Rege præscripta, 570. quibus conditionibus dedita, 572. præfecti, diruendis muris & munimentis qui, 574. oppidani qui, quòtve in furcam acti, 572
Apparitor ad Sectarios Senatores Castrum missus, cur, 117. quid retulerit, 118.
Aquitania multis nominibus Mayennio deuincta, 420
Arcana Dei, Regúmque abyssus multa, 130.
Arcus triumphales septem, totidem planetis sacri & eorum analogia ad Regem ad eius Tolosam ingressum, 465. 466. dicterijs, versibus, & inscriptionibus omnis generis ornati, quibus authoribus, 465. 466.
Ardosius præfectus centuriæ in cohorte Pibracij, ad Burniquelli suburbium occumbit, 450
Argencurtius sectarius Montispessulani obsessis adest, 650. eius laus ibid.
Arma à quoquam in prouincijs Galliæ, inconsulto Prorege capi piaculum, 103
Arma subditorum in Reges perduellia, 54.
Arma à Batauis in Galliam inuecta pro Sectarijs, 303. 304. 305. eorum interceptio

ceptio vbi, quando, quomodo, & à quibus, ibid. armorum numerus & distributio, 306. V. *Batani.*
Armorum & bellici apparatus delectus Tolosæ habitus à rei tormentariæ præfectis, 298
Arnousij Iesuitæ concio habita Pauij in reconciliatione Templi, quo themate 65.
Arnousius Iesuita Caluinisticæ maledicentiæ in Gallia scopus, 137. 143. aula abstinere iussus, 471. 472. quare, & quo autore incertum, ibid. Luïneus iussum significans prætexit Regis placitum, 472. eius ad Luïnæi excusationes responsum, 472. Ordini suo magis timere se dicit ab hoc discessu, quàm sibi, 473. Regem ante discessum salutare auet, nec datur, 474. subsequi permissus Regem non assequi, ibid. vltimum iussum à Cardinali Radesiano accipit, 474. & consilium super eo sagax, 473. 474. aulici ad eius absentiam attoniti, 474. eius post regressum ad Luïnæum literæ, 475. V. *Iesuitæ*, & *Seguiranus.*
Arpajonus Comes ad valla Monasterij apud Montalbanum strenuè se habet, 426. Forcæi copias à Toncinsij propugnaculo propellit & fugat, 543 qui ei nobiles hac expeditione aderant, ibid. Theminium liberat, 544. Castrametatorum alter ad oppugnationem Vindocinensis, in obsidione fani Antonini, 569. & alibi 586. Theminio adest in vastatione agri Montalbanensis, 623. eius rixæ cum Vindocinensi ad Britextæ obsidionem vnde, 634. 635. insalutato Imperatore recedit, 636.
Arsacum vrbs principatus Benarnensis, 59.
Aruantius fratri Philipeauxio ad Montalbanum defuncto, in munere succedit, 449. 450.
Arx Ludouicæa ad Rupeliam ædificata quorum ope, & industria, 620. quot tormetis bellicis formidabilis, ibid. eius descriptio, 621. in eam Rupellanorum eruptio quo euentu, 621. 622. quo præsidio post pacem firmata, 684.
Arx ad Oldum in Cadurcis ad Vxelloduni viciniam à Suillio constructa, à Pibracio expugnatur, 521. 522.
Aspremõtium ad arenas Oloneas, Regi quando deditum, 533
Atisius libellorum supplicum in Regia magister diruendis Engeriaci munimibus præfectus, 235
Auaritia Catholicorum tum nobilium tum ignobilium Rupellanis Montalbanensibus & Fuxensibus frumentum sæpe infert, 329.
Auaritia præfectorum in exercitu regio ad Montalbanum, 375
Auberius caput de vnione iurisdictionum Benarnij & Nauarræ, solus exsequitur quare, 65
Aubijonus Comes Engolismensi subsidiarius ad Fauchium cum copijs suis accurrit, 394
Aulixius ad Fuxenses in insidijs cæsus, 630.
Aumontius Bononiæ à Luïnæi decessu præfectus, 499
Aunousius Sectariorũ cohortem rebellium ad Castrum-nouum-Arrij ad internecionem cædit, 538. 339. Durbano in propugnando Barilio subsidiarius adest, 461. glande ad tibiam vulneratur, 470
Aurelia, asylum reliquiarum prælij Drocensis, 5. obsidetur à Guisio, ibid. propugnatur à Colignio, & Andelote, ibid. V. *Sylua Aurelianensis.*
Auriacus Comes Engeriacum cingit, 190. accessus ad vrbem occupat, ibid. & pontes, 191. commeatum militarem intercipit, 190. eius responsum

ad litteras Rohanæi, 193
Autiegius mille ducētis legionarijs auxilium Vallum inferre iubetur, 50. seriùs tamen, ibid. Vallonsiū intercipit oppidanorum proditione, ibid. veniam petit, 51. & vrbem dedit, quibus conditionibus. 51. 52.

B

BAccius Capitolinus Toloſanus, alariorum Toloſanorum præfectus, 358. 359. eius ad Fuxenſes audacia, & ſolertia eum incolumē præſtant, quomodo, 631. 632
Baiſurbaiſsium ad Rhodanum Leſdiguerio deditur, 510
Barbaſanus Durbano Barilium propugnanti opem fert, 469
Barclaius Academiæ Toloſanæ Rector Regem nomine Academiæ ſalutat, 463.
Bardonus præfectus Montalbanenſis ad Monaſterij acceſſus cadit, 384.
Bardonus alter Montalbanenſis ciuis primarius, ruina cuniculi ad Mōmiratum abſorptus, 443
Barilium Catholicum municipium quibus copijs à Lerano obſeſſum, 468. ſed fruſtra, 469.
Barrautius Mayennij iuſſu ad obſidionem Neracenſem cohortem legit, 239. eius cohors ad valla Borbonia ſegniùs excubat, 438. fugatur ab hoſtibus, 439
Bartholomæus Gramoundus Senator Toloſanus, ſalutando Mayennio à Senatu lectus, 351
Baſsæus ad Royanum cadit, 553
Baſſompetrus cur in Hiſpaniam delegatus, 204. re infecta redit, ibid. & 206. ab obſidione Montalbana Monhurtium premiſſus quare, 459. & quibus copijs 470. cur iuſſus Poutem Lateſij ad Montempeſſulanum inſidere, 607. 608. Mareſcallus Gallię renunciatur, vbi & quando, ibid. ad cornuum Montispeſſulani expugnationem fugaces Regios ſtrenuè retrahit, 661
Baſtida Leran eum feudum ferro & igne expugnatur, 626
la Baſtida expugnatur ignauia præſidiariorum, diripitur, & igni creditur, 598. expeditionis illius cauſa quæ, ibid.
Baſtidæus fortiter ad inſidias Fuxenſium ſe gerit, 630
Bataui fluxæ fidei in Regem, quare & quomodo, 307. V. *Arma.*
Baugium caſtrum Condæo deditum pulſo præfecto Suillij Legato, 171. 172
Bayerſius Rupifulcaudij Legatus in Soubiſium incautus incidit, & ipſo aufugiente, triginta ex ipſius comitatu capit, 532. 533
Belebatus pro diruendis Inſulæ Iordanæ muris ſtrenuè & conſtanter ſe gerit, 355. 356. eius hac de re ad Senatum Toloſanum oratio grauis & vehemens, ibid, eius monita Regi, Galliæque vtilia, 53. & prudentia in procurandis militi ſtipendijs, 241. quæ à Rege autoratur, ibid. direptionem Neraci impedit, 253. iuri dicundo in Vindocinenſis caſtris ſummo iure præfectus, 584. & ſtipendiario ærario, ibid.
Belhadæus cohortis Picardiæ Legatus ad Toneinſum cadit, 544
Bella Hiſpanos inter & Gallos varijs temporibus & decauſis mota, 19
Bellegardæus Burgundiæ Prorex quibus copijs in Mansfeldium mouet, 614.
Belli Sectarios rebelles inter, & Regem origo quæ, 36. 37
Belli apud Sectarios ratio mutata quare 323. 324.

Bellifortius Montalbanum ſubſidiarias copias ducat, 430. vbi Tarnum tranſuadarit, 431. fanum Antonini ſubit, ibid. inde Greſiniam ſyluam Pennauairio duce, 431. cur fanum Antonini regreditur, 432. eius in diſceſſu obteſtatio, ibid. Auarionem tranſuadat, vbi, 433. cum primo agmine ſaluus Montalbanum ſubit, 433. regreſſus vt ceteris dux eſſet vię fauciatur, & capitur, ibid.

Bellimontius præfectus Sectarius apud Montalbanenſes ad primã hemicycli Borbonij oppugnationẽ cadit, 399.

Bellimontius alter, poſt Luïnæum Faræ præfectus, 499.

Belliuiſium ad Oloneam inſulam regi deditum, quando, 433

Bellorum fomites non extingui ſæpè Primorum intereſt, 578.

Bellujonus Villæmurij præfectus pacem ſuadet in Amiliana ſynodo, fruſtra tamen, 74. perſtat in fide, ibid.

Bellum in Sectarios motum Rebellionis non Religionis prætextu, 303.

Bellum contra litteras Leſdiguerij pacem Regi ſuadentis in Regis conſilio concluſum, quo modo, 513. 514

Bellum vt & cetera humana ſuas patitur vices, 656

Benarnenſe Parlamentum Poyano in legendis copijs contra Benſinos obſiſtit, 104

Benarnenſes ſoli inter Caluiniſtas Galliæ, enunciationẽ orthodoxi Euangelij non admittunt, 56. conſternantur ad Regis præſentiam cùm in abſentem fulminarent, 59. 60

Benarnij ſitus, & ſtatus quondam quis 55. hodie patrimonium coronæ Gallicæ qua lege, & conditione, ibid. cuius ditio, 21. quo tempore, ſub quo, & quamdiu orthodoxę fidei ſubtractum, 20. 21. bona Eccleſiaſtica ad quid, & quibus inibi addicta poſt Catholicæ fidei exilium, 21. prodigia in Benarnio quæ, & quid portenderint, 22. perſtat in rebellione etiam ad Regis in Aquitaniam aduentum, 57. cum vrbibus & arcibus munitiſſimis intra quatuor dies à Rege Ludouico receptum, 66. V. *Terræmotus. Abbates, Epiſcopi, Eccleſiaſticus ordo, Eccleſiæ bona, & Edictum Regium.*

Benſini fratres coniurationis Nauarrei Caſtri præcipui miniſtri, 72. turres Montiſgiſcardi intercipiũt, 103. queis dein Poyano cedunt, 106

Bergeracum vrbs Aquitaniæ illuſtris, 267. eius ſitus & deſcriptio, ibid. & ſeq. quando, à quibus, & quo modo propugnaculis munitũ, 267. 268. deditur Regi, 269

Bernuyus Villanouanus ab armis, litteriſque commendatus, 380. Rohanæo ad Albios adeſt, ibid.

Berterius Præſes tertius, Parlamenti Toloſani nomine Regem Toloſæ ſalutat 463.

Bertrandus major, Decanus Senatorum orthodoxorũ in Camera Occitaniæ, 113. Senatum conuocat, ibid. & monet Sectarios aut expellendum Oratorem Comitiorum, aut abeundum Magiſtratibus Catholicis, 114. quid ad hæc Sectarij Magiſtratus, ibid. eius ad Luïnæ linguæ petulantiam audax retaliatio, 467. 468. euerſioni Manſi SS. Puellarum præeſt, 584

Bertrandus minor, Senator Toloſanus, iuſſu Senatus diruendis Maliuicini muniminibus præficitur, 354.

Beſſayus, Rupellanis copijs ex parte præfectus, 237

Betancurtius Vicecomes ad valla fani Antonini vulneratur, 572

Betarrium à Rege obſeſſum, 601. loci deſcriptio, ibid. & oppugnatio quibus credita, ibid de deditione vbi inter præſidiarios non conuenit, du-

ducenti fauentibus vmbris vrbe abſiſtunt, qui deinde appetente luce partim cæduntur, partim aguntur in vincula, 602. vrbis deditio pacta qua lege, ibid.
Bironius Baro Caſtrametator ad Rupellam in Eſpernonij copijs, 311. ſtationem parat, ibid. ſtrenuè agit, 314. in Septimania vlteriori Vindocinenſis Caſtrametator, 586
Biſcarraſius ad Fani Antonini oppugnationem ſauciatus, 561. & ad Sommerium, 609
Bitautus libellorum ſupplicum in Regia magiſter, 51. iuſtitiæ indagator in Gallia Narbonenſi, ibid. Mommorancio adeſt in expeditionibus, ibid.
Blaconſius de intercipiendo Enſigeautio ſeriò cogitat, 336. quibus copijs & præfectis, ibid. diris impetitur, 337. 338. vrbes ad Rhodanum quibus præerat, Leſdiguerio dedit, 520
Blagniacus ad Neraci obſidionem ſtrenuè dimicans quinque vulneribus ſauciatur, 251
Blainuillius Sectarius Fontaralio in præfectura Lectorenſi ſucceſſor à Rege datus, 157. 159. V. *Lectora*.
Bliquius cataphractorum Guiſij legatus, 607. Piloni cohortem partim cædit, partim fugat, ibid.
Boierius cohortis Sectariæ præfectus ſub Rohanæo, 390. cæſus ad Fauchium, 394
Boiſſæus Pardalianus Forcęi Legatus in Aquitania inferiori à Comitijs Rupellanis renunciatus, 209. minimè gratã habet hanc electionẽ, & quid in odium illius fecerit, 209. 210. Regi ad Cutracum obuius, 267. à Rege humaniſimè exceptus, ibid. Monhurtium Regis obſequio firmat, 255. filij, generíque proditionem, & rebellionem diſſipat ſua præſentia, 445. Genſaci proditorię interficitur, 445. à quo, ibid. & quicum, ibid. an conſcijs filio, generóque incertum, 446. hanc cædem Rex ægrefert, ibid.
Boiſſierius præfecti tormentorum legatus, à Nemauſijs captus, 646
Boiſ-verdunus cadit in expugnatione ſuburbij Taillaburgenſis, 199
Bomportius duarum nauium Rupellanarum præfectus, capitur, 591. 592
Boneullius cohortis Picardiæ præfectus ad Toneinſium cæſus, 544
Bonorum Eccleſiæ in Benarnio reſtitutio, reiecta à Sectarijs in Comitijs Lodunenſibus vt inſolens, & noua, 24. 25. vtpote contra legem prouinciæ edictalem, & edictum Nanneticum, ibid.
Bordelius cohortem in Regiorum ſubſidium armat, 504. Forcæi caſtri euerſionem deprecatur, 508
Bordetus Nauarreæ cohortis centurio glande ad Mompeſſulanũ cæſus, 660. 661
Bordonius Auguſtinianus Toloſæ in laudem Mayennij funebrem orationem habet, quo themate, 419. 420
Boſquius Vicecomes Theminio agnatus, 439. cadit ad valla Borbonia, ibid.
Botona amnis Engeriacum circumalluens, 195. 196.
Boubierius Suillij Legatus in cuſtodia Gergobiæ, 163. euocatus à Comite à Sancto Paulo, denegat ſe inconſulto Suillio arcẽ poſſe dedere, ibid. & 165. eius cum Vateuillio diſſidium 166. 167.
Boucaudus Præſes vectigalium Montiſpeſſulani, 43. legatus, Sectariorum nomine pacem petit, ibid.
Boullæus Marani Præfectus in præfectura ſua quamuis ſectarius a Rege conſeruatur, 182
Bourfrancus vnicus Montalbani Caſtrametator, 376. eius ingenium, & cum

Oruallo diſsidia, vnde, 377. ruinam editam ad villam Borboniam explorat, 398. vnde oppugnationem proximam ſuſpicatus, 399. cui propugnandæ militiam diſtribuit, ibid. ſubſidiarias copias ab vrbe per pontem procurat, 399. fruſtra à Gramoundo Comite ad colloquium vocatus, 400. ſecundam oppugnationem ſuſtinet, 403. Mõtalbano erumpit in Theminium nullo conatu, 363. ad hemicycli expugnationem cadit, 404. incertum an proditorio ictu, 406. eius autoritas & gratia apud Montalbanenſes, ibid.

Bourguius Chailariæ arcis pro Vantadourio præfectus, 338. obſeſſus à Rebellibus, ſed fruſtra, ibid.

Bourguius Inſulæ Iordani præfectus, loco cedit, 350

Bourguius Leſpinaſsius, Engoliſmenſis Caſtrametator ad Montem-Albanum, 488

Boutaricus eruptionis in caſtra Ioinuillij præfectus, glande cadit, 451

Bouteroüs Miniſter Gratianopolitanus, 29. ad Regem delegatus offerendis cum Coureleſio Comitiorum Lodunenſium ternionibus, 32

Branteſius Luïnæi frater minor natu, 126. eius coniugium ad inuidiam ſplendidum & nobile quicum, 127. & quibus paranymphis, ibid. V. *Luxemburgenſis.*

Brillemontius occiditur ab Engeriacis ad foſſam vrbis, 221

Briquemaurus minor firmandæ præſidio Sacrocæſareæ negotium ſuſcipit, 171. 172. & caſtrum Suillium rebellioni firmat, 259

Briſonius in ſubſidiũ Priuatienſibus tertiò rebellantibus aduolat, 45. Chambaudi olim gener, 38. viduę nuptias ambit, ibid. in deditionis Priuatienſis victoris arbitrio relictus pacis diplomate ab omnibus abſoluitur, 678

Britexta à Vindocinenſi obſidetur, 632. nec tota cingitur, vnde mali caput, 633. in eã ſubſidium bis illatum, ibid. & ſeq. fruſtra oppugnata, ibid. & 636. obſidio ſoluitur, ibid.

Broſſæus ad Peiratum cadit, 626

Brouchardus, Sacrocæſarienſe caſtrum Condæi iuſſu intercipit, 173

Brunæus ſubſidiariæ cohortis præfecturam à captiuitate Bellifortij apud Montalbanenſes diſputat cum Roſſeliero, quo iure, 436. quomodo vtrique ſatisfactum, ibid. Adoni ſuffectus in munere primipili prælij Montiſalbani, 378

Bucæus Sectarius ad Monaſterium in Ioinuillij expugnatione ſauciatur, 426

Buillionius Rebellionem abdicare ſimulat, licèt à Rebellibus dictus primicerius armorum imperator, 88. 100. quare 101. Mansfeldium in Galliam euocat, 611. 612. 618.

Bulionius proxeneta pacis inter Leſdiguerium & Rohanęum autorante Rege, 643

Burdigalenſis Parlamenti in bellicis rebus diligentia laudatur, 496. eius Senatores nouo exemplo arma capiunt, 511

Burgadeſius Proconſul Montalbani, creatus, 443

Burniquellum vrbs Sectariorũ Mayennio deditur, 366. 367. quibus conditionibus deditur à Vigniaucio, 481

Burniquelli caſtrum Vigniaucio Sectario obſiſtit, intercepta vrbe, 490

Burniquelli obſidio, quibus copijs, & præfectis Regijs confecta, 491

Buſcocarqueſius à Rege in Inſulam Riæ præmiſſus, vrbem inuadit, & Soubiſium diu ab Inſula propellit, 528. victus numero Inſula cedit, non vrbe, 528. Regémque monet periculi, ibid.

Buſioüs Caſtri Suillij præfectus, 260

C

CAboyus præfectus centuriæ, ad Margaritas cæſus, 335
Caddenacum vnde ſic dictum, 563
Caddenetus à fratre Luïnæo quomodo inductus in aulam, & euectus, 126. cingendo Monhurtio poſt ſolutam obſidionem Montalbanam à Rege cum Baſſompetro præmiſſus, 459. vias & acceſſus inſedit, 470. neporis ſui Luïnæi filij, Legatus in Ambianenſi præfectura, 499. V. *Channeau Dux.*
Cadillacus Conſiliarius Regius Toloſanus diruendis Manſi Verduni munimentis à Senatu lectus, 254
Cadrouſſetus primipili maioris in cohorte Normanniæ ſubſidiarius ad fanum Antonini cadit, 570
Cahuſacus ſaucius ad renes in oppugnatione fani Antonini, tamen reptando in caſtra regia euadit, 571
Cajarcum Regi deditum, & munimentis deſtitutum, 565
Calciata Suillij Baronia, Mayennio dedita, 363. vrbs munitiſsima, 364
Calongius Rohanæi Legatus alarijs Mompeſſulani in eruptione præeſt, 650. Eccleſiarum nomine Regem orator alloquitur, 673. 674. illi ſex millium librarum penſio à Rege ex pacta tacita conditione conceſſa, 681
Caluiniſtæ in Gallia, ijdem qui Puritani in Anglia, 4. vnde, à quo & quando in Galliam irreplerint, 4. quando & quibus Regibus quondam fidi, 14. cur Henricum IV. Sectarium, Regem ſalutatum ſequuti, 15. 16. in conuerſum iniurioſi, 16. & ingratiſsimi etiã poſt mortem, 17. perduelles in Reges, 4. 5. eorum proditiones & coniurationes, 5. 6. 11. 12. fuſi, fugatíque pluribus prælijs, 5. 6. reſurgunt fortiores ope quorum Principum & nobilium, ibid. & 11. iugulati ſub Carolo IX. quo modo, & quare, 7. 8. fœdifragi, 5. 6. 11. 12. V. *Internecio, Sectarij, & Nouatores.*
Caluiniſtarum Turonenſium trepidatio, & fuga vnde, 119. 120
Calumniæ Sectariorum in Regem Ludouicum XIII. 83. 96
Camera Edictalis Aquitaniæ Neraco Aginnum tranſlata, 253
Cameræ Edictalis, ſiue ſemipartitæ in Occitania deſcriptio, ſedes & cauſa, 110. 111. 112. in ea cur rarò aut numquam Sectarij capitalibus pœnis plectantur, 111. 112. vnicum pacis vinculum, 116. 118. eius tranſlatio, 117. quare poſt pacis promulgatione Caſtro Albigenſium Inſulam trãſlata, 682.
Caminadæus II. Præſes quo comitatu Regi ſalutando à Parlamẽto electus, 298. eius facundia, 299.
Campeſius cohortis Nauarreæ præfectus ab hoſtibus capitur, 658
Capellæus præfectus ad primos Betarrij acceſſus cadit, 601
Capitolini qui apud Toloſates, & vnde ſic dicti, 298
Captiui qui, quótve à prælio Inſulæ Riæ, 532. maior eorum pars quomodo ad Nannetes habiti, 534
Capuſius præfectus centuriæ in cohorte Diœceſis Toloſanæ, 359. laudatur à fide, ibid. deinde Manſi Verduni præfectus, ibid. eius ad Borboniam metationem virtus, 386
Carbonus Neboſanenſis Seneſcallus ad ſecundam hemicycli Villæ-Borboniæ oppugnationem cadit, 406
Carcaſſona vrbs antiquis nota, 587. ibi poſtridie à Regis inde diſceſſu, luctuoſum incendium excitatum, 588. eius cauſſa & deſcriptio, ibid. & ſeq.

& ruina, 589. cui quomodo à Rege ſubuentum, 590
Cardaillacum Regi deditur, & munimentis deſtituitur, 563
Carentonium ad Lutetiæ viciniam cum templo ſectariorum quando, & quare exuſtum, 423
Carlinquaſius Rebellis Sectarius à Mommorancio vitam impetrat, enſémque tradit, 652
Carmanij oppidi deſcriptio, 583. eiúſque deditio fortunæ magis debita, quàm conſilio, ibid.
Carmanius Comes in eruptione ad valla Borbonia pugnam reſtaurat, 439. duplici vulnere ſaucius, 440. Fuxenſis prouinciæ Prorex, 624. eius expeditio in Sectarios rebelles illius prouinciæ, Leranum præcipuè quo animo ſuſcepta, 624. quibus copijs & præfectis, ibid. & 620. quo euentu, 625. 626. 627. Leraneum caſtrum ſolum ſaluum habet quare, 627. 628. malè hac gratiâ apud populum audit, 628
Carnutenſium Vicedominus Comitiorum Lodunenſium Præſes, 30
Carolus IX. Rex Galliæ ſuffocare nititur factiones Hæreticorum in Gallia ſed fruſtra, 2. pacem petit inuitus, 7. extrema tentat ad extremum redactus, ibid. conſeruatus à Nemourſio Duce, & Heluetijs, 6
Carluſius Comes Suillium migrantem iuſſu regis retinet, 564
Carrerianus Toloſas cataphractus ſtrenuè ſe ab inſidijs Fuxenſium Rebellium expedit, 630
Caſtanaræus ad Pictones manu Regiorum cæſus, 513
Caſtaniacus Fuxenſium rebellium flagellũ, 625. agros eorum vaſtat, ibid. & Alemãnicam arcé expugnat, ibid. Durbano ad Barilium auxiliaris accurrit, 469. in inſidias ſibi paratas incautus incidit, 629. & ſtrenuè euadit, 630
Caſtellonium per Conſules Regi ſacramentum fidei præſtat, 267. & deditur 268. cuius ditio, ibid.
Caſtelnouanus Forcæi filius Montalbani præfectus propugnãdis Teſconi muniminibus, 379
Caſteracius Marauat us Mali-vicini præfectus pro Sectarijs, deditionem loci antè pactam cum Mayennio, quare facere recuſat, 353. ad Mayennij præſentiam loco cedit, ibid.
Caſteſius Vicecomes, Fauaſij filius, Neraci cum Mompouliano rector, 240. 250. Monhurtium cum Mirambello propugnat, 480. & Toneinſium quibus copijs, 519. Romam peregrini habitu pergit à deditione Toneinſij, & ibi hæreſim abdicat, 547. eius ad ſummum Pontificem oratio, ibid. & ſeq.
Caſtrametatores ad vlteriorem Aquitaniã, ſub Ellebouio Duce qui, 489
Caſtri Albigenſium deſcriptio, 110. à quo tempore ſedes Epiſcopalis, & vnde auulſa, ibid. ſedes item Cameræ edictalis Occitaniæ, ibid.
Caſtronouanus prætorianorum præfectus ad Montempeſſulanum cæſus, 661. eius præfectura, cui ab ipſo rege delata, 662
Caſtronouanus Marchio Forcæi nepos, quo præſidio Pontium à Rupellanis miſſus, 255. eius cum Leſdiguerio colloquium, 255. 256. vrbe abſiſtit, ibid.
Caſtronouanus alter quo precio Montem-Marſanum Regi reddit, 556
Caſtro-verdunus in inſidijs glande percuſſus cadit, 360
Caſtro-vielius amorum Vicecomitis Cheilani proxeneta, 41
Caſtrum-laloſium Mayennio quibus conditionibus deditum, 254. eius

situs & descriptio, ibid. & seq.
Castrum Rainaudi cuius ditio, 168. à quo interceptum, ibid.
Cataphracti à Montispessulanis primùm ad eruptiones adhibiti, nouo inuento, nec inutili, & quomodo huic fraudi à Regijs occursum, 650. 656. 663.
Catarinotarum Monspelij seditio, Chatilhonium auxilio Vallum inferendo duce Autiegio adegit, sed seriùs, 50
Catellus Limbressacum explorans vulneratur, 626
Catholici in vrbibus Sectarijs quo periculo agant, 112. 113. 116
Ia-Cauberus ad villam Borboniam artificiosis ignibus exustus, 410
Caumontium à Marchione Forcæo quomodo interceptum, 242. 243. eius descriptio, 242. cuius ditio, ibid.
Caumontij Ecclesia quo fato puluere tormentario disiecta, 249. variæ ea de re sententiæ, ibid.
Cauletus Decanus Senatorum in Parlamento Tolosano, in salutatione Regis, Præsidis vicem subit, 463
Cauletus Rationalium Galliæ Præses, Regem salutat nomine Collegarum, 463.
Caumellus Senator Tolosanus diruendis Carmanij muniminibus præfectus, 58
Caussæus Rohanæo ad Albios adest 370. deditionem Fauchij tractat, 396.
Ceranus præfectus ad cornuum Montispessulani expugnationem cadit. 661
Chailariorum rebellio quomodo à Vãtadourio oppressa & mulctata, 338
Chalabræus Baro, Castrametator in expeditione Fuxensi, sub Carmanio, 624. 625.
Chalardus præfectus nauis ad Broagij portum, 330. Rupellanorum excursiones maritimas sistit, ibid. eius opprimendi consilium Rupellæ captũ, quo pacto, ibid. strenuè licèt impar dimicat, 330. 331. eius laus, 332
Chalardus alter ex Oratoribus Sectarijs apud Regem, 35
Chalasius Comitijs Lodunensibus à secretis, 30
Chambaudus cohortis bello Pedemontano præfectus occidit, 37. eius vidua Priuatiensis domina perpetuam viduitatem apud Ministros simulat, ibid. deperit Vicecomitem Cheilanum; cui tandem nubit, 42
Chamierus Minister Montalbanensis Rebellium in Aquitania caput, 70. belli præco in Synodo Amiliana, ibid. quare à delegatione ad Rohanæum à populo reuocatus, 414. tormentaria pila discerptus, quando, & vbi, 443
Chatelereßius Baro ad eruptionem secundam Engeriacorum cadit, 204
Chatelierus Bourlotus ad Engeriaci obsidionem cohortem legit, ducítque, 215. eius cum Puiberniero colloquium, 222.
Chatelierus ad Engeriacos periculum vitæ incurrit, 223. diruendis Engeriacorum munimentis præfectus, 235
Chatesius Sectarios Rebelles ab Ensigeautij castri oppugnatione reduces in effugio necat, 337
Chatillonius Comitiorum Lodunensium solutioni incumbit, 34. quare Escarlambatus à Sectarijs Galliæ Narbonensis dictus, 307. & rerum administratione motus, 308. à Synodo Nemausi proditionis postulatus erga sectam, præscriptis mouetur, 339. 340. quas in eum prætexant Sectarij abdicationis causas, ibid. & seq. eius apologia, 343. 344. & seq.
Chaumæa arx à Rupifulcaudio oppugnata, deinde dedita, quibus conditionibus, 532

Chaunæus Dux periclitatur in expugnatione pomœrij Taillaburgensis ad Engeriacos, 199. in Britanniam magnam Legatus extraordinarius, quorsum, ibid. eius splendidior delegatio vnde, ibid. Picardiæ Legatus quas copias in Mansfeldium ductat, 614. V. *Caddenetus.*
Chaunius Minister Sommierensis Comitijs Loduni habitis adiunctus, 30
Cheilanus Vicecomes Priuatiensem dominam Chambaudi viduam in vxorem ducit, 42. eius amores Sectarijs ingrati, & inde exortæ seditiones, quomodo sedatæ, 38. 39. 40. Sectarios sibi in armis obuios fugat, aut sternit, 40. qua arte introductus in castrum Priuatiense, 41. 42. intromissus, se è fenestra Sectarijs Priuatiensibus ostentat, 42. seriùs in auxilium Sanpalaisij venit, 47
Ia-Chenaius nobilis Brito Catholic° inter Sectarios in eruptione prima Engeriaca cadit, 203. V. *Ia-Cheſnai°. lit. L.*
Cheuerrius iussu Mayennij castrum Caumontij ingreditur, cum copijs, 214. cur minùs commodum eius auxilium, ibid.
Chisaium Sectarium oppidum Regem recipit, 182
Clairacum vrbs rebellis in Aquitania, 274. eius situs, ibid. obsidetur. ibid. clausirorum oppugnatio, quomodo præscripta, 274. 275. ad ea, pugna repentina, 275. 276. cuius vigilantia prædæ, & direptioni exemptum, 288. proditorie à Sectarijs Rebellibus intercipitur, 494. proditionis vera historia, ibid. sine conditione Regi deditur, 285. Condæo Regis nomine secundò deditum, 556. à quo eodem nomine receptum, & firmatum præsidio, 558
Clairacenses obsessi, quare sub finem obsidionis segniùs agunt, 282. mutua diffidentia laborant, ibid.
Clairacenses consules Comestabili obuiàm eunt, & Regis placitum super vrbis deditione requirunt, 287
Clairacenses præsidiarij quo euentu submersi in Oldo flumine, & quæ fuerit disidij, & seditionis Regios inter milites & Sectarios Rebellès causa, 289. 290: seditionis autores in furcam acti, 290
Clairacēses oppidani quorsum & quando Burdigalæ captiui retinentur, 515
Clairacensis oppugnationis ordo, 279 280.
Clairacēsis deditionis consilium, cuius suasu, & quibus mediatoribus agitatum, 282. 283. negatæ de ea conditiones, ibid.
Claretus Vicarius Generalis, & Senator, nomine Ecclesiæ Metropolis Regem Tolosæ primus salutat, 469
Claromontius Baro ad Gontautum casus, 477
Clasis Gallica, à Mediterraneo in Oceanum inuecta, quo duce, 536. 537. quibus confederatorū auxiliaribus, 537. quo ordine Santonum orā prætergreditur, ibid.
Clausira Lutetiana in Henricum III. 13. eorum autor quis, ibid.
Cohors Galliæ Narbonensis sensim ab obsidione Montalbana dilapsa ad Mommorancij absentiam, 447. 448
Cohortes ad primum Montēpessulano milliare inter obsidionem quare vicissim excubant, 646
Cohortes subsidiariæ Regi ad Montempessulanum post pacem, 681. stant in armis, reliquis solutis, ibid.
Colignius. V. *Gaſpar Colignius.*
Collis S. Dionysij ad Montempessulanum malè à Regijs obseruatur, & exploratur, 653. ibi dein ab hostibus munimentum excitatum, ibid.
Colloquia varia de pace, vel deditione,

irrita, 442. 436. 428. 451. 452
Colloquium de deditione Toneinſij irritum, vnde, 539. 540
Colloquium Comeſtabilis & Rohanæi, ad Reynieſium caſtrum, irritum, quare, 442
Colloquium de pace Rohanæum inter & Leſdiguerium irritum, 642. 643
Colonieſius Capitolinus Toloſanus, & cohortis Toloſanæ præfectus, 358
Columna ad plateam D. Stephani Toloſæ in honorem Regis erecta, 466. eius deſcriptio, ibid.
Combaretus ad acceſſus fani Fidei ſauciatur, 556. ad Montempeſſulanum occumbit, 654
Comes à S. Aniano à Regijs captus ad pontes Cæi, quî liberatur, 55
Comes à S. Paulo Gergobiam Aurelianenſium obſidet, 163. 164. & recipit, 167. quare Principi Condæo in prouincia ſua cedit, 259. 260
Comeſtabilis dignitas quamdiu à Mómorancij exceſſu vacauerit, 125
Comitia trium Ordinum Galliæ Lutetiam conuocata, 20. pro reſtauratione Orthodoxæ fidei, & reſtituenda poſſeſſione Eccleſiaſticorum in Benarnio quid fecerint, ibid. & ſeq.
Comitia Sectariorum generalia Salmuriam poſt mortem Henrici Magni conuocata, ad quid, & quæ ibi propoſita, 17. eorum ſolutio, 18
Comitia Sectariorum contra Regis Ludouici matrimonium Gratianopoli coacta, 20. inde Nemauſum tranſlata à quo, ibid.
Comitia Lodunenſia quibus conditionibus ſoluta, 34. quarta quam de ſuo addunt Sectarij, vera, nécne, 35. Sectariorum Magnates qui huic ſolutioni præcipuè incubuerint, 34. quis eis præfuerit, 30. V. *Ternionis*. eorum cur petita facultas à Rege, 22. 23. quid in ijs actum, ibid. & 24. Oratorũ in ijs nomina, 26. & ſeqq. ſolutorum & Rupellam conuocatorum quæſtio à Sectarijs Rebellibus agitatur, 141. 142
Comitiorum quis vſus in Gallia ex Sectariorum mente, 139
Comitiorum Rupellanorum litteræ ad Magnates Sectarios quò tendant, 82. eorum comparatio, & analogia cum Lucifero, 85. 86
Comitiorum generalium quæ Rupellæ indicta erant quo caſu Montalbanum aut Amilianum expetita tranſlatio, 75. eorum ad Regem codicilli, 76. 77. quibus declamant in Ieſuitas, & multa alia queruntur, ibid. Leſdiguerij reſponſum, 79
Commartinus à Viccij exceſſu Procancellarius renunciatur, 648. non diu tamen, ibid.
Concilium Regis arctius à Sectarijs Rebellibus damnatur, quare, 138. defenditur, 150. 151
Condæus Princeps Sacrocæſaream intercipere iuſſus, 170. quid ad hæc molitus ſit, ibid. & ſeq. deceptus primò à Conſulibus, 171. 172. exercitum inſtruit, & Baugium caſtrum recipit, ibid. Conſules euocat & proditionis in oppidanos Vateuillium inſimulat, 175. ex diffidentia mutua oppidanorũ & Vateuillij Sacrocæſaream recipit, 176. 177. quis ab eo poſt deditionem ordo præſcriptus, 178. Regio matrimonio obſiſtit, quorum ſuaſu, 20. in id arma capit, ibid. deſertus à Sectarijs, ibid. hinc illius in eos odium, ibid. Regi obuius fit Engoliſmæ, quo comitatu, 492. in Aquitaniam leui exercitu quare à Rege præmiſſus, 555. Forcæum patrem periculo imminenti eximit quare, 562. 563. ipſi filius è Mommorancea vxore naſcitur, 424. pacem ad Montempeſſulanum Regi diſſuadere nititur, quibus argumentis, 668. 669. 670.

nec obtinet, quare in Italiam abſiſtit, quo colore, ibid. Romæ priuatus & ignotus agens dignoſcitur & perhonorificè a ſummo Pontifice excipitur, ibid.
Condæus accuſatus, auctoratæ proditionis Lugdunenſis, 5. conuictus condemnatur, ibid. eius ſalus quomodo & a quo, ibid. captiuus prælio Drocenſi, ibid. cadit in Iarnaceo, 6
Conſaluus Cordubenſis Regis Hiſpani legatus, auxilium Gallo offert, in Manſteldium, 617. inſtructa acie certat cum Manſfeldio, vbi, 618
Conſiliarios è ſuis duos Parlamento Lutetiano adſcribi petunt Sectarij, 3. 31. 141. 159.
Conſtantius Proconſul Montalbani, 443
Conſul primarius Montalbanenſis olim ex ordine nobilium, hodie non, quare, 372. 374
Contadus Luinæo ad extremum fidus, 483
Contenantius Engoliſmenſis caſtrametator ad Montalbanum, 488
Contia Princeps Reginæ Moyſſaci comes, & in regreſſu, 459
Contreras Hiſpanus in Galliam legatus, à quo, & quare, 617
Corbarrium à Sectarijs deſertum, ad aduentum Mayennij, 363. receptum à Sectarijs per internecionem præſidiariorum, ibid.
Coridori ad Villam Borboniam, & Monaſterium expugnati, 412. 413
Coridori abſente Vignaucio, omnes ad villam Borboniam occupati à Regijs, 425
Cornacus Abbas Villalonganus Mayennio à Secretis, 354. Inſulæ Iordanis, muros conſeruare ſtuder quorum precibus, ibid.
Cornua ad hemicyclum Mompeſſulanum a Regijs expugnata quo ordine & qua iactura, 659. & ſeqq.
Cornuſſonus Caſtrametator ad Toneinſij obſidionem ab Ellebouio euocatus, 520. ibique cęſus, 543
Coſſæus Mareſcallus fauet Caluiniſtis rebellibus, 9. conijcitur ideò in carcerem, ibid. quî liberatus, 11
Coudronus Zametum alloquens tormentaria pila ad Montempeſſulanum vulneratur, 657
Courbo, Eſtiſſacæ cohortis præfectus ad Lunellum cæſus, 606
Courelefius delegatus poſtremùm à Comitijs offerendę Regi ternionũ compilationi vltimæ, 32. quibus verbis Regem compellarit, ibid. & ſeq. regis ad ea reſponſum, 33
Courtenayus Baro vrbem Suillium, Caſtro rebelli obſiſtentem ſubit, 259
Courtenſis Vicecomes Durbano ad Barillium adeſſe parat, 469
Crequius Leſdiguerij gener, Mareſcallus & Delphinatus Prætor renuntiatur, 593. ad Engeriacos ſclopeti ictu ad caput vulneratus, 216
Creſſonierus Soubiſij Legatus, & Comitiorum generalium olim Præſes ad Pictones cadit, 523. qui cum eo, ibid.
Crius Baro ad cuniculum turris Caniotæ cæſus, 219
du Croſsius Sectarius Præſes Gratianopolitanus, 184. Montempeſſulanũ a Rege miſſus ad quid, ibid. cæditur à Sectarijs ipſis Suffreinio Miniſtro, cædis autore, ibid. rei geſtæ narratio ibid. & ſeq. eius filius quo modo ſaluus, 186. & nobilis domeſticus per feneſtram, effracto caſu femore, ibid. ſicarij tres paricidij in rota pœnas luunt, 186
Crucæus arci Priuatienſi poſt deditionem præfectus, 44
Cunicularij ad villam Borboniam ad internecionem cæſi, 410

Cuniculi ad Mommiratum ruina vaſtior, 426. regijs æquè ac præſidiarijs noxia, ibid. penè Forcæum, Orual-lum Caſtronouanum & Puteanum obruit, 427
Cuniculi duo in Monhurtium diſpari ſucceſſu euaporati, 477
Cuniculus in turrim Caniotam ad Engeriacos, 218. infauſtus Regijs, ibid. & ſeq.
Cuniculus Regiorum ab hoſte Montalbani apertus, 436
Cuniculus in ſtationem regiam à Montalbanenſibus ad Monalterium productus, quo effectu, 450
Cuniculus graui nobilium Regiorum ad Royanum iactura euaporatus, 553
Cutraceę cladis ab Henrico IV. Archithalaſſo Ioüſæ inflictæ ratio à Rege pluribus adducta, 266. 267

D

DAlonus progreſſus in villam Borboniam, in regreſſu cadit, 405. 406. eius frater ad acceſſus Baſtidæ cæſus, 626
Dampetra magnus in Gallia triremium præfectus, 324. claſſem à Mediterraneo in Oceanum inducit, ibid.
Dampetrus Marchio, Mansfeldij excurſores fundit, & fugat, capta ſupellectile, 615
Damvillij rebellio in Regem, quando, vnde, & quo Caluiniſtarum emolumento, 9
Dariatus Montalbanenſis Sectarius capitur, 363. & in carcere moritur, ibid.
Dauid Miniſter Scotus deditionē Gergobiæ moratur, 164
Declaratio Eccleſiarum Galliæ & principatus Benarnij, varia complectens capita à pag. 132. ad 145. V. *Examen.*
Democratiæ ſupra modum ſtudioſi omnes Sectarij, 36. 37
Democratiæ Caluiniſticæ prima fundamenta vbi & quando primùm iacta 9. 10. euerſa à Ludouico XIII. 11
Deſplanus ordinarius Colloquiorum, Sectarios inter & Regios pro deditione vel pace proxeneta, 414. 426. 424. 451. 452. fruſtra Clairaci deditionem tractat, 234. iuſſu Regis Rohanæum adit & quid cum eo ſtatuerit, 414. vt Orator Regius, Inſulam-domus Rohanæi Oratorem, priuatim ſe amoto audiendum negat, 428
Dionyſius Conſul Clairacenſis municipij, cum magiſtraturæ inſignibus quare in crucem actus, 288
Diplomata Rupellana quo numero & fine in Aquitaniam à Leſcuno aſportata, 550
Diplomatis pacis à Rege Sectarijs conceſſæ tenor, 675. & ſeqq. vſque ad 680 V. *Leges tacitæ.*
Dona ab hoſte hoſti lethalia, 443.
Donaudus, Mirapiſcenſis Epiſcopus Regem ad Caſtrum-nouum-Arrij ſalutat, 586. & in Fuxenſem expeditionē commeatum offert, ibid. & ſeq. & belli gerendi copiam à Rege impetrat, ibid.
Doudiaſus commodum Caſtro Caumontio infert ſubſidium 244
la Douſa, illuſtris matrona ad Petragoricos antiquarum Amazonum æmula, 519. bellicis artibus clara, ibid. cohortem inſtruit, quo fine, 519. quam, alibi præpedita, filio ductandam Toneinſium præbet, ibid.
Douſius ſauciatus ad Toneinſium periclitatur de vita, 544
Drocenſe prælium vbi fuſi Caluiniſtæ Rebelles, 5
Ducæus Burdigalenſis Senator in diruendis Clairaci muniminibus cum præſidiarijs ſegniter ſe habet, 493. in vincula à Rebellibus agitur, 494.

proxeneta deditionis Clairacenſis, 558
Durandus præfectus apud Montalbanum hemicyclum Monaſterij propugnat, 413
Duraſium caſtrum ad Petragoricos ab Ellebouio interceptum, 503
Durbanus Barilium contra Leranum propugnat, 468. erumpit ſoluta obſidione in extremam aciem, 469
Durfortius cohortis prę ſidiariæ ad Mõtalbanum præfectus adeſt eruptioni in valla Borbonia, 438. ad agrum Vaurenſem quſ cæſus, 501
Dux Andium euocatur ab obſidione Rupellana ad Poloniæ regnum, 9

E

Eccleſia S. Patris, à Sectarijs intercepta, & præſidio firmata, 259. à Regijs expugnata, 260. 261
Eccleſia Cathedralis Caſtri Albigenſium quomodo, & quo ſuadente diruta, 681. 682.
Eccleſię Pictonum à Rupellanis vaſtatæ & direptæ, 257
Eccleſiæ bona in Benarnio quibus authoribus, & à quo, Epiſcopis prouinciæ reſtituta, 21. opus intentatum ab Henrico Magno, perfectum à Ludouico, ibid.
Eccleſiaſticus ordo, quomodo, à quo, & quando reſtitutus in integrum in Benarnio, 63. 64
Edicta quæuis cælata ſub Luïnæo Procancellario, 295
Edicta pecuniaria, burſalia vulgò vocant, à Parlamento Toloſano conſtanter reiecta, 580. quo iure, 581
Edictum Regium de reſtitutione bonorum Eccleſiaſticorum in Benarnio, antiquatum decreto Senatus prouincialis, 22. quo autore, ibid. eius executio ad tempus reiecta, ibid.
Edictum Regium de protectione Caluiniſtarũ rebellionem abdicantium, 98. 99. eius effectus, ibid. & 100. 101
Elbenus proditionis poſtulatus, in Luïnæum culpam reijcit, & codicillos exhibet, 434
Eleemoſynæ Lutetiæ de publico decretæ ad incendium pontium, 424
Ellebouius Dux ad tibiam explorando Engeriacorum munimina vulneratus, 190. Aquitaniæ vlteriori à Rege in regreſſu præfectus; quibus copijs, & caſtrametatoribus, 489. factiones Theoboni, & Forcæi opprimit, 497. Duraſium intercipit, 503. Forcæum fugat, ibid. & Caſtrum ipſius eodem nomine obſidet, 504. manum cum Forcæo Marchione conſerit, quo euentu, 504. 505. 506. Forcæo caſtro parcit, cuius precibus, 509 in Toneinſij ſubſidium accurrit, ſed ſeriùs, 516. 517. obſidet tamen, quibus copijs & qua forma, 519. Monreuelum expugnat, 523. inermis ad Toneinſium in hoſtem irruit ingenti periculo, 543. reiectas antè deditionis Toneinſij cõditiones, quare tandem admittit, 546. 548
Engarinus Caſtri Lectorenſis præfectus, à Rohanæo quare deſtitutus, 23
Engeriacæ vrbis deſcriptio, 195. 196. Pipini ſedes bello Aquitanico in Gaiferum, 196. vnde ſanum Ioannis dictum, ibid. clara tribus obſidionibus regijs, quando, & à quibus, ibid. obſidetur, 202. obſidionis ordo quis, ibid. & 213. eruptio prima quando, vbi, & quomodo, 203. eruptio altera quâ, & quſ repulſa, 204. ſinè conditione Regi deditur, 224 deditio cum conditione, quare abnegata, 223. ordo egreſſus præſidiariorum ab vrbe, & ingreſſus Regiorum ad Engeriacos quare, à quibus, & qua formula præſcriptus, 231. 232. 233.

V. *Præsidiarij & Mathæ suburbium.*
Engeriaci oppidani quot ceciderint in obsidione, 235
Engeriacorum pomœria tria immisso igne, & flante opportunè vento deflagrant, 192. obsidionis longioris coniectura, ibid.
Engeriacorum fraus & perfidia insignis in primores quosdam Regios, 223
Engeriacorum munimentorū diruendorum munus, quibus incubuerit, 235.
Engolismensis Dux iussu regis quibus copijs insedit littora Tarni, prohibendo subsidio Montalbanensibus, 376. 389. Lomberſij obsidionē quare simulat, 390. in Malausium castra mouet, ibid. & aciem ordinat, ad Fauchium, 391. subsidiarijs auctus copijs obsidionem parat, 594. 395. quam præueniens hostis rebus desperatis deditionem facit, quibus conditionibus, 396. 397. à Rege de victoria fere incruenta laudatus 397. ab alijs, quasi certam omnino victoriam detrectasset lacessitus, ibid. Lautrici stationem habere iussus ad quid, 417. in subsidium Catholicis Fuxensibus missus à Rege, seriùs adest 468. 470. oppidanos locorum alarijs suis ad medullas corrodit, ibid. abdicatā a San-Gerano prouinciā subit, incertum quo consilio, 488. qui & quibus copijs hoc munere in subsidium dati, 488. 489.
Engolismensis quas copias in Mansfeldium ducat, 614
Ensingeautium Castrum vbi situm 336. cuius ditio, ibid. eius interceptio frustra à Sectarijs Rebellibus tentata 336. 337
Episcopi Benarnenses ius habent sententiæ in Senatu dicendæ, 63
Equites, V. *Hierosolymitani.*
Eruptio in Borbonia castra quorsum & quomodo indicta, 437. 438. quo euentu, ibid. & seq.
Eruptionis in castra Ioinuillij forma & præfecti, 450. quo successu, ibid. & seq.
Escarlambati qui, & vnde dicti apud Sectarios Mompessulanenses, 185
Eschasserius a Rebellibus cæsus, 523
Esgullius Baro centurio cohortis Nauarræ ad Nigram-pelissam cæsus, 565
Espernonius primarius factionis autor 53. & consilij caput, ibid. Engolismæ Reginam matrem recipit, ibid. in Benarnium, à Rege contra Forcæum 107. eius copiæ, ibid. cingendæ terrā Rupellę à Rege iussum accipit, 258 quibus copijs ad Rupellæ viciniam agit, 309. munimina vrbis explorat, & prælium cum Rupellanis committit, 309. 310. metationem mutat, 310. 311. & cum Rupellanis iterum dimicat, 312. 313. 314. Lanouio Rebellionis abdicationem frustra suadere nititur, 317. 318. 319. ad Rupellam in molendinorum incendio de vita periclitatur, 316. à Rupellanis in Engeriacos pergit, 220. eius consilium de immittendo in fossam milite, 221. portum Rupellanum exploraturus quid fecerit, 324. 325. 326. detectus à nautis, 320. periclitatur à tormentaria pila, 328. eius in Rupellanos stratagema, 328. 329. publicè à Rege Engolismę vnde commēdatus, 498. eius cana prudentia ad Rupellam, 511. à Rege à Rupellana expeditione in castra regia reuocatur quorsum, 536. quod ipse ægrefert, & inuitus paret, ibid. Regis in eum beneficia non contemnenda, 536. Royanum iussu regis cingit, 536. 551. Lesdiguerio socius in agnoscendis Montispessulani muniminibus, 643. in obsidione Mompessulana sine imperio, 656. vbi tamen Aquitaniæ

Prætor renuntiatur, ibid. fugacibus Regijs animos addit, 661. primam aciem in subsidiarios Nemausenses ducat, 663.
Essuorum Dux Niuernensis filius moritur, 618
Estiorsius ad turris Caniotæ oppugnationem vulneratus, 219
Estissacus ad Engeriacam obsidionem cohortem floridam ducat, 217
Estouruillius Castri Caumontij præfectus ferè à Sectarijs interceptus, 243. quomodo euasit, ibid.
S. Eucharistiæ ad eius in Ecclesia Orthodoxa solemne supplicationes, vbi à Regijs & cum Rege habitæ, 558
Examen declarationis Ecclesiarum Galliæ quæ se reformatas dicunt, ad singula capita respondens, à pag. 147. ad 161.
Excubiarum apud Montalbanenses ordo, 278
Explorator ad Britextam interceptus cum litteris ænigmaticis, 634. rogatus soluere, negat & in furcam agitur, ibid.
Exploratoris Regij ad Villam-Borboniam imprudentia, 399
Exploratorum in obsidionibus vtilitas 440. 443.

F

FAbregueſij fratres eruptione Sanct. Dionysiana ad Montempessulanum cæsi, 651
Fabregueſius vnus præfectorum in cohorte Galliæ Narbonensis, 447
Factio contra Luynæum potens, 52. V. *Regina mater.* eius prætextus & mens, 53. 54.
Faduræus centuriæ præfectus ad oppugnationem fani Antonini cadit, 571
Fanum Ioannis Engeriacorum. V. *Engeriacum.*
Fanum Fidei. V. *Fidei Fanum.*
Farguæus pater in Neracæa Camera procurator Clairaci suspensus è furca, quare, 288
Farguæus F. Minister Clairacensis patibulo suffixus, quare, 288
Fauasius Vicecomes Orator Sectariorum nomine apud Regem, 35. alarios apud Rupellanos ducat, 326. eius, consilium militare spretum, Rupellanis excidio vertit, ibid. dolo agit in Regios, 327. qui tandem in fuorum caput redit, 327. Rupellanorum præfectus militaris, 257. fanum Viuiani obsidet conatu irrito, 549. Royanum appulsus quare dilabitur, 553
Fauchium Catholicum municipium a Sectarijs expugnatum, 390. à Catholicis receptum, 396
Fauolesius cadit ad fossam Engeriacorum, 221
Fauræus Gratianopolitanus Præses expeditionem Mommorancij in inferiori Gallia Narbonensi comes, 51. secundam seditionem Priuatiensem sedare nititur, sed frustra, 42
Fecialis à Rege Engeriacum missus, 211. quibus verbis, & quo ritu Soubisium præfectum compellarit, ibid.
Fecialis Mayennij contra ius gentium à Neracensibus sclopis exceptus, 240.
Feminæ audax facinus, 337
Feminæ Neracenses tempore eruptionis strenuè se gerunt, 251. 252
Feminæ ad Antonini fanum cohortem oppugnantiū propulsant, 569. quindecim cadunt, 571
Feminarum Sectariarum in vrbibus rebellibus inaudita in regios audacia, & crudelitas, 518. 425
Feminarum Montalbanensium audacia 407
Feminarum Toneinsij effera crudelitas, & impudentia in præsidiarios regios vixdum cæsos, 516. 517. malè à Re-

gijs victoribus habitæ, 518
Fenelonus in agri Montalbanensis depopulatione ad brachium vulneratur, 363
Fenoüilleti Mompessulanensis Episcopi ad Regem oratio, 507. eloquentiæ Gallicæ palmam ipso Rege iudice promeritus, ibid.
Ferrieresus Sectarius apud Montalbanenses præfectus centuriæ, 403. hemicyclum propugnat ad villam Borboniam, 403. 404
Ferronus cohortis Nauarreæ centurio cæsus ad Montempessulanum, 660. 661
Feudimarchio nobilium in expugnatione propugnaculi ad Toneinsium præfectus, 539. vulneratur grauiter ad humerum, ibid. iterum ad villam Borboniam saucius, 410
Fiasquius Comes ad Mommirati metationem quomodo cadit, 407
Fidei fanum Regi per Consules municipij sacramentum fidei præstat, 267 vrbis descriptio, ibid. quo autore, & proditore rebellat, 444. 445
Fides Catholica proscripta à Benarnio, quando, quamdiu, & à qua, 20. 21
Fides an seruanda Hæreticis, 8
Figiacum vrbs ad Cadurcos, eius situs & munimenta, 492. Sectarijs & Catholicis æquali potestate habitata, ibid. quo tempore & à quo exacti inde Catholici, ibid. Regi deditur, & diruuntur munimenta à fundamentis, 563
Fontanus desideratus ad descensum in fossam Engeriacorum, 221
Fontaralius quare substitutus Engarino in arcis Lectorensis præfectura, 23. vrbis, castrique dominus Caluinismum palàm abdicat, & orthodoxam fidem profitetur, 23. 24.
V. *Blainuillius.*
Fontenaius legionis Pedemõtanæ præfectus ad primos sani Fidei accessus vulneratur, 556. qui deinde Nigram-pelissam cadit, 565
Fontis-veteris Albiensis audacia, 393. publicè laudata, 394.
Fontoniacũ regi patet, 181. ibi Minister proloquutus libertatem Religionis impetrat, 182. præfecto, quare emeritus à custodia substitutus, ibid.
Forestus Castellonij pro Buillonio præfectus, 268. regem excipit, ibid.
Fortunæ, rerúmque humanarum vicissitudo, & inconstantia summa, 484. 485
Forcæum castrum obsidetur, ab Ellebouio quo tempore, & quibus copijs, 504. quare illi parcitum, 509
Forcæus Benarnij Prorex executionem edicti regij de restitutione bonorum Ecclesiæ in Benarnio moratur, 22. Regi obuius vbi, 58. eius oratio, qua dissuadet progressum in prouinciam ibid. & edicti promulgationem dilatam excusat, ibid. regis ad ea responsum, 59. rebellionem auctorat in prouincia sibi commissa, 103. 104. 106. dissidij Benarnensis per interceptionem Montisgiscardi habitus in curia autor, & fautor, 106. ærarium regium expilat, ibid. quid Saladio responderit, 107. auxiliarem manipulum Benensis mittit, 105. queritur de affectato à Poyano in Benarnio imperio, ibid. & seq. euocat Marchionem filium cum copijs, 106 fugit ad aduentum Espernonij in Benarnium, 107. destituitur pensionibus & præfecturis, 107. 108. 144. Rohanæum Neracum stipat, 239. deinde ambo vrbe abscessunt, quare, 240. Marchioni filio Caumontij opitulatur, 244. & accendit clangore tubæ ad bellum, 247. ibidem notatus imprudentiæ, 248. priuatus Montalbani inter obsidionem agit, 376. & tamen pro libito

pro libito de re militari inter Montalbanenſes ſtatuit, ibid. Coridoros Monaſterij recipere tentat, 425. oppugnationem in clauſtra Regiorũ indicit, oppugnãdi animo, 426. in metationem villæ Borboniæ eruptionem præſcribit, quare, & quo ordine, 437. 438. ad hemicycli villę Borboniæ propugnationem accurrit, 404. Toneinſium intercipit, 515. 516. Clairacũ quare Toneinſio regreſſus, 518 quo animo & euentu Clairaco cũ copijs Toneinſium versùs tendit, 518. ſupellectilem amittit, 519. molendino ad Toneinſium ab eo firmato, magna ſuorum iactura deijcitur, 540 Sectarias vrbes in ſubſidiũ Toneinſij concitat, ibid. commeatum obſeſsis procurat quo pacto, 541. eius ſtratagema fatigandis regijs, ibid. & in inferendo auxilio Toneinſium ordo 542. 543. præcociter receptui cecinisſe notatus, 545. 546. deditionem fani Fidei negat primò, dein ſubſcribit, quibus conditionibus, 556. 557. in occurſum Regi properat, 557. eius ad Regem oratio ſupplex ibid. de vita propter rebellionem Marchionis filij periclitatur, 562. Theobonum ſani Fidei præfecturã deijcit, quo aſtu, 554. 555

Forcæus Marchio ſeriùs Benſini auxilio aduolat, 106. Neracenſibus obſeſsis ſubſidium inferre parat, 241. 242. Caumontium intercipit & propugnat, 242. 243. & ſeq. eius ad ſuos oratio, 246. 247. in vrbem retruditur, 248. & ad ſilentia noctis Caumontio cum ſuis effugit, 248. & Caſtrum-jalouſium venit, 250. copias ſuas in agrum Petragoricum ducit, 503. nec tamẽ congredi cũ Ellebouio audet, quare, ibid. Montem-Flanquinum intercipit, 515. & Vxellodunum Suillio autore, 562. 563. abſiſtit deinde, ibidem. in eũ Suillij querelæ quæ, ibid.

Franciſcani duo ex Recollectis exploratori Sectario reſti addicto adſunt, 415. & conuerſionem à Caluiniſmo perſuadent, ibid. miraculi teſtes, 415. 416.

Franciſcanorum duorum inter flammas Hymni, & conſtantia mirabilis, 387

Franciſcus II. Rex Galliæ bella mouet in Sectarios 2. penè interceptus Amboſiæ à Caluiniſtis, 4

Franconus ad valla Borbonia in hoſtes ſtrenuè agit & cadit, 439. eius pietas, 440

Frenelleſius præfectus in expugnatione cornuum Montiſpeſſulani occumbit, 661.

Fretæus Eſtiſſaceę cohortis primarius ſignifer in oppugnatione cornuum ad Montempeſſulanum occumbit, 661

Fronſacus Dux quadraginta vulneribus à Rebellibus ad eruptionem Montempeſſulanam confectus, 652. 653. eius cum Mayennio analogia, 654

Fuxenſes Sectarij Rebelles fluxæ fidei in Mauleonum poſtulati, quomodo ſe tueantur, 361. 362. V. *Barilium, Leranus, Annouſins, Peyratum, Caſtanacus*, &c.

G.

GAborinus Italus opifex ſummi ingenij è Reginæ matris domo Regi militat, 280. eius ad Royanum, prudentia 552. monimenti San-dionyſiani oppugnationem deſignat, 649. 650. felici euentu, ibid. glande ad Montempeſſulanum occumbit, 658

Gachapellus primarius Vauri Conſul cohortem præſidiariam Montalbano

regredientem confert. 501. 502
Gadaucurtius à Rege laudatus vnde, 607.
Galli bellicosi, 2
Gallia quondam pietate illustris, 2. hodie ad auitam pietatem & decus reuocata à Ludouico XIII. 2
Galliæ diuisio per circulos facta à Comitijs Rupellanis quando, 82. quibus primoribus distributi, 82. & quomodo, 88
Gardesius militari astutia deceptus occiditur, 384
Gargasius Tolosas centuriæ præfectus, Pibracio Suillij proditionem refert, 562
Gaspar Colignius propugnat Aureliam contra Guisium, 5. virtutis heroïcæ exemplar, si rebellionem in Regem eximis, 6
Gasto Borbonius Regis Frater periculosè Moyssaci ægrotat, 416. pro illo supplicationes publicæ. ibid.
Gauinij pater & filius Rupellani, in Espernonium erumpunt, 325. qui illi, & quomodo euecti, 326
Gauinius pater Fauasij consilium suo, suorúmque damno spernit, 326
Gensacum vrbs ad Aquitaniam, & eius situs, 445. rebellat, ibid. rebellioni compescendæ accurrit Pardaillanus, ibid. occiditur ibi à Rebellibus, ibid.
San-Geranus ad Montispessulani aditus cum alarijs locatus, 645. V. *reliqua littera S.*
Gergobia Aurelianensium frustra dolo tentata, 163. obsidetur, ibid. deditur, 167
Germani auxiliares Sectariorũ in Gallia, debellati à Guisio ad Alnetum, 13.
Germanorum tria millia quo duce ad Montempessulanum Regi militauerint 602. & 645.
Gimarus nobilis, commilito Cheilani, occisus à Sectarijs, 40
Girardus alariorum Mayennij præfectus circumiacentem Villæ Borbonię agrum vastat, 549
Gondrinus Montispanus Theminio succedit in Benarnij præfectura, 479
Gramoundus Comes Bourfrancum alloqui rogat, 400 eius responsum ingenuum, ibid. Castrametator in Albiasij obsidione, 365
Gramoundus Senator, V. *Bartholomæus.*
Granvallus Engolismensi subsidiarius ad Fauchium & quibus copijs 395
Gregarij regij virtus hastam lateri infixam trahentis, 385
Gregarij quot in obsidione Engeriaca desiderati, 235. è subsidiarijs Montalbanum destinatis capti ad triremes damnati, 434. in Garumna quo casu submersi, ibid. qui post deditionem Albiasij in furcam acti, 366. V. *Legionarij & Præsidiarij.*
Gregorij XV. summi Pont. gratulatoriæ ad Regem litteræ, 300. 301. 302
Gresinia sylua vbi sita, 432. subsidij Montalbanum destinati asylum, ibid. & 434.
Guaüs glande ad Montempessulanum traijcitur, 66
Guepius Baro hemicyclum Monasterij ad Montalbanenses propugnat, 613 tormentaria pila cæsus ad Mommirati propugnaculum, 427
Guiermontius plumbo ad Montempessulanum cadit, 661
Guisij fratres, cuius imperio, vbi & quo iure necati, 13. 14
Guisiorum laus, 235
Guisius Germanos ad Alnetum conficit, 13
Guisius occiditur proditoriè in obsidione Aureliæ, 5
Guisius Cardinalis factionis reginæ in Luïneum conscius, 53. febre purpureâ moritur ad Santones, 233. 234. eius

rixa cum Niuerno, qua de re & quid prodiderit, 234. meditatur ante obitum mutationem Galeri purpurei cum Cruce Hieroſolymitana, magis ad arma natus, quàm ad regularem vitam, ibid. moriens veniam ſuo nomine à Niuerno petere mandat fratri Ioinuillio, ibid. & preces ab obitu ſuo, ibid. eius ſacerdotia cui collata, ibid. & ſeq.
Guiſius claſſem inſtruere iubetur, & in Oceanum triremes à Mediterraneo inducere, 258. 324. ad Villam-Borboniam Mayennium inuiſit, 418. à quo humaniſimè exceptus ad valla ducitur, ibid. conſternatos ad Mayénij mortem legionarios confirmat, 419. prælio nauali cum Rupellanis decernit, quando, qua forma & ordine, 681. ab igne periclitatur, 683. ſed liberatus ſtrenuè hoſtes circumſtat, vincit, & fugat, ibid. qui primorum hoc bello ei præcipuè operam præſtiterint, 682. 683. ad nuncium pacis interceptis Rebellibus viam dat, 684
Guitautus ad Montempeſſulanum occiditur glande, 661

H

HÆreticorum in Europa plura nomina, de quorum differentia non conuenit inter Autores, 3. 4.
Halberſtadius Mansfeldium deſerere parat, quare, 616. redit, 617
Halierius Vindocinenſis ad Septimaniam Caſtrametator, 586
Hayæ Baro Regis Angli extra ordinem in Galliam Legatus, ad quid, 168. Moyſſaci eger, 416. poſt biennium in legatione ſua exactum in Britanniam redit, 590
Heluetij ad Montalbanum prolato teſſeræ indicio decepti, 433
Heluetiorum in Nobiles ſuos crudelitas olim, 101
Heluetiorum erga Carolum IX. fides commendatur, 6
Hemicycli ad Villam-Borboniam prima oppugnatio, 399. in qua Regijs primùm proſpera fortuna, dein aduerſa, ibid. qui in ea ceciderint, 399. 400. altera oppugnatio eiúſque ordo, 401. 402. à quibus interuerſus, 403
Hemicyclus ad Monaſterium à Ioinuillio expugnatus, 425
Henricus II. Rex Galliæ armatus in Caluiniſtas, 2. qui ſub eius regno primum exorti, 4
Henricus III. in Galliam à Medicæa matre poſt obitum Caroli IX. reuocatus, 10. cuius conſilio potiſsimum Poloniam deſerit, 11. in ſuſpicionem Caluiniſmi vocatus, 12. arma conuertit in Sectarios, 2
Henricus III. quare, & contra quos implorat auxilium Henrici Nauarræi etiam Sectarij, 13
Henricus Borbonius Nauarræ Rex Caluiniſtarum rebellium ſub fidio aduolat, 6. 7. 11. poſt necem Henrici III. à quibus Rex Galliæ ſalutatus etiam Sectarius, & quare, 14. cur non mouit bella cõtra Sectarios, 2. ſed econtra eis liberalem ſe exhibuit, 16. 17. proditoriè interfectus, 17
Hieroſolymitani equites ad Toneinſium ignauię aut proditionis vnde notati, 541
Hoquetotus eruptione San-Dionyſiana ad Montempeſſulanum cadit, 654
Hoſti fugienti ſternendus pons aureus axiomate militari, 397
Humierus aulæ Regiæ primarius nobilis captiuus à Sanſurino Royanum ductus, 510. ſe iure captum negat & in iudices conuenitur, qui ſecùs pronunciant, ibid. redemptionis pretium quod ei ſtatutum, ibid. liber

dein remissus, 511. ad Royanum cuniculi ruinâ oppressus, 553
Huraultius Belebatus. V. *Belebatus.*
Hurræus alter cataphractorum regiorum ad Fauchium præfectus, 291. 293

I

IAcobus Angliæ Rex à Puritanis adhuc infans ad mortem postulatus, 159 quare Sectarijs GalliæRebellibus auxiliares copias mittere noluerit, variæ ea de re sententiæ, 168. 169
Ialenquus vastationi vinetorum Montalbanensium interest, 613
Iarnacæum prælium, 6
Iesuitæ à Sectarijs Galliæ vulgò impetiti, 136. bellorum in Europa ciuilium in eos reiecta causa, ibid. defensi, 148. 149. exosi Caluinistis, quos Ecclesiastas vrbibus suis tacito placito excludunt, 23. restituti decreto Senatus Parisiensis, 23. eorum Ostracismus à suis vrbibus expetitus à Sectarijs, 3. V. *Arnoulius & Malaiscius.*
Ignes artificiosi familiares Engeriacis, magno oppugnantium incommodo, 219
Ignis lętitiæ ad fossam Engeriacorum quando à Regijs excitati, 223
Imbertus præfectus Sectarius cuniculo ad Mommiratum absorptus, 443
Imbres obsidioni Montalbanensi noxij, 448. 452
Incendium duplex eodem die in Regijs castris rd Montalbanum, graue damnum infert, 386. 387. eius causa incerta, 387. in Sectarios reiecta, ibid. & seq.
Incendium Carcassonense. V. *Carcassona.*
Induciæ triduanæ ad Montempessulanum quare, 671. 672. quid inter eas actum, ibid.
Induciæ educendis cadaueribus ad Villam-Borbonam quibus conditionibus pactæ, 408. 409
Ingressus Regij in vrbem Tolosanam, ordo, & apparatus, 464. 465. 466
Insula Iordanis Regi dedita, 350. eius armamentarium precio redemptum, ibid. & muri repugnantibus quantumuis nonnullis solo æquati, 354. 355. 356.
Insula-domus Sectarius pacé irrito conatu tractat apud Montalbanenses, 427. in suspicionem proditionis vocatus, quare, 428
Internecionis Caluinistarum sub Carolo IX. in Gallia patratæ quæstio agitatur, 78
Iauidia dicax post mortẽ magè, quam comite fortuna, aut vita, 127. 128. torrenti comparata quomodo, ibid.
Inundatio subita ab ingruenti imbre Regis & exercitui ad Toneinsium valde periculosa, 271
Ioanna Labretana Caluinismo maximè addicta, & Catholicis infensissima, 76. Henrici magni mater, 21. fidem Orthodoxam a Benarnio ditione sua proscribit, ibid. & obuentus sacros Ecclesiasticis personis aufert, & Ministris Caluinistis addicit, ibid.
à S. Ioanne Castrametatoribus subsidiarius ad cornua Montipessulani occiditur, 661
Ioinuillij Principis in expugnatione pomœrij Taillaburgensis animus, & periculum, 199. eius oppugnatio in Monasterium quo successu, 425. 426. ad suam metationem Coridoros & hemicyclum expugnat, 425
Iolius Minister Motalbanensis ad Amilianam Synodum delegatus, ad pacem inclinat. 70. 74. perduellis dehinc, ibid. à Pibracio interceptus, 521. eius ephemerides Montalbanensis obsidionis quantæ fidei, ibid.

Ioſſæus producendo cuniculo in caſtra Ioinuillij præfectus, 450
Ioüſa Comes à Magno-Prato, Regi pręcarus, 450. Toloſæ morbo militari moritur, ibid. vbi ſepultus, ibid.
Ioüſæ duo Cutracenſi prælio intercidunt, 13. Archithalaſsi mors cur in Henricum III. reiecta, ibid.
Iuriſdictiones Nauarræ, & Benarnij quare vnitę, 63. quibus eius rei delegata prouincia, 65
Iuſtarretus Pibraceę cohortis præfectus ſubſidium & commeatum in caſtrum Burniquelli infert, 491. in expugnatione arcis ad Oldum cadit, 522
Iuſtitia Regum Gallię commendabilis, 581

L

LA-Cauberus. V. *Iitt. C.*
La-Cheſnaius proditor Royanum Rebellibus tradidiſſe quibus argumentis conuincitur, 495. in vincula agitur, 495. 496. V. *La Chenaye, litt. C.*
Lafretæus in ſecunda hemicycli ad Villam-Borboniam oppugnatione cęſus, 406
Lairacum in Aquitania Regi deditum, 295
Lamontius Scotus emeritus à cuſtodia Vxelloduno Regis nomine recipiendo & muniendo, quî à Suilluio ſemel & iterum remiſſus, 559. 560. tandem recipit, & firmat, 563
Lanouius præfecturam militarem à Rupellanis recipit, 257. pro Rupellanis in Regios erumpit, 311. 312. 313. commeatu ab Eſpernonio petit, ad quid, 316. 317. eius cum Eſpernonio colloquium, 317. 318. ad Rupellæ viciniam Regijs inſidias ſtruens, in inſidijs ſuis capitur, 321. 322. rei geſtæ ſeries, ibid. Eſpernonij arbitrio linquitur à Rege captiui libertas & vita, 322. Royanum veniens quare regreditur, 553
Lantaſius centurio Normannicæ cohortis 427. ad oppugnationem Mommirati glande cadit, ibid.
Larmandius Deſplani ſignifer ad Fauchium cæſus, 394
Larrequuquelus altera hemicycli Borbonij oppugnatione occumbit, 406
Lauardinus ad cuniculum turris Caniotæ cadit, 219
Lauerdinus cohortis Pedemontanę prefectus ad fanum Antonini cæſus, 570
Lectora Armeniaci Comitatus primaria, 57. non fuit ex vrbibus fœderis, 158. 159. cui à quo, & quo nomine conceſſa, ibid. validiſsima in Aquitania Sectariorum vrbs, 24. quam amiſſam dolent Fontaralij præfecti conuerſione, ibid. & repetunt à Rege, Comitijs Lodunenſibus, 23. 24. 57. V. *Fontaralius*, & *Blanmiſtius*.
Legati Parlamẽti Toloſani vbi Regẽ ſalutaturi nomine Senatus occurrũt, 298
Legati Toloſanæ vrbis, vbi Regem ſalutant, 299. quid in mandatis à Rege habuere, ibid.
Legati Senatus Toloſani, Mayennio nomine Parlamenti ſalutando, qui, 351
Legati Rupellanorum in Britanniam magnam & Batauiam quare, 324. & quo euentu, ibid.
Legati Caſtri Albigenſium in Amiliana ſynodo ad pacem inclinant, 74
Legati generales Circulorum omnium qui, 29
Legati Comitiorum generalium ad extraneos petendis ſuppetijs, 81. ſed fruſtra, ibid.
Legati Comitiorum Lodunenſium procurandæ ternionum ſubſcriptioni, qui, 35
Legati Sectariorum circulares & pro-

uinciales Loduni subsistentes perduelles edicto regio, & decreto Parisiensis Senatus renunciati, 34
Legati Magnatum ad Comitia Lodunensia, qui, 29
Legati Comitiorum Lodunensium ad Regem tertiò missi, qui 34. nullo successu, ibid
Legati missi ab Amiliana Synodo ad Magnates, Prouincias & vrbes Sectarias pro protectione Benarnij, & alijs capitibus, qui, 72. V. *Oratores.*
Legatorum à Sectarijs Aquitaniæ & Narbonensis prouinciæ vlterioris vrbibus, ad Synodū Amilianam nobiliores, qui, 70
Legatorum Regiorum virtus, & felicitas, in bellicis expeditionibus Regibus accrescit, 349
Legatus Rupellanorū Montalbani quid effecerit, 324
Leges & Regulæ Comitiorum Rupellanorum de militia & vectigalibus, quæ, & in quot capita diuisæ, 87. 88 & seqq. vsque ad 94. ad quorum imitationem effictæ, 95. quamdiu viguere, 94
Leges tacitæ à Rege, Rohanço, Sectarisque concessæ, quæ, 680. 681
Leges Benarnij fundamentales post restitutum inibi Dei, regisque cultum, quæ, & quo numero præscriptæ, 63
Legionarij quare à Montalbana obsidione dilapsi, 448. 452. eorum in Luinæum questus, 448
Legionarij quinquaginta fortuito incendio ad Lunellum miserè pereunt 606. V. *Gregarij.*
Legionariorum regiorum in Regem amor, ad pugnam Olonæam, 530
Legionariorum aspectu territus hostis, Barilij obsidionem soluit, 406
Legionariorum ad Villæ-Borboniæ oppugnationes vecordia, 403. 404. 405
Legionarijs aduersa fortuna ad Villam Borboniam, 410. 411
Lencherus in fossam Engeriacorum qua industria descendit, 221
Lentillacus ad primos Mommirati accessus è Sectarijs vulneratur, 381
San-Leodegarius, V. litt. S.
Leranum, vnum ex omnibus castris, quomodo Lerano saluum præstitum, 627. 628
Leranus Baro quibus copijs Barilium obsidet, 468. obsidionem soluit qua causa, & quo euentu, 469. Masereſij castrorum suorum ruinam deplorat, 627
Leranus filius captus ad Barilium à Regijs, dimittitur, quare, 469
Lescunus Parlamenti Benarnensis Senator, 57. seditiosus homo, ibid. legationes ad vrbes sectarias obit, 57. 68. 70. Comitijs Lodunensibus moratur edicti Regij pro Episcopis Benarnensibus executionem & voce & scripto, 30. ad Amilianam synodum verba facit, 70. 71. & arcana prouinciæ Benarnensis retegit, 71. 72. Rupella in Aquitaniam fugiens capitur, vbi & à quo, 550. placito Senatus Burdigalæ capite mulctatur, ibid.
Lesdiguerius magnus exercituum Castrametator, 131. in quo differat hæc dignitas à Comestabili, 124. 131. solutionem Comitiorum Lodunensiū procurat, 34. Priuatiensis Castri obsidionem dissuadet Mommorancio, 48. respondet Comitiorum edicillis & suo, & Regis nomine, 79. Rebellionem abiurat, 100
Lesdiguerius & Boissæus Clairacum à Rege missi, sclopis abiguntur, 274. ille periclitatur explorando vrbis munimina, 275
Lesdiguerius Clairacum ad quid post deditionem ingreditur, 287. ab ob-

fidione Montalbani in Delphinatum quare remissus, 453. & 499. eius ad Mombrunum generum litteræ irritę, 444. quę deinde præsentia sua compescit, ibid. & generum diffitetur, ibid, vxorem ab eo diuertere facit, ibid. armis rebellionem comprimit, 500. Synodum Sectariorū Diæ coire iubet, & Rupellam abdicare, ibid. Delphinatui pacem restituit, ibid. summa eius in ea prouincia autoritas, vnde, ibid. ad Regem de pace ineunda scribit, & quid super ijs actum, 513. Pousinum & Baisurbaisium vrbes ad Rhodanum regis nomine recipit, & Rhodani nauigationem liberam præstat, 520. Regibus vbique fidus, 592. Calumniſmum abdicat, ibid. de eius conuersione summum Pontificem inter, qui nunc est, & Lesdiguerium, in Sabaudia sermones in iocum versi, 592. quos rei euentus veraces effecit, ibid. Comestabilis renunciatur, 593. & regij ordinis eques, ibid. conuersionis & susceptionis Ordinis ceremoniæ, 594. stupendum fortunæ portentum non immerenti tamen, 595. Montempessulanum explorat, 643. quare ab obsidione Mompessulana Priuatium amandatus, 644. ad quam tamen deinde redit, quibus copijs, 664. ad pacem inclinat, eámque Regi suadet, quibus argumentis, 664. 665. 666. 667.

Lespinautius Cetici præfectus promontorij arma Sectarijs Galliæ è Batauia aduecta intercipit, 305

Lespinellus ad villam Borboniā quando & vbi occisus, 406

Lestrangius Vicecomes cohortem in Montempessulanum ducit, 664

Lex Regia in Gallia in capitalibus causis obseruari solita, & Iustiniano ignota, quæ, 111

Liberalitas Regum propria virtus, 128. quā Deum proximè æmulantur, ibid.

Libertas conscientiæ Rebellionis apud Sectarios prætextus, 318

Limbressacum Lerani ditio obsidetur, oppugnatur, deseritur a præsidiarijs, & igni à victoribus traditur, 626. 627

Liſacus pagus ab Oruallo interceptus, 349. 491.

Litteræ, V. *Gregorius XV.* & *Mayennius.*

Lodunum, V. *Comitia, Legati, & Oratores.*

Logerius à graui prælio Rebellium manu cadit, 523

Lombersij ad Albigenses descriptio, 599. à quinquaginta annis vrbs Sectaria, 598. à Sectarijs quando deserta 599. à Vindocinensi dein igni tradita cum præda, quare, 560

Longouillanus Normaniæ Rector, quas copias in Mansfeldium legit, 614

Lomenius Villæ ad Clericos equitum Regij ordinis præpositus, 594. torquem ordinis Lesdiguerio regis nomine offert, 594. deditionis fani Fidei proxeneta, 557

Lopesius cataphractorum præfectus ad Fauchium à Sanromæo occisus, 293

Lotharingus Princeps Reginam parentem de Mansfeldij transitu monet, 611. 613.

Louſierius in Engeriacos cohortem ducat, 215. eius virtus & animus in hostes erumpentes, 218. & ad valla Monasterij Montalbanensis propugnaculi, 416. ad Monhurtium glande ad pedem saucius paulò post interit, 478. eius virtus, & elogia, ibid. vnde Achilles Gallicus dictus, 478. 479.

Lucionum vrbs Episcopalis ad Picauos, sed inualida, 257. vallationem, quam Rupellani minitabantur, quo pretio redimit, 257

Ludi Florales Tolosæ, qui, & à quo instituti, 347. eorum præmia & leges,

ibid. & seq. *V. Tolosa.*
LVDOVICVS XIII Galliæ & Nauarræ Rex etiamnum adolescens arma conuertit in Sectarios, 3. progreditur in Aquitaniam, quo consilio, 56. & inde in Benarnium, 58. quid ibi egerit, 59. Turones venit, cur, & quid ibi actū, 123. 160. in Britanniā magnam Chaunæum delegat, quare, 168. Condęo Principi in Sacrocæsareā expeditionem indicit, 170. Salmuriæ recipitur, 179. 180. Sectarios exarmari mandat, 181. Thoarsium admissus, ibid. dein Parteniacum, Coulongium, Fontoniacum, ibid. & seq. quas arces Sectarias in transitu receperit, 182. 183. munimenta Engeriacorum exploraturus quo euentu sistitur, 196. eo cessante progreditur, 200. Regis monendi eorum quæ ad obsidionem Engeriacam opus forent, quis ordo 213. 214. eius laus à memoria & iudicio 201. & à pietate, 558. 187. 188. strumosos Chisai tangit, ibid. quare medio prato sibi tabernaculum statui iusserit, 217. 218. periclitatur ad Engeriacos, 221. & ad fanum Antonini, 569. Tremollium humanissimè excipit in sua Rebellionis abdicatione, 207. 208. & Maleretum nomine Aquitanicarum vrbium etiam Rebellionem abiurantem, 211. fœcialem ad Soubisium delegat 211. eius super Engeriaci deditione placitum, 225. Soubisium post deditionem sibi exhiberi permittit, 233. Coignacum venit, 258. deinde Cutracum, 266. vbi in arenam prolij olim ibi commissi descendit, ibid. & de eius ratione disserit, 267. posteà Castellionium, fanum Fidei, & Bergeracum recipit, 268. 269. ipsi ingens periculum imminet ab imbre nimio, dum præter mentem suam ex consilij sententia Tonenſium progreditur, 270. 271. eius in hoc periculo prouidentia, ibid. & seq. queritur apud Castrametatores de pugna intempestiuè & præter ordinem ad clausura apud Clairacum commissa, 276. quomodo ei satisfactum ibid. Termesium in extremis alloquitur, & solatur, 278. ipsius ad Ministrum Clairacensem proloquentem responsum, 287. apud exteros principes plurimi habitus, 300. ad Montalbani obsidionem à præfectis prodituriè deceptus, 375. ad oppugnationē Mommirati de vita periclitatur, 441. eius à soluta Montalbani obsidione decingendo & frenando Montalbano consilium, 488. penè solus à morbo militari immunis, non sinè miraculo 448. Tolosam videre cupit quare, 458. 459. vbi primùm leuiori apparatu exceptus, 460. priuatus agit, & priuatim salutatur, 462. quo deinde apparatu vrbis Ordines excipit & audit, 463. quo item apparatu, & ordine ab ijs exceptus, 464. 465. 466. iureiurando affirmat priuilegia Tolosanæ vrbis se conseruaturum, 465. inde Monhurtium regreditur, 476. illi à funere Luīnęi leuis dolor, 481. 486. Mombasoniam tamen demortui vxorem litteris solatur, 488. Lutetiam frigora inter & glacies redit, 489. vbi summo apparatu excipitur, 498. quo ordine, & comitatu, ibid. & seq. in Sectarios Rebelles secundò mouet, 526. quo itinere, ibid. ipsi tunc leuior exercitus, vnde, 526. ad ipsius præsentiam prælio experiendum cum Soubisio, quibus rationibus negent purpurati, 526. 527. Rex contrà, 527. 528. eius præsentia tamen ante bello necessaria iudicata, 513. in Soubisium pergit, 528. & militiæ ordinem præscribit, ibid. 529. vadum trāsmeat, licèt cum periculo, ibid.

ibid. & nouum prælij ordinem præscribit, 529. 530. qui illi ea pugna adfuerint, 530. eius in Suillium & Forcæum iræ, 562. exercitum in fanum Antonini admouet, 568. Moissaci Parlamenti Tolosani nomine salutatus, 564. Tolosam secundò venit, 575. à Capitolinis ad portam, à Senatu in ædibus Archiepiscopalibus salutatur, 575. 576. rogatus circumiectas Tolosæ Sectarias arces expugnaret, quid responderit, 581. 582. quomodo Hercules Gallicus dici queat, 572. 573. eius elogia, 530. 531. Castrum-nouum-Arrij venit 586. ibique corpus curat medicaminibus quorsum incertum, ibid. inde Carcassonam ibid. postea Biterras & Lunellum venit, 607. prælium ad eruptionem San-Dionysianam ad Montempessulanū prospectat, 651. Mommorancium saucium inuisit & laudat, 655. ad accessus Montispessulanos nocte, & interdiu per vices excubat, 663. virtutem in primario Estissacæ cohortis centurione coronat, repudiato primorum ambitu, 662. in occursum hostibus subsidiarijs properat & 24. horas eques hostes iniequitat, 663. concilium super inenda pace conuocat, 664. Rohanæum recipit, 673. & Oratores Rebellium audit, ibid. Montempessulanum ingreditur, 675. vbi dies sex moratur, ibique diploma pacis promulgat, ibid.

Lugdunum tentatum à Rebellibus Caluinistis, quo euentu, 5

Luïnæus Comestabilis renunciatus, 125. in eum & fratres mordax satyra, 126. 127. responsio apologetica, 128. 129. sapientum de Luïnæi fratrúmque in aula progressu sententia, 129. ab eo & fratribus in quo peccatum ex eorumdem mente, 130. Clairacum subit post deditionem, 287. oppidanorum audaciam perstringit, & ex ipsis quatuor Regis nomine ad mortem deposcit, ibid. quinam illi, 288. sigillum vsurpat à Procancellarij Verei morte, 293. quo prætextu, 294. & malo, 295. turpiter à Montalbanensibus deceptus, 453. subsidiarijs copijs transitum permittit, 434. eius cum Rohanæo de deditione Montalbani colloquium vnde irritum, 442. malè audit apud gregarios, 448. de interuersis stipendiarijs militum pecunijs postulatus, 453. 454. quo fine Modenæum Tolosam præmittit, 454. eius ad Modenæum litteræ auertendis calumnijs, & deprecandæ inuidiæ, ibid. in eis apologiam sibi ipse struit nimis studiosè, 455. 456. à soluta obsidione Montalbana non Tolosam, sed rectà Monhurtium eundum censet, quare, 456. 458. Oratores Senatus ad eum remissos malè habet, 467. eius fastus Tolosanis odiosus, 468. Arnousium Curia absistere iubet, qua autoritate incertum, 471. 472. de responso Arnousij queritur, 473. eique Regem Tolosâ abeuntem subsequi permittit, non assequi, 473. potentissimus in Curia quoscumque suspectos aut abigit, aut donis subigit, promissisque, 475. 476. Longatiliæ exanthemate morbo ægrotat, 481. & interit, ibid. ad eius mortem varij purpuratorum affectus, ibid. & sequem viuentem omnia sequebantur, morientem deficiunt omnia 482. 483. 484. purpuratorum insigne speculum, 483. eius cadauer exenteratum, & Burdigalam secundo flumine delatum, non tamen inductum, quare hoc, 484. inde Malliacum ad Turonensem agrum inlatum, ibid. & 598. eius mors vulgò omnibus ordinibus grata, 485. eorum sententia, qui de-

mortui memoriam tuebantur, 486. 487. Turonis ad aduentum Regis supremo exsequiarum honore donatur, 498. eius præfecturæ quibus collatæ, 499
Lunellum à Condæo simul & Mommorancio iunctis copijs obsessum, 605. quibus præfectis, 606. in illud oppugnatio duplex indicta, ibid. deditur, quibus conditionibus, 605. 606.
Lusinianus Clairacum intercipit, 493. 494. eius animus si proditio defeciſſet, 515. filias Rupellam præmittit, ibid. quæ Burdigalæ captiuæ retinentur quorsum, ibid. quomodo habitæ, ibid. fidem Regi promittit Cõdæo stipulante, quo precio, 556
Lussanus ad Montispessulani obsidionem occumbit, 654
Luxemburgensis fratri Luïnço iniuriam à Theobono illatam, quomodo vlciscitur, 477. V. *Brantesius.*

M

MAchautius Vicecomes cum Comite Lasusco à rusticis capitur, & Gratianopolim ducitur, 444
Machinæ murales. V. *Tormenta bellica.*
Madalianus ad Montemreuelum cæsus, 523
Magistratuum Sectariorum in vrbibus suis temeritas & proteruia, 113. obsequium simulant, ibid.
Magnates in Gallia imperium populi non ferunt, 95. causa defectionis primorum sectæ à Comitijs, ibid.
Magnates Rebellionem sequentes ab edicto Regis, qui, 101
Magnauillæus primarius signifer ad Vaurensem agrum captus, 502
Magnipratanus Comes Mousoniæ arci præfectus, 614. fœdus init ad tempus cum Mansfeldio, quibus conditionibus, 616. delusus à Mansfeldio obsidem, tormentáque dimittit, quo modo, 617
Maillocus Baro ad Clairacum occumbit, 277
la-Maisonus cohortis Chapesianæ maior primipilus, 426. ruina cuniculi ad Mommiratum obrutus, ibid.
Malausius Marchio & eius copiæ, 389. 390. ad Albios prædia Catholicorum diripit, 390. Fauchium Catholicum municipium expugnat, 390. contra Engolismensem aciem instruit, 391. & vincitur, 393. 394. retrusus in vrbem, deditionem parat, 395. cui tractandæ nouo exemplo vrbe absistit, 396. eámque concludit quibus conditionibus, 396. 397. soluendæ Britextæ obsidioni accurrit, quibus copijs, 634
Maleacum Regi patet, 182
Malerayus Lodunensibus Comitijs à secretis, 30
Maleretus Aquitanus nobilis Aquitaniæ inferioris nomine Regi sacramentum fidei præstat, 208. 209
Maleuillius libellorum supplicum in Regia magister, 120. inquirit de mandato Regis in seditiosos Turonenses, ibid. fuga sibi consulere coactus, 121. Regem de seditione monet, 122
Malirius ad Sommerium sauciatur, 609
Maliuicinũ arx Sectaria, ad Aquitaniã, 353. eius descriptio, ibid. Regi deditur, ibid.
Mallæus Comes ad Montempessulanũ grauiter vulneratus, 644
Maluaisius Societatis Iesu Clairaci dilaniatur à Rebellibus, 494. 495
Mansfeldius quis & cuias, 610. 611. quorsum & cuius fusu è Germania in Galliam transierit, 611. 612. eius gratia apud milites vnde, ibid. quas copias ducat, quibus præfectis, & quo ordine, 612. Lotharingiam in transitu deprædatur, ibid. quid responderit

Oratori Niuernenſis, 615. eius petitiones, ibid. commeatum petit interea dum ijs ſatisfiat, 616. à quibus præſtitus, ibid. eo negato Moſam tranſuadat, ibid. dilabentib. & rebellionem minitantibus copijs fœdus cum Magnipratano init, quibus conditionibus, ibid. obſequium ſinè conditione ſimulat, eſquare, 617. aufugit cum copijs in Hannoniam, vbi cum Hiſpano inſtructa acie certat, 617. 618

Manibanij Præſidis Toloſani, ad Mayennium nomine Parlamenti, oratio, 351. 352

Manicanus eques ad Montempeſſulanum occumbit, 660

Manſius in cohortem Piloni ſtrenuè ſe gerit, 607

Manſus Sanctarum Puellarum à Rebellibus, aſportata ſupellectile deſertus, 584. igni traditur, & diruitur, ibid.

Manſus Verduni ad Garumnam Mayennio deditus, 350

Maranſius Comes Sacrocæſareæ dominus, 173. vrbe pulſus à Vateuillio, 174

Maranum arx momenti maximi cõtra Rupellanos, 182. obſequium Regi præſtat, ibid.

Marauſſanus, Luĩnæo carus, & vtilis, 407. cadit ad Mommirati valla, ibid.

Mareſcotus & Meynius ſoluendis Loduni Comitijs à Rege Legati, ſed fruſtra, 33. 34

Mareſius Marchio occiſus ad pontes Cæos, 54

Margaritæ vrbs ad Nemauſios Sectaria, quo præſidio firmata, & quo fine, 334. expugnatur à Mommorancio quomodo, ibid. & ſeq.

Maria Mediceæa Ludouici XIII. mater, eiúſque prudentia ſingularis in adminiſtrando regno, 17. 18. eius liberalitas in Sectarios excuſata, quo nomine & cauſa, 18. 20

Mariliacus, Caſtrametator in oppugnatione Vindocinenſis ad fanum Antonini, 569

Marinellus Comes ſacramento in obſequium Regis adactus peierat, 231

Maritimæ Comes, Vindocinenſis filius cohortem Britannicam patri in ſubſidium ducat, 632

Marqueinius Baro ad Peyratum cæſus, 626

Maſaribaldus cohortis pro Rohanæo præfectus, 390

Maſgrenierus cuniculo ad Montalbanum obrutus, 443

Maſnaüs pater Senator Toloſanus diruendis Inſulæ Iordanis muniminibus delegatus, 354. quare primùm re infecta redierit, ibid. item ſalutando Mayennio, 351. nihil impetrans à Vindocinenſi dolori ſuccumbit, & moritur, 638. 639. eius laus, ibid.

Maſnaüs filius, Senator item Toloſanus, vigilantia ſua primam ſeditionem Priuatienſem pacat, 39

Maſoteſus nobilis ad Clairacum cæſus, 277

Maſſaguellus litteris æquè ac armis clarus, Rohanæo militat, 370

Maſſiliarguæ quâ lege Mommorancio deditæ, 604

Maſſuyerius Senatus Toloſani Princeps Regẽ ſupplici oratione ſalutat, 576. orationis eius varij fines, ibid. & ſeq.

Matha ad Royanum occumbit, 553

Mathæ ſuburbium ad Engeriacos ab Auriaco expugnatum, 192

Matrimonialia fœdera Gallum inter & Hiſpanum ab Henrico magno deſignata, 19. à Maria Mediceæ inuitis Sectarijs perfecta, ibid. & ſeq.

Matronarum Toloſanarum in milites ægros caritas, 449

Matthæus Hiſtoriographus fictitius, mendax in ſuis narrationibus, 490

Mauguionum quibus conditionibus

Mommorancio deditum, 604
Mauleonus insidijs à Fuxensibus Rebellibus interceptus, capitur, 360. periclitatur de vita, commotione populi Maserensis, ibid & seq. tandem sine redemptione dimissus, quare, 361. in subsidium Durbani Barilium propugnantis properat, 469
Mauræus quo casu in Montalbanensium manus venerit, 401. fugam præterit, nec nisi redemptione dimittitur, ibid.
Mauremontius, Sectarius nobilis postremæ aciei præfectus ad Barilium cadit, 469. in acie incognitus quare, 470.
Maxentij fanum Regi se dedit, 181
Mayennius in Henricos Reges armatus cum vnione Catholicorum, 14
Mayennius copias legit in Aquitania pro Regina matre, 53. arma præposterè conuertit in Theminium, cur hoc, ibid. vtilitas intempestiuæ expeditionis quæ, ibid. Theminio maximè infensus, 53. in explorandis Neraci munimínibus de vita periclitatur, 240. 241. quartana laborans ad nuncium rebellionis Neracensiæ se committit, & copias legi iubet 239. 240. obsidionem tentat, viribus impar, 240. eius cataphracti ad secundam hemicycli oppugnationē pugnam adornant, 403. in subsidium Caumontij intercepti accurrit, 244. 245. oppugnationem in Caumontium statuit, & eius ordinem præscribit, 245. eius oratio ad commilitones, 246. & prudentia militaris, 247. 248. Caumontium recipit insigni victoria, 250. cur effugientes non sit insequutus, ibid. in Neracum redit, 252. & hostes ad deditionem compellit, ibid. eius elogia, 347. 350. 354. ad Aquitaniam vlteriorem vrbes Regio obsequio firmat, 296. eius literæ ad Senatum Tolosanum, ibid. & seq. tutelaris prouinciæ Deus ad Aquitaniam & Septimaniā habitus 347. vnde Luinęæ familiæ suspectus, ibid. salutatur intra fines prouincię à Parlamēti Tolosani oratoribus, eiusque ad eorum orationem responsum, 351. 352. vrbeculas ad Tolosæ viciniam recipit, &c. 353. transmeato Garumna arces Montalbanum circumstantes expugnat nisi deduntur 363. 364. dissidium inter cohortes ad Albiasium ortum sedat, 365. de fani Antonini deditione cum Pennauairio paciscitur & quo pretio, 367. deceptus obsidionem parat, 369. à qua Montalbanū à Rege reuocatur, 369. illi ad Villam-Borboniam statio præscripta, ibid. vbi castrametatur, 382. & verberationem in Montalbanum inchoat, 385. ad stragem suorum in oppugnatione Borbonia consternatur, 407. tertiam oppugnationem indicit quo ordine, 409. ad valla Villę-Borboniæ glande ad oculum percussus occidit, 418. Tolosæ ei in publico luctu parentatum, 419. 420. eius elogia, ibid. & seqq. & in Luinçum odia vnde, 420. 421. laudatus à Sectarijs ipsis, 421. vtrum ex destinatione, an casu cæsus fuerit, ibid. eius cadauer, vbi primò repositum, & quò illatum, 422. Lutetiæ publico luctu comploratus, 422
Mediolanum in Aquitania Regio obsequio accedit, 255
Meinius soluendis Loduni Comitijs à Rege Legatus, sed frustra, 33. 34
Meinius, Baro Chabanus manualis opifex ad Mommorancij metationem, in obsidione Mompessulana, 657
Meldensis coniuratio in Carolum IX. 12. & Reginam matrem, 5. 6
Mercurius Gallicus mendacij conuincitur, 502. 379. 492. & alibi passim.

Meruillij alariorum ordo Pibracio in subsidium ad Cadurcos datus, 561. deinde Vindocinēsis copijs accedit, 586. & ad Tarnum contra Montalbanenses excubat, 599. Theminio adest vinetis Montalbanensibus vastandis 623.

Milites in fossam Engeriacorum quo numero, & qua industria inducti, 221

Minister fani Antonini, è duobus quis in furcam actus, 572

Ministri Neracæi rebellionem autorantis oratio ad populum, 238. 239

Ministri Clairacensis ad Regem oratio pathetica, 285. 286

Ministri Sectariorum in Gallia meri ardeliones, 38

Ministri Benarnenses quomodo indemnes præstiti à Rege in restitutione bonorum Ecclesiasticorum, 21

Ministrorum pensiones extinctæ, 681

Miossentius Labretanorum Ducũ Gentilis, & Pontij Dominus, 256

Mirabatum castrum Lerani ditio, ad Fuxensis agri confinia expugnatum, 625. dein igni traditum, ibid.

Mirambellsus Boësij Pardaliani filius, 444. à patre Monhurtij præfectus institutus, ibid. rebellat, 445. & Monhurtium propugnat, 480

Missa in Castro Nauarræo eamet die restituta, & celebrata post 50. annos, quàm exularat, 62. 63

Modenæus capitalium in Gallia præfectus, primus à deditione Engeriacum subit, 231. quare Tolosam à Luinæo præmissus, 454. in Turonenses seditiosos inquirit, 123. in relatione sua verax, sed Luinęi fautor, quare, 197

Molendina Rupellana expugnata, & igni tradita à quo, & quomodo, 315

Molendina Montalbanēsia ad Tarnum, quare igne ab oppidanis consumpta, 382

Molendinum ad Toneinsium à Forcæo firmatum magna suorum iactura expugnatum, 540

Molendinũ tormentarij pulueris apud Montalbanenses igne consumptum, 386.

Molinetum Castrum ad Rupellæ viciniam expugnatur, quomodo, & à quibus, 312. 313

Móbasonia Comestabilis Luinæi vxor, prægnans Lutetiam Moyssaco regreditur, quare 459. Luinæi Comestabilis vidua, Ioinuillio primo semestri nubit, 488

Mombrunus Lesdiguerij gener ad Delphinatum Sectarios concitat, 443. & Gratianopolim intercipere tentat, ibid. Delphinatum deserit, & Montalbanum venit, quo fine, 596. in Reynesium Castrum castra mouet, ibid. & illud expugnat, 597. lacessitus à Theminio ad Mõtalbani viciniã prælium ignauus detrectat, 623. 624

Mombrunus è Mommorancij familia ad Montempessulanum cæsus, 654

Mommartinus à Soubisio ad Comestabilem tractandæ deditioni Engeriacorum delegatus, 223. bis re infecta quare dimissus, ibid.

Mommorancæa filium Condęo marito, primario Galliæ Principi parit, 424

Mommorancij Comestabilis cædes prælio San-Dionysiano, 6

Mommorancius Mareschallus fautor Sectariorum Rebellium, 9. ideóque actus in vincula, ibid. quomodo euadit, 11

Mommorancius in subsidium Cheilani copias legit, 42. instruendo exercitui post deditionem castri Priuatiensis vxoris mundum muliebrem soluendis militi stipendijs, in pignus pro ducentis aureorum millibus dat, 48. eius exercitus quibus copijs constabat, ibid. quas expeditiones confecerit, 48. 49. eius memorabilis vir-

tus & amor in Moresium commilitonem, 49. ad Valonsium periclitatur, 51. consilium oppugnandarum Margaritarum capit, 333. quo ordine, & quibus copijs, 334. 335. eius prudentia in auertendo Nemausiorum pro Margaritis subsidio, 335. calumnijs iniustè impetitus, 336. Vauri cum copijs agit, auxiliaribus Montalbano auertendis, 417. auxiliares copias ad Montalbani obsidionem ducit, quo numero, & quibus præfectis, 449. qua parte præscripta ei metatio, ibid. paulò pòst æger Rapistagnum inuectus, vbi diu vitam in periculo habet, ibid. quibus copijs ad Galliam Narbonensem Sectarios Rebelles infestat, 538. in eadem prouincia agros Rebellium vastat, 574. 601. corúmque quingentos insigni stratagemate cædit, ibid. in Mauguionum mouet, 603. & ei deditur nullis cõditionibus, 604. vt & Massiliarguæ saluis oppidanorũ vita, libertate, & bonis, ibid. & Aimarguæ, 605. deinde copias suas Regijs iungit in obsidionem Lunelli, & quid ibi egerit, 605. 606. Cebennensẽ agrum iussu Regis diripit, & hostiles copias simulatis obsidionibus dissipat, 643. Mompessulanis ad eruptionem San-Dionysianam strenuè obsistit, & eorum impetum moratur, 651. 652. triplex vulnus sibi illatum, trium hostium nece compensat, 655. à Rege inuisitur & laudatur, ibid. cohortis item Normannicæ in eum laudes, 654

Mompesatus Baro ad Massiliarguas lethaliter vulneratus exin moritur, 604

Mompessulanorum eruptio in Regios ad munimentum San-Dionysianum infortunato Regijs successu, 650. & seqq. eorum immanis barbaries, 661. V. *Monspessulanus.*

Mompouliauus Forcæi filius in odium patris aula facessere iussus, 108 144. quare huic exsilio à patre obsistere suasus, ibid. Neraci Rector, 240. 250. strenuè ad Rupellam in Regios se habet, 315. 316. ad frontem saucius pugnam deserit, ibid. Toneinsium in Regios propugnat, 519. ibidem quando, qua parte vulneratus, 541. in oppugnantes Toneinsium erumpens retruditur, 545. moritur post deditionem, 546

Moncautius minor centurię apud Montalbanenses præfectus 403. hemicyclum propugnat ad villam Borboniam, 404. 405

Moncluus nobilis Sectarius ad Barilium captus, 469. 470. dein in insidijs ad Fuxenses perit, 630

Monconţorea pugna Caluiniſtis Rebellibus luctuosa, 6

Mondosilius ad Villam-Borboniam cęsus, 410

Monhurtium Regio obsequio à quo firmatum, 255. à quo deinde rebellat, cuius suasu, 444. 445. in illud oppugnatio triplex indicta, quo ordine, & forma, 476. deditur Regis arbitrio, salua vitâ, 480. illi ignis à præda subditur, ibid.

Monius Reginæ parentis olim assecla, quo pacto in familiam Luinæi allectus, 108. 482. muneribus opimis in Regia decoratus, 483. Scoticæ cohortis præfectus destituto Forcæo, 108

Monnæus Synodi Aquitanicæ orator, 75. Rupellanos ad bellum accendit, ibid. & seq. graranter acceptus, ibid.

Monrealus Castrametator in acie Mommorancij cõtra Sectarios Priuatienses, 42. Pilonum cum cohorte Villænouæ assequitur, cúmque ibi obsidet, 42. 43

Monreuelum Rebellium prædonũ asylum ab Ellebouio oppugnatum quo-

modo, 523. quibus conditionib. deditum, 524
Mõreuelus Talliaburgenſe pomœrium inuadere iuſſus, 195. occiditur 199. 200. viſitatur à Rege, 200
Mons-Cucquius deditur, & diruitur, 584.
Mons-ſlanquinus à Marchione Forcæo interceptus, 515
Mons-Marſanus à Regis obſequio Caſtronouani proditione rebellat, 554. Mayennio deditur primùm, 255. deinde Regi, quo precio, 556
Monſpeſſulanus obſidetur, 645. oppugnationum, verberationum, metationum, copiarum Regiarum, cum earum præfectis, & hoſtilibus eruptionibus ad eum deſcriptio, à pag. 645. vſq; ad pag. 663. error Regiorum maximè ſupinus in hac obſidione, 655. de eo obſidendo, necne, quæſtio in vtramque partem antè agitata, affirmatiuè deciditur, cuius ſuaſu, 641. ex pace deditur, 673. quid de eo tacitis legibus, & conditionibus ſtatutum, 680
Montalbanenſes prædones cæſi à Mayennio, 363
Montalbanenſes ad obſidionis nuncium, ſuburbanis prædijs ignem ſubijciunt, 380. ad acceſſum Regiorum in obſidionem conſternati, 381. ſubſidium à Rohanæo expectãt, 43. morbis etiam militaribus malè affecti, 450. quadraginta Teſconi riuo non ſinè portento ſubmerſi, 451
Montalbanenſes præſidiarij ad Vaurenſem agrum in regreſſu trecenti partim cæſi, partim capti, 401. rei geſtæ ſeries, ibid. V. *Gachapellus.*
Montalbanẽſes ad Villæ-Borbonię confinia quando & quomodo ab alarijs Mayennij cæſi, 549
Montalbanenſes in ſubſidium fani Antonini quamquam ſeriùs accurrentes ad internecionem cæſi, 573. 574
Montalbanum quibus in prouincijs ſitum, 372. vrbs armis, commercióque florens, ibid. eius ſitus & deſcriptio, ibid. & ſeq. trifariam diuiſum, 373. olim pagus, nunc Epiſcopatus, & à quo tempore, ibid. triplici obſidione clarum, ibid. aliud à Montalbano Reinaldi Caroli Magni coæui, ibid. quãdo à Sectarijs interceptum, ibid. quib. munimẽtis firmatum, 374. non vndique cinctũ à Regijs, mali caput, 384. 385. illius oppugnatio generalis ad tres metationes quando, & quo effectu indictę, & executioni mandatæ, 441. quî factum vt minùs è voto ſucceſſerint ibid. & ſeq. V. *Eruptio, Femine Molendina, Obſidio, & Subſidiarij.*
Monteræus Niuernenſis ad Mansfeldium Orator, 614
Monteſquius ad primam hemicycli villæ-Borbonię oppugationem cadit, 399
Montis-Clari Vicecomes Vicino ab Ambris ex fratre nepos ad Toneinſium cum patruo quomodo cæſus, 544
Montiſgiſcardi turres in Benarnio à Benſinõ interceptę, 103. conſilio Forcæi, ibid.
Morbus militaris frequens ad Montalbani obſidionem, & vicinis circumquaque vrbibus, 448
Moreſius alter ex Caſtrametatoribus in exercitu Mommorancj, 48. ad primos acceſſus Valli glande traiectus occumbit, 49
Mornacum Caſtrum Burdigalenſis Senatus vigilantia conſeruatum, 496
Moſſolenſius præfectorũ cohortis Galliæ Narbonenſis vnus, 447
Motagachonus Mõreueli præfectus Forcæi nomine, 523. propugnans cadit, 524

Mouſonia arx, Reginæ parentis iuſſu in Mansfeldium firmata, 614
Mouſſayus Marchio & alij à Comitijs Lodunenſibus delegati ad Regem offerendis ternionibus, 30. quid retulerint à Rege, 31
Munimenta Sectarijs vrbibus indicta à Comitijs generalibus, 83. quibus diligentiſsimè eodem vbique tempore incumbitur, ibid. & ſeq.
de Munimentis vrbium Galliæ, Regis apophthegma, 289

N

NAntaſius centuriæ præfectus iuſſu Eſpernonij prælium ad cornuum expugnationem in obſidione Mompeſſulana reſtaurat, 661. hoſtem clauſtris ad Antonini fanum deijcit, fugátque, 568
Nauarræi Caſtri in Benarnio deſcriptio, 61. 62. Rex quo tempore illuc venerit, & quid inibi actum, ibid.
Nauarræus præfectus veteranus ad Caumontium cadit, 250
Naues quot, nauali prælio à Rupellanis amiſſæ, 684
Naues duæ cum commeatu Rupellanis à Regijs ad ipſum portum interceptæ, 591
Neaumourſius ad eruptionem primam ab Engeriacis cæſus, 203
Nemourſius Dux commendatus à ſua in Carolum IX. fide, 6
Neracenſium eruptio periculoſa Regijs, 250. 251. quorum præcipuè auxilio propulſata, 251. 252
Neracum Labretani Ducatus vrbs primaria, 237. quare Henrico IV. præcara, ibid. olim ſedes Camerę Edictalis Aquitaniæ, ibid. dedirum Regijs, quibus conditionibus, 252. V. *Femina.*
Nereſtanus deſideratus è Regijs ad Pontes Cæi, 54
Nereſtanus filius cohortem ad obſidionem Montiſpeſſulani ducat, 644
Nieulius centurio apud Engeriacos quando, & vbi cadit, 219
Nieulius Baro ad Rupellæ viciniam Lanouium in inſidijs capit, 321. 322
Nigrapeliſſa Buillionij ditio, 363. à Mayennio intercepta, ibid. à Sectarijs Rebellibus recepta, 489. à Rege expugnatur, 564. vbi ad internecionem omnes præſidiarij ſimul & oppidani cadunt, reiectis conditionibus, 564. 565. caſtrum poſteriùs deditur nulla lege, ibid. cuius præſidiarij in crucem acti omnes, ibid. vrbs igne abſumpta, ibid. Caſtro conſeruato quare, ibid. præſidiarius Nigrapeliſſæ ad arborem, quam manu ſua ſeuiſſet ſuſpendi petit, & obtinet, 565
Niortium abdicat Rupellana Comitia, & Regem recipit, 182
Niuernenſis Dux exercitus in Mansfeldium imperator, 613. 614. quas copias ipſe legerit, 614. totus exercitus quibus copijs conſtabat, ibid. in Campaniam citatis equis properarat, ibid. Oratorem ad Mansfeldium delegat ſuo nomine, quorſum, ibid. & ſeq. vana ſpe paſcit Mansfeldium, 615, parem oblati ab Hiſpano ſubſidij gratiam reponit, 618. ei moritur primogenitus vnde, 618
Nobiles obſidionem apud Engeriacos propugnantes, qui, eorúmque nomina, 226. 227. & ſeqq. ſacramento adacti per turmas, ibid. ſed fruſtra, peierantibus deinceps ferè omnibus, 231. quot in egreſſu Engeriaco recenſiti, 233
Nobiles ad hemicycli oppugnationem legionariorum ignauia ad Montalbanum cæſi, 405
Nobiles expeditionum Mommorancij in Gallia Narbonenſi ſocij, qui, 51

Nobiles ad Toneinſij obſidionem clari, & illæſi, 544
Nobiles, inter Montiſpeſſulani obſidionem, alarios frequentiùs à Nemauſijs laceſſitos, ſub primorum & Principum præfectura ab excubijs ſubleuant, 649.663
Nobilitas Galliæ Sectaria, quare vulgò Rebellionem abiurauit, 101
Nobilitatis Gallicę genius, 164. & peſſima indoles, 509
Nobilium quare intereſt opprimi potentiam populi, 317. 318
Nobilium Regiorum diſsidium ad Caumontium vnde ortum, quomodo, & à quo pacatum, 245
Nobiliũ Galliæ Narbonenſis in inferendo Barilium ſubſidio diligentia, 469
Noguaredæus cohortis Sectariæ præfectus ſub Malauſio, 390. ad Fauchium vulneratus, 394
Nohaillanus à Montalbanenſibus ad Rohanæum ad quid delegatus, 413. 414. quid cum Rohanęo egerit, 414
Nouatores Crocodilis ſimiles quo modo, 79. V. *Sectarij, & Caluiniſtæ.*
Nox nauali prælio ad Rupellam Rebellibus opportuna, 683
Nuptiarum Henrici Nauarræi ſub Carolo IX. ſimulatio ad quid, 7.8

O

OBedientia Gallorum erga Reges ſuos qualis, 152. violata à Sectarijs, ibid. & ſeq.
Obedientia Sectariorum in Reges Galliæ quomodo verè cœca dici queat, 153.
Obſeſsi ad Toneinſium loci anguſtia preſsi, 519. 520
Obſidionis Montalbanenſis acceleranda, & prouertendę quæſtio, in vtramque partem agitata, 262. 263. 264. ſagaciorum ea de re ſententia, 265. 273
Obſidionis Montalbanẽſis copiæ, ordo, præfecti, & metationes, 374. 375. Rebellium intus copiæ, præfecti, & belli formula, 376. 377. & ſeq. propugnationum ordo & præfecti, 378. 379. illius ſoluendæ cauſſæ, & ordo, 448. 452. 453
Oceani nauigatio triremibus parum tuta, 324
Oldus fluuius Clairacum alluens, 280. eius aquæ quomodo molendino ſubductæ, 280. 281
Oppugnatio triplex eodem tempore ad Montalbani metationes quo facto, 385. 386
Oppugnatio munimenti Sandionyſiani ad Montempeſſulanum, cuius conſilio inita, quibus copijs, & quo euentu, 649. 650
Orator Comitiorũ Rupellanorum Caſtrum Albigenſium delegatus, 110. negat ſe niſi coram populo mandata prolaturum, 113. eius verba ad populum, 115.
Oratores Benarnenſes ad circulum vlterioris Aquitaniæ Montalbani coactum, qui, 68
Oratores circuli abbreuiati Montalbanenſis, qui, 70
Oratores Engeriacorum ſuper deditione, qui, 225
Oratores Montalbanenſes ad Rohanæum vltimò miſsi, qui 451. quo fine, & quo euentu, ibid. & ſeq.
Oratores Parlamenti Toloſani ſalutando Regi altero acceſſu ad prouinciam qui, 564
Oratores Senatus Toloſani ad Regem quo fine delegati, 467. ad Luinæum remiſsi, ibid. V. *Legati.*
Oratorum, qui Comitijs Lodunenſibus prouinciarum & circulorum nomine ex tribus Ordinibus conuenerant, diſtincta ſeries, 26. 27. 28.
Oratorum Cebẽnarum, Vticę, Nemauſi,

& Montiſpeſſulani ad Regem poſt Montiſpeſſulani deditionem oratio, 673. cuius organo, 673. 674.
Ornanus à S. Cruce obſidioni Neracæ cohortem armat, 239. Mayennio ad Villam-Borboniam cum cohorte ſua militat, 382. obſidionem fani Viuiani ſoluit, & hoſtes fundit, fugátque, 549
Ornolacus Durbano ad Barilium auxiliaturus adeſt, 469
Oruallus Comes Montalbano tempore obſidionis quo iure præfuerit, 376. cohortem ſub ſe habet, 379. quibus copijs & comitibus Figiacum ſubit, 491. quid ibi egerit, ibid. propugnantibus hemicyclum villæ Borboniæ ſubſidiarius adeſt 404. Liſſácum pagum intercipit, & alariorum Engoliſmenſis primarium ordinem partim agit in fugam, partim cædit, 492

P

PAcis tractatus X. in Gallia, Reges inter & Caluiniſtas intra decem & ſeptem annorum curriculum, 1
Pacis Montiſpeſſulanæ diploma quibus verbis conceptum, 675. & ſeqq. quo procurante in acta Parlamenti Toloſani relatum, 681. V. *Par.*
Pacta cum hoſtibus, ſinè Regis placito non eſſe ineunda, 362
Palaretus nobilis ad primam hemicycli villæ-Borboniæ oppugnationem cæſus, 399. Forcæo agnatus, 400. eius virtus ibid. cadauer quo apparatu à Sectarijs redditum, ibid.
Palatinus Comes increpitus de depulſione Catholicorum Orthodoxorum à finibus ditionum ſuarum quid reſponderit, 149
Paliefius Baro cohortis Normannicæ maior primipilus ad fani Antonini oppugnationem lethaliter vulneratus, 571. antè mortem Caluiniſmum abdicat. ibid.
Palleuillius præfectus Montalbanenſis ad eruptionem in caſtra Ioinuillij haſta transfoſſus, 451
Palliaſſæus Caleto poſt Luïnæum præfectus, 499
Palüaüs Baro vulneratus ad Engeriacos, 221.
Palüaüs cohortis Nauarreæ præfectus ad fani Antonini oppugnationem cæſus, 570
Pampeloni præſidiarij Caſtri Priuatienſis eruptio Sectarijs noxia, 42
Paniſſautus Bergeraci præfectus, Regem excipit, 269
Papilionum nomen vbi, & vnde Sectarijs obtigerit in Gallia, 283. 284
Parabellus Niortij præfectus Regem gratè excipit, 182
Pariſienſes Regem in regreſſu magno apparatu excipiunt, 498. 499
Parlamenta mediatorum officio funguntur Regem inter & populum, 578. quomodo differant in Gallia à Cameris, quas vocant ſemipartitas, 112. ad Proregis abſentiam, etiam armis præſunt in Gallia, 39. cur ſiluerint ad Luïnæi potentiam, & vſurpationem, 294
Parlamenti Delphinatus placita, cuius nomine pronuncientur, 500
Parlamentum Toloſanum nominatim à Sectarijs Rebellibus auiditatis accuſatum, 440
Parlamentum Benarnenſe quot Senatoribus conſtat, 57
Parteniacum Regi deditur, 181
Paſcaletus cum Pennauairio tertij agminis auxiliaris Montalbanum ſubeuntis ductor, 433. eruptioni ad valla Borbonia præfectus 439. ad Vaurenſem agrum Montalbano regrediens captus, 502

Pauij Ordines Regi obuiàm Arſacum vſque eunt, & quid eis Rex reſponderit ad quæſtionem quo apparatu in vibem admitti vellet, 60
Paulhacus Toloſanus iuuenis ad villam Borboniam vulneratur, 410
Pax Reginam matrem inter, & Regem à pugna pontis Cæi, quibus conditionibus, 54. 55. & à pace colloquia, & ſalutationes mutuæ, ibid.
Pax ab obſidione Aurelianenſi, ſed breuior, & quorum culpa, 5
Pax cum Caluiniſtis à reditu Henrici III. in Galliam quibus conditionibus inita, 11. dat anſam vnioni Catholicorum primæ, Peronæ deſignatæ, ibid.
Pax Leſdiguerium inter & Rohanæum primò ſtatuta, 664. dein à Rege, ex Conſilij ſententia, Condæo Principe renitente autorata, 670. huic populus Mompeſſulanus obſiſtit, 671
Peiratum Leranea ditio expugnatum, & igne abſumptum, 626
Peirerianus veteranus eques ex inſidijs à Fuxenſibus cæſus, 630
Peirillij pater, fratréſque bini cadunt ad eruptionem in valla Ioinuillij, 443
la-Peyrouſius præfectus centuriæ Toloſ. ad Villam-Borboniam ſauciatur, 410
la-Peyrouſius fratris legatus lapidibus ad Villam-Borboniam obruitur, ibid.
Pennauairius Sectarius Antonini fanum mille aureis venale proponit Mayennio, 367. quomodo ſeipſum interceperit aliud agens, ibid. & periculo prætenti ſe exemerit, 368. ea de re varię ſententiæ, ibid. ad ſyluam Greſiniam Bellifortium cum cohorte ſubſidiaria ducit, 431. cohorti ſubſidiariæ pro Montalbanenſibus ducem ſe viæ præbet, 432. tertij agminis ductor, 433. captiuus Toloſam miſſus 435. beneficio pacis liber dimiſſus dein, ibid.
Penſiones Præfectorum Sectarijs vrbibus, item & Miniſtrorum, vbi, quando, & à quo ſublatæ, 681
Peruatius Baro, Regi ſub Mommorancio ad citeriorem Galliam Narbonenſem militat, 51
Peroudilius quibus copijs fano Antonini a Rege præfectus, 574
Perſani, qui apud Benarnenſes 57. 63. quando, & à quo proſcripti, ibid.
Perſanus Baro adeſt Comiti San-Paulenſi in obſidione Gergobiæ, 164
Petræus Albiaſij præfectus, 364. in furcam actus, 366
Petroboſcus centuriæ apud Montalbanos præfectus, cadit in eruptione ad caſtra Borbonia, 439
Petrus Mombarterij præfectus Regios à ſtatione fugat, 382. in Capuſium erumpit, 380
Phelippeauxius ad Montalbani obſidionem morbo militari intercidit, 449
Pibracius autor Henrico III. Poloniæ furtim deferendæ, 11
Pibracius Tarabellus Protopræſes Prouinciæ, dein Benarnij electus, neutri præfuit quare, 65. obit Toloſæ morbo militari, ibid. & 450
Pibracius cohortis præfectus ad Cadurcos Orualli incurſiones moratur, 521. eiúſque ſupellectilem intercipit, quare ei ſalua reddita, ibid. hyberna mutat & in Cadurcos migrat cũ cohorte ſua, ad quid, & cuius iuſſu, 492. arcem Rebellium ad Oldum expugnat, 522. quibus copijs Engoliſmenſis ſubſidio ad Burniquelli obſidionem aduolat, 490. licèt importuno tempore & inclementi cœlo, ibid.
Pichonus Cameræ Edictalis in Aquitania Præſes Catholicus, 238. monet Mayennium de Rohanæi, & Forcæi Neracum aduentu, ibid. pellitur

Neraco & Marmandam ſubit, 239
Pietas militum Regiorum in bello contra Sectarios commendabilis, 215
Pigeoletus Taillaburgenſe pomœrium ad Engeriacos aggreditur, 198. 199 aggerem cuniculi oppugnat, 219. ad Soumierium cadit, 609
Pilonus auxiliarem Priuatienſibus Sectarijs cohortem legit, 42. Villænuæ cum ſuis copijs obſidetur à Montrealo, 43. eius cohors à quibus fuſa, cæſa, & fugata, 607
Plenipugnius cohortis Picardiæ legatus cæſus ad Toneinſium, 544
Pleſsius Mornæus Salmuriæ præfectus, 179. Sectarijs ſuis ſuſpectus, ibid. armis, litteriſque æquè addictus, 180. Salmuriam ſinè conditione Regi dedit, ibid. illi præfecturâ abituro, & abundè remunerato Saultæus Comes ſubſtituitur, 181
Pleſsius ad Montempeſſulanum glande ad oculum cadit, 661
Poliniacus Vicecomes Mommorancio adeſt in expeditionibus bellicis, 51
Pompeius Tragonus Italus opifex inſignis, ſed minùs ſagax, 552. 553. portum Rupellanum quomodo claudere proponit, 620. improbato hoc inuento, arcem Ludouicæam exſtruit, ibid.
Pongibautus Comes non ſinè miraculo ad Royanum ſaluus, 553
Pons Montalbanenſis ad Tarnum fruſtra tormentis pulſatus, 425
Pontes Lutetiani duo qui & quando exarſerint, 423. incendij cauſa incognita, ibid. in Sectarios fruſtra conijcitur, 424. eorum iactura maximi momenti & precij, 423
Pontifices ſummi quam in Reges Galliæ poteſtatem habeant, 153. 154. eorum imperium nobillus Regio, 154
Pontium vrbs antiqua & Sectaria, quare & quo præſidio à Rupellanis munita, 235. vnde nomen accepit, 256. 257. quæ, & cuius ditio, ibid. eius deſcriptio, ibid. Regi deditur, ibid.
Populus immanis bellua, 520
Porcherius erumpentes Mompeſſulanos retrudit, 558
Portæus Caſtri Neracæi præfectus, fidem erga Regem pacto firmat, 238. quam violando Forcæum in Caſtrum dein admittit, 239
Porteſius Marchio cohortis Galliæ Narbonenſis præfectus, 447. Caſtrametator in acie Mommorancij, 48. & ad Montempeſſulanum, vbi erumpentes hoſtes acriter retrudit, 658
Portuſius alter ex præfectis Sectarijs eruptioni in caſtra Toiriuillij, 450. viginti quinque vulneribus ſaucius, 451
Poudreſius Sectarius prælij primipilus mille legionarios in Fuxenſem agrum ducat, cuius iuſſu, 460. iungitur Lerano, ibid.
Poullæus Baro ad Villam-Borboniam ſauciatur, 406
Pouſinum Leſdiguerio deditur, 520
Poyanus Benarnenſis Catholicus, potens nobilis, Saleſio in Caſtri Nauarræi præfectura ſubſtitutus, 62. 66. de interceptione Montis-Giſcardi Forcæum monet, ſed fruſtra, 103. quid reſponderit, 104. neque minùs ideò obſiſtit, & copias legit Regis nomine contra Benſinos, ibid. ſpernit Senatus decretum, vbi de Regis autoritate in Benarnio ſarta tecta habenda agitur, 105
Poyus Medicus Clairacenſis patibulo addictus, vltimo momento liberatur, 288
Præfectorum ad Montem-Reuellum crudelitas in legionarios, ab indecora deditione, 524
Prælij ad Inſulam Riæ, cum Soubiſio initi ordo, 529. mutatus à tranſuadato riuo, ibid. eius ſucceſſus, 531. 532

Prælium rarò totis viribus ineundum, præcipuè Rege præſente, 526.527
Prælium cruentum ad Pictones Regios inter & Rebelles quo euentu, 522.523. eius dubia victoria, 523. V. *Pugna.*
Præſidiarij quo numero Engeriaco egreſsi, 233
Præſidiarij Montalbanenſes omnes noctu & interdiu in excubijs, 378
Præſidiarij Regij ad Toneinſium immaniter à Rebellibus cæſi, 516
Præſidiarij Monhurtiani ingens à cuniculo periculum, qui tamen ſaluus nõ ſinè portento euaſit, 477
Præſidiarij Montepeſſulano abſiſtunt, 673. qui eorum locum ſubierint è Regijs, ibid.
Præſidiarij Rupellani deficiente ſtipendio rebellant, 619. quî eis ſatisfactum, ibid.
Præſidiariorum duorum Reynieſij Caſtri, inſignis virtus, & audacia, 597
Prætorianæ cohortis ad Monhurtium ignauia, 478
Prætorianorum murmur ad S. Antonini oppugnationem vnde, 570. eorum ibidem ignauia, ibid.
Praſinius munimenta Engeriacorum explorat, 190. eius relatio & ſententia apud Regem, 190.191. in Septimaniam citeriorem à Rege præmiſſus, 586. Betarrio fugitiuos aſſequitur, & partim delet, 602
Preauxius Regius Orator procurandæ emologationi diplomatis pacis, apud Toloſates, 681
Primipilus cohortis Villeroij quare ad obſidionem Britextæ in furcã actus, 634
Primorum Galliæ nimia in certaminibus audacia, regno damnoſa, 653
Principum Europæorum ſalus à quibus pendet, 19
Priuatienſes Sectarij amoribus dominę ſuæ obſiſtunt vi & armis, 38. 39. patratur prima ſeditio Maſnaũi filij, Senatoris Toloſani diligentia, 39
Priuatienſis Caſtri obſidio prima à Sectarijs, 42. quomodo à Mommorancio ſoluta, & quibus conditionibus, 42.43. altera obſidio ab iiſdem Sectarijs quo duce, & quorum copijs auxiliaribus, 45. à quibus arca expugnatur, & deditur deinde Caſtrum, qua lege, 46. in hac deditione fraudis ſuſpicio quibus fundamentis nixa, 47. eleuata, ibid. eius poſteà obſidio à quo, Mommoracio diſſuaſa, 48
Priuatienſis domina vidua, V. *Chãbaudus.*
Priuatienſis diſsidij ſemina quæ, 36
Priuatium fruſtra à Comeſtabili Leſdiguerio tentatum, 643
Procancellarij dignitas toto ſemeſtri vacat, à Verzi obitu, 496
Procancellarij electio in Comitijs Rupellanis, qui ſigillo præſit, 87
Proconſules qui, & quare Montalbani creati, 443
Proditio morte remunerata, 597
Propugnaculi vrbibus ad Toneinſium intermedij oppugnatio, 539
Proreges in Delphinatu ſummam omnium adminiſtrationem habent, 590
Proregum pernicioſa induſtria, 582. eorum maximè qui Galliam Narbonenſem à centum annis adminiſtrarunt, ibid.
Prunæus Antoninorum inſidias non ſinè miraculo ſæpe euadit, 574
Pueri Montalbani in platea, tormentaria pila diſcerpti, 412
Pugna fortuita cataphractos inter ad Fauchium, vnde, 392.393
Pugna ad pontes Cæos, quo ſucceſſu, 54
Pugna grauis, & atrox Petragorico ſolo, Regios inter & Rebelles, quo vtrinque ſucceſſu, 505.506.507
Puibernieri cum Chateliero-Bourloto colloquium ad quid, 221.222
Pujolius Clairaci præfectus, rebellio-

nem abdicat,& vrbe abſiſtit,273. 274
Puymiſſoni primarij Capitolini Toloſatum ad Regem Oratio, 460. & ad eam Regis reſponſum, 462

Q

Quæſtio de Mayennio ſalutando à Parlamento Toloſano in vtramque partem agitata, affirmatiuè deciditur, 351
Quercetanus primipilus vnde à Rege laudatus, & remuneratus, 281.282
Quillebouium arx Normanniæ munitiſſima, quare poſt Luinæi mortem diruitur, 499

R

Rabatus Fuxenſis vulneratus ad cuniculi oppugnationem apud Engeriacos, 219
Radeſiani mareſcalli in fouenda fortuna ſua commentum non illepidum, prudens tamen & ingenioſum, 130
Radeſianus Cardinalis vltimum iuſſum Curia abſiſtendi Arnouſio refert, 474. & quacumque id authoritate fiat abſiſtendum amicè conſulit, 474 475.Biterris moritur militari morbo, 603. laudatus à zelo in Sectarios, ibid. & ſeq.
Radeſianus Dux factionis in Luinęum particeps,53. pugnã ad pontes Cęos ſubire detrectat,54.de vita ad fanum Antonini perclitatur, 569
Ramburius Bergeraci à Rege præfectus, 269
Rapinus Manſi Verduni præfectus,loco abſiſtit ad Mayennij aduentum, 350.
Reauxius Scoticæ cuſtodiæ præfectus, 48.monet à Rege Chatillonium de præſidiarijs Vallonſio dimittendis & obtinet, 48. impetrat veniam oppidanis Valli. 49. omnia Mommorãcio permittit regis nomine quoad Autiegium & Valonſium, 51
Rebelles quot nauali prælio ad Rupellam cæſi, 684
Rebelles Sectarij Forcæi ſequaces in Benarnio miſerè diſpereunt, 107
Rebellio à Caluiniſmo penè lethalis Gallis, 2. eius excidium à quibus olim regibus tentatum, ſed fruſtraneo niſu, 2. V. *Sectarij Rebelles*, & *Caluiniſta*, præcipuum plebis infimæ ſtudium, 101
Rebellio prima Caluiniſtarum in Gallia Priuati orta vt & nupera, 52
Regalis villa Mayennio deditur, 363
Reges an poſsint priuari regno autoritate Apoſtolica, 154. quomodo intelligenda Catholicorum hac de re ſententia, 154. 155
Regibus an præſtandum obſequium a ſubditis non habita fidei ratione,14. agitata quæſtio in vtramque partem, ibid. & ſeq. 16. vulgo omnium arbitri, 128. eorum luxus, ibid. *ſubditorum exemplum*, 188.
Reges Galliæ quatenus ſubiaceant ſummo Pontifici,152. 153. 154. eorum poteſtas ſuprema & immediata, 151. 152. ijs à Deo indultum vt ſtrumoſos tactu, & voce ſanent, 288. 118. ludibrio habiti à Caluiniſtis, 12
Regia Regum Nauarræorum, quæ Pauij erat, terræmotu corruit, 22
Regij ad Albiaſium contra fidem plures à propugnantibus cæſi, 366
Regij ſtationibus ſuis ad Villam-Borboniam frequenter depulſi, vnde, & quomodo, 399.404.405.410
Regina parens à Rege Lutetiam litteris euocatur, futura conſiliorum omnium conſcia, 496.497. Regijs votis ſatisfacit, 497. Lutetiæ conſilium conuocat ad Mansfeldij in Galliam tranſitum, & quid in eo decretum, 613

Regina coniux loco commodo ad Clairacum oppugnationem prospectat, 282. Tolosam videre auet, nec datur, quare, 459. recedens Moyssaco ad Capitolinos Tolosanos scribit, 459
Reginæ matris factio potens in Luinæum, 53. quibus authoribus, ibid. Engolismæ, tuto asylo recipitur ab Elpernonio, 53. ad Pontes Cæos profligatur, cuius culpa, 54
Regiorum prima ad Montalbanum castrametatio felix, 381
Regiorum militum in Clairacēses præsidiarios coniuratio, quomodo, & à quo prohibita, 288. 289
Regum Galliæ & Hispaniæ paritas in quibus, 19
Reiniesium castrum Montalbano adjacens, 596. cuius ditio, & quo facinore clarum, ibid. à quo expugnatū, quibus copijs, & quo ordine, 599. 597
Reiniesius ad tibiam Montalbani glade traiectus, 426
Religio etiam falsa arctissimum vinculum, 145. causa vnica dissidiorum, ibid.
Renardus libellorum supplicum in Regia magister ad quid à Rege in Benarnium missus, 21. 22. 56. quando ei Senatus datus, 22. executionem edicti Regij de restitutione bonorum Ecclesiasticorum frustra tentat, ibid.
Restæus vnus ex Proconsulibus quatuor Montalbani creatis, 443
Rhosnius Marchio tormentorum ad Engeriacos Regius præfectus, 215. frustra ad Suilliam, & Busicūm Suillij Castri præfectum missus, 260. cur absens à castris Regijs incertum, 281
Rhotelinius Marchio frustra Bobierium Gergobiæ præfectum tentat, 164. 165.
Ribautius vtilem contra Piloni cohortem præstat operam, 607. inde à Rege laudatus, ibid.
Richardeletus cōhortis Rupellanæ præfectus, 257. impius in imaginem Crucifixi, ad limen Ecclesiæ pœnas luit, 256. 257
Riparianus ad Monasterij oppugnationē è Sectarijs vulneratur, 425. glande ad munimina Montalbani ad caput traiectus, 440
Riuensis Comes cohorti Galliæ Narbonensis præfectus, 447
Ia-Riuierij præfecti militiæ ad villam Borboniam stratagema, 400
Riuierus Bordeti Legatus ad Clairacum cadit, 277
Rochus maior primipilus in fossam Engeriacæ vrbis descendit, quo numero, & qua forma, 221. occiditur ab hostibus, ibid.
Rohançea diu captiua, quare dimittitur, 590
Rohanæus Engarinum Castro Lectorensi amouet, & Fontaralium substituit, quare hoc, 23. Monspelij exanthemate laborat, 184. innocens cædis du-Crosij Præsidis, 186. & eius vltor, ibid. eius ad Auriacum litteræ, 192. Engeriaci Rector, 189. cur tempore obsidionis vrbe abstitit, ibid. eius ad Comestabilem litteræ, 194. obsequium in Regem mentitur, Rebellionis caput, 194. 195. Engeriaco, Rege insalutato aufugit, quorsum, ibid. & in Aquitaniam migrat, quando, 237. agit cum Forcęo, ibid. ambo Neracum subeunt, ibid. quo fine ad Albigensium confinia exercitum instruit, 369. quibus Præfectis, 370. eiusdem cum Luinæo colloquium super Montalbani deditione frustraneum, 442. illius exercitus qualis, & quibus præfectis, vbi metatus, 389. 390. eius litteræ ad Consules Montalbanenses, 413. obsidionem fingit, procurans subsidiarias Mon-

talbanenſibus copias, 414.430. Montempeſſulanum auguſtali vmbula ingreditur, 510. inde reliquas prouinciæ vrbes Sectarias oberrat, quo fine, ibid. Montempeſſulanum ſubit ſuadendæ paci, 643. nihil proficiens regreditur, ibid. poſt pacem inter eum & Leſdiguerium concluſam Montempeſſulanum iterum ſubit, quare, 672. illi à Catarinotis periculum ingens, cui eximitur Calongij ope, ibid. Comeſtabilem denuò conuenit vbi, quare, & quibuſcum, 673. Regem alloquitur genibus ſiexis & poſito enſe, 673. Ducatu Valeſiorum à Rege donatus quomodo, 680

Roquelaurus Aquitaniæ Proprætor ex parte, 479. præfectura cedit Theminio, quo precio & remuneratione, ibid. præfectus Lectoræ renunciatus, ibid. in obſidionem Neraceam copias legit, 239. ad obſidium Monhurtij omnia parat, 459. vrbem quibus copijs cingit, 470. ſtrenuè ad eam obſidionem agit, 480. eius vigilantia eodem loci commendabilis, ibid.

Roquelaurus Zameto demortuo ſubſtituitur ad Montiſpeſſulani obſidium, 657. 661. à Mommorancij metatione ad Regiam in ſubſidium accurrens interficitur, 661. Gallus natione Venetis militauerat, quo gradu, 662. ab ipſis in Galliam delegatus quare, ibid. apud exteros clarus, ibid.

Roqueſius Montalbani Proconſul electus, 443

Roquetus Baro vnus ex præfectis in cohorte Galliæ Narbonenſis, 447. ad Sauuæum in Cebennis cadit, 643

Roſſelierus ſecundi agminis ſubſidiarij Montalbanum ſubeuntis ductor, 433. de præfectura cohortis cum Brunæo contendit, 436

Rouſſelayus Abbas Italus Luïnęo ſuper omnes fidus, 482. illi ad extremum adeſt, & de ſuo funerariam ſyndonem & cereos ad exſequias comparat, 483. de Reginæ parentis primùm familia, dein Luïnæi domeſticus, 482. Monium ad eamdem ſecum fortunam pertrahit, ibid. à largitionibus immunis, ſolo Luïnæi affectu contentus vixit, 482. 483. ad obſidionem Montiſpeſſulani morbo militari excedit, 647

Roüillacus Marchio ad turris Caniotæ oppugnationem vulneratur, 219. periclitatur, 223. Caſtrametator in Eſpernonij copijs ad Rupellam, 311. ſtationem parat, ibid. ad Molineri Rupellani expugnationem alarios ducit, & ſtrenuè agit, 314. vulneratur ad molendinas, 316

Royani deſcriptio, 551. obſidio, 552. & oppugnatio, quibus copijs, præfectis, & quo ordine, ibid. deditur quibus conditionibus, 553. 554

Royanum à Rebellibus inſigni præfecti proditione interceptum, 495. rei geſtæ ſeries, ibid.

Rupella terra, marique cincta & intercluſa periclitatur, 622

Rupellæ obſidio à Duce Andium, 9

Rupellam commeatus mari inuectus identidem, 323

Rupellani in Eſpernonium portum explorantem quo ordine mouerint, 326. manipulatim pugnant, ibid. ſed fruſtra, 327. V. *Fauaſius*.

Rupellani ciues à Duce Luxemburgenſi ad Rupellæ viciniam capti, 235. clementer à Rege habiti, & ſaluis omnibus dimiſſi, ibid.

Rupellani Pictonum oram maritimam prædantur, 257. fuſi, fugatique à Regijs, ibid.

Rupellani alarij viginti numero capientes ſimul & capti, & quo modo hoc fieri contigerit, 319. 320. nulla redemptione ex fide data dimittuntur, 320

Rupellani prædones numero triginta expugnati & in vincula acti, 314
Rupellani à Sueſsione pacem orant, 684. ex pace inita arcem Ludouicæam dirui debere fruſtra contendunt, ibid. V. *Orator*, & *Præſidiarij*.
Rupellani agri à Regijs vaſtatio, 314
Rupibaritautus Talmontiũ properans incidit in Sectariorum inſidias, 522. poſt graue prælium in vincula actus, 523.
Rupifortius Mirapiſcenſis proſapiæ præſtiti Rebellibus commeatus, poſtulatus coram Rege, 587. Condæo intercedente liberatur, ibid.
Rupifulcaudius Comes proprætoria Pictonum præfectura à Rege donatus, deſtituto Rohanæo, 497. Regi commodùm cum copijs adeſt ad Inſulam riæ, 528

S

SAcerdos Boëſsij Pardaliani in morte ſocius & comes, 445. non inultus cadit, 446
Sacerdotis ſeptuagenarij militaris virtus & audacia, 337
Sacramentum in Regum Gallorum inaugurarione præſtari ſolitum, quale, 135. 136. queſtus Sectariorum ſuper illo, ibid. reſponſum, 148
Sacramentum qua formula ab Engeriacorum Oratoribus præſtitum, 225
Sacramentum à Legatis Comitiorum Lodunenſium quale præſtitum, 30
Sacramenti Sectariorum in Comitijs Rupellanis formula exploſa, 155
Sacrilegi Rebelles eôdem loci pœnas luunt, 549
Sacrocæſarea vrbs ad Ligerim quare intercipi iuſſa, 170. de Rebellione ſeriò cogitat, 171. deditur tamen quibus conditionibus & quæ deditionis cauſſa 179. Regiam aliàs paſſa obſidionem, 177. eius propugnacula poſt deditionem ſolo æquata, 178
Saladius à Rege in Benarnium ad Forcæum miſſus, 106
Saleſius Caſtri Nauarræi præfectus, pro Sectarijs, quâ remuneratione loco cedit, 62
Salignius Baro ad oppugnationem ſani Antonini deſideratus, 571
Salmuriam intercipere tentant Sectarij de Pleſsio diffidentes, 179. qua mẽte, ibid. vbi ſita, ibid. quo modo ih poteſtatem Sectariorum venerat, ibid. & ſeq. Academiâ florens magè quàm commercio, 180. qua ratione in ditionem Regiam redierit, ibid.
Sambretus eruptione Mompeſſulana ad collem S. Dionyſij cadit, 651
Sanchamandus Durbano ad Barilium auxiliatur, 469. & expeditionis totius laudem ſibi in Curia tribuit, 470
San-Chaumondus cohortem in Montiſpeſſulani obſidionem legit, ducitque, 664
San-Chomondus ad cuniculum turris Caniotæ vulneratus, 219
San-Columbani patris virtus & conſtantia, 50
San-Columbanus filius glãde traiectus ad Valonſium, 50
San-Dionyſiana pugna Catholicos Regios inter & Caluiniſtas Rebelles, iacturâ vtrinque æquali, 6
San-Geranus Mareſcallus delatam ſibi ad Montalbanum præfecturã, quare abdicat, 488. Regem monet de ſubſidiarijs Montempeſſulanum aduentantibus, 663
San-Lazarus ad ſani Antonini oppugnationem ſauciatur, 570
San-Leodegarius Leſcunum Rupella in Aquitaniam redeuntem capit, 550
San-Palaiſius Mommorancij Legatus in præfectura arcis Priuatienſis, 44.

45. Conſules iubet munimenta diruere, ſed fruſtra, 45
San-Romæus phalangis præfectus in ſubſidium Malauſij ad Fauchium aduolat, 392. Lopeſium ſternit, 393. ſolus euadit, ibid.
San-Sebaſtianus propulſando obſidio ad fanum Antonini præfectus, 572. abſiſtit vrbe cum præſidiarijs exarmatis, ibid.
San-Surinus Baro, adactus ſacramento peierat, 231. Fanum Viuiani obſidet parum felici euentu, 549. illi de deditione Royani cum Eſpernonio agenti negatur à rebellibus in vrbem regreſſus, 551
Santorſius Pujolio in Clairaci præfectura ſubſtitutus, 274. poſt deditionem Luinæo Comeſtabili obuius, enſem ſuum ei offert, 287. Villænouæ cornua Montalbani tuetur, 379. eruptioni ad valla Ioinuillij præfectorum alter, 442. 443
San-Viuianus in Engeriacos cohortem ducat, 215
Sauiniacus ſubſidiarius ad Villæ-Borbonię propugnaculum accurrit, 404. hemicyclum Monaſterij propugnat, 413. præfectorum eruptioni in valla Borbonia vnus, 438. 439
Sauiniacus Aineſſæus Sicariorum qui Boëſsium Pardalianum Genſaci occiderunt caput, 445
Saultæus Comes Crequij filius Delphinatus Proprætor, 593
Sauuagius præfectus apud Clairacenſes, Regi fidus, 282. Monſlanquini præfectus, 382. 383. Montalbanum venit, & Regis copias extollit, ibid. proditor habitus, 384. à Montalbanenſibus primùm in vincula actus, dein ſuſpenditur, 400. 401. accuſationis capita, ibid.
Sclarmondus explorator Sectarius interceptus ad Montalbanum, 414. Catholicum ſe mentitur, & exploratorem negat, ibid. reſti addictus, 415. Caluiniſmum abdicat, ibid. & votum Virgini Deiparæ nuncupat moribundus, ibid. miraculo morti eximitur effracto funę, 415. 416. Regi exhibetur, 416. & dimittitur cum pecunijs exſoluendo voto, ibid.
Schombergus tormentorum quare ad ad Clairacum & deinceps præfectus, 281. rei tormentariæ ſimul, & pecuniarię in exercitibus Regijs prępfectus, 214. diſpari fato ambas præfecturas tractat, ibid. & ſeq. Tonenſium imprudęs ſubit, 272. quid ibi fecerit, vbi periculum cui ſe implicuerat aduertit, 273. Guiſio comes ad valla Villæ-Borboniæ dum Mayennium inuiſit, 418. legiones conſternatas confirmat, & dilabentes ad Mayennij necem in valla retrahit, 419. à Leſdiguerio aſſumptus explorandis Mótiſpeſſulani munimentis, 643
Seauxius filius Status Secretarius ad Montalbanum moritur, 449. filio ſuccedit pater in munere, 450
Secretarius Luinęi Comeſtabilis in vincula quorſum actus, & deinde dimiſſus, 499
Sectarij omnes Regum & dominorum quorumcumque oſores, 36. 37
Sectarij quibus conditionibus vnam Regis poteſtatem ſe agnoſcere in Gallia ſimulant, 151
Sectarij Galliæ cur olim Henricis I I I. & I V. fidi, 156
Sectarij iniqui, dum Catholicos à ſe diuerſo iure cenſeri volunt, 149. 157
Sectarij obſiſtunt fœderibus matrimonij cum Hiſpano, 20. adigunt Condæum Principem ad arma, 21. cui deinde fidem violant, ibid.
Sectarij multi transfugæ præ metu extra regnum, 183
Sectarij trans Ligerim quare, quando

exarmati, & à quibus, 181.182.183
Sectarij Lutetiæ ad nuncium necis Mayennij malè habiti, 422.423
Sectarij Parisienses quare minimè exarmati, vt reliqui trans Ligerim, 183. Sedanum multi fugiunt, ibid.
Sectarij magistratus Villamurium ire recusât indicta Camerę à Rege translatione, 117. soli iurisdictionem Castris exercẽt, ibid. & quo nomine ibid. quî factum vt sponte deinde magistratura abierint 218.
Sectarij Regio exercitui adscripti vt plurimum proditores, 385.388.441
Sectarij Rebelles vnde tantam stragem ad Caumontium passi, 249.250
Sectarij Rebelles audaces, & superbi in Gallia, 3. supremum imperium affectant sub Ludouico XIII. ibid. & sibi addicere armis minantur, nisi fiat illorum petitionibus satis, quænam illæ, 3. V. *Calumniatæ*, & *Rebellio*.
Sectarij Rebelles in Insula Riæ ad Regis aspectum consternati fugam adornant, 531. ad internecionem cæsi, 531. 532.
Sectariorũ Rebelliũ Galliæ Narbonensis in Catholicos & loca sacra impietas & crudelitas maxima, 183.184
Sectariorum Rebellium fastus & impudentia in efferẽdis suis viribus, & deprimenda Regis autoritate, 96.97
Sectariorum de gestis in Benarnio questus, 68.69
Sectariorum Rebellium questus varij in declaratione sua fusus prolati, à pag. 132. ad pag. 145. eorum impudentia dum se priorum seculorum Christianis æquiparant, 134
Sectariorum Rebellium ad Montalbani viciniam non exarmatorum ingens damnum, 489
Sectariorum Rebellium ad Barilium clades maxima, 469.470
Sedanũ transfugarum diuitijs auctũ, 183
Seditio Lutetiana ad nuncium necis Mayennij, 422.423
Seditio militaris ad Lunellum quorum diligentiâ præcipuè restincta, 606
Seditio Turonensis in Sectarios duplex, 119.121. posterior quibus conditionibus restincta, 122.160
Seditiosi apud Turones pœnas luunt, 123.160
Seditiosi duo Lutetiæ quando, & quare in furcam acti, 423
Segalietius Rebellionis apud Fuxenses autor, 360. insidias Mauleouo struit, ibid. & in conflictu cadit, ibid.
Seguiranus Societatis IESV Arnousio ciusdem Societatis in directione regię conscientiæ substitutus, 476
Senatores Catholici Neraco pulsi, 237.238
Senatores Catholici Castro Albigensium facessere iussi, 116.117. eorum nomina, ibid. Tolosam redeunt, 118
Senatores bini in quolibet Parlamento, Lutetiano præcipuè, à Sectarijs in Comitijs Lodunì habitis, expetiti, 24.141.159
Senecæus ad Regis metationem in obsidione fani Antonini Castrametatorum alter, 569
Senegasius cohortis præfectus sub Malausio, 390. ad Fauchium saucius, 394. deditionem Fauchij tractat, 396
Seneuierius etiam mutato in peius fidei ritu, præfecturam retinet, 159
Septimania vlterior, à Rege in vlteriorem abeunte, Vindocinẽsi credita, 584
Sigilli vsurpatio à Rupellanis Comitijs, 84. quale illud, eiúsque contraria explicatio ex mente Catholicorum & Sectariorum, 84.85.86
Signa Sectariorum quatuor ad Vaurensem Ecclesiam vnde suspensa, 502
Signi primarij copiarum auxiliarium Montalbanũ subeuntium inscriptio,

quæ, 434
Siri qui Nobiles in Gallia dicti, 256
Siri Pontiorum qui, & vnde sic dicti, 256
Sommerij descriptio, & obsidio, 608, deditur primùm Castrum, quâ lege. ibid. ad primos vrbis accessus pugnatur acriter, 608 609. in eam duplex verberatio indicta, 609. deditur etiã & quibus conditionibus, ibid. vnde tam præceps deditio, ibid.
Soubisius frater Rohanæi, Engeriacum propugnat, 189. timidos vrbe abstinere iubet, ibid. verbo, & scripto Feciali a Rege misso respondet, 212. eius litteræ ad Comestabilem in obsidione Engeriacorum ad quid, 223. à deditione Engeriaca Regi exhibitus, quid proloquutus, & quomodo exceptus, 233. Aquitaniam vastat, 510. & Oceani ad Pictones plagam, 512. legionarios Regios cædit numero superior, ibid. quas copias à Rupellanis accipit vastandæ oræ maritimæ Pictonum, Santonúmque, 521. 526. in Talmõtium obsidionem simulat, 522 eius audacia, 526. Insulam Riæ occupat, ibid. eius ad Regis aduentum in eam Insulam consternatio ingens, 531. fugam capessit, contrà quàm speratum ibid. de vita apud suos periclitatur, quare, 534. incidens in Bayersium Rupifulcaudij Legatum fuga sibi consulit, 532. & tandem Rupellam solus redit, 533. in Angliam nauigat, quo fine, 590. nihil efficit, apud Regem & septingentos tantùm prædones aut piratas Rupellam fluehit, ibid. ei pensio annua ex tacitis pacis legibus restituta, 680
Stationarij Sectariarũ vrbiũ, earúmque præfecti, cũ stipendijs proscripti, 681.
Stratagema hostium ad Montempessulanum, 650. clusum primò, dein proteruia militum executioni demandatum, ibid.
Strumosorum sanandorũ priuilegium vni Regi Galliæ concessum à Deo, 188. 189. tactus ritus & formula, 188
Subditorum non est de Regum mente, & sententia inquirere, 128. 129
Subsidiarij Nemausenses ad aduentum Regis pedem referunt, 663
Subsidij Montalbanum inferendi triplex via, quæque tutior, 430. expeditionis huius successus quis, 434. Montalbanum aduentanti an esset eundũ obuiam à Regijs, duplex sententia, quarum peior præualuit, 433
Suessio Princeps Regi consanguineus Espernonio in Rupellana expeditione suffectus, 535. ei in consultorem datus Vitrius, 536. Rupellanũ agrum vastat, 590. & maritimam oram infestat, quibus copijs, 591. 620. & præfectis, ibid. Rebelles ex insidijs cædit 591. Arcem Ludouiceam ædificari iubet, 620. in vrbem inde disploditimperat, 622
Suffreinius Minister Montispessulani autor cædis præsidis du-Crosij, 184. 185. euadit, 186
Suillia sectæ suæ addictissima, 258. Rebellionem Suillij Castri autorat, ibid. & seqq.
Suillium Castrum quo autore rebellat, 258. eius situs, & descriptio, ibid. & seq. quo præsidio à Rebellibus firmatum, 259. obsidetur, 261. eius deditio, ibid.
Suillius pater ad Montalbanenses, & filium Oruallum scribit, cuius iussu, 379. eius vafrum & versipelle ingenium, 491. 492. 559. 560. & varia commenta Regi deludendo, ibid. & seq. Pibraciũ intercipere tentat, 561. 562. à Marchione Forcæo se deceptum queritur, 563. ad Cadurcos potens, quare, 364. Vxelloduno Suil-

lium ad Ligerim migrans Gergobiæ in Boijs, à quo, & cuius iussu retinetur, 563.564.
Supplicationes publicæ Pauij habitæ, 64. qui interfuerint, ibid.
Ia-Susæus Comes Mombruni subsidio accurrens à rusticis captus, 444. Gratianopolim ducitur, ibid.
Sylua Aurelianensis quare emporij nigri dicta, 167. in nobiles Sectarios ibi delitescentes expeditio, ibid. quo euentu, ibid.
Synodus Prouincialis Priuatij indicta, 40. quorsum, ibid.
Synodus Amiliana, qua formula conuocata, 68.69. ad eam delegati nobiliores qui, 70. quis præfuerit, ibid. eius decreta de Benarnio, & alijs, 72. 73. 74.
Synodus Alesij ad bellum fertur, 75
Synodus ad fanum Fidei à Boissæo conuocata ad quid, quidque statuerit ad pacem & tranquillitatem Aquitaniæ inferioris, 209.210
Synodus Sectariorum in Delphinatu Rupellam abdicat, 500

T

TAillaburgi præsidium quare à Rege in reditu mutatum, 537. panopliæ ibi asseruatæ ratio inita, ibid.
Taillaburgense Engeriacorum suburbium, quomodo, quando & à quibus expugnatum, 198. 199. 200
Tanusius Sectarius Rebellis Vieulesio Comiti insidias struit, 558. funditur & in fugam agitur qua iactura, ibid.
Tarautius Mompessulanus à Rege Rector, ad cornuum oppugnationem cæsus, 660
Tartasium Mayennius pro Rege recipit, 255
Tauernolius in deditione Priuatiensi victoris arbitrio relictus, 43
Templum Caluinistarum Turonensium quo modo arserit, 120
Tenantij Ministri Montalbanensis frater ad Mommiratum cæsus, 385
Termesius lethaliter in expugnatione clausirorum ad Clairacum vulneratus, 275. eius ad Regem suprema verba, 277. 278. elogia, ibid.
Ternionis Lodunensium Comitiorum prima capita quot, 31. à quo Regi oblata, 30. Regis ad primam oblationem responsum, 31. compilantur omnes petitiones Regis iussu, ibid. à quo postremùm Regi oblatæ, & quo responso, 33
Terræmotus in Benarnio, quid portenderit, 22. V. *Regia.*
Ia-Terrasius signifer strenuè in Neracenses agens vulneratur, 251. ad Mõtempessulanum cadit, 654
Tesconus riuulus ad viciniam Montalbani, 375. propugnatio munimentorum quæ ad eum, cui incubuerit, 375. Sectarijs noxius, 451
Tessera Regiorum proditoriè auxiliaribus aduentantibus Montalbanum communicata, 433
Theminius Benarnij Prorex loco Forcæi renunciatus, 108. eius laus, ibid. Montalbanensibus parcit quod ad agrorum populationem attinet, 362. militem agit, non ducem, ibid. & seq. ad Villæ-Borboniæ expugnationem Mayennio suffectus, 424. verberationem redintegrat, quare, 425. eius cum Montalbanensibus de deditione colloquium irritum, 436. & in funere natorum nepotisque dolor, 479. vnde codicilli consolatorij ei directi, ibid. reparando Theminiorum nomini Lanoüiam insignem viduam in vxorem ducit, ibid. à Rege litteris in solatium & dona, muneráque publica habet, ibid. Engolismensis Lega-

tus ad Montalbanum, 488. in Toneinſij ſubſidium ſerius accurrit, 516. 517. ad eā obſidionē quartana laborat, 543 nec ideò minùs ſtrenuè agit, ibid. penè ab hoſtibus capitur, ibid. ab Arpajono genero periculo eximitur, 544. à morbo iterum periclitatur, 545. tumultuarijs copijs agrum Montalbanenſem & vineta vaſtat, 623. cùm nullas à Vindocinenſi impetrare potuiſſet, etiam Rege autorante petitionem, 635. copias ſolutæ Britextæ obſidione obtinet, 638. quibus arces ad Montalbani viciniam a Rebellibus denuò interceptas, recipit, 640. quænam illæ, ibid.

Theminius Marchio à metatione Regia, ad Villam-Borboniam oppugnando hemicyclo accurrit, 402. ad mortem temerè potius quam audacter fertur, 402 403. 405

Theobonus Boëſij Pardaliani gener, 444. fani Fidei pro Boëſio præfectus, ibid. rebellat, 445. ſubſidium Monhurtij in prędæ conſilium mutat, & Cataphractos Comeſtabilis incautos intercipit, 476. 477. qua arte, fani Fidei præfectura à Forcæo deijcitur, 554. cius amores illi excidio vertunt, 555

Thoarſium Regi ſinè conditione deditum, 181. cuius ditio, ibid. commiſſum fidei Tremollię, ibid.

Tilladetus prætorianorum præfectus Biterris morbo militari occúbit, 603

Toloſa vrbs ad Septimaniam antiqua & nobilis, 347. vnde Palladia dicta, ibid. & ſeq. Hæreſeos expers, 348. licèt Sectarijs caſtris circumcincta, quare hoc, ibid. & ſeq. V. *Ludi Florales.*

Toloſa commendabilis à SS. Reliquijs, quæ in ædę D. Saturnino ſacra aſſeruantur, 459. 460. morbo militari miſerè afflicta, 450. vnde, ibid. quot oppidanorum millia amiſerit, ibid. arma, commeatum, militéſque Regi in Montalbanam obſidionem adminiſtrat, 358

Toloſana diœceſis cohortem Regi inſtruit, 359. illius præfecti qui, ibid. auaritiæ poſtulati, ibid.

Toneinſium à Forcæo patre interceptum, 515. quo modo, ibid. & ſeq. vrbs prior poſtridie à Regijs expugnata. 517. quibus copijs & quo pacto ab Ellebouio obſeſſum, 519. in illud qua via commeatus inuectus, 541. quibus tandem conditionibus deditum, 465

Tormenta bellica ab obſidione Montalbana quò illata, 452. quomodo munimentis Antonini fani aduoluta, 569

Tormenta bellica octo à Mansfeldio obſidum loco data, quo modo dein • Buillionio ceſſerint, 617

Tormentorum bellicorum ictus quot in obſidione Engeriaca diſploſi à Regijs, 235

Tormentorum bellicorum in muros Monhurtij effectus, 477

Toulongeonus ad Nigrampeliſſam ſauciatur, 565

Tragonus, V. *Pompeius Tragonus.*

Tremollius Dux Sectarius, Regi exhibitus fidei ſacramentum renouat, 207. & permanet in fide, 208

Tributa municipijs Sectariorū & Colloquijs prouinciarum, imperata ad bellum, quę, 74

Trinnæus Baro Suillium Caſtrum præſidio pro Rebellibus firmat, 259

Triremes auxiliares quæ & quot Gallicæ claſſi adiunctæ, 537. V. *Oceanus.*

Turnonium in Aquitania, Regium ſubit obſequium, 595

Turonenſium in funere Martini cuiuſdam ſtabularij Caluiniſtæ ſeditio, 118. 119. 160. quam compeſcere Ma-

giſtratus & municipij Rector fruſtra tentant, 119.120
Turris albæ ad Engeriacos verberatio quare, & quando à Rege vetita, 221.
Turris minor Priuatienſis quomodo diſiecta, 45. deinde maior, 46

V

VAlancæi fratres ad villam Borboniam vel occiſi, vel ſaucij, 406
Valancæus caſtrametator ad regiam metationem in obſidione fani Antonini, 569. aliud agens Carmanium recipit Regis nomine, 583. 584. diruendis Montiſpeſſulani munimentis præfectus, quibus copijs, 680
Valeſiorum Ducatus Rohanæo à Rege, quâ lege datus, 680
Valeta Eſperonij filius, factionis in Luïnæum conſcius, 53. tribunus legionum Galliæ ſauciatus ad Engeriacos, 221. in Molineti expugnatione ad Rupellam imperatorem ſagaciter agit, 314
Valiacus Baro ad S. Eutropij pomœrium apud Engeriacos vulneratur, 217. itē ad primos acceſſus fani Fidei, 556
Vallis Tolinæ, ſitus & deſcriptio, 204. Hiſpani factio Valtolinos primùm inter ſe diſſociat, deinde prætextu religionis vallem occupat, 205. 206. V. *Valtolini.*
Vallum, emerito à cuſtodia commiſſum cum præſidio, 49
Valonſium dimiſſo Sectariorum præſidio, emerito à cuſtodia militi committitur, 48. 49. à Sectarijs interceptum Autiegij ope, & proditione oppidanorum, 50. obſidetur à Mommorancio, ibid. pugna ad primos acceſſus acerrima, ibid. deditio, 51. direptum à Regijs poſt deditionem, & ruinâ incendióque vaſtatum, 52.
Valtolini Catholici Rhætos Nouatores pellunt quomodo, & quo duce, 205. 206.
Vantadourij patris negligentia in ferendis ſuppetijs Priuatienſi præfecto, 47. Chailarios in Regem, dominúmque ſuum rebelles reprimit, & mulctat, 338
Vantadourius filius minorē natu principem domus Luxemburgenſis vxorē ducit, qua dote, 127
Vateuillius in ſubſidium Gergobię properat, 166. quomodo in arcem irrepit, ibid. eius cum Bobierio præfecto ſuper deditione altercatio, ibid. & ſeq. Sacrocæſaream auxiliares copias immittit, 173. pellit vrbis dominum, 174. & oppidanos ad rebellionem cogit, 175. deditionē Sacrocæſareæ deplorat, 177
la-Vaugionus Comes, Dominus Toneinſij, 515. obſidetur in caſtro ſuo, ad Toneinſium, 516. de deditione cum Forcæo agens proditus, quo pacto, ibid.
Vaurenſis Conſul primarius, V. *Gachapellus.*
Veinmarius Dux, obſes Magnipratano datus à Manſeldio, 616. cum tormentis bellicis octo, ibid. poſteà qua arte dimiſſus, 617
Veiriereſus Sectarius colloquium de deditione Montalbani fruſtra habet, 411.
Veræus Procancellarius Toneinſium vrbem Sectariam nullo firmatam regio præſidio imprudens ſubit, 272. quid animaduerſo periculo fecerit, 273. ibidem moritur peſtilenti febre 290. corpus Burdigalam ſecundo flumine deuectum, ibid. laudatus ab eloquentia & conſtantia Stoica, à qua ſemel defeciſſe dicitur, ibid. & ſeq. eius fortuna, 290. & teſtamentum quale, 291. 292. tumulus, 293. legata ab eo relicta, pro paupertate

integerrimi viri ſatis ampla, 393
Verberatio ædium in obſidionibus quo ſenſu parum vtilis, 212.213.
Verberationes quæ, & quot ad primam obſidionem in Montalbanum, 384
Verberationum, metationúmque ad Engeriacum, & eorum qui ijs præerant ordo, 213.214
Vernolia ſoror Regis naturalis decurſoriâ rhedâ Toloſam curſim inuiſit, 459. 460. Valetę Eſpernonij filio deſtinatur, 536
Veſinus ab Ambris Senatoribus Catholicis rogatus Toloſam vſque commeatum præbet, 11. V. *Vicinus.*
Veuronius Marchio ad Montempeſſulanum cæſus, 654
Viccius Procancellarius renunciatus, 456. ad Montempeſſulanum morbo decedit, 647. eius vita, & fortuna qualis, ibid.
Vicelegatus Auenionenſis Regem ad Montempeſſulanum inuiſit, quare, 647. in reditu à Nemauſijs captus, Regis liberalitate redimitur, ibd.
Vicinus ab Ambris ad Toneinſij obſidionem ab Ellebouio vocatus, 520. vbi Caſtrametatoris officio fungitur ibid. culpa alariorum ad Toneinſium cadit, 544. V. *Veſinus.*
Victoria Regis illuſtris ad Inſulam Riæ in Sectarios Rebelles, 532. regiæ præſentiæ, à Deo debita, 533
Vieuleſij Comitis ad vallem Saxiacam in Sectarios Rebelles victoria, 538
Vigniaucij Borboniæ arcis præfecti ſtratagema terrendis Regijs, 440. 441. hemicyclum propugnat, 399 Nigrampeliſſam intercipit, & præſidiariam cohortem ad internecionem delet, 489. idem in Burniquellum tentat, renitente Caſtro, 490. ab alarijs Mayennij, vbi & quomodo cæſus, 549
Viguiaucius Benarnenſis legatus ad Montalbanenſem circulum, 68
Vignolius primus in obſidione Neracenſi pro Mayennio Caſtrametator 251. ſua virtute eruptionis impetum retundit, 251. 252. ad Albiaſium vulneratur, 365. obſidioni Neraceæ legionarios armat, 239. 240. abſente Mayennio obſidionis curam habet, 241
Vignolius Bourfranci nepos Ripariano ſuccedit in Monaſterij apud Montalbanenſes propugnatione, 440
Vignolius præſes Cameræ ſemipartitæ Sectarius, 112. eius genius, ibid. quorum ſuaſu Præſidé Catholicum præcedere ambiebat, ibid.
Villamurium vrbs Sectaria, vbi ſita, 117. eò Camera ſemipartita primùm tranſlata, ibid. cur minimè iuerit, ibid.
Villandrius ad valla S. Eutropij glande traijcitur, & occidit, 217
Villanoua Bergi obſeſſa à Monrealo, 43 eius deditio quibus conditionibus, acceptata à Mommorancio, 43.48
Villanouanus ad Nigrampeliſſã cæſus, 565
Villaregius Marchio cohortem ſubſidiariam ad Montalbanam obſidionem ducit, 448
Villarſius Marchio Mayennij ex matre frater, 387. incendio ad Montalbanum perit, ibid.
Villeſius maior primipilus Montalbani, inter obſidionem, 377
Vinceguerra nauali prælio ad Rupellam cadit, 682
Vindocinenſis ad fanum Sulpicij ſtatione habet auertendo Montalbano ſubſidio, 417. iuſiurandum à Clairacenſibus recipit, & vrbem nouo præſidio firmat, 558. fanum Antonini cingit, 564. 566. illi Septimania vlterior à Rege credita quibus copijs & præfectis, 586. arces Montalbano circumiectas

circumiectas, quas Rebelles inuaserant recipit, 598. Lombersium desertum ab hostibus capit & igni cum supellectile tradit, 560. prudentia magè commendabilis quàm audacia cùm copijs, præfectis, & tempore superior Malausium cum suis ad Lombersium delere potuerit, 599. 600. in Mombrunum ad Montalbanum mouet, 600. duabus cohortibus auctior Britexteam expeditionem concludit, 632. 633. licèt aliam simulet, ibid. obsidionem à Rege soluere iubetur semel atque iterum & tertiò, 634. 636. 638. eum inter & Arpajonum rixæ vnde, 634. 636. eius apologia ad postulationes varias quibus impetitur, 637. 638. militum in eum questus, 638. mancas legiones ad Montispessulani obsidionem ducit, quænam illæ, 664. & earum statio, ibid.

Virago inter cadauera inuenta ad coridoros Monasterij Montalbani, 413

Virgines, matronæque Mompessulanenses inter inducias ad munimenta se ostentant, & nobiles amicè compellant, 671

Virtus in quærendo, nec minor in tuendo iam parta, 576. 577

Vitrius Mareschallus domum se recipiens in obsidione Gergobiæ subsistit, 164. Suesioni ad Rupellam consultor à Rege datus, 536. ad Royanum sauciatur, 553. exercitum Regium Lalæum vno Rupella miliari strenuè inducit, 620. 621

Viuiani fanum obsessum à Rebellibus, 549. obsidio cuius virtute soluta, & qua iactura hostium, ibid.

Vlmodæus præfectus subsidium & commeatum in Burniquelli castrũ infert, 491. castri Reynieſij præfectus, 596. obsessus rem strenuè gerit, ibid. auaritiæ notatus, quæ ei damno vertit, ibid. occiditur, 597

Vnio Catholicorum in Henricum III. quando & vbi primùm coacta & designata 11. eius prætextus, 12. armata post necem Guisiorum fratrum, 14.

Vnita factio Cardinalem Borbonium ab Henrici III. nece, Regem nominat, 14. auro Hispanico se corrumpi finit, 15

Voluntarij Regijs obsidionibus assidui, 198. 199. 359. 401. 402. nimio æstu ad occasiones feruntur, ibid.

Vrbes fidei obsides quando & à quo primum Caluinistis in Gallia concessæ, 11. & continuatæ, 16. 17. antiquatæ, & reuocatæ, 681

Vrbes quinquaginta à Rege in Aquitania intra semestre spatium receptæ, 489. earumdem erga Regem perfidia, 262

Vrbes à Rege captæ, quæ deinde rebellarint, 577

Vxellodunum Regi deditum, & præsidio firmatum, 563. diruitur deinde, ibid. vnde nunc Caddenacum dictum, ibid. V. *Caddenacum.*

Z

ZAmetus Castrametator periclitatur de vita ad Engeriacos, 223. clausura ad Clairacũ expugnat, 274. quibus copijs, & quo fine in Narbonensem Galliam præmissus, 564. ad metationem Mommorancij in Mompessulana obsidione strenuè se gerit, 657. aliò diuertens tormentaria pila percussus paulò pòst moritur, ibid. eius elogium, ibid.

FINIS INDICIS.

ERRATA GRAVIORA QVAE INTER EDENdum operarum incuria irrepſerunt, ſic corrigito.

PAg. 23. lin. 12 in quibuſdam exempl. poſt *Nouatores* dele *in.*
p. 38. l. 20. remor, lege *rumor.*
p. 57. l. 5. Labretani Ducatus, lege *Armeniaci Comitatus.*
p. 62. l. 26. Chriſti, lege *Dei.*
p. ead. l. 27. oppreſſas conſcientias, lege *oppreſſæ conſcientiæ.*
p. ead. l. vlt. poſitos, lege *poſiti.*
p. 67. l. 14. *Synodum*, *Lexouum*, accuſ. lege in nominandi caſu.
p. 68. l. 4. redire, lege *redeunt.*
p. ead. l. 6. ferri, lege *feruntur.*
p. 73. l. 6. arma, lege *ſigna.*
p. 76. l. 5. opperire, lege *opperiri.*
p. 83. l. 2. fortunatam, lege *fortunam.*
p. 87. l. 3. queſs, lege *iſque.*
p. 90. l. 18. 23. & 28. cohortum, lege *cohortium.*
p. 101. l. 17. & 18. redet, lege *reſidet.*
p. 104. l. 5. eius, lege *earum.*
p. 105. l. 14. quando, lege *vbi.*
p. 108. l. pen. abceſſus, lege *abceſſus.*
p. 113. l. 24. apud illos vulgare crimen, lege *rei omnes.*
p. 118. l. 5. abceſſere, lege cum præpoſitione *ab*, & vbicumque aliàs ſimilia huius verbi tempora occurrerint.
p. 123. l. 8. die aperitus, lege *dies aperitur.*
p. 123. l. pen. verti, lege *vertere.*
p. 129. l. 19. & ſicubi aliàs occurrerit, expanſis, lege *expaſſis.*
p. 146. l. 1. vnam, lege *vna.*
p. 163. l. 25. ſuppeditent, lege *ſuppetant.*
p. 169. l. 7. iuuaſſet, lege *iuuiſſet.*
p. 172. l. 26. quies, lege *quem.*
p. 191. l. 25. adfuit, lege *monet.*
p. 211. l. 4. ſtetur, lege *ſtabitur.*
p. 214. l. 3. ſuccedent, lege *ſuccedant.*
p. 215. l. 21. adſcripta, lege *adſcripte.*
p. 222. l. 28. dabatur, lege *dabitur.*
p. 231. l. 14. poſt adacti, dele *id.*
p. 249. l. 3. auguſto, lege *anguſto*
p. 263. l. 21. obiectóſque, lege *obiectiſque.*
p. 267. l. 2. reliquas, lege *reliqua.*
p. 276. l. 3. ala, lege *alarorum ordine*
p. 280. l. 17. Gamorinus, lege *Gaborinus.*
p. 293. l. 20. indicia, lege *indicio*
p. 303. l. 11. aberat animo, lege *ab animo.*
p. 310. l. 23. & 24. ſaltum, lege *ſaltuum.*
p. cad. l. vlt. poſt dehinc, adde *ea.*
p. 311. l. 20. & 21. ala expedita, lege *alariis expeditis*
p. 312. l. 19. ſexcentis, lege *ſexcentis.*
p. 315. l. pen. ducentis, lege *ducentos.*
p. 322. l. 6. vobiſcum, lege *nobiſcum.*
p. 324. l. 20. tantata, lege *tentata.*
p. 326. l. 27. indicio, lege *iudicio.*
p. 329. l. 1. eximit, lege *vemit.*
p. 333. l. 18. poſt tria, dele *à.*
p. 338. l. 6. nuper, lege *poſt bellum.*
p. 362. l. 1. cenſeat, lege *cenſeatur.*
p. 381. l. 11. impetam, lege *impetum.*
p. 423. l. 6. ad finem, in quibuſd. exempl. lege *Magiſtratus municatorum.*
p. cad. l. 15. mercatoribus, lege *argentariis.*
p. 458. l. 19. expugnandam, lege *conficiendam.*
p. 522. l. 1. die, lege *nocte.*
p. 584. l. 10. & p. 598. l. 28. dele *haud.*
p. 596. l. 22. imperabant, lege *merebant.*
p. 607. l. penult. inſedere, lege *inſidere.*
p. 650. l. 8. firmatóque, lege *firmatáque.*
p. 664. l. 8. quingentos, lege *quingentis.*
p. 667. l. 24. Oleroneámque, lege *Oloneámque.*
p. 670. l. 26. Principis, lege *priuati.*

SVMMA PRIVILEGII REGII.

CAVTVM eſt Priuilegio Regio nequis citra conſenſum, & voluntatem D. GABRIELIS BARTHOLOMÆI-GRAMOVNDI in ſuprema Toloſatum Curia Senatoris Regij proximo decennio, à die primæ editionis abſolutæ computando, toto regno, prælo ſubijcere, aut aliunde inferre, & vænalem exponere audeat, librum ab eodem GRAMOVNDO compoſitum, cui titulus ; *Hiſtoria proſtratæ à* LVDOVICO *XIII. Sectariorum in Gallia Rebellionis* ; neque illud ipſum opus è Latino in Gallicum idioma quoquo modo vertere præſumat, niſi priùs impetrata ab Autore facultate ; qui ſecùs faxit confiſcatione exemplariorum, & pœnis eodem Priuilegio contentis mulctabitur, proüt fuſiùs habet diploma Regium, datum menſe Iulio, huius anni M. DC. XXIII.

Idem D. Gramoundus Priuilegio ſupradicto ceſſit in fauorem Petri Boſc Bibliopolæ pro editione Latina dumtaxat.

Priori huius Hiſtoriæ editioni finis fuit impoſitus prid. Non. Aug. Ann. M. DC. XXIII.

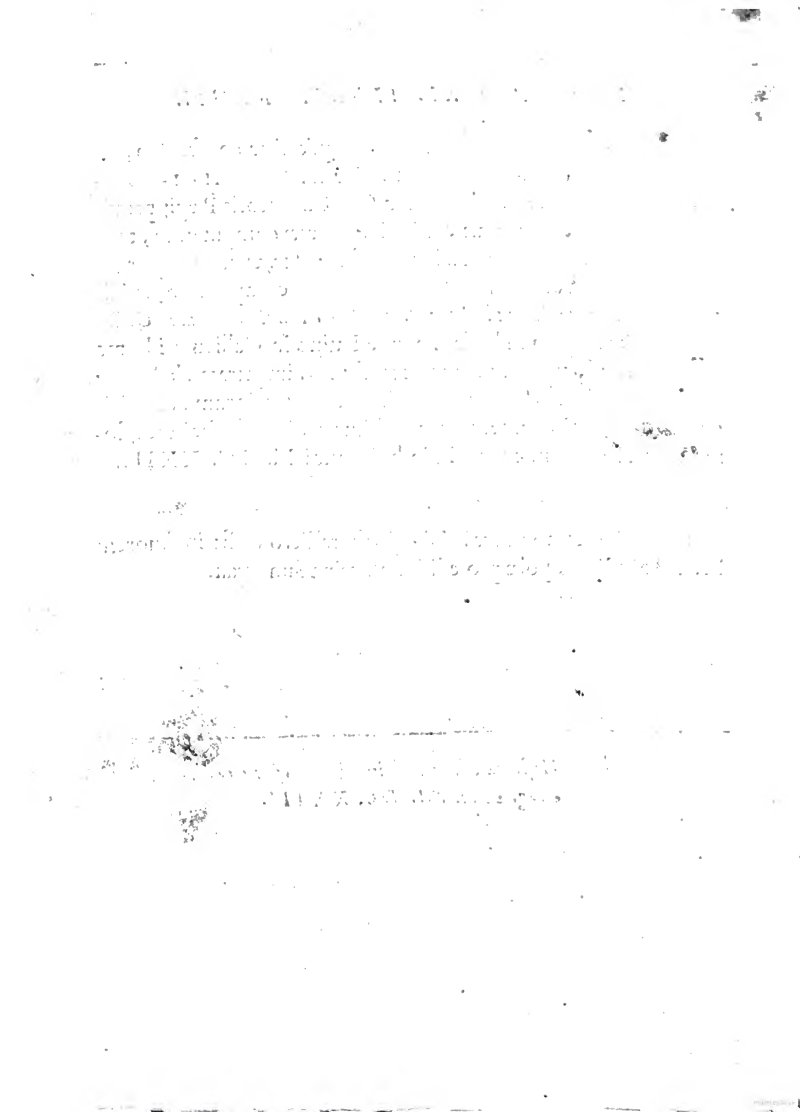

IHS